നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥാ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

അനന്തഞാണം കരുണാലയം ലയം, മലസ്സ **ബുദ്ധം** സുസമാഹിതം ഹിതം;
നമാമി **ധമ്മം** ഭവസംവരം വരം, ഗുണാകരഞ്ചേവ നിരങ്ഗണം **ഗണം**.

പഞ്ഞായ സേട്ഠോ ജിനസാവകാനം, യം ധമ്മസേനാപതി ധമ്മരാജം;
അപുച്ഛി സത്ഥാരമപാരപാരഗും, നിരങ്ഗണം ഞാതിഗണസ്സ മജ്ഝേ.

സുബുദ്ധവംസേനിധ **ബുദ്ധവംസോ,** വിസുദ്ധവംസേന വിനായകേന;
ഹതാവകാസേന പകാസിതോ യോ, സമാധിവാസേന തഥാഗതേന.

യാവജ്ജകാലാ അവിനാസയന്താ, പാളിക്കമഞ്ചേവ ച പാളിയത്ഥം;
കഥാനുസന്ധിം സുഗതസ്സ പുത്താ, യഥാസുതംയേവ സമാഹരിംസു.

തസ്സേവ സമ്ബുദ്ധവരന്വയസ്സ, സദാ ജനാനം സവനാമതസ്സ;
പസാദപഞ്ഞാജനനസ്സ യസ്മാ, സംവണ്ണനാനുക്കമതോ പവത്താ.

സക്കച്ചസദ്ധമ്മരതേന **ബുദ്ധസീഹേന** സീലാദിഗുണോദിതേന;
ആയാചിതോഹം സുചിരമ്പി കാലം, തസ്മാസ്സ സംവണ്ണനമാരഭിസ്സം.

സദാ ജനാനം കലിനാസനസ്സ, ചിരട്ഠിതത്ഥം ജിനസാസനസ്സ;
മമാപി പുഞ്ഞോദയവുദ്ധിയത്ഥം, പസാദനത്ഥഞ്ച മഹാജനസ്സ.

മഹാവിഹാരാഗതപാളിമഗ്ഗസന്നിസ്സിതാ സങ്കരദോസഹീനാ;
സമാസതോയം പന ബുദ്ധവംസസംവണ്ണനാ ഹേസ്സതി സാരഭൂതാ.

സോതബ്ബരൂപം പന **ബുദ്ധവംസകഥായ** അഞ്ഞം ഇധ നത്ഥി യസ്മാ;
പസാദനം ബുദ്ധഗുണേ രതാനം, പവാഹനം പാപമഹാമലസ്സ.

തസ്മാ ഹി സക്കച്ചസമാധിയുത്താ, വിഹായ വിക്ഖേപമനഞ്ഞചിത്താ;
സംവണ്ണനം വണ്ണയതോ സുവണ്ണം, നിധായ കണ്ണം മധുരം സുണാഥ.

സബ്ബമ്പി ഹിത്വാ പന കിച്ചമഞ്ഞം, സക്കച്ച മച്ചേനിധ നിച്ചകാലം;
സോതും കഥേതുമ്പി ബുധേന യുത്താ, കഥാ പനായം അതിദുല്ലഭാതി.

തത്ഥ ''ബുദ്ധവംസസംവണ്ണനാ ഹേസ്സതി സാരഭൂതാ''തി വുത്തത്താ ബുദ്ധവംസോ താവ വവത്ഥപേതബ്ബോ. തത്രിദം വവത്ഥാനം - ഇതോ ഹേട്ഠാ കപ്പസതസഹസ്സാധികേസു ചതൂസു അസങ്ഖ്യേയ്യേസു ഉപ്പന്നാനം

പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം ഉപ്പന്നകപ്പാദിപരിച്ഛേദവസേന പവേണിവിത്ഥാരകഥാ "ബുദ്ധവംസോ നാമാ"തി വേദിതബ്ബോ.

സ്വായം കപ്പപരിച്ഛേദോ നാമപരിച്ഛേദോ ഗോത്തപരിച്ഛേദോ ജാതിപരിച്ഛേദോ നഗരപരിച്ഛേദോ പിതുപരിച്ഛേദോ മാതുപരിച്ഛേദോ ബോധിരുക്ഖപരിച്ഛേദോ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനപരിച്ഛേദോ അഭിസമയപരിച്ഛേദോ സാവകസന്നിപാതപരിച്ഛേദോ അഗ്ഗസാവകപരിച്ഛേദോ ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോ അഗ്ഗസാവികാപരിച്ഛേദോ പരിവാരഭിക്ഖുപരിച്ഛേദോ രംസിപരിച്ഛേദോ സരീരപ്പമാണപരിച്ഛേദോ ബോധിസത്താധികാരപരിച്ഛേദോ ബ്യാകരണപരിച്ഛേദോ ബോധിസത്തപധാനപരിച്ഛേദോ ആയുപരിച്ഛേദോ പരിനിബ്ബാനപരിച്ഛേദോതി ഇമേഹി പാളിയാ ആഗതേഹി ബാവീസതിയാ പരിച്ഛേദേഹി പരിച്ഛിന്നോ വവത്ഥിതോ.

പാളിഅനാരുള്ഹോ പന **സമ്ബഹുലവാരോ**പേത്ഥ ആനേതബ്ബോ. സോ അഗാരവാസപരിച്ഛേദോ പാസാദത്തയപരിച്ഛേദോ നാടകിത്ഥിപരിച്ഛേദോ അഗ്ഗമഹേസിപരിച്ഛേദോ പുത്തപരിച്ഛേദോ യാനപരിച്ഛേദോ അഭിനിക്ഖമനപരിച്ഛേദോ പധാനപരിച്ഛേദോ ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോ വിഹാരപരിച്ഛേദോതി ദസധാ വവത്ഥിതോ ഹോതി.

തം സമ്ബഹുലവാരമ്പി, യഥാട്ഠാനേ മയം പന;
ദസ്സേത്വാവ ഗമിസ്സാമ, തത്ഥ തത്ഥ സമാസതോ.

സോ ഏവം വവത്ഥിതോ പന -

കേനായം ദേസിതോ കത്ഥ, കസ്സത്ഥായ ച ദേസിതോ;
കിമത്ഥായ കദാ കസ്സ, വചനം കേന ചാഭതോ.

സബ്ബമേതം വിധിം വത്വാ, പുബ്ബമേവ സമാസതോ;
പച്ഛാഹം ബുദ്ധവംസസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനന്തി.

തത്ഥ **കേനായം ദേസിതോ**തി അയം ബുദ്ധവംസോ കേന ദേസിതോ? സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണചാരേന ദസബലേന ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദേന ധമ്മരാജേന ധമ്മസ്സാമിനാ തഥാഗതേന സബ്ബഞ്ഞുനാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ദേസിതോ.

കത്ഥ ദേസിതോതി? കപിലവത്ഥുമഹാനഗരേ നിഗ്രോധാരാമമഹാവിഹാരേ പരമരുചിരസന്ദസ്സനേ ദേവമനുസ്സനയനനിപാതഭൂതേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തേന ദേസിതോ.

കസ്സത്ഥായ ച ദേസിതോതി? ദ്വാസീതിയാ ഞാതിസഹസ്സാനം അനേകകോടീനഞ്ച ദേവമനുസ്സാനം അത്ഥായ ദേസിതോ.

കിമത്ഥായ ദേസിതോതി? ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ ദേസിതോ.

കദാ ദേസിതോതി ഭഗവാ ഹി പഠമബോധിയം വീസതിവസ്സാനി അനിബദ്ധവാസോ ഹുത്വാ യത്ഥ യത്ഥ ഫാസുകം ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ വസി. കഥം? **പഠമം** വസ്സം ഇസിപതനേ ധമ്മചക്കം (സം॰ നി॰

ഉ.ഫംവ്വഫ; മഹാവം ഫന ആദയോ; പടിം മം വ.നം) പവത്തേത്വാ അട്ഠാരസ ബ്രഹ്മകോടിയോ അമതപാനം പായേത്വാ ബാരാണസിം ഉപനിസ്സായ ഇസിപതനേ മിഗദായേ വസി. **ദുതിയം** വസ്സം രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വേളുവനേ മഹാവിഹാരേ. **തതിയചതുത്ഥാനി**പി തത്ഥേവ. **പഞ്ചമം** വേസാലിം ഉപനിസ്സായ മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായം. **ഛട്ഠം** മകുലപബ്ബതേ. **സത്തമം** താവതിംസഭവനേ. **അട്ഠമം** ഭഗ്ഗേസു സംസുമാരഗിരിം ഉപനിസ്സായ ഭേസകളാവനേ. **നവമം** കോസമ്ബിയം. **ദസമം** പാലിലേയ്യകവനസണ്ഡേ. **ഏകാദസമം** നാളായം ബ്രാഹ്മണഗാമേ. **ദ്വാദസമം** വേരഞ്ജായം. **തേരസമം** ചാലിയപബ്ബതേ. **ചുദ്ദസമം** ജേതവനമഹാവിഹാരേ. **പഞ്ചദസമം** കപിലവത്ഥുമഹാനഗരേ. **സോളസമം** ആളവകം ദമേത്വാ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനി അമതപാനം പായേത്വാ ആളവിയം. **സത്തരസമം** രാജഗഹേയേവ. **അട്ഠാരസമം** ചാലിയപബ്ബതേയേവ. തഥാ **ഏകൂനവീസതിമം വീസതിമം** പന വസ്സം രാജഗഹേയേവ വസി. തേന വുത്തം - ''ഭഗവാ ഹി പഠമബോധിയം വീസതിവസ്സാനി അനിബദ്ധവാസോ ഹുത്വാ യത്ഥ യത്ഥ ഫാസുകം ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഗന്ത്വാ വസീ''തി. തതോ പട്ഠായ പന സാവത്ഥിംയേവ ഉപനിസ്സായ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ച പുബ്ബാരാമേ ച ധുവപരിഭോഗവസേന വസി.

യദാ പന സത്ഥാ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ പഠമം വസ്സം വസിത്വാ വുട്ഠവസ്സോ പവാരേത്വാ ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ തത്ഥ തയോ മാസേ വസന്തോ തേഭാതികജടിലേ ദമേത്വാ ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി കതപരിവാരോ ഫുസ്സമാസപുണ്ണമായം രാജഗഹം ഗന്ത്വാ ദ്വേ മാസേ തത്ഥേവ വസി, തദാ ബാരാണസിതോ നിക്ഖന്തസ്സ പനസ്സ പഞ്ച മാസാ ജാതാ. സകലോ ഹേമന്തോ അതിക്കന്തോ. ഉദായിത്ഥേരസ്സ ആഗതദിവസതോ സത്തട്ഠദിവസാ വീതിവത്താ. സോ പന ഫഗ്ഗുനീപുണ്ണമാസിയം ചിന്തേസി - ''അതിക്കന്തോ ഹേമന്തോ, വസന്തകാലോ അനുപ്പത്തോ, സമയോ തഥാഗതസ്സ കപിലപുരം ഗന്തു''ന്തി. സോ ഏവം ചിന്തേത്വാ കുലനഗരഗമനത്ഥായ സട്ഠിമത്താഹി ഗാഥാഹി ഗമനവണ്ണം വണ്ണേസി. അഥ സത്ഥാ ചസ്സ വചനം സുത്വാ ഞാതിസങ്ഗഹം കാതുകാമോ ഹുത്വാ അങ്ഗമഗധവാസീനം കുലപുത്താനം ദസഹി സഹസ്സേഹി കപിലവത്ഥുവാസീനം ദസഹി സഹസ്സേഹീതി സബ്ബേഹേവ വീസതിയാ ഖീണാസവസഹസ്സേഹി പരിവുതോ രാജഗഹതോ നിക്ഖമിത്വാ ദിവസേ ദിവസേ യോജനം ഗച്ഛന്തോ രാജഗഹതോ സട്ഠിയോജനം കപിലവത്ഥുപുരം ദ്വീഹി മാസേഹി സമ്പാപുണിത്വാ തത്ഥ ഞാതീനം വന്ദാപനത്ഥം **യമകപാടിഹാരിയം** അകാസി. തദായം ബുദ്ധവംസോ ദേസിതോ.

കസ്സ വചനന്തി? സാവകപച്ചേകബുദ്ധാനം അസാധാരണം സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സേവ വചനം.

കേനാഭതോതി? ആചരിയപരമ്പരായ ആഭതോ. അയഞ്ഹി സാരിപുത്തത്ഥേരോ ഭദ്ദജീ തിസ്സോ കോസിയപുത്തോ സിഗ്ഗവോ മോഗ്ഗലിപുത്തോ സുദത്തോ ധമ്മികോ ദാസകോ സോണകോ രേവതോതി ഏവമാദീഹി യാവ തതിയസങ്ഗീതികാലാ ആഭതോ, തതോ ഉദ്ധമ്പി തേസംയേവ സിസ്സാനുസിസ്സേഹീതി ഏവം താവ ആചരിയപരമ്പരായ യാവജ്ജകാലാ ആഭതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ -

“കേനായം ദേസിതോ കഥ, കസ്സത്ഥായ ച ദേസിതോ;
കിമത്ഥായ കദാ കസ്സ, വചനം കേന ചാഭതോ”തി. -

അയം ഗാഥാ വുത്തത്ഥാ ഹോതി.

നിദാനകഥാ

ബാഹിരനിദാനം

ഏവം ആഭതസ്സ പനസ്സ ഇദാനി അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി, സാ പനായം അത്ഥവണ്ണനാ യസ്മാ ദൂരേനിദാനം അവിദൂരേനിദാനം സന്തികേനിദാനന്തി, ഇമാനി തീണി നിദാനാനി ദസ്സേത്വാവ വണ്ണിതാ സുവണ്ണിതാ നാമ ഹോതി. യേ ച നം സുണന്തി, തേഹി സമുദാഗമതോ പട്ഠായ വിഞ്ഞാതത്താ സുവിഞ്ഞാതാവ ഹോതി, തസ്മാ താനി നിദാനാനി ദസ്സേത്വാവ വണ്ണയിസ്സാമ.

തത്ഥ ആദിതോ പട്ഠായ താവ തേസം നിദാനാനം പരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപതോ അത്ഥദീപനാ - **ദീപങ്കര**ദസബലസ്സ പാദമൂലേ കതാഭിനീഹാരസ്സ മഹാസത്തസ്സ യാവ **വേസ്സന്തര**ത്തഭാവാ ചവിത്വാ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തി, താവ പവത്താ കഥാ **ദൂരേനിദാനം** നാമ. തുസിതഭവനതോ ചവിത്വാ യാവ ബോധിമണ്ഡേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പത്തി, താവ പവത്താ കഥാ **അവിദൂരേനിദാനം** നാമ. “ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ”തി ച, “രാജഗഹേ വിഹരതി വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേ”തി ച, “വേസാലിയം വിഹരതി മഹാവനേ കൂടാഗാരസാലായ”ന്തി ച ഏവം മഹാബോധിമണ്ഡേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപ്പത്തിതോ യാവ പരിനിബ്ബാനമഞ്ചാ ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭഗവാ യത്ഥ യത്ഥ വിഹാസി, തം തം **സന്തികേനിദാനം** നാമാതി വേദിതബ്ബം. ഏത്താവതാ സങ്ഖേപേനേവ തിണ്ണം ദൂരാവിദൂരസന്തികേനിദാനാനം വസേന **ബാഹിരനിദാനവണ്ണനാ** സമത്താ ഹോതീതി.

അബ്ഭന്തരനിദാനം

൧. രതനചങ്കമനകണ്ഡവണ്ണനാ

ഇദാനി പന -

൧. ''ബ്രഹ്മാ ച ലോകാധിപതീ സഹമ്പതീ, കതഞ്ജലീ അനധിവരം അയാചഥ;
സന്തീധ സത്താപ്പരജക്ഖജാതികാ, ദേസേഹി ധമ്മം അനുകമ്പിമം പജ''ന്തി. -

ആദിനയപ്പവത്തസ്സ **അബ്ഭന്തരനിദാനസ്സ** അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി.

എത്ഥ ''ഏകം സമയം ഭഗവാ രാജഗഹേ വിഹരതി വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേ''തിആദിസുത്തന്തേസു വിയ - ''ഏകം സമയം ഭഗവാ സക്കേസു വിഹരതി കപിലവത്ഥുസ്മിം നിഗ്രോധാരാമേ. അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി; ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവന്തം ബുദ്ധവംസം അപുച്ഛീ''തി ഏവമാദിനാ നയേന നിദാനം അവത്വാ കസ്മാ ''ബ്രഹ്മാ ച ലോകാധിപതീ സഹമ്പതീ, കതഞ്ജലീ അനധിവരം അയാചഥാ''തിആദിനാ നയേന നിദാനം വുത്തന്തി? വുച്ചതേ - ഭഗവതോ സബ്ബധമ്മദേസനാകാരണഭൂതായ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനായാചനായ സന്ദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി.

''കദായം ധമ്മദേസനത്ഥം, അജ്ഝിട്ഠോ ബ്രഹ്മുനാ ജിനോ;
കദാ കഥ ച കേനായം, ഗാഥാ ഹി സമുദീരിതാ''തി.

വുച്ചതേ - ബുദ്ധഭൂതസ്സ പന ഭഗവതോ അട്ഠമേ സത്താഹേ സത്ഥാ ധമ്മദേസനത്ഥായ ബ്രഹ്മുനാ അജ്ഝിട്ഠോ ആയാചിതോ. തത്രായം അനുപുബ്ബികഥാ - മഹാപുരിസോ കിര കതാഭിനീഹാരോ മഹാഭിനിക്ഖമനദിവസേ വിവടപാകടബീഭച്ഛസയനാസനചേടികാ നാടകിത്ഥിയോ ദിസ്വാ അതീവ സംവിഗ്ഗഹദയോ പടേകദേസാവച്ഛന്നം **ഛന്നം** ആമന്തേത്വാ - ''അരിനരവരമന്ഥകം കണ്ഡകം നാമ തുരങ്ഗവരമാഹരാ''തി കണ്ഡകം ആഹരാപേത്വാ ഛന്നസഹായോ വരതുരങ്ഗമാരുയ്ഹ നഗരദ്വാരേ അധിവത്ഥായ ദേവതായ നഗരദ്വാരേ വിവടേ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ തീണി രജ്ജാനി തേന രത്താവസേസേന അതിക്കമിത്വാ അനോമസത്തോ **അനോമായ** നാമ നദിയാ തീരേ ഠത്വാ ഛന്നമേവമാഹ - ''ഛന്ന, ത്വം മമ ഇമാനി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി ആഭരണാനി കണ്ഡകഞ്ച വരതുരങ്ഗമാദായ കപിലപുരം ഗച്ഛാഹീ''തി ഛന്നം വിസ്സജ്ജേത്വാ അസിതോരഗനീലുപ്പലസദിസേനാസിനാ സകേസമകുടം ഛിന്ദിത്വാ ആകാസേ ഉക്ഖിപിത്വാ ദേവദത്തിയം പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ സയമേവ പബ്ബജിത്വാ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ അനിലബലസമുദ്ധുതതരങ്ഗഭങ്ഗം അസങ്ഗം ഗങ്ഗം നദിം ഉത്തരിത്വാ മണിഗണരംസിജാലവിജ്ജോതിതരാജഗഹം രാജഗഹം നാമ നഗരം പവിസിത്വാ തത്ഥ ഇസ്സരിയമദമത്തം ജനം പരിഹാസേന്തോ വിയ ച ഉദ്ധതവേസസ്സ ജനസ്സ ലജ്ജമുപ്പാദയമാനോ വിയ ച വയകന്തീഹി നാഗരജനഹദയാനി അത്തനി ബന്ധന്തോ വിയ ച ദ്വത്തിംസവരമഹാപുരിസലക്ഖണവിരാജിതായ രൂപസിരിയാ സബ്ബജനനയനാനി വിലുമ്പമാനോ വിയ ച രൂപീപാദസഞ്ചരോ പുഞ്ഞസഞ്ചയോ വിയ ച പബ്ബതോ വിയ ച ഗമനേന നിസ്സങ്ഗോ സന്തിന്ദ്രിയോ സന്തമാനസോ യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോ **രാജഗഹം** പിണ്ഡായ ചരിത്വാ യാപനമത്തം ഭത്തം ഗഹേത്വാ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ **പണ്ഡവപബ്ബത**പസ്സേ ഛായൂദകസമ്പന്നേ സുചിഭൂമിഭാഗേ പരമരമണീയേ പവിവിത്തേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ പടിസങ്ഖാനബലേന മിസ്സകഭത്തം പരിഭുഞ്ജിത്വാ പണ്ഡവഗിരാനുസാരേന ബിമ്ബിസാരേന മഗധമഹാരാജേന മഹാപുരിസസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ നാമഗോത്തം പുച്ഛിത്വാ തേന പമുദിതഹദയേന ''മമ രജ്ജഭാഗം ഗണ്ഹാഹീ''തി രജ്ജേന നിമന്തിയമാനോ - ''അലം, മഹാരാജ, ന മയ്ഹം രജ്ജേനത്ഥോ അഹം രജ്ജം പഹായ ലോകഹിതത്ഥായ പധാനമനുയുഞ്ജിത്വാ ലോകേ വിവടച്ഛദോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീതി നിക്ഖന്തോ''തി വത്വാ തേന ച ''ബുദ്ധോ ഹുത്വാ സബ്ബപഠമം മമ വിജിതം ഓസരേയ്യാഥാ''തി വുത്തോ 'സാധൂ'തി തസ്സ പടിഞ്ഞം ദത്വാ ആളാരഞ്ച ഉദകഞ്ച ഉപസങ്കമിത്വാ തേസം ധമ്മദേസനായ സാരം അവിന്ദന്തോ തതോ പക്കമിത്വാ ഉരുവേലായം ഛബ്ബസ്സാനി ദുക്കരകാരികം കരോന്തോപി അമതം അധിഗന്തും അസക്കോന്തോ ഓളാരികാഹാരപടിസേവനേന സരീരം സന്തപ്പേസി.

തദാ പന ഉരുവേലായം **സേനാനിഗമേ** സേനാനിഗമകുടുമ്ബികസ്സ ധീതാ **സുജാതാ** നാമ ദാരികാ വയപ്പത്താ ഏകസ്മിം നിഗ്രോധരുക്ഖേ പത്ഥനമകാസി - "സചാഹം സമജാതികം കുലഘരം ഗന്ത്വാ പഠമഗബ്ഭേ പുത്തം ലഭിസ്സാമി, ബലികമ്മം കരിസ്സാമീ"തി. തസ്സാ സാ പത്ഥനാ സമിജ്ഝി. സാ വേസാഖപുണ്ണമദിവസേ "അജ്ജ ബലികമ്മം കരിസ്സാമീ"തി പാതോവ പായാസം അനായാസം പരമമധുരം സമ്പടിപാദേസി. ബോധിസത്തോപി തദഹേവ കതസരീരപടിജഗ്ഗനോ ഭിക്ഖാചാരകാലം ആഗമയമാനോ പാതോവ ഗന്ത്വാ തസ്മിം നിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ നിസീദി. അഥ ഖോ **പുണ്ണാ** നാമ ദാസീ തസ്സാ ധാതീ രുക്ഖമൂലസോധനത്ഥായ ഗതാ ബോധിസത്തം പാചീനലോകധാതും ഓലോകയമാനം നിസിന്നം സഞ്ഝാപ്പഭാനുരഞ്ജിതവരകനകഗിരിസിഖരസദിസസരീരസോഭം തിമിരനികരനിധാനകരം കമലവനവികസനകരം ഘനവിവരമുപഗതം ദിവസകരമിവ തരുവരമുപഗതം മുനിദിവസകരമദ്ദസ. സരീരതോ ചസ്സ നിക്ഖന്താഹി പഭാഹി സകലഞ്ച തം രുക്ഖം സുവണ്ണവണ്ണം ദിസ്വാ തസ്സാ ഏതദഹോസി - "അജ്ജ അമ്ഹാകം ദേവതാ രുക്ഖതോ ഓരുയ്ഹ സഹത്ഥേനേവ ബലിം പടിഗ്ഗഹേതുകാമാ ഹുത്വാ നിസിന്നാ"തി. സാ വേഗേന ഗന്ത്വാ സുജാതായ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി.

തതോ സുജാതാ സഞ്ജാതസദ്ധാ ഹുത്വാ സബ്ബാലങ്കാരേന അലങ്കരിത്വാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികം സുവണ്ണപാതിം പരമമധുരസ്സ മധുപായാസസ്സ പൂരേത്വാ അപരായ സുവണ്ണപാതിയാ പിദഹിത്വാ സീസേനാദായ നിഗ്രോധരുക്ഖാഭിമുഖീ അഗമാസി. സാ ഗച്ഛന്തീ ദൂരതോവ തം ബോധിസത്തം രുക്ഖദേവതമിവ സകലം തം രുക്ഖം സരീരപ്പഭായ സുവണ്ണവണ്ണം കത്വാ പുഞ്ജസഞ്ചയമിവ രൂപവന്തം നിസിന്നം ദിസ്വാ പീതിസോമനസ്സജാതാ സുജാതാ "രുക്ഖദേവതാ"തി സഞ്ഞായ ദിട്ഠട്ഠാനതോ പട്ഠായ ഓനതോനതാ ഗന്ത്വാ സീസതോ തം സുവണ്ണപാതിം ഓതാരേത്വാ മഹാസത്തസ്സ ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ - "യഥാ മമ മനോരഥോ നിപ്ഫന്നോ, ഏവം തുമ്ഹാകമ്പി നിപ്ഫജ്ജതൂ"തി വത്വാ പക്കാമി.

അഥ ഖോ ബോധിസത്തോപി സുവണ്ണപാതിം ഗഹേത്വാ **നേരഞ്ജരായ** നദിയാ തീരം ഗന്ത്വാ **സുപ്പതിട്ഠിതസ്സ** നാമ തിത്ഥസ്സ തീരേ സുവണ്ണപാതിം ഠപേത്വാ ന്ഹത്വാ പച്ചുത്തരിത്വാ ഏകൂനപഞ്ഞാസപിണ്ഡേ കരോന്തോ തം പായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ - "സചാഹം അജ്ജ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമി, അയം സുവണ്ണപാതി പടിസോതം ഗച്ഛതൂ"തി ഖിപി. സാ പാതി പടിസോതം ഗന്ത്വാ **കാളസ്സ** നാമ നാഗരാജസ്സ ഭവനം പവിസിത്വാ തിണ്ണം ബുദ്ധാനം ഥാലകാനി ഉക്ഖിപിത്വാ തേസം ഹേട്ഠാ അട്ഠാസി.

മഹാസത്തോ തത്ഥേവ വനസണ്ഡേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ **സോത്ഥിയേന** നാമ തിണഹാരകേന മഹാപുരിസസ്സ ആകാരം ഞത്വാ ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ബോധിമണ്ഡമാരുയ്ഹ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ അട്ഠാസി. സോ പന പദേസോ പദുമിനിപത്തേ ഉദകബിന്ദു വിയ അകമ്പിത്ഥ. മഹാപുരിസോ - "അയം പദേസോ മമ ഗുണം ധാരേതും അസമത്ഥോ"തി പച്ഛിമദിസാഭാഗമഗമാസി. സോപി തഥേവ കമ്പിത്ഥ. പുന ഉത്തരദിസാഭാഗമഗമാസി. സോപി തഥേവ കമ്പിത്ഥ. പുന പുരത്ഥിമദിസാഭാഗമഗമാസി. തത്ഥ പല്ലങ്കപ്പമാണട്ഠാനം നിച്ചലം അഹോസി. മഹാപുരിസോ - "ഇദം ഠാനം കിലേസവിദ്ധംസനട്ഠാന"ന്തി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ താനി തിണാനി അഗ്ഗേ ഗഹേത്വാ ചാലേസി. താനി തൂലികഗ്ഗേന പരിച്ഛിന്നാനി വിയ അഹേസും. ബോധിസത്തോ - "ബോധിം അപത്വാവ ഇമം പല്ലങ്കം ന ഭിന്ദിസ്സാമീ"തി ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ബോധിക്ഖന്ധം പിട്ഠിതോ കത്വാ പുരത്ഥാഭിമുഖോ നിസീദി.

തങ്ഖണഞ്ഞേവ സബ്ബലോകാഭിഹാരോ മാരോ ബാഹുസഹസ്സം മാപേത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതികം ഹിമഗിരിസിഖരസദിസം **ഗിരിമേഖലം** നാമ അരിവരവാരണം വരവാരണം അഭിരുയ്ഹ നവയോജനികേന ധനുഅസിഫരസുസരസത്തിസബലേനാതിബഹലേന മാരബലേന സമ്പരിവുതോ സമന്താ പബ്ബതോ വിയ അജ്ഝോത്ഥരന്തോ മഹാസപത്തം വിയ മഹാസത്തം സമുപാഗമി. മഹാപുരിസോ സൂരിയേ ധരന്തേയേവ അതിതുമൂലം മാരബലം വിധമിത്വാ വികസിതജയസുമനകുസുമസദിസസ്സ ചീവരസ്സ ഉപരി പതമാനേഹി

രത്തപവാലങ്കുരസദിസരുചിരദസ്സനേഹി ബോധിരുക്ഖങ്കുരേഹി പീതിയാ വിയ പൂജിയമാനോ ഏവ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം ലഭിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമേ പടിച്ചസമുപ്പാദേ ഞാണം ഓതാരേത്വാ വട്ടവിവട്ടം സമ്മസന്തോ അരുണോദയേ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ -

"അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

"ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) -

ഇമം **ഉദാനം** ഉദാനേത്വാ സത്താഹം വിമുത്തിസുഖപടിസേവനേന വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ ദിവസേ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ദേവതാനം കങ്ഖം ഞത്വാ താസം കങ്ഖാവിധമനത്ഥം ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ താസം കങ്ഖം വിധമിത്വാ പല്ലങ്കതോ ഈസകം പാചീനനിസ്സിതേ ഉത്തരദിസാഭാഗേ ഠത്വാ - "ഇമസ്മിം വത മേ പല്ലങ്കേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിദ്ധ"ന്തി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലാധിഗമട്ഠാനം പല്ലങ്കഞ്ചേവ ബോധിരുക്ഖഞ്ച അനിമിസേഹി അക്ഖീഹി ഓലോകയമാനോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **അനിമിസചേതിയം** നാമ ജാതം.

അഥ പല്ലങ്കസ്സ ച ഠിതട്ഠാനസ്സ ച അന്തരേ പുരത്ഥിമപച്ഛിമതോ ആയതേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **രതനചങ്കമചേതിയം** നാമ ജാതം. തതോ പച്ഛിമദിസാഭാഗേ ദേവതാ രതനഘരം നാമ മാപേസും, തത്ഥ പല്ലങ്കേന നിസീദിത്വാ അഭിധമ്മപിടകം വിസേസതോ ചേത്ഥ അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനം വിചിനന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി. തം ഠാനം **രതനഘരചേതിയം** നാമ ജാതം. ഏവം ബോധിസമീപേയേവ ചത്താരി സത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ പഞ്ചമേ സത്താഹേ ബോധിരുക്ഖമൂലാ യേന അജപാലനിഗ്രോധോ തേനുപസങ്കമി; തത്ഥാപി ധമ്മം വിചിനന്തോയേവ വിമുത്തിസുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ **അജപാലനിഗ്രോധേ** സത്താഹം വീതിനാമേസി.

ഏവം അപരം സത്താഹം **മുചലിന്ദേ** നിസീദി. തസ്സ നിസിന്നമത്തസ്സേവ ഭഗവതോ സകലചക്കവാളഗബ്ഭം പൂരേന്തോ മഹാഅകാലമേഘോ ഉദപാദി. തസ്മിം പന ഉപ്പന്നേ **മുചലിന്ദോ നാഗരാജാ** ചിന്തേസി - "അയം മഹാമേഘോ സത്ഥരി മയ്ഹം ഭവനം പവിട്ഠമത്തേ ഉപ്പന്നോ വാസാഗാരമസ്സ ലദ്ധും വട്ടതീ"തി. സോ സത്തരതനമയം ദേവവിമാനസദിസം ദിബ്ബവിമാനം നിമ്മിനിതും സമത്ഥോപി ഏവം കതേ - "ന മയ്ഹം മഹപ്ഫലം ഭവിസ്സതി, ദസബലസ്സ കായവേയ്യാവച്ചം കരിസ്സാമീ"തി അതിമഹന്തം അത്തഭാവം കത്വാ സത്ഥാരം സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ഉപരി മഹന്തം ഫണം കത്വാ അട്ഠാസി. അഥ ഭഗവാ പരിക്ഖേപസ്സ അന്തോവ മഹതി ഓകാസേ സബ്ബരതനമയേ പച്ചഗ്ഘപല്ലങ്കേ ഉപരി വിനിഗ്ഗലന്തവിവിധസുരഭികുസുമദാമവിതാനേ വിവിധസുരഭിഗന്ധവാസിതേ ഗന്ധകുടിയം വിഹരന്തോ വിയ വിഹാസി. ഏവം ഭഗവാ തം സത്താഹം തത്ഥ വീതിനാമേത്വാ തതോ അപരം സത്താഹം രാജായതനേ നിസീദി. തത്ഥാപി വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദിയേവ. ഏത്താവതാ സത്തസത്താഹാനി പരിപുണ്ണാനി അഹേസും. ഏത്ഥന്തരേ ഭഗവാ ഝാനസുഖേന ഫലസുഖേന ച വീതിനാമേസി.

അഥസ്സ സത്തസത്താഹാതിക്കമേ - "മുഖം ധോവിസ്സാമീ"തി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജി. സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ **അഗദഹരീതകം** ആഹരിത്വാ അദാസി. അഥസ്സ സക്കോ **നാഗലതാ**ദന്തകട്ഠഞ്ച മുഖധോവനഉദകഞ്ച അദാസി. തതോ ഭഗവാ ദന്തകട്ഠം ഖാദിത്വാ അനോതത്തദഹോദകേന മുഖം ധോവിത്വാ **രാജായതനമൂലേ** നിസീദി. തസ്മിം സമയേ ചതൂഹി ലോകപാലേഹി ഉപനീതേ പച്ചഗ്ഘേ സേലമയേ പത്തേ **തപുസ്സഭല്ലികാനം** വാണിജാനം മന്ഥഞ്ച മധുപിണ്ഡികഞ്ച പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ പച്ചാഗന്ത്വാ അജപാലനിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ നിസീദി. അഥസ്സ തത്ഥ നിസിന്നമത്തസ്സേവ അത്തനാ അധിഗതസ്സ ധമ്മസ്സ ഗമ്ഭീരഭാവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണോ - "അധിഗതോ ഖോ മ്യായം ധമ്മോ ഗമ്ഭീരോ ദുദ്ദസോ ദുരനുബോധോ സന്തോ പണീതോ അതക്കാവചരോ നിപുണോ

പണ്ഡിതവേദനീയോ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൮൧; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൭) പരേസം ധമ്മം അദേസേതുകാമതാകാരപ്പത്തോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി.

അഥ **ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി** ദസബലസ്സ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ - “നസ്സതി വത, ഭോ, ലോകോ, വിനസ്സതി വത, ഭോ, ലോകോ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; മഹാവ॰ ൮) വാചം നിച്ഛാരേന്തോ ദസസഹസ്സചക്കവാളബ്രഹ്മഗണപരിവുതോ സക്കസുയാമസന്തുസിതപരനിമ്മിതവസവത്തീഹി അനുഗതോ ആഗന്ത്വാ ഭഗവതോ പുരതോ പാതുരഹോസി. സോ അത്തനോ പതിട്ഠാനത്ഥായ പഥവിം നിമ്മിനിത്വാ ദക്ഖിണം ജാണുമണ്ഡലം പഥവിയം നിഹന്ത്വാ ജലജാമലാവികലകമലമകുലസദിസം ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലമഞ്ജലിം സിരസ്മിം കത്വാ - “ദേസേതു, ഭന്തേ , ഭഗവാ ധമ്മം, ദേസേതു സുഗതോ ധമ്മം, സന്തി സത്താ അപ്പരജക്ഖജാതികാ, അസ്സവനതാ ധമ്മസ്സ പരിഹായന്തി, ഭവിസ്സന്തി ധമ്മസ്സ അഞ്ഞാതാരോ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൮) -

> “പാതുരഹോസി മഗധേസു പുബ്ബേ, ധമ്മോ അസുദ്ധോ സമലേഹി ചിന്തിതോ;
> അപാപുരേതം അമതസ്സ ദ്വാരം, സുണന്തു ധമ്മം വിമലേനാനുബുദ്ധം.
>
> “സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ, യഥാപി പസ്സേ ജനതം സമന്തതോ;
> തഥൂപമം ധമ്മമയം സുമേധ, പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖു;
> സോകാവതിണ്ണം ജനതമപേതസോകോ, അവേക്ഖസ്സു ജാതിജരാഭിഭൂതം.
>
> “ഉട്ഠേഹി വീര വിജിതസങ്ഗാമ, സത്ഥവാഹ അനണ വിചര ലോകേ;
> ദേസസ്സു ഭഗവാ ധമ്മം, അഞ്ഞാതാരോ ഭവിസ്സന്തീ”തി. (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൮) -

“നനു തുമ്ഹേഹി ‘ബുദ്ധോ ബോധേയ്യം തിണ്ണോ താരേയ്യം മുത്തോ മോചേയ്യ’”ന്തി -

> “കിം മേ അഞ്ഞാതവേസേന, ധമ്മം സച്ഛികതേനിധ;
> സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, താരയിസ്സം സദേവക”ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൬) -

പത്ഥനം കത്വാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവം പത്തോതി ച, “തുമ്ഹേഹി ധമ്മേ അദേസിയമാനേ കോ ഹി നാമ അഞ്ഞോ ധമ്മം ദേസേസ്സതി, കിമഞ്ഞം ലോകസ്സ സരണം താണം ലേണം പരായന”ന്തി ച ഏവമാദീഹി അനേകേഹി നയേഹി ഭഗവന്തം ധമ്മദേസനത്ഥം അയാചി. തേന വുത്തം - “ബുദ്ധഭൂതസ്സ പന ഭഗവതോ അട്ഠമേ സത്താഹേ സത്ഥാ ധമ്മദേസനത്ഥായ ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതോ”തി.

ഇദാനി “കദാ കത്ഥ ച കേനായം, ഗാഥാ ഹി സമുദീരിതാ”തി ഇമേസം പഞ്ഹാനം വിസ്സജ്ജനായ ഓകാസോ അനുപ്പത്തോ. തത്ഥ **കദാ വുത്താ**തി? പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ വുത്താ. പഠമമഹാസങ്ഗീതി നാമേസാ സങ്ഗീതിക്ഖന്ധേ (ചൂളവ॰ ൪൩൭) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **കത്ഥ കേന വുത്താ**തി? ഭഗവതി കിര പരിനിബ്ബുതേ രാജഗഹനഗരേ **വേഭാരപബ്ബതപസ്സേ സത്തപണ്ണിഗുഹാദ്വാരേ** വിജിതസബ്ബസത്തുനാ അജാതസത്തുനാ മഗധമഹാരാജേന ധമ്മസങ്ഗായനത്ഥം കാരിതേ പരിപുണ്ണചന്ദമണ്ഡലസങ്കാസേ ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡേ മണ്ഡപേ ധമ്മാസനഗതേനായസ്മതാ **ആനന്ദത്ഥേരേന** “ബ്രഹ്മാ ച ലോകാധിപതീ”തി അയം ഗാഥാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അയമേത്ഥ ഗാഥാസമ്ബന്ധോ.

ഏത്താവതാ -

> “കദായം ധമ്മദേസനത്ഥം, അജ്ഝിട്ഠോ ബ്രഹ്മുനാ ജിനോ;
> കദാ കത്ഥ ച കേനായം, ഗാഥാ ഹി സമുദീരിതാ”തി. -

അയമ്പി ഗാഥാ വുത്തത്ഥാ ഹോതി. ഏവം ഇമിനാ സമ്ബന്ധേന വുത്തായ പനസ്സാ അനുത്താനപദവണ്ണനം കരിസ്സാമ.

തത്ഥ **ബ്രഹ്മാ**തി ബ്രൂഹിതോ തേഹി തേഹി ഗുണവിസേസേഹീതി ബ്രഹ്മാ. അയം പന **ബ്രഹ്മ**-സദ്ദോ മഹാബ്രഹ്മബ്രാഹ്മണതഥാഗതമാതാപിതുസേട്ഠാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹി "ദ്വിസഹസ്സോ ബ്രഹ്മാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൬൬) മഹാബ്രഹ്മാതി അധിപ്പേതോ.

> "തമോനുദോ ബുദ്ധോ സമന്തചക്ഖു, ലോകന്തഗൂ സബ്ബഭവാതിവത്തോ;
> അനാസവോ സബ്ബദുക്ഖപ്പഹീനോ, സച്ചവ്ഹയോ ബ്രഹ്മേ ഉപാസിതോ മേ"തി. (സു॰ നി॰ ൧൧൩൯) -

ഏത്ഥ ബ്രാഹ്മണോ. "ബ്രഹ്മാതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി ഏത്ഥ തഥാഗതോ. "ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൩൧; ൪.൬൩; ഇതിവു॰ ൧൦൬; ജാ॰ ൨.൨൦.൧൮൧) ഏത്ഥ മാതാപിതരോ. "ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൧; അ॰ നി॰ ൪.൮; ൫.൧൧; പടി॰ മ॰ ൨.൪൪) ഏത്ഥ സേട്ഠോ അധിപ്പേതോ. ഇധ പന പഠമജ്ഝാനം പണീതം ഭാവേത്വാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം നിബ്ബത്തോ കപ്പായുകോ മഹാബ്രഹ്മാ അധിപ്പേതോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩). **ച**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, ബ്രഹ്മാ ച അഞ്ഞേ ച ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ബ്രഹ്മാനോ ചാതി അത്ഥോ, പദപൂരണമത്തോ വാ. **ലോകാധിപതീ**തി ഏത്ഥ **ലോകോ**തി സങ്ഖാരലോകോ സത്തലോകോ ഓകാസലോകോതി തയോ ലോകാ. തേസു ഇധ സത്തലോകോ അധിപ്പേതോ. തസ്സ ഇസ്സരോ അധിപതീതി **ലോകാധിപതി,** ലോകേകദേസസ്സാപി അധിപതി ലോകാധിപതീതി വുച്ചതി ദേവാധിപതി നരാധിപതി വിയ.

സഹമ്പതീതി സോ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സഹകോ നാമ ഥേരോ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ ജീവിതപരിയോസാനേ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം കപ്പായുകമഹാബ്രഹ്മാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, തത്ര പന നം "സഹമ്പതി ബ്രഹ്മാ"തി സഞ്ജാനന്തി. "സഹകപതീ"തി വത്തബ്ബേ അനുസ്സരാഗമം കത്വാ രുള്ഹീവസേന "സഹമ്പതീ"തി വദന്തി. **കതഞ്ജലീ**തി കതഞ്ജലികോ, അഞ്ജലിപുടം സിരസി കത്വാതി അത്ഥോ. **അനധിവര**ന്തി അച്ചന്തവരോ അധിവരോ നാസ്സ അത്ഥീതി **അനധിവരോ,** ന തതോ അധികോ വരോ അത്ഥീതി വാ അനധിവരോ, അനുത്തരോതി അത്ഥോ, തം അനധിവരം. **അയാചഥാ**തി അയാചിത്ഥ അജ്ഝേസി.

ഇദാനി യസ്സത്ഥായ സോ ഭഗവന്തം അയാചി, തമത്ഥം ദസ്സേതും **"സന്തീധ സത്താ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സന്തീ**തി സംവിജ്ജന്തി ഉപലബ്ഭന്തി, ബുദ്ധചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛന്താ അത്ഥീതി അത്ഥോ. **ഇധാ**തി അയം ദേസാപദേസേ നിപാതോ . സ്വായം കത്ഥചി സാസനം ഉപാദായ വുച്ചതി. യഥാഹ - "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ, ഇധ തതിയോ സമണോ, ഇധ ചതുത്ഥോ സമണോ, സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪; അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧). കത്ഥചി ഓകാസം, യഥാഹ -

> "ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സ, ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ;
> പുനരായു ച മേ ലദ്ധോ, ഏവം ജാനാഹി മാരിസാ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬൯) -

കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവ ഹോതി. യഥാഹ - "ഇധാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഭുത്താവീ അസ്സം പവാരിതോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦). കത്ഥചി ലോകം ഉപാദായ, യഥാഹ - "ഇധ തഥാഗതോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജതി ബഹുജനഹിതായ ബഹുജനസുഖായാ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൭൦). ഇധാപി ലോകമേവ ഉപാദായ വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തസ്മാ ഇമസ്മിം സത്തലോകേതി അത്ഥോ. **സത്താ**തി രൂപാദീസു ഖന്ധേസു ഛന്ദരാഗേന സത്താ വിസത്താ ആസത്താ ലഗ്ഗാ ലഗിതാതി സത്താ, സത്താതി പാണിനോ വുച്ചന്തി. രുള്ഹീസദ്ദേന പന വീതരാഗേസുപി അയം വോഹാരോ വത്തതിയേവ.

അപ്പരജക്ഖജാതികാതി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം പരിത്തം രാഗദോസമോഹരജം ഏതേസം ഏവംസഭാവാ ച തേതി അപ്പരജക്ഖജാതികാ, അപ്പം രാഗാദിരജമേവ വാ യേസം തേ അപ്പരജക്ഖാ, തേ അപ്പരജക്ഖസഭാവാ അപ്പരജക്ഖജാതികാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തേസം അപ്പരജക്ഖജാതികാനം.

“സത്താന”ന്തി വിഭത്തിവിപരിണാമം കത്വാ - “ദേസേഹി ധമ്മ”ന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധം കത്വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ദേസേഹീ**തി ആയാചനവചനമേതം, ദേസേഹി കഥേഹി ഉപദിസാതി അത്ഥോ. **ധമ്മ**ന്തി എത്ഥ അയം **ധമ്മ**-സദ്ദോ പരിയത്തിസമാധിപഞ്ഞാപകതിസഭാവസുഞ്ഞതാപുഞ്ഞആപത്തിഞേയ്യചതുസച്ചധമ്മാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹി - “ഇധ ഭിക്ഖു ധമ്മം പരിയാപുണാതി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം... പേ°... വേദല്ല”ന്തിആദീസു (മ° നി° ൧.൨൩൯; അ° നി° ൪.൧൦൨) പരിയത്തിയം ദിസ്സതി. “എവംധമ്മാ തേ ഭഗവന്തോ അഹേസു”ന്തിആദീസു സമാധിമ്ഹി.

“യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ, വാനരിന്ദ യഥാ തവ;
സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ, ദിട്ഠം സോ അതിവത്തതീ”തി. -

ആദീസു (ജാ° ൧.൨.൧൪൭) പഞ്ഞായ. “ജാതിധമ്മാ ജരാധമ്മാ, അഥോ മരണധമ്മിനോ”തിആദീസു (അ° നി° ൩.൩൯) പകതിയം. “കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ, അബ്യാകതാ ധമ്മാ”തിആദീസു (ധ° സ° തികമാതികാ) സഭാവേ. “തസ്മിം ഖോ പന സമയേ ധമ്മാ ഹോന്തി ഖന്ധാ ഹോന്തീ”തിആദീസു (ധ° സ° ൧൨൧) സുഞ്ഞതായം. “ധമ്മോ സുചിണ്ണോ സുഖമാവഹാതീ”തിആദീസു (സു° നി° ൧൮൪; ഥേരഗാ° ൩൦൩; ജാ° ൧.൧൦.൧൦൨; ൧.൧൫.൩൮൫) പുഞ്ഞേ. “ദ്വേ അനിയതാ ധമ്മാ”തിആദീസു ആപത്തിയം. “സബ്ബേ ധമ്മാ സബ്ബാകാരേന ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീ”തിആദീസു (മഹാനി° ൧൫൬; ചൂളനി° മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫) ഞേയ്യേ. “ദിട്ഠധമ്മോ പത്തധമ്മോ വിദിതധമ്മോ”തിആദീസു (ദീ° നി° ൧.൨൯൯; മഹാവ° ൨൭, ൫൭) ചതുസച്ചധമ്മേ. ഇധാപി ചതുസച്ചധമ്മേ ദട്ഠബ്ബോ (മ° നി° അട്ഠ° ൧.സുത്തനിക്ഖേപവണ്ണനാ; ധ° സ° അട്ഠ° ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡ ൧). **അനുകമ്പാ**തി അനുകമ്പം അനുദ്ദയം കരോഹി. **ഇമ**ന്തി പജം നിദ്ദിസന്തോ ആഹ. **പജ**ന്തി പജാതത്താ പജാ, തം പജം, സത്തനികായം സംസാരദുക്ഖതോ മോചേഹീതി അധിപ്പായോ. കേചി പന -

“ഭഗവാതി ലോകാധിപതീ നരുത്തമോ,
കതഞ്ജലീ ബ്രഹ്മഗണേഹി യാചിതോ”തി. -

പഠന്തി. എത്താവതാ സബ്ബസോ അയം ഗാഥാ വുത്തത്ഥാ ഹോതി.

അഥ ഭഗവതോ തം ബ്രഹ്മുനോ സഹമ്പതിസ്സ ആയാചനവചനം സുത്വാ അപരിമിതസമയസമുദിതകരുണാബലസ്സ ദസബലസ്സ പരഹിതകരണനിപുണമതിചാരസ്സ സബ്ബസത്തേസു ഓകാസകരണമത്തേന മഹാകരുണാ ഉദപാദി. തം പന ഭഗവതോ കരുണുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തേഹി സങ്ഗീതികാലേ സങ്ഗീതികാരകേഹി -

൨. “സമ്പന്നവിജ്ജാചരണസ്സ താദിനോ, ജുതിന്ധരസ്സന്തിമദേഹധാരിനോ;
തഥാഗതസ്സപ്പടിപുഗ്ഗലസ്സ, ഉപ്പജ്ജി കാരുഞ്ഞതാ സബ്ബസത്തേ”തി. -

അയം ഗാഥാ ഠപിതാ.

തത്ഥ **സമ്പന്നവിജ്ജാചരണസ്സാ**തി സമ്പന്നം നാമ തിവിധം പരിപുണ്ണസമങ്ഗിമധുരവസേന. തത്ഥ -

“സമ്പന്നം സാലികേദാരം, സുവാ ഭുഞ്ജന്തി കോസിയ;
പടിവേദേമി തേ ബ്രഹ്മേ, ന നം വാരേതുമുസ്സഹേ”തി. (ജാ° ൧.൧൪.൧) -

ഇദം **പരിപുണ്ണസമ്പന്നം** നാമ. “ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ ഉപഗതോ സമുപഗതോ സമ്പന്നോ സമന്നാഗതോ”തി (വിഭ° ൫൧൧) ഇദം **സമങ്ഗിസമ്പന്നം** നാമ. “ഇമിസ്സാ, ഭന്തേ, മഹാപഥവിയാ ഹേട്ഠിമതലം സമ്പന്നം, സേയ്യഥാപി ഖുദ്ദമധും അനീലകം, എവമസ്സാദ”ന്തി (പാരാ° ൧൮) ഇദം **മധുരസമ്പന്നം** നാമ. ഇധ പരിപുണ്ണസമ്പന്നമ്പി സമങ്ഗിസമ്പന്നമ്പി യുജ്ജതി (മ° നി° അട്ഠ° ൧.൩൪). **വിജ്ജാ**തി പടിപക്ഖധമ്മേ വിജ്ഝനട്ഠേന വിദിതകരണട്ഠേന വിന്ദിതബ്ബട്ഠേന ച വിജ്ജാ. താ പന തിസ്സോപി വിജ്ജാ അട്ഠപി വിജ്ജാ. തിസ്സോ വിജ്ജാ **ഭയഭേരവസുത്തേ** (മ° നി° ൧.൫൦

ആദയോ) ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ, അട്ഠ **അമ്ബട്ഠസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൭൮ ആദയോ). തത്ര ഹി വിപസ്സനാഞാണേന മനോമയിദ്ധിയാ ച സഹ ഛ അഭിഞ്ഞാ പരിഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠ വിജ്ജാ വുത്താ. **ചരണ**ന്തി സീലസംവരോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ ജാഗരിയാനുയോഗോ സദ്ധാ ഹിരീ ഓത്തപ്പം ബാഹുസച്ചം ആരദ്ധവീരിയതാ ഉപട്ഠിതസ്സതിതാ പഞ്ഞാസമ്പന്നതാ ചത്താരി രൂപാവചരജ്ഝാനാനീതി ഇമേ പന്നരസ ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. ഇമേയേവ ഹി പന്നരസ ധമ്മാ യസ്മാ ഏതേഹി ചരതി അരിയസാവകോ ഗച്ഛതി അമതം ദിസം, തസ്മാ "ചരണ"ന്തി വുത്താ. യഥാഹ - "ഇധ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ സീലവാ ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൪) സബ്ബം **മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ** വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വിജ്ജാ ച ചരണഞ്ച വിജ്ജാചരണാനി, സമ്പന്നാനി പരിപുണ്ണാനി വിജ്ജാചരണാനി യസ്സ സോയം സമ്പന്നവിജ്ജാചരണോ, വിജ്ജാചരണേഹി സമ്പന്നോ സമങ്ഗീഭൂതോ, സമന്നാഗതോതി വാ സമ്പന്നവിജ്ജാചരണോ. ഉഭയഥാപി അത്ഥോ യുജ്ജതേവ, തസ്സ സമ്പന്നവിജ്ജാചരണസ്സ (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ).

താദിനോതി "ഇട്ഠേപി താദീ അനിട്ഠേപി താദീ"തിആദിനാ നയേന **മഹാനിദ്ദേസേ** (മഹാനി॰ ൩൮, ൧൯൨) ആഗതതാദിലക്ഖണേന താദിനോ, ഇട്ഠാനിട്ഠാദീസു അവികാരസ്സ താദിസസ്സാതി അത്ഥോ. **ജുതിന്ധരസ്സാ**തി ജുതിമതോ, യുഗന്ധരേ സരദസമയേ സമുദിതദിവസകരാതിരേകതരസസ്സിരികസരീരജുതിവിസരധരസ്സാതി അത്ഥോ. "പഞ്ഞാപജ്ജോതധരസ്സാ"തി വാ വത്തും വട്ടതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

"ചത്താരോ ലോകേ പജ്ജോതാ, പഞ്ചമേത്ഥ ന വിജ്ജതി;
ദിവാ തപതി ആദിച്ചോ, രത്തിമാഭാതി ചന്ദിമാ.

"അഥ അഗ്ഗി ദിവാരത്തിം, തത്ഥ തത്ഥ പഭാസതി;
സമ്ബുദ്ധോ തപതം സേട്ഠോ, ഏസാ ആഭാ അനുത്തരാ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൬, ൭൭);

തസ്മാ ഉഭയഥാപി സരീരപഞ്ഞാജുതിവിസരധരസ്സാതി അത്ഥോ. **അന്തിമദേഹധാരിനോ**തി സബ്ബപച്ഛിമസരീരധാരിനോ, അപുനബ്ഭവസ്സാതി അത്ഥോ.

തഥാഗതസ്സാതി ഏത്ഥ അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ "തഥാഗതോ"തി വുച്ചതി. കതമേഹി അട്ഠഹി? തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ, തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ, തഥവാദിതായ തഥാഗതോ, തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ, അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോതി.

കഥം ഭഗവാ **തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ**? യഥാ യേന അഭിനീഹാരേന ദാനപാരമിം പൂരേത്വാ സീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചഅധിട്ഠാനമേത്തുപേക്ഖാപാരമിം പൂരേത്വാ ഇമാ ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമത്തിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ അങ്ഗപരിച്ചാഗം ജീവിതപരിച്ചാഗം ധനരജ്ജപുത്തദാരപരിച്ചാഗന്തി ഇമേ പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ യഥാ വിപസ്സിആദയോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ആഗതാ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോതി തഥാഗതോ. യഥാഹ -

"യഥേവ ലോകമ്ഹി വിപസ്സിആദയോ, സബ്ബഞ്ഞുഭാവം മുനയോ ഇധാഗതാ;
തഥാ അയം സക്യമുനീപി ആഗതോ, തഥാഗതോ വുച്ചതി തേന ചക്ഖുമാ"തി.

കഥം **തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ?** യഥാ സമ്പതിജാതാ വിപസ്സിആദയോ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠായ ഉത്തരാഭിമുഖാ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗതാ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ഗതോതി തഥാഗതോ. യഥാഹ -

"മുഹുത്തജാതോവ ഗവമ്പതീ യഥാ, സമേഹി പാദേഹി ഫുസീ വസുന്ധരം;
സോ വിക്കമീ സത്തപദാനി ഗോതമോ, സേതഞ്ച ഛത്തം അനുധാരയും മരൂ.

“ഗന്ത്വാന സോ സത്തപദാനി ഗോതമോ, ദിസാ വിലോകേസി സമാ സമന്തതോ;
അട്ഠങ്ഗുപേതം ഗിരമബ്ഭുദീരയീ, സീഹോ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ”തി.

കഥം **തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ?** സബ്ബേസം രൂപാരൂപധമ്മാനം സലക്ഖണം സാമഞ്ഞലക്ഖണഞ്ച തഥം അവിതഥം ഞാണഗതിയാ ആഗതോ അവിരജ്ഝിത്വാ പത്തോ അനുബുദ്ധോതി തഥാഗതോ.

“സബ്ബേസം പന ധമ്മാനം, സകസാമഞ്ഞലക്ഖണം;
തഥമേവാഗതോ യസ്മാ, തസ്മാ സത്ഥാ തഥാഗതോ”തി.

കഥം **തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ**? തഥധമ്മാ നാമ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ - “ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി. കതമാനി ചത്താരി? ‘ഇദം ദുക്ഖ’ന്തി, ഭിക്ഖവേ, തഥമേതം അവിതഥമേതം അനഞ്ഞഥമേത”ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൦) വിത്ഥാരോ. താനി ച ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ തഥാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ “തഥാഗതോ”തി വുച്ചതി. അഭിസമ്ബുദ്ധത്ഥോ ഹി എത്ഥ ഗതസദ്ദോ.

“തഥനാമാനി സച്ചാനി, അഭിസമ്ബുജ്ഝി നായകോ;
തസ്മാ തഥാനം സച്ചാനം, സമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോ”.

കഥം **തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ**? ഭഗവാ ഹി അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായമനോദ്വാരേസു ആപാഥം ആഗച്ഛന്തം രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബധമ്മാരമ്മണം തഥാഗതോ സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി പസ്സതീതി, ഏവം തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ. അഥ വാ യം ലോകേ തഥം, തം ലോകസ്സ തഥേവ ദസ്സേതി. തതോപി ഭഗവാ തഥാഗതോ. എത്ഥ തഥദസ്സിഅത്ഥേ “തഥാഗതോ”തി പദസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

“തഥാകാരേന യോ ധമ്മേ, ജാനാതി അനുപസ്സതി;
തഥദസ്സീതി സമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാ വുത്തോ തഥാഗതോ”.

കഥം **തഥവാദിതായ തഥാഗതോ**? യഞ്ച അഭിസമ്ബോധിയാ പരിനിബ്ബാനസ്സ ച അന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സപരിമാണകാലേ സുത്താദിനവങ്ഗസങ്ഗഹിതം ഭാസിതം ലപിതം തഥാഗതേന, സബ്ബം തം ഏകതുലായ തുലിതം വിയ തഥമേവ അവിതഥമേവ ഹോതി. തേനേവാഹ -

“യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം എതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി, നോ അഞ്ഞഥാ. തസ്മാ ‘തഥാഗതോ’തി വുച്ചതീ”തി.

എത്ഥ പന ഗദഅത്ഥോ ഹി ഗതസദ്ദോ. ഏവം തഥവാദിതായ തഥാഗതോ. ആഗദനം ആഗദോ, വചനന്തി അത്ഥോ. തഥോ അവിപരീതോ ആഗദോ അസ്സാതി തഥാഗതോ. ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ വുത്തോ.

“തഥാവാദീ ജിനോ യസ്മാ, തഥധമ്മപ്പകാസകോ;
തഥാമാഗദനഞ്ചസ്സ, തസ്മാ ബുദ്ധോ തഥാഗതോ”.

കഥം **തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ?** ഭഗവാ ഹി യം യം വാചം അഭാസി, തം തം ഏവ കായേന കരോതി, വാചായ കായോ അനുലോമേതി, കായസ്സപി വാചാ. തേനേവാഹ -

“യഥാ വാദീ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ തഥാ കാരീ, യഥാ കാരീ തഥാ വാദീ...പേ॰... തസ്മാ ‘തഥാഗതോ’തി വുച്ചതീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩; ചൂളനി॰ പോസാലമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫).

യഥാ ച വാചാ ഗതാ, കായോപി തഥാ ഗതോ, യഥാ കായോ ഗതോ, വാചാപി തഥാ ഗതാ. ഏവം തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ.

> ''യഥാ വാചാ ഗതാ തസ്സ, തഥാ കായോ ഗതോ യതോ;
> തഥാവാദിതായ സമ്ബുദ്ധോ, സത്ഥാ തസ്മാ തഥാഗതോ''.

കഥം **അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ?** ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഹേട്ഠാ അവീചിം പരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു സബ്ബസത്തേ അഭിഭവതി സീലേനപി സമാധിനാപി പഞ്ഞായപി വിമുത്തിയാപി വിമുത്തിഞാണദസ്സനേനപി, ന തസ്സ തുലാ വാ പമാണം വാ അത്ഥി, അഥ ഖോ അതുലോ അപ്പമേയ്യോ അനുത്തരോ. തേനേവാഹ -

> ''സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥു ദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩; പോസാലമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൭).

തത്രേവം പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ - അഗദോ വിയ അഗദോ. കോ പനേസ? ദേസനാവിലാസോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച. തേന ഹേസ മഹാനുഭാവോ ഭിസക്കോ ദിബ്ബാഗദേന സപ്പേ വിയ സബ്ബപരപ്പവാദിനോ സദേവകഞ്ച ലോകം അഭിഭവതി, ഇതി സബ്ബലോകാഭിഭവനതോ അവിപരീതോ ദേസനാവിലാസോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച അഗദോ അസ്സാതി ദ-കാരസ്സ ത-കാരം കത്വാ ''തഥാഗതോ''തി വേദിതബ്ബോ. ഏവം അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ.

> ''തഥോ അവിപരീതോ ച, അഗദോ യസ്സ സത്ഥുനോ;
> വസവത്തീതി സോ തേന, ഹോതി സത്ഥാ തഥാഗതോ''.

അപ്പടിപുഗ്ഗലസ്സാതി പടിപുഗ്ഗലവിരഹിതസ്സ, അഞ്ഞോ കോചി ''അഹം ബുദ്ധോ''തി ഏവം പടിഞ്ഞം ദാതും സമത്ഥോ നാമസ്സ പുഗ്ഗലോ, നത്ഥീതി അപ്പടിപുഗ്ഗലോ, തസ്സ അപ്പടിപുഗ്ഗലസ്സ. **ഉപ്പജ്ജീ**തി ഉപ്പന്നോ ഉദപാദി. **കാരുഞ്ഞതാ**തി കരുണായ ഭാവോ കാരുഞ്ഞതാ. **സബ്ബസത്തേ**തി നിരവസേസസത്തപരിയാദാനവചനം, സകലേ സത്തനികായേതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ അയമ്പി ഗാഥാ വുത്തത്ഥാ ഹോതി.

അഥ ഭഗവാ ബ്രഹ്മുനാ ധമ്മദേസനത്ഥായ ആയാചിതോ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം ഉപ്പാദേത്വാ ധമ്മം ദേസേതുകാമോ മഹാബ്രഹ്മാനം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി -

> ''അപാരുതാ തേസം അമതസ്സ ദ്വാരാ, യേ സോതവന്തോ പമുഞ്ചന്തു സദ്ധം;
> വിഹിംസസഞ്ഞീ പഗുണം ന ഭാസിം, ധമ്മം പണീതം മനുജേസു ബ്രഹ്മേ''തി. (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; ദീ॰ നി॰ ൨.൭൧; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൯);

അഥ ഖോ **ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി** ''കതാവകാസോ ഖോമ്ഹി ഭഗവതാ ധമ്മദേസനായാ''തി ഞത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ ബ്രഹ്മഗണപരിവുതോ പക്കാമി. അഥ സത്ഥാ തസ്സ ബ്രഹ്മുനോ പടിഞ്ഞം ദത്വാ - ''കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; മഹാവ॰ ൧൦) ചിന്തേന്തോ - ''ആളാരോ പണ്ഡിതോ സോ ഇമം ധമ്മം ഖിപ്പം ആജാനിസ്സതീ''തി ചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ പുന ഓലോകേന്തോ തസ്സ സത്താഹം കാലങ്കതഭാവം ഞത്വാ ഉദകസ്സ ച അഭിദോസകാലങ്കതഭാവം ഞത്വാ പുന - ''കഹം നു ഖോ ഏതരഹി പഞ്ചവഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ വിഹരന്തീ''തി പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ആവജ്ജേന്തോ ''ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ''തി ഞത്വാ ആസാള്ഹിയം പഭാതായ രത്തിയാ കാലസ്സേവ പത്തചീവരമാദായ അട്ഠാരസയോജനികം മഗ്ഗം പടിപന്നോ അന്തരാമഗ്ഗേ **ഉപകം** നാമ ആജീവകം ദിസ്വാ തസ്സ അത്തനോ ബുദ്ധഭാവമാവികത്വാ തംദിവസമേവ സായന്ഹസമയേ ഇസിപതനമഗമാസി. തത്ഥ പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം പകാസേത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനഗതോ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തം** (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩ ആദയോ; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ദേസേസി.

തേസു അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേത്വാ സുത്തപരിയോസാനേ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. സത്ഥാ തത്ഥേവ വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ പുനദിവസേ വപ്പത്ഥേരം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേസി. ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബേ തേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ പുന പഞ്ചമിയം പക്ഖസ്സ പഞ്ചപി തേ ഥേരേ സന്നിപാതേത്വാ **അനത്തലക്ഖണസുത്തന്തം** (സം॰ നി॰ ൩.൫൯; മഹാവ॰ ൨൦ ആദയോ) ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചപി ഥേരാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു.

അഥ സത്ഥാ തത്ഥേവ **യസസ്സ** കുലപുത്തസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ ഗേഹം പഹായ നിക്ഖന്തം ദിസ്വാ - ''ഏഹി യസാ''തി (മഹാവ॰ ൨൫) പക്കോസിത്വാ തസ്മിഞ്ഞേവ രത്തിഭാഗേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ പുനദിവസേ അരഹത്തേ ച പതിട്ഠാപേത്വാ അപരേപി തസ്സ സഹായകേ **ചതുപണ്ണാസജനേ** ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. ഏവം ലോകേ ഏകസട്ഠിയാ അരഹന്തേസു ജാതേസു സത്ഥാ വുട്ഠവസ്സോ പവാരേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ ഏതദവോച -

''പരത്ഥം ചത്തനോ അത്ഥം, കരോന്താ പഥവിം ഇമം;
ബ്യാഹരന്താ മനുസ്സാനം, ധമ്മം ചരഥ ഭിക്ഖവോ.

''വിഹരഥ വിവിത്തേസു, പബ്ബതേസു വനേസു ച;
പകാസയന്താ സദ്ധമ്മം, ലോകസ്സ സതതം മമ.

''കരോന്താ ധമ്മദൂതേയ്യം, വിഖ്യാപയഥ ഭിക്ഖവോ;
സന്തി അത്ഥായ സത്താനം, സുബ്ബതാ വചനം മമ.

''സബ്ബം പിദഹഥ ദ്വാരം, അപായാനമനാസവാ;
സഗ്ഗമോക്ഖസ്സ മഗ്ഗസ്സ, ദ്വാരം വിവരഥാസമാ.

''ദേസനാപടിപത്തീഹി, കരുണാദിഗുണാലയാ;
ബുദ്ധിം സദ്ധഞ്ച ലോകസ്സ, അഭിവഡ്ഢേഥ സബ്ബസോ.

''ഗിഹീനമുപകരോന്താനം, നിച്ചമാമിസദാനതോ;
കരോഥ ധമ്മദാനേന, തേസം പച്ചൂപകാരകം.

''സമുസ്സയഥ സദ്ധമ്മം, ദേസയന്താ ഇസിദ്ധജം;
കതകത്തബ്ബകമ്മന്താ, പരത്ഥം പടിപജ്ജഥാ''തി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ ദിസാസു വിസ്സജ്ജേത്വാ സയം ഉരുവേലം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ കപ്പാസികവനസണ്ഡേ **തിംസ ഭദ്ദവഗ്ഗിയകുമാരേ** വിനേസി. തേസു യോ സബ്ബപച്ഛിമകോ, സോ സോതാപന്നോ, സബ്ബസേട്ഠോ അനാഗാമീ, ഏകോപി അരഹാ വാ പുഥുജ്ജനോ വാ നാഹോസി. തേപി സബ്ബേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ ദിസാസു പേസേത്വാ സയം ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ അഡ്ഢുഡ്ഢാനി പാടിഹാരിയസഹസ്സാനി ദസ്സേത്വാ ഉരുവേലകസ്സപാദയോ സഹസ്സജടിലപരിവാരേ **തേഭാതികജടിലേ** ദമേത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബാജേത്വാ ഗയാസീസേ നിസീദാപേത്വാ **ആദിത്തപരിയായദേസനായ** (സം॰ നി॰ ൪.൨൮; മഹാവ॰ ൫൪) അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേത്വാ തേന അരഹന്തസഹസ്സേന ഭഗവാ പരിവുതോ ''ബിമ്ബിസാരസ്സ രഞ്ഞോ പടിഞ്ഞം മോചേസ്സാമീ''തി രാജഗഹനഗരൂപചാരേ ലട്ഠിവനുയ്യാനം നാമ അഗമാസി. തതോ ഉയ്യാനപാലകോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ - ''സത്ഥാ ആഗതോ''തി സുത്വാ ദ്വാദസനഹുതേഹി ബ്രാഹ്മണഗഹപതികേഹി പരിവുതോ ദസബലം ഘനവിവരഗതമിവ ദിവസകരം വനവിവരഗതം മുനിവരദിവസകരം ഉപസങ്കമിത്വാ ചക്കാലങ്കതതലേസു ജലജാമലാവികലകമലകോമലേസു ദസബലസ്സ പാദേസു മകുടമണിജുതിവിസരവിജ്ജോതിനാ സിരസാ നിപതിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി സദ്ധിം പരിസായ.

അഥ ഖോ തേസം ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം ഏതദഹോസി - ''കിം നു ഖോ മഹാസമണോ ഉരുവേലകസ്സപേ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതി, ഉദാഹു ഉരുവേലകസ്സപോ മഹാസമണേ''തി? അഥ ഖോ ഭഗവാ തേസം ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ ഥേരം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി -

> ''കിമേവ ദിസ്വാ ഉരുവേലവാസി, പഹാസി അഗ്ഗിം കിസകോവദാനോ;
> പുച്ഛാമി തം കസ്സപ ഏതമത്ഥം, കഥം പഹീനം തവ അഗ്ഗിഹുത്ത''ന്തി. (മഹാവ॰ ൫൫);

ഥേരോ ഭഗവതോ അധിപ്പായം വിദിത്വാ -

> ''രൂപേ ച സദ്ദേ ച അഥോ രസേ ച, കാമിത്ഥിയോ ചാഭിവദന്തി യഞ്ഞാ;
> ഏതം മലന്തി ഉപധീസു ഞത്വാ, തസ്മാ ന യിട്ഠേ ന ഹുതേ അരഞ്ജി''ന്തി. (മഹാവ॰ ൫൫) -

ഇമം ഗാഥം വത്വാ അത്തനോ സാവകഭാവപ്പകാസനത്ഥം തഥാഗതസ്സ പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ - ''സത്ഥാ മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ, സാവകോഹമസ്മീ''തി വത്വാ ഏകതാലദ്വിതാല... പേ॰... സത്തതാലപ്പമാണം വേഹാസം സത്തക്ഖത്തും അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പാടിഹാരിയം കത്വാ ആകാസതോ ഓരുയ്ഹ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി.

അഥ ഖോ മഹാജനോ തസ്സ തം പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ - ''അഹോ മഹാനുഭാവാ ബുദ്ധാ നാമ, ഏവം ഥാമഗതദിട്ഠികോ അത്താനം 'അരഹാ അഹ'ന്തി മഞ്ഞമാനോ ഉരുവേലകസ്സപോപി ദിട്ഠിജാലം ഭിന്ദിത്വാ തഥാഗതേന ദമിതോ''തി ദസബലസ്സ ഗുണകഥം കഥേസി. തം സുത്വാ സത്ഥാ - ''നാഹമിദാനിയേവ ഇമം ഉരുവേലകസ്സപം ദമേമി, അതീതേപി ഏസ മയാ ദമിതോയേവാ''തി ആഹ. അഥ ഖോ സോ മഹാജനോ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ സിരസി അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ ഏവമാഹ - ''ഭന്തേ, ഇദാനി അമ്ഹേഹി ഏസ ദമിതോ ദിട്ഠോ, കഥം പനേസ അതീതേ ഭഗവതാ ദമിതോ''തി. തതോ സത്ഥാ തേന മഹാജനേന യാചിതോ ഭവന്തരേന പടിച്ഛന്നം **മഹാനാരദകസ്സപജാതകം** (ജാ॰ ൨.൨൨.൱൫൩) കഥേത്വാ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പകാസേസി. തതോ സത്ഥു ധമ്മകഥം സുത്വാ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ ഏകാദസനഹുതേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി, ഏകനഹുതം ഉപാസകത്തം പടിവേദേസി. രാജാ സരണം ഗന്ത്വാ സ്വാതനായ ഭഗവന്തം സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നിമന്തേത്വാ ഭഗവന്തം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ വന്ദിത്വാ പക്കാമി.

പുനദിവസേ ഭഗവാ ഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവുതോ മരുഗണപരിവുതോ വിയ ദസസതനയനോ ദേവരാജാ, ബ്രഹ്മഗണപരിവുതോ വിയ മഹാബ്രഹ്മാ രാജഗഹം പാവിസി. രാജാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദത്വാ ഭോജനപരിയോസാനേ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - ''അഹം, ഭന്തേ, തീണി രതനാനി വിനാ വസിതും ന സക്ഖിസ്സാമി, വേലായ വാ അവേലായ വാ ഭഗവതോ സന്തികം ആഗമിസ്സാമി, ലട്ഠിവനം നാമ അതിദൂരേ, ഇദം പന അമ്ഹാകം വേളുവനം നാമ ഉയ്യാനം പവിവേകകാമാനം നാതിദൂരം നച്ചാസന്നം ഗമനാഗമനസമ്പന്നം നിജ്ജനസമ്ബാധം പവിവേകസുഖം ഛായൂദകസമ്പന്നം സീതലസിലാതലസമലങ്കതം പരമരമണീയഭൂമിഭാഗം സുരഭികുസുമതരുവരനിരന്തരം രമണീയപാസാദഹമ്മിയവിമാനവിഹാരഡ്ഢയോഗമണ്ഡപാദിപടിമണ്ഡിതം. ഇദം മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതു നവതപനങ്ഗാരസങ്കാസേന സുവണ്ണഭിങ്ഗാരേന സുരഭികുസുമവാസിതം മണിവണ്ണഉദകം ഗഹേത്വാ വേളുവനാരാമം പരിച്ചജന്തോ ദസബലസ്സ ഹത്ഥേ ഉദകം പാതേസി. തസ്മിം ആരാമപടിഗ്ഗഹണേ ''ബുദ്ധസാസനസ്സ മൂലാനി ഓതിണ്ണാനീ''തി പീതിവസം ഗതാ നച്ചന്തീ വിയ അയം മഹാപഥവീ കമ്പി. ജമ്ബുദീപേ പന ഠപേത്വാ വേളുവനമഹാവിഹാരം അഞ്ഞം പഥവിം കമ്പേത്വാ ഗഹിതസേനാസനം നാമ നത്ഥി. അഥ സത്ഥാ വേളുവനാരാമം പടിഗ്ഗഹേത്വാ രഞ്ഞോ വിഹാരദാനാനുമോദനമകാസി -

> ''ആവാസദാനസ്സ പനാനിസംസം, കോ നാമ വത്തും, പുരിസോ സമത്ഥോ;
> അഞ്ഞത്ര ബുദ്ധാ പന ലോകനാഥാ, യുത്തോ മുഖാനം നഹുതേന ചാപി.

“ആയുഞ്ച വണ്ണഞ്ച സുഖം ബലഞ്ച, വരം പസത്ഥം പടിഭാനമേവ;
ദദാതി നാമാതി പവുച്ചതേ സോ, യോ ദേതി സങ്ഘസ്സ നരോ വിഹാരം.

“ദാതാ നിവാസസ്സ നിവാരണസ്സ, സീതാദിനോ ജീവിതുപദ്ദവസ്സ;
പാലേതി ആയും പന തസ്സ യസ്മാ, ആയുപ്പദോ ഹോതി തമാഹു സന്തോ.

“അച്ചുണ്ഹസീതേ വസതോ നിവാസേ, ബലഞ്ച വണ്ണോ പടിഭാ ന ഹോതി;
തസ്മാ ഹി സോ ദേതി വിഹാരദാതാ, ബലഞ്ച വണ്ണം പടിഭാനമേവ.

“ദുക്ഖസ്സ സീതുണ്ഹസരീസപാ ച, വാതാതപാദിപ്പഭവസ്സ ലോകേ;
നിവാരണാ നേകവിധസ്സ നിച്ചം, സുഖപ്പദോ ഹോതി വിഹാരദാതാ.

“സീതുണ്ഹവാതാതപഡംസവുട്ഠി , സരീസപാവാളമിഗാദിദുക്ഖം;
യസ്മാ നിവാരേതി വിഹാരദാതാ, തസ്മാ സുഖം വിന്ദതി സോ പരത്ഥ.

“പസന്നചിത്തോ ഭവഭോഗഹേതും, മനോഭിരാമം മുദിതോ വിഹാരം;
യോ ദേതി സീലാദിഗുണോദിതാനം, സബ്ബം ദദോ നാമ പവുച്ചതേ സോ.

“പഹായ മച്ഛേരമലം സലോഭം, ഗുണാലയാനം നിലയം ദദാതി;
ഖിത്തോവ സോ തത്ഥ പരേഹി സഗ്ഗേ, യഥാഭതം ജായതി വീതസോകോ.

“വരേ ചാരുരൂപേ വിഹാരേ ഉളാരേ, നരോ കാരയേ വാസയേ തത്ഥ ഭിക്ഖൂ;
ദദേയ്യന്നപാനഞ്ച വത്ഥഞ്ച നേസം, പസന്നേന ചിത്തേന സക്കച്ച നിച്ചം.

“തസ്മാ മഹാരാജ ഭവേസു ഭോഗേ, മനോരമേ പച്ചനുഭുയ്യ ഭിയ്യോ;
വിഹാരദാനസ്സ ഫലേന സന്തം, സുഖം അസോകം അധിഗച്ഛ പച്ഛാ”തി.

ഇച്ചേവം മുനിരാജാ നരരാജസ്സ ബിമ്ബിസാരസ്സ വിഹാരദാനാനുമോദനം കത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പരമദസ്സനീയായ അത്തനോ സരീരപ്പഭായ സുവണ്ണരസസേകപിഞ്ഛരാനി വിയ നഗരവനവിമാനാദീനി കുരുമാനോ അനോപമായ ബുദ്ധലീളായ അനന്തായ ബുദ്ധസിരിയാ വേളുവനമഹാവിഹാരമേവ പാവിസീതി.

“അകീളനേ വേളുവനേ വിഹാരേ, തഥാഗതോ തത്ഥ മനോഭിരാമേ;
നാനാവിഹാരേന വിഹാസി ധീരോ, വേനേയ്യകാനം സമുദിക്ഖമാനോ”.

അഥേവം ഭഗവതി തസ്മിം വിഹരന്തേ **സുദ്ധോദന**മഹാരാജാ “പുത്തോ മേ ഛബ്ബസ്സാനി ദുക്കരകാരികം കത്വാ പരമാഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ രാജഗഹം പത്വാ വേളുവനമഹാവിഹാരേ വിഹരതീ”തി സുത്വാ അഞ്ഞതരം മഹാമച്ചം ആമന്തേസി - “ഏഹി, ഭണേ, പുരിസസഹസ്സപരിവാരോ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ മമ വചനേന ‘പിതാ വോ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ തം ദട്ഠുകാമോ’തി വത്വാ പുത്തം മേ ഗണ്ഹിത്വാ ഏഹീ”തി. സോ “സാധു, ദേവാ”തി രഞ്ഞോ പടിസ്സുണിത്വാ പുരിസസഹസ്സപരിവാരോ സട്ഠിയോജനമഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ധമ്മദേസനവേലായ വിഹാരം പാവിസി. സോ “തിട്ഠതു താവ രഞ്ഞാ പഹിതസാസന”ന്തി പരിസപരിയന്തേ ഠിതോ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ യഥാഠിതോവ സദ്ധിം പുരിസസഹസ്സേന അരഹത്തം പത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. ഭഗവാ - “ഏഥ, ഭിക്ഖവോ”തി ഹത്ഥം പസാരേസി. തേ സബ്ബേ തങ്ഖണഞ്ഞേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരാ വിയ ആകപ്പസമ്പന്നാ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം പരിവാരേസും. രാജാ “നേവ ഗതോ ആഗച്ഛതി, ന ച സാസനം സുയ്യതീ”തി ചിന്തേത്വാ തേനേവ നീഹാരേന നവക്ഖത്തും അമച്ചേ പേസേസി. തേസു നവസു പുരിസസഹസ്സേസു ഏകോപി രഞ്ഞോ നാരോചേസി, ന സാസനം വാ പഹിണി. സബ്ബേ അരഹത്തം പത്വാവ പബ്ബജിംസു.

അഥ രാജാ ചിന്തേസി - “കോ നു ഖോ മമ വചനം കരിസ്സതീ”തി സബ്ബരാജബലം ഓലോകേന്തോ **ഉദായിം** അദ്ദസ. സോ കിര രഞ്ഞോ സബ്ബത്ഥസാധകോ അമച്ചോ അബ്ഭന്തരികോ അതിവിസ്സാസികോ ബോധിസത്തേന സദ്ധിം ഏകദിവസേയേവ ജാതോ സഹപംസുകീളിതോ സഹായോ. അഥ നം രാജാ ആമന്തേസി - “താത ഉദായി, അഹം മമ

പുത്തം ദട്ഠുകാമോ നവപുരിസസഹസ്സാനി പേസേസിം, ഏകപുരിസോപി ആഗന്ത്വാ സാസനമത്തമ്പി ആരോചേതാ നത്ഥി, ദുജ്ജാനോ ഖോ പന മേ ജീവിതന്തരായോ, അഹം ജീവമാനോവ പുത്തം ദട്ഠുമിച്ഛാമി. സക്ഖിസ്സസി മേ പുത്തം ദസ്സേതു"ന്തി? സോ "സക്ഖിസ്സാമി, ദേവ, സചേ പബ്ബജിതും ലഭിസ്സാമീ"തി ആഹ. "താത, ത്വം പബ്ബജിത്വാ വാ അപബ്ബജിത്വാ വാ മയ്ഹം പുത്തം ദസ്സേഹീ"തി. സോ "സാധു, ദേവാ"തി രഞ്ഞോ സാസനം ആദായ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ സദ്ധിം പുരിസസഹസ്സേന അരഹത്തം പത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേ പതിട്ഠായ ഫഗ്ഗുനീപുണ്ണമാസിയം ചിന്തേസി - "അതിക്കന്തോ ഹേമന്തോ, വസന്തസമയോ അനുപ്പത്തോ, സുപുപ്ഫിതാ വനസണ്ഡാ, പടിപജ്ജനക്ഖമോ മഗ്ഗോ, കാലോ ദസബലസ്സ ഞാതിസങ്ഗഹം കാതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ സട്ഠിമത്താഹി ഗാഥാഹി ഭഗവതോ കുലനഗരം ഗമനത്ഥായ ഗമനവണ്ണം വണ്ണേസി -

"അങ്ഗാരിനോ ദാനി ദുമാ ഭദന്തേ, ഫലേസിനോ ഛദനം വിപ്പഹായ;
തേ അച്ചിമന്തോവ പഭാസയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"ദുമാ വിചിത്താ സുവിരാജമാനാ, രത്തങ്കുരേഹേവ ച പല്ലവേഹി;
രതനുജ്ജലമണ്ഡപസന്നിഭാസാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"സുപുപ്ഫിതഗ്ഗാ കുസുമേഹി ഭൂസിതാ, മനുഞ്ഞഭൂതാ സുചിസാധുഗന്ധാ;
രുക്ഖാ വിരോചന്തി ഉഭോസു പസ്സേസു, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"ഫലേഹിനേകേഹി സമിദ്ധിഭൂതാ, വിചിത്തരുക്ഖാ ഉഭതോവകാസേ;
ഖുദ്ദം പിപാസമ്പി വിനോദയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"വിചിത്തമാലാ സുചിപല്ലവേഹി, സുസജ്ജിതാ മോരകലാപസന്നിഭാ;
രുക്ഖാ വിരോചന്തി ഉഭോസു പസ്സേസു, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"വിരോചമാനാ ഫലപല്ലവേഹി, സുസജ്ജിതാ വാസനിവാസഭൂതാ;
തോസേന്തി അദ്ധാനകിലന്തസത്തേ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"സുഫുല്ലിതഗ്ഗാ വനഗുമ്ബനിസ്സിതാ, ലതാ അനേകാ സുവിരാജമാനാ;
തോസേന്തി സത്തേ മണിമണ്ഡപാവ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"ലതാ അനേകാ ദുമനിസ്സിതാവ, പിയേഹി സദ്ധിം സഹിതാ വധൂവ;
പലോഭയന്തീ ഹി സുഗന്ധഗന്ധാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"വിചിത്തനീലാദിമനുഞ്ഞവണ്ണാ , ദിജാ സമന്താ അഭികൂജമാനാ;
തോസേന്തി മഞ്ജുസ്സരതാ രതീഹി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"മിഗാ ച നാനാ സുവിരാജമാനാ, ഉത്തുങ്ഗകണ്ണാ ച മനുഞ്ഞനേത്താ;
ദിസാ സമന്താ മഭിധാവയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"മനുഞ്ഞഭൂതാ ച മഹീ സമന്താ, വിരാജമാനാ ഹരിതാവ സദ്ദലാ;
സുപുപ്ഫിരുക്ഖാ മോളിനിവലങ്കതാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"സുസജ്ജിതാ മുത്തമയാവ വാലുകാ, സുസണ്ഠിതാ ചാരുസുഫസ്സദാതാ;
വിരോചയന്തേവ ദിസാ സമന്താ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"സമം സുഫസ്സം സുചിഭൂമിഭാഗം, മനുഞ്ഞപുപ്ഫോദയഗന്ധവാസിതം;
വിരാജമാനം സുചിമഞ്ച സോഭം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

"സുസജ്ജിതം നന്ദനകാനനംവ, വിചിത്തനാനാദുമസണ്ഡമണ്ഡിതം;
സുഗന്ധഭൂതം പവനം സുരമ്മം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സരാ വിചിത്താ വിവിധാ മനോരമാ, സുസജ്ജിതാ പങ്കജപുണ്ഡരീകാ;
പസന്നസീതോദകചാരുപുണ്ണാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഫുല്ലനാനാവിധപങ്കജേഹി , വിരാജമാനാ സുചിഗന്ധഗന്ധാ;
പമോദയന്തേവ നരാമരാനം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഫുല്ലപങ്കേരുഹസന്നിസിന്നാ, ദിജാ സമന്താ മഭിനാദയന്താ;
മോദന്തി ഭരിയാഹി സമങ്ഗിനോ തേ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഫുല്ലപുപ്ഫേഹി രജം ഗഹേത്വാ, അലീ വിധാവന്തി വികൂജമാനാ;
മധുമ്ഹി ഗന്ധോ വിദിസം പവായതി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“അഭിന്നനാദാ മദവാരണാ ച, ഗിരീഹി ധാവന്തി ച വാരിധാരാ;
സവന്തി നജ്ജോ സുവിരാജിതാവ സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ഗിരീ സമന്താവ പദിസ്സമാനാ, മയൂരഗീവാ ഇവ നീലവണ്ണാ;
ദിസാ രജിന്ദാവ വിരോചയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“മയൂരസങ്ഘാ ഗിരിമുദ്ധനസ്മിം, നച്ചന്തി നാരീഹി സമങ്ഗിഭൂതാ;
കൂജന്തി നാനാമധുരസ്സരേഹി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുവാദികാ നേകദിജാ മനുഞ്ഞാ, വിചിത്തപത്തേഹി വിരാജമാനാ;
ഗിരിമ്ഹി ഠത്വാ അഭിനാദയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഫുല്ലപുപ്ഫാകരമാഭികിണ്ണാ , സുഗന്ധനാനാദലലങ്കതാ ച;
ഗിരീ വിരോചന്തി ദിസാ സമന്താ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ജലാസയാ നേകസുഗന്ധഗന്ധാ, സുരിന്ദഉയ്യാനജലാസയാവ;
സവന്തി നജ്ജോ സുവിരാജമാനാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്തതിത്ഥേഹി അലങ്കതാ ച, മനുഞ്ഞനാനാമിഗപക്ഖിപാസാ;
നജ്ജോ വിരോചന്തി സുസന്ദമാനാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ഉഭോസു പസ്സേസു ജലാസയേസു, സുപുപ്ഫിതാ ചാരുസുഗന്ധരുക്ഖാ;
വിഭൂസിതഗ്ഗാ സുരസുന്ദരീ ച, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഗന്ധനാനാദുമജാലകിണ്ണം , വനം വിചിത്തം സുരനന്ദനംവ;
മനോഭിരാമം സതതം ഗതീനം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സമ്പന്നനാനാസുചിഅന്നപാനാ, സബ്യഞ്ജനാ സാദുരസേന യുത്താ;
പഥേസു ഗാമേ സുലഭാ മനുഞ്ഞാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിരാജിതാ ആസി മഹീ സമന്താ, വിചിത്തവണ്ണാ കുസുമാസനസ്സ;
രത്തിന്ദഗോപേഹി അലങ്കതാവ സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിസുദ്ധസദ്ധാദിഗുണേഹി യുത്താ, സമ്ബുദ്ധരാജം അഭിപത്ഥയന്താ;
ബഹൂഹി തത്ഥേവ ജനാ സമന്താ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്രആരാമസുപോക്ഖരഞ്ഞോ, വിചിത്രനാനാപദുമേഹി ഛന്നാ;
ഭിസേഹി ഖീരംവ രസം പവായതി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്രനീലച്ഛദനേനലങ്കതാ, മനുഞ്ഞരുക്ഖാ ഉഭതോവകാസേ;
സമുഗ്ഗതാ സത്തസമൂഹഭൂതാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്രനീലബ്ഭമിവായതം വനം, സുരിന്ദലോകേ ഇവ നന്ദനം വനം;

സബ്ബോതുകം സാധുസുഗന്ധപുപ്ഫം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുഭഞ്ജസം യോജനയോജനേസു, സുഭിക്ഖഗാമാ സുലഭാ മനുഞ്ഞാ;
ജനാഭികിണ്ണാ സുലഭന്നപാനാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“പഹൂതഛരായൂദകരമ്മഭൂതാ, നിവാസിനം സബ്ബസുഖപ്പദാതാ;
വിസാലസാലാ ച സഭാ ച ബഹൂ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്തനാനാദുമസണ്ഡമണ്ഡിതാ, മനുഞ്ഞഉയ്യാനസുപോക്ഖരഞ്ഞോ;
സുമാപിതാ സാധുസുഗന്ധഗന്ധാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വാതോ മുദൂസീതലസാധുരൂപോ, നഭാ ച അബ്ഭാ വിഗതാ സമന്താ;
ദിസാ ച സബ്ബാവ വിരോചയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“പഥേ രജോനുഗ്ഗമനത്ഥമേവ, രത്തിം പവസ്സന്തി ച മന്ദവുട്ഠീ;
നഭേ ച സൂരോ മുദുകോവ താപോ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“മദപ്പബാഹാ മദഹത്ഥിസങ്ഘാ, കരേണുസങ്ഘേഹി സുകീളയന്തി;
ദിസാ വിധാവന്തി ച ഗജ്ജയന്താ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വനം സുനീലം അഭിദസ്സനീയം, നീലബ്ഭകൂടം ഇവ രമ്മഭൂതം;
വിലോകിതാനം അതിവിമ്ഹനീയം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിസുദ്ധമബ്ഭം ഗഗനം സുരമ്മം, മണിമയേഹി സമലങ്കതാവ;
ദിസാ ച സബ്ബാ അതിരോചയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ഗന്ധബ്ബവിജ്ജാധരകിന്നരാ ച, സുഗീതിയന്താ മധുരസ്സരേന;
ചരന്തി തസ്മിം പവനേ സുരമ്മേ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“കിലേസസങ്ഘസ്സ ഭിതാസകേഹി, തപസ്സിസങ്ഘേഹി നിസേവിതം വനം;
വിഹാരആരാമസമിദ്ധിഭൂതം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സമിദ്ധിനാനാഫലിനോ വനന്താ, അനാകുലാ നിച്ചമനോഭിരമ്മാ;
സമാധിപീതിം അഭിവഡ്ഢയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“നിസേവിതം നേകദിജേഹി നിച്ചം, ഗാമേന ഗാമം സതതം വസന്താ;
പുരേ പുരേ ഗാമവരാ ച സന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വത്ഥന്നപാനം സയനാസനഞ്ച, ഗന്ധഞ്ച മാലഞ്ച വിലേപനഞ്ച;
തഹിം സമിദ്ധാ ജനതാ ബഹൂ ച, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“പുഞ്ഞിദ്ധിയാ സബ്ബയസഗ്ഗപത്താ, ജനാ ച തസ്മിം സുഖിതാ സമിദ്ധാ;
പഹൂതഭോഗാ വിവിധാ വസന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“നഭേ ച അബ്ഭാ സുവിസുദ്ധവണ്ണാ, ദിസാ ച ചന്ദോ സുവിരാജിതോവ;
രത്തിഞ്ച വാതോ മുദുസീതലോ ച, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ചന്ദുഗ്ഗമേ സബ്ബജനാ പഹട്ഠാ, സകങ്ഗണേ ചിത്രകഥാ വദന്താ;
പിയേഹി സദ്ധിം അഭിമോദയന്തി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ചന്ദസ്സ രംസീഹി നഭം വിരോചി, മഹീ ച സംസുദ്ധമനുഞ്ഞവണ്ണാ;
ദിസാ ച സബ്ബാ പരിസുദ്ധരൂപാ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ദൂരേ ച ദിസ്വാ വരചന്ദരംസിം, പുപ്ഫിംസു പുപ്ഫാനി മഹീതലസ്മിം;
സമന്തതോ ഗന്ധഗുണത്ഥികാനം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ചന്ദസ്സ രംസീഹി വിലിമ്പിതാവ, മഹീ സമന്താ കുസുമേനലങ്കതാ;
വിരോചി സബ്ബങ്ഗസുമാലിനീവ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“കുചന്തി ഹത്ഥീപി മദേന മത്താ, വിചിത്തപിഞ്ഛാ ച ദിജാ സമന്താ;
കരോന്തി നാദം പവനേ സുരമ്മേ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“പഥഞ്ച സബ്ബം പടിപജ്ജനക്ഖമം, ഇദ്ധഞ്ച രട്ഠം സധനം സഭോഗം;
സബ്ബത്ഥുതം സബ്ബസുഖപ്പദാനം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വനഞ്ച സബ്ബം സുവിചിത്തരൂപം, സുമാപിതം നന്ദനകാനനംവ;
യതീന പീതിം സതതം ജനേതി, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“അലങ്കതം ദേവപുരംവ രമ്മം, കപീലവത്ഥും ഇതി നാമധേയ്യം;
കുലനഗരം ഇധ സസ്സിരികം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“മനുഞ്ഞഅട്ടാലവിചിത്തരൂപം, സുഫുല്ലപങ്കേരുഹസണ്ഡമണ്ഡിതം;
വിചിത്തപരിഖാഹി പുരം സുരമ്മം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“വിചിത്തപാകാരഞ്ച തോരണഞ്ച, സുഭങ്ഗണം ദേവനിവാസഭൂതം;
മനുഞ്ഞവീഥി സുരലോകസന്നിഭം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“അലങ്കതാ സാകിയരാജപുത്താ, വിരാജമാനാ വരഭൂസനേഹി;
സുരിന്ദലോകേ ഇവ ദേവപുത്താ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“സുദ്ധോദനോ മുനിവരം അഭിദസ്സനായ, അമച്ചപുത്തേ ദസധാ അപേസയി;
ബലേന സദ്ധിം മഹതാ മുനിന്ദ, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“നേവാഗതം പസ്സതി നേവ വാചം, സോകാഭിഭൂതം നരവീരസേട്ഠം;
തോസേതുമിച്ഛാമി നരാധിപത്തം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“തംദസ്സനേനബ്ഭുതപീതിരാസി, ഉദിക്ഖമാനം ദ്വിപദാനമിന്ദം;
തോസേഹി തം മുനിന്ദ ഗുണസേട്ഠം, സമയോ മഹാവീര അങ്ഗീരസാനം.

“ആസായ കസ്സതേ ഖേത്തം, ബീജം ആസായ വപ്പതി;
ആസായ വാണിജാ യന്തി, സമുദ്ദം ധനഹാരകാ;
യായ ആസായ തിട്ഠാമി, സാ മേ ആസാ സമിജ്ഝതു.

“നാതിസീതം നാതിഉണ്ഹം, നാതിദുബ്ഭിക്ഖഛാതകം;
സദ്ദലാ ഹരിതാ ഭൂമി, ഏസ കാലോ മഹാമുനീ”തി.

അഥ നം സത്ഥാ - “കിം നു ഖോ, ഉദായി, ഗമനവണ്ണം വണ്ണേസീ”തി ആഹ. “ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം പിതാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ ദട്ഠുകാമോ, കരോഥ ഞാതകാനം സങ്ഗഹ”ന്തി ആഹ. “സാധു, ഉദായി, കരിസ്സാമി ഞാതിസങ്ഗഹം, തേന ഹി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരോചേഹി , **ഗമിയവത്തം** പൂരേസ്സന്തീ”തി ആഹ. “സാധു, ഭന്തേ”തി ഥേരോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആരോചേസി.

സത്ഥാ അങ്ഗമഗധവാസീനം കുലപുത്താനം ദസഹി സഹസ്സേഹി, കപിലവത്ഥുവാസീനം ദസഹി സഹസ്സേഹീതി സബ്ബേഹേവ വീസതിയാ ഖീണാസവഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി പരിവുതോ രാജഗഹാ നിക്ഖമിത്വാ ദിവസേ ദിവസേ യോജനം യോജനം ഗച്ഛന്തോ ദ്വീഹി മാസേഹി കപിലവത്ഥുപുരം സമ്പാപുണി. സാകിയാപി അനുപ്പത്തേയേവ ഭഗവതി - “അമ്ഹാകം ഞാതിസേട്ഠം പസ്സിസ്സാമാ”തി ഭഗവതോ വസനട്ഠാനം വീമംസമാനാ “നിഗ്രോധസക്കസ്സാരാമോ രമണീയോ”തി സല്ലക്ഖേത്വാ സബ്ബം പടിജഗ്ഗനവിധിം കാരേത്വാ ഗന്ധപുപ്ഫഹത്ഥാ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോന്താ സബ്ബാലങ്കാരേഹി സമലങ്കതഗത്താ

ഗന്ധപുപ്ഫചുണ്ണാദീഹി പൂജയമാനാ ഭഗവന്തം പുരക്ഖത്വാ നിഗ്രോധാരാമമേവ അഗമംസു.

തത്ര ഭഗവാ വീസതിയാ ഖീണാസവസഹസ്സേഹി പരിവുതോ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. സാകിയാ പന മാനജാതികാ മാനത്ഥദ്ധാ, "സിദ്ധത്ഥകുമാരോ അമ്ഹേഹി ദഹരതരോ, അമ്ഹാകം കനിട്ഠോ ഭാതാ, പുത്തോ, ഭാഗിനേയ്യോ, നത്താ"തി ചിന്തേത്വാ ദഹരദഹരേ രാജകുമാരേ ആഹംസു - "തുമ്ഹേ വന്ദഥ, മയം തുമ്ഹാകം പിട്ഠിതോ പിട്ഠിതോ നിസീദിസ്സാമാ"തി. തേസ്വേവം നിസിന്നേസു ഭഗവാ തേസം അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ - "ഇമേ ഞാതകാ അത്തനോ മോഘജിണ്ണഭാവേന ന മം വന്ദന്തി, ന പനേതേ ജാനന്തി 'ബുദ്ധോ നാമ കീദിസോ, ബുദ്ധബലം നാമ കീദിസ'ന്തി വാ, 'ബുദ്ധോ നാമ ഏദിസോ, ബുദ്ധബലം നാമ ഏദിസ'ന്തി വാ, ഹന്ദാഹം അത്തനോ ബുദ്ധബലം ഇദ്ധിബലഞ്ച ദസ്സേന്തോ പാടിഹാരിയഞ്ച കരേയ്യം, ആകാസേ ദസസഹസ്സചക്കവാളവിത്ഥതം സബ്ബരതനമയം ചങ്കമം മാപേത്വാ തത്ഥ ചങ്കമന്തോ മഹാജനസ്സ അജ്ഝാസയം ഓലോകേത്വാ ധമ്മഞ്ച ദേസേയ്യ"ന്തി ചിന്തേസി. തേന വുത്തം സങ്ഗീതികാരകേഹി ഭഗവതോ പരിവിതക്കദസ്സനത്ഥം -

൩. "ന ഹേതേ ജാനന്തി സദേവമാനുസാ, ബുദ്ധോ അയം കീദിസകോ നരുത്തമോ;
ഇദ്ധിബലം പഞ്ഞാബലഞ്ച കീദിസം, ബുദ്ധബലം ലോകഹിതസ്സ കീദിസം.

൪. "ന ഹേതേ ജാനന്തി സദേവമാനുസാ, ബുദ്ധോ അയം ഏദിസകോ നരുത്തമോ;
ഇദ്ധിബലം പഞ്ഞാബലഞ്ച ഏദിസം, ബുദ്ധബലം ലോകഹിതസ്സ ഏദിസം.

൫. "ഹന്ദാഹം ദസ്സയിസ്സാമി, ബുദ്ധബലമനുത്തരം;
ചങ്കമം മാപയിസ്സാമി, നഭേ രതനമണ്ഡിത"ന്തി.

തത്ഥ **ന ഹേതേ ജാനന്തീ**തി ന ഹി ഏതേ ജാനന്തി. **ന**-കാരോ പടിസേധത്ഥോ. **ഹി**-കാരോ കാരണത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ പനേതേ മമ ഞാതിആദയോ ദേവമനുസ്സാ മയാ ബുദ്ധബലേ ച ഇദ്ധിബലേ ച അനാവികതേ ന ജാനന്തി "ഏദിസോ ബുദ്ധോ, ഏദിസം ഇദ്ധിബല"ന്തി, തസ്മാ അഹം മമ ബുദ്ധബലഞ്ച ഇദ്ധിബലഞ്ച ദസ്സേയ്യന്തി അത്ഥോ. **സദേവമാനുസാ**തി ഏത്ഥ ദേവാതി ഉപപത്തിദേവാ അധിപ്പേതാ. സഹ ദേവേഹീതി സദേവാ. കേ തേ? മാനുസാ, സദേവാ ഏവ മാനുസാ സദേവമാനുസാ. അഥ വാ **ദേവോ**തി സമ്മുതിദേവോ, സുദ്ധോദനോ രാജാ അധിപ്പേതോ. സഹ ദേവേന രഞ്ഞാ സുദ്ധോദനേനാതി സദേവാ. **മാനുസാ**തി ഞാതിമാനുസാ, സദേവാ സസുദ്ധോദനാ മാനുസാ സദേവമാനുസാ സരാജാനോ വാ ഏതേ മമ ഞാതിമാനുസാ മമ ബലം ന വിജാനന്തീതി അത്ഥോ. സേസദേവാപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തിയേവ. സബ്ബേപി ദേവാ ദേവനട്ഠേന "ദേവാ"തി വുച്ചന്തി. ദേവനം നാമ ധാതുഅത്ഥോ കീളാദി. അഥ വാ ദേവാ ച മാനുസാ ച ദേവമാനുസാ, സഹ ദേവമാനുസേഹി സദേവമാനുസാ. കേ തേ? ലോകാതി വചനസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. **ബുദ്ധോ**തി ചതുസച്ചധമ്മേ ബുദ്ധോ അനുബുദ്ധോതി ബുദ്ധോ. യഥാഹ -

"അഭിഞ്ഞേയ്യം അഭിഞ്ഞാതം, ഭാവേതബ്ബഞ്ച ഭാവിതം;
പഹാതബ്ബം പഹീനം മേ, തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മി ബ്രാഹ്മണാ"തി. (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯; സു॰ നി॰ ൫൬൩);

ഇധ പന കത്തുകാരകേ ബുദ്ധസദ്ദസിദ്ധി ദട്ഠബ്ബാ. അധിഗതവിസേസേഹി ദേവമനുസ്സേഹി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ"തി ഏവം ബുദ്ധത്താ ഞാതത്താ ബുദ്ധോ. ഇധ കമ്മകാരകേ ബുദ്ധസദ്ദസിദ്ധി ദട്ഠബ്ബാ. ബുദ്ധമസ്സ അത്ഥീതി വാ ബുദ്ധോ, ബുദ്ധവന്തോതി അത്ഥോ. തം സബ്ബം സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. **കീദിസകോ**തി കീദിസോ കിംസരിക്ഖകോ കിംസദിസോ കിംവണ്ണോ കിംസണ്ഠാനോ ദീഘോ വാ രസ്സോ വാതി അത്ഥോ.

നരുത്തമോതി നരാനം നരേസു വാ ഉത്തമോ പവരോ സേട്ഠോതി നരുത്തമോ. **ഇദ്ധിബല**ന്തി ഏത്ഥ ഇജ്ഝനം ഇദ്ധി നിപ്ഫത്തിഅത്ഥേന പടിലാഭട്ഠേന ച ഇദ്ധി. അഥ വാ ഇജ്ഝന്തി തായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി ഇദ്ധി. സാ പന ദസവിധാ ഹോതി. യഥാഹ -

“ഇദ്ധിയോതി ദസ ഇദ്ധിയോ. കതമാ ദസ? അധിട്ഠാനാ ഇദ്ധി, വികുബ്ബനാ ഇദ്ധി, മനോമയാ ഇദ്ധി, ഞാണവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി, സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി, അരിയാ ഇദ്ധി, കമ്മവിപാകജാ ഇദ്ധി, പുഞ്ഞവതോ ഇദ്ധി, വിജ്ജാമയാ ഇദ്ധി, തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗപച്ചയാ ഇജ്ഝനട്ഠേന ഇദ്ധീ”തി (പടി॰ മ॰ ന.൧൦).

താസം ഇദം നാനത്തം - പകതിയാ ഏകോ ബഹുകം ആവജ്ജേതി, സതം വാ സഹസ്സം വാ ആവജ്ജിത്വാ ഞാണേന അധിട്ഠാതി “ബഹുകോ ഹോമീ”തി (പടി॰ മ॰ ന.൧൦) ഏവം വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ ഇദ്ധി അധിട്ഠാനവസേന നിപ്ഫന്നത്താ **അധിട്ഠാനാ ഇദ്ധി** നാമ. തസ്സായമത്ഥോ - അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ സചേ സതം ഇച്ഛതി “സതം ഹോമി, സതം ഹോമീ”തി കാമാവചരപരികമ്മചിത്തേഹി പരികമ്മം കത്വാ പുന അഭിഞ്ഞാപാദകം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ പുന ആവജ്ജിത്വാ അധിട്ഠാതി, അധിട്ഠാനചിത്തേന സഹേവ സതം ഹോതി. സഹസ്സാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ പാദകജ്ഝാനചിത്തം നിമിത്താരമ്മണം പരികമ്മചിത്താനി സതാരമ്മണാനി വാ സഹസ്സാദീസു അഞ്ഞതരാരമ്മണാനി വാ, താനി ച ഖോ വണ്ണവസേന, നോ പണ്ണത്തിവസേന. അധിട്ഠാനചിത്തമ്പി സതാരമ്മണമേവ, തം പന അപ്പനാചിത്തം വിയ ഗോത്രഭുഅനന്തരമേവ ഉപ്പജ്ജതി രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനികം . സോ പന പകതിവണ്ണം വിജഹിത്വാ കുമാരവണ്ണം വാ ദസ്സേതി നാഗവണ്ണം വാ ദസ്സേതി. സുപണ്ണവണ്ണം വാ...പേ॰... വിവിധമ്പി സേനാബ്യൂഹം വാ ദസ്സേതീതി (പടി॰ മ॰ ന.൧൩) ഏവം ആഗതാ ഇദ്ധി പകതിവണ്ണവിജഹനവികാരവസേന പവത്തത്താ **വികുബ്ബനിദ്ധി** നാമ.

“ഇധ ഭിക്ഖു ഇമമ്ഹാ കായാ അഞ്ഞം കായം അഭിനിമ്മിനാതി രൂപിം മനോമയം സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗിം അഹീനിന്ദ്രിയ”ന്തി (പടി॰ മ॰ ന.൧൪) ഇമിനാ നയേന ആഗതാ ഇദ്ധി സരീരസ്സേവ അബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞസ്സ മനോമയസ്സ സരീരസ്സ നിപ്ഫത്തിവസേന പവത്തത്താ **മനോമയിദ്ധി** നാമ.

ഞാണുപ്പത്തിതോ പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ തങ്ഖണേ വാ തേന അത്തഭാവേന പടിലഭിതബ്ബഅരഹത്തഞാണാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ വിസേസോ **ഞാണവിപ്ഫാരോ ഇദ്ധി** നാമ. ആയസ്മതോ ബാകുലസ്സ ച ആയസ്മതോ സംകിച്ചസ്സ ച ഞാണവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി, തേസം വത്ഥു ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൨൫).

സമാധിതോ പുബ്ബേ വാ പച്ഛാ വാ തങ്ഖണേ വാ സമഥാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ വിസേസോ **സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി** നാമ. ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി (ഉദാ॰ ൩൪), ആയസ്മതോ സഞ്ജീവസ്സ സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൭), ആയസ്മതോ ഖാണുകോണ്ഡഞ്ഞസ്സ സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.ഖാണുകോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരവത്ഥു), ഉത്തരായ ഉപാസികായ സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.ഉത്തരാഉപാസികാവത്ഥു; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൨), സാമാവതിയാ ഉപാസികായ സമാധിവിപ്ഫാരാ ഇദ്ധീതി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.സാമാവതീവത്ഥു; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൦-൨൬൧) തേസം വത്ഥൂനേത്ഥ കഥേതബ്ബാനി, ഗന്ഥവിത്ഥാരദോസപരിഹാരത്ഥം പന മയാ ന വിത്ഥാരിതാനി.

കതമാ അരിയാ ഇദ്ധി? ഇധ ഭിക്ഖു സചേ ആകങ്ഖതി “പടിക്കൂലേ അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ”ന്തി അപ്പടിക്കൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി, സചേ ആകങ്ഖതി “അപ്പടിക്കൂലേ പടിക്കൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ”ന്തി പടിക്കൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി...പേ॰... ഉപേക്ഖകോ തത്ഥ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോതി (പടി॰ മ॰ ന.൧൭). അയഞ്ഹി ചേതോവസിപ്പത്താനം അരിയാനംയേവ സമ്ഭവതോ **അരിയാ ഇദ്ധി** നാമ.

കതമാ കമ്മവിപാകജാ ഇദ്ധി? സബ്ബേസം പക്ഖീനം സബ്ബേസം ദേവാനം പഠമകപ്പികാനം മനുസ്സാനം ഏകച്ചാനഞ്ച വിനിപാതികാനം വേഹാസഗമനാദികാ **കമ്മവിപാകജാ ഇദ്ധി** നാമ. കതമാ പുഞ്ഞവതോ ഇദ്ധി? രാജാ ചക്കവത്തീ വേഹാസം ഗച്ഛതി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. ജടിലകസ്സ ഗഹപതിസ്സ അസീതിഹത്ഥോ

സുവണ്ണപബ്ബതോ നിബ്ബത്തി. അയം **പുഞ്ഞവതോ ഇദ്ധി** നാമ. ഘോസകസ്സ ഗഹപതിനോ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.കുമ്ഭഘോസകസേട്ഠിവത്ഥു) സത്തസു ഠാനേസു മാരണത്ഥായ ഉപക്കമേ കതേപി അരോഗഭാവോ **പുഞ്ഞവതോ ഇദ്ധി**. മേണ്ഡകസേട്ഠിസ്സ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.മേണ്ഡകസേട്ഠിവത്ഥു) അട്ഠകരീസമത്തേ പദേസേ സത്തരതനമയാനം മേണ്ഡകാനം പാതുഭാവോ **പുഞ്ഞവതോ ഇദ്ധി**.

കതമാ വിജ്ജാമയാ ഇദ്ധി? വിജ്ജാധരാ വിജ്ജം പരിജപ്പിത്വാ വേഹാസം ഗച്ഛന്തി, ആകാസേ അന്തലിക്ഖേ ഹത്ഥിമ്പി ദസ്സേന്തി...പേ॰... വിവിധമ്പി സേനാബ്യൂഹം ദസ്സേന്തീതി (പടി॰ മ॰ ൩.൧൭). ആദിനയപ്പവത്താ **വിജ്ജാമയാ ഇദ്ധി** നാമ. തം തം കമ്മം കത്വാ നിബ്ബത്തോ വിസേസോ 'സമ്മാപയോഗപച്ചയാ ഇജ്ഝനട്ഠേന ഇദ്ധീ'തി അയം **തത്ഥ തത്ഥ സമ്മാപയോഗപച്ചയാ ഇജ്ഝനട്ഠേന ഇദ്ധി** നാമ. ഇമിസ്സാ ദസവിധായ ഇദ്ധിയാ ബലം ഇദ്ധിബലം നാമ, ഇദം മയ്ഹം ഇദ്ധിബലം ന ജാനന്തീതി അത്ഥോ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൭൪ ആദയോ).

പഞ്ഞാബലന്തി സബ്ബലോകിയലോകുത്തരഗുണവിസേസദായകം അരഹത്തമഗ്ഗപഞ്ഞാബലം അധിപ്പേതം, തമ്പി ഏ്വതേ ന ജാനന്തി. കേചി "ഛന്നം അസാധാരണഞാണാനമേതം അധിവചനം പഞ്ഞാബല"ന്തി വദന്തി. **ബുദ്ധബല**ന്തി ഏ്വത്ഥ ബുദ്ധബലം നാമ ബുദ്ധാനുഭാവോ, ദസബലഞാണാനി വാ. തത്ഥ ദസബലഞാണാനി നാമ ഠാനാട്ഠാനഞാണം, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നകമ്മവിപാകജാനനഞാണം, സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദാഞാണം, അനേകധാതുനാനാധാതുലോകജാനനഞാണം, നാനാധിമുത്തികഞാണം, ആസയാനുസയഞാണം, ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസവോദാനവുട്ഠാനേസു യഥാഭൂതഞാണം, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം, ചുതൂപപാതഞാണം, ആസവക്ഖയഞാണന്തി ഇമാനി ദസ. ഇമേസം ദസന്നം ഞാണാനം അധിവചനം ബുദ്ധബലന്തി. **ഏ്വദിസ**ന്തി ഈദിസം, അയമേവ വാ പാഠോ.

ഹന്ദാതി വവസ്സഗ്ഗത്ഥേ നിപാതോ. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മാ പനേതേ മമ ഞാതകാ ബുദ്ധബലം വാ ബുദ്ധഗുണേ വാ ന ജാനന്തി, കേവലം അത്തനോ മോഘജിണ്ണഭാവം നിസ്സായ മാനവസേന സബ്ബലോകജേട്ഠസേട്ഠം മം ന വന്ദന്തി. തസ്മാ തേസം മാനകേതു അത്ഥി, തം ഭഞ്ജിത്വാ വന്ദനത്ഥം ബുദ്ധബലം ദസ്സേയ്യന്തി വുത്തം ഹോതി. **ദസ്സയിസ്സാമീ**തി ദസ്സേയ്യം. "ദസ്സേസ്സാമീ"തി ച പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **ബുദ്ധബല**ന്തി ബുദ്ധാനുഭാവം, ബുദ്ധഞാണവിസേസം വാ. **അനുത്തര**ന്തി നിരുത്തരം. **ചങ്കമ**ന്തി ചങ്കമിതബ്ബട്ഠാനം വുച്ചതി. **മാപയിസ്സാമീ**തി മാപേയ്യം. "ചങ്കമനം മാപേസ്സാമീ"തി ച പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **നഭേ**തി ആകാസേ. **സബ്ബരതനമണ്ഡിത**ന്തി സബ്ബേഹി രതിജനനട്ഠേന രതനേഹി മുത്താ-മണി-വേളുരിയ-സങ്ഖ-സിലാ-പവാള-രജത-സുവണ്ണ-മസാരഗല്ല-ലോഹിതങ്കേഹി ദസഹി ദസഹി മണ്ഡിതോ അലങ്കതോ സബ്ബരതനമണ്ഡിതോ, തം സബ്ബരതനമണ്ഡിതം. "നഭേ രതനമണ്ഡിത"ന്തി പഠന്തി കേചി.

അഥേവം ഭഗവതാ ചിന്തിതമത്തേ ദസസഹസ്സചക്കവാളവാസിനോ ഭുമ്മാദയോ ദേവാ പമുദിതഹദയാ സാധുകാരമദംസു. തമത്ഥം പകാസേന്തേഹി സങ്ഗീതികാരകേഹി -

൩൭. "ഭുമ്മാ മഹാരാജികാ താവതിംസാ, യാമാ ച ദേവാ തുസിതാ ച നിമ്മിതാ;
പരനിമ്മിതാ യേപി ച ബ്രഹ്മകായികാ, ആനന്ദിതാ വിപുലമകംസു ഘോസ"ന്തി. -

ആദിഗാഥായോ ഠപിതാതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **ഭുമ്മാ**തി ഭുമ്മട്ഠാ, പാസാണപബ്ബതവനരുക്ഖാദീസു ഠിതാ. **മഹാരാജികാ**തി മഹാരാജപക്ഖികാ. ഭുമ്മട്ഠാനം ദേവതാനം സദ്ദം സുത്വാ ആകാസട്ഠകദേവതാ, തതോ അബ്ഭവലാഹകാ ദേവതാ, തതോ ഉണ്ഹവലാഹകാ ദേവതാ, തതോ സീതവലാഹകാ ദേവതാ, തതോ വസ്സവലാഹകാ ദേവതാ, തതോ വാതവലാഹകാ ദേവതാ, തതോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ, തതോ താവതിംസാ, തതോ യാമാ, തതോ തുസിതാ, തതോ നിമ്മാനരതീ, തതോ പരനിമ്മിതവസവത്തീ, തതോ ബ്രഹ്മകായികാ, തതോ ബ്രഹ്മപുരോഹിതാ, തതോ മഹാബ്രഹ്മാനോ, തതോ പരിത്താഭാ, തതോ അപ്പമാണാഭാ, തതോ ആഭസ്സരാ, തതോ പരിത്തസുഭാ, തതോ അപ്പമാണസുഭാ, തതോ സുഭകിണ്ഹാ,

തതോ വേഹപ്ഫലാ, തതോ അവിഹാ, തതോ അതപ്പാ, തതോ സുദസ്സാ, തതോ സുദസ്സീ, തതോ അകനിട്ഠാ ദേവതാ സദ്ദം സുത്വാ മഹന്തം സദ്ദം അകംസു. അസഞ്ഞിനോ ച അരൂപാവചരസത്തേ ച ഠപേത്വാ സോതായതനപവത്തിട്ഠാനേ സബ്ബേ ദേവമനുസ്സനാഗാദയോ പീതിവസം ഗതഹദയാ ഉക്കുട്ഠിസദ്ദമകംസൂതി അത്ഥോ. **ആനന്ദിതാ**തി പമുദിതഹദയാ, സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **വിപുല**ന്തി പുഥുലം.

അഥ സത്ഥാ ചിന്തിതസമനന്തരമേവ ഓദാതകസിണസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ - "ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ആലോകോ ഹോതൂ"തി അധിട്ഠാസി. തേന അധിട്ഠാനചിത്തേന സഹേവ ആലോകോ അഹോസി പഥവിതോ പട്ഠായ യാവ അകനിട്ഠഭവനാ. തേന വുത്തം -

൭. "ഓഭാസിതാ ച പഥവീ സദേവകാ, പുഥൂ ച ലോകന്തരികാ അസംവുതാ;
തമോ ച തിബ്ബോ വിഹതോ തദാ അഹു, ദിസ്വാന അച്ഛേരകം പാടിഹീര"ന്തി.

തത്ഥ **ഓഭാസിതാ**തി പകാസിതാ. **പഥവീ**തി ഏത്ഥായം പഥവീ ചതുബ്ബിധാ - കക്ഖളപഥവീ, സസമ്ഭാരപഥവീ, നിമിത്തപഥവീ, സമ്മുതിപഥവീതി. താസു "കതമാ ചാവുസോ, അജ്ഝത്തികാ പഥവീധാതു? യം അജ്ഝത്തം പച്ചത്തം കക്ഖളം ഖരിഗത"ന്തിആദീസു (വിഭ॰ ൧൭൩) വുത്താ അയം **കക്ഖളപഥവീ** നാമ. "യോ പന ഭിക്ഖു പഥവിം ഖണേയ്യ വാ ഖണാപേയ്യ വാ"തിആദീസു (പാചി॰ ൮൪) വുത്താ സസമ്ഭാരപഥവീ, യേ ച കേസാദയോ വീസതി കോട്ഠാസാ, അയോലോഹാദയോ ച ബാഹിരാ; സാപി വണ്ണാദീഹി സമ്ഭാരേഹി സദ്ധിം പഥവീതി **സസമ്ഭാരപഥവീ** നാമ. "പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) **നിമിത്തപഥവീ** "ആരമ്മണപഥവീ"തിപി വുച്ചതി. പഥവീകസിണജ്ഝാനലാഭീ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തോ ആഗമനവസേന "പഥവീദേവോ"തി നാമം ലഭതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "ആപോ ച ദേവാ പഥവീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൦) അയം **സമ്മുതിപഥവീ,** പഞ്ഞത്തിപഥവീ നാമാതി വേദിതബ്ബാ. ഇധ പന സസമ്ഭാരപഥവീ അധിപ്പേതാ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨ പഥവീവാരവണ്ണനാ).

സദേവകാതി സദേവലോകാ. "സദേവതാ"തിപി പാഠോ അത്ഥി ചേ സുന്ദരതരം, സദേവകോ മനുസ്സലോകോ ഓഭാസിതോതി അത്ഥോ. **പുഥൂ**തി ബഹൂ. **ലോകന്തരികാ**തി അസുരകായനരകാനമേതം അധിവചനം, താ പന തിണ്ണം ചക്കവാളാനം അന്തരാ ഏകാ ലോകന്തരികാ ഹോതി, തിണ്ണം സകടചക്കാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആഹച്ച ഠിതാനം മജ്ഝേ ഓകാസോ വിയ ഏകേകോ ലോകന്തരികനിരയോ, പരിമാണതോ അട്ഠയോജനസഹസ്സോ ഹോതി. **അസംവുതാ**തി ഹേട്ഠാ അപ്പതിട്ഠാ. **തമോ ചാ**തി അന്ധകാരോ. **തിബ്ബോ**തി ബഹലോ ഘനോ. ചന്ദിമസൂരിയാലോകാഭാവതോ നിച്ചന്ധകാരോവ ഹോതി. **വിഹതോ**തി വിദ്ധസ്തോ. **തദാ**തി യദാ പന ഭഗവാ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച പാടിഹാരിയകരണത്ഥം ആലോകം ഫരി, തദാ സോ തമോ തിബ്ബോ ലോകന്തരികാസു ഠിതോ, വിഹതോ വിദ്ധസ്തോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

അച്ഛേരകന്തി അച്ഛരാപഹരണയോഗ്ഗം, വിമ്ഹയവസേന അങ്ഗുലീഹി പഹരണയോഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **പാടിഹീര**ന്തി പടിപക്ഖഹരണതോ പാടിഹീരം. പടിഹരതി സത്താനം ദിട്ഠിമാനോപഗതാനി ചിത്താനീതി വാ പാടിഹീരം, അപ്പസന്നാനം സത്താനം പസാദം പടിആഹരതീതി വാ പാടിഹീരം. "പാടിഹേര"ന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. ഏത്ഥ ആലോകവിധാനവിസേസസ്സേതം അധിവചനം. **ദിസ്വാന അച്ഛേരകം പാടിഹീര**ന്തി ഏത്ഥ ദേവാ ച മനുസ്സാ ച ലോകന്തരികാസു നിബ്ബത്തസത്താപി ച തം ഭഗവതോ പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പരമപ്പീതിസോമനസ്സം അഗമംസൂതി ഇദം വചനം ആഹരിത്വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, ഇതരഥാ ന പുബ്ബേന വാ പരം, ന പരേന വാ പുബ്ബം യുജ്ജതി.

ഇദാനി ന കേവലം മനുസ്സലോകേസുയേവ ആലോകോ അത്ഥി, സബ്ബത്ഥ തിവിധേപി സങ്ഖാരസത്തോകാസസങ്ഖാതേ ലോകേ ആലോകോയേവാതി ദസ്സനത്ഥം -

൮. "സദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസേ,
ആഭാ ഉളാരാ വിപുലാ അജായഥ;

ഇമസ്മിം ലോകേ പരസ്മിഞ്ചോഭയസ്മിം,
അധോ ച ഉദ്ധം തിരിയഞ്ച വിത്ഥത''ന്തി. - അയം ഗാഥാ വുത്താ;

തത്ഥ **ദേവാ**തി സമ്മുതിദേവാ ഉപപത്തിദേവാ വിസുദ്ധിദേവാതി സബ്ബേപി ദേവാ ഇധ സങ്ഗഹിതാ. ദേവാ ച ഗന്ധബ്ബാ ച മനുസ്സാ ച രക്ഖസാ ച ദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസാ. സഹ ദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസേഹീതി **സദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസോ**. കോ പന സോ? ലോകോ, തസ്മിം സദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസേ ലോകേ. **ആഭാ**തി ആലോകോ. **ഉളാരാ**തി ഏത്ഥായം ഉളാര-സദ്ദോ മധുരസേട്ഠവിപുലാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ ''ഉളാരാനി ഖാദനീയഭോജനീയാനി ഖാദന്തി ഭുഞ്ജന്തീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൬) മധുരേ ദിസ്സതി. ''ഉളാരായ ഖോ പന ഭവം വച്ഛായനോ പസംസായ സമണം ഗോതമം പസംസതീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൮) സേട്ഠേ. ''അതിക്കമ്മ ദേവാനം ദേവാനുഭാവം അപ്പമാണോ ഉളാരോ ഓഭാസോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൧) വിപുലേ. സ്വായം ഇധ സേട്ഠേ ദട്ഠബ്ബോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൪൯; വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൧). **വിപുലാ**തി അപ്പമാണാ. **അജായഥാ**തി ഉപ്പജ്ജി ഉദപാദി പവത്തിത്ഥ. **ഇമസ്മിം ലോകേ പരസ്മിഞ്ചാ**തി ഇമസ്മിം മനുസ്സലോകേ ച പരസ്മിം ദേവലോകേ ചാതി അത്ഥോ. **ഉഭയസ്മി**ന്തി തദുഭയസ്മിം, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാദീസു വിയ ദട്ഠബ്ബം. **അധോ ചാ**തി അവീചിആദീസു നിരയേസു. **ഉദ്ധ**ന്തി ഭവഗ്ഗതോപി ഉദ്ധം അജടാകാസേപി. **തിരിയഞ്ചാ**തി തിരിയതോപി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു. **വിത്ഥത**ന്തി വിസടം. അന്ധകാരം വിധമിത്വാ വുത്തപ്പകാരം ലോകഞ്ച പദേസഞ്ച അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ആഭാ പവത്തിത്ഥാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **തിരിയഞ്ച വിത്ഥത**ന്തി തിരിയതോ വിത്ഥതം മഹന്തം, അപ്പമാണം പദേസം ആഭാ ഫരിത്വാ അട്ഠാസീതി അത്ഥോ.

അഥ ഭഗവാ ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ആലോകഫരണം കത്വാ അഭിഞ്ഞാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ ആവജ്ജിത്വാ അധിട്ഠാനചിത്തേന ആകാസമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ തേസം ഞാതീനം സീസേസു പാദപംസും ഓകിരമാനോ വിയ മഹതിയാ ദേവമനുസ്സപരിസായ മജ്ഝേ യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേതി. തം പന പാളിതോ ഏവം വേദിതബ്ബം (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൬) -

''കതമം തഥാഗതസ്സ യമകപാടിഹീരേ ഞാണം? ഇധ തഥാഗതോ യമകപാടിഹീരം കരോതി അസാധാരണം സാവകേഹി ഉപരിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഹേട്ഠിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. ഹേട്ഠിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഉപരിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... പുരത്ഥിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, പച്ഛിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. പച്ഛിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, പുരത്ഥിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണഅക്ഖിതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമഅക്ഖിതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമഅക്ഖിതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണഅക്ഖിതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണകണ്ണസോതതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമകണ്ണസോതതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമകണ്ണസോതതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണകണ്ണസോതതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണനാസികാസോതതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമനാസികാസോതതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമനാസികാസോതതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണനാസികാസോതതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണഅംസകൂടതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമഅംസകൂടതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമഅംസകൂടതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണഅംസകൂടതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണഹത്ഥതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമഹത്ഥതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമഹത്ഥതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണഹത്ഥതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണപസ്സതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമപസ്സതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമപസ്സതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണപസ്സതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... ദക്ഖിണപാദതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, വാമപാദതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. വാമപാദതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ദക്ഖിണപാദതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി...പേ॰... അങ്ഗുലങ്ഗുലേഹി അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, അങ്ഗുലന്തരികാഹി ഉദകധാരാ പവത്തതി.

അങ്ഗുലന്തരികാഹി അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, അങ്ഗുലങ്ഗുലേഹി ഉദകധാരാ പവത്തതി…പേ॰… ഏകേകലോമതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഏകേകലോമതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി. ലോമകൂപതോ ലോമകൂപതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ലോമകൂപതോ ലോമകൂപതോ ഉദകധാരാ പവത്തതി - ഛന്നം വണ്ണാനം നീലാനം പീതകാനം ലോഹിതകാനം ഓദാതാനം മഞ്ജിട്ഠാനം പഭസ്സരാനം.

‘‘ഭഗവാ ചങ്കമതി, നിമ്മിതോ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. ഭഗവാ തിട്ഠതി, നിമ്മിതോ ചങ്കമതി വാ നിസീദതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. ഭഗവാ നിസീദതി, നിമ്മിതോ ചങ്കമതി വാ തിട്ഠതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. ഭഗവാ സേയ്യം കപ്പേതി, നിമ്മിതോ ചങ്കമതി വാ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ. നിമ്മിതോ ചങ്കമതി, ഭഗവാ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. നിമ്മിതോ തിട്ഠതി, ഭഗവാ ചങ്കമതി വാ നിസീദതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. നിമ്മിതോ നിസീദതി, ഭഗവാ ചങ്കമതി വാ തിട്ഠതി വാ സേയ്യം വാ കപ്പേതി. നിമ്മിതോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഭഗവാ ചങ്കമതി വാ തിട്ഠതി വാ നിസീദതി വാ, ഇദം തഥാഗതസ്സ യമകപാടിഹീരേ ഞാണന്തി വേദിതബ്ബം’’.

തസ്സ പന ഭഗവതോ തേജോകസിണസമാപത്തിവസേന ഉപരിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി. ആപോകസിണസമാപത്തിവസേന ഹേട്ഠിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതീതി പുന ഉദകധാരായ പവത്തട്ഠാനതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, അഗ്ഗിക്ഖന്ധസ്സ പവത്തട്ഠാനതോ ഉദകധാരാ പവത്തതീതി ദസ്സേതും, ‘‘ഹേട്ഠിമകായതോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പവത്തതി, ഉപരിമകായതോ ഉദകധാരാ പവത്തതീ’’തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബാ. ഏസേവ നയോ സേസപദേസുപി. അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പനേത്ഥ ഉദകധാരായ അസമ്മിസ്സോവ അഹോസി. തഥാ ഉദകധാരാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധേന. രസ്മീസു പന ദുതിയാ ദുതിയാ രസ്മി പുരിമായ പുരിമായ യമകാ വിയ ഏകക്ഖണേ പവത്തതി. ഭിന്നഞ്ച ചിത്താനം ഏകക്ഖണേ പവത്തി നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനം പന ഭവങ്ഗപരിവാസസ്സ ലഹുകതായ പഞ്ചഹാകാരേഹി ചിണ്ണവസിതായ ഏതാ രസ്മിയോ ഏകക്ഖണേ വിയ പവത്തന്തി, തസ്സാ പന രസ്മിയാ ആവജ്ജനപരികമ്മാധിട്ഠാനാനി വിസുംയേവ. നീലരസ്മിഅത്ഥായ ഹി ഭഗവാ നീലകസിണം സമാപജ്ജതി. പീതരസ്മിആദീനം അത്ഥായ പീതകസിണാദീനി സമാപജ്ജതി.

ഏവം ഭഗവതോ യമകപാടിഹീരേ കയിരമാനേ സകലസ്സാപി ദസസഹസ്സചക്കവാളസ്സ അലങ്കാരകരണകാലോ വിയ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൯. ‘‘സത്തുത്തമോ അനധിവരോ വിനായകോ, സത്ഥാ അഹൂ ദേവമനുസ്സപൂജിതോ;
മഹാനുഭാവോ സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ, ദസ്സേസി അച്ഛേരകം പാടിഹീര’’ന്തി.

തത്ഥ **സത്തുത്തമോ**തി അത്തനോ സീലാദീഹി ഗുണേഹി സബ്ബേസു സത്തേസു ഉത്തമോ പവരോ സേട്ഠോതി സത്തുത്തമോ, സത്താനം വാ ഉത്തമോ സത്തുത്തമോ. **സത്ത**ന്തി ഹി ഞാണസ്സ നാമം, തേന ദസബലചതുവേസാരജ്ജഛഅസാധാരണഞാണസങ്ഖാതേന സത്തേന സേട്ഠോ ഉത്തമോതി സത്തുത്തമോ, സമാനാധികരണവസേന സത്തോ ഉത്തമോതി വാ സത്തുത്തമോ. യദി ഏവം ‘‘ഉത്തമസത്തോ’’തി വത്തബ്ബം ഉത്തമ-സദ്ദസ്സ പുബ്ബനിപാതപാഠതോ. ന പനേസ ഭേദോ അനിയമതോ ബഹുലവചനതോ ച നരുത്തമപുരിസുത്തമനരവരാദി-സദ്ദാ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ സത്തം ഉത്തമം യസ്സ സോ സത്തുത്തമോ, ഇധാപി ച ഉത്തമ-സദ്ദസ്സ പുബ്ബനിപാതോ ഭവതി. ഉത്തമസത്തോതി വിസേസനസ്സ പുബ്ബനിപാതപാഠതോ ‘‘ചിത്തഗൂ പദ്ധഗൂ’’തി ഏത്ഥ വിയാതി നായം ദോസോ. ഉഭയവിസേസനതോ വാ ആഹിതഗ്ഗിആദിപാഠോ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. **വിനായകോ**തി ബഹൂഹി വിനയനൂപായേഹി സത്തേ വിനേതി ദമേതീതി വിനായകോ. **സത്ഥാ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥേഹി യഥാരഹം സത്തേ അനുസാസതീതി സത്ഥാ. **അഹൂ**തി അഹോസി. **ദേവമനുസ്സപൂജിതോ**തി ദിബ്ബേഹി പഞ്ചകാമഗുണേഹി ദിബ്ബന്തി കീളന്തീതി ദേവാ. മനസ്സ ഉസ്സന്നത്താ മനുസ്സാ, ദേവാ ച മനുസ്സാ ച ദേവമനുസ്സാ, ദേവമനുസ്സേഹി പൂജിതോ ദേവമനുസ്സപൂജിതോ. പുപ്ഫാദിപൂജായ ച പച്ചയപൂജായ ച പൂജിതോ, അപചിതോതി അത്ഥോ. കസ്മാ പന ദേവമനുസ്സാനമേവ ഗഹണം കതം, നനു ഭഗവാ തിരച്ഛാനഗതേഹിപി ആരവാളകാളാപലാലധനപാലപാലിലേയ്യകനാഗാദീഹി സാതാഗിരാളവകഹേമവതസൂചിലോമഖരലോമയക്ഖാദീഹി വിനിപാതഗതേഹിപി

പൂജിതോയേവാതി? സച്ചമേവേതം, ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന സബ്ബപുഗ്ഗലപരിച്ഛേദവസേന ചേതം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **മഹാനുഭാവോ**തി മഹതാ ബുദ്ധാനുഭാവേന സമന്നാഗതോ. **സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ**തി അനന്തേസു ചക്കവാളേസു സബ്ബേ സത്താ ഏകേകം പുഞ്ഞകമ്മം സതക്ഖത്തും കരേയ്യും ഏത്തകേഹി ജനേഹി കതകമ്മം ബോധിസത്തോ സയമേവ ഏകകോ സതഗുണം കത്വാ നിബ്ബത്തോ. തസ്മാ "സതപുഞ്ഞലക്ഖണോ"തി വുച്ചതി. കേചി പന "സതേന സതേന പുഞ്ഞകമ്മേന നിബ്ബത്തഏകേകലക്ഖണോ"തി വദന്തി. "ഏവം സന്തേ യോ കോചി ബുദ്ധോ ഭവേയ്യാ"തി തം അട്ഠകഥാസു പടിക്ഖിത്തം. **ദസ്സേസീ**തി സബ്ബേസം ദേവമനുസ്സാനം അതിവിമ്ഹയകരം യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേസി.

അഥ സത്ഥാ ആകാസേ പാടിഹാരിയം കത്വാ മഹാജനസ്സ ചിത്താചാരം ഓലോകേത്വാ തസ്സ അജ്ഝാസയാനുകൂലം ധമ്മകഥം ചങ്കമന്തോ കഥേതുകാമോ ആകാസേ ദസസഹസ്സചക്കവാളവിത്ഥതം സബ്ബരതനമയം രതനചങ്കമം മാപേസി. തേന വുത്തം -

൨. "സോ യാചിതോ ദേവവരേന ചക്ഖുമാ, അത്ഥം സമേക്ഖിത്വാ തദാ നരുത്തമോ;
ചങ്കമം മാപയി ലോകനായകോ, സുനിട്ഠിതം സബ്ബരതനനിമ്മിത"ന്തി.

തത്ഥ **സോ**തി സോ സത്ഥാ. **യാചിതോ**തി പഠമമേവ അട്ഠമേ സത്താഹേ ധമ്മദേസനായ യാചിതോതി അത്ഥോ. **ദേവവരേനാ**തി സഹമ്പതിബ്രഹ്മുനാ. **ചക്ഖുമാ**തി ഏത്ഥ ചക്ഖതീതി ചക്ഖു, സമവിസമം വിഭാവയതീതി അത്ഥോ. തം പന ചക്ഖു ദുവിധം - ഞാണചക്ഖു, മംസചക്ഖൂതി. തത്ഥ ഞാണചക്ഖു പഞ്ചവിധം - ബുദ്ധചക്ഖു, ധമ്മചക്ഖു, സമന്തചക്ഖു, ദിബ്ബചക്ഖു, പഞ്ഞാചക്ഖൂതി. തേസു **ബുദ്ധചക്ഖു** നാമ ആസയാനുസയഞാണഞ്ചേവ ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണഞ്ച, യം "ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൯; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; ൨.൩൩൯; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൯) ആഗതം. **ധമ്മചക്ഖു** നാമ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ തീണി ച ഫലാനി, യം "വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൫൫; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൬; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ആഗതം. **സമന്തചക്ഖു** നാമ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം , യം "തഥൂപമം ധമ്മമയം, സുമേധ, പാസാദമാരുയ്ഹ സമന്തചക്ഖൂ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭൦; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; ൨.൩൩൮; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൮) ആഗതം. **ദിബ്ബചക്ഖു** നാമ ആലോകവഡ്ഢനേന ഉപ്പന്നാഭിഞ്ഞാചിത്തേന സമ്പയുത്തഞാണം, യം "ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേനാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮, ൨൮൪, ൩൮൫, ൪൩൨; ൨.൩൪൧; ൩.൮൨, ൨൬൧; മഹാവ॰ ൧൦) ആഗതം. **പഞ്ഞാചക്ഖു** നാമ "ചക്ഖും ഉദപാദി, ഞാണം ഉദപാദീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൫; കഥാ॰ ൪൦൫; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഏത്ഥ പുബ്ബേനിവാസാദിഞാണം പഞ്ഞാചക്ഖൂതി ആഗതം.

മംസചക്ഖു നാമ "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ചാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൪, ൪൦൦; ൩.൪൨൧, ൪൨൫-൪൨൬; സം॰ നി॰ ൨.൪൩; ൪.൬൦; കഥാ॰ ൪൬൫, ൪൬൭) ഏത്ഥ പസാദമംസചക്ഖു വുത്തം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൩). തം പന ദുവിധം - സസമ്ഭാരചക്ഖു പസാദചക്ഖൂതി. തേസു യ്വായം അക്ഖികൂപകേ അക്ഖിപത്തകേഹി പരിവാരിതോ മംസപിണ്ഡോ യത്ഥ ചതസ്സോ ധാതുയോ വണ്ണഗന്ധരസോജാ സമ്ഭവോ ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപസാദോ കായപസാദോതി സങ്ഖേപതോ തേരസ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി. വിത്ഥാരതോ പന സമ്ഭവമാനാനി ചതുസമുട്ഠാനാനി ഛത്തിംസ ജീവിതം ഭാവോ ചക്ഖുപസാദോ കായപസാദോതി ഇമേ കമ്മസമുട്ഠാനാ ചത്താരോ ചാതി സസമ്ഭാരാ ഹോന്തി, ഇദം **സസമ്ഭാരചക്ഖു** നാമ. യം പന സേതമണ്ഡലപരിച്ഛിന്നേന കണ്ഹമണ്ഡലേന പരിവാരിതേ ദിട്ഠമണ്ഡലേ സന്നിവിട്ഠം രൂപദസ്സനസമത്ഥം പസാദമത്തം, ഇദം **പസാദചക്ഖു** നാമ. സബ്ബാനി പനേതാനി ഏകവിധാനി അനിച്ചതോ സങ്ഖതതോ, ദുവിധാനി സാസവാനാസവതോ ലോകിയലോകുത്തരതോ, തിവിധാനി ഭൂമിതോ ഉപാദിണ്ണത്തികതോ, ചതുബ്ബിധാനി ഏകന്തപരിത്തഅപ്പമാണാനിയതാരമ്മണതോ, പഞ്ചവിധാനി രൂപനിബ്ബാനാരൂപസബ്ബാരമ്മണാനാരമ്മണവസേന, ഛബ്ബിധാനി ഹോന്തി ബുദ്ധചക്ഖാദിവസേന. ഇച്ചേവമേതാനി വുത്തപ്പകാരാനി ചക്ഖൂനി അസ്സ ഭഗവതോ സന്തീതി ഭഗവാ **ചക്ഖുമാ**തി വുച്ചതി. **അത്ഥം സമേക്ഖിത്വാ**തി ചങ്കമം മാപേത്വാ, ധമ്മദേസനാനിമിത്തം ദേവമനുസ്സാനം ഹിതത്ഥം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ഉപധാരേത്വാതി അധിപ്പായോ. **മാപയീ**തി മാപേസി. **ലോകനായകോ**തി സഗ്ഗമോക്ഖാഭിമുഖം ലോകം

നയതീതി ലോകനായകോ. **സുനിട്ഠിത**ന്തി സുട്ഠു നിട്ഠിതം, പരിയോസിതന്തി അത്ഥോ. **സബ്ബരതനനിമ്മിത**ന്തി ദസവിധരതനമയം.

ഇദാനി ഭഗവതോ തിവിധപാടിഹാരിയസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം -

൧൧.“ഇദ്ധീ ച ആദേസനാനുസാസനീ, തിപാടിഹീരേ ഭഗവാ വസീ അഹു;
ചങ്കമം മാപയി ലോകനായകോ, സുനിട്ഠിതം സബ്ബരതനനിമ്മിത”ന്തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **ഇദ്ധീ**തി ഇദ്ധിവിധം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം നാമ. തം പന ഏകോപി ഹുത്വാ ബഹുധാ ഹോതി, ബഹുധാപി ഹുത്വാ ഏകോ ഹോതീതിആദിനയപ്പവത്തം (ദീ· നി· ൧.൨൩൮; മ· നി· ൧.൧൪൭; പടി· മ· ൩.൧൦). **ആദേസനാ**തി പരസ്സ ചിത്താചാരം ഞത്വാ കഥനം ആദേസനാപാടിഹാരിയം, തം സാവകാനഞ്ച ബുദ്ധാനഞ്ച സതതധമ്മദേസനാ. **അനുസാസനീ**തി അനുസാസനിപാടിഹാരിയം, തസ്സ തസ്സ അജ്ഝാസയാനുകൂലമോവാദോതി അത്ഥോ. ഇതി ഏതാനി തീണി പാടിഹാരിയാനി. തത്ഥ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേന അനുസാസനിപാടിഹാരിയം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ആചിണ്ണം, ആദേസനാപാടിഹാരിയേന അനുസാസനിപാടിഹാരിയം ധമ്മസേനാപതിസ്സ, അനുസാസനിപാടിഹാരിയം പന ബുദ്ധാനം സതതധമ്മദേസനാ. **തിപാടിഹീരേ**തി ഏതേസു തീസു പാടിഹാരിയേസൂതി അത്ഥോ. **ഭഗവാ**തി ഇദം ഗുണവിസിട്ഠസത്തുത്തമഗരുഗാരവാധിവചനം. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

“ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമം;
ഗരുഗാരവയുത്തോ സോ, ഭഗവാ തേന വുച്ചതീ”തി. (വിസുദ്ധി· ൧.൧൪൨; മ· നി· അട്ഠ· ൧.മൂലപരിയായസുത്തവണ്ണനാ; പാരാ· അട്ഠ· ൧.൧ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ; ഇതിവു· അട്ഠ· നിദാനവണ്ണനാ; മഹാനി· അട്ഠ· ൫൦);

വസീതി ഏതസ്മിം തിവിധേപി പാടിഹാരിയേ വസിപ്പത്തോ, ചിണ്ണവസീതി അത്ഥോ. **വസിയോ** നാമ പഞ്ച വസിയോ - ആവജ്ജനസമാപജ്ജനഅധിട്ഠാനവുട്ഠാനപച്ചവേക്ഖണസങ്ഖാതാ. തത്ര യം യം ഝാനം യത്ഥിച്ഛകം യദിച്ഛകം യാവതിച്ഛകം ആവജ്ജതി ആവജ്ജനായ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീതി സീഘം ആവജ്ജേതും സമത്ഥതാ **ആവജ്ജനവസീ** നാമ. തഥാ യം യം ഝാനം യത്ഥിച്ഛകം... പേ·... സമാപജ്ജതി സമാപജ്ജനായ ദന്ധായിതത്തം നത്ഥീതി സീഘം സമാപജ്ജനസമത്ഥതാ **സമാപജ്ജനവസീ** നാമ. ദീഘം കാലം ഠപേതും സമത്ഥതാ **അധിട്ഠാനവസീ** നാമ. തഥേവ ലഹും വുട്ഠാതും സമത്ഥതാ **വുട്ഠാനവസീ** നാമ. **പച്ചവേക്ഖണവസീ** പന പച്ചവേക്ഖണജവനാനേവ ഹോന്തി താനി ആവജ്ജനാനന്തരാനേവ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ആവജ്ജനവസിയാ ഏവ വുത്താനി. ഇതി ഇമാസു പഞ്ചസു വസീസു ചിണ്ണവസിതാ വസീ നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം - “തിപാടിഹീരേ ഭഗവാ വസീ അഹൂ”തി.

ഇദാനി തസ്സ രതനചങ്കമസ്സ നിമ്മിതവിധാനസ്സ ദസ്സനത്ഥം -

൧൨.“ദസസഹസ്സീലോകധാതുയാ, സിനേരുപബ്ബതുത്തമേ;
ഥമ്ഭേവ ദസ്സേസി പടിപാടിയാ, ചങ്കമേ രതനാമയേ”തി. - ആദിഗാഥായോ വുത്താ;

തത്ഥ **ദസസഹസ്സീലോകധാതുയാ**തി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു. **സിനേരുപബ്ബതുത്തമേ**തി മഹാമേരുസങ്ഖാതേ സേട്ഠപബ്ബതേ. **ഥമ്ഭേവാ**തി ഥമ്ഭേ വിയ ദസചക്കവാളസഹസ്സേസു യേ സിനേരുപബ്ബതാ, തേ പടിപാടിയാ ഠിതേ സുവണ്ണഥമ്ഭേ വിയ കത്വാ തേസം ഉപരി ചങ്കമം മാപേത്വാ ദസ്സേസീതി അത്ഥോ. **രതനാമയേ**തി രതനമയേ.

൧൩. **ദസസഹസ്സീ അതിക്കമ്മാ**തി രതനചങ്കമം പന ഭഗവാ മാപേന്തോ തസ്സ ഏകം കോടിം സബ്ബപരിയന്തം പാചീനചക്കവാളമുഖവട്ടിം ഏകം കോടിം പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിം അതിക്കമിത്വാ ഠിതം കത്വാ മാപേസി. തേന വുത്തം -

“ദസസഹസ്സീ അതിക്കമ്മ, ചങ്കമം മാപയീ ജിനോ;
സബ്ബസോണ്ണമയാ പസ്സേ, ചങ്കമേ രതനാമയേ”തി.

തത്ഥ **ജിനോ**തി കിലേസാരിജയനതോ ജിനോ. **സബ്ബസോണ്ണമയാ പസ്സേ**തി തസ്സ പന ഏവം നിമ്മിതസ്സ ചങ്കമസ്സ ഉഭയപസ്സേസു സുവണ്ണമയാ പരമരമണീയാ മരിയാദഭൂമി അഹോസി, മജ്ഝേ മണിമയാതി അധിപ്പായോ.

൧൪. തുലാസങ്ഘാടാതി തുലായുഗളാ, താ നാനാരതനമയാതി വേദിതബ്ബാ. **അനുവഗ്ഗാ**തി അനുരൂപാ. **സോവണ്ണഫലകത്ഥതാ**തി സോവണ്ണമയേഹി ഫലകേഹി അത്ഥതാ, തുലാസങ്ഘാതാനം ഉപരി സുവണ്ണമയോ പദരച്ഛദോതി അത്ഥോ. **വേദികാ സബ്ബസോവണ്ണാ**തി വേദികാ പന സബ്ബാപി സുവണ്ണമയാ, യാ പനേസാ ചങ്കമനപരിക്ഖേപവേദികാ, സാ ഏകാവ അഞ്ഞേഹി രതനേഹി അസമ്മിസ്സാതി അത്ഥോ. **ദുഭതോ പസ്സേസു നിമ്മിതാ**തി ഉഭോസു പസ്സേസു നിമ്മിതാ. ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ.

൧൫. മണിമുത്താവാലുകാകിണ്ണാതി മണിമുത്താമയവാലുകാകിണ്ണാ. അഥ വാ മണയോ ച മുത്താ ച വാലുകാ ച മണിമുത്താവാലുകാ. താഹി മണിമുത്താവാലുകാഹി ആകിണ്ണാ സന്ഥതാതി മണിമുത്താവാലുകാകിണ്ണാ. **നിമ്മിതോ**തി ഇമിനാകാരേന നിമ്മിതോ കതോ. **രതനാമയോ**തി സബ്ബരതനമയോ, ചങ്കമോതി അത്ഥോ. **ഓഭാസേതി ദിസാ സബ്ബാ**തി സബ്ബാപി ദസ ദിസാ ഓഭാസേതി പകാസേതി. **സതരംസീവാ**തി സഹസ്സരംസിആദിച്ചോ വിയ. **ഉഗ്ഗതോ**തി ഉദിതോ. യഥാ പന അബ്ഭുഗ്ഗതോ സഹസ്സരംസി സബ്ബാപി ദസ ദിസാ ഓഭാസേതി, ഏവമേവ ഏസോപി സബ്ബരതനമയോ ചങ്കമോ ഓഭാസേതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി പന നിട്ഠിതേ ചങ്കമേ തത്ഥ ഭഗവതോ പവത്തിദസ്സനത്ഥം -

൧൬. ''തസ്മിം ചങ്കമനേ ധീരോ, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോ;
വിരോചമാനോ സമ്ബുദ്ധോ, ചങ്കമേ ചങ്കമീ ജിനോ.

൧൭. ''ദിബ്ബം മന്ദാരവം പുപ്ഫം, പദുമം പാരിഛത്തകം;
ചങ്കമനേ ഓകിരന്തി, സബ്ബേ ദേവാ സമാഗതാ.

൧൮. ''പസ്സന്തി തം ദേവസങ്ഘാ, ദസസഹസ്സീ പമോദിതാ;
നമസ്സമാനാ നിപതന്തി, തുട്ഠഹട്ഠാ പമോദിതാ''തി. - ഗാഥായോ വുത്താ;

തത്ഥ **ധീരോ**തി ധിതിയുത്തോ. **ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോ**തി സുപ്പതിട്ഠിതപാദതലാദീഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **ദിബ്ബ**ന്തി ദേവലോകേ ഭവം ജാതം ദിബ്ബം. **പാരിഛത്തക**ന്തി ദേവാനം താവതിംസാനം കോവിളാരരുക്ഖസ്സ നിസ്സന്ദേന സമന്താ യോജനസതപരിമാണോ പരമദസ്സനീയോ പാരിച്ഛത്തകരുക്ഖോ നിബ്ബത്തി. യസ്മിം പുപ്ഫിതേ സകലം ദേവനഗരം ഏകസുരഭിഗന്ധവാസിതം ഹോതി, തസ്സ കുസുമരേണുഓകിണ്ണാനി നവകനകവിമാനാനി പിഞ്ജരാനി ഹുത്വാ ഖായന്തി. ഇമസ്സ പന പാരിച്ഛത്തകരുക്ഖസ്സ പുപ്ഫഞ്ച പാരിച്ഛത്തകന്തി വുത്തം. **ചങ്കമേ ഓകിരന്തീ**തി തസ്മിം രതനചങ്കമേ അവകിരന്തി, തേന വുത്തപ്പകാരേന പുപ്ഫേന തസ്മിം ചങ്കമേ ചങ്കമമാനം ഭഗവന്തം പൂജേന്തീതി അത്ഥോ. **സബ്ബേ ദേവാ**തി കാമാവചരദേവാദയോ ദേവാ. തേനാഹ ''പസ്സന്തി തം ദേവസങ്ഘാ''തി. തം ഭഗവന്തം രതനചങ്കമനേ ചങ്കമന്തം സകേസു ആലയേസുപി പസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ദസസഹസ്സീ**തി ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, ദസസഹസ്സിയം ദേവസങ്ഘാ തം പസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **പമോദിതാ**തി പമുദിതാ. **നിപതന്തീ**തി സന്നിപതന്തി. **തുട്ഠഹട്ഠാ**തി പീതിവസേന തുട്ഠഹട്ഠാ. **പമോദിതാ**തി ഇദാനി വത്തബ്ബേഹി താവതിംസാദിദേവേഹി സദ്ധിന്തി സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ, ഇതരഥാ പുനരുത്തിദോസതോ ന മുച്ചതി. അഥ വാ പമോദിതാ തം ഭഗവന്തം പസ്സന്തി, തുട്ഠഹട്ഠാ പമോദിതാ തഹിം തഹിം സന്നിപതന്തീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യേ പസ്സിംസു യേ സന്നിപതിംസു, തേ സരൂപതോ ദസ്സേതും -

൧൯. ''താവതിംസാ ച യാമാ ച, തുസിതാ ചാപി ദേവതാ;
നിമ്മാനരതിനോ ദേവാ, യേ ദേവാ വസവത്തിനോ;
ഉദഗ്ഗചിത്താ സുമനാ, പസ്സന്തി ലോകനായകം.

൨൦. ''സദേവഗന്ധബ്ബമനുസ്സരക്ഖസാ , നാഗാ സുപണ്ണാ അഥ വാപി കിന്നരാ;
പസ്സന്തി തം ലോകഹിതാനുകമ്പകം, നഭേവ അച്ചുഗ്ഗതചന്ദമണ്ഡലം.

൨൧. ‘‘ആഭസ്സരാ സുഭകിണ്ഹാ, വേഹപ്ഫലാ അകനിട്ഠാ ച ദേവതാ;
സുസുദ്ധസുക്കവത്ഥവസനാ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ.

൨൨. ‘‘മുഞ്ചന്തി പുപ്ഫം പന പഞ്ചവണ്ണികം, മന്ദാരവം ചന്ദനചുണ്ണമിസ്സിതം;
ഭമേന്തി ചേലാനി ച അമ്ബരേ തദാ, അഹോ ജിനോ ലോകഹിതാനുകമ്പകോ’’തി. -

ഇമാ ഗാഥായോ വുത്താ.

തത്ഥ **ഉദഗ്ഗചിത്താ**തി പീതിസോമനസ്സവസേന ഉദഗ്ഗചിത്താ. **സുമനാ**തി ഉദഗ്ഗചിത്തത്താ ഏവ സുമനാ. **ലോകഹിതാനുകമ്പക**ന്തി ലോകഹിതഞ്ച ലോകാനുകമ്പകഞ്ച. ലോകഹിതേന വാ അനുകമ്പകം ലോകഹിതാനുകമ്പകം. **നഭേവ അച്ചുഗ്ഗതചന്ദമണ്ഡല**ന്തി ഏത്ഥ ആകാസേ അഭിനവോദിതം പരിപുണ്ണം സബ്ബോപദ്ദവവിനിമുത്തം സരദസമയേ ചന്ദമണ്ഡലം വിയ ബുദ്ധസിരിയാ വിരോചമാനം നയനാനന്ദകരം പസ്സന്തീതി അത്ഥോ.

ആഭസ്സരാതി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന വുത്തം. പരിത്താഭഅപ്പമാണാഭആഭസ്സരാപരിത്തമജ്ഝിമപണീതഭേദേന ദുതിയജ്ഝാനേനാഭിനിബ്ബത്താ സബ്ബേവ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **സുഭകിണ്ഹാ**തി ഇദം ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനേവ വുത്തം, തസ്മാ പരിത്തസുഭഅപ്പമാണസുഭസുഭകിണ്ഹാപരിത്താദിഭേദേന തതിയജ്ഝാനേന നിബ്ബത്താ സബ്ബേവ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **വേഹപ്ഫലാ**തി വിപുലാ ഫലാതി വേഹപ്ഫലാ. തേ ചതുത്ഥജ്ഝാനനിബ്ബത്താ അസഞ്ഞസത്തേഹി ഏകതലവാസിനോ. ഹേട്ഠാ പന പഠമജ്ഝാനനിബ്ബത്താ ബ്രഹ്മകായികാദയോ ദസ്സിതാ. തസ്മാ ഇധ ന ദസ്സിതാ. ചക്ഖുസോതാനമഭാവതോ അസഞ്ഞസത്താ ച അരൂപിനോ ച ഇധ ന ഉദ്ദിട്ഠാ. **അകനിട്ഠാ ച ദേവതാ**തി ഇധാപി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനേവ വുത്തം. തസ്മാ അവിഹാതപ്പസുദസ്സാസുദസ്സിഅകനിട്ഠസങ്ഖാതാ പഞ്ചപി സുദ്ധാവാസാ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. **സുസുദ്ധസുക്കവത്ഥവസനാ**തി സുട്ഠു സുദ്ധാനി സുസുദ്ധാനി സുക്കാനി ഓദാതാനി. സുസുദ്ധാനി സുക്കാനി വത്ഥാനി നിവത്ഥാനി ചേവ പാരുതാനി ച യേഹി തേ സുസുദ്ധസുക്കവത്ഥവസനാ, പരിദഹിതപരിസുദ്ധപണ്ഡരവത്ഥാതി അത്ഥോ. ‘‘സുസുദ്ധസുക്കവസനാ’’തിപി പാഠോ. **പഞ്ജലീകതാ**തി കതപഞ്ജലികാ കമലമകുലസദിസം അഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ തിട്ഠന്തി.

മുഞ്ചന്തീതി ഓകിരന്തി. **പുപ്ഫം പനാ**തി കുസുമം പന. ‘‘പുപ്ഫാനി വാ’’തിപി പാഠോ, വചനവിപരിയാസോ ദട്ഠബ്ബോ, അത്ഥോ പനസ്സ സോയേവ. **പഞ്ചവണ്ണിക**ന്തി പഞ്ചവണ്ണം - നീലപീതലോഹിതോദാതമഞ്ജിട്ഠകവണ്ണവസേന പഞ്ചവണ്ണം. **ചന്ദനചുണ്ണമിസ്സിത**ന്തി ചന്ദനചുണ്ണേന മിസ്സിതം. **ഭമേന്തി ചേലാനീ**തി ഭമയന്തി വത്ഥാനി. **അഹോ ജിനോ ലോകഹിതാനുകമ്പകോ**തി ‘‘അഹോ ജിനോ ലോകഹിതോ അഹോ ച ലോകഹിതാനുകമ്പകോ അഹോ കാരുണികോ’’തി ഏവമാദീനി ഥുതിവചനാനി ഉഗ്ഗിരന്താ. മുഞ്ചന്തി പുപ്ഫം ഭമയന്തി ചേലാനീതി സമ്ബന്ധോ.

ഇദാനി തേഹി പയുത്താനി ഥുതിവചനാനി ദസ്സേതും ഇമാ ഗാഥായോ വുത്താ -

൨൩. ‘‘തുവം സത്ഥാ ച കേതൂ ച, ധജോ യൂപോ ച പാണിനം;
പരായനോ പതിട്ഠാ ച, ദീപോ ച ദ്വിപദുത്തമോ.

൨൪. ‘‘ദസസഹസ്സീലോകധാതുയാ, ദേവതായോ മഹിദ്ധികാ;
പരിവാരേത്വാ നമസ്സന്തി, തുട്ഠഹട്ഠാ പമോദിതാ.

൨൫. ‘‘ദേവതാ ദേവകഞ്ഞാ ച, പസന്നാ തുട്ഠമാനസാ;
പഞ്ചവണ്ണികപുപ്ഫേഹി, പൂജയന്തി നരാസഭം.

൨൬. ‘‘പസ്സന്തി തം ദേവസങ്ഘാ, പസന്നാ തുട്ഠമാനസാ;
പഞ്ചവണ്ണികപുപ്ഫേഹി, പൂജയന്തി നരാസഭം.

൨൭. ‘‘അഹോ അച്ഛരിയം ലോകേ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ന മേദിസം ഭൂതപുബ്ബം, അച്ഛേരം ലോമഹംസനം.

൮൮.“സകസകമ്ഹി ഭവനേ, നിസീദിത്വാന ദേവതാ;
ഹസന്തി താ മഹാഹസിതം, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ.

൮൯.“ആകാസട്ഠാ ച ഭൂമട്ഠാ, തിണപന്ഥനിവാസിനോ;
കതഞ്ജലീ നമസ്സന്തി, തുട്ഠഹട്ഠാ പമോദിതാ.

൯൦.“യേപി ദീഘായുകാ നാഗാ, പുഞ്ഞവന്തോ മഹിദ്ധികോ;
പമോദിതാ നമസ്സന്തി, പൂജയന്തി നരുത്തമം.

൯൧.“സങ്ഗീതിയോ പവത്തേന്തി, അമ്ബരേ അനിലഞ്ജസേ;
ചമ്മനദ്ധാനി വാദേന്തി, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ.

൯൨.“സങ്ഖാ ച പണവാ ചേവ, അഥോപി ഡിണ്ഡിമാ ബഹൂ;
അന്തലിക്ഖസ്മിം വജ്ജന്തി, ദിസ്വാനച്ഛേരകം നഭേ.

൯൩.“അബ്ഭുതോ വത നോ അജ്ജ, ഉപ്പജ്ജി ലോമഹംസനോ;
ധുവമത്ഥസിദ്ധിം ലഭാമ, ഖണോ നോ പടിപാദിതോ.

൯൪.“ബുദ്ധോതി തേസം സുത്വാന, പീതി ഉപ്പജ്ജി താവദേ;
ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി കഥയന്താ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ.

൯൫.“ഹിങ്കാരാ സാധുകാരാ ച, ഉക്കുട്ഠി സമ്പഹംസനം;
പജാ ച വിവിധാ ഗഗനേ, വത്തന്തി പഞ്ജലീകതാ.

൯൬.“ഗായന്തി സേളേന്തി ച വാദയന്തി ച, ഭുജാനി പോഥേന്തി ച നച്ചയന്തി ച;
മുഞ്ചന്തി പുപ്ഫം പന പഞ്ചവണ്ണികം, മന്ദാരവം ചന്ദനചുണ്ണമിസ്സിതം.

൯൭.“യഥാ തുയ്ഹം മഹാവീര, പാദേസു ചക്കലക്ഖണം;
ധജവജിരപടാകാ, വഡ്ഢമാനങ്കുസാചിത”ന്തി.

തത്ഥ ഇധലോകപരലോകഹിതത്ഥം സാസതീതി **സത്ഥാ. കേതൂ**തി കേതുനോ അപചിതികാതബ്ബട്ഠേന കേതു വിയാതി കേതു. **ധജോ**തി ഇന്ദധജോ സമുസ്സയട്ഠേന ദസ്സനീയട്ഠേന ച തുവം ധജോ വിയാതി ധജോതി. അഥ വാ യഥാ ഹി ലോകേ യസ്സ കസ്സചി ധജം ദിസ്വാവ - “അയം ധജോ ഇത്ഥന്നാമസ്സാ”തി ധജവാ ധജീതി പഞ്ഞായതി, ഏവമേവ ഭഗവാ പഞ്ഞാനിബ്ബാനാധിഗമായ ഭഗവന്തം ദിസ്വാവ നിബ്ബാനാധിഗമോ പഞ്ഞായതി. തേന വുത്തം - **“ധജോ യൂപോ ചാ”**തി. **കൂടദന്തസുത്തേ** വുത്താനം ദാനാദിആസവക്ഖയഞാണപരിയോസാനാനം സബ്ബയാഗാനം യജനത്ഥായ സമുസ്സിതോ യൂപോ തുവന്തി അത്ഥോ. **പരായനോ**തി പടിസരണം. **പതിട്ഠാ**തി യഥാ മഹാപഥവീ സബ്ബപാണീനം ആധാരഭാവേന പതിട്ഠാ നിസ്സയഭൂതാ, ഏവം തുവമ്പി പതിട്ഠാഭൂതാ. **ദീപോ ചാ**തി പദീപോ. യഥാ ചതുരങ്ഗേ തമസി വത്തമാനാനം സത്താനം ആരോപിതോ പദീപോ രൂപസന്ദസ്സനോ ഹോതി. ഏവം അവിജ്ജന്ധകാരേ വത്തമാനാനം സത്താനം പരമത്ഥസന്ദസ്സനോ പദീപോ തുവന്തി അത്ഥോ. അഥ വാ മഹാസമുദ്ദേ ഭിന്നനാവാനം സത്താനം സമുദ്ദദീപോ യഥാ പതിട്ഠാ ഹോതി, ഏവം തുവമ്പി സംസാരസാഗരേ അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠേ ഓസീദന്താനം പാണീനം ദീപോ വിയാതി ദീപോതി അത്ഥോ.

ദ്വിപദുത്തമോതി ദ്വിപദാനം ഉത്തമോ ദ്വിപദുത്തമോ, ഏത്ഥ പന നിദ്ധാരണലക്ഖണസ്സ അഭാവതോ ഛട്ഠീസമാസസ്സ പടിസേധോ നത്ഥി, നിദ്ധാരണലക്ഖണായ ഛട്ഠിയാ സമാസോ പടിസിദ്ധോ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന അപദാനം ദ്വിപദാനം ചതുപ്പദാനം ബഹുപ്പദാനം രൂപീനം അരൂപീനം സഞ്ഞീനം അസഞ്ഞീനം നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീനം ഉത്തമോവ. കസ്മാ പനിധ “ദ്വിപദുത്തമോ”തി വുത്തോതി ചേ? സേട്ഠതരവസേന. ഇമസ്മിഞ്ഹി ലോകേ സേട്ഠോ നാമ ഉപ്പജ്ജമാനോ അപദചതുപ്പദബഹുപ്പദേസുപി നുപ്പജ്ജതി. അയം ദ്വിപദേസുയേവ ഉപ്പജ്ജതി. കതരദ്വിപദേസൂതി? മനുസ്സേസു ചേവ ദേവേസു ച. മനുസ്സേസു ഉപ്പജ്ജമാനോ തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതു വസേ കത്തും സമത്ഥോ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. ദേവേസു ഉപ്പജ്ജമാനോ ദസസഹസ്സിലോകധാതു വസവത്തീ മഹാബ്രഹ്മാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. സോ തസ്സ കപ്പിയകാരകോ വാ ആരാമികോ വാ സമ്പജ്ജതി. ഇതി തതോപി സേട്ഠതരവസേന “ദ്വിപദുത്തമോ”തി വുത്തോ.

ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാതി ദസസഹസ്സിസങ്ഖാതായ ലോകധാതുയാ. **മഹിദ്ധികാ**തി മഹതിയാ ഇദ്ധിയാ യുത്താ, മഹാനുഭാവാതി അത്ഥോ. **പരിവാരേത്വാ**തി ഭഗവന്തം സമന്തതോ പരിക്ഖിപിത്വാ. **പസന്നാ**തി സഞ്ജാതസദ്ധാ. **നരാസഭ**ന്തി നരപുങ്ഗവം. **അഹോ അച്ഛരിയ**ന്തി എത്ഥ അന്ധസ്സ പബ്ബതാരോഹനം വിയ നിച്ചം ന ഹോതീതി അച്ഛരിയം, അച്ഛരായോഗ്ഗന്തി വാ അച്ഛരിയം, "അഹോ, ഇദം വിമ്ഹയ"ന്തി അച്ഛരം പഹരിതും യുത്തന്തി അത്ഥോ. **അബ്ഭുത**ന്തി അഭൂതപുബ്ബം അഭൂതന്തി അബ്ഭുതം. ഉഭയമ്പേതം വിമ്ഹയാവഹസ്സാധിവചനം. **ലോമഹംസന**ന്തി ലോമാനം ഉദ്ധഗ്ഗഭാവകരണം. **ന മേദിസം ഭൂതപുബ്ബ**ന്തി ന മയാ ഈദിസം ഭൂതപുബ്ബം, അബ്ഭുതം ദിട്ഠന്തി അത്ഥോ. ദിട്ഠന്തി വചനം ആഹരിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **അച്ഛേര**ന്തി അച്ഛരിയം.

സകസകമ്ഹി ഭവനേതി അത്തനോ അത്തനോ ഭവനേ. **നിസീദിത്വാനാ**തി ഉപവിസ്സ. **ദേവതാ**തി ഇദം പന വചനം ദേവാനമ്പി ദേവധീതാനമ്പി സാധാരണവചനന്തി വേദിതബ്ബം. **ഹസന്തി താ**തി താ ദേവതാ മഹാഹസിതം ഹസന്തി, പീതിവസം ഗതഹദയതായ മിഹിതമത്തം അകത്വാ അട്ടഹാസം ഹസന്തീതി അത്ഥോ. **നഭേ**തി ആകാസേ.

ആകാസട്ഠാതി ആകാസേ വിമാനാദീസു ഠിതാ, ഏസേവ നയോ ഭൂമട്ഠേസുപി. **തിണപന്ഥനിവാസിനോ**തി തിണഗ്ഗേസു ചേവ പന്ഥേസു ച നിവാസിനോ. **പുഞ്ഞവന്തോ**തി മഹാപുഞ്ഞാ. **മഹിദ്ധികാ**തി മഹാനുഭാവാ. **സങ്ഗീതിയോ പവത്തേന്തീ**തി ദേവനാടകസങ്ഗീതിയോ പവത്തേന്തി, തഥാഗതം പൂജനത്ഥായ പയുജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. **അമ്ബരേ**തി ആകാസേ. **അനിലഞ്ജസേ**തി അനിലപഥേ, അമ്ബരസ്സ അനേകത്ഥത്താ "അനിലഞ്ജസേ"തി വുത്തം, പുരിമസ്സേവ വേവചനം. **ചമ്മനദ്ധാനീ**തി ചമ്മവിനദ്ധാനി. അയമേവ വാ പാഠോ, ദേവദുന്ദുഭിയോതി അത്ഥോ. **വാദേന്തീ**തി വാദയന്തി ദേവതാ.

സങ്ഖാതി ധമനസങ്ഖാ. **പണവാ**തി തനുമജ്ഝതുരിയവിസേസാ. **ഡിണ്ഡിമാ**തി തിണവാഖുദ്ദകഭേരിയോ വുച്ചന്തി. **വജ്ജന്തീ**തി വാദയന്തി. **അബ്ഭുതോ വത നോ**തി അച്ഛരിയോ വത നു. **ഉപ്പജ്ജീ**തി ഉപ്പന്നോ. **ലോമഹംസനോ**തി ലോമഹംസനകരോ. **ധുവ**ന്തി യസ്മാ പന അബ്ഭുതോ അയം സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, തസ്മാ ധുവം അവസ്സം അത്ഥസിദ്ധിം ലഭാമാതി അധിപ്പായോ. **ലഭാമാ**തി ലഭിസ്സാമ. **ഖണോ**തി അട്ഠക്ഖണവിരഹിതോ നവമോ ഖണോതി അത്ഥോ. **നോ**തി അമ്ഹാകം. **പടിപാദിതോ**തി പടിലദ്ധോ.

ബുദ്ധോതി തേസം സുത്വാനാതി ബുദ്ധോതി ഇദം വചനം സുത്വാ തേസം ദേവാനം പഞ്ചവണ്ണാ പീതി ഉദപാദീതി അത്ഥോ. **താവദേ**തി തസ്മിം കാലേ. **ഹിങ്കാരാ**തി ഹിങ്കാരസദ്ദാ, ഹിംഹിന്തി യക്ഖാദയോ പഹട്ഠകാലേ കരോന്തി. **സാധുകാരാ**തി സാധുകാരസദ്ദാ ച പവത്തന്തി. **ഉക്കുട്ഠീ**തി ഉക്കുട്ഠിസദ്ദോ ച ഉന്നാദസദ്ദോ ചാതി അത്ഥോ. **പജാ**തി ദേവാദയോ അധിപ്പേതാ. കേചി "പടാകാ വിവിധാ ഗഗനേ വത്തന്തീ"തി പഠന്തി. **ഗായന്തീ**തി ബുദ്ധഗുണപടിസംയുത്തം ഗീതം ഗായന്തി.

സേളേന്തീതി മുഖേന സേളിതസദ്ദം കരോന്തി. **വാദയന്തീ**തി മഹതീ വിപഞ്ചികാമകരമുഖാദയോ വീണാ ച തുരിയാനി ച തഥാഗതസ്സ പൂജനത്ഥായ വാദേന്തി പയോജേന്തി. **ഭുജാനി പോഥേന്തീ**തി ഭുജേ അപ്ഫോടേന്തി. ലിങ്ഗവിപരിയാസോ ദട്ഠബ്ബോ. **നച്ചന്തി ചാ**തി അഞ്ഞേ ച നച്ചാപേന്തി സയഞ്ച നച്ചന്തി.

യഥാ തുയ്ഹം മഹാവീര, പാദേസു ചക്കലക്ഖണന്തി എത്ഥ യേന പകാരേന **യഥാ**. മഹാവീരിയേന യോഗതോ **മഹാവീരോ. പാദേസു ചക്കലക്ഖണ**ന്തി തവ ഉഭോസു പാദതലേസു സഹസ്സാരം സനേമികം സനാഭികം സബ്ബാകാരപരിപൂരം ചക്കലക്ഖണം സോഭതീതി അത്ഥോ. **ചക്ക**-സദ്ദോ പനായം സമ്പത്തിരഥങ്ഗഇരിയാപഥദാനരതനധമ്മഖുരചക്കലക്ഖണാദീസു ദിസ്സതി. "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന"ന്തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൩൧) സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. "ചക്കംവ വഹതോ പദ"ന്തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧) രഥങ്ഗേ. "ചതുചക്കം നവദ്വാര"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) ഇരിയാപഥേ. "ദദം ഭുഞ്ജ ച മാ ച പമാദോ, ചക്കം വത്തയ സബ്ബപാണിന"ന്തി (ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯) എത്ഥ ദാനേ. "ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുഭൂത"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩; ൩.൮൫; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) എത്ഥ രതനചക്കേ. "മയാ

പവത്തിതം ചക്ക"ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൫൭; ബു॰ വം॰ ൨൮.൧൭) ഏത്ഥ പന ധമ്മചക്കേ. "ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ"തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩) ഏത്ഥ ഖുരചക്കേ, പഹരണചക്കേതി അത്ഥോ. "പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫; ൩.൨൦൦, ൨൦൪; മ॰ നി॰ ൨.൩൮൬) ഏത്ഥ ലക്ഖണേ. ഇധാപി ലക്ഖണചക്കേ ദട്ഠബ്ബോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൮൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൭; ൨.൪.൭; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪). **ധജവജിരപടാകാ, വഡ്ഢമാനങ്കുസാചിത**ന്തി ധജേന ച വജിരേന ച പടാകായ ച വഡ്ഢമാനേന ച അങ്കുസേന ച ആചിതം അലങ്കതം പരിവാരിതം പാദേസു ചക്കലക്ഖണന്തി അത്ഥോ. ചക്കലക്ഖണേ പന ഗഹിതേ സേസലക്ഖണാനി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി. തഥാ അസീതി അനുബ്യഞ്ജനാനി ബ്യാമപ്പഭാ ച. തസ്മാ തേഹി ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാസീതിഅനുബ്യഞ്ജനബ്യാമപ്പഭാഹി സമലങ്കതോ ഭഗവതോ കായോ സബ്ബഫാലിഫുല്ലോ വിയ പാരിച്ഛത്തകോ വികസിതപദുമം വിയ കമലവനം വിവിധരതനവിചിത്തം വിയ നവകനകതോരണം താരാമരീചിവിരാജിതമിവ ഗഗനതലം ഇതോ ചിതോ ച വിധാവമാനാ വിപ്ഫന്ദമാനാ ഛബ്ബണ്ണബുദ്ധരസ്മിയോ മുഞ്ചമാനോ അതിവിയ സോഭതി.

ഇദാനി ഭഗവതോ രൂപകായധമ്മകായസമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം -

൩൭."രൂപേ സീലേ സമാധിമ്ഹി, പഞ്ഞായ ച അസാദിസോ;
വിമുത്തിയാ അസമസമോ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ"തി. - അയം ഗാഥാ വുത്താ;

തത്ഥ **രൂപേ**തി അയം **രൂപ**-സദ്ദോ ഖന്ധഭവനിമിത്തപച്ചയസരീരവണ്ണസണ്ഠാനാദീസു ദിസ്സതി. യഥാഹ - "യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്ന"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൧; ൩.൮൬, ൮൯; വിഭ॰ ൨; മഹാവ॰ ൨൨) ഏത്ഥ രൂപക്ഖന്ധേ ദിസ്സതി. "രൂപൂപപത്തിയാ മഗ്ഗം ഭാവേതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൬൦-൧൬൧; വിഭ॰ ൬൨൪) ഏത്ഥ രൂപഭവേ. "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൮; മ॰ നി॰ ൨.൨൪൯; അ॰ നി॰ ൧.൪൨൭-൪൩൪; ധ॰ സ॰ ൨൦൪-൨൦൫) ഏത്ഥ കസിണനിമിത്തേ. "സരൂപാ, ഭിക്ഖവേ, ഉപ്പജ്ജന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ നോ അരൂപാ"തി (അ॰ നി॰ ൨.൮൩) ഏത്ഥ പച്ചയേ. "ആകാസോ പരിവാരിതോ രൂപന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൬) ഏത്ഥ സരീരേ. "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൦൪, ൪൦൦; ൩.൪൨൧, ൪൨൫-൪൨൬; സം॰ നി॰ ൪.൬൦; കഥാ॰ ൪൬൫) ഏത്ഥ വണ്ണേ. "രൂപപ്പമാണോ രൂപപ്പസന്നോ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൬൫) ഏത്ഥ സണ്ഠാനേ. ഇധാപി സണ്ഠാനേ ദട്ഠബ്ബോ (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧ രൂപാദിവഗ്ഗവണ്ണനാ). **സീലേ**തി ചതുബ്ബിധേ സീലേ. **സമാധിമ്ഹീ**തി തിവിധേപി സമാധിമ്ഹി. **പഞ്ഞായാ**തി ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ. **അസാദിസോ**തി അസദിസോ അനുപമോ. **വിമുത്തിയാ**തി ഫലവിമുത്തിയാ . **അസമസമോ**തി അസമാ അതീതാ ബുദ്ധാ തേഹി അസമേഹി ബുദ്ധേഹി സീലാദീഹി സമോതി അസമസമോ. ഏത്താവതാ ഭഗവതോ രൂപകായസമ്പത്തി ദസ്സിതാ.

ഇദാനി ഭഗവതോ കായബലാദിം ദസ്സേതും -

൩൮."ദസനാഗബലം കായേ, തുയ്ഹം പാകതികം ബലം;
ഇദ്ധിബലേന അസമോ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ"തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **ദസനാഗബല**ന്തി ദസഛദ്ദന്തനാഗബലം. ദുവിധഞ്ഹി തഥാഗതസ്സ ബലം - കായബലം, ഞാണബലഞ്ചാതി. തത്ഥ കായബലം ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. കഥം?

"കാളാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ"തി.(മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൨൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦.൨൧; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൯൮; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൦; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൫; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൮൧; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪) -

ഇമാനി ദസ ഹത്ഥികുലാനി വേദിതബ്ബാനി. കാളാവകോതി പകതിഹത്ഥികുലം. യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം, തം ഏകസ്സ കാളാവകസ്സ ഹത്ഥിനോ ബലം. യം ദസന്നം കാളാവകാനം ബലം, തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സാതി ഏതേനേവ ഉപായേന യാവ ഛദ്ദന്തബലം

നേതബ്ബന്തി. യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം ബലം, തം ഏകസ്സ **തഥാഗതസ്സ ബലം,** നാരായനബലം വജിരബലന്തി ഇദമേവ വുച്ചതി. തദേതം പകതിഹത്ഥിഗണനായ ഹത്ഥികോടിസഹസ്സാനം ബലം, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ പകതികായബലം, ഞാണബലം പന അപ്പമേയ്യം ദസബലഞാണം ചതുവേസാരജ്ജഞാണം അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനീതി ഏവമാദികം ഞാണബലം. ഇധ പന കായബലം അധിപ്പേതം. **കായേ, തുയ്ഹം പാകതികം ബല**ന്തി തഞ്ച പന തവ കായേ പാകതികബലന്തി അത്ഥോ. തസ്മാ "ദസനാഗബല"ന്തി ദസഛദ്ദന്തനാഗബലന്തി അത്ഥോ.

ഇദാനി ഞാണബലം ദസ്സേന്തോ **"ഇദ്ധിബലേന അസമോ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ"**തി ആഹ. തത്ഥ **ഇദ്ധിബലേന അസമോ**തി വികുബ്ബനാധിട്ഠാനാദിനാ ഇദ്ധിബലേന അസമോ അസദിസോ അനുപമോ. **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ**തി ദേസനാഞാണേപി അസമോതി അത്ഥോ.

ഇദാനി "യോ ഏവമാദിഗുണസമന്നാഗതോ സത്ഥാ, സോ സബ്ബലോകേകനായകോ, തം സത്ഥാരം നമസ്സഥാ"തി തഥാഗതസ്സ പണാമനേ നിയോഗദസ്സനത്ഥം -

൪൦. "ഏവം സബ്ബഗുണൂപേതം, സബ്ബങ്ഗസമുപാഗതം;
മഹാമുനിം കാരുണികം, ലോകനാഥം നമസ്സഥാ"തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരനിദസ്സനേ നിപാതോ. **സബ്ബഗുണൂപേത**ന്തി ഏത്ഥ **സബ്ബോ**തി അയം നിരവസേസവാചീ. **ഗുണോ**തി അയം **ഗുണ**-സദ്ദോ അനേകേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ - "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, അഹതാനം വത്ഥാനം ദിഗുണം സങ്ഘാടി"ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൩; മഹാവ॰ ൩൪൮) ഏത്ഥ പടലത്ഥേ ദിസ്സതി. "അച്ചേന്തി കാലാ തരയന്തി രത്തിയോ, വയോഗുണാ അനുപുബ്ബം ജഹന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൪) ഏത്ഥ രാസത്ഥേ. "സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) ഏത്ഥ ആനിസംസത്ഥേ. "അന്തം അന്തഗുണം" (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦, ൩.൨; ൨.൧൧൪; ൩.൧൪൩, ൩൪൯; ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാര) "കയിരാ മാലാഗുണേ ബഹൂ"തി (ധ॰ പ॰ ൫൩) ഏത്ഥ ബന്ധനത്ഥേ. "അട്ഠഗുണസമുപേതം, അഭിഞ്ഞാബലമാഹരി"ന്തി (ബു॰ വം॰ ൨.൨൯) ഏത്ഥ സമ്പത്തിഅത്ഥേ. ഇധാപി സമ്പത്തിഅത്ഥേ ദട്ഠബ്ബോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൩; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩൩; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൧൩൩). തസ്മാ സബ്ബേഹി ലോകിയലോകുത്തരേഹി ഗുണേഹി സബ്ബസമ്പത്തീഹി ഉപേതം സമന്നാഗതന്തി അത്ഥോ. **സബ്ബങ്ഗസമുപാഗത**ന്തി സബ്ബേഹി ബുദ്ധഗുണേഹി ഗുണങ്ഗേഹി വാ സമുപാഗതം സമന്നാഗതം. **മഹാമുനി**ന്തി അഞ്ഞേഹി പച്ചേകബുദ്ധാദീഹി മുനീഹി അധികഭാവതോ മഹന്തോ മുനീതി വുച്ചതി മഹാമുനി. **കാരുണിക**ന്തി കരുണാഗുണയോഗതോ കാരുണികം. **ലോകനാഥ**ന്തി സബ്ബലോകേകനാഥം, സബ്ബലോകേഹി "അയം നോ ദുക്ഖോപതാപസ്സ ആഹന്താ സമേതാ"തി ഏവമാസീസീയതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി ദസബലസ്സ സബ്ബനിപച്ചാകാരസ്സ അരഹഭാവദസ്സനത്ഥം -

൪൧. "അഭിവാദനം ഥോമനഞ്ച, വന്ദനഞ്ച പസംസനം;
നമസ്സനഞ്ച പൂജഞ്ച, സബ്ബം അരഹസീ തുവം.

൪൨. "യേ കേചി ലോകേ വന്ദനേയ്യാ, വന്ദനം അരഹന്തി യേ;
സബ്ബസേട്ഠോ മഹാവീര, സദിസോ തേ ന വിജ്ജതീ"തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **അഭിവാദന**ന്തി അഞ്ഞേഹി അത്തനോ അഭിവാദനകാരാപനം. **ഥോമന**ന്തി പരമ്മുഖതോ ഥുതി. **വന്ദന**ന്തി പണാമനം. **പസംസന**ന്തി സമ്മുഖതോ പസംസനം. **നമസ്സന**ന്തി അഞ്ജലികരണം, മനസാ നമസ്സനം വാ. **പൂജന**ന്തി മാലാഗന്ധവിലേപനാദീഹി പൂജനഞ്ച. **സബ്ബ**ന്തി സബ്ബമ്പി തം വുത്തപ്പകാരം സക്കാരവിസേസം തുവം അരഹസി യുത്തോതി അത്ഥോ. **യേ കേചി ലോകേ വന്ദനേയ്യാ**തി യേ കേചി ലോകേ വന്ദിതബ്ബാ വന്ദനീയാ വന്ദനം അരഹന്തി. **യേ**തി യേ പന ലോകേ വന്ദനം അരഹന്തി. ഇദം പന

പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം. **സബ്ബസേട്ഠോ**തി സബ്ബേസം തേസം സേട്ഠോ ഉത്തമോ, ത്വം മഹാവീര സദിസോ തേ ലോകേ കോചി ന വിജ്ജതീതി അത്ഥോ.

അഥ ഭഗവതി യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേത്വാ രതനചങ്കമം മാപേത്വാ തത്ര ചങ്കമമാനേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ രാജഗഹേ വിഹരതി ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ പഞ്ചഹി പരിവാരഭിക്ഖുസതേഹി. അഥ ഥേരോ ഭഗവന്തം ഓലോകേന്തോ അദ്ദസ കപിലപുരേ ആകാസേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമമാനം. തേന വുത്തം -

൪൩.“സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, സമാധിജ്ഝാനകോവിദോ;
ഗിജ്ഝകൂടേ ഠിതോയേവ, പസ്സതി ലോകനായക”ന്തി. - ആദി;

തത്ഥ **സാരിപുത്തോ**തി രൂപസാരിയാ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോതി സാരിപുത്തോ. **മഹാപഞ്ഞോ**തി മഹതിയാ സോളസവിധായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതോതി മഹാപഞ്ഞോ. **സമാധിജ്ഝാനകോവിദോ**തി എത്ഥ **സമാധീ**തി ചിത്തം സമം ആദഹതി ആരമ്മണേ ഠപേതീതി സമാധി. സോ തിവിധോ ഹോതി സവിതക്കസവിചാരോ അവിതക്കവിചാരമത്തോ അവിതക്കഅവിചാരോ സമാധീതി. **ഝാന**ന്തി പഠമജ്ഝാനം ദുതിയജ്ഝാനം തതിയജ്ഝാനം ചതുത്ഥജ്ഝാനന്തി ഇമേഹി പഠമജ്ഝാനാദീഹി മേത്താഝാനാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി, ഝാനമ്പി ദുവിധം ഹോതി ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനന്തി. തത്ഥ അനിച്ചാദിലക്ഖണം ഉപനിജ്ഝായതീതി വിപസ്സനാഞാണം “ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാന”ന്തി വുച്ചതി. പഠമജ്ഝാനാദികം പന ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ പച്ചനീകഝാപനതോ വാ ഝാനന്തി വുച്ചതി. സമാധീസു ച ഝാനേസു ച കോവിദോതി സമാധിജ്ഝാനകോവിദോ, സമാധിജ്ഝാനകുസലോതി അത്ഥോ. **ഗിജ്ഝകൂടേ**തി എവംനാമകേ പബ്ബതേ ഠിതോയേവ **പസ്സതീ**തി പസ്സി.

൪൪. **സുഫുല്ലം സാലരാജം വാ**തി സമവട്ടക്ഖന്ധം സമുഗ്ഗതവിപുലകോമലഫലപല്ലവങ്കുരസമലങ്കതസാഖം സബ്ബഫാലിഫുല്ലം സാലരാജം വിയ സീലമൂലം സമാധിക്ഖന്ധം പഞ്ഞാസാഖം അഭിഞ്ഞാപുപ്ഫം വിമുത്തിഫലം ദസബലസാലരാജം **ഓലോകേസീ**തി എവം ഓലോകപദേന സമ്ബന്ധോ. **ചന്ദംവ ഗഗനേ യഥാ**തി അബ്ഭാഹിമധൂമരജോരാഹുപസഗ്ഗവിനിമുത്തം താരഗണപരിവുതം സരദസമയേ പരിപുണ്ണം വിയ രജനികരം സബ്ബകിലേസതിമിരവിധമനകരം വേനേയ്യജനകുമുദവനവികസനകരം മുനിവരരജനികരം ഓലോകേതീതി അത്ഥോ. **യഥാ**തി നിപാതമത്തം. **മജ്ഝന്ഹികേവ സൂരിയ**ന്തി മജ്ഝന്ഹികസമയേ സിരിയാ പടുതരകിരണമാലിനം അംസുമാലിനമിവ വിരോചമാനം. **നരാസഭ**ന്തി നരവസഭം.

൪൫. **ജലന്ത**ന്തി ദദ്ദള്ഹമാനം, സരദസമയം പരിപുണ്ണചന്ദസസ്സിരികചാരുവദനസോഭം ലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനസമലങ്കതവരസരീരം പരമായ ബുദ്ധസിരിയാ വിരോചമാനന്തി അത്ഥോ. **ദീപരുക്ഖം വാ**തി ആരോപിതദീപം ദീപരുക്ഖമിവ. **തരുണസൂരിയംവ ഉഗ്ഗത**ന്തി അഭിനവോദിതാദിച്ചമിവ, സോമ്മഭാവേന ജലന്തന്തി അത്ഥോ. സൂരിയസ്സ തരുണഭാവോ പന ഉദയം പടിച്ച വുച്ചതി. ന ഹി ചന്ദസ്സ വിയ ഹാനിവുഡ്ഢിയോ അത്ഥി. **ബ്യാമപ്പഭാനുരഞ്ജിത**ന്തി ബ്യാമപ്പഭായ അനുരഞ്ജിതം. **ധീരം പസ്സതി ലോകനായക**ന്തി സബ്ബലോകേകധീരം പസ്സതി നായകന്തി അത്ഥോ.

അഥായസ്മാ ധമ്മസേനാപതി അതിസീതലസലിലധരനികരപരിചുമ്ബിതകൂടേ നാനാവിധസുരഭിതരുകുസുമവാസിതകൂടേ പരമരുചിരചിത്തകൂടേ ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ ഠത്വാവ ദസഹി ചക്കവാളസഹസ്സേഹി ആഗതേഹി ദേവബ്രഹ്മഗണേഹി പരിവുതം ഭഗവന്തം അനുത്തരായ ബുദ്ധസിരിയാ അനോപമായ ബുദ്ധലീളായ സബ്ബരതനമയേ ചങ്കമേ ചങ്കമമാനം ദിസ്വാ - “ഹന്ദാഹം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ബുദ്ധഗുണപരിദീപനം ബുദ്ധവംസദേസനം യാചേയ്യ”ന്തി ചിന്തേത്വാ അത്തനാ സദ്ധിം വസമാനാനി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി സന്നിപാതേസി. തേന വുത്തം -

൪൬.“പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം, കതകിച്ചാന താദിനം;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, ഖണേന സന്നിപാതയീ”തി.

തത്ഥ **പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാന**ന്തി പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. **കതകിച്ചാന**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയഭാവനാവസേന പരിനിട്ഠിതസോളസകിച്ചാനന്തി അത്ഥോ. **ഖീണാസവാന**ന്തി പരിക്ഖീണചതുരാസവാനം. **വിമലാന**ന്തി വിഗതമലാനം , ഖീണാസവത്താ വാ വിമലാനം പരമപരിസുദ്ധചിത്തസന്താനാനന്തി അത്ഥോ. **ഖണേനാ**തി ഖണേയേവ. **സന്നിപാതയീ**തി സന്നിപാതേസി.

ഇദാനി തേസം ഭിക്ഖൂനം സന്നിപാതേ ഗമനേ ച കാരണം ദസ്സനത്ഥം -

൪൭.“ലോകപ്പസാദനം നാമ, പാടിഹീരം നിദസ്സയി;
അമ്ഹേപി തത്ഥ ഗന്ത്വാന, വന്ദിസ്സാമ മയം ജിനം.

൪൮.“ഏഥ സബ്ബേ ഗമിസ്സാമ, പുച്ഛിസ്സാമ മയം ജിനം;
കങ്ഖം വിനോദയിസ്സാമ, പസ്സിത്വാ ലോകനായക”ന്തി. - ഇമാ ഗാഥായോ വുത്താ;

തത്ഥ **ലോകപ്പസാദനം നാമാ**തി ലോകസ്സ പസാദകരണതോ ലോകപ്പസാദനം പാടിഹീരം വുച്ചതി. “ഉല്ലോകപ്പസാദനം നാമാതിപി പാഠോ, തസ്സ ലോകവിവരണപാടിഹാരിയന്തി അത്ഥോ. തം പന ഉദ്ധം അകനിട്ഠഭവനതോ ഹേട്ഠാ യാവ അവീചി ഏത്ഥന്തരേ ഏകാലോകം കത്വാ ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബേസമ്പി സത്താനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ദസ്സനകരണാധിട്ഠാനന്തി വുച്ചതി. **നിദസ്സയീ**തി ദസ്സേസി. **അമ്ഹേപീ**തി മയമ്പി. **തത്ഥാ**തി യത്ഥ ഭഗവാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാനാതി അത്ഥോ. **വന്ദിസ്സാമാ**തി മയം ഭഗവതോ പാദേ സിരസാ വന്ദിസ്സാമ. ഏത്ഥ പന അമ്ഹേപി, മയന്തി ഇമേസം ദ്വിന്നം സദ്ദാനം പുരിമസ്സ ഗമനകിരിയായ സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ, പച്ഛിമസ്സ വന്ദനകിരിയായ. ഇതരഥാ ഹി പുനരുത്തിദോസതോ ന മുച്ചതി.

ഏഥാതി ആഗച്ഛഥ. **കങ്ഖം വിനോദയിസ്സാമാ**തി ഏത്ഥാഹ - ഖീണാസവാനം പന കങ്ഖാ നാമ കാചിപി നത്ഥി, കസ്മാ ഥേരോ ഏവമാഹാതി? സച്ചമേവേതം, പഠമമഗ്ഗേനേവ സമുച്ഛേദം ഗതാ. യഥാഹ -

“കതമേ ധമ്മാ ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാതി? ചത്താരോ ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദാ വിചികിച്ഛാസഹഗതോ ചിത്തുപ്പാദോ അപായഗമനീയോ ലോഭോ ദോസോ മോഹോ മാനോ തദേകട്ഠാ ച കിലേസാ”തി (ധ॰ സ॰ ൧൪൦൬ ഥോകം വിസദിസം).

ന പനേസാ വിചികിച്ഛാസങ്ഖാതാ കങ്ഖാതി, കിന്തു പഞ്ഞത്തിഅജാനനം നാമ. ഥേരോ പന ഭഗവന്തം ബുദ്ധവംസം പുച്ഛിതുകാമോ, സോ പന ബുദ്ധാനംയേവ വിസയോ, ന പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം, തസ്മാ ഥേരോ അവിസയത്താ ഏവമാഹാതി വേദിതബ്ബം. **വിനോദയിസ്സാമാ**തി വിനോദേസ്സാമ.

അഥ ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ വചനം സുത്വാ അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ സുവമ്മിതാ വിയ മഹാനാഗാ പഭിന്നകിലേസാ ഛിന്നബന്ധനാ അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞ്ഞാണദസ്സനസമ്പന്നാ തരമാനാ സന്നിപത്തിംസു. തേന വുത്തം -

൪൯.“സാധൂതി തേ പടിസ്സുത്വാ, നിപകാ സംവുതിന്ദ്രിയാ;
പത്തചീവരമാദായ, തരമാനാ ഉപാഗമു”ന്തി.

തത്ഥ **സാധൂ**തി അയം **സാധു**-സദ്ദോ ആയാചനസമ്പടിച്ഛനസമ്പഹംസനസുന്ദരാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ - “സാധു മേ, ഭന്തേ ഭഗവാ, സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൯൫; ൫.൩൮൨; അം॰ നി॰ ൪.൨൫൭) ആയാചനേ ദിസ്സതി. “സാധു, ഭന്തേതി ഖോ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) സമ്പടിച്ഛനേ. “സാധു സാധു, സാരിപുത്താ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൯) സമ്പഹംസനേ.

“സാധു ധമ്മരുചി രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
സാധു മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ”ന്തി. -

ആദീസു (ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦൧) സുന്ദരേ. ഇധ സമ്പടിച്ഛനേ. തസ്മാ സാധു സുട്ഠൂതി ഥേരസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാതി അത്ഥോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൮൯; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧ സുത്തനിക്ഖേപവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൮൭ അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനാ). **നിപകാ**തി പണ്ഡിതാ പഞ്ഞവന്താ. **സംവുതിന്ദ്രിയാ**തി ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാ, ഇന്ദ്രിയസംവരസമന്നാഗതാതി അത്ഥോ. **തരമാനാ**തി തുരിതാ. **ഉപാഗമു**ന്തി ഥേരം ഉപസങ്കമിംസു.

൫൦-൧. ഇദാനി ധമ്മസേനാപതിസ്സ പവത്തിം ദസ്സേന്തേഹി സങ്ഗീതികാരകേഹി **“ഖീണാസവേഹി വിമലേഹീ”**തിആദിഗാഥായോ വുത്താ. തത്ഥ **ദന്തേഹീ**തി കായേന ച ചിത്തേന ച ദന്തേഹി. **ഉത്തമേ ദമേ**തി അരഹത്തേ, നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മം ദട്ഠബ്ബം. **തേഹി ഭിക്ഖൂഹീ**തി പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി. **മഹാഗണീ**തി സീലാദീഹി ച സങ്ഖ്യാവസേന ച മഹന്തോ ഗണോ അസ്സ അത്ഥീതി മഹാഗണീ, നാനാപദവസേന വാ സീലാദീഹി ഗുണേഹി മഹന്തോ ഗണോതി മഹാഗണോ, മഹാഗണോ അസ്സ അത്ഥീതി മഹാഗണീ. **ലളന്തോ ദേവോവ ഗഗനേ**തി ഇദ്ധിവിലാസേന വിലാസേന്തോ ദേവോ വിയ ഗഗനതലേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമീതി അത്ഥോ.

൫൨. ഇദാനി “തേ ഇത്ഥമ്ഭൂതാ ഉപസങ്കമിംസൂ”തി ഉപസങ്കമവിധാനദസ്സനത്ഥം **“ഉക്കാസിതഞ്ച ഖിപിത”**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **ഉക്കാസിതഞ്ചാ**തി ഉക്കാസിതസദ്ദഞ്ച. **ഖിപിത**ന്തി ഖിപിതസദ്ദഞ്ച. **അജ്ഝുപേക്ഖിയാ**തി ഉപേക്ഖിത്വാ, തം ഉഭയം അകത്വാതി അധിപ്പായോ. **സുബ്ബതാ**തി സുവിമലധുതഗുണാ. **സപ്പതിസ്സാ**തി സഹപതിസ്സയാ, നീചവുത്തിനോതി അത്ഥോ.

൫൩. **സയമ്ഭു**ന്തി സയമേവ അഞ്ഞാപദേസം വിനാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ അധിഗതബുദ്ധഭാവന്തി അത്ഥോ. **അച്ചുഗ്ഗത**ന്തി അഭിനവോദിതം. **ചന്ദം വാ**തി ചന്ദം വിയ, നഭേ ജലന്തം ഭഗവന്തം ഗഗനേ ചന്ദം വിയ പസ്സന്തീതി ഏവം പദസമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇധാപി **യഥാ**-സദ്ദോ നിപാതമത്തോവ.

൫൪. **വിജ്ജും വാ**തി വിജ്ജുഘനം വിയ. യദി ചിരട്ഠിതികാ അചിരപ്പഭാ അസ്സ താദിസന്തി അത്ഥോ. **ഗഗനേ യഥാ**തി ആകാസേ യഥാ, ഇധാപി **യഥാ**-സദ്ദോ നിപാതമത്തോവ. ഇതോ പരമ്പി ഈദിസേസു ഠാനേസു യഥാ-സദ്ദോ നിപാതമത്തോതി ദട്ഠബ്ബോ.

൫൫. **രഹദമിവ വിപ്പസന്ന**ന്തി അതിഗമ്ഭീരവിത്ഥതം മഹാരഹദം വിയ അനാവിലം വിപ്പസന്നം സലിലം. **സുഫുല്ലം പദുമം യഥാ**തി സുവികസിതപദുമവനം രഹദമിവാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. “സുഫുല്ലം കമലം യഥാ”തിപി പാഠോ, തസ്സ കമനീയഭാവേന സുഫുല്ലം കമലവനമിവാതി അത്ഥോ.

൫൬. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ ധമ്മസേനാപതിപ്പമുഖാ അഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ ദസബലസ്സ ചക്കാലങ്കതതലേസു പാദേസു നിപതിംസൂതി അത്ഥോ. തേന വുത്തം - **“അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാന, തുട്ഠഹട്ഠാ പമോദിതാ”**തിആദി. തത്ഥ **നിപതന്തീ**തി നിപതിംസു, വന്ദിംസൂതി അത്ഥോ. **ചക്കലക്ഖണേ**തി ചക്കം ലക്ഖണം യസ്മിം പാദേ സോ പാദോ ചക്കലക്ഖണോ, തസ്മിം ചക്കലക്ഖണേ. ജാതിവസേന “പാദേ”തി വുത്തം, സത്ഥുനോ ചക്കാലങ്കതതലേസു പാദേസു നിപതിംസൂതി അത്ഥോ.

൫൭. ഇദാനി തേസം കേസഞ്ചി ഥേരാനം നാമം ദസ്സേന്തേഹി **“സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, കോരണ്ഡസമസാദിസോ”**തിആദി ഗാഥായോ വുത്താ. തത്ഥ **കോരണ്ഡസമസാദിസോ**തി കോരണ്ഡകുസുമസദിസവണ്ണോ, യദി ഏവം “കോരണ്ഡസമോ”തി വാ, “കോരണ്ഡസദിസോ”തി വാ വത്തബ്ബം, കിം ദ്വിക്ഖത്തും “സമസാദിസോ”തി വുത്തന്തി ചേ? നായം ദോസോ, താദിസോ കോരണ്ഡസമത്താ കോരണ്ഡസദിസഭാവേനേവ കോരണ്ഡസമസാദിസോ. ന പനാധികവചനവസേനാതി അധിപ്പായോ.

സമാധിജ്ഝാനകുസലോതി ഏത്ഥ അയം **കുസല**-സദ്ദോ താവ അരോഗ്യാനവജ്ജഛേകസുഖവിപാകാദീസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "കച്ചി നു ഭോതോ കുസലം, കച്ചി ഭോതോ അനാമയ"ന്തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧൫.൧൪൬; ൨.൨൦.൧൨൯) ആരോഗ്യേ ദിസ്സതി. "കതമോ പന, ഭന്തേ, കായസമാചാരോ കുസലോ ? യോ ഖോ, മഹാരാജ, കായസമാചാരോ അനവജ്ജോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൬൧) ഏവമാദീസു അനവജ്ജേ. "കുസലോ ത്വം രഥസ്സ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൮൭) ഛേകേ. "കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ꠰൩൧ ആദയോ) സുഖവിപാകേ. ഇധ പന ഛേകേ ദട്ഠബ്ബോ. **വന്ദതേതി** വന്ദിത്ഥ.

൫൭. ഗജ്ജിതാതി ഗജ്ജന്തീതി ഗജ്ജിതാ. **കാലമേഘോ വാതി** നീലസലിലധരോ വിയ ഗജ്ജിതാ ഇദ്ധിവിസയേതി അധിപ്പായോ. **നീലുപ്പലസമസാദിസോതി** നീലകുവലയസദിസവണ്ണോ. ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവേത്ഥാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മോഗ്ഗല്ലാനോതി** ഏവം ഗോത്തവസേന ലദ്ധനാമോ കോലിതോ.

൫൮. മഹാകസ്സപോപി ചാതി ഉരുവേലകസ്സപനദീകസ്സപഗയാകസ്സപകുമാരകസ്സപേ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകേ ഥേരേ ഉപാദായ അയം മഹാ, തസ്മാ "മഹാകസ്സപോ"തി വുത്തോ. **പി ചാതി** സമ്ഭാവനസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. **ഉത്തത്തകനകസന്നിഭോതി** സന്തത്തസുവണ്ണസദിസഛവിവണ്ണോ. **ധുതഗുണേതി** ഏത്ഥ കിലേസധുനനതോ ധമ്മോ ധുതോ നാമ, ധുതഗുണോ നാമ ധുതധമ്മോ. കതമോ പന ധുതധമ്മോ നാമ? അപ്പിച്ഛതാ, സന്തുട്ഠിതാ, സല്ലേഖതാ, പവിവേകതാ, ഇദമട്ഠികതാതി ഇമേ ധുതങ്ഗചേതനായ പരിവാരഭൂതാ പഞ്ച ധമ്മാ "അപ്പിച്ഛംയേവ നിസ്സായാ"തിആദിവചനതോ ധുതധമ്മാ നാമ. അഥ വാ കിലേസേ ധുനനതോ ഞാണം ധുതം നാമ, തസ്മിം ധുതഗുണേ. **അഗ്ഗനിക്ഖിത്തോതി** അഗ്ഗോ സേട്ഠോ കോടിഭൂതോതി ഠപിതോ. "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധുതവാദാനം യദിദം മഹാകസ്സപോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൯൧, ൧൯൧) ഠാനന്തരേ ഠപിതോതി അത്ഥോ. അയം പന **അഗ്ഗ**-സദ്ദോ ആദികോടികോട്ഠാസസേട്ഠാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ - "അജ്ജതഗ്ഗേ, സമ്മ ദോവാരിക , ആവരാമി ദ്വാരം നിഗണ്ഠാനം നിഗണ്ഠീന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൦) ആദിമ്ഹി ദിസ്സതി. "തേനേവ അങ്ഗുലഗ്ഗേന തം അങ്ഗുലഗ്ഗം പരാമസേയ്യ" (കഥാ॰ ꠰൧), "ഉച്ഛഗ്ഗം വേളഗ്ഗ"ന്തിആദീസു കോടിയം. "അമ്ബിലഗ്ഗം വാ മധുരഗ്ഗം വാ" (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൪) "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, വിഹാരഗ്ഗേന വാ പരിവേണഗ്ഗേന വാ ഭാജേതു"ന്തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൩൧൮) കോട്ഠാസേ. "യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ꠰.൩꠰) സേട്ഠേ. സ്വായമിധ സേട്ഠേ ദട്ഠബ്ബോ. കോടിയമ്പി വത്തതി. ഥേരോ അത്തനോ ഠാനേ സേട്ഠോ ചേവ കോടിഭൂതോ ച. തേന വുത്തം - "അഗ്ഗനിക്ഖിത്തോ"തി, അഗ്ഗോ സേട്ഠോ കോടിഭൂതോതി അത്ഥോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൦ സരണഗമനകഥാ; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫). **ഥോമിതോതി** പസംസിതോ ദേവമനുസ്സാദീഹി. **സത്ഥു വണ്ണിതോതി** സത്ഥാരാ വണ്ണിതോ ഥുതോ, "കസ്സപോ, ഭിക്ഖവേ, ചന്ദൂപമോ കുലാനി ഉപസങ്കമതി അപകസ്സേവ കായം അപകസ്സ ചിത്തം നിച്ചനവകോ കുലേസു അപ്പഗബ്ഭോ"തി ഏവമാദീഹി അനേകേഹി സുത്തനയേഹി (സം॰ നി॰ ൨.൧꠰൬) വണ്ണിതോ പസത്ഥോ, സോപി ഭഗവന്തം വന്ദതീതി അത്ഥോ.

൬൦. ദിബ്ബചക്ഖൂനന്തി ദിബ്ബം ചക്ഖു യേസം അത്ഥി തേ ദിബ്ബചക്ഖൂ, തേസം ദിബ്ബചക്ഖൂനം ഭിക്ഖൂനം **അഗ്ഗോ** സേട്ഠോതി അത്ഥോ. യഥാഹ - "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ദിബ്ബചക്ഖുകാനം യദിദം അനുരുദ്ധോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൯൧, ൧൯൨). അനുരുദ്ധത്ഥേരോ ഭഗവതോ ചൂളപിതുനോ അമിതോദനസ്സ നാമ സക്കസ്സ പുത്തോ മഹാനാമസ്സ കനിട്ഠഭാതാ മഹാപുഞ്ഞോ പരമസുഖുമാലോ, സോ അത്തസത്തമോ നിക്ഖമിത്വാ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ, തസ്സ പബ്ബജ്ജാനുക്കമോ **സങ്ഘഭേദകക്ഖന്ധകേ** (ചൂളവ॰ ൩൩൦ ആദയോ) ആഗതോവ. **അവിദൂരേ വാതി** ഭഗവതോ സന്തികേയേവ.

൬൧. ആപത്തിഅനാപത്തിയാതി ആപത്തിയഞ്ച അനാപത്തിയഞ്ച കോവിദോ. **സതേകിച്ഛായാതി** സപ്പടികമ്മായപി അപ്പടികമ്മായപി ചാതി അത്ഥോ. തത്ഥ സപ്പടികമ്മാ സാ ഛബ്ബിധാ ഹോതി, അപ്പടികമ്മാ സാ പാരാജികാപത്തി. "ആപത്തിഅനാപത്തിയാ,

സതേകിച്ഛായ കോവിദോ''തിപി പാഠോ, സോയേവ അത്ഥോ. **വിനയേ**തി വിനയപിടകേ. **അഗ്ഗനിക്ഖിത്തോ**തി ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ , മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം വിനയധരാനം യദിദം, ഉപാലീ''തി (അം॰ നി॰ ഫ.വ൧ഫൻ, വ൨വ്വ) ഏതദഗ്ഗട്ഠാനേ ഠപിതോതി അത്ഥോ. **ഉപാലീ**തി ഉപാലിത്ഥേരോ. **സത്ഥു വണ്ണിതോ**തി സത്ഥാരാ വണ്ണിതോ പസത്ഥോ. ഥേരോ കിര തഥാഗതസ്സേവ സന്തികേ വിനയപിടകം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ഭാരുകച്ഛകവത്ഥും (പാരാ॰ ൭വ്വ), അജ്ജുകവത്ഥും (പാരാ॰ ഫ൭വ്വ), കുമാരകസ്സപവത്ഥുന്തി (മ॰ നി॰ ഫ.വർൻ) ഇമാനി തീണി വത്ഥൂനി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സംസന്ദിത്വാ കഥേസി. തസ്മാ ഥേരോ വിനയധരാനം അഗ്ഗോതി ഏവമാദിനാ നയേന സത്ഥാരാ വണ്ണിതോതി വുത്തോ.

ന്നവ. **സുഖുമനിപുണത്ഥപടിവിദ്ധോ**തി പടിവിദ്ധസുഖുമനിപുണത്ഥോ, പടിവിദ്ധദുദ്ദസനിപുണത്ഥോതി അത്ഥോ. **കഥികാനം പവരോ**തി ധമ്മകഥികാനം സേട്ഠോ. ''ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥികാനം യദിദം പുണ്ണോ മന്താണിപുത്തോ''തി (അം॰ നി॰ ഫ.ഫവ്വവ്വ, ഫൻന്ന) ഏതദഗ്ഗപാളിയം ആരോപിതോ. തേന വുത്തം ''കഥികാനം പവരോ''തി. **ഗണീ**തി സസങ്ഘോ. ഥേരസ്സ കിര സന്തികേ പബ്ബജിതാ കുലപുത്താ പഞ്ചസതാ അഹേസും. സബ്ബേപി തേ ദസബലസ്സ ജാതഭൂമികാ ജാതരട്ഠവാസിനോ സബ്ബേവ ഖീണാസവാ സബ്ബേവ ദസകഥാവത്ഥുലാഭിനോ. തേന വുത്തം ''ഗണീ''തി. **ഇസീ**തി ഏസതി ഗവേസതി കുസലേ ധമ്മേതി ഇസി. **മന്താണിയാ പുത്തോ**തി മന്താണിയാ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ പുത്തോ. **പുണ്ണോ**തി തസ്സ നാമം. **വിസ്സുതോ**തി അത്തനോ അപ്പിച്ഛതാദീഹി ഗുണേഹി വിസ്സുതോ.

അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരോ പന സത്ഥരി അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കേ അനുപുബ്ബേന ആഗന്ത്വാ രാജഗഹം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തേ കപിലവത്ഥും ആഗന്ത്വാ അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യം പുണ്ണം നാമ മാണവം പബ്ബാജേത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ആപുച്ഛിത്വാ നിവാസത്ഥായ സയം ഛദ്ദന്തദഹം ഗതോ. പുണ്ണോ പന ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ഥേരേന സദ്ധിം ആഗന്ത്വാ - ''മയ്ഹം പബ്ബജിതകിച്ചം മത്ഥകം പാപേത്വാവ ദസബലസ്സ സന്തികം ഗമിസ്സാമീ''തി കപിലപുരേയേവ ഓഹീനോ, സോ യോനിസോമനസികാരം കരോന്തോ നചിരസ്സേവ അരഹത്തം പത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. ഏത്ഥ പന **അനുരുദ്ധത്ഥേരോ** ച **ഉപാലിത്ഥേരോ** ച ഇമേ ദ്വേ ഥേരാ ഭഗവതോ കപിലവത്ഥുപുരം പവിസിത്വാ ഞാതിസമാഗമദിവസേ പബ്ബജിതാ വിയ ദസ്സിതാ, തം പന ഖന്ധകപാളിയാ അട്ഠകഥായ ച ന സമേതി. വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

അഥ സത്ഥാ സാരിപുത്തത്ഥേരാദീനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനം ചിത്താചാരമഞ്ഞായ അത്തനോ ഗുണേ കഥേതുമാരഭി. തേന വുത്തം -

ന്നന്ന. ''ഏതേസം ചിത്തമഞ്ഞായ, ഓപമ്മകുസലോ മുനി;
കങ്ഖച്ഛേദോ മഹാവീരോ, കഥേസി അത്തനോ ഗുണ''ന്തി.

തത്ഥ **ഓപമ്മകുസലോ**തി ഉപമായ കുസലോ. **കങ്ഖച്ഛേദോ**തി സബ്ബസത്താനം സംസയച്ഛേദകോ.

ഇദാനി തേ അത്തനോ ഗുണേ കഥേസി, തേ ദസ്സേതും -

ന്നർ. ''ചത്താരോ തേ അസങ്ഖ്യേയ്യാ, കോടി യേസം ന നായതി;
സത്തകായോ ച ആകാസോ, ചക്കവാളാ ചനന്തകാ;
ബുദ്ധഞാണം അപ്പമേയ്യം, ന സക്കാ ഏതേ വിജാനിതു''ന്തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **ചത്താരോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ഏതേ**തി ഇദാനി വത്തബ്ബേ അത്ഥേ നിദസ്സേതി. **അസങ്ഖ്യേയ്യാ**തി സങ്ഖ്യാതുമസക്കുണേയ്യത്താ അസങ്ഖ്യേയ്യാ, ഗണനപഥം വീതിവത്താതി അത്ഥോ. **കോടീ**തിആദി വാ അന്തോ വാ മരിയാദാ. **യേസ**ന്തി യേസം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം. **ന നായതീ**തി ന പഞ്ഞായതി. ഇദാനി തേ വുത്തപ്പകാരേ ചത്താരോ അസങ്ഖ്യേയ്യേ ദസ്സേതും **''സത്തകായോ''**തിആദി വുത്തം. **സത്തകായോ**തി സത്തസമൂഹോ, സത്തകായോ അനന്തോ അപരിമാണോ അപ്പമേയ്യോ. തഥാ **ആകാസോ** ആകാസസ്സാപി അന്തോ നത്ഥി. തഥാ **ചക്കവാളാനി** അനന്താനി ഏവ. ബുദ്ധഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം

അപ്പമേയ്യം. **ന സക്കാ ഏതേ വിജാനിതു**ന്തി യസ്മാ പനേതേ അനന്താ, തസ്മാ ന സക്കാ വിജാനിതും.

൩൭. ഇദാനി സത്ഥാ അത്തനോ ഇദ്ധിവികുബ്ബനേ സഞ്ജാതച്ഛരിയബ്ഭുതാനം ദേവമനുസ്സാദീനം കിന്നാമേതം അച്ഛരിയം, ഇതോപി വിസിട്ഠതരം അച്ഛരിയം അബ്ഭുതം അത്ഥി, മമ തം സുണാഥാതി ധമ്മദേസനം വഡ്ഢേന്തോ -

"കിമേതം അച്ഛരിയം ലോകേ, യം മേ ഇദ്ധിവികുബ്ബനം;
അഞ്ഞേ ബഹൂ അച്ഛരിയാ, അബ്ഭുതാ ലോമഹംസനാ"തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **കി**ന്തി പടിക്ഖേപവചനം.**ഏത**ന്തി ഇദം ഇദ്ധിവികുബ്ബനം സന്ധായാഹ. **യ**ന്തി അയം **യം**-സദ്ദോ "യം തം അപുച്ഛിമ്ഹ അകിത്തയീ നോ, അഞ്ഞം തം പുച്ഛാമ തദിങ്ഘ ബ്രൂഹീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൰൬൪; മഹാനി॰ ൰൮൦; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാ ൨൭) ഉപയോഗവചനേ ദിസ്സതി . "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ; യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൭൭; വിഭ॰ ൮൦൯; മി॰ പ॰ ൫.൧.൧) ഏത്ഥ കാരണവചനേ. "യം വിപസ്സീ ഭഗവാ കപ്പേ ഉദപാദീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪) ഏത്ഥ ഭുമ്മേ. "യം ഖോ മേ, ഭന്തേ, ദേവാനം താവതിംസാനം സമ്മുഖാ സുതം സമ്മുഖാ പടിഗ്ഗഹിതം, ആരോചേമി തം ഭഗവതോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൯൩) പച്ചത്തവചനേ. ഇധാപി പച്ചത്തവചനേ ദട്ഠബ്ബോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪). അഞ്ഞേ ബഹൂ മമ അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതവിസേസാ സന്തീതി ദീപേതി.

ഇദാനി തേ അച്ഛരിയേ ദസ്സേന്തോ -

൩൮."യദാഹം തുസിതേ കായേ, സന്തുസിതോ നാമഹം തദാ;
ദസസഹസ്സീ സമാഗമ്മ, യാചന്തി പഞ്ജലീ മമ"ന്തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **യദാ**തി യസ്മിം കാലേ. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. **തുസിതേ കായേ**തി തുസിതസങ്ഖാതേ ദേവനികായേ. യദാ പനാഹം സമത്തിംസപാരമിയോ പൂരേത്വാ പഞ്ചമഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ ഞാതത്ഥചരിയലോകത്ഥചരിയബുദ്ധത്ഥചരിയാനം കോടിം പത്വാ സത്തസതകമഹാദാനാനി ദത്വാ സത്തക്ഖത്തും പഥവിം കമ്പേത്വാ വേസ്സന്തരത്തഭാവതോ ചവിത്വാ ദുതിയേ ചിത്തവാരേ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തോ തദാപി സന്തുസിതോ നാമ ദേവരാജാ അഹോസിം. **ദസസഹസ്സീ സമാഗമ്മാ**തി ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതാ സന്നിപതിത്വാതി അത്ഥോ. **യാചന്തി പഞ്ജലീ മമ**ന്തി മം ഉപസങ്കമിത്വാ, "മാരിസ, തയാ ദസ പാരമിയോ പൂരേന്തേന ന സക്കസമ്പത്തിം ന മാര ന ബ്രഹ്മ ന ചക്കവത്തിസമ്പത്തിം പത്ഥേന്തേന പൂരിതാ, ലോകനിത്ഥരണത്ഥായ പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥയമാനേന പൂരിതാ, സോ തവ കാലോ, മാരിസ, ബുദ്ധത്തായ സമയോ , മാരിസ, ബുദ്ധത്തായാ"തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.നിദാനകഥാ, അവിദൂരേനിദാനകഥാ) യാചന്തി മമന്തി. തേന വുത്തം -

൩൯."കാലോ ഖോ തേ മഹാവീര, ഉപ്പജ്ജ മാതുകുച്ഛിയം;
സദേവകം താരയന്തോ, ബുജ്ഝസ്സു അമതം പദ"ന്തി.

തത്ഥ **കാലോ തേ**തി കാലോ തവ, അയമേവ വാ പാഠോ. **ഉപ്പജ്ജാ**തി പടിസന്ധിം ഗണ്ഹ, "ഓക്കമാ"തിപി പാഠോ. **സദേവക**ന്തി സദേവകം ലോകന്തി അത്ഥോ. **താരയന്തോ**തി ഏത്ഥ പാരമിയോ പൂരേന്തോപി താരയതി നാമ, പാരമിയോ മത്ഥകം പാപേന്തോപി താരയതി നാമ, വേസ്സന്തരത്തഭാവതോ ചവിത്വാ തുസിതപുരേ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ സട്ഠിവസ്സസതസഹസ്സാധികാനി സത്തപണ്ണാസവസ്സകോടിയോ തത്ഥ തിട്ഠന്തോപി താരയതി നാമ, ദേവതാഹി യാചിതോ പഞ്ചവിധം മഹാവിലോകിതം വിലോകേത്വാ മഹാമായാദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹന്തോപി ദസമാസേ ഗബ്ഭവാസം വസന്തോപി താരയതി നാമ, ഏകൂനതിംസ വസ്സാനി അഗാരമജ്ഝേ തിട്ഠന്തോപി താരയതി നാമ. രാഹുലഭദ്ദസ്സ ജാതദിവസേ ഛന്നസഹായോ കണ്ഡകം ആരുയ്ഹ നിക്ഖമന്തോപി തീണി രജ്ജാനി അതിക്കമിത്വാ അനോമായ നാമ നദിയാ തീരേ പബ്ബജന്തോപി താരയതി നാമ, ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം കരോന്തോപി വിസാഖപുണ്ണമായം

മഹാബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ മാരബലം വിധമിത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമേ ദ്വാദസങ്ഗം പടിച്ചസമുപ്പാദം അനുലോമപടിലോമതോ സമ്മസിത്വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗം പടിവിജ്ഝന്തോപി താരയതി നാമ, സോതാപത്തിഫലക്ഖണേപി, സകദാഗാമിമഗ്ഗക്ഖണേപി, സകദാഗാമിഫലക്ഖണേപി, അനാഗാമിമഗ്ഗക്ഖണേപി, അനാഗാമിഫലക്ഖണേപി, അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേപി, അരഹത്തഫലക്ഖണേപി താരയതി നാമ, യദാ അട്ഠാരസദേവതാകോടിസഹസ്സേഹി പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം അമതപാനം അദാസി, തതോ പട്ഠായ താരയി നാമാതി വുച്ചതി. തേന വുത്തം -

"സദേവകം താരയന്തോ, ബുജ്ഝസ്സു അമതം പദ"ന്തി.

അഥ മഹാസത്തോ ദേവതാഹി യാചിയമാനോപി ദേവതാനം പടിഞ്ഞം അദത്വാവ കാലദീപദേസകുലജനേത്തിആയുപരിച്ഛേദവസേന പഞ്ചവിധം മഹാവിലോകനം നാമ വിലോകേസി. തത്ഥ "കാലോ നു ഖോ, ന കാലോ"തി പഠമം കാലം വിലോകേസി. തത്ഥ വസ്സസതസഹസ്സതോ ഉദ്ധം ആയുകാലോ കാലോ നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? ജാതിജരാമരണാദീനം അപാകടത്താ, ബുദ്ധാനഞ്ച ധമ്മദേസനാ നാമ തിലക്ഖണമുത്താ നാമ നത്ഥി, തേസം അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താതി കഥേന്താനം "കിന്നാമേതേ കഥേന്തീ"തി ന സദ്ദഹന്തി, തതോ അഭിസമയോ ന ഹോതി, തസ്മിം അസതി അനിയ്യാനികം സാസനം ഹോതി . തസ്മാ സോ അകാലോ. വസ്സസതതോ ഊനോ ആയുകാലോപി കാലോ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ സത്താ ഉസ്സന്നകിലേസാ ഹോന്തി, ഉസ്സന്നകിലേസാനഞ്ച ദിന്നോ ഓവാദോ ഓവാദട്ഠാനേ ന തിട്ഠതി, തസ്മാ സോപി അകാലോ. വസ്സസതസഹസ്സതോ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ വസ്സസതതോ പട്ഠായ ഉദ്ധം ആയുകാലോ **കാലോ** നാമ. ഇദാനി വസ്സസതായുകാ മനുസ്സാതി അഥ ബോധിസത്തോ "നിബ്ബത്തിതബ്ബകാലോ"തി അദ്ദസ.

തതോ ദീപം ഓലോകേന്തോ "ജമ്ബുദീപേയേവ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തീ"തി **ദീപം** പസ്സി. തതോ ജമ്ബുദീപോ നാമ മഹാ ദസയോജനസഹസ്സപരിമാണോ, കതരസ്മിം നു ഖോ പദേസേ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തീ"തി ദേസം വിലോകേന്തോ മജ്ഝിമ**ദേസം** പസ്സി. തതോ കുലം വിലോകേന്തോ "ബുദ്ധാ നാമ ലോകസമ്മതേ കുലേ നിബ്ബത്തന്തി, ഇദാനി ഖത്തിയകുലം ലോകസമ്മതം, തത്ഥ നിബ്ബത്തിസ്സാമി, **സുദ്ധോദനോ** നാമ മേ രാജാ പിതാ ഭവിസ്സതീ"തി **കുലം** അദ്ദസ. തതോ **മാതരം** വിലോകേന്തോ "ബുദ്ധമാതാ നാമ ലോലാ സുരാധുത്താ ന ഹോതി, അഖണ്ഡപഞ്ചസീലാതി അയഞ്ച **മഹാമായാ** നാമ ദേവീ ഏദിസാ, അയം മേ മാതാ ഭവിസ്സതീതി കിത്തകം അസ്സാ **ആയൂ"**തി ആവജ്ജേന്തോ ദസന്നം മാസാനം ഉപരി സത്തദിവസാനി പസ്സി. ഇതി ഇമം പഞ്ചവിധവിലോകനം വിലോകേത്വാ - "കാലോ മേ, മാരിസ, ബുദ്ധഭാവായാ"തി ദേവതാനം പടിഞ്ഞം ദത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ തതോ ചവിത്വാ സക്യരാജകുലേ മായാദേവിയാ കുച്ഛിയം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.നിദാനകഥാ, അവിദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.നിദാനകഥാ, അവിദൂരേനിദാനകഥാ). തേന വുത്തം -

൩൨. "തുസിതാ കായാ ചവിത്വാന, യദാ ഓക്കമി കുച്ഛിയം;
ദസസഹസ്സീലോകധാതു, കമ്പിത്ഥ ധരണീ തദാ"തി. - ആദി;

തത്ഥ **ഓക്കമീ**തി ഓക്കമിം പാവിസിം. **കുച്ഛിയ**ന്തി മാതുകുച്ഛിമ്ഹി. **ദസസഹസ്സീലോകധാതു, കമ്പിത്ഥാ**തി സതോ സമ്പജാനോ പന ബോധിസത്തോ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തോ ഏകൂനവീസതിയാ പടിസന്ധിചിത്തേസു മേത്താപുബ്ബഭാഗസ്സ സോമനസ്സസഹഗതഞാണസമ്പയുത്തഅസങ്ഖാരികകുസലചിത്തസ്സ സദിസ മഹാവിപാകചിത്തേന ആസാള്ഹിപുണ്ണമായം ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേനേവ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. തദാ ദസസഹസ്സീലോകധാതു സകലാപി കമ്പി സങ്കമ്പി സമ്പകമ്പീതി അത്ഥോ. **ധരണീ**തി ധാരേതി സബ്ബേ ഥാവരജങ്ഗമേതി ധരണീ, പഥവീ.

൩൩. സമ്പജാനോവ നിക്ഖമിന്തി ഏത്ഥ യദാ പനാഹം സതോ സമ്പജാനോവ മാതുകുച്ഛിതോ ധമ്മാസനതോ ഓതരന്തോ ധമ്മകഥികോ വിയ നിസ്സേണിതോ ഓതരന്തോ പുരിസോ വിയ ച ദ്വേ ഹത്ഥേ ച പാദേ ച പസാരേത്വാ ഠിതകോവ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന കേനചി അസുചിനാ അമക്ഖിതോവ നിക്ഖമിം. **സാധുകാരം**

പവത്തേന്തീതി സാധുകാരം പവത്തയന്തി, സാധുകാരം ദേന്തീതി അത്ഥോ. **പകമ്പിത്ഥാ**തി കമ്പിത്ഥ, ഓക്കമനേപി മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേപി ദസസഹസ്സീ പകമ്പിത്ഥാതി അത്ഥോ.

൭൦. അഥ ഭഗവാ ഗബ്ഭോക്കന്തിആദീസു അത്തനാ സമസമം അദിസ്വാ ഗബ്ഭോക്കന്തിആദീസു അത്തനോ അച്ഛരിയദസ്സനത്ഥം **"ഓക്കന്തി മേ സമോ നത്ഥീ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഓക്കന്തീ**തി ഗബ്ഭോക്കന്തിയം, ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേതി അത്ഥോ. **മേ**തി മയാ. **സമോ**തി സദിസോ നത്ഥി. **ജാതിതോ**തി എത്ഥ ജായതി എതായ മാതുയാതി മാതാ "ജാതീ"തി വുച്ചതി, തതോ ജാതിതോ മാതുയാതി അത്ഥോ. **അഭിനിക്ഖമേ**തി മാതുകുച്ഛിതോ അഭിനിക്ഖമനേ പസവേ സതീതി അത്ഥോ. **സമ്ബോധിയ**ന്തി എത്ഥ പസത്ഥാ സുന്ദരാ ബോധി സമ്ബോധി. അയം പന **ബോധി**-സദ്ദോ രുക്ഖമഗ്ഗനിബ്ബാനസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദീസു ദിസ്സതി - "ബോധിരുക്ഖമൂലേ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധോ"തി (മഹാവ᠐ ൧; ഉദാ᠐ ൧) ച, "അന്തരാ ച ഗയം അന്തരാ ച ബോധി"ന്തി (മ᠐ നി᠐ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; മഹാവ᠐ ൧൧) ച ആഗതട്ഠാനേ ഹി രുക്ഖോ ബോധീതി വുച്ചതി. "ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ"ന്തി (ചൂളനി᠐ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧) ആഗതട്ഠാനേ മഗ്ഗോ. "പത്വാന ബോധിം അമതം അസങ്ഖത"ന്തി ആഗതട്ഠാനേ നിബ്ബാനം. "പപ്പോതി ബോധിം വരഭൂരിമേധസോ"തി (ദീ᠐ നി᠐ ൩.൨൧൭) ആഗതട്ഠാനേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. ഇധ പന ഭഗവതോ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം അധിപ്പേതം (മ᠐ നി᠐ അട്ഠ᠐ ൧.൧൩; പാരാ᠐ അട്ഠ᠐ ൧.൧൧; ഉദാ᠐ അട്ഠ᠐ ൨൦; ചരിയാ᠐ അട്ഠ᠐ നിദാനകഥാ). അപരേ "സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണ"ന്തിപി വദന്തി, തസ്സം സമ്ബോധിയം അഹം സേട്ഠോതി അത്ഥോ.

കസ്മാ പന ഭഗവാ സമ്ബോധിം പടിച്ച അത്താനം പസംസതീതി? സബ്ബഗുണദായകത്താ. ഭഗവതോ ഹി സമ്ബോധി സബ്ബഗുണദായികാ സബ്ബേപി നിരവസേസേ ബുദ്ധഗുണേ ദദാതി, ന പന അഞ്ഞേസം. അഞ്ഞേസം പന കസ്സചി അരഹത്തമഗ്ഗോ അരഹത്തഫലമേവ ദേതി, കസ്സചി തിസ്സോ വിജ്ജാ, കസ്സചി ഛ അഭിഞ്ഞാ, കസ്സചി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ, കസ്സചി സാവകപാരമിഞാണം, പച്ചേകബുദ്ധാനം പച്ചേകബോധിഞാണമേവ ദേതി. ബുദ്ധാനം പന സബ്ബഗുണസമ്പത്തിം ദേതി. തസ്മാ ഭഗവാ സബ്ബഗുണദായകത്താ "സമ്ബോധിയം അഹം സേട്ഠോ"തി അത്താനം പസംസതി. അപി ച ഭൂമിം ചാലേത്വാ സമ്ബോധിം പാപുണി, തസ്മാ "സമ്ബോധിയം അഹം സേട്ഠോ"തി വദതി. **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ**തി എത്ഥ ധമ്മചക്കം പന ദുവിധം ഹോതി - പടിവേധഞാണഞ്ച ദേസനാഞാണഞ്ചാതി. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം പടിവേധഞാണം, കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം ദേസനാഞാണം. പടിവേധഞാണം ലോകുത്തരം കുസലം ഉപേക്ഖാസഹഗതം അവിതക്കഅവിചാരം, ദേസനാഞാണം ലോകിയം അബ്യാകതം , ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം. ഇധ പന ദേസനാഞാണം അധിപ്പേതം (പടി᠐ മ᠐ അട്ഠ᠐ ൨.൨.൪൦).

൭൧. ഇദാനി ഭഗവതോ ഗബ്ഭോക്കമനേവ പഥവികമ്പനാദികം പവത്തിം സുത്വാ **"അഹോ അച്ഛരിയം ലോകേ"**തി ദേവതാഹി അയം ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ബുദ്ധാനം ഗുണമഹന്തതാ**തി അഹോ ബുദ്ധാനം ഗുണമഹന്തഭാവോ, അഹോ ബുദ്ധാനം മഹാനുഭാവോതി അത്ഥോ **ദസസഹസ്സീലോകധാതു, ഛപ്പകാരം പകമ്പഥാ**തി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു മഹാപഥവീ ഛപ്പകാരം പകമ്പിത്ഥ ചലിത്ഥ. കഥം? പുരത്ഥിമതോ ഉന്നമതി പച്ഛിമതോ ഓനമതി, പച്ഛിമതോ ഉന്നമതി പുരത്ഥിമതോ ഓനമതി, ഉത്തരതോ ഉന്നമതി ദക്ഖിണതോ ഓനമതി, ദക്ഖിണതോ ഉന്നമതി ഉത്തരതോ ഓനമതി, മജ്ഝിമതോ ഉന്നമതി പരിയന്തതോ ഓനമതി, പരിയന്തതോ ഉന്നമതി മജ്ഝിമതോ ഓനമതീതി എവം ഛപ്പകാരം അനിലബലചലിതജലതരങ്ഗഭങ്ഗസങ്ഘട്ടിതാ വിയ നാവാ ചതുനഹുതാധികദ്വിയോജനസതസഹസ്സബഹലാ പഥവിസന്ധാരകജലപരിയന്താ അചേതനാപി സമാനാ സചേതനാ വിയ അയം മഹാപഥവീ പീതിയാ നച്ചന്തീ വിയ അകമ്പിത്ഥാതി അത്ഥോ. **ഓഭാസോ ച മഹാ ആസീ**തി അതിക്കമ്മേവ ദേവാനം ദേവാനുഭാവം ഉളാരോ ഓഭാസോ അഹോസീതി അത്ഥോ. **അച്ഛേരം ലോമഹംസന**ന്തി അച്ഛേരഞ്ച ലോമഹംസനഞ്ച അഹോസീതി അത്ഥോ.

൩൨. ഇദാനി പഥവികമ്പനാലോകപാതുഭാവാദീസു അച്ഛരിയേസു വത്തമാനേസു ഭഗവതോ പവത്തിദസ്സനത്ഥം **"ഭഗവാ തമ്ഹി സമയേ"**തിആദിഗാഥായോ വുത്താ. തത്ഥ **ലോകജേട്ഠോ**തി ലോകസേട്ഠോ. **സദേവക**ന്തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം. **ദസ്സയന്തോ**തി പാടിഹാരിയം ദസ്സേന്തോ.

൩൩. ചങ്കമന്തോവാതി ദസലോകധാതുസഹസ്സാനി അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതേ തസ്മിം രതനമയേ ചങ്കമേ ചങ്കമമാനോവ കഥേസി. **ലോകനായകോ**തി അഥ സത്ഥാ മനോസിലാതലേ സീഹനാദം നദന്തോ സീഹോ വിയ ഗജ്ജന്തോ പാവുസ്സകമേഘോ വിയ ച ആകാസഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ ച അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതേന (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൮൫, ൩൦൦) സവനീയേന കമനീയേന ബ്രഹ്മസ്സരേന നാനാനയവിചിത്തം ചതുസച്ചപടിസംയുത്തം തിലക്ഖണാഹതം മധുരധമ്മകഥം കഥേസീതി അത്ഥോ.

അന്തരാ ന നിവത്തേതി, ചതുഹത്ഥേ ചങ്കമേ യഥാതി ഏത്ഥ സത്ഥാരാ പന നിമ്മിതസ്സ തസ്സ ചങ്കമസ്സ ഏകാ കോടി പാചീനചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഏകാ പച്ഛിമചക്കവാളമുഖവട്ടിയം ഏവം ഠിതേ തസ്മിം രതനചങ്കമേ ചങ്കമമാനോ സത്ഥാ ഉഭോ കോടിയോ പത്വാവ നിവത്തതി, അന്തരാ ഉഭോ കോടിയോ അപത്വാ ന നിവത്തതി. യഥാ ചതുഹത്ഥപ്പമാണേ ചങ്കമേ ചങ്കമമാനോ ഉഭോ കോടിയോ സീഘമേവ പത്വാ നിവത്തതി, ഏവം അന്തരാ ന നിവത്തതീതി അത്ഥോ. കിം പന ഭഗവാ ദസസഹസ്സയോജനപ്പമാണായാമം ചങ്കമം രസ്സമകാസി , താവമഹന്തം വാ അത്തഭാവം നിമ്മിനീതി? ന പനേവമകാസി. അചിന്തേയ്യോ ബുദ്ധാനം ബുദ്ധാനുഭാവോ. അകനിട്ഠഭവനതോ പട്ഠായ യാവ അവീചി, താവ ഏകങ്ഗണാ അഹോസി. തിരിയതോ ച ദസചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. ദേവാ മനുസ്സേ പസ്സന്തി, മനുസ്സാപി ദേവേ പസ്സന്തി. യഥാ സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ പകതിയാ ചങ്കമമാനം പസ്സന്തി, ഏവം ഭഗവന്തം ചങ്കമമാനം പസ്സിംസൂതി. ഭഗവാ പന ചങ്കമന്തോവ ധമ്മം ദേസേതി അന്തരാസമാപത്തിഞ്ച സമാപജ്ജതി.

അഥ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അപരിമിതസമയസമുപചിതകുസലബലജനിതദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോപസോഭിതം അസീതാനുബ്യഞ്ജനവിരാജിതം വരസരീരം സരദസമയേ പരിപുണ്ണം വിയ രജനികരം സബ്ബഫാലിഫുല്ലം വിയ ച യോജനസതുബ്ബേധം പാരിച്ഛത്തകം അട്ഠാരസരതനുബ്ബേധം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപസസ്സിരികം വരകനകഗിരിമിവ ജങ്ഗമം അനോപമായ ബുദ്ധലീളായ അനോപമേന ബുദ്ധസിരിവിലാസേന ചങ്കമന്തം ദസസഹസ്സിദേവഗണപരിവുതം ഭഗവന്തം അദ്ദസ. ദിസ്വാന അയം പന സകലാപി ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു സന്നിപതിതാ, മഹതിയാ പനേത്ഥ ധമ്മദേസനായ ഭവിതബ്ബം, ബുദ്ധവംസദേസനാ പന ബഹൂപകാരാ ഭഗവതി പസാദാവഹാ, യംനൂനാഹം ദസബലസ്സ അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ ബുദ്ധവംസം പരിപുച്ഛേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ ഏകംസം ചീവരം കത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ദസനഖസമുജ്ജലം ജലജാമലാവികല-കമല-മകുലസദിസം അഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ ഭഗവന്തം **"കീദിസോ തേ മഹാവീരാ"**തിആദികം പരിപുച്ഛി. തേന വുത്തം -

൩൪. "സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, സമാധിജ്ഝാനകോവിദോ;
പഞ്ഞായ പാരമിപ്പത്തോ, പുച്ഛതി ലോകനായകം.

൩൫. "കീദിസോ തേ മഹാവീര, അഭിനീഹാരോ നരുത്തമ;
കമ്ഹി കാലേ തയാ ധീര, പത്ഥിതാ ബോധിമുത്തമാ"തി. -

ആദി. കാ നാമായം അനുസന്ധീതി? പുച്ഛാനുസന്ധി നാമ. തിസ്സോ ഹി അനുസന്ധിയോ - പുച്ഛാനുസന്ധി അജ്ഝാസയാനുസന്ധി യഥാനുസന്ധീതി. തത്ഥ "ഏവം വുത്തേ അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവന്തം ഏതദവോച - "കിം നു ഖോ, ഭന്തേ, ഓരിമം തീരം കിം പാരിമം തീര"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) ഏവം പുച്ഛന്താനം ഭഗവതാ വിസ്സജ്ജിതസുത്തവസേന **പുച്ഛാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബാ.

"അഥ ഖോ അഞ്ഞതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി 'ഇതി കിര, ഭോ, രൂപം അനത്താ, വേദനാ അനത്താ, സഞ്ഞാ അനത്താ, സങ്ഖാരാ അനത്താ, വിഞ്ഞാണം അനത്താ, അനത്തകതാനി കമ്മാനി കമത്താനം ഫുസിസ്സന്തീ'തി. അഥ ഖോ

ഭഗവാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - ഠാനം ഖോ പനേതം, ഭിക്ഖവേ, വിജ്ജതി, യം ഇധേകച്ചോ മോഘപുരിസോ അവിദ്വാ അവിജ്ജാഗതോ തണ്ഹാധിപതേയ്യേന ചേതസാ സത്ഥുസാസനം അതിധാവിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യ 'ഇതി കിര, ഭോ, രൂപം അനത്താ, വേദനാ അനത്താ, സഞ്ഞാ അനത്താ, സങ്ഖാരാ അനത്താ, വിഞ്ഞാണം അനത്താ, അനത്തകതാനി കമ്മാനി കമത്താനം ഫുസിസ്സന്തീ'തി...പേ॰... തം കിം മഞ്ഞഥ, ഭിക്ഖവേ, രൂപം നിച്ചം വാ അനിച്ചം വാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൯൦) ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഭഗവതാ വുത്തവസേന **അജ്ഝാസയാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബാ.

യേന പന ധമ്മേന ആദിമ്ഹി ദേസനാ ഉട്ഠിതാ, തസ്സ ധമ്മസ്സ അനുരൂപധമ്മവസേന വാ പടിക്ഖേപവസേന വാ യേസു സുത്തേസു ഉപരിദേസനാ ആഗച്ഛതി, തേസം വസേന **യഥാനുസന്ധി** വേദിതബ്ബാ. തേന വുത്തം "പുച്ഛാനുസന്ധീ"തി.

തത്ഥ **പഞ്ഞായ പാരമിപ്പത്തോ**തി സാവകപാരമിഞാണസ്സ മത്ഥകം പത്തോ. **പുച്ഛതീ**തി അപുച്ഛി. തത്ഥ പുച്ഛാ നാമ അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ, ദിട്ഠസംസന്ദനാപുച്ഛാ, വിമതിച്ഛേദനാപുച്ഛാ, അനുമതിപുച്ഛാ, കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി. തത്ഥായം ഥേരസ്സ കതമാ പുച്ഛാതി ചേ? യസ്മാ പനായം ബുദ്ധവംസോ കപ്പസതസഹസ്സാധികഅസങ്ഖ്യേയ്യോപചിതപുഞ്ഞസമ്ഭാരാനം പച്ചേകബുദ്ധാനം കപ്പസതസഹസ്സാധികഅസങ്ഖ്യേയ്യോപചിതപുഞ്ഞസമ്ഭാരാനം ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനഞ്ച കപ്പസതസഹസ്സോപചിതപുഞ്ഞസമ്ഭാരാനം സേസമഹാസാവകാനം വാ അവിസയോ, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനംയേവ വിസയോ, തസ്മാ ഥേരസ്സ അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാതി വേദിതബ്ബാ.

കീദിസോതി പുച്ഛനാകാരോ, കിംപകാരോതി അത്ഥോ. **തേ**തി തവ. **അഭിനീഹാരോ**തി അഭിനീഹാരോ നാമ ബുദ്ധഭാവത്ഥം മാനസം ബന്ധിത്വാ "ബുദ്ധബ്യാകരണം അലദ്ധാ ന ഉട്ഠഹിസ്സാമീ"തി വീരിയമധിട്ഠായ നിപജ്ജനം. തേന വുത്തം -

"കീദിസോ തേ മഹാവീര, അഭിനീഹാരോ നരുത്തമാ"തി.

കമ്ഹി കാലേതി തസ്മിം കാലേ. **പത്ഥിതാ**തി ഇച്ഛിതാ അഭികങ്ഖിതാ, "ബുദ്ധോ ബോധേയ്യം മുത്തോ മോചേയ്യ"ന്തിആദിനാ നയേന ബുദ്ധഭാവായ പണിധാനം കദാ കതന്തി അപുച്ഛി. **ബോധീ**തി സമ്മാസമ്ബോധി, അരഹത്തമഗ്ഗഞാണസ്സ ച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ചേതം അധിവചനം. **ഉത്തമാ**തി സാവകബോധിപച്ചേകബോധീഹി സേട്ഠത്താ ഉത്തമാതി വുത്താ. ഉഭിന്നമന്തരാ **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ.

ഇദാനി ബുദ്ധഭാവകാരകേ ധമ്മേ പുച്ഛന്തോ -

൬൩."ദാനം സീലഞ്ച നേക്ഖമ്മം, പഞ്ഞാവീരിയഞ്ച കീദിസം;
ഖന്തിസച്ചമധിട്ഠാനം, മേത്തുപേക്ഖാ ച കീദിസാ.

൬൭."ദസ പാരമീ തയാ ധീര, കീദിസീ ലോകനായക;
കഥം ഉപപാരമീ പുണ്ണാ, പരമത്ഥപാരമീ കഥ"ന്തി. - ആഹ;

തത്ഥ ദാനപാരമിയം താവ ബാഹിരഭണ്ഡപരിച്ചാഗോ **പാരമീ** നാമ, അങ്ഗപരിച്ചാഗോ **ഉപപാരമീ** നാമ, ജീവിതപരിച്ചാഗോ **പരമത്ഥപാരമീ** നാമാതി. ഏസ നയോ സേസപാരമീസുപി. ഏവം ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമത്തിംസ പാരമിയോ ഹോന്തി. തത്ഥ ബോധിസത്തസ്സ ദാനപാരമിതായ പൂരിതത്തഭാവാനം പരിമാണം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തേന പനസ്സ **സസപണ്ഡിതജാതകേ** -

"ഭിക്ഖായ ഉപഗതം ദിസ്വാ, സകത്താനം പരിച്ചജിം;
ദാനേന മേ സമോ നത്ഥി, ഏസാ മേ ദാനപാരമീ"തി. (ചരിയാ॰ ൧.൧൩൮ തസ്സുദ്ദാനം) -

ഏവം പരം ജീവിതപരിച്ചാഗം കരോന്തസ്സ **ദാനപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ സീലപാരമിതായ പൂരിതത്തഭാവാനം പരിമാണം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തേനേവ പനസ്സ **സങ്ഖപാലജാതകേ** -

“സൂലേഹി വിനിവിജ്ഝന്തേ, കോട്ടയന്തേപി സത്തിഭി;
ഭോജപുത്തേ ന കുപ്പാമി, ഏസാ മേ സീലപാരമീ”തി. (ചരിയാ॰ ൨.൯൧) -

ഏവം അത്തപരിച്ചാഗം കരോന്തസ്സ **സീലപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ മഹാരജ്ജം പഹായ നേക്ഖമ്മപാരമിയാ പൂരിതത്തഭാവാനം പരിമാണം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തേന പനസ്സ **ചൂളസുതസോമജാതകേ** -

“മഹാരജ്ജം ഹത്ഥഗതം, ഖേളപിണ്ഡംവ ഛഡ്ഡയിം;
ചജതോ ന ഹോതി ലഗ്ഗനം, ഏസാ മേ നേക്ഖമ്മപാരമീ”തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ) -

ഏവം നിസ്സങ്ഗതായ രജ്ജം ഛഡ്ഡേത്വാ നിക്ഖമന്തസ്സ **നേക്ഖമ്മപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ മഹോസധപണ്ഡിതകാലാദീസു പഞ്ഞാപാരമിയാ പൂരിതത്തഭാവാനം പരിമാണം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തേന പനസ്സ **സത്തുഭത്തകപണ്ഡിതകാലേ** -

“പഞ്ഞായ വിചിനന്തോഹം, ബ്രാഹ്മണം മോചയിം ദുഖാ;
പഞ്ഞായ മേ സമോ നത്ഥി, ഏസാ മേ പഞ്ഞാപാരമീ”തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ) -

അന്തോഭസ്തഗതം സപ്പം ദസ്സേന്തസ്സ **പഞ്ഞാപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ വീരിയപാരമിതായ പൂരിതത്തഭാവാനം പരിമാണം നാമ നത്ഥി. ഏകന്തേന പനസ്സ **മഹാജനകജാതകേ** -

“അതീരദസ്സീ ജലമജ്ഝേ, ഹതാ സബ്ബേവ മാനുസാ;
ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥാ നത്ഥി, ഏസാ മേ വീരിയപാരമീ”തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ) -

ഏവം മഹാസമുദ്ദം തരന്തസ്സ **വീരിയപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ **ഖന്തിവാദിജാതകേ** -

“അചേതനംവ കോട്ടേന്തേ, തിണ്ഹേന ഫരസുനാ മമം;
കാസിരാജേ ന കുപ്പാമി, ഏസാ മേ ഖന്തിപാരമീ”തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ) -

ഏവം അചേതനഭാവേന വിയ മഹാദുക്ഖം അധിവാസേന്തസ്സ **ഖന്തിപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ **മഹാസുതസോമജാതകേ** -

“സച്ചവാചംനുരക്ഖന്തോ, ചജിത്വാ മമ ജീവിതം;
മോചേസിം ഏകസതം ഖത്തിയേ, ഏസാ മേ സച്ചപാരമീ”തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ) -

ഏവം ജീവിതം ചജിത്വാ സച്ചം അനുരക്ഖന്തസ്സ **സച്ചപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ **മൂഗപക്ഖജാതകേ** -

"മാതാ പിതാ ന മേ ദേസ്സാ, അത്താ മേ ന ച ദേസ്സിയോ;
സബ്ബഞ്ഞുതം പിയം മയ്ഹം, തസ്മാ വതം അധിട്ഠഹി"ന്തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; ചരിയാ ൩.൬൯) -

ഏവം ജീവിതമ്പി പരിച്ചജിത്വാ വതം അധിട്ഠഹന്തസ്സ **അധിട്ഠാനപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തഥാ **സുവണ്ണസാമജാതകേ** -

"ന മം കോചി ഉത്തസതി, നപി ഭായാമി കസ്സചി;
മേത്താബലേനുപത്ഥദ്ധോ, രമാമി പവനേ തദാ"തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; ചരിയാ॰ ൩.൧൧൩) -

ഏവം ജീവിതമ്പി അനോലോകേത്വാ മേത്തായന്തസ്സ **മേത്താപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ.

തതോ **ലോമഹംസജാതകേ** -

"സുസാനേ സേയ്യം കപ്പേമി, ഛവട്ഠികം ഉപനിധായഹം;
ഗാമമണ്ഡലാ ഉപഗന്ത്വാ, രൂപം ദസ്സേന്തിനപ്പക"ന്തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; ചരിയാ॰ ൩.൧൧൯) -

ഏവം ഗാമദാരകേസു നിട്ഠുഭനാദീഹി ചേവ മാലാഗന്ധൂപഹാരാദീഹി ച സുഖദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തേസുപി ഉപേക്ഖം അനതിവത്തന്തസ്സ **ഉപേക്ഖാപാരമീ** പരമത്ഥപാരമീ നാമ ജാതാ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **ചരിയാപിടകതോ** ഗഹേതബ്ബോ.

ഇദാനി ഥേരേന പുട്ഠസ്സ ഭഗവതോ ബ്യാകരണം ദസ്സേന്തേഹി സങ്ഗീതികാരകേഹി -

൭൮."തസ്സ പുട്ഠോ വിയാകാസി, കരവീകമധുരഗിരോ;
നിബ്ബാപയന്തോ ഹദയം, ഹാസയന്തോ സദേവകം.

൭൯."അതീതബുദ്ധാനം ജിനാനം ദേസിതം, നികീലിതം ബുദ്ധപരമ്പരാഗതം;
പുബ്ബേനിവാസാനുഗതായ ബുദ്ധിയാ, പകാസയീ ലോകഹിതം സദേവകേ"തി. -
വുത്തം;

തത്ഥ **തസ്സ പുട്ഠോ വിയാകാസീ**തി തേന ധമ്മസേനാപതിനാ പുട്ഠോ ഹുത്വാ തസ്സ ബ്യാകാസി, അത്തനോ അഭിനീഹാരതോ പട്ഠായ അഭിസമ്ബോധിപരിയോസാനം സബ്ബം ബുദ്ധവംസം കഥേസീതി അത്ഥോ. **കരവീകമധുരഗിരോ**തി കരവീകസകുണസ്സ വിയ മധുരാ ഗിരാ യസ്സ സോ കരവീകമധുരഗിരോ, കരവീകമധുരമഞ്ജുസ്സരോതി അത്ഥോ. തത്രിദം കരവീകാനം മധുരസ്സരതാ - കരവീകസകുണാ കിര മധുരരസം അമ്ബപക്കം മുഖതുണ്ഡകേന പഹരിത്വാ പഗ്ഘരിതം ഫലരസം പിവിത്വാ പക്ഖേന താളം ദത്വാ വികൂജമാനേ ചതുപ്പദാ മദമത്താ വിയ ലളിതും ആരഭന്തി, ഗോചരപസുതാപി ചതുപ്പദഗണാ മുഖഗതാനിപി തിണാനി ഛഡ്ഡേത്വാ തം നാദം സുണന്തി, വാളമിഗാ ഖുദ്ദകമിഗേ അനുബന്ധമാനാ ഉക്ഖിത്തം പാദം അനിക്ഖിപിത്വാ ചിത്തകതാ വിയ തിട്ഠന്തി, അനുബന്ധമിഗാപി മരണഭയം ഹിത്വാ തിട്ഠന്തി, ആകാസേ പക്ഖന്ദന്താ പക്ഖിനോപി പക്ഖേ പസാരേത്വാ തിട്ഠന്തി, ഉദകേ മച്ഛാപി കണ്ണപടലം അചാലേന്താ തം സദ്ദം സുണമാനാ തിട്ഠന്തി. ഏവം മധുരസ്സരാ കരവീകാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ๒.൩൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ๒.൩൭൬). **നിബ്ബാപയന്തോ ഹദയ**ന്തി കിലേസഗ്ഗിസന്തത്തസബ്ബജനമാനസം ധമ്മകഥാമതധാരായ സീതിഭാവം ജനയന്തോതി അത്ഥോ. **ഹാസയന്തോ**തി തോസയന്തോ. **സദേവക**ന്തി സദേവകം ലോകം.

അതീതബുദ്ധാനന്തി അതീതാനം ബുദ്ധാനം. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ അഭിനീഹാരസ്സ പുരതോ പന തണ്ഹങ്കരോ മേധങ്കരോ സരണങ്കരോ ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ

ഏകസ്മിം കപ്പേ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം അപരഭാഗേ കോണ്ഡഞ്ഞാദയോ തേവീസതി ബുദ്ധാതി സബ്ബേ ദീപങ്കരാദയോ ചതുവീസതി ബുദ്ധാ ഇധ "അതീതബുദ്ധാ"തി അധിപ്പേതാ, തേസം അതീതബുദ്ധാനം. **ജിനാന**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **ദേസിത**ന്തി കഥിതം. ചതുവീസതിയാ ബുദ്ധാനം ചതുസച്ചപടിസംയുത്തം ധമ്മകഥം. **നികീലിത**ന്തി തേസം ചരിതം കപ്പജാതിഗോത്തായുബോധിസാവകസന്നിപാതഉപട്ഠാകമാതാപിതുപുത്തഭരിയാപരിച്ഛേദാദികം നികീലിതം നാമ. **ബുദ്ധപരമ്പരാഗത**ന്തി ദീപങ്കരദസബലതോ പട്ഠായ യാവ കസ്സപപരമ്പരതോ ആഗതം ദേസിതം നികീലിതം വാതി അത്ഥോ. **പുബ്ബേനിവാസാനുഗതായ ബുദ്ധിയാ**തി ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോതി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൮; ൩.൨൫൭; ൪൨൧; ൨.൨൩൩; ൩.൨൫൭; പാരാ॰ ൧൨) ഏവം വിഭത്തം പുബ്ബേ നിവുട്ഠക്ഖന്ധസന്താനസങ്ഖാതം പുബ്ബേനിവാസം അനുഗതാ ഉപഗതാ തായ പുബ്ബേനിവാസാനുഗതായ ബുദ്ധിയാ, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേനാതി അത്ഥോ. **പകാസയീ**തി ബ്യാകാസി. **ലോകഹിത**ന്തി സബ്ബലോകഹിതം ബുദ്ധവംസം. **സദേവകേ**തി സദേവകേ ലോകേതി അത്ഥോ.

൨൭. അഥ ഭഗവാ കരുണാസീതലേന ഹദയേന സദേവകം ലോകം സവനേ നിയോജേന്തോ **"പീതിപാമോജ്ജജനന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പീതിപാമോജ്ജജനന**ന്തി പീതിപാമോജ്ജകരം പീതിയാ പുബ്ബഭാഗം പാമോജ്ജം, പഞ്ചവണ്ണായ പീതിയാ ജനനന്തി അത്ഥോ. **സോകസല്ലവിനോദന**ന്തി സോകസങ്ഖാതാനം സല്ലാനം വിനോദനം വിദ്ധംസനം. **സബ്ബസമ്പത്തിപടിലാഭ**ന്തി സബ്ബാപി ദേവമനുസ്സസമ്പത്തിആദയോ സമ്പത്തിയോ പടിലഭന്തി ഏതേനാതി സബ്ബസമ്പത്തിപടിലാഭോ, തം സബ്ബസമ്പത്തിപടിലാഭം ബുദ്ധവംസദേസനന്തി അത്ഥോ. **ചിത്തീകത്വാ**തി ചിത്തേ കത്വാ, ബുദ്ധാനുസ്സതിം പുരക്ഖത്വാതി അത്ഥോ. **സുണാഥാ**തി നിസാമേഥ നിബോധഥ. **മേ**തി മമ.

൨൮. **മദനിമ്മദന**ന്തി ജാതിമദാദീനം സബ്ബമദാനം നിമ്മദനകരം. **സോകനുദ**ന്തി സോകോ നാമ ഞാതിബ്യസനാദീഹി ഫുട്ഠസ്സ ചിത്തസന്താപോ. കിഞ്ചാപി അത്ഥതോ ദോമനസ്സമേവ ഹോതി, ഏവം സന്തേപി അന്തോനിജ്ഝാനലക്ഖണോ, ചേതസോ പരിനിജ്ഝായനരസോ, അനുസോചനപച്ചുപട്ഠാനോ, തം സോകം നുദതീതി സോകനുദോ, തം സോകനുദം. **സംസാരപരിമോചന**ന്തി സംസാരബന്ധനതോ പരിമോചനകരം. "സംസാരസമതിക്കമ"ന്തിപി പാഠോ, തസ്സ സംസാരസമതിക്കമകരന്തി അത്ഥോ.

സബ്ബദുക്ഖക്ഖയന്തി ഏത്ഥ **ദുക്ഖ**-സദ്ദോ ദുക്ഖവേദനാ-ദുക്ഖവത്ഥു-ദുക്ഖാരമ്മണ-ദുക്ഖപച്ചയ-ദുക്ഖട്ഠാനാദീസു ദിസ്സതി. അയഞ്ഹി "ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨; മ॰ നി॰ ൧.൩൭൩, ൪൩൦; പാരാ॰ ൧൧) ദുക്ഖവേദനായം ദിസ്സതി. "ജാതിപി ദുക്ഖാ ജരാപി ദുക്ഖാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൭; സം॰ നി॰ ൬.൧൦൮൧) ദുക്ഖവത്ഥുസ്മിം. "യസ്മാ ച ഖോ, മഹാലി, രൂപം ദുക്ഖം ദുക്ഖാനുപതിതം ദുക്ഖാവക്കന്ത"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) ദുക്ഖാരമ്മണേ. "ദുക്ഖോ പാപസ്സ ഉച്ചയോ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൧൭) ദുക്ഖപച്ചയേ. "യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, ന സുകരാ അക്ഖാനേന പാപുണിതും യാവ ദുക്ഖാ നിരയാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൦) ദുക്ഖട്ഠാനേ. ഇധ പനായം ദുക്ഖവത്ഥുസ്മിം ദുക്ഖപച്ചയേപി ച ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ ജാതിആദിസബ്ബദുക്ഖക്ഖയകരന്തി അത്ഥോ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൨ ആദയോ). **മഗ്ഗ**ന്തി ഏത്ഥ കുസലത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോതി ബുദ്ധവംസദേസനാ വുച്ചതി, തം നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗഭൂതം ബുദ്ധവംസദേസനം. **സക്കച്ച**ന്തി സക്കച്ചം ചിത്തീകത്വാ, ഓഹിതസോതാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **പടിപജ്ജഥാ**തി അധിതിട്ഠഥ, സുണാഥാതി അത്ഥോ. അഥ വാ പീതിപാമോജ്ജജനനം സോകസല്ലവിനോദനം സബ്ബസമ്പത്തിപടിലാഭഹേതുഭൂതം ഇമം ബുദ്ധവംസദേസനം സുത്വാ ഇദാനി മദനിമ്മദനാദിഗുണവിസേസാവഹം സബ്ബദുക്ഖക്ഖയം ബുദ്ധഭാവമഗ്ഗം പടിപജ്ജഥാതി സബ്ബേസം ദേവമനുസ്സാനം ബുദ്ധത്തം പണിധായ ഉസ്സാഹം ജനേതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇതി മധുരത്ഥവിലാസിനിയാ ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥായ

രതനചങ്കമനകണ്ഡവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച സബ്ബാകാരേന അബ്ഭന്തരനിദാനസ്സത്ഥവണ്ണനാ.

൨. സുമേധപത്ഥനാകഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി -

൧-൨"കപ്പേ ച സതസഹസ്സേ, ചതുരോ ച അസങ്ഖിയേ;
അമരം നാമ നഗരം, ദസ്സനേയ്യം മനോരമ"ന്തി. -

ആദിനയപ്പവത്തായ ബുദ്ധവംസവണ്ണനായ ഓകാസോ അനുപ്പത്തോ. സാ പനേസാ ബുദ്ധവംസവണ്ണനാ യസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപം വിചാരേത്വാ വുച്ചമാനാ പാകടാ ഹോതി, തസ്മാ സുത്തനിക്ഖേപവിചാരണാ താവ വേദിതബ്ബാ. ചത്താരോ ഹി സുത്തനിക്ഖേപാ അത്തജ്ഝാസയോ പരജ്ഝാസയോ പുച്ഛാവസികോ അട്ഠുപ്പത്തികോതി. തത്ഥ യാനി സുത്താനി ഭഗവാ പരേഹി അനജ്ഝിട്ഠോ കേവലം അത്തനോ അജ്ഝാസയേന കഥേസി. സേയ്യഥിദം - **ആകങ്ഖേയ്യസുത്തം** (മ॰ നി॰ ൧.൬൪ ആദയോ) **വത്ഥസുത്ത**ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൭൦ ആദയോ) ഏവമാദീനി, തേസം **അത്തജ്ഝാസയോ** നിക്ഖേപോ.

യാനി വാ പന "പരിപക്കാ ഖോ രാഹുലസ്സ വിമുത്തിപരിപാചനീയാ ധമ്മാ, യംനൂനാഹം രാഹുലം ഉത്തരിം ആസവാനം ഖയേ വിനേയ്യ"ന്തി (സം॰ നി॰ ೪.൧൨൧) ഏവം പരേസം അജ്ഝാസയം ഖന്തിം മനം ബുജ്ഝനകഭാവഞ്ച ഓലോകേത്വാ പരജ്ഝാസയവസേന കഥിതാനി. സേയ്യഥിദം - **രാഹുലോവാദസുത്തം ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്ത**ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩ ആദയോ; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഏവമാദീനി, തേസം **പരജ്ഝാസയോ** നിക്ഖേപോ.

ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ തേ തേ ദേവമനുസ്സാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി. ഏവം പുട്ഠേന പന ഭഗവതാ യാനി കഥിതാനി **ദേവതാസംയുത്ത** (സം॰ നി॰ ൧.൧ ആദയോ) **ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്താ**ദീനി (സം॰ നി॰ ൫.൧൮൨ ആദയോ) തേസം **പുച്ഛാവസികോ** നിക്ഖേപോ.

യാനി വാ പന ഉപ്പന്നം കാരണം പടിച്ച ദേസിതാനി ധമ്മദായാദ- (മ॰ നി॰ ൧.൨൯ ആദയോ) പുത്തമംസൂപമാദീനി (സം॰ നി॰ ൨.൬൩), തേസം **അട്ഠുപ്പത്തികോ** നിക്ഖേപോ. ഏവമേതേസു ചതൂസു സുത്തനിക്ഖേപേസു ഇമസ്സ ബുദ്ധവംസസ്സ പുച്ഛാവസികോ നിക്ഖേപോ. പുച്ഛാവസേന ഹി ഭഗവതാ അയം നിക്ഖിത്തോ. കസ്സ പുച്ഛാവസേന? ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ. വുത്തഞ്ഹേതം അസ്മിം നിദാനസ്മിം ഏവ -

"സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, സമാധിജ്ഝാനകോവിദോ;
പഞ്ഞായ പാരമിപ്പത്തോ, പുച്ഛതി ലോകനായകം;
കീദിസോ തേ മഹാവീര, അഭിനീഹാരോ നരുത്തമാ"തി. (ബു॰ വം॰ ൧.൭൭-൭൮) -

ആദി. തേനേസാ ബുദ്ധവംസദേസനാ പുച്ഛാവസികാതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **കപ്പേ ച സതസഹസ്സേ**തി ഏത്ഥ **കപ്പ**-സദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പനലേസസമന്തഭാവആയുകപ്പമഹാകപ്പാദീസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹി "ഓകപ്പനീയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ. യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) അഭിസദ്ദഹനേ ദിസ്സതി. "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൨൫൦) വോഹാരേ. "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) കാലേ. "ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ"തി (സു॰ നി॰ ൧൦൯൮; ചൂളനി॰ കപ്പമാണവപുച്ഛാ ൧൧൭; കപ്പമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬൧) ച, "നിഗ്രോധകപ്പോ ഇതി തസ്സ നാമം, തയാ കതം ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സാ"തി ച ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൩൪൬) പഞ്ഞത്തിയം. "അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൬൮) ഛേദനേ. "കപ്പതി ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ"തിആദീസു (ചൂളവ॰ ೪൪൬) വികപ്പേ. "അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു"ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ലേസേ. "കേവലകപ്പം ജേതവനം ഓഭാസേത്വാ"തിആദീസു സമന്തഭാവേ. "തിട്ഠതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ കപ്പം, തിട്ഠതു സുഗതോ കപ്പ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൭൮; ഉദാ॰ ൫൧)

ഏത്ഥ ആയുകപ്പേ. "കീവ ദീഘോ നു ഖോ, ഭന്തേ, കപ്പോ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൮-൧൨൯) ഏത്ഥ മഹാകപ്പേ. ആദിസദ്ദേന "സത്ഥുകപ്പേന വത കിര, ഭോ, മയം സാവകേന സദ്ധിം മന്തയമാനാ ന ജാനിമ്ഹാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൬൦) ഏത്ഥ പടിഭാഗേ. "കപ്പോ നട്ഠോ ഹോതി. കപ്പകതോകാസോ ജിണ്ണോ ഹോതീ"തി (പാചി॰ ൩൭൧) ഏത്ഥ വിനയകപ്പേ. ഇധ പന മഹാകപ്പേ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ കപ്പേ ച സതസഹസ്സേതി മഹാകപ്പാനം സതസഹസ്സാനന്തി അത്ഥോ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮; ൩.൨൭൫; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧; അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൧൨൮; ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൫.മങ്ഗലസുത്ത, ഏവമിച്ചാദിപാഠവണ്ണനാ; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ.൧; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ). **ചതുരോ ച അസങ്ഖിയേ**തി "ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ"തി വചനസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. കപ്പസതസഹസ്സാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേതി അത്ഥോ. **അമരം നാമ നഗര**ന്തി "അമര"ന്തി ച "അമരവതീ"തി ച ലദ്ധനാമം നഗരം അഹോസി. കേചി പനേത്ഥ അഞ്ഞേനാപി പകാരേന വണ്ണയന്തി, കിം തേഹി, നാമമത്തം പനേതം തസ്സ നഗരസ്സ. **ദസ്സനേയ്യ**ന്തി സുവിഭത്തവിചിത്ര-ചച്ചരദ്വാര-ചതുക്കസിങ്ഘാടിക-പാകാര-പരിക്ഖേപപാസാദ- ഹമ്മിയ-ഭവന-സമലങ്കതത്താ ദസ്സനീയം. **മനോരമ**ന്തി സമസുചിപരമരമണീയഭൂമിഭാഗത്താ ഛായൂദകസമ്പന്നത്താ സുലഭാഹാരത്താ സബ്ബോപകരണയുത്തത്താ ച സമിദ്ധത്താ ദേവമനുസ്സാദീനം മനോ രമയതീതി മനോരമം.

ദസഹി സദ്ദേഹി അവിവിത്തന്തി ഹത്ഥിസദ്ദേന അസ്സസദ്ദേന രഥസദ്ദേന ഭേരിസദ്ദേന സങ്ഖസദ്ദേന മുദിങ്ഗസദ്ദേന വീണാസദ്ദേന ഗീതസദ്ദേന സമ്മതാളസദ്ദേന "ഭുഞ്ജഥ പിവഥ ഖാദഥാ"തി ദസമേന സദ്ദേനാതി; ഇമേഹി ദസഹി സദ്ദേഹി അവിവിത്തം അഹോസി, സബ്ബകാലം അനുപമുസ്സവസമജ്ജനാടകാ കീളന്തീതി അത്ഥോ. **അന്നപാനസമായുത**ന്തി അന്നേന ചതുബ്ബിധേനാഹാരേന ച പാനേന ച സുട്ഠു ആയുതം അന്നപാനസമായുതം, ഇമിനാ സുഭിക്ഖതാ ദസ്സിതാ, ബഹുഅന്നപാനസമായുതന്തി അത്ഥോ.

ഇദാനി തേ ദസ സദ്ദേ വത്ഥുതോ ദസ്സനത്ഥം -

"ഹത്ഥിസദ്ദം അസ്സസദ്ദം, ഭേരിസങ്ഖരഥാനി ച;
ഖാദഥ പിവഥ ചേവ, അന്നപാനേന ഘോസിത"ന്തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **ഹത്ഥിസദ്ദ**ന്തി ഹത്ഥീനം കോഞ്ചനാദസദ്ദേന, കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം. ഏസ നയോ സേസപദേസുപി. **ഭേരിസങ്ഖരഥാനി ചാ**തി ഭേരിസദ്ദേന ച സങ്ഖസദ്ദേന ച രഥസദ്ദേന ചാതി അത്ഥോ. ലിങ്ഗവിപരിയാസേന വുത്തം, 'ഖാദഥ പിവഥാ'തി ഏവമാദിനയപ്പവത്തേന അന്നപാനപടിസംയുത്തേന ഘോസിതം അഭിനാദിതന്തി അത്ഥോ. ഏത്ഥാഹ - തേസം പന സദ്ദാനം ഏകദേസോവ ദസ്സിതോ, ന സകലോതി? ന ഏകദേസോ സകലോ ദസവിധോ ദസ്സിതോവ. കഥം? ഭേരിസദ്ദേന മുദിങ്ഗസദ്ദോ സങ്ഗഹിതോ, സങ്ഖസദ്ദേന വീണാഗീതസമ്മതാളസദ്ദാ സങ്ഗഹിതാതി ദസേവ ദസ്സിതാ.

ഏവം ഏകേന പരിയായേന നഗരസമ്പത്തിം വണ്ണേത്വാ പുന തമേവ ദസ്സേതും -

൩. "നഗരം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നം, സബ്ബകമ്മമുപാഗതം, സത്തരതനസമ്പന്നം,
നാനാജനസമാകുലം;
സമിദ്ധം ദേവനഗരംവ, ആവാസം പുഞ്ഞകമ്മിന"ന്തി. - വുത്തം;

തത്ഥ **സബ്ബങ്ഗസമ്പന്ന**ന്തി പാകാരഗോപുരട്ടാലകാദിസബ്ബനഗരാവയവസമ്പന്നം, പരിപുണ്ണസബ്ബവിത്തൂപകരണധനധഞ്ഞതിണകട്ഠോദകന്തി വാ അത്ഥോ. **സബ്ബകമ്മമുപാഗത**ന്തി സബ്ബകമ്മന്തേന ഉപഗതം, സമുപഗതസബ്ബകമ്മന്തന്തി അത്ഥോ. **സത്തരതനസമ്പന്ന**ന്തി പരിപുണ്ണമുത്താദിസത്തരതനം, ചക്കവത്തിനിവാസഭൂമിതോ വാ ഹത്ഥിരതനാദീഹി സത്തരതനേഹി സമ്പന്നം. **നാനാജനസമാകുല**ന്തി നാനാവിധദേസഭാസേഹി ജനേഹി സമാകുലം. **സമിദ്ധ**ന്തി മനുസ്സോപഭോഗസബ്ബോപകരണേഹി സമിദ്ധം ഫീതം. **ദേവനഗരം വാ**തി ദേവനഗരം വിയ ആലകമന്ദാ വിയ അമരവതീ സമിദ്ധന്തി വുത്തം ഹോതി. **ആവാസം പുഞ്ഞകമ്മിന**ന്തി ആവസന്തി ഏത്ഥ പുഞ്ഞകമ്മിനോ ജനാതി ആവാസോ. "ആവാസോ"തി വത്തബ്ബേ "ആവാസ"ന്തി ലിങ്ഗഭേദം കത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. പഞ്ഞായതി തേനാതി പുഞ്ഞം, കുലരൂപമഹാഭോഗിസ്സരിയവസേന

പഞ്ഞായതീതി അത്ഥോ. പുനാതീതി വാ പുഞ്ഞം. സബ്ബകുസലമലരജാപവാഹകത്താ പുഞ്ഞം കമ്മം യേസം അത്ഥി തേ പുഞ്ഞകമ്മിനോ, തേസം പുഞ്ഞകമ്മിനം ആവാസഭൂതന്തി അത്ഥോ.

തത്ഥ **സുമേധോ** നാമ ബ്രാഹ്മണോ പടിവസതി ഉഭതോ സുജാതോ മാതിതോ ച പിതിതോ ച, സംസുദ്ധഗഹണികോ യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ അക്ഖിത്തോ അനുപകുട്ഠോ ജാതിവാദേന, അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതോ, സോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ അഹോസി സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം സാക്ഖരപ്പഭേദാനം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം പദകോ വേയ്യാകരണോ അനവയോ ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു. തസ്സ പന ദഹരകാലേയേവ മാതാപിതരോ കാലമകംസു. അഥസ്സ രാസിവഡ്ഢകോ അമച്ചോ ആയപോത്ഥകം ആഹരിത്വാ സുവണ്ണരജതമണിമുത്താദിവിവിധരതനഭരിതേ ഗബ്ഭേ വിവരിത്വാ - “എത്തകം തേ, കുമാര, മാതു സന്തകം, എത്തകം പിതു സന്തകം, എത്തകം അയ്യകപയ്യകാന”ന്തി യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ ധനം ആചിക്ഖിത്വാ - “എതം പടിപജ്ജാഹീ”തി നിയ്യാതേസി. സോ “സാധൂ”തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ പുഞ്ഞാനി കരോന്തോ അഗാരം അജ്ഝാവസി. തേന വുത്തം -

൪. “നഗരേ അമരവതിയാ, സുമേധോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
അനേകകോടിസന്നിചയോ, പഹൂതധനധഞ്ഞവാ.

൫. “അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ;
ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സധമ്മേ പാരമിം ഗതോ”തി.

തത്ഥ **നഗരേ അമരവതിയാ**തി അമരവതീസങ്ഖാതേ നഗരേ. **സുമേധോ നാമാ**തി എത്ഥ “മേധാ”തി പഞ്ഞാ വുച്ചതി. സാ തസ്സ സുന്ദരാ പസത്ഥാതി സുമേധോതി പഞ്ഞായിത്ഥ. **ബ്രാഹ്മണോ**തി ബ്രഹ്മം അണതി സിക്ഖതീതി ബ്രാഹ്മണോ, മന്തേ സജ്ഝായതീതി അത്ഥോ . അക്ഖരചിന്തകാ പന “ബ്രഹ്മുനോ അപച്ചം ബ്രാഹ്മണോ”തി വദന്തി. അരിയാ പന ബാഹിതപാപത്താ ബ്രാഹ്മണാതി. **അനേകകോടിസന്നിചയോ**തി കോടീനം സന്നിചയോ കോടിസന്നിചയോ, അനേകോ കോടിസന്നിചയോ യസ്സ സോയം അനേകകോടിസന്നിചയോ, അനേകകോടി ധനസന്നിചയോതി അത്ഥോ. **പഹൂതധനധഞ്ഞവാ**തി ബഹുലധനധഞ്ഞവാ. പുരിമം ഭൂമിഗതഗബ്ഭഗതധനധഞ്ഞവസേന വുത്തം, ഇദം നിച്ചപരിഭോഗൂപഗതധനധഞ്ഞവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അജ്ഝായകോതി ന ഝായതീതി അജ്ഝായകോ, ഝാനഭാവനാരഹിതോതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം - “ന ദാനിമേ ഝായന്തീതി. ന ദാനിമേ ഝായന്തീതി ഖോ, വാസേട്ഠ, ‘അജ്ഝായകാ അജ്ഝായകാ’ ത്വേവ തതിയം അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്ത”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൩൨) എവം പഠമകപ്പികകാലേ ഝാനവിരഹിതാനം ബ്രാഹ്മണാനം ഗരഹവചനം ഉപ്പന്നം. ഇദാനി മന്തം ഝായതീതി അജ്ഝായകോ, മന്തേ പരിവത്തേതീതി ഇമിനാ അത്ഥേന പസംസവചനം കത്വാ വോഹരന്തി. മന്തേ ധാരേതീതി **മന്തധരോ**. **തിണ്ണം വേദാന**ന്തി ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാനം തിണ്ണം വേദാനം. അയം പന **വേദ**-സദ്ദോ ഞാണസോമനസ്സഗന്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാ ഹേസ - “യം ബ്രാഹ്മണം വേദഗുമാഭിജഞ്ഞാ, അകിഞ്ചനം കാമഭവേ അസത്ത”ന്തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൧൦൬൫) ഞാണേ ദിസ്സതി. “യേ വേദജാതാ വിചരന്തി ലോകേ”തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൫൭) സോമനസ്സേ. “തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സനിഘണ്ഡുകേടുഭാന”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൬) ഗന്ഥേ. ഇധാപി ഗന്ഥേ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൫). **പാരഗൂ**തി തിണ്ണം വേദാനം ഓട്ഠപഹതകരണമത്തേന പാരം ഗതോതി പാരഗൂ. **ലക്ഖണേ**തി ഇത്ഥിലക്ഖണപുരിസലക്ഖണമഹാപുരിസലക്ഖണാദികേ ലക്ഖണേ. **ഇതിഹാസേ**തി ഇതിഹ ആസ, ഇതിഹ ആസാതി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തേ പുരാണസങ്ഖാതേ ഗന്ഥവിസേസേ. **സധമ്മേ**തി ബ്രാഹ്മണാനം സകേ ധമ്മേ, സകേ ആചരിയകേ വാ. **പാരമിം ഗതോ**തി പാരം ഗതോ, ദിസാപാമോക്ഖോ ആചരിയോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

അഥേകദിവസം സോ ദസഗുണഗണാരാധിതപണ്ഡിതോ സുമേധപണ്ഡിതോ ഉപരിപാസാദവരതലേ രഹോഗതോ ഹുത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസിന്നോ ചിന്തേസി - “പുനബ്ഭവേ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം നാമ ദുക്ഖം, തഥാ നിബ്ബത്തനിബ്ബത്തട്ഠാനേ സരീരഭേദനം,

അഹഞ്ച ജാതിധമ്മോ, ജരാധമ്മോ, ബ്യാധിധമ്മോ, മരണധമ്മോ, ഏവംഭൂതേന മയാ അജാതിം അജരം അബ്യാധിം അമരണം സുഖം സിവം നിബ്ബാനം പരിയേസിതും വട്ടതി, അവസ്സം ഭവചാരകതോ മുച്ചിത്വാ നിബ്ബാനഗാമിനാ ഏകേന മഗ്ഗേന ഭവിതബ്ബ''ന്തി. തേന വുത്തം -

൯. ''രഹോഗതോ നിസീദിത്വാ, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ;
ദുക്ഖോ പുനബ്ഭവോ നാമ, സരീരസ്സ ച ഭേദനം.

൧൦. ''ജാതിധമ്മോ ജരാധമ്മോ, ബ്യാധിധമ്മോ സഹം തദാ;
അജരം അമരം ഖേമം, പരിയേസിസ്സാമി നിബ്ബുതിം.

൧൧. ''യംനൂനിമം പൂതികായം, നാനാകുണപപൂരിതം;
ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛേയ്യം, അനപേക്ഖോ അനത്ഥികോ.

൧൨. ''അത്ഥി ഹേഹിതി സോ മഗ്ഗോ, ന സോ സക്കാ ന ഹേതുയേ;
പരിയേസിസ്സാമി തം മഗ്ഗം, ഭവതോ പരിമുത്തിയാ''തി.

ഏത്ഥ പന ഗാഥാസമ്ബന്ധഞ്ച അനുത്താനപദാനമത്ഥഞ്ച വത്വാവ ഗമിസ്സാമ. തത്ഥ **രഹോഗതോതി** രഹസി ഗതോ, രഹസി ഠാനേ നിസിന്നോ. **ഏവം ചിന്തേസഹ**ന്തി ഏവം ചിന്തേസിം അഹം. ഏവന്തി ഇമിനാ ചിന്തനാകാരം ദസ്സേതി. **തദാതി** തസ്മിം സുമേധപണ്ഡിതകാലേ. ''ഏവം ചിന്തേസഹ''ന്തി ഭഗവാ ഇമിനാ അത്തനാ സദ്ധിം സുമേധപണ്ഡിതം ഏകത്തം കരോതി. തസ്മാ തദാ സോ സുമേധോ അഹമേവാതി പകാസേന്തോ ''ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ''തി ഭഗവാ ഉത്തമപുരിസവസേനാഹ. **ജാതിധമ്മോ**തി ജാതിസഭാവോ. ഏസ നയോ സേസപദേസുപി. **നിബ്ബുതി**ന്തി നിബ്ബാനം.

യംനൂനാതി പരിവിതക്കനത്ഥേ നിപാതോ, യദി പനാഹന്തി അത്ഥോ. **പൂതികായ**ന്തി പൂതിഭൂതം കായം. **നാനാകുണപപൂരിത**ന്തി മുത്ത-കരീസ-പുബ്ബലോഹിത-പിത്ത-സേമ്ഹ-ഖേളസിങ്ഘാണികാദിഅനേകകുണപപൂരിതം. **അനപേക്ഖോ**തി അനാലയോ. **അത്ഥീ**തി അവസ്സം ഉപലബ്ഭതി. **ഹേഹിതീ**തി ഭവിസ്സതി, പരിവിതക്കനവചനമിദം. **ന സോ സക്കാ ന ഹേതുയേ**തി തേന മഗ്ഗേന ന സക്കാ ന ഭവിതും. സോ പന മഗ്ഗോ **ഹേതുയേ**തി ഹേതുഭാവായ ന ന ഹോതി, ഹേതുയേവാതി അത്ഥോ. **ഭവതോ പരിമുത്തിയാ**തി ഭവബന്ധനവിമുത്തിയാതി അത്ഥോ.

ഇദാനി അത്തനാ പരിവിതക്കിതമത്ഥം സമ്പാദയിതും **''യഥാപീ''**തി ആദിമാഹ. യഥാ ഹി ലോകേ ദുക്ഖസ്സ പടിപക്ഖഭൂതം സുഖം നാമ അത്ഥി, ഏവം ഭവേ സതി തപ്പടിപക്ഖേന വിഭവേനാപി ഭവിതബ്ബം , യഥാ ച ഉണ്ഹേ സതി തസ്സ വൂപസമഭൂതം സീതലമ്പി അത്ഥി, ഏവം രാഗാദിഅഗ്ഗീനം വൂപസമേന നിബ്ബാനേന ഭവിതബ്ബം. യഥാ ച പാപസ്സ ലാമകസ്സ ധമ്മസ്സ പടിപക്ഖഭൂതോ കല്യാണോ അനവജ്ജധമ്മോപി അത്ഥിയേവ, ഏവമേവ പാപികായ ജാതിയാ സതി സബ്ബജാതിഖേപനതോ അജാതിസങ്ഖാതേന നിബ്ബാനേനാപി ഭവിതബ്ബമേവാതി. തേന വുത്തം -

൧൩. ''യഥാപി ദുക്ഖേ വിജ്ജന്തേ, സുഖം നാമപി വിജ്ജതി;
ഏവം ഭവേ വിജ്ജമാനേ, വിഭവോപിച്ഛിതബ്ബകോ.

൧൪. ''യഥാപി ഉണ്ഹേ വിജ്ജന്തേ, അപരം വിജ്ജതി സീതലം;
ഏവം തിവിധഗ്ഗി വിജ്ജന്തേ, നിബ്ബാനം ഇച്ഛിതബ്ബകം.

൧൫. ''യഥാപി പാപേ വിജ്ജന്തേ, കല്യാണമപി വിജ്ജതി;
ഏവമേവ ജാതി വിജ്ജന്തേ, അജാതിപിച്ഛിതബ്ബക''ന്തി.

തത്ഥ **യഥാപീ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **സുഖ**ന്തി കായികചേതസികസുഖം, സുട്ഠു ദുക്ഖം ഖണതീതി സുഖം. **ഭവേ**തി ജനനേ. **വിഭവോ**തി അജനനം, ജനനേ വിജ്ജമാനേ അജനനധമ്മോപി ഇച്ഛിതബ്ബോ. **തിവിധഗ്ഗി വിജ്ജന്തേ**തി തിവിധേ രാഗാദികേ അഗ്ഗിമ്ഹി വിജ്ജമാനേതി അത്ഥോ. **നിബ്ബാന**ന്തി തസ്സ തിവിധസ്സ രാഗാദിഅഗ്ഗിസ്സ നിബ്ബാപനം ഉപസമനം നിബ്ബാനഞ്ച ഇച്ഛിതബ്ബം. **പാപേ**തി അകുസലേ ലാമകേ. **കല്യാണമപീ**തി കുസലമപി. **ഏവമേവാ**തി ഏവമേവം. **ജാതി വിജ്ജന്തേ**തി ജാതിയാ വിജ്ജമാനായാതി അത്ഥോ.

ലിങ്ഗഭേദഞ്ച വിഭത്തിലോപഞ്ച കത്വാ വുത്തം. **അജാതിപീ**തി ജാതിഖേപനം അജാതിനിബ്ബാനമ്പി ഇച്ഛിതബ്ബം.

അഥാഹം പരമ്പി ചിന്തേസിം - "യഥാ നാമ ഗൂഥരാസിമ്ഹി നിമുഗ്ഗേന പുരിസേന ദൂരതോവ കമലകുവലയപുണ്ഡരീകസണ്ഡമണ്ഡിതം വിമലസലിലം തളാകം ദിസ്വാ - 'കതരേന നു ഖോ മഗ്ഗേന തത്ഥ ഗന്തബ്ബ'ന്തി തളാകം ഗവേസിതും യുത്തം. യം തസ്സ അഗവേസനം, ന സോ തസ്സ തളാകസ്സ ദോസോ, തസ്സ പുരിസസ്സേവ ദോസോ. ഏവമേവ കിലേസമലധോവനേ അമതമഹാതളാകേ വിജ്ജമാനേ യം തസ്സ അഗവേസനം, ന സോ അമതസങ്ഖാതസ്സ നിബ്ബാനമഹാതളാകസ്സ ദോസോ, പുരിസസ്സേവ ദോസോ. യഥാ പന ചോരേഹി സംപരിവാരിതോ പുരിസോ പലായനമഗ്ഗേ വിജ്ജമാനേപി സചേ സോ ന പലായതി, ന സോ തസ്സ മഗ്ഗസ്സ ദോസോ, തസ്സ പുരിസസ്സേവ ദോസോ. ഏവമേവ കിലേസചോരേഹി പരിവാരേത്വാ ഗഹിതസ്സ പുരിസസ്സ വിജ്ജമാനേയേവ നിബ്ബാനമഹാനഗരഗാമിമ്ഹി സിവേ മഹാമഗ്ഗേ തസ്സ മഗ്ഗസ്സ അഗവേസനം നാമ ന മഗ്ഗസ്സ ദോസോ, പുരിസസ്സേവ ദോസോ. യഥാ ബ്യാധിപീളിതോ പുരിസോ വിജ്ജമാനേ ബ്യാധിതികിച്ഛകേ വേജ്ജേ സചേ തം വേജ്ജം ഗവേസിത്വാ തം ബ്യാധിം ന തികിച്ഛാപേതി, ന സോ വേജ്ജസ്സ ദോസോ, തസ്സ പുരിസസ്സേവ ദോസോ. ഏവമേവ പന യോ കിലേസബ്യാധിപരിപീളിതോ കിലേസവൂപസമമഗ്ഗകോവിദം വിജ്ജമാനമേവ ആചരിയം ന ഗവേസതി, തസ്സേവ ദോസോ, ന കിലേസബ്യാധിവിനായകസ്സ ആചരിയസ്സ ദോസോ"തി. തേന വുത്തം -

൭൩. "യഥാ ഗൂഥഗതോ പുരിസോ, തളാകം ദിസ്വാന പൂരിതം;
ന ഗവേസതി തം തളാകം, ന ദോസോ തളാകസ്സ സോ.

൭൪. "ഏവം കിലേസമലധോവം, വിജ്ജന്തേ അമതന്തളേ;
ന ഗവേസതി തം തളാകം, ന ദോസോ അമതന്തളേ.

൭൫. "യഥാ അരീഹി പരിരുദ്ധോ, വിജ്ജന്തേ ഗമനമ്പഥേ;
ന പലായതി സോ പുരിസോ, ന ദോസോ അഞ്ജസസ്സ സോ.

൭൬. "ഏവം കിലേസപരിരുദ്ധോ, വിജ്ജമാനേ സിവേ പഥേ;
ന ഗവേസതി തം മഗ്ഗം, ന ദോസോ സിവമഞ്ജസേ.

൭൭. "യഥാപി ബ്യാധിതോ പുരിസോ, വിജ്ജമാനേ തികിച്ഛകേ;
ന തികിച്ഛാപേതി തം ബ്യാധിം, ന ദോസോ സോ തികിച്ഛകേ.

൭൮. "ഏവം കിലേസബ്യാധീഹി, ദുക്ഖിതോ പതിപീളിതോ;
ന ഗവേസതി തം ആചരിയം, ന ദോസോ സോ വിനായകേ"തി.

തത്ഥ **ഗൂഥഗതോതി** ഗൂഥകൂപഗതോ, ഗൂഥേന ഗതോ മക്ഖിതോ വാ. **കിലേസമലധോവ**ന്തി കിലേസമലസോധനേ, ഭുമ്മത്ഥേ പച്ചത്തവചനം. **അമതന്തളേ**തി അമതസങ്ഖാതസ്സ തളാകസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഭുമ്മവചനം ദട്ഠബ്ബം, അനുസ്സരം പക്ഖിപിത്വാ വുത്തം. **അരീഹീ**തി പച്ചത്ഥികേഹി. **പരിരുദ്ധോ**തി സമന്തതോ നിരുദ്ധോ. **ഗമനമ്പഥേ**തി ഗമനപഥേ. ഛന്ദാവിനാസത്ഥം അനുസ്സരാഗമനം കത്വാ വുത്തം. **ന പലായതീ**തി യദി ന പലായേയ്യ. **സോ പുരിസോ**തി സോ ചോരേഹി പരിരുദ്ധോ പുരിസോ. **അഞ്ജസസ്സാ**തി മഗ്ഗസ്സ. മഗ്ഗസ്സ ഹി -

> "മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
> നാവാ ഉത്തരസേതു ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ"തി. (ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൧) -

ബഹൂനി നാമാനി. സ്വായമിധ അഞ്ജസനാമേന വുത്തോ. **സിവേ**തി സബ്ബുപദ്ദവാഭാവതോ സിവേ. **സിവമഞ്ജസേ**തി സിവസ്സ അഞ്ജസസ്സാതി അത്ഥോ. **തികിച്ഛകേ**തി വേജ്ജേ. **ന തികിച്ഛാപേതീ**തി ന തികിച്ഛാപേയ്യ. **ന ദോസോ സോ തികിച്ഛകേ**തി തികിച്ഛകസ്സ ദോസോ നത്ഥി, ബ്യാധിതസ്സേവ ദോസോതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖിതോതി**

സഞ്ജാതകായികചേതസികദുക്ഖോ. **ആചരിയ**ന്തി മോക്ഖമഗ്ഗാചരിയം. **വിനായകേ**തി ആചരിയസ്സ.

ഏവം പനാഹം ചിന്തേത്വാ ഉത്തരിമ്പി ഏവം ചിന്തേസിം - “യഥാപി മണ്ഡനകജാതികോ പുരിസോ കണ്ഠേ ആസത്തം കുണപം ഛഡ്ഡേത്വാ സുഖീ ഗച്ഛേയ്യ, ഏവം മയാപി ഇമം പൂതികായം ഛഡ്ഡേത്വാ അനപേക്ഖേന നിബ്ബാനമഹാനഗരം പവിസിതബ്ബം. യഥാ ച നരനാരിയോ ഉക്കാരഭൂമിയം ഉച്ചാരപസ്സാവം കത്വാ ന തം ഉച്ഛങ്ഗേന വാ ആദായ ദസന്തേ വാ വേഠേത്വാ ആദായ ഗച്ഛന്തി, അഥ ഖോ ജിഗുച്ഛമാനാ ഓലോകേതുമ്പി അനിച്ഛന്താ അനപേക്ഖാ ഛഡ്ഡേത്വാ ഗച്ഛന്തി, ഏവം മയാപി ഇമം പൂതികായം അനപേക്ഖേന ഛഡ്ഡേത്വാ അമതം നിബ്ബാനനഗരം പവിസിതും വട്ടതി. യഥാ ച നാവികാ നാമ ജജ്ജരം നാവം ഉദകഗാഹിനിം ഛഡ്ഡേത്വാ അനപേക്ഖാവ ഗച്ഛന്തി, ഏവമഹമ്പി ഇമം നവഹി വണമുഖേഹി പഗ്ഘരന്തം കായം ഛഡ്ഡേത്വാ അനപേക്ഖോ നിബ്ബാനമഹാനഗരം പവിസിസ്സാമി . യഥാ ച കോചി പുരിസോ മുത്താമണിവേളുരിയാദീനി നാനാവിധാനി രതനാനി ആദായ ചോരേഹി സദ്ധിം മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തോ അത്തനോ രതനവിനാസഭയേന തേ ചോരേ ഛഡ്ഡേത്വാ ഖേമം മഗ്ഗം ഗണ്ഹാതി, ഏവമയമ്പി പൂതികായോ രതനവിലോപകചോരസദിസോ. സചാഹം ഏത്ഥ തണ്ഹം കരിസ്സാമി, അരിയമഗ്ഗകുസലധമ്മരതനാനി മേ നസ്സിസ്സന്തി, തസ്മാ മയാ ഇമം മഹാചോരസദിസം കരജകായം ഛഡ്ഡേത്വാ നിബ്ബാനമഹാനഗരം പവിസിതും വട്ടതീ”തി. തേന വുത്തം -

൯൯. “യഥാപി കുണപം പുരിസോ, കണ്ഠേ ബദ്ധം ജിഗുച്ഛിയ;
മോചയിത്വാന ഗച്ഛേയ്യ, സുഖീ സേരീ സയംവസീ.

൱൦. “തഥേവിമം പൂതികായം, നാനാകുണപസഞ്ചയം;
ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛേയ്യം, അനപേക്ഖോ അനത്ഥികോ.

൱൧. “യഥാ ഉച്ചാരട്ഠാനമ്ഹി, കരീസം നരനാരിയോ;
ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛന്തി, അനപേക്ഖാ അനത്ഥികാ.

൱൨. “ഏവമേവാഹം ഇമം കായം, നാനാകുണപപൂരിതം;
ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛിസ്സം, വച്ചം കത്വാ യഥാ കുടിം.

൱൩. “യഥാപി ജജ്ജരം നാവം, പലുഗ്ഗം ഉദഗാഹിനിം;
സാമീ ഛഡ്ഡേത്വാ ഗച്ഛന്തി, അനപേക്ഖാ അനത്ഥികാ.

൱൪. “ഏവമേവാഹം ഇമം കായം, നവച്ഛിദ്ദം ധുവസ്സവം;
ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛിസ്സം, ജിണ്ണനാവംവ സാമികാ.

൱൫. “യഥാപി പുരിസോ ചോരേഹി, ഗച്ഛന്തോ ഭണ്ഡമാദിയ;
ഭണ്ഡച്ഛേദഭയം ദിസ്വാ, ഛഡ്ഡയിത്വാന ഗച്ഛതി.

൱൬. “ഏവമേവ ഇമം കായോ, മഹാചോരസമോ വിയ;
പഹായിമം ഗമിസ്സാമി, കുസലച്ഛേദനാഭയാ”തി.

തത്ഥ **യഥാപി കുണപം പുരിസോ**തി യഥാപി ദഹരോ യുവാ മണ്ഡനകജാതികോ പുരിസോ അഹികുണപേന വാ കുക്കുരകുണപേന വാ മനുസ്സകുണപേന വാ കണ്ഠേ ആസത്തേന അട്ടീയിത്വാ ഹരായിത്വാ ജിഗുച്ഛിത്വാ തം കുണപം മോചേത്വാ ഗച്ഛേയ്യ. **സുഖീ**തി സുഖിതോ. **സേരീ**തി യഥിച്ഛകവിഹാരീ. **നാനാകുണപസഞ്ചയ**ന്തി അനേകവിധകുണപരാസിഭൂതം “നാനാകുണപപൂരിത”ന്തിപി പാഠോ.

ഉച്ചാരട്ഠാനമ്ഹീതി ഉച്ചാരേന്തി വച്ചം കരോന്തി ഏത്ഥാതി ഉച്ചാരോ, ഉച്ചാരോ ച സോ ഠാനം ചേതി ഉച്ചാരട്ഠാനം. അഥ വാ ഉസ്സാസിയ്യതീതി ഉസ്സാസോ, വച്ചസ്സേതം നാമം, തസ്സ ഠാനം ഉസ്സാസട്ഠാനം, തസ്മിം **ഉസ്സാസട്ഠാനമ്ഹി,** ഉക്കാരട്ഠാനേതി അത്ഥോ. **വച്ചം കത്വാ യഥാ കുടി**ന്തി വച്ചം കത്വാ കുടിം നരനാരിയോ വിയാതി അത്ഥോ.

ജജ്ജരന്തി ജിണ്ണം. **പലുഗ്ഗ**ന്തി പലുജ്ജന്തിം, വികിരന്തിന്തി അത്ഥോ. **ഉദഗാഹിനി**ന്തി ഉദകഗാഹിനിം . **സാമീ**തി നാവാസാമികാ. **നവച്ഛിദ്ദ**ന്തി ചക്ഖുസോതാദീഹി നവഹി

വണമുഖേഹി ഛിദ്ദാവച്ഛിദ്ദേഹി യുത്തത്താ നവച്ഛിദ്ദം. **ധുവസ്സവന്തി** ധുവനിസ്സന്ദം, നിച്ചം പഗ്ഘരണാസുചിന്തി അത്ഥോ.

ഭണ്ഡമാദിയാതി യംകിഞ്ചി രതനാദികം ഭണ്ഡം ആദിയ. **ഭണ്ഡച്ഛേദഭയം ദിസ്വാ**തി ഭണ്ഡസ്സ അച്ഛിന്ദനേന ഭയം ദിസ്വാതി അത്ഥോ. **ഏവമേവാ**തി സോ ഭണ്ഡമാദായ ഗച്ഛന്തോ പുരിസോ വിയ. **അയം കായോ**തി അയം പന കുച്ഛിതാനം പരമജേഗുച്ഛാനം ആയോതി കായോ. **ആയോ**തി ഉപത്തിട്ഠാനം. ആയന്തി തതോതി ആയോ, കുച്ഛിതാ കേസാദയോ. ഇതി കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം ആയോതി കായോ. **മഹാചോരസമോ വിയാ**തി ചക്ഖുആദീഹി രൂപാദീസു പിയരൂപേസു സാരജ്ജനാദിവസേന പാണാതിപാതാദിന്നാദാനാദിചോരോ ഹുത്വാ സബ്ബകുസലം വിലുമ്പതീതി മഹാചോരസമോ. തസ്മാ യഥാ സോ രതനഭണ്ഡമാദായ ചോരേഹി സദ്ധിം ഗച്ഛന്തോ പുരിസോ തേ ചോരേ പഹായ ഗച്ഛതി, ഏവമേവാഹമ്പി ഇമം മഹാചോരസമം കായം പഹായ അത്തനോ സോത്ഥിഭാവകരം മഗ്ഗം ഗവേസിതും ഗമിസ്സാമീതി അത്ഥസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **കുസലച്ഛേദനാഭയാ**തി കുസലധമ്മവിലോപനഭയേനാതി അത്ഥോ.

അഥേവം സുമേധപണ്ഡിതോ നാനാവിധാഹി ഉപമാഹി നേക്ഖമ്മകാരണം ചിന്തേത്വാ പുനപി ചിന്തേസി - “ഇമം മഹാധനരാസിം സംഹരിത്വാ മയ്ഹം പിതുപിതാമഹാദയോ പരലോകം ഗച്ഛന്താ ഏകകഹാപണമ്പി ഗഹേത്വാ ന ഗതാ, മയാ പന ഗഹേത്വാ ഗമനകാരണം കാതും വട്ടതീ”തി ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി - “അഹം, മഹാരാജ, ജാതിജരാദീഹി ഉപദ്ദുതഹദയോ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിസ്സാമി, മയ്ഹം അനേകകോടിസതസഹസ്സം ധനം അത്ഥി, തം ദേവോ പടിപജ്ജതൂ”തി. രാജാ ആഹ - “ന മയ്ഹം തേ ധനേന അത്ഥോ, ത്വംയേവ യഥിച്ഛകം കരോഹീ”തി.

സോ ച “സാധു ദേവാ”തി നഗരേ ഭേരിം ചരാപേത്വാ മഹാജനസ്സ ദാനം ദത്വാ വത്ഥുകാമേ ച കിലേസകാമേ ച പഹായ അമരവരനഗരസദിസതോ അമരനഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ ഏകകോവ നാനാമിഗഗണവന്തേ ഹിമവന്തേ **ധമ്മികം** നാമ പബ്ബതം നിസ്സായ അസ്സമം കത്വാ തത്ഥ പണ്ണസാലം കത്വാ പഞ്ചദോസവിവജ്ജിതം ചങ്കമം മാപേത്വാ അട്ഠഗുണസമുപേതം അഭിഞ്ഞാബലം സമാഹരിതും നവദോസസമന്നാഗതം സാടകം പജഹിത്വാ ദ്വാദസഗുണമുപാഗതം വാകചീരം നിവാസേത്വാ പബ്ബജി. ഏവം പന സോ പബ്ബജിതോ അട്ഠദോസസമാകിണ്ണം പണ്ണസാലം പഹായ ദസഗുണസമന്നാഗതം രുക്ഖമൂലം ഉപഗന്ത്വാ സബ്ബധഞ്ഞവികതിം പഹായ പവത്തഫലഭോജനോ ഹുത്വാ നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമനവസേന പധാനം പദഹന്തോ സത്താഹബ്ഭന്തരേയേവ അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം പഞ്ചന്നഞ്ച അഭിഞ്ഞാനം ലാഭീ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൨൭. “ഏവാഹം ചിന്തയിത്വാന, നേകകോടിസതം ധനം;
നാഥാനാഥാനം ദത്വാന, ഹിമവന്തമുപാഗമിം.

൨൮. “ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേ, ധമ്മികോ നാമ പബ്ബതോ;
അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ.

൨൯. “ചങ്കമം തത്ഥ മാപേസിം, പഞ്ചദോസവിവജ്ജിതം.

അട്ഠഗുണസമുപേതം, അഭിഞ്ഞാബലമാഹരിം.

൩൦. “സാടകം പജഹിം തത്ഥ, നവദോസമുപാഗതം;
വാകചീരം നിവാസേസിം, ദ്വാദസഗുണമുപാഗതം.

൩൧. “അട്ഠദോസസമാകിണ്ണം, പജഹിം പണ്ണസാലകം;
ഉപാഗമിം രുക്ഖമൂലം, ഗുണേ ദസഹുപാഗതം.

൩൨. “വാപിതം രോപിതം ധഞ്ഞം, പജഹിം നിരവസേസതോ;
അനേകഗുണസമ്പന്നം, പവത്തഫലമാദിയിം.

൩൩. “തത്ഥപ്പധാനം പദഹിം, നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ;
അബ്ഭന്തരമ്ഹി സത്താഹേ, അഭിഞ്ഞാബലപാപുണി”ന്തി.

തത്ഥ **ഏവാഹന്തി** ഏവം അഹം, ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരേന ചിന്തേത്വാതി അത്ഥോ. **നാഥാനാഥാനന്തി** സനാഥാനമനാഥാനഞ്ച അഡ്ഢാനഞ്ചേവ ദലിദ്ദാനഞ്ച "അത്ഥികാ ഗണ്ഹന്തൂ"തി സഹ കോട്ഠാഗാരേഹി ദത്വാതി അത്ഥോ. **ഹിമവന്തസ്സാവിദൂരേതി** ഹിമവന്തപബ്ബതരാജസ്സ അവിദൂരേ സമീപേ. **ധമ്മികോ നാമ പബ്ബതോതി** ഏവംനാമകോ പബ്ബതോ. കസ്മാ പനായം ധമ്മികോതി? യേഭുയ്യേന പന ബോധിസത്താ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ തം പബ്ബതം ഉപനിസ്സായ അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ സമണധമ്മം അകംസു. തസ്മാ സമണധമ്മസ്സ നിസ്സയഭൂതത്താ "ധമ്മികോ"ത്വേവ പാകടോ അഹോസി. **അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹന്തി**ആദിനാ സുമേധപണ്ഡിതേന അസ്സമപണ്ണസാലാ ചങ്കമാ സഹത്ഥാ മാപിതാ വിയ വുത്താ, ന ച പന സഹത്ഥാ മാപിതാ, കിന്തു സക്കേന ദേവേന പേസിതേ വിസ്സകമ്മുനാ ദേവപുത്തേന നിമ്മിതാ. ഭഗവാ പന തദാ അത്തനോ പുഞ്ഞാനുഭാവേന നിബ്ബത്തം തം സമ്പദം സന്ധായ - "സാരിപുത്ത, തസ്മിം പബ്ബതേ -

> 'അസ്സമോ സുകതോ മയ്ഹം, പണ്ണസാലാ സുമാപിതാ;
> ചങ്കമം തത്ഥ മാപേസിം, പഞ്ചദോസവിവജ്ജിത'"ന്തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **പണ്ണസാലാതി** പണ്ണച്ഛദനസാലാ. **തത്ഥാതി** തസ്മിം അസ്സമപദേ. **പഞ്ചദോസവിവജ്ജിതന്തി** പഞ്ചഹി ചങ്കമദോസേഹി വിവജ്ജിതം. കതമേ പഞ്ച ചങ്കമദോസാ നാമ? ഥദ്ധവിസമതാ, അന്തോരുക്ഖതാ, ഗഹനച്ഛന്നതാ, അതിസമ്ബാധതാ, അതിവിസാലതാതി ഇമേഹി പഞ്ചഹി ദോസേഹി വിവജ്ജിതം. ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന ദീഘതോ സട്ഠിരതനോ വിത്ഥാരതോ ദിയഡ്ഢരതനോ ചങ്കമോ വുത്തോ. അഥ വാ **പഞ്ചദോസവിവജ്ജിതന്തി** പഞ്ചഹി നീവരണദോസേഹി വിവജ്ജിതം പരിഹീനം **അഭിഞ്ഞാബലമാഹരിന്തി** ഇമിനാ ഉത്തരപദേന സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ, സുമേധകഥാ). **അട്ഠഗുണസമുപേതന്തി** "ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ പരിസുദ്ധേ പരിയോദാതേ അനങ്ഗണേ വിഗതൂപക്കിലേസേ മുദുഭൂതേ കമ്മനിയേ ഠിതേ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ"തി ഏവം വുത്തേഹി അട്ഠഗുണേഹി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൪൪-൨൪൫; മ॰ നി॰ ൧.൩൮൪-൩൮൬, ४൩൧-४൩൩; പാരാ॰ ൧൨-൧४) സമന്നാഗതം അഭിഞ്ഞാബലം ആഹരിം ആനേസിന്തി അത്ഥോ.

കേചി പന "അട്ഠഹി സമണസുഖേഹി ഉപേതം, അട്ഠിമാനി സമണസുഖാനി നാമ ധനധഞ്ഞപരിഗ്ഗഹാഭാവോ, അനവജ്ജപിണ്ഡപാതപരിയേസനഭാവോ, നിബ്ബുതപിണ്ഡഭുഞ്ജനഭാവോ, രട്ഠം പീളേത്വാ ധനധഞ്ഞാദീസു ഗണ്ഹന്തേസു രാജപുരിസേസു രട്ഠപീളനകിലേസാഭാവോ, ഉപകരണേസു നിച്ഛന്ദരാഗഭാവോ, ചോരവിലോപനേ നിബ്ഭയഭാവോ, രാജരാജമഹാമത്തേഹി അസംസട്ഠഭാവോ, ചതൂസു ദിസാസു അപ്പടിഹതഭാവോതി ഇമേഹി അട്ഠഹി സമണസുഖേഹി (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ) ഉപേതം സമുപേതം അസ്സമം മാപേസി"ന്തി അസ്സമേന സമ്ബന്ധം കത്വാ വദന്തി, തം പാളിയാ ന സമേതി.

സാടകന്തി വത്ഥം. **തത്ഥാതി** തസ്മിം അസ്സമേ. **നവദോസമുപാഗതന്തി**, സാരിപുത്ത, തത്ഥ വസന്തോ അത്തനോ നിവത്ഥപാരുതം മഹഗ്ഘസാടകം **പജഹിം** പരിച്ചജിം. സാടകം പജഹന്തോ ച തത്ഥ നവ ദോസേ ദിസ്വാ പജഹിന്തി ദീപേതി. താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിതാനഞ്ഹി സാടകസ്മിം നവ ദോസാ പകാസിതാ. കതമേ നവ? സാടകസ്സ മഹഗ്ഘഭാവോ, പരപടിബദ്ധഭാവോ, പരിഭോഗേന ലഹുകം കിലിസ്സനഭാവോ, കിലിട്ഠോ ച ധോവിതബ്ബോ പുന രജിതബ്ബോ ച ഹോതി പരിഭോഗേന ജീരണഭാവോ, ജിണ്ണസ്സ പുന തുന്നകരണം വാ അഗ്ഗളദാനം വാ കാതബ്ബം ഹോതി പുന പരിയേസനായ ദുരഭിസമ്ഭവഭാവോ, താപസപബ്ബജ്ജായ അനനുച്ഛവികഭാവോ, പച്ചത്ഥികാനം സാധാരണഭാവോ, യഥാ നം ന പച്ചത്ഥികാ ഗണ്ഹന്തി, ഏവം ഗോപേതബ്ബോ ഹോതി പരിദഹതോ വിഭൂസനട്ഠാനഭാവോ, ഗഹേത്വാ ചരന്തസ്സ മഹിച്ഛഭാവോതി ഏതേഹി നവഹി ദോസേഹി (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ) ഉപഗതം സാടകം പഹായ വാകചീരം നിവാസേസിന്തി ദീപേതി. **വാകചീരന്തി** മുഞ്ജതിണം ഹീരാഹീരം കത്വാ ഗന്ഥേത്വാ കതം വാകമയചീരം നിവാസനപാരുപനത്ഥായ ആദിയിന്തി അത്ഥോ. **ദ്വാദസഗുണമുപാഗതന്തി** ദ്വാദസഹി ആനിസംസേഹി ഉപേതം. ഏത്ഥ **ഗുണ**-സദ്ദോ ആനിസംസട്ഠോ "സതഗുണാ ദക്ഖിണാ പാടികങ്ഖിതബ്ബാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) വിയ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. വാകചീരസ്മിം ദ്വാദസാനിസംസാ അപ്പഗ്ഘതാ,

അപരായത്തതാ, സഹത്ഥാ കാതും സക്കുണേയ്യതാ, പരിഭോഗേന ജിണ്ണേപി സിബ്ബിതബ്ബാഭാവോ, ചോരഭയാഭാവോ പരിയേസന്തസ്സ സുഖേന കരണഭാവോ, താപസപബ്ബജ്ജായ സാരുപ്പഭാവോ, സേവമാനസ്സ വിഭൂസനട്ഠാനാഭാവോ, ചീവരപച്ചയേ അപ്പിച്ഛഭാവോ , പരിഭോഗസുഖഭാവോ, വാകുപ്പത്തിയാ സുലഭഭാവോ, വാകചീരേ നട്ഠേപി അനപേക്ഖഭാവോതി ഇമേഹി ദ്വാദസഹി ഗുണേഹി സമ്പന്നം (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ).

അഥ സുമേധപണ്ഡിതോ തത്ഥ പണ്ണസാലായം വിഹരന്തോ പച്ചൂസസമയേ പച്ചുട്ഠായ അത്തനോ നിക്ഖമനകാരണം പച്ചവേക്ഖമാനോ ഏവം കിര ചിന്തേസി - ''അഹം പന നവകനകകടകനൂപുരാദിസങ്ഘട്ടനസദ്ദസമ്മിസ്സിത-മധുരഹസിതകഥിതഗേഹജനരമണീയം ഉളാരവിഭവസോഭിതം സുരവരഭവനാകാരമഗാരം ഖേളപിണ്ഡം വിയ പഹായ വിവേകാരാമതായ സബ്ബജനപാപപവാഹനം തപോവനം പവിട്ഠോസ്മി, ഇധ പന മേ പണ്ണസാലായ വാസോ ദുതിയോ ഘരാവാസോ വിയ ഹോതി, ഹന്ദാഹം രുക്ഖമൂലേ വസേയ്യ''ന്തി. തേന വുത്തം -

൩൧.''അട്ഠദോസസമാകിണ്ണം, പജഹിം പണ്ണസാലക''ന്തി.

തത്ഥ **അട്ഠദോസസമാകിണ്ണ**ന്തി അട്ഠഹി ദോസേഹി സമാകിണ്ണം സംയുത്തം. കതമേഹി അട്ഠഹി? മഹാസമ്ഭാരേഹി നിപ്ഫാദനീയതാ, തിണപണ്ണമത്തികാദീഹി നിച്ചം പടിജഗ്ഗനീയതാ, സേനാസനം നാമ മഹല്ലകസ്സ പാപുണാതീതി അവേലായ വുട്ഠാപിയമാനസ്സ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ന ഹോതീതി വുട്ഠാപനീയഭാവോ, സീതുണ്ഹസ്സ പടിഘാതേന കായസ്സ സുഖുമാലകരണഭാവോ, ഘരം പവിട്ഠേന യം കിഞ്ചി പാപം സക്കാ കാതുന്തി ഗരഹപടിച്ഛാദനകരണഭാവോ, ''മയ്ഹമിദ''ന്തി സപരിഗ്ഗഹഭാവോ, ഗേഹസ്സ അത്ഥിഭാവോ സദുതിയകവാസോ, ഊകാമങ്ഗുലഘരഗോളികാദീനം സാധാരണതായ ബഹുസാധാരണഭാവോതി ഇതി ഇമേ അട്ഠ ആദീനവേ (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ) ദിസ്വാ മഹാസത്തോ പണ്ണസാലം പജഹിം.

ഗുണേ ദസഹുപാഗതന്തി ഛന്നം പടിക്ഖിപിത്വാ ദസഹി ഗുണേഹി ഉപേതം, രുക്ഖമൂലം ഉപഗതോസ്മീതി അത്ഥോ. കതമേഹി ദസഹി? അപ്പസമാരമ്ഭതാ, ഉപഗമനമത്തമേവേത്ഥ ഹോതീതി സുലഭാനവജ്ജതാ, അഭിണ്ഹം തരുപണ്ണവികാരദസ്സനേന അനിച്ചസഞ്ഞാസമുട്ഠാപനതാ, സേനാസനമച്ഛേരാഭാവോ, തത്ഥ ഹി പാപം കരോന്തോ ലജ്ജതീതി പാപകരണാരഹാഭാവോ, പരിഗ്ഗഹകരണാഭാവോ, ദേവതാഹി സഹ വാസോ, ഛന്നപടിക്ഖേപോ, പരിഭോഗസുഖതാ, രുക്ഖമൂലസേനാസനസ്സ ഗതഗതട്ഠാനേ സുലഭതായ അനപേക്ഖഭാവോതി ഇതി ഇമേ ദസ ഗുണേ (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ) ദിസ്വാ രുക്ഖമൂലം ഉപഗതോസ്മീതി വദതി. ആഹ ച -

''വണ്ണിതോ ബുദ്ധസേട്ഠേന, നിസ്സയോതി ച ഭാസിതോ;
നിവാസോ പവിവിത്തസ്സ, രുക്ഖമൂലസമോ കുതോ.

''ആവാസമച്ഛേരഹരേ, ദേവതാപരിപാലിതേ;
പവിവിത്തേ വസന്തോ ഹി, രുക്ഖമൂലമ്ഹി സുബ്ബതോ.

''അഭിരത്താനി നീലാനി, പണ്ഡൂനി പതിതാനി ച;
പസ്സന്തോ തരുപണ്ണാനി, നിച്ചസഞ്ഞം പനൂദതി.

''തസ്മാ ഹി ബുദ്ധദായജ്ജം, ഭാവനാഭിരതാലയം;
വിവിത്തം നാതിമഞ്ഞേയ്യ, രുക്ഖമൂലം വിചക്ഖണോ''തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൪);

അഥ സുമേധപണ്ഡിതോ പണ്ണസാലായ ദിട്ഠദോസോ ഹുത്വാ രുക്ഖമൂലസേനാസനേ ലദ്ധാനിസംസോ വിഹരന്തോ ഉത്തരിപി ചിന്തേസി - ''ആഹാരത്ഥായ മേ ഗാമഗമനം ആഹാരപരിയേസനദുക്ഖം, നാഹം കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന നിക്ഖമിത്വാ ആഹാരത്ഥായ പബ്ബജിതോ, ആഹാരപരിയേസനമൂലസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ പമാണം നത്ഥി, യംനൂനാഹം പവത്തഫലേന യാപേയ്യ''ന്തി. ഇമം പന അത്ഥവിസേസം ദീപേന്തോ -

൩൪-൩൫. ''വാപിതം രോപിതം ധഞ്ഞം, പജഹിം നിരവസേസതോ.

അനേകഗുണസമ്പന്നം, പവത്തഫലമാദിയി”ന്തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **വാപിത**ന്തി വപിത്വാ നിപ്ഫന്നം. **രോപിത**ന്തി രോപിത്വാ നിപ്ഫന്നം, വപനരോപനവസേന ദുവിധാവ സസ്സനിപ്ഫത്തി, തം ദുവിധമ്പി അത്തനോ അപ്പിച്ഛതായ പഹായ പവത്തഫലേന യാപേസിം. **പവത്തഫല**ന്തി സയമേവ പതിതഫലം. **ആദിയി**ന്തി പരിഭുഞ്ജിം.

“പവത്തഫലസന്തുട്ഠോ, അപരായത്തജീവികോ;
പഹീനാഹാരലോലുപ്പോ, ഹോതി ചാതുദ്ദിസോ മുനി.

“ജഹാതി രസതണ്ഹഞ്ച, ആജീവോ തസ്സ സുജ്ഝതി;
തസ്മാ ഹി നാതിമഞ്ഞേയ്യ, പവത്തഫലഭോജന”ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൭ ഥോകം വിസദിസം) -

ഏവം പവത്തമാനോ സുമേധപണ്ഡിതോ നചിരസ്സേവ അട്ഠന്നം സമാപത്തിയോ പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ ച പാപുണി. ഇമമത്ഥം പകാസേന്തേന **“തത്ഥപ്പധാനം പദഹി”**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം അസ്സമേ. **പധാന**ന്തി വീരിയം, വീരിയഞ്ഹി പദഹിതബ്ബതോ പധാനഭാവകരണതോ വാ “പധാന”ന്തി വുച്ചതി. **പദഹി**ന്തി വീരിയമാരഭിം. **നിസ്സജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ**തി നിസജ്ജായ ച ഠാനേന ച ചങ്കമേന ച.

സുമേധപണ്ഡിതോ പന സേയ്യം പടിക്ഖിപിത്വാ നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേഹേവ രത്തിന്ദിവം വീതിനാമേത്വാ സത്താഹബ്ഭന്തരേയേവ അഭിഞ്ഞാബലം പാപുണി. ഏവം പന അഭിഞ്ഞാബലം പത്വാ സുമേധതാപസേ സമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തേ തദാ സബ്ബജനസങ്ഗഹകരോ മാരബലഭയംകരോ ഞാണദീപങ്കരോ **ദീപങ്കരോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി.

സങ്ഖേപേനേവ തസ്സായമാനുപുബ്ബികഥാ - അയം കിര ദീപങ്കരോ നാമ മഹാസത്തോ സമത്തിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ വേസ്സന്തരത്തഭാവസദിസേ അത്തഭാവേ ഠിതോ പഥവികമ്പനാദീനി മഹാദാനാനി ദത്വാ ആയുപരിയോസാനേ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാഹി സന്നിപതിത്വാ -

“കാലോ ഖോ തേ മഹാവീര, ഉപ്പജ്ജ മാതുകുച്ഛിയം;
സദേവകം താരയന്തോ, ബുജ്ഝസ്സു അമതം പദ”ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൧.൬൭) -

വുത്തേ തതോ സോ ദേവതാനം വചനം സുത്വാ ച പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി വിലോകേത്വാ തതോ ചുതോ രമ്മവതീനഗരേ അത്തനോ യസവിഭൂതിയാ വിജിതവാസുദേവസ്സ നരദേവസ്സ സുദേവസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ സുമേധായ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം ആസാള്ഹിപുണ്ണമിയാ ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേന പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ മഹതാ പരിവാരേന പരിഹരിയമാനോ മഹാദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി മണികൂടഗതോ വിയ കേനചി അസുചിനാ അമക്ഖിതോ ദസ മാസേ വസിത്വാ സലിലധരവിവരഗതോ സരദകാലചന്ദോ വിയ തസ്സാ ഉദരതോ നിക്ഖമി.

ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി

തസ്സ പന ദീപങ്കരകുമാരസ്സ പടിസന്ധിക്ഖണേപി വിജാതക്ഖണേപി **ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി** പാടിഹാരിയാനി പാതുരഹേസും. സബ്ബസബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേസു മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമന്തേസു നിക്ഖമന്തേസു സമ്ബുജ്ഝന്തേസു ധമ്മചക്കം പവത്തന്തേസൂതി ഇമേസു ചതൂസു ഠാനേസു ദ്വത്തിംസ പാടിഹാരിയാനി പവത്തന്തേവ. തസ്മാ മയാ പാകടത്താ ദീപങ്കരകുമാരസ്സ ജാതിയം ദസ്സിതാനി -

“ദീപങ്കരേ ചാരുകരേ കുമാരേ, സിവംകരേ സന്തികരേവ ജാതേ;
പകമ്പി സങ്കമ്പി തദാ സമന്താ, സഹസ്സസങ്ഖ്യാ ദസലോകധാതു.

“ചക്കവാളസഹസ്സേസു, ദസസഹസ്സേവ ദേവതാ;

ഏകസ്മിം ചക്കവാളസ്മിം, തദാ സന്നിപതിംസു താ.

“ബോധിസത്തം മഹാസത്തം, ജാതമത്തന്തു ദേവതാ;
പഠമം പടിഗ്ഗണ്ഹിംസു, പച്ഛാ തം മനുജാ പന.

“അവാദിതാ കേനചി ചമ്മനദ്ധാ, സുപോക്ഖരാ ദുന്ദുഭിയോ ച വീണാ;
അഘട്ടിതാനാഭരണാനി തസ്മിം, ഖണേ സമന്താ മധുരം രവിംസു.

“ഛിജ്ജിംസു സബ്ബത്ഥ ച ബന്ധനാനി, സയം വിഗച്ഛിംസു ച സബ്ബരോഗാ;
രൂപാനി പസ്സിംസു ച ജാതിഅന്ധാ, സദ്ദം സമന്താ ബധിരാ സുണിംസു.

“അനുസ്സതിം ജാതിജളാ മനുസ്സാ, ലഭിംസു യാനം പദസാവ പങ്ഗുലാ;
വിദേസയാതാ സയമേവ നാവാ, സപട്ടനം സീഘമുപാഗമിംസു.

“ആകാസട്ഠം ഭൂമിഗതഞ്ച സബ്ബം, സയം സമന്താ രതനം വിരോചി;
നിബ്ബായി ഘോരേ നിരയേ ഹുതാസോ, നദീസു തോയമ്പി ച നപ്പവത്തി.

“ലോകന്തരേ ദുക്ഖനിരന്തരേപി, പഭാ ഉളാരാ വിപുലാ അഹോസി;
തഥാ തദാ സന്തതരങ്ഗമാലോ, മഹാസമുദ്ദോ മധുരോദകോയം.

“ന വായി വാതോ ഫരുസോ ഖരോ വാ, സമ്ഫുല്ലപുപ്ഫാ തരവോ അഹേസും;
വിരോചി ചന്ദോ അധികം സതാരോ, ന ചാപി ഉണ്ഹോ സൂരിയോ അഹോസി.

“ഖഗാ നഭമ്ഹാപി ച രുക്ഖതോ ച, ഹട്ഠാവ ഹേട്ഠാ പഥവിം ഭജിംസു;
മഹാചതുദ്ദീപഗതോ ച മേഘോ, പവസ്സി തോയം മധുരം സമന്താ.

“ഠത്വാവ ദിബ്ബേ ഭവനേ സകസ്മിം, പസന്നചിത്താ പന ദേവതായോ;
നച്ചിംസു ഗായിംസു ച വാദയിംസു, സേളിംസു താ കേളിമകംസു ചേവ.

“സയം കിര ദ്വാരമഹാകവാടാ, ഖണേവ തസ്മിം വിവടാ അഹേസും;
മഹാജനേ നേവ ഖുദാ പിപാസാ, പീളേസി ലോകം കിര കഞ്ചി കഞ്ചി.

“യേ നിച്ചവേരാ പന പാണിസങ്ഘാ, തേ മേത്തചിത്തം പരമം ലഭിംസു;
കാകാ ഉലൂകേഹി ചരിംസു സദ്ധിം, കോണാ വരാഹേഹി അകംസു കേളിം.

“ഘോരാപി സപ്പാനമുഖാപി സപ്പാ, കീളിംസു കാമം നകുലേഹി സദ്ധിം;
ഗണ്ഹിംസു മജ്ജാരസിരേസു യൂകാ, വിസ്സത്ഥചിത്താ ഘരമൂസികാപി.

“ബുദ്ധന്തരേനാപി അലദ്ധതോയേ, പിസാചലോകേ വിഗതാ പിപാസാ;
ഖുജ്ജാ അഹേസും സമചാരുകായാ, മൂഗാ ച വാചം മധുരം ലപിംസു.

“പസന്നചിത്താ പന പാണിസങ്ഘാ, തദഞ്ഞമഞ്ഞം പിയമാലപിംസു;
അസ്സാ ച ഹേസിംസു പഹട്ഠചിത്താ, ഗജ്ജിംസു മത്താ വരവാരണാപി.

“സുരഭിചന്ദനചുണ്ണസമാകുലാ , കുസുമകുങ്കുമധൂപസുഗന്ധിനീ;
വിവിധചാരുമഹദ്ധജമാലിനീ, ദസസഹസ്സി അഹോസി സമന്തതോ”തി.

തത്ര ഹിസ്സ ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പോ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ദേവതാനം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപാതോ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനകാലേ ഏകപ്പഹാരേനേവ സന്നിപതിത്വാ ധമ്മപടിഗ്ഗഹണസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പഠമം ദേവതാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പച്ഛാ മനുസ്സാനം പടിഗ്ഗഹണം ചതുന്നം അരൂപാവചരജ്ഝാനാനം പടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ചമ്മനദ്ധദുന്ദുഭീനം സയമേവ വജ്ജനം മഹന്തിയാ ധമ്മഭേരിയാ അനുസാവനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, വീണാഭരണാനം സയമേവ വജ്ജനം അനുപുബ്ബവിഹാരപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ബന്ധനാനം സയമേവ ഛേദോ അസ്മിമാനസമുച്ഛേദസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, മഹാജനസ്സ സബ്ബരോഗവിഗമോ

ചതുസച്ചഫലപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ജച്ചന്ധാനം രൂപദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, ബധിരാനം സദ്ദസ്സവനം ദിബ്ബസോതധാതുപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

ജാതിജളാനം അനുസ്സതുപ്പാദോ ചതുസതിപട്ഠാനപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, പങ്ഗുലാനം പദസാ ഗമനം ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം, വിദേസഗതാനം നാവാനം സപട്ടനാഗമനം ചതുപടിസമ്ഭിദാധിഗമസ്സ, രതനാനം സയമേവ വിരോചനം ധമ്മോഭാസപടിലാഭസ്സ, നിരയേ അഗ്ഗിനിബ്ബായനം ഏകാദസഗ്ഗിനിബ്ബായനസ്സ, നദീസു തോയസ്സ നപ്പവത്തനം ചതുവേസാരജ്ജപടിലാഭസ്സ, ലോകന്തരേ ആലോകോ അവിജ്ജന്ധകാരം വിധമേത്വാ ഞാണലോകദസ്സനസ്സ, മഹാസമുദ്ദസ്സ മധുരോദകതാ നിബ്ബാനരസേന ഏകരസഭാവസ്സ, വാതസ്സ അവായനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതഭേദനസ്സ, തരൂനം പുപ്ഫിതഭാവോ വിമുത്തിപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫിതഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം.

ചന്ദസ്സ അതിവിരോചനം ബഹുജനകന്തതായ പുബ്ബനിമിത്തം, സൂരിയസ്സ നാതിഉണ്ഹവിമലഭാവോ കായികചേതസികസുഖുപ്പത്തിയാ, ഖഗാനം നഗാദീഹി പഥവിഗമനം ഓവാദം സുത്വാ മഹാജനസ്സ പാണേഹി സരണഗമനസ്സ, മഹതോ ചതുദ്ദീപഗതമേഘസ്സ പവസ്സനം മഹതോ ധമ്മവസ്സസ്സ, ദേവതാനം സകസകഭവനേസ്വേവ ഠത്വാ നച്ചാദീഹി കീളനം ബുദ്ധഭാവം പത്വാ ഉദാനുദാനസ്സ, ദ്വാരകവാടാനം സയമേവ വിവരണം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗദ്വാരവിവരണസ്സ, ഖുദാപീളനസ്സ അഭാവോ വിമുത്തിസുഖേന സുഖിതഭാവസ്സ, വേരീനം മേത്തചിത്തപടിലാഭോ ചതുബ്രഹ്മവിഹാരപടിലാഭസ്സ, ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഏകധജമാലിതാ അരിയധജമാലിതായ പുബ്ബനിമിത്തം, സേസവിസേസാ പന സേസബുദ്ധഗുണപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്താനീതി വേദിതബ്ബാ.

അഥ **ദീപങ്കരകുമാരോ** മഹതിയാ സമ്പത്തിയാ പരിചാരിയമാനോ അനുക്കമേന ഭദ്ദം യോബ്ബനം പത്വാ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേസു തീസു പാസാദേസു ദേവലോകസിരിം വിയ രജ്ജസിരിമനുഭവന്തോ ഉയ്യാനകീളായ ഗമനസമയേ അനുക്കമേന ജിണ്ണബ്യാധിമതസങ്ഖാതേ തയോ ദേവദൂതേ ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ നിവത്തിത്വാ സുദസ്സനനഗരസദിസവിഭവസോഭം രമ്മവതീ നാമ നഗരം പാവിസി. നഗരം പവിസിത്വാ പുന ചതുത്ഥവാരേ ഹത്ഥാചരിയം പക്കോസാപേത്വാ ഏതദവോച - "അഹം, താത, ഉയ്യാനദസ്സനത്ഥായ നിക്ഖമിസ്സാമി ഹത്ഥിയാനാനി കപ്പാപേഹീ"തി. സോ "സാധു, ദേവാ"തി പടിസുണിത്വാ ചതുരാസീതിഹത്ഥിസഹസ്സാനി കപ്പാപേസി. അഥ വിസ്സകമ്മോ നാമ ദേവപുത്തോ ബോധിസത്തം നാനാവിരാഗവസനനിവാസനം ആമുക്കമുത്താഹാരകേയൂരം രുചിരനവകനകകടകമകുടകുണ്ഡലധരം പരമസുരഭികുസുമമാലസമലങ്കതസിരോരുഹം സമലങ്കരി കിര. അഥ ദീപങ്കരകുമാരോ ദേവകുമാരോ വിയ ചതുരാസീതിയാ ഹത്ഥിസഹസ്സേഹി പരിവുതോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ മഹതാ ബലകായേന പരിവുതോ രതിജനനം ഉയ്യാനം പവിസിത്വാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ ഓരുയ്ഹ തം ഉയ്യാനമനുസഞ്ചരിത്വാ പരമരുചിരദസ്സനേ സകഹദയസീതലേ സിലാതലേ നിസീദിത്വാ പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം ഉപ്പാദേസി . തങ്ഖണഞ്ഞേവ സുദ്ധാവാസഖീണാസവോ മഹാബ്രഹ്മാ അട്ഠ സമണപരിക്ഖാരേ ആദായ മഹാപുരിസസ്സ ചക്ഖുപഥേ പാതുരഹോസി.

മഹാപുരിസോ തം ദിസ്വാ - "കിമിദ"ന്തി പുച്ഛിത്വാ, "സമണപരിക്ഖാരോ"തി സുത്വാ അലങ്കാരഭണ്ഡം ഓമുഞ്ചിത്വാ പസാധനഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ഹത്ഥേ ദത്വാ മങ്ഗലഖഗ്ഗമാദായ സദ്ധിം മകുടേന കേസേ ഛിന്ദിത്വാ അന്തലിക്ഖേ ആകാസേ ഉക്ഖിപി. അഥ സക്കോ ദേവരാജാ സുവണ്ണചങ്കോടകേന തം കേസമകുടം ആദായ സിനേരുമുദ്ധനി തിയോജനപ്പമാണം ഇന്ദനീലമണിമയം **മകുടചേതിയം** നാമ അകാസി. അഥ മഹാപുരിസോ ദേവദത്തിയം അരഹത്തധജം കാസാവം പരിദഹിത്വാ സാടകയുഗം ആകാസേ ഖിപി. തം ബ്രഹ്മാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ദ്വാദസയോജനികം സബ്ബരതനമയം ചേതിയമകാസി. ദീപങ്കരകുമാരം പന പബ്ബജന്തം ഏകാ പുരിസകോടി അനുപബ്ബജി. തായ പന പരിസായ പരിവുതോ ബോധിസത്തോ ദസ മാസേ പധാനചരിയം അചരി. അഥ വിസാഖപുണ്ണമായ അഞ്ഞതരം നഗരം പിണ്ഡായ പാവിസി.

തസ്മിം കിര നഗരേ തംദിവസം ദേവതാനം ബലികരണത്ഥായ നിരുദകപായാസം പചിംസു. തസ്സ പന മഹാസത്തസ്സ സപരിസസ്സ പിണ്ഡായ പവിട്ഠസ്സ മനുസ്സാ അദംസു. തം കിര സബ്ബേസം കോടിസങ്ഖ്യായാനം ഭിക്ഖൂനം പരിയത്തം അഹോസി. മഹാപുരിസസ്സ

പന പത്തേ ദേവതാ ദിബ്ബോജം പക്ഖിപിംസു. തം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തത്ഥേവ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായൻഹസമയേ പടിസല്ലാനാ വുട്ഠായ ഗണം വിസ്സജ്ജേത്വാ **സുനന്ദേന** നാമാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ പിപ്ഫലിബോധിരുക്ഖമൂലം ഗന്ത്വാ തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ നവുതിഹത്ഥം ബോധിക്ഖന്ധം പിട്ഠിതോ കത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ നിസീദി.

തതോ മാരബലം വിധമിത്വാ രത്തിയാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമേ അനുലോമപടിലോമവസേന പച്ചയാകാരം സമ്മസിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഉദയബ്ബയവസേന സമപഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി ദിസ്വാ യാവ ഗോത്രഭുഞാണം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരുണോദയേ അരിയമഗ്ഗേന സകലബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝിത്വാ ബുദ്ധസീഹനാദം നദിത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനം പടിഞ്ഞായ **സുനന്ദാരാമേ** ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ കോടിസതാനം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാമതം പായേത്വാ ചതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ വിയ ധമ്മവസ്സം വസ്സേന്തോ മഹാജനസ്സ ബന്ധനമോക്ഖം കരോന്തോ ജനപദചാരികം വിചരി.

തദാ കിര സുമേധപണ്ഡിതോ സമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേന്തോ നേവ പഥവികമ്പനമദ്ദസ ന താനി നിമിത്താനി. തേന വുത്തം -

൩൮.“ഏവം മേ സിദ്ധിപ്പത്തസ്സ, വസീഭൂതസ്സ സാസനേ;
ദീപങ്കരോ നാമ ജിനോ, ഉപ്പജ്ജി ലോകനായകോ.

൩൯.“ഉപ്പജ്ജന്തേ ച ജായന്തേ, ബുജ്ഝന്തേ ധമ്മദേസനേ;
ചതുരോ നിമിത്തേ നാദ്ദസം, ഝാനരതിസമപ്പിതോ”തി.

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതി. **മേ**തി മമ. **സിദ്ധിപ്പത്തസ്സാ**തി പഞ്ചാഭിഞ്ഞാസിദ്ധിപ്പത്തസ്സ. **വസീഭൂതസ്സാ**തി ഭൂതവസിസ്സ, ചിണ്ണവസീഭാവമുപഗതസ്സാതി അത്ഥോ. **സാസനേ**തി വിവേകമാനസാനം സാസനേ, അനാദരലക്ഖണേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. **ജിനോ**തി കിലേസാരിജയനേന ജിനോ.

ഉപ്പജ്ജന്തേതി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ. **ജായന്തേ**തി മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനേ. **ബുജ്ഝന്തേ**തി അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝന്തേ. **ധമ്മദേസനേ**തി ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ. **ചതുരോ നിമിത്തേ**തി ചത്താരി നിമിത്താനി. ദീപങ്കരസ്സ ദസബലസ്സ പടിസന്ധി-ജാതി-ബോധി-ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേസു ചതൂസു ഠാനേസു ദസസഹസ്സിലോകധാതുകമ്പനാദീനി നിമിത്താനീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥാഹ - താനി പന ബഹൂനി നിമിത്താനി, കസ്മാ “ചതുരോ നിമിത്തേ”തി വുത്തം, അയുത്തം നനൂതി? നായുത്തം, യദിപി ഏതാനി ബഹൂനി നിമിത്താനി, ചതൂസു ഠാനേസു പന പവത്തത്താ “ചതുരോ നിമിത്തേ”തി വുത്തം. **നാദ്ദസ**ന്തി നാദ്ദസിം. ഇദാനി തേസം ചതുന്നം നിമിത്താനം അദസ്സനേ കാരണം നിദ്ദിസന്തോ **“ഝാനരതിസമപ്പിതോ”**തി ആഹ. **ഝാനരതീ**തി സമാപത്തിസുഖസ്സേതം അധിവചനം. ഝാനരതിയാ സമപ്പിതത്താ സമങ്ഗീഭൂതത്താ താനി നിമിത്താനി നാദ്ദസന്തി അത്ഥോ.

അഥ തസ്മിം കാലേ ദീപങ്കരദസബലോ ചതൂഹി ഖീണാസവസതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ പരമരമ്മം രമ്മം നാമ നഗരം പത്വാ **സുദസ്സന**മഹാവിഹാരേ പടിവസതി. രമ്മനഗരവാസിനോ “ദീപങ്കരോ കിര ദസബലോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ രമ്മനഗരം പത്വാ സുദസ്സനമഹാവിഹാരേ പടിവസതീ”തി സുത്വാ സപ്പിആദീനി ഭേസജ്ജാനി ഗഹേത്വാ ഭുത്തപാതരാസാ സുദ്ധുത്തരാസങ്ഗാ പുപ്ഫധൂപഗന്ധഹത്ഥാ യേന ബുദ്ധോ തേനുപസങ്കമിംസു, ഉപസങ്കമിത്വാ സത്ഥാരം വന്ദിത്വാ പുപ്ഫാദീഹി പൂജേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ അതിമധുരം ധമ്മകഥം സുത്വാ സ്വാതനായ ഭഗവന്തം നിമന്തേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ദസബലം പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കമിംസു.

തേ പുനദിവസേ അസദിസമഹാദാനം സജ്ജേത്വാ മണ്ഡപം കാരേത്വാ വിമലകോമലേഹി നീലുപ്പലേഹി ഛാദേത്വാ ചതുജ്ജാതിഗന്ധേന പരിഭണ്ഡം കാരേത്വാ ലാജപഞ്ചമാനി സുരഭികുസുമാനി വികിരിത്വാ മണ്ഡപസ്സ ചതൂസു കോണേസു സീതലമധുരവാരിപുണ്ണാ ചാടിയോ ഠപേത്വാ കദലിപണ്ണേഹി പിദഹിത്വാ മണ്ഡപോപരി ജയസുമനകുസുമസദിസം പരമരുചിരദസ്സനം ചേലവിതാനം ബന്ധിത്വാ സുവണ്ണമണിരജതതാരകാഹി രചയിത്വാ തത്ഥ ഗന്ധദാമപുപ്ഫദാമപത്തദാമരതനദാമാനി ഓലമ്ബേത്വാ ധൂപേഹി ദുദ്ദിനം കത്വാ സകലഞ്ച തം രമ്മം രമ്മനഗരം സമ്മട്ഠം സഫലകദലിയോ ച പുപ്ഫസമലങ്കതേ പുണ്ണഘടേ ച ഠപാപേത്വാ നാനാവിരാഗാ ധജപടാകായോ ച സമുസ്സാപേത്വാ മഹാവീഥിയാ ഉഭോസു പസ്സേസു സാണിപാകാരേഹി പരിക്ഖിപിത്വാ ദീപങ്കരദസബലസ്സ ആഗമനമഗ്ഗം അലങ്കരോന്താ ഉദകപരിഭിന്നട്ഠാനേസു പംസും പക്ഖിപിത്വാ ചിക്ഖല്ലകമ്പി പഥവിം അസമം സമം കത്വാ മുത്താസദിസാഹി വാലുകാഹി ആകിരന്തി, ലാജപഞ്ചമേഹി ച പുപ്ഫേഹി ആകിരന്തി, സഫലകദലികമുകേ ച പതിട്ഠാപേന്തി.

അഥ തസ്മിം കാലേ സുമേധതാപസോ അത്തനോ അസ്സമപദതോ ഉഗ്ഗന്ത്വാ രമ്മനഗരവാസീനം തേസം മനുസ്സാനം ഉപരിഭാഗേന ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ തേ ഹട്ഠപഹട്ഠേ മഗ്ഗം സോധേന്തേ ച അലങ്കരോന്തേ ച ദിസ്വാ - "കിം നു ഖോ കാരണ"ന്തി ചിന്തേത്വാ സബ്ബേസം പസ്സന്താനഞ്ഞേവ ആകാസതോ ഓരുയ്ഹ ഏകമന്തേ ഠത്വാ തേ മനുസ്സേ പുച്ഛി - "അമ്ഭോ! കസ്സത്ഥായ തുമ്ഹേ ഇമം മഗ്ഗം സോധേഥാ"തി? തേന വുത്തം -

൩൬. "പച്ചന്തദേസവിസയേ, നിമന്തേത്വാ തഥാഗതം;
തസ്സ ആഗമനം മഗ്ഗം, സോധേന്തി തുട്ഠമാനസാ.

൩൭. "അഹം തേന സമയേന, നിക്ഖമിത്വാ സകസ്സമാ;
ധുനന്തോ വാകചീരാനി, ഗച്ഛാമി അമ്ബരേ തദാ.

൩൮. "വേദജാതം ജനം ദിസ്വാ, തുട്ഠഹട്ഠം പമോദിതം;
ഓരോഹിത്വാന ഗഗനാ, മനുസ്സേ പുച്ഛി താവദേ.

൩൯. "തുട്ഠഹട്ഠോ പമുദിതോ, വേദജാതോ മഹാജനോ;
കസ്സ സോധീയതി മഗ്ഗോ, അഞ്ജസം വടുമായന"ന്തി.

തത്ഥ **പച്ചന്തദേസവിസയേ**തി മജ്ഝിമദേസസ്സേവ ഏകപസ്സേ പച്ചന്തദേസസഞ്ഞിതേ ജനപദേ. **തസ്സ ആഗമനം മഗ്ഗ**ന്തി തേന ആഗന്തബ്ബം മഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **അഹം തേന സമയേനാ**തി അഹം തസ്മിം സമയേ, ഭുമ്മത്ഥേ ചേതം കരണവചനം ദട്ഠബ്ബം. **സകസ്സമാ**തി അത്തനോ അസ്സമപദതോ നിക്ഖമിത്വാ. **ധുനന്തോ**തി ഓധുനന്തോ. **"തേന സമയേന" ച, "തദാ" ചാ**തി ഇമേസം ദ്വിന്നം പദാനം ഏകത്ഥത്താ പുരിമസ്സ നിക്ഖമനകിരിയായ പച്ഛിമസ്സ ച ഗമനകിരിയായ സദ്ധിം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ഇതരഥാ പുനരുത്തിദോസാ ന മുച്ചതി. **തദാ**തി തസ്മിം സമയേ.

വേദജാതന്തി സഞ്ജാതസോമനസ്സം. **തുട്ഠഹട്ഠം പമോദിത**ന്തി ഇമാനി തീണി പദാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അത്ഥദീപനാനി. അഥ വാ സുഖേന **തുട്ഠം,** പീതിയാ **ഹട്ഠം,** പാമോജ്ജേന **പമുദിതം. ഓരോഹിത്വാനാ**തി ഓതരിത്വാ. **മനുസ്സേ പുച്ഛീ**തി മാനുസേ പുച്ഛി. അയമേവ വാ പാഠോ. **താവദേ**തി തദാ, തങ്ഖണേയേവാതി അത്ഥോ. ഇദാനി പുച്ഛിതമത്ഥം ദസ്സേന്തേന **"തുട്ഠഹട്ഠോ പമുദിതോ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അയം മഹാജനോ തുട്ഠഹട്ഠോ പമോദിതഹദയോ ഹുത്വാ മഗ്ഗം സോധേതി, കിം കാരണാ സോധേതി, കസ്സത്ഥായ വാ സോധേതീതി? ഏവം "സോധേതി" സദ്ദം ആഹരിത്വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ, ഇതരഥാ ന യുജ്ജതി. **സോധീയതീ**തി സുദ്ധഭാവോ കരീയതി. **മഗ്ഗോ അഞ്ജസം വടുമായന**ന്തി മഗ്ഗസ്സേവേതാനി വേവചനാനി.

ഏവം തേന സുമേധതാപസേന പുട്ഠാ തേ മനുസ്സാ ആഹംസു - "ഭന്തേ സുമേധ, കിം ന ജാനാഥ ദീപങ്കരോ നാമ ബുദ്ധോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ ജനപദചാരികം ചരമാനോ അനുക്കമേന അമ്ഹാകം നഗരം പത്വാ സുദസ്സനമഹാവിഹാരേ പടിവസതി, മയം തം ഭഗവന്തം നിമന്തയിത്വാ തസ്സേവ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആഗമനമഗ്ഗം സോധേമാ"തി. തതോ തം സുത്വാ സുമേധപണ്ഡിതോ ചിന്തേസി - "ബുദ്ധോതി ഖോ പനേസ ഘോസോപി ദുല്ലഭോ, പഗേവ ബുദ്ധുപ്പാദോ, തേന

ഹി മയാപി ഇമേഹി മനുസ്സേഹി സദ്ധിം ദസബലസ്സ ആഗമനമഗ്ഗം സോധേതും വട്ടതീ”തി. സോ തേ മനുസ്സേ ആഹ - “സചേ, ഭോ, തുമ്ഹേ ഇമം മഗ്ഗം ബുദ്ധസ്സ സോധേഥ, മയ്ഹമ്പി ഏകം ഓകാസം ദേഥ, അഹമ്പി തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം ബുദ്ധസ്സ മഗ്ഗം സോധേസ്സാമീ”തി. തതോ തേ “സാധൂ”തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ - “അയം സുമേധപണ്ഡിതോ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ”തി ജാനമാനാ ദുബ്ബിസോധനം ഉദകസമ്ഭിന്നം അതിവിയ വിസമം ഏകം ഓകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ - “ഇമം ഓകാസം തുമ്ഹേ സോധേഥ അലങ്കരോഥ ചാ”തി അദംസു. തതോ സുമേധപണ്ഡിതോ ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ ചിന്തേസി - “അഹം പന ഇമം ഓകാസം ഇദ്ധിയാ പരമദസ്സനീയം കാതും പഹോമി, ഏവം കതേ പന മം ന പരിതോസേസ്സതി. അജ്ജ പന മയാ കായവേയ്യാവച്ചം കാതും വട്ടതീ”തി പംസും ആഹരിത്വാ തം പദേസം പൂരേതി.

തസ്സ പന തസ്മിം പദേസേ അസോധിതേ വിപ്പകതേയേവ രമ്മനഗരവാസിനോ മനുസ്സാ ഭഗവതോ കാലമാരോചേസും - “നിട്ഠിതം, ഭന്തേ, ഭത്ത”ന്തി. ഏവം തേഹി കാലേ ആരോചിതേ ദസബലോ ജയസുമനകുസുമസദിസവണ്ണം ദുപട്ടചീവരം തിമണ്ഡലം പടിച്ഛാദേത്വാ നിവാസേത്വാ തസ്സുപരി സുവണ്ണപാമങ്ഗേന ജയസുമനകുസുമകലാപം പരിക്ഖിപന്തോ വിയ വിജ്ജുലതാസസ്സിരികം കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ കനകഗിരിസിഖരമത്ഥകേ ലാഖാരസം പരിസിഞ്ചന്തോ വിയ സുവണ്ണചേതിയം പവാളജാലേന പരിക്ഖിപന്തോ വിയ ച സുവണ്ണഗ്ഘികം രത്തകമ്ബലേന പടിമുഞ്ചന്തോ വിയ ച സരദസമയരജനികരം രത്തവലാഹകേന പടിച്ഛാദേന്തോ വിയ ച ലാഖാരസേന തിന്തകിംസുകകുസുമസദിസവണ്ണം രത്തവരപംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ ഗന്ധകുടിദ്വാരതോ കഞ്ചനഗുഹതോ സീഹോ വിയ നിക്ഖമിത്വാ ഗന്ധകുടിപമുഖേ അട്ഠാസി. അഥ സബ്ബേ ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ ഭഗവന്തം പരിവാരയിംസു. തേ പന പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ഭിക്ഖൂ ഏവരൂപാ അഹേസും -

“അപ്പിച്ഛാ പന സന്തുട്ഠാ, വത്താരോ വചനക്ഖമാ;
പവിവിത്താ അസംസട്ഠാ, വിനീതാ പാപഗരഹിനോ.

“സബ്ബേപി സീലസമ്പന്നാ, സമാധിജ്ഝാനകോവിദാ;
പഞ്ഞാവിമുത്തിസമ്പന്നാ, തിപഞ്ചചരണായുതാ.

“ഖീണാസവാ വസിപ്പത്താ, ഇദ്ധിമന്തോ യസസ്സിനോ;
സന്തിന്ദ്രിയാ ദമപ്പത്താ, സുദ്ധാ ഖീണപുനബ്ഭവാ”തി.

ഇതി ഭഗവാ സയം വീതരാഗോ വീതരാഗേഹി വീതദോസോ വീതദോസേഹി വീതമോഹോ വീതമോഹേഹി പരിവുതോ അതിവിയ വിരോചിത്ഥ. അഥ സത്ഥാ മഹാനുഭാവാനം ഖീണാസവാനം ഛളഭിഞ്ഞാനം ചതൂഹി സതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ മരുഗണപരിവുതോ ദസസതനയനോ വിയ ബ്രഹ്മഗണപരിവുതോ ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാ വിയ ച അപരിമിതസമയസമുപചിതകുസലബലജനിതായ അനോപമായ ബുദ്ധലീളായ താരാഗണപരിവുതോ സരദസമയരജനികരോ വിയ ച ഗഗനതലം തം മഗ്ഗം അലങ്കതപടിയത്തം പടിപജ്ജി.

“സുവണ്ണവണ്ണായ പഭായ ധീരോ, സുവണ്ണവണ്ണേ കിര മഗ്ഗരുക്ഖേ;
സുവണ്ണവണ്ണേ കുസുമേ കരോന്തോ, സുവണ്ണവണ്ണോ പടിപജ്ജി മഗ്ഗം”.

സുമേധതാപസോപി തേന അലങ്കതപടിയത്തേന മഗ്ഗേന ആഗച്ഛന്തസ്സ ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം അസീതിയാ അനുബ്യഞ്ജനേഹി അനുരഞ്ജിതം ബ്യാമപ്പഭായ പരിക്ഖേപം സസ്സിരികം ഇന്ദനീലമണിസദിസം ആകാസേ നാനപ്പകാരാ വിജ്ജുലതാ വിയ ഛബ്ബണ്ണബുദ്ധരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേന്തം രൂപസോഭഗ്ഗപ്പത്തം അത്തഭാവം അക്ഖീനി ഉമ്മീലേത്വാ ഓലോകേത്വാ - “അജ്ജ മയാ ദസബലസ്സ ജീവിതപരിച്ചാഗം കാതും വട്ടതീ”തി, “മാ ഭഗവാ കലലേ അക്കമി, മണിമയഫലകസേതും അക്കമന്തോ വിയ സദ്ധിം ചതൂഹി ഖീണാസവസതസഹസ്സേഹി മമ പിട്ഠിം അക്കമന്തോ ഗച്ഛതു, തം മേ ഭവിസ്സതി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായാ”തി കേസേ മോചേത്വാ അജിനജടാവാകചീരാനി കാളവണ്ണേ കലലേ പത്ഥരിത്വാ തത്ഥേവ കലലപിട്ഠേ നിപജ്ജി. തേന വുത്തം -

൪൦. “തേ മേ പുട്ഠാ വിയാകംസു, ബുദ്ധോ ലോകേ അനുത്തരോ;
ദീപങ്കരോ നാമ ജിനോ, ഉപ്പജ്ജി ലോകനായകോ;
തസ്സ സോധീയതി മഗ്ഗോ, അഞ്ജസം വടുമായനം.

൪൧. “ബുദ്ധോതി വചനം സുത്വാന, പീതി ഉപ്പജ്ജി താവദേ;
ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി കഥയന്തോ, സോമനസ്സം പവേദയിം.

൪൨. “തത്ഥ ഠത്വാ വിചിന്തേസിം, തുട്ഠോ സംവിഗ്ഗമാനസോ;
ഇധ ബീജാനി രോപിസ്സം, ഖണോ വേ മാ ഉപച്ചഗാ.

൪൩. “യദി ബുദ്ധസ്സ സോധേഥ, ഏകോകാസം ദദാഥ മേ;
അഹമ്പി സോധയിസ്സാമി, അഞ്ജസം വടുമായനം.

൪൪. “അദംസു തേ മമോകാസം, സോധേതും അഞ്ജസം തദാ;
ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി ചിന്തേന്തോ, മഗ്ഗം സോധേമഹം തദാ.

൪൫. “അനിട്ഠിതേ മമോകാസേ, ദീപങ്കരോ മഹാമുനി;
ചതൂഹി സതസഹസ്സേഹി, ഛളഭിഞ്ഞേഹി താദിഹി;
ഖീണാസവേഹി വിമലേഹി, പടിപജ്ജി അഞ്ജസം ജിനോ.

൪൬. “പച്ചുഗ്ഗമനാ വത്തന്തി, വജ്ജന്തി ഭേരിയോ ബഹൂ;
ആമോദിതാ നരമരൂ, സാധുകാരം പവത്തയും.

൪൭. “ദേവാ മനുസ്സേ പസ്സന്തി, മനുസ്സാപി ച ദേവതാ;
ഉഭോപി തേ പഞ്ജലികാ, അനുയന്തി തഥാഗതം.

൪൮. “ദേവാ ദിബ്ബേഹി തുരിയേഹി, മനുസ്സാ മാനുസേഹി ച;
ഉഭോപി തേ വജ്ജയന്താ, അനുയന്തി തഥാഗതം.

൪൯. “ദിബ്ബം മന്ദാരവം പുപ്ഫം, പദുമം പാരിഛത്തകം;
ദിസോദിസം ഓകിരന്തി, ആകാസനഭഗതാ മരൂ.

൫൦. “ദിബ്ബം ചന്ദനചുണ്ണഞ്ച, വരഗന്ധഞ്ച കേവലം;
ദിസോദിസം ഓകിരന്തി, ആകാസനഭഗതാ മരൂ.

൫൧. “ചമ്പകം സരലം നീപം, നാഗപുന്നാഗകേതകം;
ദിസോദിസം ഉക്ഖിപന്തി, ഭൂമിതലഗതാ നരാ.

൫൨. “കേസേ മുഞ്ചിത്വാഹം തത്ഥ, വാകചീരഞ്ച ചമ്മകം;
കലലേ പത്ഥരിത്വാന, അവകുജ്ജോ നിപജ്ജഹം.

൫൩. “അക്കമിത്വാന മം ബുദ്ധോ, സഹ സിസ്സേഹി ഗച്ഛതു;
മാ നം കലലേ അക്കമിത്ഥ, ഹിതായ മേ ഭവിസ്സതീ”തി.

തത്ഥ **വിയാകംസൂ**തി ബ്യാകരിംസു. “ദീപങ്കരോ നാമ ജിനോ, തസ്സ സോധീയതി പഥോ”തിപി പാഠോ. **സോമനസ്സം പവേദയി**ന്തി സോമനസ്സമനുഭവിന്തി അത്ഥോ. **തത്ഥ ഠത്വാ**തി യസ്മിം പദേസേ ആകാസതോ ഓതരി, തത്ഥേവ ഠത്വാ. **സംവിഗ്ഗമാനസോ**തി പീതിവിമ്ഹിതമാനസോ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ദീപങ്കരേ പുഞ്ഞക്ഖേത്തേ. **ബീജാനീ**തി കുസലബീജാനി. **രോപിസ്സ**ന്തി രോപിസ്സാമി. **ഖണോ**തി അട്ഠക്ഖണവിരഹിതോ നവമോ ഖണസന്നിപാതോ. അതിദുല്ലഭോ സോ മയാ പടിലദ്ധോ. **വേ**തി നിപാതമത്തം. **മാ ഉപച്ചഗാ**തി സോ മാ അച്ചഗമാ, മാ അതിക്കമീതി അത്ഥോ. **ദദാഥാ**തി ദേഥ. **തേ**തി യേ മേ പുട്ഠാ മനുസ്സാ, തേതി അത്ഥോ. **സോധേമഹം തദാ**തി സോധേമി അഹം തദാ. **അനിട്ഠിതേ**തി അപരിയോസിതേ വിപ്പകതേ. **ഖീണാസവേഹീ**തി ഏത്ഥ ചത്താരോ ആസവാ - കാമാസവോ, ഭവാസവോ, ദിട്ഠാസവോ, അവിജ്ജാസവോതി (ചൂളനി॰ ജതുകണ്ണിമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬൯) ഇമേ ചത്താരോ ആസവാ യേസം ഖീണാ പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ പടിപ്പസ്സദ്ധാ അഭബ്ബുപ്പത്തികാ ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢാ, തേ ഖീണാസവാ, തേഹി ഖീണാസവേഹി. ഖീണാസവത്തായേവ **വിമലേഹി**.

ദേവാ മനുസ്സേ പസ്സന്തീതി എത്ഥ ദേവാനം മനുസ്സദസ്സനേ വത്തബ്ബം നത്ഥി, പകതിദസ്സനവസേന പന യഥാ മനുസ്സാ ഇധ ഠത്വാ പസ്സന്തി, എവം ദേവാപി മനുസ്സേ പസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **ദേവതാ**തി ദേവേ. **ഉഭോപീ**തി ഉഭോ ദേവമനുസ്സാ. **പഞ്ജലികാ**തി കതപഞ്ജലികാ, ഉഭോപി ഹത്ഥേ സിരസി പതിട്ഠാപേത്വാതി അത്ഥോ. **അനുയന്തി തഥാഗത**ന്തി തഥാഗതസ്സ പച്ഛതോ യന്തി, അനുയോഗേ സതി സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ഹോതീതി ലക്ഖണം. തേന വുത്തം ''അനുയന്തി തഥാഗത''ന്തി. **വജ്ജയന്താ**തി വാദേന്താ.

മന്ദാരവന്തി മന്ദാരവപുപ്ഫം. **ദിസോദിസ**ന്തി ദിസതോ ദിസതോ. **ഓകിരന്തീ**തി അവകിരന്തി. **ആകാസനഭഗതാ**തി ആകാസസങ്ഖാതേ നഭസി ഗതാ. അഥ വാ ആകാസം ഗതാ സഗ്ഗഗതാവ. ''നഭോ''തി ഹി സഗ്ഗോ വുച്ചതി. **മരൂ**തി അമരാ. **സരല**ന്തി സരലതരുകുസുമം. **നീപ**ന്തി കദമ്ബപുപ്ഫം. **നാഗപുന്നാഗകേതക**ന്തി നാഗപുന്നാഗകേതകപുപ്ഫാനി ച. **ഭൂമിതലഗതാ**തി ഭൂമിഗതാ.

കേസേ മുഞ്ചിത്വാഹന്തി അഹം കേസേ ബദ്ധാ കലാപകുടിലജടാ മുഞ്ചിത്വാ, വിപ്പകിരിത്വാതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി മയ്ഹം ദിന്നേ ഓകാസേ. **ചമ്മക**ന്തി ചമ്മക്ഖണ്ഡം. **കലലേ**തി ചിക്ഖല്ലകദ്ദമേ. **അവകുജ്ജോ**തി അധോമുഖോ ഹുത്വാ. **നിപജ്ജഹ**ന്തി നിപജ്ജിം അഹം. **മാ ന**ന്തി എത്ഥ **മാ**തി പടിസേധത്ഥേ നിപാതോ. **ന**ന്തി പദപൂരണത്ഥേ നിപാതോ, ബുദ്ധോ കലലേ മാ അക്കമിത്ഥാതി അത്ഥോ. **ഹിതായ മേ ഭവിസ്സതീ**തി തം കലലേ അനക്കമനം ദീഘരത്തം മമ ഹിതത്ഥായ ഭവിസ്സതീതി. ''സുഖായ മേ ഭവിസ്സതീ''തിപി പാഠോ.

തതോ സുമേധപണ്ഡിതോ കലലപിട്ഠേ നിപന്നോ എവം ചിന്തേസി - ''സചാഹം ഇച്ഛേയ്യം സബ്ബകിലേസേ ഝാപേത്വാ സങ്ഘനവകോ ഹുത്വാ രമ്മനഗരം പവിസേയ്യം, അഞ്ഞാതകവേസേന പന മേ കിലേസേ ഝാപേത്വാ നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ കിച്ചം നത്ഥി, യംനൂനാഹം ദീപങ്കരദസബലോ വിയ പരമാഭിസമ്ബോധിം പത്വാ ധമ്മനാവം ആരോപേത്വാ മഹാജനം സംസാരസാഗരാ ഉത്താരേത്വാ പച്ഛാ പരിനിബ്ബായേയ്യം, ഇദം മേ പതിരൂപ''ന്തി. തതോ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ ബുദ്ധഭാവായ അഭിനീഹാരം കത്വാ നിപജ്ജി. തേന വുത്തം -

൫൫. ''പഥവിയം നിപന്നസ്സ, എവം മേ ആസി ചേതസോ;
ഇച്ഛമാനോ അഹം അജ്ജ, കിലേസേ ഝാപയേ മമ.

൫൬. ''കിം മേ അഞ്ഞാതവേസേന, ധമ്മം സച്ഛികതേനിധ;
സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, ബുദ്ധോ ഹേസ്സം സദേവകേ.

൫൭. ''കിം മേ എകേന തിണ്ണേന, പുരിസേന ഥാമദസ്സിനാ;
സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, സന്താരേസ്സം സദേവകം.

൫൮. ''ഇമിനാ മേ അധികാരേന, കതേന പുരിസുത്തമേ;
സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ, താരേമി ജനതം ബഹും.

൫൯. ''സംസാരസോതം ഛിന്ദിത്വാ, വിദ്ധംസേത്വാ തയോ ഭവേ;
ധമ്മനാവം സമാരുയ്ഹ, സന്താരേസ്സം സദേവക''ന്തി.

തത്ഥ **പഥവിയം നിപന്നസ്സാ**തി പുഥവിയാ നിപന്നസ്സ. അയമേവ വാ പാഠോ. **ചേതസോ**തി ചേതസോ പരിവിതക്കോ അഹോസീതി അത്ഥോ. ''എവം മേ ആസി ചേതനാ''തിപി പാഠോ. **ഇച്ഛമാനോ**തി ആകങ്ഖമാനോ. **കിലേസേ**തി കിലിസ്സന്തി ഉപതാപേന്തീതി കിലേസാ, രാഗാദയോ ദസ. **ഝാപയേ**തി ഝാപേയ്യം, മമ കിലേസേ ഝാപയേ അഹന്തി അത്ഥോ.

കിന്തി പടിക്ഖേപവചനം. **അഞ്ഞാതവേസേനാ**തി അപാകടവേസേന, അവിഞ്ഞാതേന പടിച്ഛന്നേന. ഇധ പന ഭിക്ഖൂ വിയ ആസവക്ഖയം കത്വാ കിം, ബുദ്ധകരേ ധമ്മേ പൂരേത്വാ പടിസന്ധിജാതിബോധിധമ്മചക്കപ്പവത്തനേസു മഹാപഥവികമ്പനം കത്വാ ബുദ്ധോ ബോധേതാ, തിണ്ണോ താരേതാ, മുത്തോ മോചേതാ ഭവേയ്യന്തി അധിപ്പായോ. **സദേവകേ**തി സദേവകേ ലോകേ.

ഥാമദസ്സിനാതി അത്തനോ ഥാമബലം പസ്സമാനേന. **സന്താരേസ്സ**ന്തി സന്താരേസ്സാമി. **സദേവക**ന്തി സദേവകം സത്തനികായം, സദേവകം ലോകം വാ. **അധികാരേനാ**തി അധിവിസിട്ഠേന കാരേന, ബുദ്ധസ്സ മമ ജീവിതം പരിച്ചജിത്വാ കലലപിട്ഠേ സയനേനാധികാരേനാതി അത്ഥോ.

സംസാരസോതന്തി കമ്മകിലേസവസേന യോനിഗതിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിനവസത്താവാസേസു ഇതോ ചിതോ ച സംസരണം സംസാരോ. യഥാഹ -

> ''ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാനഞ്ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ''തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൧൯; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൯൫ അപസാദനാവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൬൦; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൯; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬ സങ്ഖാപദനിദ്ദേസ; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൫൨൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൯; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൧൪, ൫൮; ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൭, ൯൯; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൬; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൭);

സംസാരോ ച സോ സോതം ചേതി സംസാരസോതം, തം സംസാരസോതം. അഥ വാ സംസാരസ്സ സോതം **സംസാരസോതം,** സംസാരകാരണം തണ്ഹാസോതം ഛിന്ദിത്വാതി അത്ഥോ. **തയോ ഭവേ**തി കാമരൂപാരൂപഭവേ. തിഭവനിബ്ബത്തകകമ്മകിലേസാ തയോ ഭവാതി അധിപ്പേതാ. **ധമ്മനാവ**ന്തി അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം. സോ ഹി ചതുരോഘുത്തരണട്ഠേന ''ധമ്മനാവാ''തി വുച്ചതി. **സമാരുയ്ഹാ**തി ആരുയ്ഹ. **സന്താരേസ്സ**ന്തി സന്താരേസ്സാമി. യസ്മാ പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥേന്തസ്സ -

൫൯.''മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതി''.

തത്ഥ **മനുസ്സത്ത**ന്തി മനുസ്സത്തഭാവേയേവ ഠത്വാ ബുദ്ധത്തം പത്ഥേന്തസ്സ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി, ന നാഗജാതിആദീസു ഠിതാനം. കസ്മാതി ചേ? അഹേതുകഭാവതോ.

ലിങ്ഗസമ്പത്തീതി മനുസ്സത്തഭാവേ വത്തമാനസ്സാപി പുരിസലിങ്ഗേ ഠിതസ്സേവ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി, ന ഇത്ഥിയാ വാ പണ്ഡകനപുംസകഉഭതോബ്യഞ്ജനകാനം വാ സമിജ്ഝതി . കസ്മാതി ചേ? ലക്ഖണപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ഇത്ഥീ അരഹം അസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൦; അ॰ നി॰ ൧.൨൭൯; വിഭ॰ ൮൦൯) വിത്ഥാരോ. തസ്മാ ഇത്ഥിലിങ്ഗേ ഠിതസ്സ മനുസ്സജാതികസ്സാപി പത്ഥനാ ന സമിജ്ഝതി.

ഹേതൂതി പുരിസസ്സാപി തസ്മിം അത്തഭാവേ അരഹത്തപ്പത്തിയാ ഹേതുസമ്പന്നസ്സേവ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി, നോ ഇതരസ്സ.

സത്ഥാരദസ്സനന്തി സചേ ജീവമാനകബുദ്ധസ്സേവ സന്തികേ പത്ഥേതി പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി. പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ചേതിയസ്സ സന്തികേ വാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ വാ പടിമായ വാ പച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം വാ സന്തികേ പത്ഥനാ ന സമിജ്ഝതി. കസ്മാ? ഭബ്ബാഭബ്ബേ ഞത്വാ കമ്മവിപാകപരിച്ഛേദകഞാണേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ബ്യാകാതും അസമത്ഥത്താ. തസ്മാ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേയേവ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി.

പബ്ബജ്ജാതി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ പത്ഥേന്തസ്സാപി കമ്മകിരിയവാദീസു താപസേസു വാ ഭിക്ഖൂസു വാ പബ്ബജിതസ്സേവ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി, നോ ഗിഹിലിങ്ഗേ ഠിതസ്സ. കസ്മാ? പബ്ബജിതായേവ ഹി ബോധിസത്താ സമ്ബോധിം അധിഗച്ഛന്തി, ന ഗഹട്ഠാ. തസ്മാ ആദിമ്ഹി പണിധാനകാലേപി പബ്ബജിതേനേവ ഭവിതബ്ബം.

ഗുണസമ്പത്തീതി പബ്ബജിതസ്സാപി അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞസ്സേവ സമിജ്ഝതി, ന പന ഇമായ ഗുണസമ്പത്തിയാ വിരഹിതസ്സ. കസ്മാ? നിഗ്ഗുണസ്സ തദഭാവതോ.

അധികാരോതി ഗുണസമ്പന്നേനാപി യേന അത്തനോ ജീവിതം ബുദ്ധാനം പരിച്ചത്തം ഹോതി, തസ്സ ഇമിനാ അധികാരേന സമ്പന്നസ്സേവ സമിജ്ഝതി, ന ഇതരസ്സ.

ഛന്ദതാതി അഭിനീഹാരസമ്പന്നസ്സാപി യസ്സ ബുദ്ധകാരകധമ്മാനം അത്ഥായ മഹന്തോ ഛന്ദോ വായാമോ ച ഉസ്സാഹോ ച പരിയേട്ഠി ച, തസ്സേവ സമിജ്ഝതി, ന ഇതരസ്സ. തത്രിദം ഛന്ദമഹന്തതായ ഓപമ്മം - സചേ ഹി ഏവമസ്സ, ''യോ പന സകലചക്കവാളഗബ്ഭം ഏകോദകീഭൂതം അത്തനോ ബാഹുബലേന ഉത്തരിത്വാ പാരം ഗന്തും സമത്ഥോ, സോ ബുദ്ധത്തം പാപുണാതി. യോ പനിമം അത്തനോ ദുക്കരം ന മഞ്ഞതി 'അഹം ഇമം ഉത്തരിത്വാ പാരം ഗമിസ്സാമീ'''തി ഏവം മഹതാ ഛന്ദേന ഉസ്സാഹേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, തസ്സ പത്ഥനാ സമിജ്ഝതി, ന ഇതരസ്സ (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാന, സുമേധകഥാ; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ പകിണ്ണകകഥാ).

സുമേധപണ്ഡിതോ പന ഇമേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാവ ബുദ്ധഭാവായ അഭിനീഹാരം കത്വാ നിപജ്ജി. ദീപങ്കരോപി ഭഗവാ ആഗന്ത്വാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ സീസഭാഗേ ഠത്വാ കലലപിട്ഠേ നിപന്നം സുമേധതാപസം ദിസ്വാ - ''അയം താപസോ ബുദ്ധത്തായ അഭിനീഹാരം കത്വാ നിപന്നോ, ഇജ്ഝിസ്സതി നു ഖോ ഏതസ്സ പത്ഥനാ, ഉദാഹു നോ''തി അനാഗതംസഞാണം പേസേത്വാ ഉപധാരേന്തോ - ''ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി അതിക്കമിത്വാ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ഠിതകോവ പരിസമജ്ഝേ ബ്യാകാസി - ''പസ്സഥ നോ, തുമ്ഹേ ഭിക്ഖവേ, ഇമം ഉഗ്ഗതപം താപസം കലലപിട്ഠേ നിപന്ന''ന്തി. ''ഏവം, ഭന്തേ''തി. അയം ബുദ്ധത്തായ അഭിനീഹാരം കത്വാ നിപന്നോ, സമിജ്ഝിസ്സതി ഇമസ്സ താപസസ്സ പത്ഥനാ, അയഞ്ഹി ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി. തസ്മിം പനസ്സ അത്തഭാവേ കപിലവത്ഥു നാമ നഗരം നിവാസോ ഭവിസ്സതി, മഹാമായാ നാമ ദേവീ മാതാ, സുദ്ധോദനോ നാമ രാജാ പിതാ, ഉപതിസ്സോ ച കോലിതോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, ആനന്ദോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, ഖേമാ ച ഉപ്പലവണ്ണാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ ഭവിസ്സന്തി . അയം പരിപക്കഞാണോ ഹുത്വാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ മഹാപധാനം പദഹിത്വാ നിഗ്രോധമൂലേ സുജാതായ നാമ കുമാരിയാ ദിന്നം പായാസം പടിഗ്ഗഹേത്വാ നേരഞ്ജരായ തീരേ പരിഭുഞ്ജിത്വാ ബോധിമണ്ഡം ആരുയ്ഹ അസ്സത്ഥരുക്ഖമൂലേ അഭിസമ്ബുജ്ഝിസ്സതീതി. തേന വുത്തം -

ന്നം. ''ദീപങ്കരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
ഉസ്സീസകേ മം ഠത്വാന, ഇദം വചനമബ്രവി.

ന്ന൧. ''പസ്സഥ ഇമം താപസം, ജടിലം ഉഗ്ഗതാപനം;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

ന്ന൨. ''അഹൂ കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ, നിക്ഖമിത്വാ തഥാഗതോ;
പധാനം പദഹിത്വാന, കത്വാ ദുക്കരകാരികം.

ന്ന൩. ''അജപാലരുക്ഖമൂലസ്മിം, നിസീദിത്വാ തഥാഗതോ;
തത്ഥ പായാസം പഗ്ഗയ്ഹ, നേരഞ്ജരമുപേഹിതി.

ന്ന൪. ''നേരഞ്ജരായ തീരമ്ഹി, പായാസം അദ സോ ജിനോ;
പടിയത്തവരമഗ്ഗേന, ബോധിമൂലമുപേഹിതി.

ന്ന൫. ''തതോ പദക്ഖിണം കത്വാ, ബോധിമണ്ഡം അനുത്തരോ;
അസ്സത്ഥരുക്ഖമൂലമ്ഹി, ബുജ്ഝിസ്സതി മഹായസോ.

ന്ന൬. ''ഇമസ്സ ജനികാ മാതാ, മായാ നാമ ഭവിസ്സതി;
പിതാ സുദ്ധോദനോ നാമ, അയം ഹേസ്സതി ഗോതമോ.

ന്ന൭. ''അനാസവാ വീതരാഗാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
കോലിതോ ഉപതിസ്സോ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവകാ;
ആനന്ദോ നാമുപട്ഠാകോ, ഉപട്ഠിസ്സതിമം ജിനം.

ന്ന്വ്വഖേമാ ഉപ്പലവണ്ണാ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവികാ;
അനാസവാ വീതരാഗാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ.

ന്ൻ. "ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, അസ്സത്ഥോതി പവുച്ചതി;
ചിത്തോ ച ഹത്ഥാളവകോ, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തുപട്ഠകാ;
ഉത്തരാ നന്ദമാതാ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തുപട്ഠികാ"തി.

തത്ഥ **ലോകവിദൂ**തി സബ്ബഥാ വിദിതലോകത്താ പന ലോകവിദൂ. ഭഗവാ ഹി സഭാവതോ സമുദയതോ നിരോധതോ നിരോധൂപായതോതി സബ്ബഥാപി ലോകം അവേദി അഞ്ഞാസി പടിവിജ്ഝി. തസ്മാ ലോകവിദൂതി വുച്ചതി. യഥാഹ -

"തസ്മാ ഹവേ ലോകവിദൂ സുമേധോ, ലോകന്തഗൂ വൂസിതബ്രഹ്മചരിയോ;
ലോകസ്സ അന്തം സമിതാവി ഞത്വാ, നാസീസതീ ലോകമിമം പരഞ്ചാ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൦൭; അ॰ നി॰ ൪.൪൬);

അപി ച തയോ ലോകാ - സങ്ഖാരലോകോ, സത്തലോകോ, ഓകാസലോകോതി. തത്ഥ സങ്ഖാരലോകോ നാമ പടിച്ചസമുപ്പന്നാ പഥവിആദയോ ധമ്മാ. സത്തലോകോ നാമ സഞ്ഞിനോ അസഞ്ഞിനോ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിനോ ച സത്താ. ഓകാസലോകോ നാമ സത്താനം നിവാസട്ഠാനം. ഇമേ പന തയോപി ലോകാ ഭഗവതാ യഥാസഭാവതോ വിദിതാ, തസ്മാ ലോകവിദൂതി വുച്ചതി. **ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ**തി ദാനാനം പടിഗ്ഗഹേതും അരഹത്താ ദക്ഖിണേയ്യത്താ ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ. **ഉസ്സീസകേ മം ഠത്വാനാ**തി മമ സീസസമീപേ ഠത്വാ. **ഇദം** ഇദാനി വത്തബ്ബം വചനം അബ്രവീതി അത്ഥോ. **ജടില**ന്തി ജടാ അസ്സ സന്തീതി ജടിലോ, തം ജടിലം. **ഉഗ്ഗതാപന**ന്തി ഉഗ്ഗതാപസം. **അഹൂ**തി അഹനി, അഥാതി അത്ഥോ. അയമേവ വാ പാഠോ. **കപിലവ്ഹയാ**തി കപിലഅവ്ഹയാ അഭിധാനാ. **രമ്മാ**തി രമണീയതോ. **പധാന**ന്തി വീരിയം. **ഏഹിതീ**തി ഏസ്സതി ഗമിസ്സതി. സേസഗാഥാസു ഉത്താനമേവാതി.

തതോ സുമേധപണ്ഡിതോ - "മയ്ഹം കിര പത്ഥനാ സമിജ്ഝിസ്സതീ"തി സഞ്ജാതസോമനസ്സോ അഹോസി. മഹാജനോ ദീപങ്കരദസബലസ്സ വചനം സുത്വാ - "സുമേധതാപസോ കിര ബുദ്ധബീജങ്കുരോ"തി ഹട്ഠതുട്ഠോ അഹോസി. ഏവഞ്ചസ്സ അഹോസി - "യഥാ നാമ പുരിസോ നദിം തരന്തോ ഉജുകേന തിത്ഥേന തരിതും അസക്കോന്തോ ഹേട്ഠാതിത്ഥേന ഉത്തരതി, ഏവമേവ മയം ദീപങ്കരദസബലസ്സ സാസനേ മഗ്ഗഫലം അലഭമാനാ അനാഗതേ യദാ ത്വം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി, തദാ തവ സമ്മുഖാ മഗ്ഗഫലം സച്ഛികാതും സമത്ഥാ ഭവേയ്യാമാ"തി പത്ഥനം അകംസു. ദീപങ്കരദസബലോ ബോധിസത്തം മഹാസത്തം പസംസിത്വാ അട്ഠഹി പുപ്ഫമുട്ഠീഹി പൂജേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. തേപി ചതുസതസഹസ്സാ ഖീണാസവാ ബോധിസത്തം പുപ്ഫേഹി ച ഗന്ധേഹി ച പൂജേത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കമിംസു. ദേവമനുസ്സാ പന തഥേവ പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ പക്കമിംസു.

അഥ സബ്ബലോകമതിദീപങ്കരോ ദീപങ്കരോ ഭഗവാ ചതൂഹി ഖീണാസവസതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ രമ്മനഗരവാസീഹി പൂജിയമാനോ ദേവതാഹി അഭിവന്ദിയമാനോ സഞ്ഝാപ്പഭാനുരഞ്ജിതവരകനകഗിരിസിഖരോ വിയ ജങ്ഗമമാനോ അനേകേസു പാടിഹാരിയേസു വത്തമാനേസു തേന അലങ്കതപടിയത്തേന മഗ്ഗേന ഗന്ത്വാ നാനാസുരഭികുസുമഗന്ധവാസിതം ചുണ്ണസമ്മോദഗന്ധം സമുസ്സിതധജപടാകം ഗന്ധാനുബദ്ധഹദയേഹി ഭമരഗണേഹി ഗുമ്ബഗുമ്ബായമാനം ധൂപന്ധകാരം അമരപുരസദിസസോഭം അഭിരമ്മം രമ്മനഗരം പവിസിത്വാ പഞ്ഞത്തേ മഹാരഹേ ബുദ്ധാസനേ യുഗന്ധരമത്ഥകേ സരദസമയരുചിരകരരജനികരോ തിമിരനികരനിധനകരോ കമലവനവികസനകരോ ദിവസകരോ വിയ ദസബലദിവസകരോ നിസീദി. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി പടിപാടിയാ അത്തനോ അത്തനോ പത്താസനേ നിസീദി. രമ്മനഗരവാസിനോ പന ഉപാസകാ സദ്ധാദിഗുണസമ്പന്നാ നാനാവിധഖജ്ജാദീഹി സമലങ്കതം വണ്ണഗന്ധരസസമ്പന്നം അസദിസം സുഖനിദാനം ദാനം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അദംസു.

അഥ ഖോ ബോധിസത്തോ ദസബലസ്സ ബ്യാകരണം സുത്വാ ബുദ്ധഭാവം കരതലഗതമിവ മഞ്ഞമാനോ പമുദിതഹദയോ സബ്ബേസു പടിക്കന്തേസു സയനാ വുട്ഠായ - “പാരമിയോ വിചിനിസ്സാമീ”തി പുപ്ഫരാസിമത്ഥകേ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി. ഏവം നിസിന്നേ മഹാസത്തേ സകലദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സാധുകാരം ദത്വാ - “അയ്യ സുമേധതാപസ, പോരാണകബോധിസത്താനം പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ - ‘പാരമിയോ വിചിനിസ്സാമീ’തി നിസിന്നകാലേ യാനി പുബ്ബനിമിത്താനി നാമ പഞ്ഞായന്തി, താനി സബ്ബാനിപി അജ്ജ പാതുഭൂതാനി നിസ്സംസയേന ത്വം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി, മയമേതം ജാനാമ - ‘യസ്സേതാനി നിമിത്താനി പഞ്ഞായന്തി, സോ ഏകന്തേനേവ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി’ തസ്മാ ത്വം അത്തനോ വീരിയം ദള്ഹം കത്വാ പഗ്ഗണ്ഹാ”തി ബോധിസത്തം നാനപ്പകാരാഹി ഥുതീഹി അഭിത്ഥവിംസു. തേന വുത്തം -

൭൦. “ഇദം സുത്വാന വചനം, അസമസ്സ മഹേസിനോ;
ആമോദിതാ നരമരൂ, ബുദ്ധബീജം കിര അയം.

൭൧. “ഉക്കുട്ഠിസദ്ദാ വത്തന്തി, അപ്ഫോടേന്തി ഹസന്തി ച;
കതഞ്ജലീ നമസ്സന്തി, ദസസഹസ്സീ സദേവകാ.

൭൨. “യദിമസ്സ ലോകനാഥസ്സ, വിരജ്ഝിസ്സാമ സാസനം;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൭൩. “യഥാ മനുസ്സാ നദിം തരന്താ, പടിതിത്ഥം വിരജ്ഝിയ;
ഹേട്ഠാതിത്ഥേ ഗഹേത്വാന, ഉത്തരന്തി മഹാനദിം.

൭൪. “ഏവമേവ മയം സബ്ബേ, യദി മുഞ്ചാമിമം ജിനം;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൭൫. “ദീപങ്കരോ ലോകവിദൂ, ആഹുതീനം പടിഗ്ഗഹോ;
മമ കമ്മം പകിത്തേത്വാ, ദക്ഖിണം പാദമുദ്ധരി.

൭൬. “യേ തത്ഥാസും ജിനപുത്താ, പദക്ഖിണമകംസു മം;
ദേവാ മനുസ്സാ അസുരാ ച, അഭിവാദേത്വാന പക്കമും.

൭൭. “ദസ്സനം മേ അതിക്കന്തേ, സസങ്ഘേ ലോകനായകേ;
സയനാ വുട്ഠഹിത്വാന, പല്ലങ്കം ആഭുജിം തദാ.

൭൮. “സുഖേന സുഖിതോ ഹോമി, പാമോജ്ജേന പമോദിതോ;
പീതിയാ ച അഭിസ്സന്നോ, പല്ലങ്കം ആഭുജിം തദാ.

൭൯. “പല്ലങ്കേന നിസീദിത്വാ, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ;
വസീഭൂതോ അഹം ഝാനേ, അഭിഞ്ഞാസു പാരമിം ഗതോ.

൮൦. “സഹസ്സിയമ്ഹി ലോകമ്ഹി, ഇസയോ നത്ഥി മേ സമാ;
അസമോ ഇദ്ധിധമ്മേസു, അലഭിം ഈദിസം സുഖം.

൮൧. “പല്ലങ്കാഭുജനേ മയ്ഹം, ദസസഹസ്സാധിവാസിനോ;
മഹാനാദം പവത്തേസും, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൨. “യാ പുബ്ബേ ബോധിസത്താനം, പല്ലങ്കവരമാഭുജേ;
നിമിത്താനി പദിസ്സന്തി, താനി അജ്ജ പദിസ്സരേ.

൮൩. “സീതം ബ്യപഗതം ഹോതി, ഉണ്ഹഞ്ച ഉപസമ്മതി;
താനി അജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൪. “ദസസഹസ്സീ ലോകധാതു, നിസ്സദ്ദാ ഹോന്തി നിരാകുലാ;
താനി അജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൫. “മഹാവാതാ ന വായന്തി, ന സന്ദന്തി സവന്തിയോ;
താനി അജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൬. ഫലജാ ദകജാ പുപ്ഫാ, സബ്ബേ പുപ്ഫന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ പുപ്ഫിതാ സബ്ബേ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൭. "ലതാ വാ യദി വാ രുക്ഖാ, ഫലഭാരാ ഹോന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ ഫലിതാ സബ്ബേ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൮. "ആകാസട്ഠാ ച ഭൂമട്ഠാ, രതനാ ജോതന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ രതനാ ജോതന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൮൯. "മാനുസ്സകാ ച ദിബ്ബാ ച, തുരിയാ വജ്ജന്തി താവദേ;
തേപജ്ജുഭോ അഭിരവന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൦. "വിചിത്തപുപ്ഫാ ഗഗനാ, അഭിവസ്സന്തി താവദേ;
തേപി അജ്ജ പവസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൧. "മഹാസമുദ്ദോ ആഭുജതി, ദസസഹസ്സീ പകമ്പതി;
തേപജ്ജുഭോ അഭിരവന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൨. "നിരയേപി ദസസഹസ്സേ, അഗ്ഗീ നിബ്ബന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ നിബ്ബുതാ അഗ്ഗീ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൩. "വിമലോ ഹോതി സൂരിയോ, സബ്ബാ ദിസ്സന്തി താരകാ;
തേപി അജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൪. "അനോവട്ഠേന ഉദകം, മഹിയാ ഉബ്ഭിജ്ജി താവദേ;
തമ്പജ്ജുബ്ഭിജ്ജതേ മഹിയാ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൫. "താരാഗണാ വിരോചന്തി, നക്ഖത്താ ഗഗനമണ്ഡലേ;
വിസാഖാ ചന്ദിമായുത്താ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൬. "ബിലാസയാ ദരീസയാ, നിക്ഖമന്തി സകാസയാ;
തേപജ്ജ ആസയാ ഛുദ്ധാ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൭. "ന ഹോന്തി അരതീ സത്താനം, സന്തുട്ഠാ ഹോന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ സബ്ബേ സന്തുട്ഠാ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൮. "രോഗാ തദുപസമ്മന്തി, ജിഘച്ഛാ ച വിനസ്സസി;
താനി അജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൯൯. "രോഗാ തദാ തനു ഹോതി, ദോസോ മോഹോ വിനസ്സസി;
തേപജ്ജ വിഗതാ സബ്ബേ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൦. "ഭയം തദാ ന ഭവതി, അജ്ജപേതം പദിസ്സതി;
തേന ലിങ്ഗേന ജാനാമ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൧. "രജോനുദ്ധംസതീ ഉദ്ധം, അജ്ജപേതം പദിസ്സതി;
തേന ലിങ്ഗേന ജാനാമ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൨. "അനിട്ഠഗന്ധോ പക്കമതി, ദിബ്ബഗന്ധോ പവായതി;
സോപജ്ജ വായതീ ഗന്ധോ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൩. "സബ്ബേ ദേവാ പദിസ്സന്തി, ഠപയിത്വാ അരൂപിനോ;
തേപജ്ജ സബ്ബേ ദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൪. "യാവതാ നിരയാ നാമ, സബ്ബേ ദിസ്സന്തി താവദേ;
തേപജ്ജ സബ്ബേ ദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൫. "കുട്ടാ കവാടാ സേലാ ച, ന ഹോന്താവരണാ തദാ;
ആകാസഭൂതാ തേപജ്ജ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൩. ചുതീ ച ഉപപത്തീ ച, ഖണേ തസ്മിം ന വിജ്ജതി;
താനിപജ്ജ പദിസ്സന്തി, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസി.

൧൦൪. ''ദള്ഹം പഗ്ഗണ്ഹ വീരിയം, മാ നിവത്ത അഭിക്കമ;
മയമ്പേതം വിജാനാമ, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ''തി.

തത്ഥ **ഇദം സുത്വാന വചന**ന്തി ഇദം ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ ബോധിസത്തസ്സ ബ്യാകരണവചനം സുത്വാ. **അസമസ്സാ**തി സമസ്സ സദിസസ്സ അഭാവതോ അസമസ്സ. യഥാഹ -

''ന മേ ആചരിയോ അത്ഥി, സദിസോ മേ ന വിജ്ജതി;
സദേവകസ്മിം ലോകസ്മിം, നത്ഥി മേ പടിപുഗ്ഗലോ''തി. (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൧; കഥാ॰ ൪൦൫; മി॰ പ॰ ൪.൫.൧൧);

മഹേസിനോതി മഹന്തേ സീലസമാധിപഞ്ഞാക്ഖന്ധേ എസി ഗവേസീതി മഹേസീ, തസ്സ മഹേസിനോ. **നരമരൂ**തി നരാ ച അമരാ ച, ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ പനായം സബ്ബേപി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ നാഗസുപണ്ണയക്ഖാദയോപി ആമോദിതാവ. **ബുദ്ധബീജം കിര അയ**ന്തി അയം കിര ബുദ്ധങ്കുരോ ഉപ്പന്നോതി ആമോദിതാതി അത്ഥോ.

ഉക്കുട്ഠിസദ്ദാതി ഉന്നാദസദ്ദാ വത്തന്തി. **അപ്ഫോടേന്തീ**തി ഹത്ഥേഹി ബാഹാ അഭിഹനന്തി. **ദസസഹസ്സീ**തി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയോ. **സദേവകാ**തി സഹ ദേവേഹി സദേവകാ ദസസഹസ്സീ നമസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **യദിമസ്സാ**തി യദി ഇമസ്സ, അയമേവ വാ പാഠോ. **വിരജ്ഝിസ്സാമാ**തി യദി ന സമ്പാപുണിസ്സാമ. **അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ**തി അനാഗതേ കാലേ. **ഹേസ്സാമാ**തി ഭവിസ്സാമ. **സമ്മുഖാ**തി സമ്മുഖീഭൂതാ. **ഇമ**ന്തി ഇമസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം.

നദിം തരന്താതി നദീതരണകാ, ''നദിതരന്താ''തിപി പാഠോ. **പടിതിത്ഥ**ന്തി പടിമുഖതിത്ഥം. **വിരജ്ഝിയാ**തി വിരജ്ഝിത്വാ. **യദി മുഞ്ചാമാ**തി യദി ഇമം ഭഗവന്തം മുഞ്ചിത്വാ അകതകിച്ചാ ഗമിസ്സാമാതി അത്ഥോ. **മമ കമ്മം പകിത്തേത്വാ**തി മമ ഭാവിതമത്ഥം ബ്യാകരിത്വാ. **ദക്ഖിണം പാദമുദ്ധരീ**തി ദക്ഖിണം പാദം ഉക്ഖിപി, ''കതപദക്ഖിണോ''തിപി പാഠോ.

ജിനപുത്താതി ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ സാവകാ. **ദേവാ മനുസ്സാ അസുരാ ച, അഭിവാദേത്വാന പക്കമു**ന്തി ദേവാദയോ സബ്ബേപി ഇമേ മം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ പുപ്ഫാദീഹി പൂജേത്വാ സുപ്പതിട്ഠിതപഞ്ചങ്ഗാ വന്ദിത്വാ നിവത്തിത്വാ പുനപ്പുനം ഓലോകേത്വാ മധുരത്ഥബ്യഞ്ജനാഹി നാനപ്പകാരാഹി ഥുതീഹി വണ്ണേന്താ പക്കമിംസു. ''നരാ നാഗാ ച ഗന്ധബ്ബാ, അഭിവാദേത്വാന പക്കമു''ന്തിപി പാഠോ.

ദസ്സനം മേ അതിക്കന്തേതി മമ ദസ്സനവിസയം ഭഗവതി അതിക്കന്തേ. ''ജഹിതേ ദസ്സനൂപചാരേ''തിപി പാഠോ. **സസങ്ഘേ**തി സദ്ധിം സങ്ഘേന സസങ്ഘോ, തസ്മിം സസങ്ഘേ. **സയനാ വുട്ഠഹിത്വാനാ**തി നിപന്നട്ഠാനതോ കലലതോ ഉട്ഠഹിത്വാ. **പല്ലങ്കം ആഭുജി**ന്തി കതപല്ലങ്കോ ഹുത്വാ പുപ്ഫരാസിമ്ഹി നിസീദിന്തി അത്ഥോ. ''ഹട്ഠോ ഹട്ഠേന ചിത്തേന, ആസനാ വുട്ഠഹിം തദാ''തിപി പാഠോ, സോ ഉത്താനത്ഥോവ.

പീതിയാ ച അഭിസ്സന്നോതി പീതിപരിപ്ഫുടോ. **വസീഭൂതോ**തി വസീഭാവപ്പത്തോ. **ഝാനേ**തി രൂപാവചരാരൂപാവചരഝാനേസു. **സഹസ്സിയമ്ഹീ**തി ദസസഹസ്സിയം. **ലോകമ്ഹീ**തി ലോകധാതുയാ. **മേ സമാ**തി മയാ സദിസാ. അവിസേസേന ''മേ സമാ നത്ഥീ''തി വത്വാ ഇദാനി തമേവ നിയമേന്തോ **''അസമോ ഇദ്ധിധമ്മേസൂ''**തി ആഹ. തത്ഥ **ഇദ്ധിധമ്മേസൂ**തി പഞ്ചസു ഇദ്ധിധമ്മേസൂതി അത്ഥോ. **അലഭി**ന്തി പടിലഭിം. **ഈദിസം സുഖ**ന്തി ഈദിസം സോമനസ്സം.

അഥ സുമേധതാപസോ ദസബലസ്സ ബ്യാകരണം സുത്വാ ബുദ്ധഭാവം കരതലഗതകാലമിവ മഞ്ഞമാനോ പമുദിതഹദയോ ദസസു ലോകധാതുസഹസ്സേസു സുദ്ധാവാസമഹാബ്രഹ്മാനോ അതീതബുദ്ധദസ്സാവിനോ നിയതബോധിസത്താനം ബ്യാകരണേ ഉപ്പജ്ജമാനപാടിഹാരിയദസ്സനേന തഥാഗതവചനസ്സ അവിതഥതം പകാസേന്തോ മം

പരിതോസയന്തോ ഇമാ ഗാഥായോ ആഹംസൂതി ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **“പല്ലങ്കാഭുജനേ മയ്ഹ”**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **പല്ലങ്കാഭുജനേ മയ്ഹ**ന്തി മമ പല്ലങ്കാഭുജനേ. അയമേവ വാ പാഠോ. **ദസസഹസ്സാധിവാസിനോ**തി ദസസഹസ്സിവാസിനോ മഹാബ്രഹ്മാനോ. **യാ പുബ്ബേ**തി യാനി പുബ്ബേ, വിഭത്തിലോപം കത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **പല്ലങ്കവരമാഭുജേ**തി വരപല്ലങ്കാഭുജനേ. **നിമിത്താനി പദിസ്സന്തീ**തി നിമിത്താനി പദിസ്സിംസൂതി അത്ഥോ. അതീതവചനേ വത്തബ്ബേ വത്തമാനവചനം വുത്തം. കിഞ്ചാപി വുത്തം, അതീതവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **താനി അജ്ജ പദിസ്സരേ**തി പുബ്ബേപി നിയതബോധിസത്താനം പല്ലങ്കാഭുജനേ യാനി നിമിത്താനി ഉപ്പജ്ജിംസു, താനി നിമിത്താനി അജ്ജ പദിസ്സരേ. തസ്മാ ത്വം ധുവമേവ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീതി അത്ഥോ. ന പന താനിയേവ നിമിത്താനി ഉപ്പജ്ജിംസു, തംസദിസത്താ “താനി അജ്ജ പദിസ്സരേ”തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

സീതന്തി സീതത്തം. **ബ്യപഗത**ന്തി ഗതം വിഗതം. **താനീ**തി സീതവിഗമനഉണ്ഹുപസമനാനീതി അത്ഥോ. **നിസ്സദ്ദാ**തി അസദ്ദാ അനിഗ്ഘോസാ. **നിരാകുലാ**തി അനാകുലാ, അയമേവ വാ പാഠോ. **ന സന്ദന്തീ**തി ന വഹന്തി നപ്പവത്തന്തി. **സവന്തിയോ**തി നദിയോ. **താനീ**തി അവായനഅസന്ദനാനി. **ഥലജാ**തി പഥവിതലപബ്ബതരുക്ഖേസു ജാതാനി. **ദകജാ**തി ഓദകാനി പുപ്ഫാനി. **പുപ്ഫന്തീ**തി പുബ്ബേ ബോധിസത്താനം പുപ്ഫിംസു, അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **തേപജ്ജ പുപ്ഫിതാനീ**തി താനി പുപ്ഫാനി അജ്ജ പുപ്ഫിതാനീതി അത്ഥോ.

ഫലഭാരാതി ഫലധരാ. **തേപജ്ജാ**തി തേപി അജ്ജ, പുല്ലിങ്ഗവസേന “തേപീ”തി വുത്തം, “ലതാ വാ രുക്ഖാ വാ”തി വുത്തത്താ. **ഫലിതാ**തി സഞ്ജാതഫലാ. **ആകാസട്ഠാ ച ഭൂമട്ഠാ ചാ**തി ആകാസഗതാ ച ഭൂമിഗതാ ച **രതനാനീ**തി മുത്താദീനി രതനാനി. **ജോതന്തീ**തി ഓഭാസന്തി. **മാനുസ്സകാ**തി മനുസ്സാനം സന്തകാ മാനുസ്സകാ. **ദിബ്ബാ**തി ദേവാനം സന്തകാ ദിബ്ബാ. **തുരിയാ**തി ആതതം വിതതം ആതതവിതതം സുസിരം ഘനന്തി പഞ്ച തുരിയാനി. തത്ഥ ആതതം നാമ ചമ്മപരിയോനദ്ധേസു ഭേരിആദീസു ഏകതലതുരിയം. വിതതം നാമ ഉഭയതലം. ആതതവിതതം നാമ സബ്ബതോ പരിയോനദ്ധം മഹതിവല്ലകിആദികം. സുസിരം നാമ വംസാദികം. ഘനം നാമ സമ്മതാളാദികം. **വജ്ജന്തീ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വജ്ജിംസു, അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം വേദിതബ്ബം. ഏസ നയോ ഉപരി ഈദിസേസു വചനേസുപി. **അഭിരവന്തീ**തി തത്ര തത്ര കുസലേഹി സുമുഞ്ചിതാ സുപ്പതാളിതാ സുവാദിതാ വിയ അഭിരവന്തി, അഭിനദന്തീതി അത്ഥോ.

വിചിത്തപുപ്ഫാതി വിചിത്രാനി നാനാഗന്ധവണ്ണാനി പുപ്ഫാനി. **അഭിവസ്സന്തീ**തി അഭിവസ്സിംസു, നിപതിംസൂതി അത്ഥോ. **തേപീ**തി താനിപി വിചിത്രപുപ്ഫാനി അഭിവസ്സന്താനി പദിസ്സന്തി, ദേവബ്രഹ്മഗണേഹി ഓകിരിയമാനാനീതി അധിപ്പായോ. **ആഭുജതീ**തി ഓസക്കതി. **തേപജ്ജുഭോ**തി തേപി അജ്ജ ഉഭോ മഹാസമുദ്ദദസസഹസ്സിയോ. **അഭിരവന്തീ**തി അഭിനദന്തി. **നിരയേ**തി നിരയേസു. **ദസസഹസ്സാ**തി അനേകദസസഹസ്സാ. **നിബ്ബന്തീ**തി സമ്മന്തി, സന്തിം ഉപേന്തീതി അത്ഥോ. **താരകാ**തി നക്ഖത്താനി . **തേപി അജ്ജ പദിസ്സന്തീ**തി തേപി സൂരിയസ്സ വിമലഭാവാ താരകാ അജ്ജ ദിവാ ദിസ്സന്തി.

അനോവട്ഠേനാതി അനോവട്ഠേ, ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം. അഥ വാ **അനോവട്ഠേ**തി അനഭിവട്ഠേപി. **നാ**തി നിപാതമത്തം “സുത്വാ ന ദൂതവചന”ന്തിആദീസു വിയ. **തമ്പജ്ജുബ്ഭിജ്ജതേ**തി തമ്പി ഉദകം അജ്ജ ഉബ്ഭിജ്ജതി, ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ ഉട്ഠഹതീതി അത്ഥോ. **മഹിയാ**തി പഥവിയാ, നിസ്സക്കവചനം. **താരാഗണാ**തി ഗഹനക്ഖത്താദയോ സബ്ബേ താരഗണാ. **നക്ഖത്താ**തി നക്ഖത്തതാരകാ ച. **ഗഗനമണ്ഡലേ**തി സകലഗഗനമണ്ഡലം വിരോചന്തീതി അത്ഥോ. **ബിലാസയാ**തി ബിലാസയാ അഹിനകുലകുമ്ഭീലഗോധാദയോ. **ദരീസയാ**തി ഝരാസയാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **നിക്ഖമന്തീ**തി നിക്ഖമിംസു. **സകാസയാ**തി അത്തനോ അത്തനോ ആസയതോ. “തദാസയാ”തിപി പാഠോ. തസ്സ തദാ തസ്മിം കാലേ, ആസയതോ, ബിലതോതി അത്ഥോ. **ഛുദ്ധാ**തി സുഛുദ്ധാ സുവുദ്ധാരിതാ, നിക്ഖന്താതി അത്ഥോ.

അരതീതി ഉക്കണ്ഠാ. **സന്തുട്ഠാ**തി പരമേന സന്തുട്ഠേന സന്തുട്ഠാ. **വിനസ്സതീ**തി വിഗച്ഛതി. **രാഗോ**തി കാമരാഗോ. **തദാ തനു ഹോതീ**തി ഓരമത്തകോ ഹോതി, ഇമിനാ പരിയുട്ഠാനാഭാവം ദീപേതി. **വിഹതാ**തി വിനട്ഠാ. **തദാ**തി പുബ്ബേ, ബോധിസത്താനം പല്ലങ്കാഭുജനേതി അത്ഥോ. **ന ഭവതീ**തി ന ഹോതി. **അജ്ജപേത**ന്തി അജ്ജ തവ പല്ലങ്കാഭുജനേപി ഏതം ഭയം ന ഹോതേവാതി അത്ഥോ. **തേന ലിങ്ഗേന ജാനാമാ**തി തേന കാരണേന സബ്ബേവ മയം ജാനാമ, യം ത്വം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീതി അത്ഥോ.

അനുദ്ധംസതീതി ന ഉഗ്ഗച്ഛതി. **അനിട്ഠഗന്ധോ**തി ദുഗ്ഗന്ധോ. **പക്കമതീ**തി പക്കമി വിഗച്ഛി. **പവായതീ**തി പവായി. **സോപജ്ജാ**തി സോപി ദിബ്ബഗന്ധോ അജ്ജ. **പദിസ്സന്തീ**തി പദിസ്സിംസു. **തേപജ്ജാ**തി തേപി സബ്ബേ ദേവാ അജ്ജ. **യാവതാ**തി പരിച്ഛേദനത്ഥേ നിപാതോ, യത്തകാതി അത്ഥോ. **കുട്ടാ**തി പാകാരാ. **ന ഹോന്താവരണാ**തി ആവരണകരാ ന അഹേസും. **തദാ**തി പുബ്ബേ. **ആകാസഭൂതാ**തി തേ കുട്ടകവാടപബ്ബതാ ആവരണം തിരോകരണം കാതും അസക്കോന്താ, അജടാകാസഭൂതാതി അത്ഥോ. **ചുതീ**തി മരണം. **ഉപപത്തീ**തി പടിസന്ധിഗ്ഗഹണം. **ഖണേ**തി പുബ്ബേ ബോധിസത്താനം പല്ലങ്കാഭുജനക്ഖണേ. **ന വിജ്ജതീ**തി നാഹോസി. **താനിപജ്ജാ**തി താനിപി അജ്ജ ചവനഭവനാനീതി അത്ഥോ. **മാ നിവത്തീ**തി മാ പടിക്കമി. **അഭിക്കമാ**തി പരക്കമ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

തതോ സുമേധപണ്ഡിതോ ദീപങ്കരസ്സ ദസബലസ്സ ച ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനഞ്ച വചനം സുത്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ സഞ്ജാതുസ്സാഹോ ഹുത്വാ ചിന്തേസി - “ബുദ്ധാ നാമ അമോഘവചനാ, നത്ഥി ബുദ്ധാനം കഥായ അഞ്ഞഥത്തം. യഥാ ഹി ആകാസേ ഖിത്തസ്സ ലേഡ്ഡുസ്സ പതനം ധുവം, ജാതസ്സ മരണം, അരുണേ ഉഗ്ഗതേ സൂരിയസ്സ അബ്ഭുഗ്ഗമനം, ആസയാ നിക്ഖന്തസ്സ സീഹസ്സ സീഹനാദനദനം, ഗരുഗബ്ഭായ ഇത്ഥിയാ ഭാരമോരോപനം ധുവം അവസ്സമ്ഭാവീ, ഏവമേവ ബുദ്ധാനം വചനം നാമ ധുവം അമോഘം, അദ്ധാ അഹം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീതി. തേന വുത്തം -

൧൦൮. “ബുദ്ധസ്സ വചനം സുത്വാ, ദസസഹസ്സീനചൂഭയം;
തുട്ഠഹട്ഠോ പമുദിതോ, ഏവം ചിന്തേസഹം തദാ.

൧൦൯. “അദ്വേജ്ഝവചനാ ബുദ്ധാ, അമോഘവചനാ ജിനാ;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം.

൧൧൦. “യഥാ ഖിത്തം നഭേ ലേഡ്ഡു, ധുവം പതതി ഭൂമിയം;
തഥേവ ബുദ്ധസേട്ഠാനം, വചനം ധുവസസ്സതം;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം.

൧൧൧. “യഥാപി സബ്ബസത്താനം, മരണം ധുവസസ്സതം;
തഥേവ ബുദ്ധസേട്ഠാനം, വചനം ധുവസസ്സതം;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം.

൧൧൨. “യഥാ രത്തിക്ഖയേ പത്തേ, സൂരിയുഗ്ഗമനം ധുവം;
തഥേവ ബുദ്ധസേട്ഠാനം, വചനം ധുവസസ്സതം;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം.

൧൧൩. “യഥാ നിക്ഖന്തസയനസ്സ, സീഹസ്സ നദനം ധുവം;
തഥേവ ബുദ്ധസേട്ഠാനം, വചനം ധുവസസ്സതം;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹം.

൧൧൪. “യഥാ ആപന്നസത്താനം, ഭാരമോരോപനം ധുവം;
തഥേവ ബുദ്ധസേട്ഠാനം, വചനം ധുവസസ്സതം;
വിതഥം നത്ഥി ബുദ്ധാനം, ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹ”ന്തി.

തത്ഥ **ബുദ്ധസ്സ വചനം സുത്വാ, ദസസഹസ്സീ ന ചൂഭയ**ന്തി ദീപങ്കരസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ച ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാനഞ്ച വചനം സുത്വാ. **ഉഭയ**ന്തി ഉഭയേസം, സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, ഉഭയവചനം വാ. **ഏവം ചിന്തേസഹ**ന്തി ഏവം ചിന്തേസിം അഹം.

അദ്വേജ്ഝവചനാതി ദ്വേധാ അപ്പവത്തവചനാ, എകംസവചനാതി അത്ഥോ. “അച്ഛിദ്ദവചനാ”തിപി പാഠോ, തസ്സ നിദ്ദോസവചനാതി അത്ഥോ. **അമോഘവചനാ**തി അവിതഥവചനാ. **വിതഥ**ന്തി വിതഥവചനം നത്ഥീതി അത്ഥോ. **ധുവം ബുദ്ധോ ഭവാമഹ**ന്തി അഹം എകംസേനേവ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീതി നിയതവസേന അവസ്സമ്ഭാവിവസേന ച വത്തമാനവചനം കതന്തി വേദിതബ്ബം.

സൂരിയുഗ്ഗമനന്തി സൂരിയസ്സ ഉദയനം, അയമേവ വാ പാഠോ. **ധുവസസ്സത**ന്തി എകംസഭാവീ ചേവ സസ്സതഞ്ച. **നിക്ഖന്തസയനസ്സാ**തി സയനതോ നിക്ഖന്തസ്സ. **ആപന്നസത്താന**ന്തി ഗരുഗബ്ഭാനം, ഗബ്ഭിനീനന്തി അത്ഥോ. **ഭാരമോരോപന**ന്തി ഭാരഓരോപനം, ഗബ്ഭസ്സ ഓരോപനന്തി അത്ഥോ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

“സ്വാഹം അദ്ധാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ”തി എവം കതസന്നിട്ഠാനോ ബുദ്ധകാരകേ ധമ്മേ ഉപധാരേതും - “കഹം നു ഖോ ബുദ്ധകാരകാ ധമ്മാ”തി, ഉദ്ധം അധോ ദിസാസു വിദിസാസൂതി അനുക്കമേന സകലം ധമ്മധാതും വിചിനന്തോ പുബ്ബേ പോരാണകേഹി ബോധിസത്തേഹി ആസേവിതനിസേവിതം പഠമം ദാനപാരമിം ദിസ്വാ എവം അത്താനം ഓവദി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ പഠമം ദാനപാരമിം പൂരേയ്യാസി. യഥാ ഹി നികുജ്ജിതോ ഉദകകുമ്ഭോ നിസ്സേസം കത്വാ ഉദകം വമതിയേവ ന പച്ചാഹരതി, എവമേവ ധനം വാ യസം വാ പുത്തദാരം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗം വാ അനോലോകേത്വാ സബ്ബത്ഥ യാചകാനം സബ്ബം ഇച്ഛിതിച്ഛിതം നിസ്സേസം കത്വാ ദദമാനോ ബോധിമൂലേ നിസീദിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി പഠമം ദാനപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൧൬. “ഹന്ദ ബുദ്ധകരേ ധമ്മേ, വിചിനാമി ഇതോ ചിതോ;
ഉദ്ധം അധോ ദസ ദിസാ, യാവതാ ധമ്മധാതുയാ.

൧൧൭. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, പഠമം ദാനപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, അനുചിണ്ണം മഹാപഥം.

൧൧൮. “ഇമം ത്വം പഠമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
ദാനപാരമിതം ഗച്ഛ, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൧൯. “യഥാപി കുമ്ഭോ സമ്പുണ്ണോ, യസ്സ കസ്സചി അധോ കതോ;
വമതേവുദകം നിസ്സേസം, ന തത്ഥ പരിരക്ഖതി.

൧൨൦. “തഥേവ യാചകേ ദിസ്വാ, ഹീനമുക്കട്ഠമജ്ഝിമേ;
ദദാഹി ദാനം നിസ്സേസം, കുമ്ഭോ വിയ അധോ കതോ”തി.

തത്ഥ **ഹന്ദാ**തി വവസ്സഗ്ഗത്ഥേ നിപാതോ. **ബുദ്ധകരേ ധമ്മേ**തി ബുദ്ധത്തകരേ ധമ്മേ. ബുദ്ധത്തകരാ നാമ ധമ്മാ ദാനപാരമിതാദയോ ദസ ധമ്മാ. **വിചിനാമീ**തി വിചിനിസ്സാമി, വീമംസിസ്സാമി ഉപപരിക്ഖിസ്സാമീതി അത്ഥോ. **ഇതോ ചിതോ**തി ഇതോ ഇതോ, അയമേവ വാ പാഠോ. തത്ഥ തത്ഥ വിചിനാമീതി അത്ഥോ. ഉദ്ധന്തി ദേവലോകേ. **അധോ**തി മനുസ്സലോകേ. **ദസ ദിസാ**തി ദസസു ദിസാസു; കത്ഥ നു ഖോ തേ ബുദ്ധകാരകധമ്മാ ഉദ്ധം അധോ തിരിയം ദിസാസു വിദിസാസൂതി അധിപ്പായോ. **യാവതാ ധമ്മധാതുയാ**തി എത്ഥ **യാവതാ**തി പരിച്ഛേദവചനം. **ധമ്മധാതുയാ**തി സഭാവധമ്മസ്സ, പവത്തനീതി വചനസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യാവതികാ സഭാവധമ്മാനം കാമരൂപാരൂപധമ്മാനം പവത്തി, താവതികം വിചിനിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി.

വിചിനന്തോതി വീമംസന്തോ ഉപപരിക്ഖന്തോ. **പുബ്ബകേഹീ**തി പോരാണേഹി ബോധിസത്തേഹി. **അനുചിണ്ണ**ന്തി അജ്ഝാചിണ്ണം ആസേവിതം. **സമാദിയാ**തി സമാദിയനം കരോഹി, അജ്ജ പട്ഠായ അയം പഠമം ദാനപാരമീ പൂരേതബ്ബാ മയാതി എവം സമാദിയാതി അത്ഥോ. **ദാനപാരമിതം ഗച്ഛാ**തി ദാനപാരമിം ഗച്ഛ, പൂരയാതി അത്ഥോ. **യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസീ**തി ബോധിമൂലമുപഗന്ത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്തും ഇച്ഛസി ചേ. **യസ്സ കസ്സചീ**തി ഉദകസ്സ വാ ഖീരസ്സ വാ യസ്സ കസ്സചി സമ്പുണ്ണോ. സമ്പുണ്ണസദ്ദയോഗേ സതി സാമിവചനം ഇച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. കരണത്ഥേ വാ സാമിവചനം,

യേന കേനചീതി അത്ഥോ. **അധോ കതോ**തി ഹേട്ഠാമുഖീകതോ. **ന തത്ഥ പരിരക്ഖതീ**തി തസ്മിം വമനേ ന പരിരക്ഖതി, നിസ്സേസം ഉദകം വമതേവാതി അത്ഥോ. **ഹീനമുക്കട്ഠമജ്ഝിമേ**തി ഹീനമജ്ഝിമപണീതേ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. **കുമ്ഭോ വിയ അധോ കതോ**തി ഹേട്ഠാമുഖീകതോ വിയ കുമ്ഭോ. യാചകേ ഉപഗതേ ദിസ്വാ - "ത്വം, സുമേധ, അത്തനോ അനവസേസേത്വാ സബ്ബധനപരിച്ചാഗേന ദാനപാരമിം, അങ്ഗപരിച്ചാഗേന ഉപപാരമിം, ജീവിതപരിച്ചാഗേന പരമത്ഥപാരമിഞ്ച പൂരേഹീ"തി ഏവം അത്തനാവ അത്താനം ഓവദി.

അഥസ്സ "ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകേഹി ധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ"ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ ദുതിയം സീലപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - "സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ സീലപാരമിം പൂരേയ്യാസി. യഥാ ചമരീ മിഗോ നാമ ജീവിതമ്പി അനോലോകേത്വാ അത്തനോ വാലമേവ രക്ഖതി, ഏവം ത്വമ്പി ഇതോ പട്ഠായ ജീവിതമ്പി അനോലോകേത്വാ സീലമേവ രക്ഖന്തോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ"തി ദുതിയം സീലപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൨൧. "ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൨൨. "വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, ദുതിയം സീലപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൨൩. "ഇമം ത്വം ദുതിയം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
സീലപാരമിതം ഗച്ഛ, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൨൪. "യഥാപി ചമരീ വാലം, കിസ്മിഞ്ചി പടിലഗ്ഗിതം;
ഉപേതി മരണം തത്ഥ, ന വികോപേതി വാലധിം.

൧൨൫. "തഥേവ ത്വം ചതൂസു ഭൂമീസു, സീലാനി പരിപൂരയ;
പരിരക്ഖ സബ്ബദാ സീലം, ചമരീ വിയ വാലധി"ന്തി.

തത്ഥ **ന ഹേതേ**തി ന ഹി ഏതേയേവ. **ബോധിപാചനാ**തി മഗ്ഗപരിപാചനാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപരിപാചനാ വാ. **ദുതിയം സീലപാരമി**ന്തി സീലം നാമ സബ്ബേസം കുസലധമ്മാനം പതിട്ഠാ, സീലേ പതിട്ഠിതോ കുസലധമ്മേഹി ന പരിഹായതി, സബ്ബേപി ലോകിയലോകുത്തരഗുണേ പടിലഭതി. തസ്മാ സീലപാരമീ പൂരേതബ്ബാതി ദുതിയം സീലപാരമിം അദ്ദക്ഖിന്തി അത്ഥോ.

ആസേവിതനിസേവിതന്തി ഭാവിതഞ്ചേവ ബഹുലീകതഞ്ച. **ചമരീ**തി ചമരീ മിഗോ. **കിസ്മിഞ്ചീ**തി യത്ഥ കത്ഥചി രുക്ഖലതാകണ്ടകാദീസു അഞ്ഞതരസ്മിം. **പടിലഗ്ഗിത**ന്തി പടിവിലഗ്ഗിതം. **തത്ഥാ**തി യത്ഥ വിലഗ്ഗിതം, തത്ഥേവ ഠത്വാ മരണം ഉപഗച്ഛതി. **ന വികോപേതീ**തി ന ഛിന്ദതി. **വാലധി**ന്തി വാലം ഛിന്ദിത്വാ ന ഗച്ഛതി, തത്ഥേവ മരണം ഉപേതീതി അത്ഥോ.

ചതൂസു ഭൂമീസു സീലാനീതി ചതൂസു ഠാനേസു വിഭത്തസീലാനി, പാതിമോക്ഖസംവരഇന്ദ്രിയസംവരആജീവപാരിസുദ്ധിപച്ചയസന്നിസ്സിതവസേനാതി അത്ഥോ. ഭൂമിവസേന പന ദീസുയേവ ഭൂമീസു പരിയാപന്നം തമ്പി ചതുസീലമേവാതി. **പരിപൂരയാ**തി ഖണ്ഡഛിദ്ദസബലാദിഅഭാവേന പരിപൂരയ. **സബ്ബദാ**തി സബ്ബകാലം. **ചമരീ വിയാ**തി ചമരീ മിഗോ വിയ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

അഥസ്സ "ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകേഹി ധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ"ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ തതിയം നേക്ഖമ്മപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - "സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ നേക്ഖമ്മപാരമിമ്പി പൂരേയ്യാസി. യഥാപി സുചിരം ബന്ധനാഗാരേ വസമാനോ പുരിസോ ന തത്ഥ സിനേഹം കരോതി, അഥ ഖോ ഉക്കണ്ഠിതോ അവസിതുകാമോ ഹോതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സബ്ബഭവേ ബന്ധനാഗാരസദിസേ കത്വാ പസ്സ, സബ്ബഭവേഹി ഉക്കണ്ഠിതോ മുച്ചിതുകാമോ ഹുത്വാ നേക്ഖമ്മാഭിമുഖോവ ഹോതി, ഏവം

ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ’’തി തതിയം നേക്ഖമ്മപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൨൫. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൨൬. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, തതിയം നേക്ഖമ്മപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൨൭. “ഇമം ത്വം തതിയം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
നേക്ഖമ്മപാരമിതം ഗച്ഛ, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൨൮. “യഥാ അന്ദുഘരേ പുരിസോ, ചിരവുട്ഠോ ദുഖട്ടിതോ;
ന തത്ഥ രാഗം ജനേതി, മുത്തിംയേവ ഗവേസതി.

൧൨൯. “തഥേവ ത്വം സബ്ബഭവേ, പസ്സ അന്ദുഘരേ വിയ;
നേക്ഖമ്മാഭിമുഖോ ഹോതി, ഭവതോ പരിമുത്തിയാ’’തി.

തത്ഥ **അന്ദുഘരേ**തി ബന്ധനാഗാരേ. **ചിരവുട്ഠോ**തി ചിരകാലം വുട്ഠോ. **ദുഖട്ടിതോ**തി ദുക്ഖപീളിതോ. **ന തത്ഥ രാഗം ജനേതീ**തി തത്ഥ അന്ദുഘരേ രാഗം സിനേഹം ന ജനേതി ന ഉപ്പാദേതി. “ഇമം അന്ദുഘരം മുഞ്ചിത്വാ നാഹം അഞ്ഞത്ഥ ഗമിസ്സാമീ’’തി ഏവം തത്ഥ രാഗം ന ജനേതി, കിന്തു മുത്തിംയേവ മോക്ഖമേവ ഗവേസതീതി അധിപ്പായോ. **നേക്ഖമ്മാഭിമുഖോ**തി നിക്ഖമനാഭിമുഖോ ഹോതി. **ഭവതോ**തി സബ്ബഭവേഹി. **പരിമുത്തിയാ**തി പരിമോചനത്ഥായ. നേക്ഖമ്മാഭിമുഖോ ഹുത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ’’തിപി പാഠോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

അഥസ്സ “ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ’’ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ ചതുത്ഥം പഞ്ഞാപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ പഞ്ഞാപാരമിമ്പി പൂരേയ്യാസി. ഹീനമജ്ഝിമുക്കട്ഠേസു കഞ്ചി അവജ്ജേത്വാ സബ്ബേപി പണ്ഡിതേ ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛേയ്യാസി. യഥാപി പിണ്ഡചാരികോ ഭിക്ഖു ഹീനാദിഭേദേസു കുലേസു കിഞ്ചി കുലം അവിവജ്ജേത്വാ പടിപാടിയാ പിണ്ഡായ ചരന്തോ ഖിപ്പം യാപനമത്തം ലഭതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സബ്ബേ പണ്ഡിതേ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛന്തോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ’’തി ചതുത്ഥം പഞ്ഞാപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൩൦. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൩൧. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, ചതുത്ഥം പഞ്ഞാപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൩൨. “ഇമം ത്വം ചതുത്ഥം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
പഞ്ഞാപാരമിതം ഗച്ഛ, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൩൩. “യഥാ ഹി ഭിക്ഖു ഭിക്ഖന്തോ, ഹീനമുക്കട്ഠമജ്ഝിമേ;
കുലാനി ന വിവജ്ജേന്തോ, ഏവം ലഭതി യാപനം.

൧൩൪. “തഥേവ ത്വം സബ്ബകാലം, പരിപുച്ഛം ബുധം ജനം;
പഞ്ഞായ പാരമിം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ’’തി.

തത്ഥ **ഭിക്ഖന്തോ**തി പിണ്ഡായ ചരന്തോ. **ഹീനമുക്കട്ഠമജ്ഝിമേ**തി ഹീനമുക്കട്ഠമജ്ഝിമാനി കുലാനീതി അത്ഥോ. ലിങ്ഗവിപരിയാസോ കതോ. **ന വിവജ്ജേന്തോ**തി ന പരിഹരന്തോ, ഘരപടിപാടിം മുഞ്ചിത്വാ ചരന്തോ വിവജ്ജേതി നാമ, ഏവമകത്വാതി അത്ഥോ. **യാപന**ന്തി യാപനമത്തം പാണധാരണം ആഹാരം ലഭതീതി അത്ഥോ. **പരിപുച്ഛ**ന്തി - “കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസലം; കിം സാവജ്ജം, കിം അനവജ്ജ’’ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൪, ൨൧൩) നയേന തത്ഥ തത്ഥ അഭിഞ്ഞാതേ പണ്ഡിതേ ജനേ ഉപസങ്കമിത്വാ പരിപുച്ഛന്തോതി അത്ഥോ. **ബുധം ജന**ന്തി പണ്ഡിതം ജനം. “ബുധേ

ജനേ”തിപി പാഠോ. **പഞ്ഞായ പാരമി**ന്തി പഞ്ഞായ പാരം. “പഞ്ഞാപാരമിതം ഗന്ത്വാ”തിപി പാഠോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

അഥസ്സ “ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ പഞ്ചമം വീരിയപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ വീരിയപാരമിമ്പി പൂരേയ്യാസി. യഥാപി സീഹോ മിഗരാജാ സബ്ബഇരിയാപഥേസു ദള്ഹവീരിയോ ഹോതി, ഏവം ത്വമ്പി സബ്ബഭവേസു സബ്ബഇരിയാപഥേസു ദള്ഹവീരിയോ അനോലീനവീരിയോ സമാനോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി പഞ്ചമം വീരിയപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൬൫. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൬൬. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, പഞ്ചമം വീരിയപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൬൭. “ഇമം ത്വം പഞ്ചമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
വീരിയപാരമിതം ഗച്ഛ, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൬൮. “യഥാപി സീഹോ മിഗരാജാ, നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ;
അലീനവീരിയോ ഹോതി, പഗ്ഗഹിതമനോ സദാ.

൧൬൯. “തഥേവ ത്വം സബ്ബഭവേ, പഗ്ഗണ്ഹ വീരിയം ദള്ഹം;
വീരിയപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ”തി.

തത്ഥ **അലീനവീരിയോ**തി അനോലീനവീരിയോ. **സബ്ബഭവേ**തി ജാതജാതഭവേ, സബ്ബേസു ഭവേസൂതി അത്ഥോ. ആരദ്ധവീരിയോ ഹുത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീതിപി പാഠോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

അഥസ്സ “ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ ഛട്ഠമം ഖന്തിപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ ഖന്തിപാരമിം പരിപൂരേയ്യാസി, സമ്മാനനേപി അവമാനനേപി ഖമോവ ഭവേയ്യാസി. യഥാ ഹി പഥവിയം നാമ സുചിമ്പി പക്ഖിപന്തി അസുചിമ്പി, ന ച തേന പഥവീ സിനേഹം വാ പടിഘം വാ കരോതി, ഖമതി സഹതി അധിവാസേതിയേവ, ഏവമേവ ത്വമ്പി സബ്ബേസം സമ്മാനനാവമാനനേസു ഖമോ സമാനോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി ഛട്ഠമം ഖന്തിപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൭൦. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൭൧. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, ഛട്ഠമം ഖന്തിപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൭൨. “ഇമം ത്വം ഛട്ഠമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
തത്ഥ അദ്വേജ്ഝമാനസോ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസി.

൧൭൩. “യഥാപി പഥവീ നാമ, സുചിമ്പി അസുചിമ്പി ച;
സബ്ബം സഹതി നിക്ഖേപം, ന കരോതി പടിഘം തയാ.

൧൭൪. “തഥേവ ത്വമ്പി സബ്ബേസം, സമ്മാനാവമാനക്ഖമോ;
ഖന്തിപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ”തി.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്സം ഖന്തിപാരമിയം. അദ്വേജ്ഝമാനസോതി ഏകംസമാനസോ. **സുചിമ്പീ**തി ചന്ദനകുങ്കുമഗന്ധമാലാദിസുചിമ്പി. **അസുചിമ്പീ**തി അഹികുക്കുരമനുസ്സകുണപഗൂഥമുത്തഖേളസിങ്ഘാണികാദിഅസുചിമ്പി. **സഹതീ**തി ഖമതി, അധിവാസേതി. **നിക്ഖേപ**ന്തി നിക്ഖിത്തം. **പടിഘ**ന്തി കോധം. **തയാ**തി തായ വുത്തിയാ, തായ നിക്ഖിത്തതായ വാ. “പടിഘം ദയ”ന്തിപി പാഠോ, തസ്സ തേന നിക്ഖേപേന

പടിഘാനുരോധം ന കരോതീതി അത്ഥോ. **സമ്മാനാവമാനക്ഖമോ**തി സബ്ബേസം സമ്മാനനാവമാനനസഹോ ത്വമ്പി ഭവാതി അത്ഥോ. “തഥേവ ത്വമ്പി സബ്ബഭവേ, സമ്മാനനവിമാനക്ഖമോ”തിപി പഠന്തി. “ഖന്തിയാ പാരമിം ഗന്ത്വാ”തിപി പാഠോ, തസ്സാ ഖന്തിയാ പാരമിപൂരണവസേന ഗന്ത്വാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി. ഇതോ പരം എത്തകമ്പി അവത്വാ യത്ഥ യത്ഥ വിസേസോ അത്ഥി, തം തമേവ വത്വാ പാഠന്തരം ദസ്സേത്വാ ഗമിസ്സാമാതി.

അഥസ്സ “ന എത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ സത്തമം സച്ചപാരമിം ദിസ്വാ എതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ സച്ചപാരമിമ്പി പൂരേയ്യാസി, അസനിയാ മത്ഥകേ പതമാനായപി ധനാദീനം അത്ഥായ ഛന്ദാദീനം വസേന സമ്പജാനമുസാവാദം നാമ മാ ഭാസി. യഥാപി ഓസധീതാരകാ നാമ സബ്ബഉതൂസു അത്തനോ ഗമനവീഥിം വിജഹിത്വാ അഞ്ഞായ വീഥിയാ ന ഗച്ഛതി, സകവീഥിയാവ ഗച്ഛതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സച്ചം പഹായ മുസാവാദം നാമ അവദന്തോയേവ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി സത്തമം സച്ചപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൫൫. “ന ഹേതേ എത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൫൬. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, സത്തമം സച്ചപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൫൭. “ഇമം ത്വം സത്തമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
തത്ഥ അദ്വേജ്ഝവചനോ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസി.

൧൫൮. “യഥാപി ഓസധീ നാമ, തുലാഭൂതാ സദേവകേ;
സമയേ ഉതുവസ്സേ വാ, ന വോക്കമതി വീഥിതോ.

൧൫൯. “തഥേവ ത്വമ്പി സച്ചേസു, മാ വോക്കമ ഹി വീഥിതോ;
സച്ചപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ”തി.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി സച്ചപാരമിയം. **അദ്വേജ്ഝവചനോ**തി അവിതഥവചനോ. **ഓസധീ നാമാ**തി ഓസധീതാരകാ, ഓസധഗഹണേ ഓസധീതാരകം ഉദിതം ദിസ്വാ ഓസധം ഗണ്ഹന്തി. തസ്മാ “ഓസധീതാരകാ”തി വുച്ചതി. **തുലാഭൂതാ**തി പമാണഭൂതാ. **സദേവകേ**തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ. **സമയേ**തി വസ്സസമയേ. **ഉതുവസ്സേ**തി ഹേമന്തഗിമ്ഹേസു. “സമയേ ഉതുവട്ടേ”തിപി പാഠോ. തസ്സ **സമയേ**തി ഗിമ്ഹേ. **ഉതുവട്ടേ**തി ഹേമന്തേ ച വസ്സാനേ ചാതി അത്ഥോ. **ന വോക്കമതി വീഥിതോ**തി തം തം ഉതുമ്ഹി അത്തനോ ഗമനവീഥിതോ ന വോക്കമതി ന വിഗച്ഛതി, ഛ മാസേ പച്ഛിമം ദിസം ഗച്ഛതി, ഛ മാസേ പുബ്ബം ദിസം ഗച്ഛതീതി. അഥ വാ **ഓസധീ നാമാ**തി സിങ്ഗിവേരപിപ്ഫലിമരിചാദികം ഓസധം. **ന വോക്കമതീ**തി യം യം ഫലദാനസമത്ഥം ഓസധം, തം തം ഫലദാനം ഓക്കമ്മ അത്തനോ ഫലം അദത്വാ ന നിവത്തതി. **വീഥിതോ**തി ഗമനവീഥിതോ, പിത്തഹരോ പിത്തം ഹരതേവ, വാതഹരോ വാതം ഹരതേവ, സേമ്ഹഹരോ സേമ്ഹം ഹരതേവാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

അഥസ്സ “ന എത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ അട്ഠമം അധിട്ഠാനപാരമിം ദിസ്വാ എതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ അധിട്ഠാനപാരമിമ്പി പൂരേയ്യാസി, യം അധിട്ഠാസി, തസ്മിം അധിട്ഠാനേ നിച്ചലോ ഭവേയ്യാസി, യഥാ പബ്ബതോ നാമ സബ്ബദിസാസു വാതേ പഹരന്തേപി ന കമ്പതി ന ചലതി, അത്തനോ ഠാനേയേവ തിട്ഠതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി അത്തനോ അധിട്ഠാനേ നിച്ചലോ ഹോന്തോവ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി അട്ഠമം അധിട്ഠാനപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസീതി. തേന വുത്തം -

൧൬൦. “ന ഹേതേ എത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൫൨. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, അട്ഠമം അധിട്ഠാനപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൫൩. “ഇമം ത്വം അട്ഠമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
തത്ഥ ത്വം അചലോ ഹുത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസി.

൧൫൪. “യഥാപി പബ്ബതോ സേലോ, അചലോ സുപ്പതിട്ഠിതോ;
ന കമ്പതി ഭുസവാതേഹി, സകട്ഠാനേവ തിട്ഠതി.

൧൫൫. “തഥേവ ത്വമ്പി അധിട്ഠാനേ, സബ്ബദാ അചലോ ഭവ;
അധിട്ഠാനപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ”തി.

തത്ഥ **സേലോ**തി സിലാമയോ. **അചലോ**തി നിച്ചലോ **സുപ്പതിട്ഠിതോ**തി അചലത്താവ സുട്ഠു പതിട്ഠിതോ. “യഥാപി പബ്ബതോ അചലോ, നിഖാതോ സുപ്പതിട്ഠിതോ”തിപി പാഠോ. **ഭുസവാതേഹീ**തി ബലവവാതേഹി. **സകട്ഠാനേവാ**തി അത്തനോ ഠാനേയേവ, യഥാഠിതട്ഠാനേയേവാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

അഥസ്സ “ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ നവമം മേത്താപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ മേത്താപാരമിം പൂരേയ്യാസി, ഹിതേസുപി അഹിതേസുപി ഏകചിത്തോവ ഭവേയ്യാസി. യഥാപി ഉദകം നാമ പാപജനസ്സപി കല്യാണജനസ്സപി സീതഭാവം ഏകസദിസം കത്വാ ഫരതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സബ്ബസത്തേസു മേത്തചിത്തേന ഏകചിത്തോവ ഹുത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി നവമം മേത്താപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസീതി. തേന വുത്തം -

൧൫൬. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

൧൫൭. “വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, നവമം മേത്താപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

൧൫൮. “ഇമം ത്വം നവമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
മേത്തായ അസമോ ഹോതി, യദി ബോധിം പത്തുമിച്ഛസി.

൧൫൯. “യഥാപി ഉദകം നാമ, കല്യാണേ പാപകേ ജനേ;
സമം ഫരതി സീതേന, പവാഹേതി രജോമലം.

൧൬൦. “തഥേവ ത്വം ഹിതാഹിതേ, സമം മേത്തായ ഭാവയ;
മേത്താപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ”തി.

തത്ഥ **അസമോ ഹോഹീ**തി മേത്താഭാവനായ അസദിസോ ഹോഹി. തത്ഥ “ത്വം സമസമോ ഹോഹീ”തിപി പാഠോ, സോ ഉത്താനത്ഥോവ. **സമ**ന്തി തുല്യം. **ഫരതീ**തി ഫുസതി. **പവാഹേതീ**തി വിസോധേതി. **രജോ**തി ആഗന്തുകരജം. **മല**ന്തി സരീരേ ഉട്ഠിതം സേദമലാദിം. “രജമല”ന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **ഹിതാഹിതേ**തി ഹിതേ ച അഹിതേ ച, മിത്തേ ച അമിത്തേ ചാതി അത്ഥോ. **മേത്തായ ഭാവയാ**തി മേത്തം ഭാവയ വഡ്ഢേഹി. സേസമേത്ഥാപി ഉത്താനമേവാതി.

അഥസ്സ “ന ഏത്തകേഹേവ ബുദ്ധകാരകധമ്മേഹി ഭവിതബ്ബ”ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഉപധാരയതോ ദസമം ഉപേക്ഖാപാരമിം ദിസ്വാ ഏതദഹോസി - “സുമേധപണ്ഡിത, ത്വം ഇതോ പട്ഠായ ഉപേക്ഖാപാരമിം പരിപൂരേയ്യാസി, സുഖേപി ദുക്ഖേപി മജ്ഝത്തോവ ഭവേയ്യാസി. യഥാപി പഥവീ നാമ സുചിമ്പി അസുചിമ്പി ച പക്ഖിപമാനേ മജ്ഝത്താവ ഹോതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സുഖദുക്ഖേസു മജ്ഝത്തോവ ഹോന്തോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ”തി ദസമം ഉപേക്ഖാപാരമിം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൬൧. “ന ഹേതേ ഏത്തകായേവ, ബുദ്ധധമ്മാ ഭവിസ്സരേ;
അഞ്ഞേപി വിചിനിസ്സാമി, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ.

‘‘വിചിനന്തോ തദാ ദക്ഖിം, ദസമം ഉപേക്ഖാപാരമിം;
പുബ്ബകേഹി മഹേസീഹി, ആസേവിതനിസേവിതം.

‘‘ഇമം ത്വം ദസമം താവ, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയ;
തുലാഭൂതോ ദള്ഹോ ഹുത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസി.

‘‘യഥാപി പഥവീ നാമ, നിക്ഖിത്തം അസുചിം സുചിം;
ഉപേക്ഖതി ഉഭോപേതേ, കോപാനുനയവജ്ജിതാ.

‘‘തഥേവ ത്വം സുഖദുക്ഖേ, തുലാഭൂതോ സദാ ഭവ;
ഉപേക്ഖാപാരമിതം ഗന്ത്വാ, സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസീ’’തി.

തത്ഥ **തുലാഭൂതോതി** മജ്ഝത്തഭാവേ ഠിതോ യഥാ തുലായ ദണ്ഡോ സമം തുലിതോ സമം തിട്ഠതി, ന നമതി ന ഉന്നമതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി സുഖദുക്ഖേസു തുലാസദിസോ ഹുത്വാ സമ്ബോധിം പാപുണിസ്സസി. **കോപാനുനയവജ്ജിതാ**തി പടിഘാനുരോധവജ്ജിതാ. ‘‘ദയാകോപവിവജ്ജിതാ’’തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. സേസം ഖന്തിപാരമിയം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

തതോ സുമേധപണ്ഡിതോ ഇമേ ദസ പാരമിധമ്മേ വിചിനിത്വാ തതോ പരം ചിന്തേസി - ‘‘ഇമസ്മിം ലോകേ ബോധിസത്തേഹി പരിപൂരേതബ്ബാ ബോധിപാചനാ ബുദ്ധത്തകരാ ധമ്മാ ഏത്തകായേവ, ന ഇതോ ഭിയ്യോ, ഇമാ പന പാരമിയോ ഉദ്ധം ആകാസേപി നത്ഥി, ന ഹേട്ഠാ പഥവിയമ്പി, ന പുരത്ഥിമാദീസു ദിസാസുപി അത്ഥി, മയ്ഹംയേവ പന ഹദയമംസന്തരേയേവ പതിട്ഠിതാ’’തി. ഏവം താസം അത്തനോ ഹദയേ പതിട്ഠിതഭാവം ദിസ്വാ സബ്ബാപി താ ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠായ പുനപ്പുനം സമ്മസന്തോ അനുലോമപടിലോമം സമ്മസി, പരിയന്തേ ഗഹേത്വാ ആദിമ്ഹി പാപേസി, ആദിമ്ഹി ഗഹേത്വാ പരിയന്തേ ഠപേസി, മജ്ഝേ ഗഹേത്വാ ഉഭതോ ഓസാപേസി, ഉഭതോ കോടീസു ഗഹേത്വാ മജ്ഝേ ഓസാപേസി. ബാഹിരഭണ്ഡപരിച്ചാഗോ **പാരമിയോ** നാമ, അങ്ഗപരിച്ചാഗോ **ഉപപാരമിയോ** നാമ, ജീവിതപരിച്ചാഗോ **പരമത്ഥപാരമിയോ** നാമാതി ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമത്തിംസ പാരമിയോ യമകതേലം വിനിവട്ടേന്തോ വിയ സമ്മസി. തസ്സ ദസ പാരമിയോ സമ്മസന്തസ്സ ധമ്മതേജേന ചതുനഹുതാധികദ്വിയോജനസതസഹസ്സബഹലാ വിപുലാ അയം മഹാപഥവീ ഹത്ഥിനാ അക്കന്തനളകലാപോ വിയ ഉപ്പീളിയമാനം ഉച്ഛുയന്തം വിയ ച മഹാവിരവം വിരവമാനാ സങ്കമ്പി സമ്പകമ്പി സമ്പവേധി. കുലാലചക്കം വിയ തേലയന്തചക്കം വിയ ച പരിബ്ഭമി. തേന വുത്തം -

‘‘ഏത്തകായേവ തേ ലോകേ, യേ ധമ്മാ ബോധിപാചനാ;
തതുദ്ധം നത്ഥി അഞ്ഞത്ര, ദള്ഹം തത്ഥ പതിട്ഠഹ.

‘‘ഇമേ ധമ്മേ സമ്മസതോ, സഭാവസരസലക്ഖണേ;
ധമ്മതേജേന വസുധാ, ദസസഹസ്സീ പകമ്പഥ.

‘‘ചലതീ രവതീ പഥവീ, ഉച്ഛുയന്തംവ പീളിതം;
തേലയന്തേ യഥാ ചക്കം, ഏവം കമ്പതി മേദനീ’’തി.

തത്ഥ **ഏത്തകായേവാ**തി നിദ്ദിട്ഠാനം ദസന്നം പാരമിതാനം അനൂനാധികഭാവസ്സ ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **തതുദ്ധ**ന്തി തതോ ദസപാരമീഹി ഉദ്ധം **നത്ഥി. അഞ്ഞത്രാ**തി അഞ്ഞം, ലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥതോ ഗഹേതബ്ബം. തതോ ദസപാരമിതോ അഞ്ഞോ ബുദ്ധകാരകധമ്മോ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി താസു ദസസു പാരമീസു. **പതിട്ഠഹാ**തി പതിട്ഠ, പരിപൂരേന്തോ തിട്ഠാതി അത്ഥോ.

ഇമേ ധമ്മേതി പാരമിധമ്മേ. **സമ്മസതോ**തി ഉപപരിക്ഖന്തസ്സ, അനാദരത്ഥേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. **സഭാവസരസലക്ഖണേ**തി സഭാവസങ്ഖാതേന സരസലക്ഖണേന സമ്മസന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **ധമ്മതേജേനാ**തി പാരമിപവിചയഞാണതേജേന. **വസുധാ**തി വസൂതി രതനം വുച്ചതി, തം ധാരേതി ധീയതി വാ ഏത്ഥാതി വസുധാ . കാ സാ? മേദനീ. **പകമ്പഥാ**തി

പകമ്പിത്ഥ. സുമേധപണ്ഡിതേ പന പാരമിയോ വിചിനന്തേ തസ്സ ഞാണതേജേന ദസസഹസ്സീ പകമ്പിത്ഥാതി അത്ഥോ.

ചലതീതി ഛപ്പകാരാ കമ്പി. **രവതീ**തി നദതി വികൂജതി. **ഉച്ഛുയന്തംവ പീളിത**ന്തി നിപ്പീളിതം ഉച്ഛുയന്തം വിയ. ''ഗുളയന്തംവ പീളിത''ന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **തേലയന്തേ**തി തേലപീളനയന്തേ. **യഥാ ചക്ക**ന്തി ചക്കികാനം മഹാചക്കയന്തം വിയ. **ഏവ**ന്തി യഥാ തേലപീളനചക്കയന്തം പരിബ്ഭമതി കമ്പതി, ഏവം അയം മേദനീ കമ്പതീതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഏവം മഹാപഥവിയാ കമ്പമാനായ രമ്മനഗരവാസിനോ മനുസ്സാ ഭഗവന്തം പരിവിസയമാനാ സണ്ഠാതും അസക്കോന്താ യുഗന്ധരവാതബ്ഭാഹതാ മഹാസാലാ വിയ മുച്ഛിതാ പപതിംസു. ഘടാദീനി കുലാലഭണ്ഡാനി പവട്ടേന്താനി അഞ്ഞമഞ്ഞം പഹരന്താനി ചുണ്ണവിചുണ്ണാനി അഹേസും. മഹാജനോ ഭീതതസിതോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ - ''കിം നു ഖോ ഭഗവാ 'നാഗാവട്ടോ അയം, ഭൂതയക്ഖദേവതാസു അഞ്ഞതരാവട്ടോ വാ'തി ന ഹി മയം ഏതം ജാനാമ. അപി ച ഖോ സബ്ബോപി അയം മഹാജനോ ഭയേന ഉപദ്ദുതോ, കിം നു ഖോ ഇമസ്സ ലോകസ്സ പാപകം ഭവിസ്സതി, ഉദാഹു കല്യാണം, കഥേഥ നോ ഏതം കാരണ''ന്തി പുച്ഛിംസു.

അഥ സത്ഥാ തേസം കഥം സുത്വാ - ''തുമ്ഹേ മാ ഭായിത്ഥ, മാ ഖോ ചിന്തയിത്ഥ, നത്ഥി വോ ഇതോനിദാനം ഭയം, യോ സോ മയാ അജ്ജ സുമേധപണ്ഡിതോ 'അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ'തി ബ്യാകതോ, സോ ഇദാനി പാരമിയോ സമ്മസതി, തസ്സ സമ്മസന്തസ്സ ധമ്മതേജേന സകലദസസഹസ്സീ ലോകധാതു ഏകപ്പഹാരേന കമ്പതി ചേവ വിരവതി ചാ''തി ആഹ. തേന വുത്തം -

൨൮൮. ''യാവതാ പരിസാ ആസി, ബുദ്ധസ്സ പരിവേസനേ;
പവേധമാനാ സാ തത്ഥ, മുച്ഛിതാ സേതി ഭൂമിയം.

൨൮൯. ''ഘടാനേകസഹസ്സാനി, കുമ്ഭീനഞ്ച സതാ ബഹൂ;
സഞ്ചുണ്ണമഥിതാ തത്ഥ, അഞ്ഞമഞ്ഞം പഘട്ടിതാ.

൨൯൦. ''ഉബ്ബിഗ്ഗാ തസിതാ ഭീതാ, ഭന്താ ബ്യഥിതമാനസാ;
മഹാജനാ സമാഗമ്മ, ദീപങ്കരമുപാഗമും.

൨൯൧. ''കിം ഭവിസ്സതി ലോകസ്സ, കല്യാണമഥ പാപകം;
സബ്ബോ ഉപദ്ദുതോ ലോകോ, തം വിനോദേഹി ചക്ഖുമ.

൨൯൨. ''തേസം തദാ സഞ്ഞാപേസി, ദീപങ്കരോ മഹാമുനി;
വിസ്സത്ഥാ ഹോഥ മാ ഭാഥ, ഇമസ്മിം പഥവികമ്പനേ.

൨൯൩. ''യമഹം അജ്ജ ബ്യാകാസിം, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി;
ഏസോ സമ്മസതീ ധമ്മം, പുബ്ബകം ജിനസേവിതം.

൨൯൪. ''തസ്സ സമ്മസതോ ധമ്മം, ബുദ്ധഭൂമിം അസേസതോ;
തേനായം കമ്പിതാ പഥവീ, ദസസഹസ്സീ സദേവകേ''തി.

തത്ഥ **യാവതാ**തി യാവതികാ. **ആസീ**തി അഹോസി. ''യാ തദാ പരിസാ ആസീ''തിപി പാഠോ, തസ്സ യാ തത്ഥ പരിസാ ഠിതാ ആസീതി അത്ഥോ. **പവേധമാനാ**തി കമ്പമാനാ. **സാ**തി സാ പരിസാ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം പരിവേസനട്ഠാനേ. **സേതീ**തി സയിത്ഥ.

ഘടാതി ഘടാനം, സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, ഘടാനം നേകസഹസ്സാനീതി അത്ഥോ. **സഞ്ചുണ്ണമഥിതാ**തി ചുണ്ണാ ചേവ മഥിതാ ച, മഥിതസഞ്ചുണ്ണാതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞമഞ്ഞം പഘട്ടിതാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം പഹടാ. **ഉബ്ബിഗ്ഗാ**തി ഉത്രാസഹദയാ. **തസിതാ**തി സഞ്ജാതതാസാ. **ഭീതാ**തി ഭയഭീതാ. **ഭന്താ**തി ഫന്ദനമാനസാ, വിബ്ഭന്തചിത്താതി അത്ഥോ. സബ്ബാനി പനേതാനി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. **സമാഗമ്മാ**തി സമാഗന്ത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ.

ഉപദ്ദുതോതി ഉപഹതോ. **തം വിനോദേഹീ**തി തം ഉപദ്ദുതഭയം വിനോദേഹി, വിനാസയാതി അത്ഥോ. **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമ. **തേസം തദാ**തി തേ ജനേ തദാ, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **സഞ്ഞാപേസീ**തി ഞാപേസി ബോധേസി. **വിസത്ഥാ**തി വിസ്സത്ഥചിത്താ. **മാ ഭാഥാ**തി മാ ഭായഥ. **യമഹ**ന്തി യം അഹം സുമേധപണ്ഡിതം. **ധമ്മ**ന്തി പാരമിധമ്മം. **പുബ്ബക**ന്തി പോരാണം. **ജിനസേവിത**ന്തി ജിനേഹി ബോധിസത്തകാലേ സേവിതന്തി അത്ഥോ. **ബുദ്ധഭൂമി**ന്തി പാരമിധമ്മം. **തേനാ**തി തേന സമ്മസനകാരണേന. **കമ്പിതാ**തി ചലിതാ. **സദേവകേ**തി സദേവകേ ലോകേ.

തതോ മഹാജനോ തഥാഗതസ്സ വചനം സുത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ മാലാഗന്ധവിലേപനാദീനി ആദായ രമ്മനഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ ബോധിസത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ മാലാഗന്ധാദീഹി പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ രമ്മനഗരമേവ പാവിസി. അഥ ഖോ ബോധിസത്തോ ദസ പാരമിയോ സമ്മസിത്വാ വീരിയം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠായ നിസിന്നാസനാ വുട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧൭൫. “ബുദ്ധസ്സ വചനം സുത്വാ, മനോ നിബ്ബായി താവദേ;
സബ്ബേ മം ഉപസങ്കമ്മ, പുനാപി മം അഭിവന്ദിസും.

൧൭൬. “സമാദിയിത്വാ ബുദ്ധഗുണം, ദള്ഹം കത്വാന മാനസം;
ദീപങ്കരം നമസ്സിത്വാ, ആസനാ വുട്ഠഹിം തദാ”തി.

തത്ഥ **മനോ നിബ്ബായീ**തി മഹാജനസ്സ പഥവികമ്പനേ ഉബ്ബിഗ്ഗഹദയസ്സ തത്ഥ കാരണം സുത്വാ മനോ നിബ്ബായി, സന്തിം അഗമാസീതി അത്ഥോ. “ജനോ നിബ്ബായീ”തിപി പാഠോ, സോ ഉത്താനോയേവ. **സമാദിയിത്വാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ, സമാദായാതി അത്ഥോ. **ബുദ്ധഗുണ**ന്തി പാരമിയോ. സേസം ഉത്താനമേവ.

അഥ ഖോ ബോധിസത്തം ദയിതസബ്ബസത്തം ആസനാ വുട്ഠഹന്തം സകലദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ സന്നിപതിത്വാ ദിബ്ബേഹി മാലാഗന്ധാദീഹി പൂജേത്വാ - “അയ്യ സുമേധതാപസ, തയാ അജ്ജ ദീപങ്കരദസബലസ്സ പാദമൂലേ മഹതി പത്ഥനാ പത്ഥിതാ, സാ തേ അനന്തരായേന സമിജ്ഝതു, മാ തേ തത്ഥ ഭയം വാ ഛമ്ഭിതത്തം വാ അഹോസി. സരീരേ തേ അപ്പമത്തകോപി രോഗോ മാ ഉപ്പജ്ജതു, ഖിപ്പം പാരമിയോ പൂരേത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം പടിവിജ്ഝ. യഥാ പുപ്ഫൂപഗഫലൂപഗാ രുക്ഖാ സമയേ പുപ്ഫന്തി ചേവ ഫലന്തി ച, തഥേവ ത്വമ്പി തം സമയം അനതിക്കമിത്വാ ഖിപ്പം സമ്ബോധിം ഫുസസ്സൂ”തിആദീനി ഥുതിമങ്ഗലാനി പയിരുദാഹംസു, ഏവം പയിരുദാഹിത്വാ ബോധിസത്തം അഭിവാദേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ ദേവട്ഠാനമേവ അഗമംസു. ബോധിസത്തോപി ദേവതാഹി അഭിത്ഥുതോ - “അഹം ദസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ”തി വീരിയം ദള്ഹം കത്വാ അധിട്ഠായ ആകാസമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ഇസിഗണവന്തം ഹിമവന്തം അഗമാസി. തേന വുത്തം -

൧൭൭. “ദിബ്ബം മാനുസകം പുപ്ഫം, ദേവാ മാനുസകാ ഉഭോ;
സമോകിരന്തി പുപ്ഫേഹി, വുട്ഠഹന്തസ്സ ആസനാ.

൧൭൮. “വേദയന്തി ച തേ സോത്ഥിം, ദേവാ മാനുസകാ ഉഭോ;
മഹന്തം പത്ഥിതം തുയ്ഹം, തം ലഭസ്സു യഥിച്ഛിതം.

൧൭൯. “സബ്ബീതിയോ വിവജ്ജന്തു, സോകോ രോഗോ വിനസ്സതു;
മാ തേ ഭവന്ത്വന്തരായാ, ഫുസ ഖിപ്പം ബോധിമുത്തമം.

൧൮൦. “യഥാപി സമയേ പത്തേ, പുപ്ഫന്തി പുപ്ഫിനോ ദുമാ;
തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ബുദ്ധഞാണേഹി പുപ്ഫസു.

൧൮൧. “യഥാ യേ കേചി സമ്ബുദ്ധാ, പൂരയും ദസപാരമീ;
തഥേവ ത്വം മഹാവീര, പൂരയ ദസപാരമീ.

൧൮൨. “യഥാ യേ കേചി സമ്ബുദ്ധാ, ബോധിമണ്ഡമ്ഹി ബുജ്ഝരേ;
തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ബുജ്ഝസ്സു ജിനബോധിയം.

“യഥാ യേ കേചി സമ്ബുദ്ധാ, ധമ്മചക്കം പവത്തയും;
തഥേവ ത്വം മഹാവീര, ധമ്മചക്കം പവത്തയ.

“പുണ്ണമായേ യഥാ ചന്ദോ, പരിസുദ്ധോ വിരോചതി;
തഥേവ ത്വം പുണ്ണമനോ, വിരോച ദസസഹസ്സിയം.

“രാഹുമുത്തോ യഥാ സൂരിയോ, താപേന അതിരോചതി;
തഥേവ ലോകാ മുച്ചിത്വാ, വിരോച സിരിയാ തുവം.

“യഥാ യാ കാചി നദിയോ, ഓസരന്തി മഹോദധിം;
ഏവം സദേവകാ ലോകാ, ഓസരന്തു തവന്തികേ.

“തേഹി ഥുതപ്പസത്ഥോ സോ, ദസ ധമ്മേ സമാദിയ;
തേ ധമ്മേ പരിപൂരേന്തോ, പവനം പാവിസീ തദാ”തി.

തത്ഥ **ദിബ്ബന്തി** മന്ദാരവപാരിച്ഛത്തകസന്താനകുസേസയാദികം ദിബ്ബകുസുമം ദേവാ മാനുസകാ ച മാനുസപുപ്ഫം ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. **സമോകിരന്തീ**തി മമോപരി സമോകിരിംസൂതി അത്ഥോ. **വുട്ഠഹന്തസ്സാ**തി വുട്ഠഹതോ. **വേദയന്തീ**തി നിവേദയിംസു സഞ്ഞാപേസും. **സോത്ഥി**ന്തി സോത്ഥിഭാവം. ഇദാനി വേദയിതാകാരദസ്സനത്ഥം **“മഹന്തം പത്ഥിതം തുയ്ഹ”**ന്തിആദി വുത്തം. തയാ പന, സുമേധപണ്ഡിത, മഹന്തം ഠാനം പത്ഥിതം, തം യഥാപത്ഥിതം ലഭസ്സൂതി അത്ഥോ.

സബ്ബീതിയോതി ഏന്തീതി ഈതിയോ, സബ്ബാ ഈതിയോ സബ്ബീതിയോ, ഉപദ്ദവാ. **വിവജ്ജന്തൂ**തി മാ ഹോന്തു. **സോകോ രോഗോ വിനസ്സതൂ**തി സോചനസങ്ഖാതോ സോകോ രുജനസങ്ഖാതോ രോഗോ ച വിനസ്സതു. **തേ**തി തവ. **മാ ഭവന്ത്വന്തരായാ**തി മാ ഭവന്തു അന്തരായാ. **ഫുസാ**തി അധിഗച്ഛ പാപുണാഹി. **ബോധി**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമ്പി വട്ടതി. **ഉത്തമ**ന്തി സേട്ഠം സബ്ബബുദ്ധഗുണദായകത്താ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം “ഉത്തമ”ന്തി വുത്തം.

സമയേതി തസ്സ തസ്സ രുക്ഖസ്സ പുപ്ഫനസമയേ സമ്പത്തേതി അത്ഥോ. **പുപ്ഫിനോ**തി പുപ്ഫനകാ. **ബുദ്ധഞാണേഹീ**തി അട്ഠാരസഹി ബുദ്ധഞാണേഹി. **പുപ്ഫസൂ**തി പുപ്ഫസ്സു. **പൂരയു**ന്തി പൂരയിംസു. **പൂരയാ**തി പരിപൂരയ. **ബുജ്ഝരേ**തി ബുജ്ഝിംസു. **ജിനബോധിയ**ന്തി ജിനാനം ബുദ്ധാനം ബോധിയാ, സബ്ബഞ്ഞുബോധിമൂലേതി അത്ഥോ. **പുണ്ണമായേ**തി പുണ്ണമാസിയം. **പുണ്ണമനോ**തി പരിപുണ്ണമനോരഥോ.

രാഹുമുത്തോതി രാഹുനാ സോബ്ഭാനുനാ മുത്തോ. **താപേനാ**തി പതാപേന, ആലോകേന. **ലോകാ മുച്ചിത്വാ**തി ലോകധമ്മേഹി അലിത്തോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **വിരോചാ**തി വിരാജ. **സിരിയാ**തി ബുദ്ധസിരിയാ. **ഓസരന്തീ**തി മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി. **ഓസരന്തൂ**തി ഉപഗച്ഛന്തു. **തവന്തികേ**തി തവ സന്തികം. **തേഹീ**തി ദേവേഹി. **ഥുതപ്പസത്ഥോ**തി ഥുതോ ചേവ പസത്ഥോ ച, ഥുതേഹി വാ ദീപങ്കരാദീഹി പസത്ഥോതി ഥുതപ്പസത്ഥോ. **ദസ ധമ്മേ**തി ദസ പാരമിധമ്മേ. **പവന**ന്തി മഹാവനം, ധമ്മികപബ്ബതേ മഹാവനം പാവിസീതി അത്ഥോ. സേസഗാഥാ സുഉത്താനാ ഏവാതി.

ഇതി മധുരത്ഥവിലാസിനിയാ ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥായ

സുമേധപത്ഥനാകഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ദീപങ്കരബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

രമ്മനഗരവാസിനോപി തേ ഉപാസകാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ പുന ഭഗവന്തം ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണിം മാലാഗന്ധാദീഹി പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ ദാനാനുമോദനം സോതുകാമാ ഉപനിസീദിംസു. അഥ സത്ഥാ തേസം പരമമധുരം ഹദയങ്ഗമം ദാനാനുമോദനമകാസി -

“ദാനം നാമ സുഖാദീനം, നിദാനം പരമം മതം;
നിബ്ബാനം പന സോപാനം, പതിട്ഠാതി പവുച്ചതി.

“ദാനം താണം മനുസ്സാനം, ദാനം ബന്ധു പരായനം;
ദാനം ദുക്ഖാധിപന്നാനം, സത്താനം പരമാ ഗതി.

“ദുക്ഖനിത്ഥരണട്ഠേന , ദാനം നാവാതി ദീപിതം;
ഭയരക്ഖണതോ ദാനം, നഗരന്തി ച വണ്ണിതം.

“ദാനം ദുരാസദട്ഠേന, വുത്തമാസിവിസോതി ച;
ദാനം ലോഭമലാദീഹി, പദുമം അനുപലിത്തതോ.

“നത്ഥി ദാനസമോ ലോകേ, പുരിസസ്സ അവസ്സയോ;
പടിപജ്ജഥ തസ്മാ തം, കിരിയാജ്ഝാസയേന ച.

“സഗ്ഗലോകനിദാനാനി, ദാനാനി മതിമാ ഇധ;
കോ ഹി നാമ നരോ ലോകേ, ന ദദേയ്യ ഹിതേ രതോ.

“സുത്വാ ദേവേസു സമ്പത്തിം, കോ നരോ ദാനസമ്ഭവം;
ന ദജ്ജാ സുഖപ്പദം ദാനം, ദാനം ചിത്തപ്പമോദനം.

“ദാനേന പടിപന്നേന, അച്ഛരാപരിവാരിതോ;
രമതേ സുചിരം കാലം, നന്ദനേ സുരനന്ദനേ.

“പീതിമുളാരം വിന്ദതി ദാതാ, ഗാരവമസ്മിം ഗച്ഛതി ലോകേ;
കിത്തിമനന്തം യാതി ച ദാതാ, വിസ്സസനീയോ ഹോതി ച ദാതാ.

“ദത്വാ ദാനം യാതി നരോ സോ, ഭോഗസമിദ്ധിം ദീഘഞ്ചായു;
സുസ്സരതമ്പി ച വിന്ദതി രൂപം, സഗ്ഗേ സദ്ധിം കീളതി ദേവേഹി;
വിമാനേസു ഠത്വാ നാനാ, മത്തമയൂരാഭിരുതേസു.

“ചോരാരിരാജോദകപാവകാനം, ധനം അസാധാരണമേവ ദാനം;
ദദാതി തം സാവകഞാണഭൂമിം, പച്ചേകഭൂമിം പന ബുദ്ധഭൂമി”ന്തി. -

ഏവമാദിനാ നയേന ദാനാനുമോദനം കത്വാ ദാനാനിസംസം പകാസേത്വാ തദനന്തരം സീലകഥം കഥേസി. സീലം നാമേതം ഇധലോകപരലോകസമ്പത്തീനം മൂലം.

“സീലം സുഖാനം പരമം നിദാനം, സീലേന സീലീ തിദിവം പയാതി;

സീലഞ്ഹി സംസാരമുപാഗതസ്സ, താണഞ്ച ലേണഞ്ച പരായനഞ്ച.

“അവസ്സയോ സീലസമോ ജനാനം, കുതോ പനഞ്ഞോ ഇധ വാ പരത്ഥ;
സീലം ഗുണാനം പരമാ പതിട്ഠാ, യഥാ ധരാ ഥാവരജങ്ഗമാനം.

“സീലം കിരേവ കല്യാണം, സീലം ലോകേ അനുത്തരം;
അരിയവുത്തിസമാചാരോ, യേന വുച്ചതി സീലവാ”. (ജാ॰ ൧.൩.൧൧൮);

സീലാലങ്കാരസമോ അലങ്കാരോ നത്ഥി, സീലഗന്ധസമോ ഗന്ധോ നത്ഥി, സീലസമം കിലേസമലവിസോധനം നത്ഥി, സീലസമം പരിളാഹൂപസമം നത്ഥി, സീലസമം കിത്തിജനനം നത്ഥി, സീലസമം സഗ്ഗാരോഹണസോപാനം നത്ഥി, നിബ്ബാനനഗരപ്പവേസനേ ച സീലസമം ദ്വാരം നത്ഥി. യഥാഹ -

“സോഭന്തേവം ന രാജാനോ, മുത്താമണിവിഭൂസിതാ;
യഥാ സോഭന്തി യതിനോ, സീലഭൂസനഭൂസിതാ.

“സീലഗന്ധസമോ ഗന്ധോ, കുതോ നാമ ഭവിസ്സതി;
യോ സമം അനുവാതേ ച, പടിവാതേ ച വായതി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൯);

“ന പുപ്ഫഗന്ധോ പടിവാതമേതി, ന ചന്ദനം തഗ്ഗരമല്ലികാ വാ;
സതഞ്ച ഗന്ധോ പടിവാതമേതി, സബ്ബാ ദിസാ സപ്പുരിസോ പവായതി.

“ചന്ദനം തഗരം വാപി, ഉപ്പലം അഥ വസ്സികീ;
ഏതേസം ഗന്ധജാതാനം, സീലഗന്ധോ അനുത്തരോ. (ധ॰ പ॰ ൫൪-൫൫; മി॰ പ॰ ൫.൪.൧);

“ന ഗങ്ഗാ യമുനാ ചാപി, സരഭൂ വാ സരസ്വതീ;
നിന്നഗാ വാചിരവതീ, മഹീ വാപി മഹാനദീ.

“സക്കുണന്തി വിസോധേതും, തം മലം ഇധ പാണിനം;
വിസോധയതി സത്താനം, യം വേ സീലജലം മലം.

“ന തം സജലദാ വാതാ, ന ചാപി ഹരിചന്ദനം;
നേവ ഹാരാ ന മണയോ, ന ചന്ദകിരണങ്കുരാ.

“സമയന്തീധ സത്താനം, പരിളാഹം സുരക്ഖിതം;
യം സമേതി ഇദം അരിയം, സീലം അച്ചന്തസീതലം.

“അത്താനുവാദാദിഭയം, വിദ്ധംസയതി സബ്ബദാ;
ജനേതി കിത്തിഹാസഞ്ച, സീലം സീലവതോ സദാ.

“സഗ്ഗാരോഹണസോപാനം, അഞ്ഞം സീലസമം കുതോ;
ദ്വാരം വാ പന നിബ്ബാന, നഗരസ്സ പവേസനേ.

“ഗുണാനം മൂലഭൂതസ്സ, ദോസാനം ബലഘാതിനോ;
ഇതി സീലസ്സ ജാനാഥ, ആനിസംസമനുത്തര”ന്തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൯);

ഏവം ഭഗവാ സീലാനിസംസം ദസ്സേത്വാ - ‘‘ഇദം പന സീലം നിസ്സായ അയം സഗ്ഗോ ലഭതീ’’തി ദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സഗ്ഗകഥം കഥേസി. അയം സഗ്ഗോ നാമ ഇട്ഠോ കന്തോ മനാപോ ഏകന്തസുഖോ നിച്ചമേത്ഥ കീളാ നിച്ചം സമ്പത്തിയോ ലഭന്തി. ചാതുമഹാരാജികാ ദേവാ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാനി ദിബ്ബസുഖം ദിബ്ബസമ്പത്തിം പടിലഭന്തി. താവതിംസാ തിസ്സോ വസ്സകോടിയോ സട്ഠി ച വസ്സസതസഹസ്സാനീതി ഏവമാദിസഗ്ഗഗുണപടിസംയുത്തകഥം കഥേസി. ഏവം സഗ്ഗകഥായ പലോഭേത്വാ പുന - ‘‘അയമ്പി സഗ്ഗോ അനിച്ചോ അധുവോ ന തത്ഥ ഛന്ദരാഗോ കാതബ്ബോ’’തി കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസം നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസഞ്ച പകാസേത്വാ അമതപരിയോസാനം ധമ്മകഥം കഥേസി. ഏവം തസ്സ മഹാജനസ്സ ധമ്മം ദേസേത്വാ ഏകച്ചേ സരണേസു ച ഏകച്ചേ പഞ്ചസീലേസു ച ഏകച്ചേ സോതാപത്തിഫലേ ച ഏകച്ചേ സകദാഗാമിഫലേ ഏകച്ചേ അനാഗാമിഫലേ ഏകച്ചേ ചതൂസുപി ഫലേസു ഏകച്ചേ തീസു വിജ്ജാസു ഏകച്ചേ ഛസു അഭിഞ്ഞാസു ഏകച്ചേ അട്ഠസു സമാപത്തീസു പതിട്ഠാപേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ രമ്മനഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ സുദസ്സനമഹാവിഹാരമേവ പാവിസി. തേന വുത്തം -

൧. ‘‘തദാ തേ ഭോജയിത്വാന, സസങ്ഘം ലോകനായകം;
ഉപഗച്ഛും സരണം തസ്സ, ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ.

൨. ‘‘സരണാഗമനേ കഞ്ചി, നിവേസേതി തഥാഗതോ;
കഞ്ചി പഞ്ചസു സീലേസു, സീലേ ദസവിധേ പരം.

൩. ‘‘കസ്സചി ദേതി സാമഞ്ഞം, ചതുരോ ഫലമുത്തമേ;
കസ്സചി അസമേ ധമ്മേ, ദേതി സോ പടിസമ്ഭിദാ.

൪. ‘‘കസ്സചി വരസമാപത്തിയോ, അട്ഠ ദേതി നരാസഭോ;
തിസ്സോ കസ്സചി വിജ്ജായോ, ഛളഭിഞ്ഞാ പവേച്ഛതി.

൫. ‘‘തേന യോഗേന ജനകായം, ഓവദതി മഹാമുനി;
തേന വിത്ഥാരികം ആസി, ലോകനാഥസ്സ സാസനം.

൬. ‘‘മഹാഹനുസഭക്ഖന്ധോ , ദീപങ്കരസനാമകോ;
ബഹൂ ജനേ താരയതി, പരിമോചേതി ദുഗ്ഗതിം.

൭. ‘‘ബോധനേയ്യം ജനം ദിസ്വാ, സതസഹസ്സേപി യോജനേ;
ഖണേന ഉപഗന്ത്വാന, ബോധേതി തം മഹാമുനീ’’തി.

തത്ഥ **തേ**തി രമ്മനഗരവാസിനോ ഉപാസകാ. **സരണ**ന്തി ഏത്ഥ സരണം സരണഗമനം സരണസ്സ ഗന്താ ച വേദിതബ്ബോ. സരതി ഹിംസതി വിനാസേതീതി **സരണം,** കിം തം? രതനത്തയം. തം പന സരണഗതാനം തേനേവ സരണഗമനേന ഭയം സന്താസം ദുക്ഖം ദുഗ്ഗതിം പരിക്കിലേസം ഹനതി ഹിംസതി വിനാസേതീതി സരണന്തി വുച്ചതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

‘‘യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;
പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

‘‘യേ കേചി ധമ്മം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം;

പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

‘‘യേ കേചി സങ്ഘം സരണം ഗതാസേ, ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമിം; പഹായ മാനുസം ദേഹം, ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ’’തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

സരണഗമനം നാമ രതനത്തയപരായനാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ. **സരണസ്സ ഗന്താ** നാമ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ. ഏവം താവ സരണം സരണഗമനം സരണസ്സ ഗന്താ ചാതി ഇദം തയം വേദിതബ്ബം.

തസ്സാതി തം ദീപങ്കരം, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. ‘‘ഉപഗച്ഛും സരണം തത്ഥാ’’തിപി പാഠോ. **സത്ഥുനോ**തി സത്ഥാരം. **സരണാഗമനേ കഞ്ചീ**തി കഞ്ചി പുഗ്ഗലം സരണഗമനേ നിവേസേതീതി അത്ഥോ. കിഞ്ചാപി പച്ചുപ്പന്നവസേന വുത്തം, അതീതകാലവസേന പന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. ‘‘കസ്സചി സരണാഗമനേ’’തിപി പാഠോ, തസ്സപി സോയേവത്ഥോ. കഞ്ചി പഞ്ചസു സീലേസൂതി കഞ്ചി പുഗ്ഗലം പഞ്ചസു വിരതിസീലേസു നിവേസേസീതി അത്ഥോ. ‘‘കസ്സചി പഞ്ചസു സീലേസൂ’’തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **സീലേ ദസവിധേ പര**ന്തി അപരം പുഗ്ഗലം ദസവിധേ സീലേ നിവേസേസീതി അത്ഥോ. ‘‘കസ്സചി കുസലേ ദസാ’’തിപി പാഠോ, തസ്സ കഞ്ചി പുഗ്ഗലം ദസ കുസലധമ്മേ സമാദപേസീതി അത്ഥോ. **കസ്സചി ദേതി സാമഞ്ഞ**ന്തി ഏത്ഥ പരമത്ഥതോ സാമഞ്ഞന്തി മഗ്ഗോ വുച്ചതി. യഥാഹ -

‘‘കതമഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞം? അയമേവ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ, സേയ്യഥിദം - സമ്മാദിട്ഠി…പേ॰… സമ്മാസമാധി. ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, സാമഞ്ഞ’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൬).

ചതുരോ ഫലമുത്തമേതി ചത്താരി ഉത്തമാനി ഫലാനീതി അത്ഥോ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. ലിങ്ഗവിപരിയാസേന വുത്തം. യഥോപനിസ്സയം ചത്താരോ മഗ്ഗേ ചത്താരി ച സാമഞ്ഞഫലാനി കസ്സചി അദാസീതി അത്ഥോ. **കസ്സചി അസമേ ധമ്മേ**തി കസ്സചി അസദിസേ ചത്താരോ പടിസമ്ഭിദാധമ്മേ അദാസി.

കസ്സചി വരസമാപത്തിയോതി കസ്സചി പന നീവരണവിഗമേന പധാനഭൂതാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ അദാസി. **തിസ്സോ കസ്സചി വിജ്ജായോ**തി കസ്സചി പുഗ്ഗലസ്സ ഉപനിസ്സയവസേന ദിബ്ബചക്ഖുഞാണപുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണആസവക്ഖയഞാണാനം വസേന തിസ്സോ വിജ്ജായോ. **ഛളഭിഞ്ഞാ പവേച്ഛതീ**തി ഛ അഭിഞ്ഞായോ കസ്സചി അദാസി.

തേന യോഗേനാതി തേന നയേന തേനാനുക്കമേന ച. **ജനകായ**ന്തി ജനസമൂഹം. **ഓവദതീ**തി ഓവദി. കാലവിപരിയാസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇതോ ഉപരിപി ഈദിസേസു വചനേസു അതീതകാലവസേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ . **തേന വിത്ഥാരികം ആസീ**തി തേന ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ ഓവാദേന അനുസാസനിയാ വിത്ഥാരികം വിത്ഥതം വിസാലീഭൂതം സാസനം അഹോസി.

മഹാഹനൂതി മഹാപുരിസാനം കിര ദ്വേപി ഹനൂനി പരിപുണ്ണാനി ദ്വാദസിയാ പക്ഖസ്സ ചന്ദസദിസാകാരാനി ഹോന്തീതി മഹന്താനി ഹനൂനി യസ്സ സോ മഹാഹനു, സീഹഹനൂതി വുത്തം ഹോതി. **ഉസഭക്ഖന്ധോ**തി ഉസഭസ്സേവ ഖന്ധോ യസ്സ ഭവതി, സോ ഉസഭക്ഖന്ധോ. സുവട്ടിതസുവണ്ണാലിങ്ഗസദിസരുചിരക്ഖന്ധോ സമവട്ടചാരുക്ഖന്ധോതി അത്ഥോ. **ദീപങ്കരസനാമകോ**തി ദീപങ്കരസനാമോ . **ബഹൂ ജനേ താരയതീ**തി ബഹൂ ബുദ്ധവേനേയ്യേ ജനേ താരേസി. **പരിമോചേതീ**തി പരിമോചേസി. **ദുഗ്ഗതി**ന്തി ദുഗ്ഗതിതോ. നിസ്സക്കത്ഥേ ഉപയോഗവചനം.

ഇദാനി താരണപരിമോചനകരണാകാരദസ്സനത്ഥം **"ബോധനേയ്യം ജന"**ന്തി ഗാഥാ വുത്താ. തത്ഥ **ബോധനേയ്യം ജന**ന്തി ബോധനേയ്യം പജം, അയമേവ വാ പാഠോ. **ദിസ്വാ**തി ബുദ്ധചക്ഖുനാ വാ സമന്തചക്ഖുനാ വാ ദിസ്വാ. **സതസഹസ്സേപി യോജനേ**തി അനേകസതസഹസ്സേപി യോജനേ ഠിതം. ഇദം പന ദസസഹസ്സിയംയേവ സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ദീപങ്കരോ കിര സത്ഥാ ബുദ്ധത്തം പത്വാ ബോധിമൂലേ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ സത്താഹേ മഹാബ്രഹ്മുനോ ധമ്മജ്ഝേസനം പടിഞ്ഞായ സുനന്ദാരാമേ ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ കോടിസതം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാമതം പായേസി. അയം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി.

അഥ സത്ഥാ അത്തനോ പുത്തസ്സ സമവട്ടക്ഖന്ധസ്സ ഉസഭക്ഖന്ധസ്സ നാമ ഞാണപരിപാകം ഞത്വാ തം അഗ്ഗജം പമുഖം കത്വാ **രാഹുലോവാദസദിസം** ധമ്മം ദേസേത്വാ ദേവമനുസ്സാനം നവുതികോടിയോ ധമ്മാമതം പായേസി. അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി.

പുന ഭഗവാ അമരവതീനഗരദ്വാരേ മഹാസിരീസരുക്ഖമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ മഹാജനസ്സ ബന്ധനാമോക്ഖം കത്വാ ദേവഗണപരിവുതോ ദിവസകരാതിരേകജുതിവിസരഭവനേ താവതിംസഭവനേ പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പരമസീതലേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാതലേ നിസീദിത്വാ സബ്ബദേവഗണപീതിസഞ്ജനനിം അത്തനോ ജനനിം സുമേധാദേവിം പമുഖം കത്വാ സബ്ബലോകവിദിതവിസുദ്ധിദേവോ ദേവദേവോ ദീപങ്കരോ ഭഗവാ സബ്ബസത്തഹിതകരം പരമാതിരേകഗമ്ഭീരസുഖുമം ബുദ്ധിവിസദകരം സത്തപ്പകരണം അഭിധമ്മപിടകം ദേസേത്വാ നവുതിദേവകോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാമതം പായേസി. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൨൪. "പഠമാഭിസമയേ ബുദ്ധോ, കോടിസതമബോധയി;
ദുതിയാഭിസമയേ നാഥോ, നവുതികോടിമബോധയി.

൨൫. "യദാ ച ദേവഭവനമ്ഹി, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയി;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

ദീപങ്കരസ്സ പന ഭഗവതോ തയോ സാവകസന്നിപാതാ അഹേസും. തത്ഥ സുനന്ദാരാമേ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൨൬. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ;

കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ”തി.

അഥാപരേന സമയേന ദസബലോ ചതൂഹി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിയാ മഹാജനാനുഗ്ഗഹം കരോന്തോ ചാരികം ചരമാനോ അനുക്കമേന ഏകസ്മിം പദേസേ മഹാജനകതസക്കാരം സബ്ബലോകവിസ്സുതം അമനുസ്സപരിഗ്ഗഹിതം അതിഭയാനകം ഓലമ്ബാമ്ബുധരപരിചുമ്ബിതകൂടം വിവിധസുരഭിതരുകുസുമവാസിതകൂടം നാനാമിഗഗണവിചരിതകൂടം **നാരദകൂടം** നാമ പരമരമണീയം പബ്ബതം സമ്പാപുണി. സോ കിര പബ്ബതോ നാരദേന നാമ യക്ഖേന പരിഗ്ഗഹിതോ അഹോസി. തത്ഥ പന തസ്സ യക്ഖസ്സ അനുസംവച്ഛരം മഹാജനോ മനുസ്സബലിം ഉപസംഹരതി.

അഥ ദീപങ്കരോ കിര ഭഗവാ തസ്സ മഹാജനസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ തതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ചാതുദ്ദിസം പേസേത്വാ അദുതിയോ അസഹായോ മഹാകരുണാബലവസങ്ഗതഹദയോ തഞ്ച യക്ഖം വിനേതും തം നാരദപബ്ബതം അഭിരുഹി. അഥ സോ മനുസ്സഭക്ഖോ സകഹിതനിരപേക്ഖോ പരവധദക്ഖോ യക്ഖോ മക്ഖം അസഹമാനോ കോധപരേതമാനസോ ദസബലം ഭിംസാപേത്വാ പലാപേതുകാമോ തം പബ്ബതം ചാലേസി. സോ കിര പബ്ബതോ തേന ചാലിയമാനോ ഭഗവതോ ആനുഭാവേന തസ്സേവ മത്ഥകേ പതമാനോ വിയ അഹോസി.

തതോ സോ ഭീതോ - “ഹന്ദ നം അഗ്ഗിനാ ഝാപേസ്സാമീ”തി മഹന്തം അതിഭീമദസ്സനം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം നിബ്ബത്തേസി. സോ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ പടിവാതേ ഖിത്തോ വിയ അത്തനോവ ദുക്ഖം ജനേസി, ന പന ഭഗവതോ ചീവരേ അംസുമത്തമ്പി ദഡ്ഢും സമത്ഥോ അഹോസി. യക്ഖോ പന “സമണോ ദഡ്ഢോ, ന ദഡ്ഢോ”തി ഓലോകേന്തോ ദസബലം സരദസമയവിമലകരനികരം സബ്ബജനരതികരം രജനികരമിവ സീതലജലതലഗതകമലകണ്ണികായ നിസിന്നം വിയ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - “അഹോ അയം സമണോ മഹാനുഭാവോ, യം യം ഇമസ്സാഹം അനത്ഥം കരോമി, സോ സോ മമൂപരിയേവ പതതി, ഇമം പന സമണം മുഞ്ചിത്വാ അഞ്ഞം മേ പടിസരണം പരായനം നത്ഥി, പഥവിയം ഉപക്ഖലിതാ പഥവിംയേവ നിസ്സായ ഉട്ഠഹന്തി, ഹന്ദാഹം ഇമംയേവ സമണം സരണം ഗമിസ്സാമീ”തി.

അഥേവം പന സോ ചിന്തേത്വാ ഭഗവതോ ചക്കാലങ്കതതലേസു പാദേസു സിരസാ നിപതിത്വാ - “അച്ചയോ മം, ഭന്തേ, അച്ചഗമാ”തി വത്വാ ഭഗവന്തം സരണമഗമാസി. അഥസ്സ ഭഗവാ അനുപുബ്ബികഥം കഥേസി. സോ ദേസനാപരിയോസാനേ ദസഹി യക്ഖസഹസ്സേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി. തസ്മിം കിര ദിവസേ സകലജമ്ബുദീപതലവാസിനോ മനുസ്സാ തസ്സ ബലികമ്മത്ഥം ഏകേകഗാമതോ ഏകേകം പുരിസം ആഹരിംസു. അഞ്ഞഞ്ച ബഹുതിലതണ്ഡുലകുലത്ഥമുഗ്ഗമാസാദിം സപ്പിനവനീതതേലമധുഫാണിതാദിഞ്ച ആഹരിംസു. അഥ സോ യക്ഖോ തം ദിവസം ആഭതതണ്ഡുലാദികം സബ്ബം തേസംയേവ ദത്വാ തേ ബലികമ്മത്ഥായ ആനീതമനുസ്സേ ദസബലസ്സ നിയ്യാതേസി.

അഥ സത്ഥാ തേ മനുസ്സേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ അന്തോസത്താഹേയേവ സബ്ബേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേത്വാ മാഘപുണ്ണമായ കോടിസതഭിക്ഖുമജ്ഝഗതോ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ സന്നിപാതേ

പാതിമോക്ഖമുദ്ദിസി. ചതുരങ്ഗാനി നാമ സബ്ബേവ ഏഹിഭിക്ഖൂ ഹോന്തി, സബ്ബേ ഛളഭിഞ്ഞാ ഹോന്തി, സബ്ബേ അനാമന്തിതാവ ആഗതാ, പന്നരസൂപോസഥദിവസോ ചാതി ഇമാനി ചത്താരി അങ്ഗാനി നാമ. അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫൫.''പുന നാരദകൂടമ്ഹി, പവിവേകഗതേ ജിനേ;
ഖീണാസവാ വീതമലാ, സമിംസു സതകോടിയോ''തി.

തത്ഥ **പവിവേകഗതേ**തി ഗണം പഹായ ഗതേ. **സമിംസൂ**തി സന്നിപതിംസു.

യദാ പന ദീപങ്കരോ ലോകനായകോ സുദസ്സനനാമകേ പബ്ബതേ വസ്സാവാസമുപഗഞ്ഛി, തദാ കിര ജമ്ബുദീപവാസിനോ മനുസ്സാ അനുസംവച്ഛരം ഗിരഗ്ഗസമജ്ജം കരോന്തി. തസ്മിം കിര സമജ്ജേ സന്നിപതിതാ മനുസ്സാ ദസബലം ദിസ്വാ ധമ്മകഥം സുത്വാ തത്ര പസീദിത്വാ പബ്ബജിംസു. മഹാപവാരണദിവസേ സത്ഥാ തേസം അജ്ഝാസയാനുകൂലം വിപസ്സനാകഥം കഥേസി. തം സുത്വാ തേ സബ്ബേ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ വിപസ്സനാനുപുബ്ബേന മഗ്ഗാനുപുബ്ബേന ച അരഹത്തം പാപുണിംസു. അഥ സത്ഥാ നവുതികോടിസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പവാരേസി. അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫൬.''യമ്ഹി കാലേ മഹാവീരോ, സുദസ്സനസിലുച്ചയേ;
നവുതികോടിസഹസ്സേഹി, പവാരേസി മഹാമുനി.

''അഹം തേന സമയേന, ജടിലോ ഉഗ്ഗതാപനോ;
അന്തലിക്ഖമ്ഹി ചരണോ, പഞ്ചാഭിഞ്ഞാസു പാരഗൂ''തി. (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ);

അയം ഗാഥാ **അട്ഠസാലിനിയാ** ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായ നിദാനവണ്ണനായ **ദീപങ്കരബുദ്ധവംസേ** ലിഖിതാ. ഇമസ്മിം പന ബുദ്ധവംസേ നത്ഥി. നത്ഥിഭാവോയേവ പനസ്സാ യുത്തതരോ. കസ്മാതി ചേ? ഹേട്ഠാ സുമേധകഥാസു കഥിതത്താതി.

ദീപങ്കരേ കിര ഭഗവതി ധമ്മം ദേസേന്തേ ദസസഹസ്സാനഞ്ച വീസതിസഹസ്സാനഞ്ച ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസിയേവ. ഏകസ്സ പന ദ്വിന്നം തിണ്ണം ചതുന്നന്തി ച ആദിവസേന അഭിസമയാനം അന്തോ നത്ഥി. തസ്മാ ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ സാസനം വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫൭.''ദസവീസസഹസ്സാനം , ധമ്മാഭിസമയോ അഹു;
ഏകദ്വിന്നം അഭിസമയാ, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയാ''തി.

തത്ഥ **ദസവീസസഹസ്സാനന്തി** ദസസഹസ്സാനം വീസതിസഹസ്സാനഞ്ച. **ധമ്മാഭിസമയോ**തി ചതുസച്ചധമ്മപ്പടിവേധോ. **ഏകദ്വിന്നന്തി** ഏകസ്സ ചേവ ദ്വിന്നഞ്ച , തിണ്ണം ചതുന്നം...പേ॰... ദസന്നന്തിആദിനാ നയേന അസങ്ഖ്യേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏവം അസങ്ഖ്യേയ്യാഭിസമയത്താ ച **വിത്ഥാരികം** മഹന്തപ്പത്തം ബഹൂഹി പണ്ഡിതേഹി ദേവമനുസ്സേഹി നിയ്യാനികന്തി **ജഞ്ഞം** ജാനിതബ്ബം

അധിസീലസിക്ഖാദീഹി **ഇദ്ധഞ്ച** സമാധിആദീഹി **ഫീതഞ്ച** അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭൪. “വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം, ഇദ്ധം ഫീതം അഹൂ തദാ;
ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ, സാസനം സുവിസോധിത”ന്തി.

തത്ഥ **സുവിസോധിത**ന്തി സുട്ഠു ഭഗവതാ സോധിതം വിസുദ്ധം കതം. ദീപങ്കരം കിര സത്ഥാരം സബ്ബകാലം ഛളഭിഞ്ഞാനം മഹിദ്ധികാനം ഭിക്ഖൂനം ചത്താരി സതസഹസ്സാനി പരിവാരേന്തി. തേന ച സമയേന യേ സേക്ഖാ കാലകിരിയം കരോന്തി, തേ ഗരഹിതാ ഭവന്തി, സബ്ബേ ഖീണാസവാ ഹുത്വാവ പരിനിബ്ബായന്തീതി അധിപ്പായോ. തസ്മാ ഹി തസ്സ ഭഗവതോ സാസനം സുപുപ്ഫിതം സുസമിദ്ധം ഖീണാസവേഹി ഭിക്ഖൂഹി അതിവിയ സോഭിത്ഥ. തേന വുത്തം -

൭൫. “ചത്താരി സതസഹസ്സാനി, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
ദീപങ്കരം ലോകവിദും, പരിവാരേന്തി സബ്ബദാ.

൭൬. “യേ കേചി തേന സമയേന, ജഹന്തി മാനുസം ഭവം;
അപ്പത്തമാനസാ സേഖാ, ഗരഹിതാ ഭവന്തി തേ.

൭൭. “സുപുപ്ഫിതം പാവചനം, അരഹന്തേഹി താദിഹി;
ഖീണാസവേഹി വിമലേഹി, ഉപസോഭതി സബ്ബദാ”തി.

തത്ഥ **ചത്താരി സതസഹസ്സാനീ**തി ഗണനായ ദസ്സിതാ ഏവം ദസ്സിതഗണനാ ഇമേ ഭിക്ഖൂതി ദസ്സനത്ഥം **“ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ”**തി വുത്തന്തി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അഥ വാ **ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ**തി ഛളഭിഞ്ഞാനം മഹിദ്ധികാനന്തി സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തവചനം ദട്ഠബ്ബം. **പരിവാരേന്തി സബ്ബദാ**തി നിച്ചകാലം ദസബലം പരിവാരേന്തി, ഭഗവന്തം മുഞ്ചിത്വാ കത്ഥചി ന ഗച്ഛന്തീതി അധിപ്പായോ. **തേന സമയേനാ**തി തസ്മിം സമയേ. അയം പന **സമയ**-സദ്ദോ സമവായാദീസു നവസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. യഥാഹ -

“സമവായേ ഖണേ കാലേ, സമൂഹേ ഹേതുദിട്ഠിസു;
പടിലാഭേ പഹാനേ ച, പടിവേധേ ച ദിസ്സതീ”തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.മൂലപരിയായസുത്തവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കാമാവചരകുസലപദഭാജനീയ; ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ മംഗലസുത്തവണ്ണനാ, ഏവമിച്ചാദിപാഠവണ്ണനാ; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൮൪);

ഇധ സോ കാലേ ദട്ഠബ്ബോ; തസ്മിം കാലേതി അത്ഥോ. **മാനുസം ഭവ**ന്തി മനുസ്സഭാവം. **അപ്പത്തമാനസാ**തി അപ്പത്തം അനധിഗതം മാനസം യേഹി തേ അപ്പത്തമാനസാ. മാനസന്തി രാഗസ്സ ച ചിത്തസ്സ ച അരഹത്തസ്സ ച അധിവചനം. “അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൧; മഹാവ॰ ൩൩) ഹി ഏത്ഥ പന രാഗോ “മാനസോ”തി വുത്തോ. “ചിത്തം മനോ മാനസം ഹദയം പണ്ഡര”ന്തി (ധ॰ സ॰ ൬; വിഭ॰ ൧൮൪; മഹാനി॰ ൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൭) ഏത്ഥ ചിത്തം. “അപ്പത്തമാനസോ സേഖോ, കാലം കയിരാ ജനേസുതാ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) ഏത്ഥ അരഹത്തം. ഇധാപി അരഹത്തമേവ അധിപ്പേതം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫

കാമാവചരകുസലനിദ്ദേസവാരകഥാ; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൧). തസ്മാ അപ്പത്തഅരഹത്തഫലാതി അത്ഥോ. **സേഖാ**തി കേനട്ഠേന സേഖാ? സേഖധമ്മപടിലാഭട്ഠേന സേഖാ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ, സേഖോ ഹോതീതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേഖായ സമ്മാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ ഹോതി...പേ॰... സേഖേന സമ്മാസമാധിനാ സമന്നാഗതോ ഹോതി. എത്താവതാ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സേഖോ ഹോതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൩). അപി ച സിക്ഖന്തീതി സേഖാ. വുത്തഞ്ഹേതം - ''സിക്ഖതി, സിക്ഖതീതി ഖോ, ഭിക്ഖു, തസ്മാ സേഖോതി വുച്ചതി. കിഞ്ച സിക്ഖതി? അധിസീലമ്പി സിക്ഖതി അധിചിത്തമ്പി അധിപഞ്ഞമ്പി സിക്ഖതീതി ഖോ, ഭിക്ഖു, തസ്മാ സേഖോതി വുച്ചതീ''തി (അ॰ നി॰ ൩.൮൬).

സുപുപ്ഫിതന്തി സുട്ഠു വികസിതം. **പാവചന**ന്തി പസത്ഥം വചനം, വുദ്ധിപ്പത്തം വാ വചനം പവചനം, പവചനമേവ പാവചനം, സാസനന്തി അത്ഥോ. **ഉപസോഭതീ**തി അഭിരാജതി അതിവിരോചതി. **സബ്ബദാ**തി സബ്ബകാലം. ''ഉപസോഭതി സദേവകേ''തിപി പാഠോ.

തസ്സ ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ രമ്മവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, സുദേവോ നാമ ഖത്തിയോ പിതാ, സുമേധാ നാമ ദേവീ മാതാ, സുമങ്ഗലോ ച തിസ്സോ ചാതി ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സാഗതോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, നന്ദാ ച സുനന്ദാ ചാതി ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ പിപ്ഫലിരുക്ഖോ അഹോസി, അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധോ, സതസഹസ്സവസ്സാനി ആയൂതി. കിം പനിമേസം ജാതനഗരാദീനം ദസ്സനേ പയോജനന്തി ചേ? വുച്ചതേ - യസ്സ യദി നേവ ജാതനഗരം ന പിതാ ന മാതാ പഞ്ഞായേയ്യ, ഇമസ്സ പന നേവ ജാതനഗരം ന പിതാ ന മാതാ പഞ്ഞായതി, ദേവോ വാ സക്കോ വാ യക്ഖോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ ഏസ മഞ്ഞേ, ദേവാനമ്പി ഈദിസം പാടിഹാരിയം അനച്ഛരിയന്തി മഞ്ഞമാനാ ന സോതബ്ബം ന സദ്ദഹിതബ്ബം മഞ്ഞേയ്യും, തതോ അഭിസമയോ ന ഭവേയ്യ, അസതി അഭിസമയേ നിരത്ഥകോ ബുദ്ധുപ്പാദോ ഭവേയ്യ, അനിയ്യാനികം സാസനം. തസ്മാ സബ്ബബുദ്ധാനം ജാതനഗരാദികോ പരിച്ഛേദോ ദസ്സേതബ്ബോ. തേന വുത്തം -

൨൧൭. ''നഗരം രമ്മവതീ നാമ, സുദേവോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുമേധാ നാമ ജനികാ, ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൧൮. ''സുമങ്ഗലോ ച തിസ്സോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സാഗതോ നാമുപട്ഠാകോ, ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൧൯. ''നന്ദാ ചേവ സുനന്ദാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, പിപ്ഫലീതി പവുച്ചതി.

൨൨൦. ''അസീതിഹത്ഥമുബ്ബേധോ, ദീപങ്കരോ മഹാമുനി;
സോഭതി ദീപരുക്ഖോവ, സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ.

൨൨൧. ''സതസഹസ്സവസ്സാനി, ആയു തസ്സ മഹേസിനോ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൨൨. ''ജോതയിത്വാന സദ്ധമ്മം, സന്താരേത്വാ മഹാജനം;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൯൦.“സാ ച ഇദ്ധി സോ ച യസോ, താനി ച പാദേസു ചക്കരതനാനി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ”തി.

തത്ഥ **സുദേവോ നാമ ഖത്തിയോ**തി സുദേവോ നാമസ്സ ഖത്തിയോ പിതാ അഹോസീതി അത്ഥോ. **ജനികാ**തി ജനേത്തി. **പിപ്ഫലീ**തി പിലക്ഖകപീതനരുക്ഖോ ബോധി. **അസീതിഹത്ഥമുബ്ബേധോ**തി അസീതിഹത്ഥം ഉച്ചഗ്ഗതോ. **ദീപരുക്ഖോ വാ**തി സമ്പജ്ജലിതദീപമാലാകുലോ ദീപരുക്ഖോ വിയ ആരോഹപരിണാഹസണ്ഠാനപാരിപൂരിസമ്പന്നോ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനസമലങ്കതസരീരോ വിപ്ഫുരിതരംസിജാലാവിസരതാരാഗണസമുജ്ജലമിവ ഗഗനതലം ഭഗവാ ധരമാനകാലേ **സോഭതീ**തി സോഭിത്ഥ. **സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ**തി പുപ്ഫിതോ സബ്ബഫാലിഫുല്ലോ സാലരാജരുക്ഖോ വിയ ച സബ്ബഫാലിഫുല്ലോ യോജനസതുബ്ബേധോ പാരിച്ഛത്തോ വിയ ച അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധോ ഭഗവാ അതിവിയ സോഭതി.

സതസഹസ്സവസ്സാനീതി വസ്സസതസഹസ്സാനി തസ്സ ആയൂതി അത്ഥോ. **താവതാ തിട്ഠമാനോ**തി താവതകം കാലം തിട്ഠമാനോ. **ജനത**ന്തി ജനസമൂഹം. **സന്താരേത്വാ മഹാജന**ന്തി താരയിത്വാ മഹാജനം. “സന്താരേത്വാ സദേവക”ന്തിപി പാഠോ, തസ്സ സദേവകം ലോകന്തി അത്ഥോ. **സാ ച ഇദ്ധീ**തി സാ ച സമ്പത്തി ആനുഭാവോ. **സോ ച യസോ**തി സോ ച പരിവാരോ. **സബ്ബം തമന്തരഹിത**ന്തി തം സബ്ബം വുത്തപ്പകാരം സമ്പത്തിജാതം അന്തരഹിതം അപഗതന്തി അത്ഥോ. **നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ**തി സബ്ബേ പന സങ്ഖതധമ്മാ നനു രിത്താ തുച്ഛാ, നിച്ചസാരാദിരഹിതാതി അത്ഥോ.

ഏത്ഥ പന നഗരാദിപരിച്ഛേദോ പാളിയമാഗതോവ. സമ്ബഹുലവാരോ പന നാഗതോ, സോ ആനേത്വാ ദീപേതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം - പുത്തപരിച്ഛേദോ, ഭരിയാപരിച്ഛേദോ, പാസാദപരിച്ഛേദോ, അഗാരവാസപരിച്ഛേദോ, നാടകിത്ഥിപരിച്ഛേദോ, അഭിനിക്ഖമനപരിച്ഛേദോ, പധാനപരിച്ഛേദോ, വിഹാരപരിച്ഛേദോ, ഉപട്ഠാകപരിച്ഛേദോതി. ഏതേസമ്പി ദീപനേ കാരണം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. തസ്സ പന ദീപങ്കരസ്സ ഭരിയാനം തിസതസഹസ്സം അഹോസി. തസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ പദുമാ നാമ, തസ്സ പന പുത്തോ ഉസഭക്ഖന്ധോ നാമ. തേന വുത്തം -

“ഭരിയാ പദുമാ നാമ, വിബുദ്ധപദുമാനനാ;
അത്രജോ ഉസഭക്ഖന്ധോ, ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ.

“ഹംസാ കോഞ്ചാ മയൂരാഖ്യാ, പാസാദാപി തയോ മതാ;
ദസവസ്സസഹസ്സാനി, അഗാരം അവസീ കിര.

“ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖന്തോ, നന്ദാരാമേ ജിനോ വസീ;
നന്ദോ നാമസ്സുപട്ഠാകോ, ലോകാനന്ദകരോ കിരാ”തി.

സബ്ബബുദ്ധാനം പന പഞ്ച വേമത്താനി ഹോന്തി ആയുവേമത്തം പമാണവേമത്തം കുലവേമത്തം പധാനവേമത്തം രസ്മിവേമത്തന്തി. തത്ഥ **ആയുവേമത്തം** നാമ കേചി ദീഘായുകാ ഹോന്തി കേചി അപ്പായുകാ. തഥാ

ഹി ദീപങ്കരസ്സ പന ഭഗവതോ വസ്സസതസഹസ്സം ആയുപ്പമാണം അഹോസി, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ വസ്സസതം.

പമാണവേമത്തം നാമ കേചി ദീഘാ ഹോന്തി കേചി രസ്സാ. തഥാ ഹി ദീപങ്കരോ അസീതിഹത്ഥപ്പമാണോ അഹോസി, അമ്ഹാകം പന ഭഗവാ അട്ഠാരസഹത്ഥപ്പമാണോ.

കുലവേമത്തം നാമ കേചി ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തന്തി കേചി ബ്രാഹ്മണകുലേ. തഥാ ഹി ദീപങ്കരാദയോ ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിംസു, കകുസന്ധകോണാഗമനാദയോ ബ്രാഹ്മണകുലേ.

പധാനവേമത്തം നാമ കേസഞ്ചി പധാനം ഇത്തരമേവ ഹോതി യഥാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ , കേസഞ്ചി അദ്ധനിയം അമ്ഹാകം ഭഗവതോ വിയ.

രസ്മിവേമത്തം നാമ മങ്ഗലസ്സ ഭഗവതോ സരീരസ്മി ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ബ്യാമമത്തം. തത്ര രസ്മിവേമത്തം അജ്ഝാസയപടിബദ്ധം ഹോതി. യോ യത്തകം ഇച്ഛതി, തസ്സ തത്തകം സരീരപ്പഭാ ഫരതി. മങ്ഗലസ്സ പന "ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരതൂ"തി അജ്ഝാസയോ അഹോസി. പടിവിദ്ധഗുണേസു പന കസ്സചി വേമത്തം നാമ നത്ഥി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൨ ആദയോ).

തഥാ സബ്ബബുദ്ധാനം ചത്താരി അവിജഹിതട്ഠാനാനി നാമ ഹോന്തി. **ബോധിപല്ലങ്കോ** അവിജഹിതോ ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ ഹോതി. **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനട്ഠാനം** ഇസിപതനേ മിഗദായേ അവിജഹിതമേവ ഹോതി. ദേവോരോഹണകാലേ സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ **പഠമപാദക്കമോ** അവിജഹിതോവ ഹോതി. ജേതവനേ ഗന്ധകുടിയാ ചത്താരി **മഞ്ചപാദട്ഠാനാനി** അവിജഹിതാനേവ ഹോന്തി. വിഹാരോപി അവിജഹിതോവ. സോ പന ഖുദ്ദകോ വാ മഹന്തോ വാ ഹോതി.

അപരം പന അമ്ഹാകംയേവ ഭഗവതോ സഹജാതപരിച്ഛേദഞ്ച നക്ഖത്തപരിച്ഛേദഞ്ച വിസേസം. അമ്ഹാകം സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേന കിര സദ്ധിം രാഹുലമാതാ ആനന്ദത്ഥേരോ ഛന്നോ കണ്ഡകോ അസ്സരാജാ നിധികുമ്ഭാ മഹാബോധിരുക്ഖോ കാളുദായീതി ഇമാനി **സത്ത സഹജാതാനി**. മഹാപുരിസോ കിര ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേനേവ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമി, മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമി , ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, യമകപാടിഹാരിയം അകാസി. വിസാഖനക്ഖത്തേന ജാതോ ച അഭിസമ്ബുദ്ധോ ച പരിനിബ്ബുതോ ച, മാഘനക്ഖത്തേന തസ്സ സാവകസന്നിപാതോ ചേവ ആയുസങ്ഖാരവോസജ്ജനഞ്ച അഹോസി, അസ്സയുജനക്ഖത്തേന ദേവോരോഹണന്തി ഏത്തകം ആഹരിത്വാ ദീപേതബ്ബം. അയം സമ്ബഹുലവാരപരിച്ഛേദോ. സേസഗാഥാ സഉത്താനാ ഏവാതി.

ഇതി ഭഗവാ ദീപങ്കരോ യാവതായുകം ഠത്വാ സബ്ബബുദ്ധകിച്ചം കത്വാ അനുക്കമേന അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി.

യസ്മിം കിര കപ്പേ ദീപങ്കരദസബലോ ഉദപാദി, തസ്മിം അഞ്ഞേപി തണ്ഹങ്കരോ, മേധങ്കരോ, സരണങ്കരോതി തയോ ബുദ്ധാ അഹേസും. തേസം സന്തികേ ബോധിസത്തസ്സ ബ്യാകരണം നത്ഥി. തസ്മാ തേ ഇധ ന ദസ്സിതാ. **അട്ഠകഥായം** പന തമ്ഹാ കപ്പാ ആദിതോ പട്ഠായുപ്പന്നുപ്പന്നേ സബ്ബബുദ്ധേ ദസ്സേതും ഇദം വുത്തം -

''തണ്ഹങ്കരോ മേധങ്കരോ, അഥോപി സരണങ്കരോ;
ദീപങ്കരോ ച സമ്ബുദ്ധോ, കോണ്ഡഞ്ഞോ ദ്വിപദുത്തമോ.

''മങ്ഗലോ ച സുമനോ ച, രേവതോ സോഭിതോ മുനി;
അനോമദസ്സീ പദുമോ, നാരദോ പദുമുത്തരോ.

''സുമേധോ ച സുജാതോ ച, പിയദസ്സീ മഹായസോ;
അത്ഥദസ്സീ ധമ്മദസ്സീ, സിദ്ധത്ഥോ ലോകനായകോ.

''തിസ്സോ ഫുസ്സോ ച സമ്ബുദ്ധോ, വിപസ്സീ സിഖി വേസ്സഭൂ;
കകുസന്ധോ കോണാഗമനോ, കസ്സപോ ചാപി നായകോ.

''ഏതേ അഹേസും സമ്ബുദ്ധാ, വീതരാഗാ സമാഹിതാ;
സതരംസീവ ഉപ്പന്നാ, മഹാതമവിനോദനാ;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധാവ, നിബ്ബുതാ തേ സസാവകാ''തി. (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ദൂരേനിദാനകഥാ);

ഏത്താവതാ നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരവസേന കതായ

മധുരത്ഥവിലാസിനിയാ ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥായ

ദീപങ്കരബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ പഠമോ ബുദ്ധവംസോ.

൪. കോണ്ഡഞ്ഞബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

ദീപങ്കരേ കിര ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ സാസനം വസ്സസതസഹസ്സം പവത്തിത്ഥ. അഥ ബുദ്ധാനുബുദ്ധാനം സാവകാനം അന്തരധാനേന സാസനമ്പിസ്സ അന്തരധായി. അഥസ്സ അപരഭാഗേ ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യമതിക്കമിത്വാ ഏകസ്മിം കപ്പേ **കോണ്ഡഞ്ഞോ** നാമ സത്ഥാ ഉദപാദി. സോ പന ഭഗവാ സോളസഅസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പാനഞ്ച സതസഹസ്സം പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബോധിഞാണം പരിപാചേത്വാ വേസ്സന്തരത്തഭാവസദിസേ അത്തഭാവേ ഠത്വാ തതോ ചവിത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ദേവതാനം പടിഞ്ഞം ദത്വാ തുസിതപുരതോ ചവിത്വാ രമ്മവതീനഗരേ സുനന്ദസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ സുജാതായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. തസ്സപി പടിസന്ധിക്ഖണേ ദീപങ്കരബുദ്ധവംസേ വുത്തപ്പകാരാനി ദ്വത്തിംസ പാടിഹാരിയാനി നിബ്ബത്തിംസു. സോ ദേവതാഹി കതാരക്ഖസംവിധാനോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമിത്വാ സബ്ബസത്തുത്തരോ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗന്ത്വാ സബ്ബാ ച ദിസാ വിലോകേത്വാ ആസഭിം വാചം നിച്ഛാരേസി - ''അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭).

തതോ കുമാരസ്സ നാമകരണദിവസേ നാമം കരോന്താ ''കോണ്ഡഞ്ഞോ''തി നാമമകംസു. സോ ഹി ഭഗവാ കോണ്ഡഞ്ഞഗോത്തോ അഹോസി. തസ്സ കിര തയോ പാസാദാ അഹേസും - രാമ, സുരാമ, സുഭനാമകാ പരമരമണീയാ. തേസു തീണി സതസഹസ്സാനി നാടകിത്ഥീനം നച്ചഗീതവാദിതകുസലാനം സബ്ബകാലം പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും. തസ്സ രുചിദേവീ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി. വിജിതസേനോ നാമസ്സ പുത്തോ അഹോസി. സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി.

സോ പന ജിണ്ണബ്യാധിമതപബ്ബജിതേ ദിസ്വാ ആജഞ്ഞരഥേന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിത്വാ ദസ മാസേ പധാനചരിയം ചരി. കോണ്ഡഞ്ഞകുമാരം പന പബ്ബജന്തം ദസ ജനകോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ ദസ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുനന്ദഗാമേ സമസഹിതഘനപയോധരായ യസോധരായ നാമ സേട്ഠിധീതായ ദിന്നം പരമമധുരം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഫലപല്ലവങ്കുരസമലങ്കതേ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ ഗണം പഹായ സുനന്ദകാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ സാലകല്യാണിരുക്ഖം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ പുബ്ബദിസാഭാഗം ഓലോകേത്വാ ബോധിരുക്ഖം പിട്ഠിതോ കത്വാ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ മാരബലം വിധമിത്വാ രത്തിയാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം വിസോധേത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ഛിമയാമേ പച്ചയാകാരം സമ്മസിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഉദയബ്ബയവസേന സമപഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി ദിസ്വാ യാവ ഗോത്രഭുഞാണം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ ചത്താരി മഗ്ഗഞാണാനി ചത്താരി ച ഫലഞാണാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ

ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം ഛ അസാധാരണഞാണാനി സകലേ ച ബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝിത്വാ പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ ബോധിമൂലേ നിസിന്നോവ -

‘‘അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

‘‘ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪);

‘‘അയോഘനഹതസ്സേവ, ജലതോ ജാതവേദസോ;
അനുപുബ്ബൂപസന്തസ്സ, യഥാ ന ഞായതേ ഗതി.

‘‘ഏവം സമ്മാ വിമുത്താനം, കാമബന്ധോഘതാരിനം;
പഞ്ഞാപേതും ഗതീ നത്ഥി, പത്താനം അചലം സുഖ’’ന്തി. (ഉദാ॰ ൮൦) -

ഏവം ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിമൂലേയേവ ഫലസമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ സത്താഹേ ബ്രഹ്മുനോ അജ്ഝേസനം പടിച്ച - ‘‘കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൦) ഉപധാരേന്തോ അത്തനാ സദ്ധിം പബ്ബജിതാ ദസ ഭിക്ഖുകോടിയോ അദ്ദസ. ‘‘ഇമേ പന കുലപുത്താ സമുപചിതകുസലമൂലാ മം പബ്ബജന്തം അനുപബ്ബജിതാ മയാ സദ്ധിം പധാനം ചരിത്വാ മം ഉപട്ഠഹിംസു, ഹന്ദാഹം ഇമേസം സബ്ബപഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ’’ന്തി ഏവം ഉപധാരേത്വാ - ‘‘ഇദാനി പന തേ കത്ഥ വസന്തീ’’തി ഓലോകേന്തോ - ‘‘ഇതോ അട്ഠാരസയോജനികേ അരുന്ധവതീനഗരേ ദേവവനേ വിഹരന്തീ’’തി ദിസ്വാ - ‘‘തേസം ധമ്മം ദേസേതും ഗമിസ്സാമീ’’തി പത്തചീവരമാദായ സേയ്യഥാപി നാമ ബലവാ പുരിസോ സമിഞ്ജിതം വാ ബാഹം പസാരേയ്യ, പസാരിതം വാ ബാഹം സമിഞ്ജേയ്യ, ഏവമേവ ബോധിമൂലേ അന്തരഹിതോ ദേവവനേ പാതുരഹോസി.

തസ്മിഞ്ച സമയേ താ ദസ ഭിക്ഖുകോടിയോ അരുന്ധവതീനഗരം ഉപനിസ്സായ ദേവവനേ വിഹരന്തി. തേ പന ഭിക്ഖൂ ദസബലം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പസന്നമാനസാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ, ഭഗവതോ പത്തചീവരം പടിഗ്ഗഹേത്വാ, ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ, സത്ഥു ഗാരവം കത്വാ, ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ, പരിവാരേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിംസു. തത്ര കോണ്ഡഞ്ഞോ ദസബലോ മുനിഗണപരിവുതോ ബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ തിദസഗണപരിവുതോ ദസസതനയനോ വിയ വിമലഗഗനതലഗതോ സരദസമയരജനികരോ വിയ താരാഗണപരിവുതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ വിരോചിത്ഥ. അഥ സത്ഥാ തേസം സബ്ബബുദ്ധനിസേവിതം അനുത്തരം തിപരിവട്ടം ദ്വാദസാകാരം **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തം** കഥേത്വാ ദസഭിക്ഖുകോടിപ്പമുഖാ സതസഹസ്സദേവമനുസ്സകോടിയോ ധമ്മാമതം പായേസി. തേന വുത്തം -

൧. ‘‘ദീപങ്കരസ്സ അപരേന, കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ നായകോ;
അനന്തതേജോ അമിതയസോ, അപ്പമേയ്യോ ദുരാസദോ.

൨. “ധരണൂപമോ ഖമനേന, സീലേന സാഗരൂപമോ;
സമാധിനാ മേരൂപമോ, ഞാണേന ഗഗനൂപമോ.

൩. “ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗ-മഗ്ഗസച്ചപ്പകാസനം;
പകാസേസി സദാ ബുദ്ധോ ഹിതായ സബ്ബപാണിനം.

൪. “ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, കോണ്ഡഞ്ഞേ ലോകനായകേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **ദീപങ്കരസ്സ അപരേനാ**തി ദീപങ്കരസ്സ സത്ഥുനോ അപരഭാഗേതി അത്ഥോ. **കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമാ**തി അത്തനോ ഗോത്തവസേന സമധിഗതനാമധേയ്യോ. **നായകോ**തി വിനായകോ. **അനന്തതേജോ**തി അത്തനോ സീലഗുണഞാണപുഞ്ഞതേജേന അനന്തതേജോ. ഹേട്ഠതോ അവീചി ഉപരി ഭവഗ്ഗം തിരിയതോ അനന്താ ലോകധാതുയോ എത്ഥന്തരേ ഏകപുഗ്ഗലോപി തസ്സ മുഖം ഓലോകേത്വാ ഠാതും സമത്ഥോ നാമ നത്ഥി. തേന വുത്തം “അനന്തതേജോ”തി. **അമിതയസോ**തി അനന്തപരിവാരോ. തസ്സ ഹി ഭഗവതോ വസ്സസതസഹസ്സാനി യാവ പരിനിബ്ബാനസമയം എത്ഥന്തരേ ഭിക്ഖുപരിസായ ഗണനപരിച്ഛേദോ നാമ നാഹോസി. തസ്മാ “അമിതയസോ”തി വുച്ചതി. അമിതഗുണകിത്തിപി “അമിതയസോ”തി വുച്ചതി. **അപ്പമേയ്യോ**തി ഗുണഗണപരിമാണവസേന നപ്പമേയ്യോതി അപ്പമേയ്യോ. യഥാഹ -

> “ബുദ്ധോപി ബുദ്ധസ്സ ഭണേയ്യ വണ്ണം, കപ്പമ്പി ചേ അഞ്ഞമഭാസമാനോ;
> ഖീയേഥ കപ്പോ ചിരദീഘമന്തരേ, വണ്ണോ ന ഖീയേഥ തഥാഗതസ്സാ”തി.
> (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪; ൩.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൨൫; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൫൩; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ);

തസ്മാ അപ്പമേയ്യഗുണഗണത്താ “അപ്പമേയ്യോ”തി വുച്ചതി. **ദുരാസദോ**തി ദുരുപസങ്കമനീയോ, ആസജ്ജ ഘട്ടേത്വാ ഉപസങ്കമിതുമസക്കുണേയ്യഭാവതോ ദുരാസദോ, ദുരഭിഭവനീയോതി അത്ഥോ.

ധരണൂപമോതി ധരണീസമോ. **ഖമനേനാ**തി ഖന്തിയാ, ചതുനഹുതാധികദ്വിയോജനസതസഹസ്സബഹലാ മഹാപഥവീ വിയ പകതിവാതേന ലാഭാലാഭഇട്ഠാനിട്ഠാദീഹി അകമ്പനഭാവതോ “ധരണൂപമോ”തി വുച്ചതി. **സീലേന സാഗരൂപമോ**തി സീലസംവരേന വേലാനാതിക്കമനഭാവേന സാഗരസമോ. “മഹാസമുദ്ദോ, ഭിക്ഖവേ, ഠിതധമ്മോ വേലം നാതിവത്തതീ”തി (അ॰ നി॰ ൮.൧൯; ചൂളവ॰ ൩൮൪; മി॰ പ॰ ൬.൨.൧൦) ഹി വുത്തം.

സമാധിനാ മേരൂപമോതി സമാധിപടിപക്ഖഭൂതധമ്മജനിതകമ്പാഭാവതോ മേരുനാ ഗിരിവരേന സമോ, സദിസോതി അത്ഥോ. മേരുഗിരിവരോ വിയ ഥിരതരസരീരോതി വാ. **ഞാണേന ഗഗനൂപമോ**തി എത്ഥ ഭഗവതോ ഞാണസ്സ അനന്തഭാവേന അനന്താകാസേന ഉപമാ കതാ. ചത്താരി അനന്താനി വുത്താനി ഭഗവതാ. യഥാഹ -

> “സത്തകായോ ച ആകാസോ, ചക്കവാളാ ചനന്തകാ;
> ബുദ്ധഞാണം അപ്പമേയ്യം, ന സക്കാ എതേ വിജാനിതു”ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൧.൬൮);

തസ്മാ അനന്തസ്സ ഞാണസ്സ അനന്തേന ആകാസേന ഉപമാ കതാതി.

ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗസച്ചപ്പകാസനന്തി ഏതേസം ഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗസച്ചാനം ഗഹണേന സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനിദ്ധിപാദാപി ഗഹിതാവ ഹോന്തി. തസ്മാ ഇന്ദ്രിയാദീനം ചതുസങ്ഖേപാനം വസേന സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം പകാസനധമ്മം പകാസേസി, ദേസേസീതി അത്ഥോ. **ഹിതായാ**തി ഹിതത്ഥം. **ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ**തി ദേസനാഞാണേ പവത്തിയമാനേ.

തതോ അപരഭാഗേ മഹാമങ്ഗലസമാഗമേ ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ദേവതായോ സുഖുമേ അത്തഭാവേ മാപേത്വാ ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ചക്കവാളേ സന്നിപതിംസു. തത്ഥ കിര അഞ്ഞതരോ ദേവപുത്തോ കോണ്ഡഞ്ഞദസബലം മങ്ഗലപഞ്ഹം പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ മങ്ഗലാനി കഥേസി. തത്ഥ നവുതികോടിസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപുണിംസു. സോതാപന്നാദീനം ഗണനപരിച്ഛേദോ നാമ നാഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''തതോ പരമ്പി ദേസേന്തേ, നരമരൂനം സമാഗമേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **തതോ പരമ്പീ**തി തതോ അപരഭാഗേപി. **ദേസേന്തേ**തി ഭഗവതി ധമ്മം ദേസേന്തേ. **നരമരൂനന്തി** നരാനഞ്ചേവ അമരാനഞ്ച, യദാ പന ഭഗവാ ഗഗനതലേ തിത്ഥിയമാനമദ്ദനം യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തോ ധമ്മം ദേസേസി തദാ അസീതികോടിസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപുണിംസു. തീസു ഫലേസു പതിട്ഠിതാ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. തേന വുത്തം -

൬. ''തിത്ഥിയേ അഭിമദ്ദന്തോ, യദാ ധമ്മമദേസയി;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ തദാ-സദ്ദം ആനേത്വാ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യദാ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ അസീതികോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹൂതി.

കോണ്ഡഞ്ഞോ കിര സത്ഥാ അഭിസമ്ബോധിം പത്വാ പഠമവസ്സം ചന്ദവതീനഗരം ഉപനിസ്സായ ചന്ദാരാമേ വിഹാസി. തത്ഥ സുചിന്ധരസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലസ്സ പുത്തോ ഭദ്ദമാണവോ നാമ യസോധരബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ സുഭദ്ദമാണവോ ച കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ സമ്മുഖാ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പസന്നമാനസാ ദസഹി മാണവകസഹസ്സേഹി സദ്ധിം തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു.

അഥ കോണ്ഡഞ്ഞോ സത്ഥാ ജേട്ഠമാസപുണ്ണമായ സുഭദ്ദത്ഥേരപ്പമുഖേന കോടിസതസഹസ്സേന പരിവുതോ പാതിമോക്ഖമുദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തതോ അപരഭാഗേ കോണ്ഡഞ്ഞസത്ഥുനോ പുത്തേ വിജിതസേനേ നാമ അരഹത്തം പത്തേ തംപമുഖസ്സ കോടിസഹസ്സസ്സ മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. അഥാപരേന സമയേന ദസബലോ ജനപദചാരികം ചരന്തോ ഉദേനരാജാനം നാമ നവുതികോടിജനപരിവാരം പബ്ബാജേസി സദ്ധിം തായ പരിസായ. തസ്മിം പന അരഹത്തം പത്തേ തംപമുഖേഹി നവുതിയാ അരഹന്തകോടീഹി ഭഗവാ

പരിവുതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. ‘‘സന്നിപാതാ തയോ ആസും, കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. ‘‘കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
ദുതിയോ കോടിസഹസ്സാനം, തതിയോ നവുതികോടിന’’ന്തി.

തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ വിജിതാവീ നാമ ചക്കവത്തീ ഹുത്വാ ചന്ദവതീനഗരേ പടിവസതി. സോ കിര അനേകനരവരപരിവുതോ സലിലനിധിനിവസനം സമേരുയുഗന്ധരം അപരിമിതവസുധരം വസുന്ധരം അദണ്ഡേന അസത്ഥേന ധമ്മേന പരിപാലേതി. അഥ കോണ്ഡഞ്ഞോ ബുദ്ധോപി കോടിസതസഹസ്സഖീണാസവപരിവുതോ ജനപദചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന ചന്ദവതീനഗരം സമ്പാപുണി.

സോ വിജിതാവീ കിര രാജാ - ‘‘സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കിര അമ്ഹാകം നഗരം അനുപ്പത്തോ’’തി സുത്വാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ വസനട്ഠാനം സംവിദഹിത്വാ സ്വാതനായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നിമന്തേത്വാ പുനദിവസേ ഭത്തവിധിം സുട്ഠു പടിയാദേത്വാ കോടിസതസഹസ്സസങ്ഘസ്സ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം അദാസി. ബോധിസത്തോ ഭഗവന്തം ഭോജേത്വാ അനുമോദനാവസാനേ - ‘‘ഭന്തേ, തേമാസം മഹാജനസങ്ഗഹം കരോന്തോ ഇധേവ വസഥാ’’തി യാചിത്വാ തയോ മാസേ നിരന്തരം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അസദിസമഹാദാനം അദാസി.

അഥ സത്ഥാ ബോധിസത്തം - ‘‘അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ’’തി ബ്യാകരിത്വാ ധമ്മമസ്സ ദേസേസി. സോ സത്ഥു ധമ്മകഥം സുത്വാ രജ്ജം നിയ്യാതേത്വാ പബ്ബജിത്വാ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ ഉപ്പാദേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി. തേന വുത്തം -

൯. ‘‘അഹം തേന സമയേന, വിജിതാവീ നാമ ഖത്തിയോ;
സമുദ്ദം അന്തമന്തേന, ഇസ്സരിയം വത്തയാമഹം.

൧൦. ‘‘കോടിസതസഹസ്സാനം, വിമലാനം മഹേസിനം;
സഹ ലോകഗ്ഗനാഥേന, പരമന്നേന തപ്പയിം.

൧൧. ‘‘സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, കോണ്ഡഞ്ഞോ ലോകനായകോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

൧൨. ‘‘പധാനം പദഹിത്വാന, കത്വാ ദുക്കരകാരികം;
അസ്സത്ഥമൂലേ സമ്ബുദ്ധോ, ബുജ്ഝിസ്സതി മഹായസോ.

൧൩. ‘‘ഇമസ്സ ജനികാ മാതാ, മായാ നാമ ഭവിസ്സതി;
പിതാ സുദ്ധോദനോ നാമ, അയം ഹേസ്സതി ഗോതമോ.

൧൪. ‘‘കോലിതോ ഉപതിസ്സോ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവകാ;
ആനന്ദോ നാമുപട്ഠാകോ, ഉപട്ഠിസ്സതി തം ജിനം.

൧൮.“ഖേമാ ഉപ്പലവണ്ണാ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, അസ്സത്ഥോതി പവുച്ചതി.

൧൯.“ചിത്തോ ച ഹത്ഥാളവകോ, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തുപട്ഠകാ;
നന്ദമാതാ ച ഉത്തരാ, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തുപട്ഠികാ;
ആയു വസ്സസതം തസ്സ, ഗോതമസ്സ യസസ്സിനോ.

൨൦.“ഇദം സുത്വാന വചനം, അസമസ്സ മഹേസിനോ;
ആമോദിതാ നരമരൂ, ബുദ്ധബീജം കിര അയം.

൨൧.“ഉക്കുട്ഠിസദ്ദാ വത്തന്തി, അപ്ഫോടേന്തി ഹസന്തി ച;
കതഞ്ജലീ നമസ്സന്തി, ദസസഹസ്സിദേവതാ.

൨൨.“യദിമസ്സ ലോകനാഥസ്സ, വിരജ്ഝിസ്സാമ സാസനം;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൨൩.“യഥാ മനുസ്സാ നദിം തരന്താ, പടിതിത്ഥം വിരജ്ഝിയ;
ഹേട്ഠാതിത്ഥേ ഗഹേത്വാന, ഉത്തരന്തി മഹാനദിം.

൨൪.“ഏവമേവ മയം സബ്ബേ, യദി മുഞ്ചാമിമം ജിനം;
അനാഗതമ്ഹി അദ്ധാനേ, ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൨൫.“തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
തമേവ അത്ഥം സാധേന്തോ, മഹാരജ്ജം ജിനേ അദം;
മഹാരജ്ജം ദദിത്വാന, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

൨൬.“സുത്തന്തം വിനയം ചാപി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാന, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൨൭.“തത്ഥപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ, നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ”ന്തി.

തത്ഥ **അഹം തേന സമയേനാ**തി അഹം തസ്മിം സമയേ. **വിജിതാവീ നാമാ**തി ഏവംനാമകോ ചക്കവത്തിരാജാ അഹോസിം. **സമുദ്ദം അന്തമന്തേനാ**തി ഏത്ഥ ചക്കവാളപബ്ബതം സീമം മരിയാദം കത്വാ ഠിതം സമുദ്ദം അന്തം കത്വാ ഇസ്സരിയം വത്തയാമീതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ ന പാകടം ഹോതി.

രാജാ കിര ചക്കവത്തീ ചക്കരതനാനുഭാവേന വാമപസ്സേന സിനേരും കത്വാ സമുദ്ദസ്സ ഉപരിഭാഗേന അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണം പുബ്ബവിദേഹം ഗച്ഛതി. തത്ഥ രാജാ ചക്കവത്തീ - “പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ, അദിന്നം നാദാതബ്ബം, കാമേസുമിച്ഛാ ന ചരിതബ്ബാ, മുസാ ന ഭാസിതബ്ബാ, മജ്ജം ന പാതബ്ബം, യഥാഭുത്തഞ്ച ഭുഞ്ജഥാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൪; ൩.൮൫; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) ഓവാദം ദേതി. ഏവം ഓവാദേ ദിന്നേ തം ചക്കരതനം വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുരത്ഥിമം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹതി. യഥാ യഥാ ച തം അജ്ഝോഗാഹതി, തഥാ തഥാ സംഖിത്തഊമിവിപ്ഫാരം ഹുത്വാ ഓഗച്ഛമാനം മഹാസമുദ്ദസലിലം യോജനമത്തം ഓഗ്ഗന്ത്വാ അന്തോസമുദ്ദം ഉഭോസു പസ്സേസു വേളുരിയമണിഭിത്തി വിയ പരമദസ്സനീയം ഹുത്വാ തിട്ഠതി, ഏവം പുരത്ഥിമസാഗരപരിയന്തം ഗന്ത്വാ തം ചക്കരതനം പടിനിവത്തതി. പടിനിവത്തമാനേ ച തസ്മിം സാ പരിസാ അഗ്ഗതോ ഹോതി, മജ്ഝേ രാജാ

ചക്കവത്തി അന്തേ ചക്കരതനം ഹോതി. തമ്പി ജലം ജലന്തേന വിയോഗം അസഹമാനമിവ നേമിമണ്ഡലപരിയന്തം അഭിഹനന്തമേവ തീരമുപഗച്ഛതി.

ഏവം രാജാ ചക്കവത്തീ പുരത്ഥിമസമുദ്ദപരിയന്തം പുബ്ബവിദേഹം അഭിവിജിനിത്വാ ദക്ഖിണസമുദ്ദപരിയന്തം ജമ്ബുദീപം വിജേതുകാമോ ചക്കരതനദേസിതേന മഗ്ഗേന ദക്ഖിണസമുദ്ദാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി. തം ദസസഹസ്സയോജനപ്പമാണം ജമ്ബുദീപം അഭിവിജിനിത്വാ ദക്ഖിണസമുദ്ദതോ പച്ചുത്തരിത്വാ സത്തയോജനസഹസ്സപ്പമാണം അപരഗോയാനം വിജേതും ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ ഗന്ത്വാ തമ്പി സാഗരപരിയന്തം അഭിവിജിനിത്വാ പച്ഛിമസമുദ്ദതോപി ഉത്തരിത്വാ അട്ഠയോജനസഹസ്സപ്പമാണം ഉത്തരകുരും വിജേതും തഥേവ ഗന്ത്വാ തം സമുദ്ദപരിയന്തം കത്വാ തഥേവ അഭിവിജിയ ഉത്തരസമുദ്ദതോപി പച്ചുത്തരതി. ഏത്താവതാ രഞ്ഞാ ചക്കവത്തിനാ സാഗരപരിയന്തായ പഥവിയാ ഇസ്സരിയം അധിഗതം ഹോതി. തേന വുത്തം **സമുദ്ദം അന്തമന്തേന, ഇസ്സരിയം വത്തയാമഹ**”ന്തി.

കോടിസതസഹസ്സാനന്തി കോടിസതസഹസ്സാനി. അയമേവ വാ പാഠോ. **വിമലാന**ന്തി ഖീണാസവാനം. **സഹ ലോകഗ്ഗനാഥേനാ**തി സദ്ധിം ദസബലേന കോടിസതസഹസ്സാനന്തി അത്ഥോ. **പരമന്നേനാ**തി പണീതേന അന്നേന. **തപ്പയി**ന്തി തപ്പേസിം. **അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ**തി ഇതോ പട്ഠായ സതസഹസ്സകപ്പാധികാനി തീണി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി അതിക്കമിത്വാ ഏകസ്മിം ഭദ്ദകപ്പേതി അത്ഥോ.

പധാനന്തി വീരിയം. **തമേവ അത്ഥം സാധേന്തോ**തി തമേവ ബുദ്ധകാരകമത്ഥം ദാനപാരമിം പൂരേന്തോ സാധേന്തോ നിപ്ഫാദേന്തോതി അത്ഥോ. **മഹാരജ്ജ**ന്തി ചക്കവത്തിരജ്ജം. **ജിനേ**തി ഭഗവതി, സമ്പദാനത്ഥേ വാ ഭുമ്മം ദട്ഠബ്ബം. **അദ**ന്തി അദാസിം. ഏവമത്ഥം സാധേന്തോതി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. “മഹാരജ്ജം ജിനേ ദദി”ന്തി പഠന്തി കേചി. **ദദിത്വാനാ**തി ചജിത്വാ. **സുത്തന്ത**ന്തി സുത്തന്തപിടകം. **വിനയ**ന്തി വിനയപിടകം. **നവങ്ഗ**ന്തി സുത്തഗേയ്യാദിനവങ്ഗം. **സോഭയിം ജിനസാസന**ന്തി ആഗമാധിഗമേഹി ലോകിയേഹി സമലങ്കരിം. **തത്ഥാ**തി തസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ. **അപ്പമത്തോ**തി സതിസമ്പന്നോ. **ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ**ന്തി ബ്രഹ്മലോകം അഗഞ്ഛിം അഹം.

ഇമസ്സ പന **കോണ്ഡഞ്ഞബുദ്ധസ്സ** രമ്മവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, സുനന്ദോ നാമ രാജാ പിതാ, സുജാതാ നാമ ദേവീ മാതാ, ഭദ്ദോ ച സുഭദ്ദോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അനുരുദ്ധോ നാമുപട്ഠാകോ, തിസ്സാ ച ഉപതിസ്സാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, സാലകല്യാണിരുക്ഖോ ബോധി, അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം , വസ്സസതസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണം അഹോസി, തസ്സ രുചിദേവീ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി, വിജിതസേനോ നാമസ്സ പുത്തോ, ചന്ദോ നാമുപട്ഠാകോ രാജാ. ചന്ദാരാമേ കിര വസീതി. തേന വുത്തം -

൨൭.“നഗരം രമ്മവതീ നാമ, സുനന്ദോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുജാതാ നാമ ജനികാ, കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ മഹേസിനോ.

൨൮.“ഭദ്ദോ ചേവ സുഭദ്ദോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
അനുരുദ്ധോ നാമുപട്ഠാകോ, കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ മഹേസിനോ.

൨൯.“തിസ്സാ ച ഉപതിസ്സാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
സാലകല്യാണികോ ബോധി, കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ മഹേസിനോ.

൯൩.“സോ അട്ഠാസീതി ഹത്ഥാനി, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
സോഭതേ ഉളുരാജാവ, സൂരിയോ മജ്ഝന്ഹികേ യഥാ.

൯൪.“വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൯൫.“ഖീണാസവേഹി വിമലേഹി, വിചിത്താ ആസി മേദനീ;
യഥാ ഹി ഗഗനമുളൂഭി, ഏവം സോ ഉപസോഭഥ.

൯൬.“തേപി നാഗാ അപ്പമേയ്യാ, അസങ്ഖോഭാ ദുരാസദാ;
വിജ്ജുപാതംവ ദസ്സേത്വാ, നിബ്ബുതാ തേ മഹായസാ.

൯൭.“സാ ച അതുലിയാ ജിനസ്സ ഇദ്ധി, ഞാണപരിഭാവിതോ ച സമാധി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ”തി.

തത്ഥ **സാലകല്യാണികോ**തി സാലകല്യാണിരുക്ഖോ, സോ ബുദ്ധകാലേ ചേവ ചക്കവത്തികാലേ ച നിബ്ബത്തതി, നാഞ്ഞദാ. സോ ഏകാഹേനേവ ഉട്ഠാതി കിര. **ഖീണാസവേഹി വിമലേഹി, വിചിത്താ ആസി മേദനീ**തി അയം മേദനീ ഖീണാസവേഹി ഏകകാസാവപജ്ജോതാ വിചിത്താ പരമദസ്സനീയാ അഹോസി. **യഥാ ഹീ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. **ഉളൂഭീ**തി നക്ഖത്തേഹി, താരാഗണേഹി ഗഗനതലം വിയ ഖീണാസവേഹി വിചിത്താ അയം മേദനീ സോഭിത്ഥാതി അത്ഥോ.

അസങ്ഖോഭാതി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി അക്ഖോഭാ അവികാരാ. **വിജ്ജുപാതംവ ദസ്സേത്വാ**തി വിജ്ജുപാതം വിയ ദസ്സയിത്വാ, “വിജ്ജുപ്പാതംവാ”തിപി പാഠോ. കോണ്ഡഞ്ഞബുദ്ധസ്സ കിര കാലേ പരിനിബ്ബായമാനാ ഭിക്ഖൂ സത്തതാലപ്പമാണമാകാസമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ അസിതജലധരവിവരഗതാ വിജ്ജുലതാ വിയ സമന്തതോ വിജ്ജോതമാനാ തേജോധാതും സമാപജ്ജിത്വാ നിരുപാദാനാ ദഹനാ വിയ പരിനിബ്ബായിംസു. തേന വുത്തം “വിജ്ജുപാതംവ ദസ്സേത്വാ”തി. **അതുലിയാ**തി അതുല്യാ അസദിസാ. **ഞാണപരിഭാവിതോ**തി ഞാണേന വഡ്ഢിതോ. സേസഗാഥാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനാ ഏവാതി.

“കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ സമ്ബുദ്ധോ, ചന്ദാരാമേ മനോരമേ;
നിബ്ബായി ചേതിയോ തസ്സ, സത്തയോജനികോ കതോ.

“ന ഹേവ ധാതുയോ തസ്സ, സത്ഥുനോ, വികിരിംസു താ;
ഠിതാ ഏകഘനാ ഹുത്വാ, സുവണ്ണപടിമാ വിയ”.

സകലജമ്ബുദീപവാസിനോ മനുസ്സാ സമാഗന്ത്വാ സത്തയോജനികം സത്തരതനമയം ഹരിതാലമനോസിലായ മത്തികാകിച്ചം തേലസപ്പീഹി ഉദകകിച്ചം കത്വാ നിട്ഠാപേസുന്തി.

കോണ്ഡഞ്ഞബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ദുതിയോ ബുദ്ധവംസോ.

൫. മങ്ഗലബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

കോണ്ഡഞ്ഞേ കിര സത്ഥരി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ സാസനം വസ്സസതസഹസ്സം പവത്തിത്ഥ. ബുദ്ധാനുബുദ്ധാനം സാവകാനം അന്തരധാനേന സാസനമസ്സ അന്തരധായി. കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ പന അപരഭാഗേ ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യമതിക്കമിത്വാ ഏകസ്മിംയേവ കപ്പേ ചത്താരോ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു **മങ്ഗലോ, സുമനോ, രേവതോ, സോഭിതോ**തി. തത്ഥ **മങ്ഗലോ** പന ലോകനായകോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി സോളസ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ പഞ്ചസു പുബ്ബനിമിത്തേസു ഉപ്പന്നേസു ബുദ്ധകോലാഹലം നാമ ഉദപാദി, തദാ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ദേവതായോ ഏകസ്മിം ചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ ആയാചന്തി -

> ''കാലോ ഖോ തേ മഹാവീര, ഉപ്പജ്ജ മാതുകുച്ഛിയം;
> സദേവകം താരയന്തോ, ബുജ്ഝസ്സു അമതം പദ''ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൧.൬൭);

ഏവം ദേവേഹി ആയാചിതോ കതപഞ്ചവിലോകനോ തുസിതാ കായാ ചവിത്വാ സബ്ബനഗരുത്തമേ ഉത്തരനഗരേ അനുത്തരസ്സ ഉത്തരസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ ഉത്തരായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. തദാ അനേകാനി പാടിഹാരിയാനി പാതുരഹും. താനി ദീപങ്കരബുദ്ധവംസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി. തസ്സാ ഉത്തരായ കിര മഹാദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം സബ്ബലോകമങ്ഗലസ്സ മങ്ഗലസ്സ മഹാസത്തസ്സ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പട്ഠായ സരീരപ്പഭാ രത്തിന്ദിവം അസീതിഹത്ഥപ്പമാണം പദേസം ഫരിത്വാ ചന്ദാലോകസൂരിയാലോകേഹി അനഭിഭവനീയാ ഹുത്വാ അട്ഠാസി. സാ ച അഞ്ഞേനാലോകേന വിനാ അത്തനോ സരീരപ്പഭാസമുദയേനേവ അന്ധകാരം വിധമിത്വാ അട്ഠസട്ഠിയാ ധാതീഹി പരിചാരിയമാനാ വിചരതി.

സാ കിര ദേവതാഹി കതാരക്ഖാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന പരമസുരഭികുസുമഫലധരസാഖാവിടപേ കമലകുവലയസമലങ്കതേ രുരു-സീഹ-ബ്യഗ്ഘ-ഗജ-ഗവയ-മഹിംസപസദവിവിധമിഗഗണവിചരിതേ പരമരമണീയേ ഉത്തരമധുരുയ്യാനേ നാമ മങ്ഗലുയ്യാനേ മങ്ഗലമഹാപുരിസം വിജായി . സോ ജാതമത്തോവ മഹാസത്തോ സബ്ബാ ദിസാ വിലോകേത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗന്ത്വാ ആസഭിം വാചം നിച്ഛാരേസി. തസ്മിഞ്ച ഖണേ സകലദസസഹസ്സിലോകധാതൂസു ദേവതാ ദിസ്സമാനസരീരാ ദിബ്ബമാലാദീഹി സമലങ്കതഗത്താ തത്ഥ തത്ഥ ഠത്വാ ജയമങ്ഗലഥുതിവചനാനി സമ്പവത്തേസും. പാടിഹാരിയാനി വുത്തനയാനേവ. നാമഗ്ഗഹണദിവസേ പനസ്സ ലക്ഖണപാഠകാ സബ്ബമങ്ഗലസമ്പത്തിയാ ജാതോതി ''മങ്ഗലകുമാരോ'' ത്വേവ നാമം കരിംസു.

തസ്സ കിര യസവാ രുചിമാ സിരിമാതി തയോ പാസാദാ അഹേസും. യസവതീദേവിപ്പമുഖാനി തിംസനാടകിത്ഥിസഹസ്സാനി അഹേസും. തത്ഥ മഹാസത്തോ നവവസ്സസഹസ്സാനി ദിബ്ബസുഖസദിസം സുഖം അനുഭവിത്വാ യസവതിയാ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം സീലവം നാമ പുത്തം ലഭിത്വാ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ അലങ്കതം പണ്ഡരം നാമ സുന്ദരതുരങ്ഗവരമാരുയ്ഹ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം പന

പബ്ബജന്തം തിസ്സോ മനുസ്സകോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു. തേഹി പരിവുതോ മഹാപുരിസോ അട്ഠ മാസേ പധാനചരിയമചരി.

തതോ വിസാഖപുണ്ണമായ ഉത്തരഗാമേ ഉത്തരസേട്ഠിനോ ധീതായ ഉത്തരായ നാമ ദിന്നം പക്ഖിത്തദിബ്ബോജം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സുരഭികുസുമാലങ്കതേ നീലോഭാസേ മനോരമേ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ ഉത്തരേന നാമ ആജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ അസിതഞ്ജനഗിരിസങ്കാസം അക്കന്തവരകനകജാലകൂടംവ സീതച്ഛായം വിവിധമിഗഗണസമ്പാതവിരഹിതം മന്ദമാലുതേരിതായ ഘനസാഖായ സമലങ്കതം നച്ചന്തമിവ പീതിയാ വിരോചമാനം നാഗബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ മത്തവരനാഗഗാമീ നാഗബോധിം പദക്ഖിണം കത്വാ പുബ്ബുത്തരപസ്സേ ഠത്വാ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ തത്ഥ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ സബലം മാരബലം വിദ്ധംസേത്വാ പുബ്ബേനിവാസദിബ്ബചക്ഖുഞാണാനി പടിലഭിത്വാ പച്ചയാകാരസമ്മസനം കത്വാ ഖന്ധേസു അനിച്ചാദിവസേന അഭിനിവിസിത്വാ അനുക്കമേന അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം പത്വാ -

“അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

“ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ”തി. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) -

ഉദാനം ഉദാനേസി.

മങ്ഗലസ്സ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ അഞ്ഞേഹി ബുദ്ധേഹി അധികതരാ സരീരപ്പഭാ അഹോസി. യഥാ പന അഞ്ഞേസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം സമന്താ അസീതിഹത്ഥപ്പമാണാ വാ ബ്യാമപ്പമാണാ വാ സരീരപ്പഭാ അഹോസി, ന ഏവം തസ്സ. തസ്സ പന ഭഗവതോ സരീരപ്പഭാ നിച്ചകാലം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. തരുഗിരിഘരപാകാരഘടകവാടാദയോ സുവണ്ണപട്ടപരിയോനദ്ധാ വിയ അഹേസും. നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാനി ആയു തസ്സ അഹോസി. ഏത്തകം കാലം ചന്ദസൂരിയതാരകാദീനം പഭാ നത്ഥി. രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദോ ന പഞ്ഞായിത്ഥ. ദിവാ സൂരിയാലോകേന വിയ സത്താ നിച്ചം ബുദ്ധാലോകേനേവ സബ്ബകമ്മാനി കരോന്താ വിചരിംസു. സായം പുപ്ഫനകകുസുമാനം പാതോ ച രവനകസകുണാദീനഞ്ച വസേന ലോകോ രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദം സല്ലക്ഖേസി.

കിം പന അഞ്ഞേസം ബുദ്ധാനം അയമാനുഭാവോ നത്ഥീതി? നോ നത്ഥി. തേപി ഹി ആകങ്ഖമാനാ ദസസഹസ്സിലോകധാതും തതോ വാ ഭിയ്യോ ആഭായ ഫരേയ്യും. മങ്ഗലസ്സ പന ഭഗവതോ പുബ്ബപത്ഥനാവസേന അഞ്ഞേസം ബ്യാമപ്പഭാ വിയ സരീരപ്പഭാ നിച്ചമേവ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. സോ കിര ബോധിസത്തകാലേ വേസ്സന്തരത്തഭാവസദിസേ അത്തഭാവേ സപുത്തദാരോ വങ്കപബ്ബതസദിസേ പബ്ബതേ വസി. അഥേകോ സബ്ബജനവിഹേഠകോ **ഖരദാഠികോ** നാമ മനുസ്സഭക്ഖോ മഹേസക്ഖോ യക്ഖോ

മഹാപുരിസസ്സ ദാനജ്ഝാസയതം സുത്വാ ബ്രാഹ്മണവണ്ണേന ഉപസങ്കമിത്വാ മഹാസത്തം ദ്വേ ദാരകേ യാചി. മഹാസത്തോ "ദദാമി ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തകേ"തി ഹട്ഠപഹട്ഠോ ഉദകപരിയന്തം പഥവിം കമ്പേന്തോ ദ്വേ ദാരകേ അദാസി. അഥ ഖോ യക്ഖോ തസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ മഹാപുരിസസ്സ തം ബ്രാഹ്മണവണ്ണം പഹായ അനലജാലപിങ്ഗലവിരൂപനയനോ വിസമവിരൂപകുടിലഭീമദാഠോ ചിപിടകവിരൂപനാസോ കപിലഫരുസദീഘകേസോ നവഡഡ്ഢതാലക്ഖന്ധസദിസകായോ ഹുത്വാ തേ ദാരകേ മുളാലകലാപം വിയ ഗഹേത്വാ ഖാദി. മഹാപുരിസസ്സ യക്ഖം ഓലോകേത്വാ മുഖേ വിവടമത്തേ അഗ്ഗിജാലം വിയ ലോഹിതധാരം ഉഗ്ഗിരന്തം തസ്സ മുഖം ദിസ്വാപി കേസഗ്ഗമത്തമ്പി ദോമനസ്സം ന ഉപ്പജ്ജി. "സുദിന്നം വത മേ ദാന"ന്തി ചിന്തയതോ പനസ്സ സരീരേ മഹന്തം പീതിസോമനസ്സം ഉദപാദി. സോ "ഇമസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന അനാഗതേ ഇമിനാ നീഹാരേന രസ്മിയോ നിക്ഖമന്തൂ"തി പത്ഥനമകാസി. തസ്സ തം പത്ഥനം നിസ്സായ ബുദ്ധഭൂതസ്സ സരീരതോ രസ്മിയോ നിക്ഖമിത്വാ എത്തകം ഠാനം ഫരിംസു.

അപരമ്പി പുബ്ബചരിയം തസ്സ അത്ഥി. അയം കിര ബോധിസത്തകാലേ ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ ചേതിയം ദിസ്വാ - "ഇമസ്സ ബുദ്ധസ്സ മമ ജീവിതം പരിച്ചജിതും വട്ടതീ"തി ദണ്ഡദീപികാവേഠനനിയാമേന സകലസരീരം വേഠാപേത്വാ രതനമത്തമകുളം സതസഹസ്സഗ്ഘനികം സുവണ്ണപാതിം സുഗന്ധസപ്പിസ്സ പൂരാപേത്വാ തത്ഥ സഹസ്സവട്ടിയോ ജാലേത്വാ തം സീസേനാദായ സകലസരീരം ജാലാപേത്വാ ജിനചേതിയം പദക്ഖിണം കരോന്തോ സകലരത്തിം വീതിനാമേസി. ഏവം യാവ അരുണുഗ്ഗമനാ വായമന്തസ്സ ലോമകൂപമത്തമ്പി ഉസുമം ന ഗണ്ഹി. പദുമഗബ്ഭം പവിട്ഠകാലോ വിയ അഹോസി. ധമ്മോ ഹി നാമേസ അത്താനം രക്ഖന്തം രക്ഖതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരിം, ധമ്മോ സുചിണ്ണോ സുഖമാവഹാതി;
> ഏസാനിസംസോ ധമ്മേ സുചിണ്ണേ, ന ദുഗ്ഗതിം ഗച്ഛതി ധമ്മചാരീ"തി.
> (ഥേരഗാ॰ ൩൦൩; ജാ॰ ൧.൧൦.൧൦൨; ൧.൧൫.൩൮൫);

ഇമസ്സാപി കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന തസ്സ സരീരോഭാസോ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ). തേന വുത്തം -

൧. "കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ അപരേന, മങ്ഗലോ നാമ നായകോ;
തമം ലോകേ നിഹന്ത്വാന, ധമ്മോക്കമഭിധാരയി.

൨. "അതുലാസി പഭാ തസ്സ, ജിനേഹഞ്ഞേഹി ഉത്തരിം;
ചന്ദസൂരിയപ്പഭം ഹന്ത്വാ, ദസസഹസ്സീ വിരോചതീ"തി.

തത്ഥ **തമ**ന്തി ലോകന്ധകാരഞ്ച ഹദയതമഞ്ച. **നിഹന്ത്വാനാ**തി അഭിഭവിത്വാ. **ധമ്മോക്ക**ന്തി ഏത്ഥ അയം പന **ഉക്കാ**-സദ്ദോ സുവണ്ണകാരമൂസാദീസു അനേകേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. തഥാഹി "സണ്ഡാസേന ജാതരൂപം ഗഹേത്വാ ഉക്കാമുഖേ പക്ഖിപേയ്യാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) ആഗതട്ഠാനേ സുവണ്ണകാരാനം മൂസാ "ഉക്കാ"തി വേദിതബ്ബാ. "ഉക്കം ബന്ധേയ്യ, ഉക്കം ബന്ധിത്വാ ഉക്കാമുഖം ആലിമ്പേയ്യാ"തി ആഗതട്ഠാനേ കമ്മാരാനം അങ്ഗാരകപല്ലം. "കമ്മാരാനം യഥാ ഉക്കാ, അന്തോ ഝായതി നോ ബഹീ"തി (ജാ॰ ൨.൨൨.൩൮൯) ആഗതട്ഠാനേ

കമ്മാരുദ്ധനം. “ഏവംവിപാകോ ഉക്കാപാതോ ഭവിസ്സതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮, ൨൦൮) ആഗതട്ഠാനേ വായുവേഗോ “ഉക്കാ”തി വുച്ചതി. “ഉക്കാസു ധാരിയമാനാസൂ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൫൯) ആഗതട്ഠാനേ ദീപികാ “ഉക്കാ”തി വുച്ചതി. ഇധാപി ദീപികാ ഉക്കാതി അധിപ്പേതാ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൬ ആദയോ). തസ്മാ ഇധ ധമ്മമയം ഉക്കം അഭിധാരയി, അവിജ്ജന്ധകാരപടിച്ഛന്നസ്സ അവിജ്ജന്ധകാരാഭിഭൂതസ്സ ലോകസ്സ ധമ്മമയം ഉക്കം ധാരേസീതി അത്ഥോ.

അതുലാസീതി അതുല്യാ ആസി. അയമേവ വാ പാഠോ, അഞ്ഞേഹി ബുദ്ധേഹി അസദിസാ അഹോസീതി അത്ഥോ. **ജിനേഹഞ്ഞേഹീ**തി ജിനേഹി അഞ്ഞേഹി . **ചന്ദസൂരിയപ്പഭം ഹന്ത്വാ**തി ചന്ദസൂരിയാനം പഭം അഭിഹന്ത്വാ. **ദസസഹസ്സീ വിരോചതീ**തി ചന്ദസൂരിയാലോകം വിനാ ബുദ്ധാലോകേനേവ ദസസഹസ്സീ വിരോചതീതി അത്ഥോ.

മങ്ഗലസമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന അധിഗതബോധിഞാണോ ബോധിമൂലേയേവ സത്തസത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ - “കസ്സ നു ഖോ അഹം ഇമം ധമ്മം ദേസേയ്യ”ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൦) ഉപധാരേന്തോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം തിസ്സോ കോടിയോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നം അദ്ദസ. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - “ഇമേ കുലപുത്താ മം പബ്ബജന്തം അനുപബ്ബജിതാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ ച, തേ മയാ വിസാഖപുണ്ണമായ വിവേകത്ഥികേന വിസ്സജ്ജിതാ സിരിവഡ്ഢനനഗരം ഉപനിസ്സായ സിരിവനഗഹനം ഗന്ത്വാ വിഹരന്തി, ഹന്ദാഹം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ധമ്മം തേസം ദേസേസ്സാമീ”തി അത്തനോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഹംസരാജാ വിയ ഗഗനതലമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ സിരിവനഗഹനേ പച്ചുട്ഠാസി. തേ ച ഭിക്ഖൂ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ അന്തേവാസികവത്തം ദസ്സേത്വാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. തേസം ഭഗവാ സബ്ബബുദ്ധനിസേവിതം **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തം** കഥേസി. തതോ തിസ്സോ ഭിക്ഖുകോടിയോ അരഹത്തം പാപുണിംസു. ദേവമനുസ്സാനം കോടിസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൩. “സോപി ബുദ്ധോ പകാസേസി, ചതുരോ സച്ചവരുത്തമേ;
തേ തേ സച്ചരസം പീത്വാ, വിനോദേന്തി മഹാതമം.

൪. “പത്വാന ബോധിമതുലം, പഠമേ ധമ്മദേസനേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ധമ്മാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **ചതുരോ**തി ചത്താരി. **സച്ചവരുത്തമേ**തി സച്ചാനി ച വരാനി ച സച്ചവരാനി, സച്ചാനി ഉത്തമാനീതി അത്ഥോ. “ചത്താരോ സച്ചവരുത്തമേ”തിപി പാഠോ, തസ്സ ചത്താരി സച്ചവരാനി ഉത്തമാനീതി അത്ഥോ. **തേ തേ**തി തേ തേ ദേവമനുസ്സാ ബുദ്ധേന ഭഗവതാ വിനീതാ. **സച്ചരസ**ന്തി ചതുസച്ചപടിവേധാമതരസം പിവിത്വാ. **വിനോദേന്തി മഹാതമ**ന്തി തേന തേന മഗ്ഗേന പഹാതബ്ബം മോഹതമം വിനോദേന്തി, വിദ്ധംസേന്തീതി അത്ഥോ. **പത്വാനാ**തി പടിവിജ്ഝിത്വാ. **ബോധി**ന്തി ഏത്ഥ പനായം **ബോധി**-സദ്ദോ -

“മഗ്ഗേ ഫലേ ച നിബ്ബാനേ, രുക്ഖേ പഞ്ഞത്തിയം തഥാ;
സബ്ബഞ്ഞുതേ ച ഞാണസ്മിം, ബോധിസദ്ദോ പനാഗതോ”.

തഥാ ഹി പനേസ - ‘‘ബോധി വുച്ചതി ചതൂസു മഗ്ഗേസു ഞാണ’’ന്തിആദീസു (ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧) മഗ്ഗേ ആഗതോ. ‘‘ഉപസമായ അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായ സംവത്തതീ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൩; ൩.൩൨൩; മഹാവ॰ ൧൩; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഏത്ഥ ഫലേ. ‘‘പത്വാന ബോധിം അമതം അസങ്ഖത’’ന്തി ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ. ‘‘അന്തരാ ച ഗയം അന്തരാ ച ബോധി’’ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൧) ഏത്ഥ അസ്സത്ഥരുക്ഖേ. ‘‘ബോധി ഖോ രാജകുമാരോ ഭോതോ ഗോതമസ്സ പാദേ സിരസാ വന്ദതീ’’തി ഏത്ഥ (മ॰ നി॰ ൨.൩൨൪; ചൂളവ॰ ൨൬൮) പണ്ണത്തിയം. ‘‘പപ്പോതി ബോധിം വരഭൂരിമേധസോ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൧൭) ഏത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ. ഇധാപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേ ദട്ഠബ്ബോ. അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേപി വട്ടതി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൧; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ). **അതുല**ന്തി തുലരഹിതം പമാണാതീതം, അപ്പമാണന്തി അത്ഥോ. സമ്ബോധിം പത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ തസ്സ ഭഗവതോ പഠമേ ധമ്മദേസനേതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

യദാ പന ചിത്തം നാമ നഗരം ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തോ ചമ്പകരുക്ഖമൂലേ കണ്ഡമ്ബരുക്ഖമൂലേ അമ്ഹാകം ഭഗവാ വിയ തിത്ഥിയാനം മാനമദ്ദനം യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ സുരാസുരയുവതിരതിസമ്ഭവനേ രുചിരനവകനകരജതമയവരഭവനേ താവതിംസഭവനേ പാരിച്ഛത്തകരുക്ഖമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാതലേ നിസീദിത്വാ അഭിധമ്മം കഥേസി, തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം ദേവതാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ. യദാ പന സുനന്ദോ നാമ ചക്കവത്തിരാജാ സുരഭിനഗരേ പൂരിതചക്കവത്തിവത്തോ ഹുത്വാ ചക്കരതനം പടിലഭി. തം കിര മങ്ഗലദസബലേ ലോകേ ഉപ്പന്നേ ചക്കരതനം ഠാനാ ഓസക്കിതം ദിസ്വാ സുനന്ദോ രാജാ വിഗതാനന്ദോ ബ്രാഹ്മണേ പരിപുച്ഛി - ‘‘ഇമം ചക്കരതനം മമ കുസലേന നിബ്ബത്തം, കസ്മാ ഠാനാ ഓസക്കിത’’ന്തി? തതോ തേ തസ്സ രഞ്ഞോ ഓസക്കനകാരണം ബ്യാകരിംസു. ‘‘ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ആയുക്ഖയേന വാ പബ്ബജ്ജൂപഗമനേന വാ ബുദ്ധപാതുഭാവേന വാ ചക്കരതനം ഠാനാ ഓസക്കതീതി വത്വാ തുയ്ഹം പന, മഹാരാജ, ആയുക്ഖയോ നത്ഥി, അതിദീഘായുകോ ത്വം, മങ്ഗലോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, തേന തേ ചക്കരതനം ഓസക്കിത’’ന്തി. തം സുത്വാ സുനന്ദോ ചക്കവത്തിരാജാ സപരിജനോ തം ചക്കരതനം സിരസാ വന്ദിത്വാ ആയാചി - ‘‘യാവാഹം തവാനുഭാവേന മങ്ഗലദസബലം സക്കരിസ്സാമി, താവ ത്വം മാ അന്തരധായസ്സൂ’’തി. അഥ നം ചക്കരതനം യഥാഠാനേയേവ അട്ഠാസി.

തതോ സമുപാഗതാനന്ദോ സുനന്ദോ ചക്കവത്തിരാജാ ഛത്തിംസയോജനപരിമണ്ഡലായ പരിസായ പരിവുതോ സബ്ബലോകമങ്ഗലം മങ്ഗലദസബലം ഉപസങ്കമിത്വാ സസാവകസങ്ഘം സത്ഥാരം മഹാദാനേന സന്തപ്പേത്വാ അരഹന്താനം കോടിസതസഹസ്സാനം കാസികവത്ഥാനി ദത്വാ തഥാഗതസ്സ സബ്ബപരിക്ഖാരേ ദത്വാ സകലലോകവിമ്ഹയകരം ഭഗവതോ പൂജം കത്വാ മങ്ഗലം സബ്ബലോകനാഥം ഉപസങ്കമിത്വാ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം വിമലകമലമകുളസമമഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ വന്ദിത്വാ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ഏകമന്തം നിസീദി. പുത്തോപി തസ്സ അനുരാജകുമാരോ നാമ തഥേവ നിസീദി.

തദാ സുനന്ദചക്കവത്തിരാജപ്പമുഖാനം തേസം ഭഗവാ അനുപുബ്ബികഥം കഥേസി. സുനന്ദോ ചക്കവത്തി സദ്ധിം പരിസായ സഹ പടിസമ്ഭിദാഹി അരഹത്തം പാപുണി. അഥ സത്ഥാ തേസം പുബ്ബചരിയം ഓലോകേന്തോ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരസ്സ ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ ചക്കജാലസമലങ്കതം ദക്ഖിണഹത്ഥം പസാരേത്വാ - "ഏഥ, ഭിക്ഖവോ"തി ആഹ. സബ്ബേ തങ്ഖണംയേവ ദ്വങ്ഗുലകേസാ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ വസ്സസട്ഠികത്ഥേരാ വിയ ആകപ്പസമ്പന്നാ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം പരിവാരയിംസു. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "സുരിന്ദദേവഭവനേ, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയി;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൬. "യദാ സുനന്ദോ ചക്കവത്തീ, സമ്ബുദ്ധം ഉപസങ്കമി;
തദാ ആഹനി സമ്ബുദ്ധോ, ധമ്മഭേരിം വരുത്തമം.

൭. "സുനന്ദസ്സാനുചരാ ജനതാ, തദാസും നവുതികോടിയോ;
സബ്ബേപി തേ നിരവസേസാ, അഹേസും ഏഹിഭിക്ഖുകാ"തി.

തത്ഥ **സുരിന്ദദേവഭവനേ**തി പുന ദേവിന്ദഭവനേതി അത്ഥോ. **ധമ്മ**ന്തി അഭിധമ്മം. **ആഹനീ**തി അഭിഹനി. **വരുത്തമ**ന്തി വരോ ഭഗവാ ഉത്തമം ധമ്മഭേരിന്തി അത്ഥോ. **അനുചരാ**തി നിബദ്ധചരാ സേവകാ. **ആസു**ന്തി അഹേസും. "തദാസി നവുതികോടിയോ"തിപി പാഠോ. തസ്സ ജനതാ ആസി, സാ ജനതാ കിത്തകാതി ചേ, നവുതികോടിയോതി അത്ഥോ.

അഥ മങ്ഗലേ കിര ലോകനാഥേ മേഖലേ പുരേ വിഹരന്തേ തസ്മിംയേവ പുരേ സുദേവോ ച ധമ്മസേനോ ച മാണവകാ മാണവകസഹസ്സപരിവാരാ തസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിംസു . മാഘപുണ്ണമായ ദിവസേ അഗ്ഗസാവകേസു സപരിവാരേസു അരഹത്തം പത്തേസു സത്ഥാ കോടിസതസഹസ്സഭിക്ഖുഗണമജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന ഉത്തരാരാമേ നാമ അനുത്തരേ ഞാതിസമാഗമേ പബ്ബജിതാനം കോടിസതസഹസ്സാനം സമാഗമേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. സുനന്ദചക്കവത്തിഭിക്ഖുഗണസമാഗമേ നവുതികോടിസഹസ്സാനം ഭിക്ഖൂനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൮. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, മങ്ഗലസ്സ മഹേസിനോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ.

൯. "ദുതിയോ കോടിസതസഹസ്സാനം, തതിയോ നവുതികോടിനം;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, തദാ ആസി സമാഗമോ"തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ സുരുചിബ്രാഹ്മണഗാമേ സുരുചി നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം സാക്ഖരപ്പഭേദാനം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം പദകോ വേയ്യാകരണോ ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനവയോ അഹോസി. സോ സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ ദസബലസ്സ മധുരധമ്മകഥം സുത്വാ ഭഗവതി പസീദിത്വാ സരണം ഗന്ത്വാ - "സ്വേ മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ"തി സസാവകസങ്ഘം ഭഗവന്തം

നിമന്തേസി. സോ ഭഗവതാ "ബ്രാഹ്മണ, കിത്തകേഹി ഭിക്ഖൂഹി തേ അത്ഥോ"തി വുത്തോ - "കിത്തകാ പന വോ, ഭന്തേ, പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. തദാ പഠമസന്നിപാതോവ ഹോതി, തസ്മാ "കോടിസതസഹസ്സ"ന്തി വുത്തേ - "യദി ഏവം, ഭന്തേ, സബ്ബേഹിപി സദ്ധിം മയ്ഹം ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ"തി നിമന്തേസി. സത്ഥാ അധിവാസേസി.

ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ അത്തനോ ഘരം ഗച്ഛന്തോ ചിന്തേസി - "അഹം ഏത്തകാനം ഭിക്ഖൂനം യാഗുഭത്തവത്ഥാദീനി ദാതും സക്കോമി, നിസീദനട്ഠാനം പന കഥം ഭവിസ്സതീ"തി. തസ്സ കിര സാ ചിന്തനാ ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സപ്പമാണേ മേരുമത്ഥകേ ഠിതസ്സ ദേവരാജസ്സ ദസസതനയനസ്സ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാസനസ്സ ഉണ്ഹാകാരം ജനേസി. അഥ സക്കോ ദേവരാജാ ആസനസ്സ ഉണ്ഹഭാവം ദിസ്വാ - "കോ നു ഖോ മം ഇമമ്ഹാ ഠാനാ ചാവേതുകാമോ"തി സമുപ്പന്നപരിവിതക്കോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ മനുസ്സലോകം ഓലോകേന്തോ മഹാപുരിസം ദിസ്വാ - "അയം മഹാസത്തോ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം നിമന്തേത്വാ തസ്സ നിസീദനത്ഥായ ചിന്തേസി, മയാപി തത്ഥ ഗന്ത്വാ പുഞ്ഞകോട്ഠാസം ഗഹേതും വട്ടതീ"തി വഡ്ഢകീവണ്ണം നിമ്മിനിത്വാ വാസിഫരസുഹത്ഥോ മഹാപുരിസസ്സ പുരതോ പാതുരഹോസി. സോ "അത്ഥി നു ഖോ കസ്സചി ഭതിയാ കത്തബ്ബകമ്മ"ന്തി ആഹ.

മഹാസത്തോ ദിസ്വാ "കിം കമ്മം കാതും സക്ഖിസ്സസീ"തി ആഹ. "മമ അജാനനസിപ്പം നാമ നത്ഥി, യോ യോ യം യം ഇച്ഛതി മണ്ഡപം വാ പാസാദം വാ അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി നിവേസനാദികം, തസ്സ തസ്സ തം തം കാതും സമത്ഥോമ്ഹീ"തി. "തേന ഹി മയ്ഹം കമ്മം അത്ഥീ"തി. "കിം, അയ്യാ"തി? "സ്വാതനായ മയാ കോടിസതസഹസ്സഭിക്ഖൂ നിമന്തിതാ, തേസം നിസീദനമണ്ഡപം കരിസ്സസീ"തി? "അഹം നാമ കരേയ്യം, സചേ മേ ഭതിം ദാതും സക്ഖിസ്സഥാ"തി. "സക്ഖിസ്സാമി, താതാ"തി. "യദി ഏവം, സാധു, കരിസ്സാമീ"തി വത്വാ ഏകം പദേസം ഓലോകേസി. സോ ദ്വാദസയോജനപ്പമാണോ പദേസോ കസിണമണ്ഡലം വിയ സമതലോ പരമരമണീയോ അഹോസി. പുന സോ "ഏത്തകേ ഠാനേ സത്തരതനമയോ ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡോ മണ്ഡപോ ഉട്ഠഹതൂ"തി ചിന്തേത്വാ ഓലോകേസി. തതോ താവദേവ മണ്ഡപസദിസോ പഥവിതലം ഭിന്ദിത്വാ മണ്ഡപോ ഉട്ഠഹി. തസ്സ സോവണ്ണമയേസു ഥമ്ഭേസു രജതമയാ ഘടകാ അഹേസും, രജതമയേസു ഥമ്ഭേസു സോവണ്ണമയാ ഘടകാ, മണിഥമ്ഭേസു പവാളമയാ ഘടകാ, പവാളമയേസു ഥമ്ഭേസു മണിമയാ ഘടകാ, സത്തരതനമയേസു ഥമ്ഭേസു സത്തരതനമയാ ഘടകാ അഹേസും.

തതോ മണ്ഡപസ്സ അന്തരന്തരാപി കിങ്കിണികജാലാ ഓലമ്ബതൂ"തി ഓലോകേസി, സഹ ഓലോകനേന കിങ്കിണികജാലാ ഓലമ്ബി, യസ്സ മന്ദവാതേരിതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികസ്സേവ തുരിയസ്സ പരമമനോരമോ മധുരോ സദ്ദോ നിച്ഛരതി, ദിബ്ബസങ്ഗീതിവത്തനകാലോ വിയ അഹോസി. "അന്തരന്തരാ ദിബ്ബഗന്ധദാമപുപ്ഫദാമപത്തദാമസത്തരതനദാമാനി ഓലമ്ബന്തൂ"തി ചിന്തേസി, സഹ ചിന്തായ ദാമാനി ഓലമ്ബിംസു. "കോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാനം ഭിക്ഖൂനം ആസനാനി ച കപ്പിയമഹഗ്ഘപച്ചത്ഥരണാനി ആധാരകാനി ച പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ ഉട്ഠഹന്തൂ"തി ചിന്തേസി, താവദേവ ഉട്ഠഹിംസു. "കോണേ കോണേ ഏകേകാ ഉദകചാടി ഉട്ഠഹതൂ"തി ചിന്തേസി, തങ്ഖണംയേവ ഉദകചാടിയോ പരമസീതലേന മധുരേന സുവിസുദ്ധസുഗന്ധകപ്പിയവാരിനാ പുണ്ണാ

കദലിപണ്ണപിഹിതമുഖാ ഉട്ഠഹിംസു. സോ ദസസതനയനോ ഏത്തകം മാപേത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ - "ഏഹി, അയ്യ, തവ മണ്ഡപം ദിസ്വാ മയ്ഹം ഭതിം ദേഹീ"തി ആഹ. മഹാപുരിസോ ഗന്ത്വാ തം മണ്ഡപം ഓലോകേസി. തസ്സ ഓലോകേന്തസ്സേവ സകലസരീരം പഞ്ചവണ്ണായ പീതിയാ നിരന്തരം ഫുടം അഹോസി.

അഥസ്സ മണ്ഡപം ഓലോകയതോ ഏതദഹോസി - "നായം മണ്ഡപോ മനുസ്സഭൂതേന കതോ, മയ്ഹം അജ്ഝാസയം മയ്ഹം ഗുണം ആഗമ്മ അദ്ധാ സക്കസ്സ ദേവരഞ്ഞോ ഭവനം ഉണ്ഹം അഹോസി, തതോ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന അയം മണ്ഡപോ നിമ്മിതോ"തി. "ന ഖോ പന മേ യുത്തം ഏവരൂപേ മണ്ഡപേ ഏകദിവസംയേവ ദാനം ദാതും, സത്താഹം ദസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി. ബാഹിരകദാനം നാമ തത്തകമ്പി സമാനം ബോധിസത്താനം ഹദയം തുട്ഠിം കാതും ന സക്കോതി, അലങ്കതസീസം വാ ഛിന്ദിത്വാ അഞ്ജിതാനി വാ അക്ഖീനി ഉപ്പാടേത്വാ ഹദയമംസം വാ ഉബ്ബട്ടേത്വാ ദിന്നകാലേ ബോധിസത്താനം ചാഗം നിസ്സായ തുട്ഠി നാമ ഹോതി. അമ്ഹാകം ബോധിസത്തസ്സ ഹി **സിവിജാതകേ** (ജാ॰ ൧.൧൫.൭൦ ആദയോ) ദേവസികം പഞ്ചകഹാപണസതസഹസ്സാനി വിസ്സജ്ജേത്വാ ചതൂസു നഗരദ്വാരേസു നഗരമജ്ഝേതി പഞ്ചസു ഠാനേസു ദാനം ദേന്തസ്സ തം ദാനം ചാഗതുട്ഠിം ഉപ്പാദേതും നാസക്ഖി. യദാ പനസ്സ ബ്രാഹ്മണവണ്ണേന ആഗന്ത്വാ സക്കോ ദേവരാജാ അക്ഖീനി യാചി, തദാ സോ താനി ചക്ഖൂനി ഉപ്പാടേത്വാ അദാസി, ദദമാനസ്സേവ ഹാസോ ഉപ്പജ്ജി, കേസഗ്ഗമത്തമ്പി ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം നാഹോസി. ഏവം സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്താനം ബാഹിരദാനം നിസ്സായ തിത്തി നാമ നത്ഥി. തസ്മാ സോപി മഹാപുരിസോ - "മയാ കോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാനം ഭിക്ഖൂനം ദാനം ദാതും വട്ടതീ"തി ചിന്തേത്വാ തസ്മിം മണ്ഡപേ നിസീദാപേത്വാ സത്താഹം ഗവപാനം നാമ ദാനം അദാസി.

ഏത്ഥ **ഗവപാന**ന്തി മഹന്തേ മഹന്തേ കോലമ്ബേ ഖീരസ്സ പൂരേത്വാ ഉദ്ധനേസു ആരോപേത്വാ ഘനപാകപക്കേ ഖീരേ ഥോകഥോകേ തണ്ഡുലേ പക്ഖിപിത്വാ പക്കമധുസക്ഖരചുണ്ണസപ്പീഹി അഭിസങ്ഖതഭോജനം വുച്ചതി. ഇദമേവ **ചതുമധുരഭോജന**ന്തിപി വുച്ചതി. മനുസ്സായേവ പന പരിവിസിതും നാസക്ഖിംസു. ദേവാപി ഏകന്തരികാ ഹുത്വാ പരിവിസിംസു. ദ്വാദസയോജനപ്പമാണമ്പി തം ഠാനം തേ ഭിക്ഖൂ ഗണ്ഹിതും നപ്പഹോസിയേവ, തേ പന ഭിക്ഖൂ അത്തനോ അത്തനോ അനുഭാവേന നിസീദിംസു. പരിയോസാനദിവസേ സബ്ബേസം ഭിക്ഖൂനം പത്തേ ധോവാപേത്വാ ഭേസജ്ജത്ഥായ സപ്പിനവനീതമധുഫാണിതാദീനം പൂരേത്വാ തിചീവരേഹി സദ്ധിം അദാസി. തത്ഥ സങ്ഘനവകഭിക്ഖുനാ ലദ്ധചീവരസാടകാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ അഹേസും.

അഥ സത്ഥാ അനുമോദനം കരോന്തോ - "അയം മഹാപുരിസോ ഏവരൂപം മഹാദാനം അദാസി, കോ നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി ഉപധാരേന്തോ - "അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനം ദ്വിന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ദിസ്വാ തതോ മഹാസത്തം ആമന്തേത്വാ - "ത്വം ഏത്തകം നാമ കാലം അതിക്കമിത്വാ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സസീ"തി ബ്യാകാസി. അഥ മഹാപുരിസോ ഭഗവതോ ബ്യാകരണം സുത്വാ പമുദിതഹദയോ - "അഹം കിര ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമി, ന മേ ഘരാവാസേന

അഥോ, പബ്ബജിസ്സാമീ”തി ചിന്തേത്വാ തഥാരൂപം സമ്പത്തിം ഖേളപിണ്ഡം വിയ പഹായ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അഭിഞ്ഞാ ച അട്ഠ സമാപത്തിയോ ച നിബ്ബത്തേത്വാ അപരിഹീനജ്ഝാനോ യാവതായുകം ഠത്വാ ആയുപരിയോസാനേ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി. തേന വുത്തം -

൧൦. “അഹം തേന സമയേന, സുരുചീ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ.

൧൧. “തമഹം ഉപസങ്കമ്മ, സരണം ഗന്ത്വാന സത്ഥുനോ;
സമ്ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം, ഗന്ധമാലേന പൂജയിം;
പൂജേത്വാ ഗന്ധമാലേന, ഗവപാനേന തപ്പയിം.

൧൨. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, മങ്ഗലോ ദ്വിപദുത്തമോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩. “പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമ”ന്തി. -
അട്ഠ ഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

൧൪. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ.

൧൫. “തദാ പീതിമനുബ്രൂഹന്തോ, സമ്ബോധിവരപത്തിയാ;
ബുദ്ധേ ദത്വാന മം ഗേഹം, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

൧൬. “സുത്തന്തം വിനയം ചാപി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാ, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൧൭. “തത്ഥപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ, ബ്രഹ്മം ഭാവേത്വ ഭാവനം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ”ന്തി.

തത്ഥ **ഗന്ധമാലേനാ**തി ഗന്ധേഹി ചേവ മാലേഹി ച. **ഗവപാനേനാ**തി ഇദം വുത്തമേവ. “ഘതപാനേനാ”തിപി കേചി പഠന്തി. **തപ്പയി**ന്തി തപ്പേസിം. **ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസി**ന്തി ഭിയ്യോപി വതമധിട്ഠാസിം. **ദസപാരമിപൂരിയാ**തി ദസന്നം പാരമീനം പൂരണത്ഥായ. **പീതി**ന്തി ഹദയതുട്ഠിം. **അനുബ്രൂഹന്തോ**തി വഡ്ഢേന്തോ. **സമ്ബോധിവരപത്തിയാ**തി ബുദ്ധത്തപ്പത്തിയാ. **ബുദ്ധേ ദത്വാനാ**തി ബുദ്ധസ്സ പരിച്ചജിത്വാ . **മം ഗേഹ**ന്തി മമ ഗേഹം, സബ്ബം സാപതേയ്യം ചതുപച്ചയത്ഥായ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പരിച്ചജിത്വാതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ബുദ്ധസാസനേ. **ബ്രഹ്മ**ന്തി ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനം ഭാവേത്വാ.

മങ്ഗലസ്സ പന ഭഗവതോ നഗരം ഉത്തരം നാമ അഹോസി, പിതാപിസ്സ ഉത്തരോ നാമ രാജാ ഖത്തിയോ, മാതാപി ഉത്തരാ നാമ, സുദേവോ ച ധമ്മസേനോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, പാലിതോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, സീവലാ ച അസോകാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, നാഗരുക്ഖോ ബോധി, അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം അഹോസി, നവുതിവസ്സസഹസ്സം ആയുപരിമാണം, ഭരിയാ പനസ്സ യസവതീ നാമ, സീവലോ നാമ പുത്തോ, അസ്സയാനേന നിക്ഖമി. ഉത്തരാരാമേ വസി. ഉത്തരോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, തസ്മിം പന നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി ഠത്വാ പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ഏകപ്പഹാരേനേവ ദസചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകന്ധകാരാനി അഹേസും.

സബ്ബചക്കവാളേസു മനുസ്സാനം മഹന്തം ആരോദനപരിദേവനം അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൭. “ഉത്തരം നാമ നഗരം, ഉത്തരോ നാമ ഖത്തിയോ;
ഉത്തരാ നാമ ജനികാ, മങ്ഗലസ്സ മഹേസിനോ.

൨൩. “സുദേവോ ധമ്മസേനോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
പാലിതോ നാമുപട്ഠാകോ, മങ്ഗലസ്സ മഹേസിനോ.

൨൪. “സീവലാ ച അസോകാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, നാഗരുക്ഖോതി വുച്ചതി.

൨൫. “അട്ഠാസീതി രതനാനി, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
തതോ നിദ്ധാവതീ രംസീ, അനേകസതസഹസ്സിയോ.

൨൬. “നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൭. “യഥാപി സാഗരേ ഊമീ, ന സക്കാ താ ഗണേതുയേ;
തഥേവ സാവകാ തസ്സ, ന സക്കാ തേ ഗണേതുയേ.

൨൯. “യാവ അട്ഠാസി സമ്ബുദ്ധോ, മങ്ഗലോ ലോകനായകോ;
ന തസ്സ സാസനേ അത്ഥി, സകിലേസമരണം തദാ.

൩൦. “ധമ്മോക്കം ധാരയിത്വാന, സന്താരേത്വാ മഹാജനം;
ജലിത്വാ ധുമകേതൂവ, നിബ്ബുതോ സോ മഹായസോ.

൩൧. “സങ്ഖാരാനം സഭാവത്തം, ദസ്സയിത്വാ സദേവകേ;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗതോ യഥാ”തി.

തത്ഥ **തതോ**തി തസ്സ മങ്ഗലസ്സ സരീരതോ. **നിദ്ധാവതീ**തി നിദ്ധാവന്തി, വചനവിപരിയായോ ദട്ഠബ്ബോ. **രംസീ**തി രസ്മിയോ. **അനേകസതസഹസ്സിയോ**തി അനേകസതസഹസ്സാ. **ഊമീ**തി വീചിയോ തരങ്ഗാ. **ഗണേതുയേ**തി ഗണേതും സങ്ഖാതും. എത്തകാ സാഗരേ ഊമിയോതി യഥാ ന സക്കാ ഗണേതും, ഏവം തസ്സ ഭഗവതോ സാവകാപി ന സക്കാ ഗണേതും, അഥ ഖോ ഗണനപഥം വീതിവത്താതി അത്ഥോ. **യാവാ**തി യാവതകം കാലം. **സകിലേസമരണം തദാ**തി സഹ കിലേസേഹി സകിലേസോ, സകിലേസസ്സ മരണം സകിലേസമരണം, തം നത്ഥി. തദാ കിര തസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സാവകാ സബ്ബേ അരഹത്തം പത്വായേവ പരിനിബ്ബായിംസു. പുഥുജ്ജനാ വാ സോതാപന്നാദയോ വാ ഹുത്വാ ന കാലമകംസൂതി അത്ഥോ. കേചി “സമ്മോഹമാരണം തദാ”തി പഠന്തി.

ധമ്മോക്കന്തി ധമ്മദീപകം. **ധൂമകേതൂ**തി അഗ്ഗി വുച്ചതി, ഇധ പന പദീപോ ദട്ഠബ്ബോ തസ്മാ പദീപോ വിയ ജലിത്വാ നിബ്ബുതോതി അത്ഥോ. **മഹായസോ**തി മഹാപരിവാരോ . കേചി “നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ”തി പഠന്തി. **സങ്ഖാരാന**ന്തി സങ്ഖാതധമ്മാനം സപ്പച്ചയധമ്മാനം. **സഭാവത്ത**ന്തി അനിച്ചാദിസാമഞ്ഞലക്ഖണം. **സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗതോ യഥാ**തി യഥാ സഹസ്സകിരണോ ദിവസകരോ സബ്ബം തമഗണം വിധമിത്വാ സബ്ബഞ്ച ലോകം ഓഭാസേത്വാ അത്ഥമുപഗച്ഛതി, ഏവം മങ്ഗലദിവസകരോപി

വേനേയ്യകമലവനവികസനകരോ സബ്ബം അജ്ഝത്തികബാഹിരലോകതമം വിധമിത്വാ അത്തനോ സരീരപ്പഭായ ജലിത്വാ അത്ഥങ്ഗതോതി അത്ഥോ. സേസഗാഥാ സബ്ബത്ഥ ഉത്താനാ ഏവാതി.

മങ്ഗലബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ തതിയോ ബുദ്ധവംസോ.

൬. സുമനബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

ഏവം ഏകപ്പഹാരേനേവ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഏകന്ധകാരം കത്വാ തസ്മിം ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ അപരഭാഗേ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു മനുസ്സേസു അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ ദസവസ്സേസു ജാതേസു പുന വഡ്ഢിത്വാ അനുക്കമേന അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ ഹുത്വാ പുന പരിഹായിത്വാ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു **സുമനോ** നാമ ബോധിസത്തോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ മേഖലനഗരേ സുദത്തസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ സിരിമായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. പാടിഹാരിയാനി പുബ്ബേ വുത്തനയാനേവ.

സോ അനുക്കമേന വുദ്ധിപ്പത്തോ സിരിവഡ്ഢനസോമവഡ്ഢനഇദ്ധിവഡ്ഢനനാമധേയ്യേസു തീസു പാസാദേസു തേസട്ഠിയാ നാടകിത്ഥിസതസഹസ്സേഹി പരിചാരിയമാനോ സുരയുവതീഹി പരിചാരിയമാനോ ദേവകുമാരോ വിയ നവവസ്സസഹസ്സാനി ദിബ്ബസുഖസദിസം വിസയസുഖമനുഭവമാനോ വടംസികായ നാമ ദേവിയാ അനുപമം നാമ നിരുപമം പുത്തം ജനേത്വാ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം പന പബ്ബജന്തം തിംസകോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു.

സോ തേഹി പരിവുതോ ദസമാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ അനോമനിഗമേ അനോമസേട്ഠിനോ ധീതായ അനുപമായ നാമ ദിന്നം പക്ഖിത്തദിബ്ബോജം പായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ അനുപമാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ നാഗബോധിം ഉപഗന്ത്വാ തം പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠഹി തിണമുട്ഠീഹി തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം കത്വാ തത്ഥ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ നിസീദി. തതോ മാരബലം വിധമിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) ഉദാനം ഉദാനേസി. തേന വുത്തം -

൧. ''മങ്ഗലസ്സ അപരേന, സുമനോ നാമ നായകോ;
സബ്ബധമ്മേഹി അസമോ, സബ്ബസത്താനമുത്തമോ''തി.

തത്ഥ **മങ്ഗലസ്സ അപരേനാ**തി മങ്ഗലസ്സ ഭഗവതോ അപരഭാഗേ. **സബ്ബധമ്മേഹി അസമോ**തി സബ്ബേഹിപി സീലസമാധിപഞ്ഞാധമ്മേഹി അസമോ അസദിസോ.

സുമനോ കിര ഭഗവാ ബോധിസമീപേയേവ സത്തസത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ ധമ്മദേസനത്ഥം ബ്രഹ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ - ''കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൦) ഉപധാരേന്തോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം തിംസകോടിയോ ച അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം വേമാതികം സരണകുമാരഞ്ച പുരോഹിതപുത്തം ഭാവിതത്തമാണവകഞ്ച ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ദിസ്വാ - ''ഏതേസം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ ഹംസരാജാ വിയ ഗഗനപഥേന മേഖലുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലം പേസേത്വാ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം

സരണകുമാരഞ്ച പുരോഹിതപുത്തം ഭാവിതത്തകുമാരഞ്ച പക്കോസാപേത്വാ തേസം പരിവാരഭൂതാ സത്തതിംസകോടിയോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാ തിംസകോടിയോ ച അഞ്ഞേ ച ബഹൂ ദേവമനുസ്സകോടിയോ ചാതി ഏവം കോടിസതസഹസ്സം **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേന** ധമ്മാമതം പായേസി. തേന വുത്തം -

൨. "തദാ അമതഭേരിം സോ, ആഹനീ മേഖലേ പുരേ;
ധമ്മസങ്ഖസമായുത്തം, നവങ്ഗം ജിനസാസന"ന്തി.

തത്ഥ **അമതഭേരി**ന്തി അമതാധിഗമായ നിബ്ബാനാധിഗമായ ഭേരിം. **ആഹനീ**തി വാദയി, ധമ്മം ദേസേസീതി അത്ഥോ. സായം അമതഭേരീ നാമ അമതപരിയോസാനം നവങ്ഗം ബുദ്ധവചനം. തേനേവാഹ - **"ധമ്മസങ്ഖസമായുത്തം, നവങ്ഗം ജിനസാസന"**ന്തി. തത്ഥ **ധമ്മസങ്ഖസമായുത്ത**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മകഥാസങ്ഖവരസമായുത്തം.

സുമനോ പന ലോകനായകോ അഭിസമ്ബോധിം പാപുണിത്വാ പടിഞ്ഞാനുരൂപം പടിപദം പടിപജ്ജമാനോ മഹാജനസ്സ ഭവബന്ധനമോക്ഖത്ഥായ കുസലരതനസ്സ കിലേസചോരേഹി വിലുപ്പമാനസ്സ പരിത്താനത്ഥം സീലവിപുലപാകാരം സമാധിപരിഖാപരിവാരിതം വിപസ്സനാഞാണദ്വാരം സതിസമ്പജഞ്ഞദള്ഹകവാടം സമാപത്തിമണ്ഡപാദിപടിമണ്ഡിതം ബോധിപക്ഖിയജനസമാകുലം അമതവരനഗരം മാപേസി. തേന വുത്തം -

൩. "നിജ്ജിനിത്വാ കിലേസേ സോ, പത്വാ സമ്ബോധിമുത്തമം;
മാപേസി നഗരം സത്ഥാ, സദ്ധമ്മപുരവരുത്തമ"ന്തി.

തത്ഥ **നിജ്ജിനിത്വാ**തി വിജിനിത്വാ അഭിഭുയ്യ, കിലേസാഭിസങ്ഖാരദേവപുത്തമാരേ വിദ്ധംസേത്വാതി അത്ഥോ . **സോ**തി സോ സുമനോ ഭഗവാ. "വിജിനിത്വാ കിലേസേ ഹീ"തിപി പാഠോ. തത്ഥ **ഹി**-കാരോ പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. **പത്വാ**തി അധിഗന്ത്വാ. "പത്തോ"തിപി പാഠോ. **നഗര**ന്തി നിബ്ബാനനഗരം. **സദ്ധമ്മപുരവരുത്തമ**ന്തി സദ്ധമ്മസങ്ഖാതം പുരവരേസു ഉത്തമം സേട്ഠം പധാനഭൂതം. അഥ വാ സദ്ധമ്മമയേസു പുരേസു പവരേസു ഉത്തമം സദ്ധമ്മപുരവരുത്തമം. പുരിമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ "നഗര"ന്തി തസ്സേവ വേവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. പടിവിദ്ധധമ്മസഭാവാനം സേക്ഖാസേക്ഖാനം അരിയപുഗ്ഗലാനം പതിട്ഠാനം ഗോചരനിവാസട്ഠേന നിബ്ബാനം "നഗര"ന്തി വുച്ചതി. തസ്മിം പന സദ്ധമ്മവരനഗരേ സോ സത്ഥാ അവിച്ഛിന്നം അകുടിലം ഉജും പുഥുലഞ്ച വിത്ഥതഞ്ച സതിപട്ഠാനമയം മഹാവീഥിം മാപേസി. തേന വുത്തം -

൪. "നിരന്തരം അകുടിലം, ഉജും വിപുലവിത്ഥതം;
മാപേസി സോ മഹാവീഥിം, സതിപട്ഠാനവരുത്തമ"ന്തി.

തത്ഥ **നിരന്തര**ന്തി കുസലജവനസഞ്ചരണാനന്തരഭാവതോ നിരന്തരം. **അകുടില**ന്തി കുടിലഭാവകരദോസവിരഹിതതോ അകുടിലം. **ഉജു**ന്തി അകുടിലത്താവ ഉജും. പുരിമപദസ്സേവ അത്ഥദീപകമിദം വചനം. **വിപുലവിത്ഥത**ന്തി ആയാമതോ ച വിത്ഥാരതോ ച പുഥുലവിത്ഥതം, പുഥുലവിത്ഥതഭാവോ ലോകിയലോകുത്തരസതിപട്ഠാനവസേന ദട്ഠബ്ബോ. **മഹാവീഥി**ന്തി മഹാമഗ്ഗം. **സതിപട്ഠാനവരുത്തമ**ന്തി സതിപട്ഠാനഞ്ച തം

വരേസു ഉത്തമഞ്ചാതി സതിപട്ഠാനവരുത്തമം. അഥ വാ വരം സതിപട്ഠാനമയം ഉത്തമവീഥിന്തി അത്ഥോ.

ഇദാനി തസ്സ നിബ്ബാനമഹാനഗരസ്സ തസ്സം സതിപട്ഠാനവീഥിയം ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ഛ അഭിഞ്ഞാ അട്ഠ സമാപത്തിയോതി ഇമാനി മഹഗ്ഘരതനാനി ഉഭോസു പസ്സേസു ധമ്മാപണേ പസാരേസി. തേന വുത്തം -

൫. ''ഫലേ ചത്താരി സാമഞ്ഞേ, ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ;
ഛളഭിഞ്ഞാട്ഠസമാപത്തീ, പസാരേസി തത്ഥ വീഥിയ''ന്തി.

ഇദാനി ഭഗവാ ഇമാനി രതനഭണ്ഡാനി യേ പന അപ്പമത്താ സതിമന്തോ പണ്ഡിതാ ഹിരിഓത്തപ്പവീരിയാദീഹി സമന്നാഗതാ, തേ ആദിയന്തീതി തേസം രതനാനം ഹരണൂപായം ദസ്സേന്തോ -

൬. ''യേ അപ്പമത്താ അഖിലാ, ഹിരിവീരിയേഹുപാഗതാ;
തേ തേ ഇമേ ഗുണവരേ, ആദിയന്തി യഥാസുഖ''ന്തി. - ആഹ;

തത്ഥ **യേ**തി അനിയമുദ്ദേസോ. **അപ്പമത്താ**തി പമാദസ്സ പടിപക്ഖഭൂതേന സതിയാ അവിപ്പവാസലക്ഖണേന അപ്പമാദേന സമന്നാഗതാ. **അഖിലാ**തി പഞ്ചചേതോഖിലരഹിതാ. **ഹിരിവീരിയേഹുപാഗതാ**തി കായദുച്ചരിതാദീഹി ഹിരീയതീതി ഹിരീ, ലജ്ജായേതം അധിവചനം. വീരസ്സ ഭാവോ വീരിയം, തം ഉസ്സാഹലക്ഖണം. തേഹി ഹിരിവീരിയേഹി ഉപാഗതാ സമന്നാഗതാ ഭബ്ബപുഗ്ഗലാ. **തേ**തി ഇദം പുബ്ബേ അനിയമുദ്ദേസസ്സ നിയമുദ്ദേസോ. പുന **തേ**തി വുത്തപ്പകാരേ ഗുണരതനവിസേസേ തേ കുലപുത്താ ആദിയന്തി പടിലഭന്തി അധിഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. സബ്ബം പന സുമനോ ഭഗവാ കതവിദിതമനോ ധമ്മഭേരിം ആഹനിത്വാ ധമ്മനഗരം മാപേത്വാ ഇമിനാ നയേന പഠമമേവ സതസഹസ്സകോടിയോ ബോധേസി. തേന വുത്തം -

൭. ''ഏവമേതേന യോഗേന, ഉദ്ധരന്തോ മഹാജനം;
ബോധേസി പഠമം സത്ഥാ, കോടിസതസഹസ്സിയോ''തി.

തത്ഥ **ഉദ്ധരന്തോ**തി സംസാരസാഗരതോ അരിയമഗ്ഗനാവായ സമുദ്ധരന്തോ. **കോടിസതസഹസ്സിയോ**തി സതസഹസ്സകോടിയോതി അത്ഥോ. വിപരിയായേന നിദ്ദിട്ഠം.

യദാ പന സുമനോ ലോകനായകോ സുനന്ദവതീനഗരേ അമ്ബരുക്ഖമൂലേ തിത്ഥിയമദമാനമദ്ദനം യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ സത്താനം കോടിസഹസ്സം ധമ്മാമതം പായേസി. അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൮. ''യമ്ഹി കാലേ മഹാവീരോ, ഓവദീ തിത്ഥിയേ ഗണേ;
കോടിസഹസ്സാഭിസമിംസു, ദുതിയേ ധമ്മദേസനേ''തി.

തത്ഥ **തിത്ഥിയേ ഗണേ**തി തിത്ഥിയഭൂതേ ഗണേ, തിത്ഥിയാനം ഗണേ വാ ''തിത്ഥിയേ അഭിമദ്ദന്തോ, ബുദ്ധോ ധമ്മമദേസയീ''തി പഠന്തി കേചി.

യദാ പന ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ദേവതാ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ മനുസ്സാ ച നിരോധകഥം സമുട്ഠാപേസും - “കഥം നിരോധം സമാപജ്ജന്തി, കഥം നിരോധസമാപന്നാ ഹോന്തി, കഥം നിരോധാ വുട്ഠഹന്തീ”തി? ഏവം സമാപജ്ജനഅധിട്ഠാനവുട്ഠാനാദീസു വിനിച്ഛയം കാതും അസക്കോന്താ സഹ മനുസ്സേഹി ഛസു കാമാവചരദേവലോകേസു ദേവാ ച നവസു ബ്രഹ്മലോകേസു ബ്രഹ്മാനോ ച ദ്വേള്ഹകജാതാ ദ്വിധാ അഹേസും. തതോ നരസുന്ദരേന അരിന്ദമേന നാമ രഞ്ഞാ സദ്ധിം സായന്ഹസമയേ സുമനദസബലം സബ്ബലോകനാഥം ഉപസങ്കമിംസു; ഉപസങ്കമിത്വാ അരിന്ദമോ രാജാ ഭഗവന്തം നിരോധപഞ്ഹം പുച്ഛി. തതോ ഭഗവതാ നിരോധപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജിതേ നവുതിപാണകോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൯. “യദാ ദേവാ മനുസ്സാ ച, സമഗ്ഗാ ഏകമാനസാ;
നിരോധപഞ്ഹം പുച്ഛിംസു, സംസയം ചാപി മാനസം.

൧൦. “തദാപി ധമ്മദേസനേ, നിരോധപരിദീപനേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തസ്സ പന സുമനസ്സ ഭഗവതോ തയോ സാവകസന്നിപാതാ അഹേസും. തത്ഥ പഠമസന്നിപാതേ മേഖലനഗരം ഉപനിസ്സായ വസ്സം വസിത്വാ പഠമപവാരണായ അരഹന്താനം കോടിസഹസ്സേന ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതേന സദ്ധിം ഭഗവാ പവാരേസി, അയം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. അഥാപരേന സമയേന സങ്കസ്സനഗരസ്സാവിദൂരേ അരിന്ദമരാജകുസലബലനിബ്ബത്തേ യോജനപ്പമാണേ കനകപബ്ബതേ നിസിന്നോ സരദസമയരുചിരകരനികരോ ദിവസകരോ വിയ യുഗന്ധരപബ്ബതേ മുനിവരദിവസകരോ അരിന്ദമരാജാനം പരിവാരേത്വാ ആഗതാനം പുരിസാനം നവുതികോടിസഹസ്സാനി ദമേത്വാ സബ്ബേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ തസ്മിംയേവ ദിവസേ അരഹത്തം പത്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി പരിവുതോ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ സന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യദാ പന സക്കോ ദേവരാജാ സുഗതദസ്സനത്ഥായ ഉപസങ്കമി, തദാ സുമനോ ഭഗവാ അസീതിയാ അരഹന്തകോടിസഹസ്സേഹി പരിവുതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൧.“സന്നിപാതാ തയോ ആസും, സുമനസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൧൨.“വസ്സംവുട്ഠസ്സ ഭഗവതോ, അഭിഘുട്ഠേ പവാരണേ;
കോടിസതസഹസ്സേഹി, പവാരേസി തഥാഗതോ.

൧൩.“തതോ പരം സന്നിപാതേ, വിമലേ കഞ്ചനപബ്ബതേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൧൪.“യദാ സക്കോ ദേവരാജാ, ബുദ്ധദസ്സനുപാഗമി;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ”തി.

തത്ഥ **അഭിഘുട്ഠേ പവാരണേ**തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ ദട്ഠബ്ബോ, അഭിഘുട്ഠായ പവാരണായാതി അത്ഥോ. **തതോപര**ന്തി തതോ അപരഭാഗേ.

കഞ്ചനപബ്ബതേതി കനകമയേ പബ്ബതേ. **ബുദ്ധദസ്സനുപാഗമീ**തി ബുദ്ധദസ്സനത്ഥമുപാഗമി. തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ അതുലോ നാമ നാഗരാജാ അഹോസി മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ. സോ ‘‘ലോകേ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ’’തി സുത്വാ ഞാതിഗണപരിവുതോ സകഭവനാ നിക്ഖമിത്വാ കോടിസതസഹസ്സഭിക്ഖുപരിവാരസ്സ സുമനസ്സ ഭഗവതോ ദിബ്ബേഹി തുരിയേഹി ഉപഹാരം കാരേത്വാ മഹാദാനം പവത്തേത്വാ പച്ചേകദുസ്സയുഗാനി ദത്വാ സരണേസു പതിട്ഠാസി. സോപി നം സത്ഥാ ‘‘അനാഗതേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ’’തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൫.‘‘അഹം തേന സമയേന, നാഗരാജാ മഹിദ്ധികോ;
അതുലോ നാമ നാമേന, ഉസ്സന്നകുസലസഞ്ചയോ.

൧൬.‘‘തദാഹം നാഗഭവനാ, നിക്ഖമിത്വാ സഞാതിഭി;
നാഗാനം ദിബ്ബതുരിയേഹി, സസങ്ഘം ജിനമുപട്ഠഹിം.

൧൭.‘‘കോടിസതസഹസ്സാനം , അന്നപാനേന തപ്പയിം;
പച്ചേകദുസ്സയുഗം ദത്വാ, സരണം തമുപാഗമിം.

൧൮.‘‘സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സുമനോ ലോകനായകോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൯.‘‘പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം’’.
യഥാ കോണ്ഡഞ്ഞബുദ്ധവംസേ, ഏവം അട്ഠ ഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാതി.

൨൦.‘‘തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ’’തി.

തസ്സ പന **സുമനസ്സ** ഭഗവതോ മേഖലം നാമ നഗരം അഹോസി, സുദത്തോ നാമ രാജാ പിതാ, സിരിമാ നാമ ദേവീ മാതാ, സരണോ ച ഭാവിതത്തോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, ഉദേനോ നാമുപട്ഠാകോ, സോണാ ച ഉപസോണാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, നാഗരുക്ഖോ ബോധി, നവുതിഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം, നവുതിയേവ വസ്സസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണം അഹോസി, വടംസികാ നാമസ്സ മഹേസീ ദേവീ, അനൂപമോ നാമ പുത്തോ അഹോസി, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി. ഉപട്ഠാകോ അങ്ഗരാജാ. അങ്ഗാരാമേ വസീതി. തേന വുത്തം -

൨൧.‘‘നഗരം മേഖലം നാമ, സുദത്തോ നാമ ഖത്തിയോ;
സിരിമാ നാമ ജനികാ, സുമനസ്സ മഹേസിനോ.

൨൨.‘‘നവവസ്സസഹസ്സാനി, അഗാരം അജ്ഝ സോ വസി;
ചന്ദോ സുചന്ദോ വടംസോ ച, തയോ പാസാദമുത്തമാ.

൨൩.‘‘തേസട്ഠിസതസഹസ്സാനി, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
വടംസികാ നാമ നാരീ, അനൂപമോ നാമ അത്രജോ.

൨൪.‘‘നിമിത്തേ ചതുരോ ദിസ്വാ, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി;
അനൂനദസമാസാനി, പധാനം പദഹീ ജിനോ.

൨൫.‘‘ബ്രഹ്മുനാ യാചിതോ സന്തോ, സുമനോ ലോകനായകോ;
വത്തി ചക്കം മഹാവീരോ, മേഖലേ പുരമുത്തമേ.

൨൬. സരണോ ഭാവിതത്തോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
ഉദേനോ നാമുപട്ഠാകോ, സുമനസ്സ മഹേസിനോ.

൨൭. ‘‘സോണാ ച ഉപസോണാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
സോപി ബുദ്ധോ അമിതയസോ, നാഗമൂലേ അബുജ്ഝഥ.

൨൮. ‘‘വരുണോ ചേവ സരണോ ച, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠകാ;
ചാലാ ച ഉപചാലാ ച, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠികാ.

൨൯. ‘‘ഉച്ചത്തനേന സോ ബുദ്ധോ, നവുതിഹത്ഥമുഗ്ഗതോ;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ദസസഹസ്സീ വിരോചതി.

൩൦. ‘‘നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൩൧. ‘‘താരണീയേ താരയിത്വാ, ബോധനീയേ ച ബോധയി;
പരിനിബ്ബായി സമ്ബുദ്ധോ, ഉളുരാജാവ അത്ഥമി.

൩൨. ‘‘തേ ച ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ, സോ ച ബുദ്ധോ അസാദിസോ;
അതുലപ്പഭം ദസ്സയിത്വാ, നിബ്ബുതാ തേ മഹായസാ.

൩൩. ‘‘തഞ്ച ഞാണം അതുലിയം, താനി ച അതുലാനി രതനാനി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ.

൩൪. ‘‘സുമനോ യസധരോ ബുദ്ധോ, അങ്ഗാരാമമ്ഹി നിബ്ബുതോ;
തത്ഥേവ തസ്സ ജിനഥൂപോ, ചതുയോജനമുഗ്ഗതോ’’തി.

തത്ഥ **കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോതി** വിവിധരതനവിചിത്തകഞ്ചനമയഗ്ഘികസദിസരൂപസോഭോ. **ദസസഹസ്സീ വിരോചതീ**തി തസ്സ പഭായ ദസസഹസ്സീപി ലോകധാതു വിരോചതീതി അത്ഥോ. **താരണീയേ**തി താരയിതബ്ബേ, താരയിതും വുത്തേ സബ്ബേ ബുദ്ധവേനേയ്യേതി അത്ഥോ. **ഉളുരാജാവാ**തി ചന്ദോ വിയ. **അത്ഥമീ**തി അത്ഥങ്ഗതോ. കേചി ‘‘അത്ഥം ഗതോ’’തി പഠന്തി. **അസാദിസോ**തി അസദിസോ. **മഹായസാ**തി മഹാകിത്തിസദ്ദാ മഹാപരിവാരാ ച. **തഞ്ച ഞാണ**ന്തി തം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച. **അതുലിയ**ന്തി അതുല്യം അസദിസം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സുമനബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ചതുത്ഥോ ബുദ്ധവംസോ.

൭. രേവതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

സുമനസ്സ പന ഭഗവതോ അപരഭാഗേ സാസനേ ചസ്സ അന്തരഹിതേ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകാ മനുസ്സാ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ ദസവസ്സായുകാ ഹുത്വാ പുന അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ ഹുത്വാ പുന പരിഹായമാനാ സട്ഠിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. തദാ **രേവതോ** നാമ സത്ഥാ ഉദപാദി. സോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ അനേകരതനസമുജ്ജലിതഭവനേ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സബ്ബധനധഞ്ഞവതിസുധഞ്ഞവതീനഗരേ സബ്ബാലങ്കാരസമലങ്കതഅമിതരുചിരപരിവാരപരിവുതസ്സ സിരിവിഭവസമുദയേനാകുലസ്സ സബ്ബസമിദ്ധിവിപുലസ്സ വിപുലസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ സബ്ബജനനയനാലിപാലിസമാകുലായ സമ്ഫുല്ലനയനകുവലയസസ്സിരികസിനിദ്ധവദനകമലാകരസോഭാസമുജ്ജലായ സുരുചിരമനോഹരഗുണഗണവിപുലായ വിപുലായ നാമ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ചിത്തകൂടപബ്ബതതോ സുവണ്ണഹംസരാജാ വിയ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി.

തസ്സ പടിസന്ധിയം ജാതിയഞ്ച പാടിഹാരിയാനി പുബ്ബേ വുത്തനയാനേവ അഹേസും. സുദസ്സനരതനഗ്ഘിആവേളനാമകാ തയോ ചസ്സ പാസാദാ അഹേസും. സുദസ്സനാദേവിപ്പമുഖാനി തേത്തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും. താഹി പരിവുതോ സോ സുരയുവതീഹി പരിവുതോ ദേവകുമാരോ വിയ ഛബ്ബസ്സസഹസ്സാനി വിസയസുഖമനുഭവമാനോ അഗാരം അജ്ഝാവസി. സോ സുദസ്സനായ നാമ ദേവിയാ വരുണേ നാമ തനയേ ജാതേ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ നാനാവിരാഗതനുവരവസനനിവസനോ ആമുക്കമുത്താഹാരമണികുണ്ഡലോ വരകേയൂരമകുടകടകധരോ പരമസുരഭിഗന്ധകുസുമസമലങ്കതോ പരമരുചിരകരനികരോ സരദസമയരജനികരോ വിയ താരാഗണപരിവുതോ വിയ ചന്ദോ തിദസഗണപരിവുതോ വിയ ദസസതനയനോ ബ്രഹ്മഗണപരിവുതോ വിയ ച ഹാരിതമഹാബ്രഹ്മാ ചതുരങ്ഗിനിയാ മഹതിയാ സേനായ പരിവുതോ ആജഞ്ഞരഥേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ സബ്ബാഭരണാനി ഓമുഞ്ചിത്വാ ഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ഹത്ഥേ ദത്വാ ജലജാമലാവികലനീലകുവലയദലസദിസേനാതിനിസിതേനാതിതിഖിണേനാസിനാ സകേസമകുടം ഛിന്ദിത്വാ ആകാസേ ഖിപി. തം സക്കോ ദേവരാജാ സുവണ്ണചങ്കോടകേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ താവതിംസഭവനം നേത്വാ സിനേരുമുദ്ധനി സത്തരതനമയം ചേതിയം അകാസി.

മഹാപുരിസോ പന ദേവദത്താനി കാസായാനി പരിദഹിത്വാ പബ്ബജി, ഏകാ ച നം പുരിസകോടി അനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ സത്തമാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ അഞ്ഞതരായ സാധുദേവിയാ നാമ സേട്ഠിധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ അഞ്ഞതരേനാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ മത്തവരനാഗഗാമീ നാഗബോധിം പദക്ഖിണം കത്വാ തേപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ നിസീദിത്വാ മാരബലം വിധമിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...

പേ॰… തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ’’തി (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) ഉദാനം ഉദാനേസി. തേന വുത്തം -

൧. ‘‘സുമനസ്സ അപരേന, രേവതോ നാമ നായകോ;
അനുപമോ അസദിസോ, അതുലോ ഉത്തമോ ജിനോ’’തി.

രേവതോ കിര സത്ഥാ ബോധിസമീപേയേവ സത്തസത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ ധമ്മദേസനത്ഥം ബ്രഹ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ - ‘‘കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ’’ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൭൨; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪; ൨.൩൪൧; മഹാവ॰ ൧൦) ഉപധാരേന്തോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതഭിക്ഖുകോടിയോ അഞ്ഞേ ച ബഹൂ ദേവമനുസ്സേ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ വരുണാരാമേ ഓതരിത്വാ തേഹി പരിവുതോ ഗമ്ഭീരം നിപുണം തിപരിവട്ടം അപ്പടിവത്തിയം അഞ്ഞേന അനുത്തരം ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ ഭിക്ഖൂനം കോടി അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. തീസു മഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠിതാനം ഗണനപരിച്ഛേദോ നത്ഥി. തേന വുത്തം -

൨. ‘‘സോപി ധമ്മം പകാസേസി, ബ്രഹ്മുനാ അഭിയാചിതോ;
ഖന്ധധാതുവവത്ഥാനം, അപ്പവത്തം ഭവാഭവേ’’തി.

തത്ഥ **ഖന്ധധാതുവവത്ഥാന**ന്തി പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം നാമരൂപവവത്ഥാനാദിവസേന വിഭാഗകരണം. സഭാവലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാദിവസേന രൂപാരൂപധമ്മപരിഗ്ഗഹോ ഖന്ധധാതുവവത്ഥാനം നാമ. അഥ വാ ഫേണപിണ്ഡൂപമം രൂപം പരിമദ്ദനാസഹനതോ ഛിദ്ദാവഛിദ്ദാദിഭാവതോ ച ഉദകപുബ്ബുളകം വിയ വേദനാ മുഹുത്തരമണീയഭാവതോ, മരീചികാ വിയ സഞ്ഞാ വിപ്പലമ്ഭനതോ, കദലിക്ഖന്ധോ വിയ സങ്ഖാരാ അസാരകതോ, മായാ വിയ വിഞ്ഞാണം വഞ്ചനകതോ’’തി ഏവമാദിനാപി നയേന അനിച്ചാനുപസ്സനാദിവസേനപി ഖന്ധധാതുവവത്ഥാനം വേദിതബ്ബം (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൬ കമാദിവിനിച്ഛയകഥാ). **അപ്പവത്തം ഭവാഭവേ**തി ഏത്ഥ ഭവോതി വഡ്ഢി, അഭവോതി ഹാനി. ഭവോതി സസ്സതദിട്ഠി , അഭവോതി ഉച്ഛേദദിട്ഠി. ഭവോതി ഖുദ്ദകഭവോ, അഭവോതി മഹാഭവോ. ഭവോതി കാമഭവോ, അഭവോതി രൂപാരൂപഭവോതി ഏവമാദിനാ നയേന ഭവാഭവാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൨൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൧൦൮; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൨൦). തേസം ഭവാഭവാനം അപ്പവത്തിഹേതുഭൂതം ധമ്മം പകാസേസീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ഭവതി അനേനാതി ഭവോ, തീസു ഭവേസു ഉപ്പത്തിനിമിത്തം കമ്മാദികം. ഉപപത്തിഭവോ അഭവോ നാമ. ഉഭയത്ഥ നികന്തിയാ പഹാനകരം അപ്പവത്തം ധമ്മം ദേസേസീതി അത്ഥോ. തസ്സ പന രേവതബുദ്ധസ്സ തയോവ അഭിസമയാ അഹേസും. പഠമോ പനസ്സ ഗണനപഥം വീതിവത്തോ. തേന വുത്തം -

൩. ‘‘തസ്സാഭിസമയാ തീണി, അഹേസും ധമ്മദേസനേ;
ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ’’തി.

തത്ഥ **തീണീ**തി തയോ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ കതോ, അയം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി.

അഥാപരേന സമയേന നഗരുത്തരേ ഉത്തരേ നഗരേ സബ്ബാരിന്ദമോ അരിന്ദമോ നാമ രാജാ അഹോസി. സോ കിര ഭഗവന്തം അത്തനോ

നഗരമനുപ്പത്തം സുത്വാ തീഹി ജനകോടീഹി പരിവുതോ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ സ്വാതനായ നിമന്തേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സത്താഹം മഹാദാനം പവത്തേത്വാ തിഗാവുതവിത്ഥതം ദീപപൂജം കത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ നിസീദി. അഥ ഭഗവാ തസ്സ മനോനുകൂലം വിചിത്തനയം ധമ്മം ദേസേസി. തത്ഥ ദേവമനുസ്സാനം കോടിസഹസ്സസ്സ ദുതിയാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. "യദാ അരിന്ദമം രാജം, വിനേസി രേവതോ മുനി;
തദാ കോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ.

അഥാപരേന സമയേന രേവതോ സത്ഥാ ഉത്തരനിഗമം നാമ ഉപനിസ്സായ വിഹരന്തോ സത്താഹം നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസീദി. തദാ കിര ഉത്തരനിഗമവാസിനോ മനുസ്സാ യാഗുഭത്തഖജ്ജകഭേസജ്ജപാനകാദീനി ആഹരിത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ ഭിക്ഖൂ പരിപുച്ഛിംസു - "കുഹിം, ഭന്തേ, ഭഗവാ"തി? തതോ തേസം ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "ഭഗവാ, ആവുസോ, നിരോധസമാപത്തിം സമാപന്നോ"തി. അഥാതീതേ തസ്മിം സത്താഹേ ഭഗവന്തം നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതം സരദസമയേ സൂരിയോ വിയ അത്തനോ അനൂപമായ ബുദ്ധസിരിയാ വിരോചമാനം ദിസ്വാ നിരോധസമാപത്തിയാ ഗുണാനിസംസം പുച്ഛിംസു. ഭഗവാ ച തേസം നിരോധസമാപത്തിയാ ഗുണാനിസംസം കഥേസി. തദാ ദേവമനുസ്സാനം കോടിസതം അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "സത്താഹം പടിസല്ലാനാ, വുട്ഠഹിത്വാ നരാസഭോ;
കോടിസതം നരമരൂനം, വിനേസി ഉത്തമേ ഫലേ"തി.

സുധഞ്ഞവതീനഗരേ പഠമമഹാപാതിമോക്ഖുദ്ദേസേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം അരഹന്താനം ഗണനപഥം വീതിവത്താനം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. മേഖലനഗരേ കോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാതാനം ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം അരഹന്താനം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. രേവതസ്സ പന ഭഗവതോ ധമ്മചക്കാനുവത്തകോ വരുണോ നാമ അഗ്ഗസാവകോ പഞ്ഞവന്താനം അഗ്ഗോ ആബാധികോ അഹോസി. തത്ഥ ഗിലാനപുച്ഛനത്ഥായ സമ്പത്തമഹാജനസ്സ ലക്ഖണത്തയപരിദീപകം ധമ്മം ദേസേത്വാ കോടിസതസഹസ്സം പുരിസാനം ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേത്വാ ചതുരങ്ഗിനികേ സന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, രേവതസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സുവിമുത്താന താദിനം.

൭. "അതിക്കന്താ ഗണനപഥം, പഠമം യേ സമാഗതാ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. "യോപി പഞ്ഞായ അസമോ, തസ്സ ചക്കാനുവത്തകോ;
സോ തദാ ബ്യാധിതോ ആസി, പത്തോ ജീവിതസംസയം.

൯. “തസ്സ ഗിലാനപുച്ഛായ, യേ തദാ ഉപഗതാ മുനീ;
കോടിസതസഹസ്സാ അരഹന്തോ, തതിയോ ആസി സമാഗമോ”തി.

തത്ഥ **ചക്കാനുവത്തകോ**തി ധമ്മചക്കാനുവത്തകോ. **പത്തോ ജീവിതസംസയ**ന്തി ഏത്ഥ ജീവിതേ സംസയം ജീവിതസംസയം, ജീവിതക്ഖയം പാപുണാതി വാ, ന വാ പാപുണാതീതി ഏവം ജീവിതസംസയം പത്തോ, ബ്യാധിതസ്സ ബലവഭാവേന മരതി, ന മരതീതി ജീവിതേ സംസയം പത്തോതി അത്ഥോ. **യേ തദാ ഉപഗതാ മുനീ**തി ഇതി ദീഘഭാവേ സതി ഭിക്ഖൂനം ഉപരി ഹോതി, രസ്സേ അനുസ്സരേന സദ്ധിം വരുണസ്സ ഉപരി ഹോതി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ രമ്മവതീനഗരേ അതിദേവോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ ബ്രാഹ്മണധമ്മേ പാരം ഗതോ രേവതം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദിസ്വാ തസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠായ സിലോകസഹസ്സേന ദസബലം കിത്തേത്വാ സഹസ്സഗ്ഘനികേന ഉത്തരാസങ്ഗേന ഭഗവന്തം പൂജേസി. സോപി നം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി - “ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനം ദ്വിന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി. തേന വുത്തം -

൧൦. “അഹം തേന സമയേന, അതിദേവോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
ഉപഗന്ത്വാ രേവതം ബുദ്ധം, സരണം തസ്സ ഗഞ്ഛഹം.

൧൧. “തസ്സ സീലം സമാധിഞ്ച, പഞ്ഞാഗുണമനുത്തമം;
ഥോമയിത്വാ യഥാഥാമം, ഉത്തരീയമദാസഹം.

൧൨. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, രേവതോ ലോകനായകോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩. ‘പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമ’’’ന്തി. - അട്ഠ ഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

൧൪. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ.

൧൫. “തദാപി തം ബുദ്ധധമ്മം, സരിത്വാ അനുബ്രൂഹയിം;
ആഹരിസ്സാമി തം ധമ്മം, യം മയ്ഹം അഭിപത്ഥിത”ന്തി.

തത്ഥ **സരണം തസ്സ ഗഞ്ഛഹ**ന്തി തം സരണം അഗഞ്ഛിം അഹം, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. **പഞ്ഞാഗുണ**ന്തി പഞ്ഞാസമ്പത്തിം. **അനുത്തമ**ന്തി സേട്ഠം. “പഞ്ഞാവിമുത്തിഗുണമുത്തമ”ന്തിപി പാഠോ, സോ ഉത്താനോവ. **ഥോമയിത്വാ**തി ഥോമേത്വാ വണ്ണയിത്വാ. യഥാഥാമന്തി യഥാബലം. **ഉത്തരീയ**ന്തി ഉത്തരാസങ്ഗം. **അദാസഹ**ന്തി അദാസിം അഹം. **ബുദ്ധധമ്മ**ന്തി ബുദ്ധഭാവകരം ധമ്മം, പാരമീധമ്മന്തി അത്ഥോ. **സരിത്വാ**തി അനുസ്സരിത്വാ. **അനുബ്രൂഹയി**ന്തി അഭിവഡ്ഢേസിം. **ആഹരിസ്സാമീ**തി ആനയിസ്സാമി. **തം ധമ്മ**ന്തി തം ബുദ്ധത്തം. **യം മയ്ഹം അഭിപത്ഥിത**ന്തി യം മയാ അഭിപത്ഥിതം ബുദ്ധത്തം, തം ആഹരിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന **രേവതസ്സ** ഭഗവതോ നഗരം സുധഞ്ഞവതീ നാമ അഹോസി, പിതാ വിപുലോ നാമ ഖത്തിയോ, മാതാ വിപുലാ നാമ, വരുണോ ച

ബ്രഹ്മദേവോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സമ്ഭവോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, ഭദ്ദാ ച സുഭദ്ദാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, നാഗരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, ആയു സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി, സുദസ്സനാ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, വരുണോ നാമ പുത്തോ, ആജഞ്ഞരഥേന നിക്ഖമി.

“തസ്സ ദേഹാഭിനിക്ഖന്തം, പഭാജാലമനുത്തരം;
ദിവാ ചേവ തദാ രത്തിം, നിച്ചം ഫരതി യോജനം.

“ധാതുയോ മമ സബ്ബാപി, വികിരന്തൂതി സോ ജിനോ;
അധിട്ഠാസി മഹാവീരോ, സബ്ബസത്താനുകമ്പകോ.

“മഹാനാഗവനുയ്യാനേ, മഹതോ നഗരസ്സ സോ;
പൂജിതോ നരമരൂഹി, പരിനിബ്ബായി രേവതോ”തി.

തേന വുത്തം -

൨൦.“നഗരം സുധഞ്ഞവതീ നാമ, വിപുലോ നാമ ഖത്തിയോ;
വിപുലാ നാമ ജനികാ, രേവതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൧.“വരുണോ ബ്രഹ്മദേവോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സമ്ഭവോ നാമുപട്ഠാകോ, രേവതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൨.“ഭദ്ദാ ചേവ സുഭദ്ദാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, നാഗമൂലേ അബുജ്ഝഥ.

൨൩.“പദുമോ കുഞ്ജരോ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠകാ;
സിരിമാ ചേവ യസവതീ, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠികാ.

൨൪.“ഉച്ചത്തനേന സോ ബുദ്ധോ, അസീതിഹത്ഥമുഗ്ഗതോ;
ഓഭാസേതി ദിസാ സബ്ബാ, ഇന്ദകേതുവ ഉഗ്ഗതോ.

൨൫.“തസ്സ സരീരേ നിബ്ബത്താ, പഭാമാലാ അനുത്തരാ;
ദിവാ വാ യദി വാ രത്തിം, സമന്താ ഫരതി യോജനം.

൨൬.“സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി , ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ ദിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൭.“ദസ്സയിത്വാ ബുദ്ധബലം അമതം ലോകേ പകാസയം;
നിബ്ബായി അനുപാദാനോ, യഥഗ്ഗുപാദാനസങ്ഖയാ.

൨൮.“സോ ച കായോ രതനനിഭോ, സോ ച ധമ്മോ അസാദിസോ;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ”തി.

തത്ഥ **ഓഭാസേതീ**തി പകാസയതി. **ഉഗ്ഗതോ**തി ഉസ്സിതോ. **പഭാമാലാ**തി പഭാവേലാ. **യഥഗ്ഗീ**തി അഗ്ഗി വിയ. **ഉപാദാനസങ്ഖയാ**തി ഇന്ധനക്ഖയാ. **സോ ച കായോ രതനനിഭോ**തി സോ ച തസ്സ ഭഗവതോ കായോ സുവണ്ണവണ്ണോ. “തഞ്ച കായം രതനനിഭ”ന്തിപി പാഠോ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം. സോയേവ പനസ്സത്ഥോ. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

രേവതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ പഞ്ചമോ ബുദ്ധവംസോ.

൫. സോഭിതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

തസ്സ പന അപരഭാഗേ തസ്സ സാസനേപി അന്തരഹിതേ **സോഭിതോ** നാമ ബോധിസത്തോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ ദേവേഹി ആയാചിതോ തുസിതപുരതോ ചവിത്വാ സുധമ്മനഗരേ സുധമ്മരാജസ്സ കുലേ സുധമ്മായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന സുധമ്മുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ പരിസുദ്ധവിരാജിതഘനമേഘപടലതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ നിക്ഖമി. തസ്സ പടിസന്ധിയം ജാതിയഞ്ച പാടിഹാരിയാനി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരാനി.

സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസിത്വാ സത്തത്തിംസനാടകിത്ഥിസഹസ്സാനം അഗ്ഗായ അഗ്ഗമഹേസിയാ മഖിലദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം സീഹകുമാരേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ പാസാദേയേവ പബ്ബജിത്വാ തത്ഥേവ ആനാപാനസ്സതിസമാധിം ഭാവേത്വാ ചത്താരി ഝാനാനി പടിലഭിത്വാ സത്താഹം തത്ഥേവ പധാനചരിയമചരി. തതോ മഖിലമഹാദേവിയാ ദിന്നം പരമമധുരം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ അഭിനിക്ഖമനത്ഥായ ചിത്തമുപ്പാദേസി - "അയം പാസാദോ അലങ്കതപടിയത്തോ മഹാജനസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ബോധിരുക്ഖം മജ്ഝേകത്വാ പഥവിയം ഓതരതു, ഇമാ ച ഇത്ഥിയോ മയി ബോധിമൂലേ നിസിന്നേ അവുത്താ സയമേവ പാസാദതോ നിക്ഖമന്തൂ"തി. സഹ ചിത്തുപ്പാദാ പാസാദോ ച സുധമ്മരാജഭവനതോ ഉപ്പതിത്വാ അസിതഞ്ജനസങ്കാസമാകാസമബ്ഭുഗ്ഗഞ്ഛി. സോ സമോസരിതസുരഭികുസുമദാമസമലങ്കതപാസാദതലോ സകലമ്പി ഗഗനതലം സമലങ്കുരുമാനോ വിയ കനകരസധാരാസദിസരുചിരകരനികരോ ദിവസകരോ വിയ ച സരദസമയരജനികരോ വിയ ച വിരോചമാനോ വിലമ്ബമാനവിവിധവിചിത്തകിങ്കിണികജാലോ യസ്സ കിര വാതേരിതസ്സ സുകുസലജനവാദിതസ്സ പഞ്ചങ്ഗികസ്സ തുരിയസ്സ വിയ സദ്ദോ വഗ്ഗു ച രജനീയോ ച കമനീയോ ച അഹോസി.

ദൂരതോ പട്ഠായ സുയ്യമാനേന മധുരേന സരേന സത്താനം സോതാനി ഓദഹമാനോ ഘരചച്ചരചതുക്കവീഥിആദീസു ഠത്വാ പവത്തിതകഥാസല്ലാപേസു മനുസ്സേസു നാതിനീചേന നാതിഉച്ചേന തരുവരവനമത്ഥകാവിദൂരേനാകാസേന പലോഭയമാനോ വിയ തരുവരസാഖാനാനാരതനജുതിവിസരസമുജ്ജലേന വണ്ണേന ജനനയനാനി ആകഡ്ഢേന്തോ വിയ ച പുഞ്ഞാനുഭാവം സമുഗ്ഘോസയന്തോ വിയ ച ഗഗനതലം പടിപജ്ജി. തത്ഥ നാടകിത്ഥിയോപി പഞ്ചങ്ഗികസ്സ വരതുരിയസ്സ മധുരേന സരേന ഉപഗായിംസു ചേവ വിലപിംസു ച. ചതുരങ്ഗിനീ കിരസ്സ സേനാപി അലങ്കാര-കായാഭരണ-ജുതി-സമുദയ-സമുജ്ജോതനാനാവിരാഗ-സുരഭികുസുമവസനാഭരണസോഭിതാ അമരവരസേനാ വിയ പരമരുചിരദസ്സനാ ധരണീ വിയ ഗഗനതലേന പാസാദം പരിവാരേത്വാ അഗമാസി.

തതോ പാസാദോ ഗന്ത്വാ അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം ഉജുവിപുലവട്ടക്ഖന്ധം കുസുമപല്ലവമകുലസമലങ്കതം നാഗരുക്ഖം മജ്ഝേകത്വാ ഓതരിത്വാ ഭൂമിയം പതിട്ഠഹി. നാടകിത്ഥിയോ ച കേനചി അവുത്താവ തതോ പാസാദതോ

ഓതരിത്വാ പക്കമിംസു. അനേകഗുണസോഭിതോ കിര സോഭിതോപി മഹാപുരിസോ മഹാജനകതപരിവാരോയേവ രത്തിയാ തീസു യാമേസു തിസ്സോ വിജ്ജായോ ഉപ്പാദേസി. മാരബലം പനസ്സ ധമ്മതാബലേനേവ യഥാഗതമഗമാസി. പാസാദോ പന തത്ഥേവ അട്ഠാസി. സോഭിതോ പന ഭഗവതാ സമ്ബോധിം പത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ ബോധിസമീപേയേവ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മജ്ഝേസനം പടിജാനിത്വാ - ''കസ്സ നു ഖോ പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി ബുദ്ധചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ അത്തനോ വേമാതികേ കനിട്ഠഭാതികേ അസമകുമാരഞ്ച സുനേത്തകുമാരഞ്ച ദിസ്വാ - ''ഇമേ ദ്വേ കുമാരാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ ഗമ്ഭീരം നിപുണം ധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും സമത്ഥാ, ഹന്ദാഹം ഇമേസം ധമ്മം ദേസേയ്യ''ന്തി ആകാസേനാഗന്ത്വാ സുധമ്മുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ദ്വേപി കുമാരേ ഉയ്യാനപാലേന പക്കോസാപേത്വാ തേഹി സപരിവാരേഹി പരിവുതോ മഹാജനമജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തേന വുത്തം -

൧. ''രേവതസ്സ അപരേന, സോഭിതോ നാമ നായകോ;
സമാഹിതോ സന്തചിത്തോ, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ.

൨. ''സോ ജിനോ സകഗേഹമ്ഹി, മാനസം വിനിവത്തയി;
പത്വാന കേവലം ബോധിം, ധമ്മചക്കം പവത്തയി.

൩. ''യാവ ഹേട്ഠാ അവീചിതോ, ഭവഗ്ഗാ ചാപി ഉദ്ധതോ;
എത്ഥന്തരേ എകപരിസാ, അഹോസി ധമ്മദേസനേ.

൪. ''തായ പരിസായ സമ്ബുദ്ധോ, ധമ്മചക്കം പവത്തയി;
ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **സകഗേഹമ്ഹീ**തി അത്തനോ ഭവനേയേവ, അന്തോപാസാദതലേയേവാതി അത്ഥോ. **മാനസം വിനിവത്തയീ**തി ചിത്തം പരിവത്തേസി, സകഗേഹേ ഠത്വാ സത്തേദിവസബ്ഭന്തരേയേവ പുഥുജ്ജനഭാവതോ ചിത്തം വിനിവത്തേത്വാ ബുദ്ധത്തം പാപുണീതി അത്ഥോ. **ഹേട്ഠാ**തി ഹേട്ഠതോ. **ഭവഗ്ഗാ**തി അകനിട്ഠഭവനതോ. **തായ പരിസായാ**തി തസ്സാ പരിസായ മജ്ഝേ. **ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ**തി ഗണനപഥമതീതാതി അത്ഥോ. **പഠമാഭിസമയോ**തി പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ. **അഹൂ**തി ഗണനായ ന വത്തബ്ബാ പരിസാ അഹോസീതി അത്ഥോ. ''പഠമേ അഭിസമിംസുയേവാ''തിപി പാഠോ, തസ്സ പഠമധമ്മദേസനേ അഭിസമിംസു യേ ജനാ, തേ ഗണനായ ന വത്തബ്ബാതി അത്ഥോ.

അഥാപരേന സമയേന സുദസ്സനനഗരദ്വാരേ ചിത്തപാടലിയാ മൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ നവകനകമണിമയഭവനേ താവതിംസഭവനേ പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലാതലേ നിസീദിത്വാ അഭിധമ്മം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ നവുതികോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''തതോ പരമ്പി ദേസേന്തേ, മരൂനഞ്ച സമാഗമേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

അഥാപരേന സമയേന സുദസ്സനനഗരേ ജയസേനോ നാമ രാജകുമാരോ യോജനപ്പമാണം വിഹാരം കാരേത്വാ അസോകസ്സകണ്ണചമ്പകനാഗപുന്നാഗവകുലസുരഭിചൂതപനസാസനസാലകുന്ദ-സഹകാരകരവീരാദിതരുവരനിരന്തരം ആരാമം രോപേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിയ്യാതേസി. ദാനാനുമോദനം കത്വാ യാഗം വണ്ണേത്വാ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സസത്തനികായസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം തതിയാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൩. ''പുനാപരം രാജപുത്തോ, ജയസേനോ നാമ ഖത്തിയോ;
ആരാമം രോപയിത്വാന, ബുദ്ധേ നിയ്യാതയീ തദാ.

൪. ''തസ്സ യാഗം പകിത്തേന്തോ, ധമ്മം ദേസേസി ചക്ഖുമാ;
തദാ കോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

പുന ഉഗ്ഗതോ നാമ രാജാ സുനന്ദനഗരേ സുനന്ദം നാമ വിഹാരം കാരേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അദാസി. തസ്മിം ദാനേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം കോടിസതം അരഹന്താനം സന്നിപാതോ , തേസം മജ്ഝേ സോഭിതോ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന മേഖലാനഗരേ ധമ്മഗണോ ധമ്മഗണാരാമം നാമ പവരാരാമം മഹാവിഹാരം കാരേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദത്വാ സഹ സബ്ബപരിക്ഖാരേഹി ദാനം അദാസി. തസ്മിം സമാഗമേ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബജിതാനം നവുതിയാ അരഹന്തകോടീനം സന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യദാ പന ഭഗവാ ദസസതനയനപുരേ വസ്സം വസിത്വാ പവാരണായ സുരവരപരിവുതോ ഓതരി, തദാ അസീതിയാ അരഹന്തകോടീഹി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗികേ സന്നിപാതേ പവാരേസി. അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''സന്നിപാതാ തയോ ആസും, സോഭിതസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൬. ''ഉഗ്ഗതോ നാമ സോ രാജാ, ദാനം ദേതി നരുത്തമേ;
തമ്ഹി ദാനേ സമാഗഞ്ഛും, അരഹന്താ സതകോടിയോ.

൭. ''പുനാപരം പുരഗണോ, ദേതി ദാനം നരുത്തമേ;
തദാ നവുതികോടീനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. ''ദേവലോകേ വസിത്വാന, യദാ ഓരോഹതീ ജിനോ;
തദാ അസീതികോടീനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ''തി.

തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ രമ്മവതീനഗരേ ഉഭതോ സുജാതോ 'സുജാതോ' നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ സോഭിതസ്സ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠായ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ തേമാസം മഹാദാനമദാസി. സോപി നം ''അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. ''അഹം തേന സമയേന, സുജാതോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
തദാ സസാവകം ബുദ്ധം, അന്നപാനേന തപ്പയിം.

൧൩."സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സോഭിതോ ലോകനായകോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൪."പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൫."തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഹട്ഠോ സംവിഗ്ഗമാനസോ;
തമേവത്ഥമനുപ്പത്തിയാ, ഉഗ്ഗം ധിതിമകാസഹ"ന്തി.

തത്ഥ **തമേവത്ഥമനുപ്പത്തിയാ**തി തസ്സ ബുദ്ധത്തസ്സ അനുപ്പത്തിഅത്ഥം, തസ്സ പന സോഭിതബുദ്ധസ്സ - "അനാഗതേ അയം ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി വചനം സുത്വാ "അവിതഥവചനാ ഹി ബുദ്ധാ"തി ബുദ്ധത്തപ്പത്തിഅത്ഥന്തി അത്ഥോ. **ഉഗ്ഗ**ന്തി തിബ്ബം ഘോരം. **ധിതി**ന്തി വീരിയം. **അകാസഹ**ന്തി അകാസിം അഹം.

തസ്സ പന **സോഭിതസ്സ** ഭഗവതോ സുധമ്മം നാമ നഗരം അഹോസി, പിതാ സുധമ്മോ നാമ രാജാ, മാതാ സുധമ്മാ നാമ ദേവീ, അസമോ ച സുനേത്തോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അനോമോ നാമുപട്ഠാകോ, നകുലാ ച സുജാതാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, നാഗരുക്ഖോ ബോധി, അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം അഹോസി, നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണം, മഖിലാ നാമസ്സ മഹാദേവീ, സീഹകുമാരോ നാമ അത്രജോ, നാടകിത്ഥീനം സത്തത്തിംസസഹസ്സാനി നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. പാസാദേന അഭിനിക്ഖമി. ജയസേനോ നാമ രാജാ ഉപട്ഠാകോ. സേതാരാമേ കിര വസീതി. തേന വുത്തം -

൧൬."സുധമ്മം നാമ നഗരം, സുധമ്മോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുധമ്മാ നാമ ജനികാ, സോഭിതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൧."അസമോ ച സുനേത്തോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
അനോമോ നാമുപട്ഠാകോ, സോഭിതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൨."നകുലാ ച സുജാതാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബുജ്ഝമാനോ ച സോ ബുദ്ധോ, നാഗമൂലേ അബുജ്ഝഥ.

൨൪."അട്ഠപണ്ണാസരതനം , അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
ഓഭാസേതി ദിസാ സബ്ബാ, സതരംസീവ ഉഗ്ഗതോ.

൨൫."തഥാ സുഫുല്ലം പവനം, നാനാഗന്ധേഹി ധൂപിതം;
തഥേവ തസ്സ പാവചനം, സീലഗന്ധേഹി ധൂപിതം.

൨൬."യഥാപി സാഗരോ നാമ, ദസ്സനേന അതപ്പിയോ;
തഥേവ തസ്സ പാവചനം, സവനേന അതപ്പിയം.

൨൭."നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി , ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൮."ഓവാദം അനുസിട്ഠിഞ്ച, ദത്വാന സേസകേ ജനേ;
ഹുതാസനോവ താപേത്വാ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൯."സോ ച ബുദ്ധോ അസമസമോ, തേപി സാവകാ ബലപ്പത്താ;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ"തി.

തത്ഥ **സതരംസീവാ**തിആദിച്ചോ വിയ, സബ്ബാ ദിസാ ഓഭാസേതീതി അത്ഥോ. **പവന**ന്തി മഹാവനം. **ധൂപിത**ന്തി വാസിതം ഗന്ധിതം. **അതപ്പിയോ**തി അതിത്തികരോ, അതിത്തിജനനോ വാ. **താവദേ**തി തസ്മിം കാലേ, താവതകം കാലന്തി അത്ഥോ. **താരേസീ**തി താരയീ. **ഓവാദ**ന്തി സകിം വാദോ ഓവാദോ നാമ. **അനുസിട്ഠി**ന്തി പുനപ്പുനം വചനം അനുസിട്ഠി നാമ. **സേസകേ ജനേ**തി സച്ചപ്പടിവേധം അപ്പത്തസ്സ സേസജനസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഭുമ്മവചനം. **ഹുതാസനോവ താപേത്വാ**തി അഗ്ഗി വിയ തപ്പേത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ, ഉപാദാനക്ഖയാ ഭഗവാ പരിനിബ്ബുതോതി അത്ഥോ. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

സോഭിതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഛട്ഠോ ബുദ്ധവംസോ.

൯. അനോമദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

സോഭിതബുദ്ധേ പന പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ അപരഭാഗേ ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധുപ്പാദരഹിതം അഹോസി. അതീതേ പന തസ്മിം അസങ്ഖ്യേയ്യേ ഏകസ്മിം കപ്പേ തയോ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു **അനോമദസ്സീ, പദുമോ, നാരദോ**തി. തത്ഥ **അനോമദസ്സീ** ഭഗവാ സോളസ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ ദേവേഹി അഭിയാചിതോ തതോ ചവിത്വാ ചന്ദവതിയം നാമ രാജധാനിയം യസവാ നാമസ്സ രഞ്ഞോ കുലേ സമുസ്സിതചാരുപയോധരായ യസോധരായ നാമ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. അനോമദസ്സികുമാരേ കിര യസോധരായ ദേവിയാ കുച്ഛിഗതേ തസ്സ പുഞ്ഞപ്പഭാവേന പഭാ അസീതിഹത്ഥപ്പമാണം ഠാനം ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. ചന്ദസൂരിയപ്പഭാഹി അനഭിഭവനീയാവ അഹോസി. സാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ബോധിസത്തം സുചന്ദനുയ്യാനേ വിജായി. പാടിഹാരിയാനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനേവ.

നാമഗ്ഗഹണദിവസേ പനസ്സ നാമം ഗണ്ഹന്താ, യസ്മാ ജാതിയം ആകാസതോ സത്ത രതനാനി പതിംസു, തസ്മാ അനോമാനം രതനാനം ഉപ്പത്തിഹേതുഭൂതത്താ ''അനോമദസ്സീ''തി നാമമകംസു. സോ അനുക്കമേന വുദ്ധിപ്പത്തോ ദിബ്ബേഹി കാമഗുണേഹി പരിചാരിയമാനോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര സിരി ഉപസിരി സിരിവഡ്ഢോതി തയോ പാസാദാ അഹേസും. സിരിമാദേവിപ്പമുഖാനി തേവീസതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും. സോ സിരിമായ ദേവിയാ ഉപവാണേ നാമ പുത്തേ ജാതേ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സിവികായാനേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം തിസ്സോ ജനകോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു.

തേഹി പരിവുതോ മഹാപുരിസോ ദസ മാസേ പധാനചരിയം ചരി. തതോ വിസാഖപുണ്ണമായ അനുപമബ്രാഹ്മണഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ അനുപമസേട്ഠിധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ അനോമനാമാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ അജ്ജുനരുക്ഖബോധിം പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠത്തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സമാരം മാരബലം വിദ്ധംസേത്വാ തീസു യാമേസു തിസ്സോ വിജ്ജാ ഉപ്പാദേത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേസി. തേന വുത്തം -

൧. ''സോഭിതസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
അനോമദസ്സീ അമിതയസോ, തേജസ്സീ ദുരതിക്കമോ.

൨. ''സോ ഛേത്വാ ബന്ധനം സബ്ബം, വിദ്ധംസേത്വാ തയോ ഭവേ;
അനിവത്തിഗമനം മഗ്ഗം, ദേസേസി ദേവമാനുസേ.

൩. ''സാഗരോവ അസങ്ഖോഭോ, പബ്ബതോവ ദുരാസദോ;
ആകാസോവ അനന്തോ സോ, സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ.

൪. “ദസ്സനേനപി തം ബുദ്ധം, തോസിതാ ഹോന്തി പാണിനോ;
ബ്യാഹരന്തം ഗിരം സുത്വാ, അമതം പാപുണന്തി തേ”തി.

തത്ഥ **അനോമദസ്സീ**തി അനുപമദസ്സനോ, അമിതദസ്സനോ വാ. **അമിതയസോ**തി അമിതപരിവാരോ, അമിതകിത്തി വാ. **തേജസ്സീ**തി സീലസമാധിപഞ്ഞാതേജേന സമന്നാഗതോ. **ദുരതിക്കമോ**തി ദുപ്പധംസിയോ, അഞ്ഞേന ദേവേന വാ മാരേന വാ കേനചി വാ അതിക്കമിതും അസക്കുണേയ്യോതി അത്ഥോ. **സോ ഛേത്വാ ബന്ധനം സബ്ബ**ന്തി സബ്ബം ദസവിധം സംയോജനം ഛിന്ദിത്വാ. **വിദ്ധംസേത്വാ തയോ ഭവേ**തി തിഭവൂപഗം കമ്മം കമ്മക്ഖയകരഞാണേന വിദ്ധംസേത്വാ, അഭാവം കത്വാതി അത്ഥോ. **അനിവത്തിഗമനം മഗ്ഗ**ന്തി നിവത്തിയാ പവത്തിയാ പടിപക്ഖഭൂതം നിബ്ബാനം അനിവത്തീതി വുച്ചതി, തം അനിവത്തിം ഗച്ഛതി അനേനാതി അനിവത്തിഗമനോ. തം അനിവത്തിഗമനം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ദേസേസീതി അത്ഥോ. “ദസ്സേതീ”തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **ദേവമാനുസേ**തി ദേവമനുസ്സാനം, സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം.

അസങ്ഖോഭോതി ഖോഭേതും ചാലേതും അസക്കുണേയ്യോതി അക്ഖോഭിയോ. യഥാ ഹി സമുദ്ദോ ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സഗമ്ഭീരോ അനേകയോജനസഹസ്സഭൂതാവാസോ അക്ഖോഭിയോ, ഏവം അക്ഖോഭിയോതി അത്ഥോ. **ആകാസോവ അനന്തോ**തി യഥാ പന ആകാസസ്സ അന്തോ നത്ഥി, അഥ ഖോ അനന്തോ അപ്പമേയ്യോ അപാരോ, ഏവം ഭഗവാപി ബുദ്ധഗുണേഹി അനന്തോ അപ്പമേയ്യോ അപാരോ. **സോ**തി സോ ഭഗവാ. **സാലരാജാവ ഫുല്ലിതോ**തി സബ്ബലക്ഖണാനുബ്യഞ്ജനസമലങ്കതസരീരത്താ സുഫുല്ലിതസാലരാജാ വിയ സോഭതീതി അത്ഥോ. **ദസ്സനേനപി തം ബുദ്ധ**ന്തി തസ്സ ബുദ്ധസ്സ ദസ്സനേനാപീതി അത്ഥോ. ഈദിസേസുപി സാമിവചനം പയുജ്ജന്തി സദ്ദസത്ഥവിദൂ. **തോസിതാ**തി പരിതോസിതാ പീണിതാ. **ബ്യാഹരന്ത**ന്തി ബ്യാഹരന്തസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **അമത**ന്തി നിബ്ബാനം. **പാപുണന്തീ**തി അധിഗച്ഛന്തി. **തേ**തി യേ തസ്സ ഗിരം ധമ്മദേസനം സുണന്തി, തേ അമതം പാപുണന്തീതി അത്ഥോ.

ഭഗവാ പന ബോധിമൂലേ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതോ ധമ്മദേസനായ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം ഓലോകേന്തോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതേ തികോടിസങ്ഖേ ജനേ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ദിസ്വാ - “കത്ഥ നു ഖോ തേ ഏതരഹി വിഹരന്തീ”തി ഉപധാരേന്തോ സുഭവതീനഗരേ സുദസ്സനുയ്യാനേ വിഹരന്തേ ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ സുദസ്സനുയ്യാനേ ഓതരി. സോ തേഹി പരിവുതോ സദേവമനുസ്സായ പരിസായ മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തത്ഥ കോടിസതാനം പഠമാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. “ധമ്മാഭിസമയോ തസ്സ, ഇദ്ധോ ഫീതോ തദാ അഹു;
കോടിസതാനി അഭിസമിംസു, പഠമേ ധമ്മദേസനേ”തി.

തത്ഥ **ഫീതോ**തി ഫാതിപ്പത്തോ ബാഹുജഞ്ഞവസേന. **കോടിസതാനീ**തി കോടീനം സതാനി കോടിസതാനി. “കോടിസതയോ”തിപി പാഠോ, തസ്സ സതകോടിയോതി അത്ഥോ.

അഥാപരേന സമയേന ഓസധീനഗരദ്വാരേ അസനരുക്ഖമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ അസുരേഹി ദുരഭിഭവനേ താവതിംസഭവനേ

പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം നിസിന്നോ തേമാസം അഭിധമ്മവസ്സം വസ്സാപയി. തദാ അസീതിദേവതാകോടിയോ അഭിസമിംസു. തേന വുത്തം -

൬. “തതോ പരം അഭിസമയേ, വസ്സന്തേ ധമ്മവുട്ഠിയോ;
അസീതികോടിയോഭിസമിംസു, ദുതിയേ ധമ്മദേസനേ”തി.

തത്ഥ **വസ്സന്തേതി** ബുദ്ധമഹാമേഘേ വസ്സന്തേ. **ധമ്മവുട്ഠിയോതി** ധമ്മകഥാവസ്സവുട്ഠിയോ.

തതോ അപരേന സമയേന മങ്ഗലപഞ്ഹാനിദ്ദേസേ അട്ഠസത്തതി കോടിയോ അഭിസമിംസു. സോ തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. “തതോ പരമ്പി വസ്സന്തേ, തപ്പയന്തേ ച പാണിനം;
അട്ഠസത്തതികോടീനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **വസ്സന്തേതി** ധമ്മകഥാസലിലധാരം വസ്സന്തേ. **തപ്പയന്തേതി** ധമ്മാമതവസ്സേന തപ്പയന്തേ, തപ്പനം കരോന്തേ ഭഗവതീതി അത്ഥോ.

അനോമദസ്സിസ്സപി ഭഗവതോ തയോ സാവകസന്നിപാതാ അഹേസും. തത്ഥ സോരേയ്യനഗരേ ഇസിദത്തസ്സ രഞ്ഞോ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ പസീദിത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം അട്ഠന്നം അരഹന്തസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. രാധവതീനഗരേ സുന്ദരിന്ധരസ്സ നാമ രഞ്ഞോ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം സത്തന്നം അരഹന്തസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന സോരേയ്യനഗരേയേവ സോരേയ്യരഞ്ഞാ സഹ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം ഛന്നം അരഹന്തസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൮. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, തസ്സാപി ച മഹേസിനോ;
അഭിഞ്ഞാബലപ്പത്താനം, പുപ്ഫിതാനം വിമുത്തിയാ.

൯. “അട്ഠസതസഹസ്സാനം, സന്നിപാതോ തദാ അഹു;
പഹീനമദമോഹാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൧൦. “സത്തസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ;
അനങ്ഗണാനം വിരജാനം, ഉപസന്താന താദിനം.

൧൧. “ഛന്നം സതസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
അഭിഞ്ഞാബലപ്പത്താനം, നിബ്ബുതാനം തപസ്സിന”ന്തി.

തത്ഥ **തസ്സാപി ച മഹേസിനോതി** തസ്സ മഹേസിനോ അനോമദസ്സിസ്സാപി. “തസ്സാപി ദ്വിപദുത്തമോ”തിപി പാഠോ, തസ്സപി ദ്വിപദുത്തമസ്സാതി അത്ഥോ. ലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥതോ ഗഹേതബ്ബം. **അഭിഞ്ഞാബലപ്പത്താനന്തി** അഭിഞ്ഞാനം ബലപ്പത്താനം, ചിണ്ണവസിതായ ഖിപ്പനിസന്തിഭാവേന അഭിഞ്ഞാസു ഥിരഭാവപ്പത്താനന്തി അത്ഥോ. **പുപ്ഫിതാനന്തി** സബ്ബഫാലിഫുല്ലഭാവേന അതിവിയ സോഭഗ്ഗപ്പത്താനം. **വിമുത്തിയാതി** അരഹത്തഫലവിമുത്തിയാ.

അനങ്ഗണാനന്തി ഏത്ഥ അയം **അങ്ഗണ**-സദ്ദോ കത്ഥചി കിലേസേസു ദിസ്സതി. യഥാഹ - "തത്ഥ കതമാനി തീണി അങ്ഗണാനി? രാഗോ അങ്ഗണം ദോസോ അങ്ഗണം മോഹോ അങ്ഗണ"ന്തി (വിഭ॰ ൻ൨൪). "പാപകാനം ഖോ ഏതം, ആവുസോ, അകുസലാനം ഇച്ഛാവചരാനം അധിവചനം യദിദം അങ്ഗണ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൦). കത്ഥചി കിസ്മിഞ്ചി മലേ? യഥാഹ - "തസ്സേവ രജസ്സ വാ അങ്ഗണസ്സ വാ പഹാനായ വായമതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൪). കത്ഥചി തഥാരൂപേ ഭൂമിഭാഗേ "ചേതിയങ്ഗണം ബോധിയങ്ഗണം രാജങ്ഗണ"ന്തി. ഇധ പന കിലേസേസു ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മാ നിക്കിലേസാനന്തി അത്ഥോ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൨). **വിരജാന**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **തപസ്സിന**ന്തി കിലേസക്ഖയകരോ അരിയമഗ്ഗസങ്ഖാതോ തപോ യേസം അത്ഥി തേ തപസ്സിനോ, തേസം തപസ്സീനം, ഖീണാസവാനന്തി അത്ഥോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ഏകോ മഹേസക്ഖോ യക്ഖസേനാപതി അഹോസി മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ അനേകകോടിസതസഹസ്സാനം യക്ഖാനം അധിപതി. സോ "ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ"തി സുത്വാ ആഗന്ത്വാ പരമരുചിരദസ്സനം സത്തരതനമയം അഭിരുചിരരജനികരമണ്ഡലസദിസം മണ്ഡപം നിമ്മിനിത്വാ തത്ഥ സത്താഹം മഹാദാനം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ അദാസി. അഥ നം ഭഗവാ ഭത്താനുമോദനസമയേ "അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സാധികേ ഏകസ്മിം അസങ്ഖ്യേയ്യേ അതിക്കന്തേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൨."അഹം തേന സമയേന, യക്ഖോ ആസിം മഹിദ്ധികോ;
നേകാനം യക്ഖകോടീനം, വസവത്തിമ്ഹി ഇസ്സരോ.

൧൩."തദാപി തം ബുദ്ധവരം, ഉപഗന്ത്വാ മഹേസിനം;
അന്നപാനേന തപ്പേസിം, സസങ്ഘം ലോകനായകം.

൧൪."സോപി മം തദാ ബ്യാകാസി, വിസുദ്ധനയനോ മുനി;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൫."പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൬."തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഹട്ഠോ സംവിഗ്ഗമാനസോ;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ"തി.

തത്ഥ **ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസി**ന്തി പാരമിപൂരണത്ഥായ ഭിയ്യോപി ദള്ഹതരം പരക്കമമകാസീതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന **അനോമദസ്സിസ്സ** ഭഗവതോ ചന്ദവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, യസവാ നാമ രാജാ പിതാ, യസോധരാ നാമ മാതാ, നിസഭോ ച അനോമോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, വരുണോ നാമുപട്ഠാകോ, സുന്ദരീ ച സുമനാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, അജ്ജുനരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, വസ്സസതസഹസ്സം ആയു, സിരിമാ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, ഉപവാണോ നാമസ്സ പുത്തോ, ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. സോ സിവികായാനേന നിക്ഖമി. സിവികായാനേന ഗമനം പന സോഭിതബുദ്ധവംസവണ്ണനായ പാസാദഗമനേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ധമ്മകോ നാമ രാജാ ഉപട്ഠാകോ. ധമ്മാരാമേ കിര ഭഗവാ വിഹാസീതി. തേന വുത്തം -

൧൭."നഗരം ചന്ദവതീ നാമ, യസവാ നാമ ഖത്തിയോ;
മാതാ യസോധരാ നാമ, അനോമദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൨."നിസഭോ ച അനോമോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
വരുണോ നാമുപട്ഠാകോ, അനോമദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൩."സുന്ദരീ ച സുമനാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, അജ്ജുനോതി പവുച്ചതി.

൨൪."അട്ഠപണ്ണാസരതനം, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
പഭാ നിദ്ധാവതീ തസ്സ, സതരംസീവ ഉഗ്ഗതോ.

൨൫."വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൬."സുപുപ്ഫിതം പാവചനം, അരഹന്തേഹി താദിഹി;
വീതരാഗേഹി വിമലേഹി, സോഭിത്ഥ ജിനസാസനം.

൨൭."സോ ച സത്ഥാ അമിതയസോ, യുഗാനി താനി അതുലിയാനി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ"തി.

തത്ഥ **പഭാ നിദ്ധാവതീ**തി തസ്സ സരീരതോ പഭാ നിക്ഖമതി. സരീരപ്പഭാ പനസ്സ നിച്ചകാലം ദ്വാദസയോജനപ്പമാണം പദേസം ഫരിത്വാ തിട്ഠതി. **യുഗാനി താനീ**തി അഗ്ഗസാവകയുഗാദീനി യുഗളാനി. **സബ്ബം തമന്തരഹിത**ന്തി വുത്തപ്പകാരം സബ്ബമ്പി അനിച്ചമുഖം പവിട്ഠം വിനട്ഠന്തി അത്ഥോ. "നനു രിത്തകമേവ സങ്ഖാരാ"തിപി പാഠോ, തസ്സ നനു രിത്തകാ തുച്ഛകായേവ സബ്ബേ സങ്ഖാരാതി അത്ഥോ. **മ**-കാരോ പദസന്ധികരോ. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

ഇമസ്സ പന അനോമദസ്സിസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ സാരിപുത്തോ ച മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ചാതി ഇമേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ അഗ്ഗസാവകഭാവത്ഥായ പണിധാനമകംസു. ഇമേസം പന ഥേരാനം വത്ഥു ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം. മയാ ഗന്ഥവിത്ഥാരഭയേന ന ഉദ്ധടന്തി.

അനോമദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സത്തമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൦. പദുമബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

അനോമദസ്സിസ്സ പന ഭഗവതോ അപരഭാഗേ വസ്സസതസഹസ്സായുകാ മനുസ്സാ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ ദസവസ്സായുകാ ഹുത്വാ പുന അനുക്കമേന വഡ്ഢിത്വാ അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ ഹുത്വാ പുന പരിഹായമാനാ വസ്സസതസഹസ്സായുകാ അഹേസും. തദാ **പദുമോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജി. സോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ചമ്പകനഗരേ അസമസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ രൂപാദീഹി അസമായ അസമായ നാമ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ചമ്പകുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ജാതേ പന കുമാരേ ആകാസതോ സകലജമ്ബുദീപേ സമുദ്ദപരിയന്തേ പദുമവസ്സം നിപതി. തേനസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ നാമം ഗണ്ഹന്താ നേമിത്തകാ ച ഞാതകാ ച ''മഹാപദുമകുമാരോ''ത്വേവ നാമമകംസു. സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. നന്ദുത്തര-വസുത്തര-യസുത്തരാനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. ഉത്തരാദേവിപ്പമുഖാനി തേത്തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

അഥ മഹാസത്തോ ഉത്തരായ നാമ മഹാദേവിയാ രമ്മകുമാരേ നാമ ഉപ്പന്നേ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ ആജഞ്ഞരഥേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമി. തം പബ്ബജന്തം ഏകാ പുരിസകോടി അനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ അട്ഠ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ ധഞ്ഞവതീനഗരേ സുധഞ്ഞസേട്ഠിസ്സ ധീതായ ധഞ്ഞവതിയാ നാമ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ മഹാസാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ തിത്ഥകാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ മഹാസോണബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ അട്ഠത്തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരകം പഞ്ഞപേത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ മാരബലം വിധമിത്വാ തീസു യാമേസു തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛികത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ആയാചനം അധിവാസേത്വാ ധമ്മദേസനായ ഭാജനഭൂതേ പുഗ്ഗലേ ഉപപരിക്ഖന്തോ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതേ കോടിസങ്ഖേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ തങ്ഖണേയേവ അനിലപഥേന ഗന്ത്വാ ധഞ്ഞവതീനഗരസമീപേ ധനഞ്ജയുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ തേഹി പരിവുതോ തേസം മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതാനം അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''അനോമദസ്സിസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
പദുമോ നാമ നാമേന, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ.

൨. ''തസ്സാപി അസമം സീലം, സമാധിപി അനന്തകോ;
അസങ്ഖ്യേയ്യം ഞാണവരം, വിമുത്തിപി അനൂപമാ.

൩. ''തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ;
അഭിസമയാ തയോ ആസും, മഹാതമപവാഹനാ''തി.

തത്ഥ **അസമം സീല**ന്തി അഞ്ഞേസം സീലേന അസദിസം, ഉത്തമം സേട്ഠന്തി അത്ഥോ. **സമാധിപി അനന്തകോ**തി സമാധിപി അപ്പമേയ്യോ, തസ്സ അനന്തഭാവോ

ലോകവിവരണയമകപാടിഹാരിയാദീസു ദട്ഠബ്ബോ. **ഞാണവര**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം, അസാധാരണഞാണാനി വാ. **വിമുത്തിപീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തിപി ഭഗവതോ. **അനൂപമാ**തി ഉപമാവിരഹിതാ. **അതുലതേജസ്സാ**തി അതുലഞാണതേജസ്സ. ''അതുലഞാണതേജാ''തിപി പാഠോ. തസ്സ ''തയോ അഭിസമയാ''തി ഇമിനാ ഉത്തരപദേന സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. **മഹാതമപവാഹനാ**തി മഹാമോഹവിനാസകാ, മോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകാതി അത്ഥോ.

അഥാപരേന സമയേന പദുമോ ഭഗവാ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതരം സാലകുമാരഞ്ച ഉപസാലകുമാരഞ്ച ഞാതിസമാഗമേ സപരിവാരേ പബ്ബാജേത്വാ തേസം ധമ്മം ദേസേന്തോ നവുതി കോടിയോ ധമ്മാമതം പായേസി. യദാ പന രമ്മത്ഥേരസ്സ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ അസീതികോടീനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. ''പഠമാഭിസമയേ ബുദ്ധോ, കോടിസതമബോധയി;
ദുതിയാഭിസമയേ ധീരോ, നവുതികോടിമബോധയി.

൫. ''യദാ ച പദുമോ ബുദ്ധോ, ഓവദീ സകമത്രജം;
തദാ അസീതികോടീനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

യദാ പന സുഭാവിതത്തോ നാമ രാജാ പദുമസ്സ ബുദ്ധസ്സ ബുദ്ധപദുമവദനസ്സ സന്തികേ കോടിസതസഹസ്സപരിവാരോ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതോ, തസ്മിം സന്നിപാതേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പന പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി.

അഥാപരേന സമയേന മഹാപദുമോ മുനിവസഭോ ഉസഭസമഗതീ ഉസഭവതീനഗരം ഉപനിസ്സായ വസ്സം ഉപഗഞ്ഛി. നഗരവാസിനോ മനുസ്സാ ഭഗവന്തം ദസ്സനകാമാ ഉപസങ്കമിംസു. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. തത്ഥ ച ബഹവോ മനുസ്സാ പസന്നചിത്താ പബ്ബജിംസു. തതോ ദസബലോ തേഹി ച അഞ്ഞേഹി ച തീഹി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേഹി സദ്ധിം വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസി. സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യേ പന തത്ഥ ന പബ്ബജിംസു, തേ കഥിനാനിസംസം സുത്വാ പാടിപദേ പഞ്ചസു മാസേസു പഞ്ചാനിസംസദായകം കഥിനചീവരമദംസു. തതോ തം ഭിക്ഖൂ ധമ്മസേനാപതിം അഗ്ഗസാവകം വിസാലമതിം സാലത്ഥേരം കഥിനത്ഥാരത്ഥം യാചിത്വാ കഥിനചീവരം തസ്സാദംസു. ഥേരസ്സ കഥിനചീവരേ കയിരമാനേ ഭിക്ഖൂ സിബ്ബനേ സഹായകാ അഹേസും. പദുമോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സൂചിച്ഛിദ്ദേ സുത്താനി ആവുനിത്വാ അദാസി. നിട്ഠിതേ പന ചീവരേ ഭഗവാ തീഹി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേഹി ചാരികം പക്കാമി.

അഥാപരേന സമയേന സീഹവിക്കന്തഗാമീ പുരിസസീഹോ വിയ ബുദ്ധസീഹോ ഗോസിങ്ഗസാലവനസദിസേ പരമസുരഭികുസുമഫലഭാരവിനമിതസാഖാവിടപേ വിമലകമലകുവലയസമലങ്കതേ സിസിരമധുരവാരിവാഹേന പരിപൂരിതേ രുരു-ചമര-സീഹ-ബ്യഗ്ഘ-അജ-ഹയ-ഗവയ-മഹിംസാദി വിവിധമിഗഗണവിചരിതേ സുരഭികുസുമഗന്ധാവബദ്ധഹദയാഹി ഭമരമധുകരയുവതീഹി അനുഭൂതപ്പചാരാഹി സമന്തതോ ഗുമ്ബഗുമ്ബായമാനേ ഫലരസപമുദിതഹദയാഹി കാകലിസദിസമധുരവിരുതാഹി കോകിലവധൂഹി

ഉപഗീയമാനേ പരമരമണീയേ വിവിത്തേ വിജനേ യോഗാനുകൂലേ പവനേ വസ്സാവാസമുപഗഞ്ഛി. തസ്മിം വിഹരന്തം സപരിവാരകം ദസബലം തഥാഗതം ധമ്മരാജം ബുദ്ധസിരിയാ വിരോചമാനം ദിസ്വാ മനുസ്സാ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ പസീദിത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിംസു. തദാ ദ്വീഹി ഭിക്ഖുസതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ പവാരേസി. സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൩. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, പദുമസ്സ മഹേസിനോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ.

൪. "കഥിനത്ഥാരസമയേ, ഉപ്പന്നേ കഥിനചീവരേ;
ധമ്മസേനാപതിത്ഥായ, ഭിക്ഖൂ സിബ്ബിംസു ചീവരം.

൫. "തദാ തേ വിമലാ ഭിക്ഖൂ, ഛളഭിഞ്ഞാ മഹിദ്ധികാ;
തീണി സതസഹസ്സാനി, സമിംസു അപരാജിതാ.

൬. "പുനാപരം സോ നരാസഭോ, പവനേ വാസം ഉപാഗമി;
തദാ സമാഗമോ ആസി, ദ്വിന്നം സതസഹസ്സിന"ന്തി.

തത്ഥ **കഥിനത്ഥാരസമയേ**തി കഥിനചീവരത്ഥരണസമയേ. **ധമ്മസേനാപതിത്ഥായ**ാതി ധമ്മസേനാപതിസാലത്ഥേരത്ഥം. **അപരാജിതാ**തി ന പരാജിതാ, വിഭത്തിലോപോ ദട്ഠബ്ബോ. **സോ**തി സോ മഹാപദുമോ. **പവനേ**തി മഹാവനേ. **വാസ**ന്തി വസ്സാവാസം. **ഉപാഗമീ**തി ഉപാഗതോ. **ദ്വിന്നം സതസഹസ്സിന**ന്തി ദ്വിന്നം സതസഹസ്സാനം. "തദാ ആസി സമാഗമോ"തിപി പാഠോ യദി അത്ഥി സുന്ദരോ ഭവേയ്യ.

തദാ തഥാഗതേ തസ്മിം വനസണ്ഡേ വസന്തേ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ സീഹോ ഹുത്വാ സത്താഹം നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ നിസിന്നം ദിസ്വാ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സോ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ സത്താഹം ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം അവിജഹിത്വാ പീതിസുഖേനേവ ഗോചരായ അപക്കമിത്വാ ജീവിതപരിച്ചാഗം കത്വാ പയിരുപാസമാനോ അട്ഠാസി. അഥ സത്ഥാ തസ്സ സത്താഹസ്സ അച്ചയേന നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ നരസീഹോ സീഹം ഓലോകേത്വാ - "ഭിക്ഖുസങ്ഘേപിസ്സ ചിത്തപ്പസാദോ ഹോതൂതി സങ്ഘോ ആഗച്ഛതൂ"തി ചിന്തേസി. അനേകകോടിഭിക്ഖൂ താവദേവ ആഗഞ്ഛിംസു. സീഹോ സങ്ഘേപി ചിത്തം പസാദേസി. അഥ സത്ഥാ തസ്സ ചിത്തം ഓലോകേത്വാ - "അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൭. "അഹം തേന സമയേന, സീഹോ ആസിം മിഗാധിഭൂ;
പവിവേകമനുബ്രൂഹന്തം, പവനേ അദ്ദസം ജിനം.

൮. "വന്ദിത്വാ സിരസാ പാദേ, കത്വാന തം പദക്ഖിണം;
തിക്ഖത്തും അഭിനാദിത്വാ, സത്താഹം ജിനമുപട്ഠഹം.

൯. "സത്താഹം വരസമാപത്തിയാ, വുട്ഠഹിത്വാ തഥാഗതോ;
മനസാ ചിന്തയിത്വാന, കോടിഭിക്ഖൂ സമാനയി.

൧൦. "തദാപി സോ മഹാവീരോ, തേസം മജ്ഝേ വിയാകരി;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൪.“പധാനം പദഹിത്വാന…പേ॰… ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൫.“തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **പവിവേകമനുബ്രൂഹന്ത**ന്തി നിരോധസമാപത്തിം സമാപന്നന്തി അത്ഥോ. **പദക്ഖിണ**ന്തി തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ. **അഭിനാദിത്വാ**തി തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ. **ഉപട്ഠഹ**ന്തി ഉപട്ഠഹിം. അയമേവ വാ പാഠോ. **വരസമാപത്തിയാ**തി നിരോധസമാപത്തിതോ വുട്ഠഹിത്വാ. **മനസാ ചിന്തയിത്വാനാ**തി “സബ്ബേപി ഭിക്ഖൂ ഇധ ആഗച്ഛന്തൂ”തി മനസാവ ചിന്തേത്വാ. **സമാനയീ**തി സമാഹരി.

തസ്സ പന **പദുമസ്സ ഭഗവതോ** ചമ്പകം നാമ നഗരം അഹോസി. അസമോ നാമ രാജാ പിതാ അഹോസി, മാതാപി തസ്സ അസമാ നാമ, സാലോ ച ഉപസാലോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, വരുണോ നാമുപട്ഠാകോ, രാധാ ച സുരാധാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, മഹാസോണരുക്ഖോ ബോധി, അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം, ആയു വസ്സസതസഹസ്സം അഹോസി, രൂപാദീഹി ഗുണേഹി അനുത്തരാ ഉത്തരാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, രമ്മകുമാരോ നാമസ്സ അതിരമ്മോ തനയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൯.“ചമ്പകം നാമ നഗരം, അസമോ നാമ ഖത്തിയോ;
അസമാ നാമ ജനികാ, പദുമസ്സ മഹേസിനോ.

൨൧.“സാലോ ച ഉപസാലോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
വരുണോ നാമുപട്ഠാകോ, പദുമസ്സ മഹേസിനോ.

൨൨.“രാധാ ചേവ സുരാധാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, മഹാസോണോതി വുച്ചതി.

൨൪.“അട്ഠപണ്ണാസരതനം, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
പഭാ നിദ്ധാവതീ തസ്സ, അസമാ സബ്ബതോ ദിസാ.

൨൫.“ചന്ദപ്പഭാ സൂരിയപ്പഭാ, രതനഗ്ഗിമണിപ്പഭാ;
സബ്ബാപി താ ഹതാ ഹോന്തി, പത്വാ ജിനപഭുത്തമം.

൨൬.“വസ്സസതസഹസ്സാനി , ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൭.“പരിപക്കമാനസേ സത്തേ, ബോധയിത്വാ അസേസതോ;
സേസകേ അനുസാസിത്വാ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൮.“ഉരഗോവ തചം ജിണ്ണം, വദ്ധപത്തംവ പാദപോ;
ജഹിത്വാ സബ്ബസങ്ഖാരേ, നിബ്ബുതോ സോ യഥാ സിഖീ”തി.

തത്ഥ **രതനഗ്ഗിമണിപ്പഭാ**തി രതനപ്പഭാ ച അഗ്ഗിപ്പഭാ ച മണിപ്പഭാ ച. **ഹതാ**തി അഭിഭൂതാ. **ജിനപഭുത്തമ**ന്തി ജിനസ്സ സരീരപ്പഭം ഉത്തമം പത്വാ ഹതാതി അത്ഥോ. **പരിപക്കമാനസേ**തി പരിപക്കിന്ദ്രിയേ വേനേയ്യസത്തേ. **വദ്ധപത്ത**ന്തി പുരാണപത്തം. **പാദപോ വാ**തി പാദപോ വിയ. **സബ്ബസങ്ഖാരേ**തി സബ്ബേപി അജ്ഝത്തികബാഹിരേ സങ്ഖാരേ. “ഹിത്വാ സബ്ബസങ്ഖാര”ന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **യഥാ സിഖീ**തി അഗ്ഗി വിയ

നിരുപാദാനോ നിബ്ബുതിം സുഗതോ ഗതോതി. സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവാതി.

പദുമബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ അട്ഠമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൧. നാരദബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

പദുമബുദ്ധേ പന പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ സാസനേ ച അന്തരഹിതേ വസ്സസതസഹസ്സായുകാ മനുസ്സാ അനുക്കമേന പരിഹായമാനാ ദസവസ്സായുകാ അഹേസും. പുന വഡ്ഢിത്വാ അസങ്ഖ്യേയ്യായുകാ ഹുത്വാ പരിഹായമാനാ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. തദാ ദസബലധരോ തേവിജ്ജോ ചതുവേസാരജ്ജവിസാരദോ വിമുത്തിസാരദോ **നാരദോ** നാമ നരസത്തുത്തമോ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. സോ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ധഞ്ഞവതീ നാമ നഗരേ സകവീരിയവിജിതവാസുദേവസ്സ സുദേവസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ അഗ്ഗമഹേസിയാ നിരൂപമായ അനോമായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ധനഞ്ജയുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. നാമഗ്ഗഹണദിവസേ പന നാമകരണേ കയിരമാനേ സകലജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാനം ഉപഭോഗക്ഖമാനി അനുരൂപാനി ആഭരണാനി ആകാസതോ കപ്പരുക്ഖാദീഹി പതിംസു. തേനസ്സ നരാനം അരഹാനി ആഭരണാനി അദാസീതി “നാരദോ”തി നാമം അകംസു.

സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരമജ്ഝേ വസി. വിജിതോ വിജിതാവീ വിജിതാഭിരാമോതി തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. തസ്സ നാരദകുമാരസ്സ കുലസീലാചാരരൂപസമ്പന്നം മനോനുകൂലം വിജിതസേനം നാമ അതിവിയ ധഞ്ഞം ഖത്തിയകഞ്ഞം അഗ്ഗമഹേസിം അകംസു. തം ആദിം കത്വാ വീസതിസഹസ്സാധികം ഇത്ഥീനം സതസഹസ്സം അഹോസി. തസ്സാ വിജിതസേനായ ദേവിയാ സബ്ബലോകാനന്ദകരേ നന്ദുത്തരകുമാരേ നാമ ജാതേ സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ ചതുരങ്ഗിനിയാ മഹതിയാ സേനായ പരിവുതോ നാനാവിരാഗതനുവരവസനനിവസനോ ആമുക്കമുത്താഹാരമണികുണ്ഡലോ വരകേയൂരമകുടകടകധരോ പരമസുരഭിഗന്ധകുസുമസമലങ്കതോ പദസാവ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ സബ്ബാഭരണാനി ഓമുഞ്ചിത്വാ ഭണ്ഡാഗാരികസ്സ ഹത്ഥേ ദത്വാ സയമേവ വിമലനീലകുവലയദലസദിസേനാതിനിസിതേനാസിനാ പരമരുചിരരതനവിചിത്തം സകേസമകുടം ഛിന്ദിത്വാ ഗഗനതലേ ഖിപി. തം സക്കോ ദേവരാജാ സുവണ്ണചങ്കോടകേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ താവതിംസഭവനം നേത്വാ തിയോജനുബ്ബേധം സിനേരുമുദ്ധനി സത്തരതനമയം ചേതിയം അകാസി.

മഹാപുരിസോ പന ദേവദത്താനി കാസായാനി വത്ഥാനി പരിദഹിത്വാ തത്ഥേവ ഉയ്യാനേ പബ്ബജി. പുരിസസതസഹസ്സാ ച തം അനുപബ്ബജിംസു. സോ സത്താഹം തത്ഥേവ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ വിജിതസേനായ അഗ്ഗമഹേസിയാ ദിന്നം പായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തത്ഥേവ ഉയ്യാനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സുദസ്സനുയ്യാനപാലേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ മഹാസോണബോധിം പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ നിസീദിത്വാ മാരബലം വിധമിത്വാ തീസു യാമേസു തിസ്സോ വിജ്ജാ ഉപ്പാദേത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ - “അനേകജാതിസംസാരം…പേ॰… തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ”തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ യാചിതോ പടിഞ്ഞം ദത്വാ ധനഞ്ജയുയ്യാനേ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതേഹി

സതസഹസ്സഭിക്ഖൂഹി പരിവുതോ തത്ഥ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''പദുമസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
നാരദോ നാമ നാമേന, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ.

൨. ''സോ ബുദ്ധോ ചക്കവത്തിസ്സ, ജേട്ഠോ ദയിതഓരസോ;
ആമുക്കമാലാഭരണോ, ഉയ്യാനം ഉപസങ്കമി.

൩. ''തത്ഥാസി രുക്ഖോ യസവിപുലോ, അഭിരൂപോ ബ്രഹാ സുചി;
തമജ്ഝപ്പത്വാ ഉപനിസീദി, മഹാസോണസ്സ ഹേട്ഠതോ.

൪. ''തത്ഥ ഞാണവരുപ്പജ്ജി, അനന്തം വജിരൂപമം;
തേന വിചിനി സങ്ഖാരേ, ഉക്കുജ്ജമവകുജ്ജകം.

൫. ''തത്ഥ സബ്ബകിലേസാനി, അസേസമഭിവാഹയി;
പാപുണി കേവലം ബോധിം, ബുദ്ധഞാണേ ച ചുദ്ദസ.

൬. ''പാപുണിത്വാന സമ്ബോധിം, ധമ്മചക്കം പവത്തയി;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **ചക്കവത്തിസ്സാ**തി ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ. **ജേട്ഠോ**തി പുബ്ബജോ. **ദയിതഓരസോ**തി ദയിതോ പിയോ ഓരസോ പുത്തോ, ദയിതോ ഓരസി ഗഹേത്വാ ലാലിതോ പുത്തോ ദയിതഓരസോ നാമ. **ആമുക്കമാലാഭരണോ**തി ആമുക്കമുത്താഹാരകേയൂരകടകമകുടകുണ്ഡലമാലോ. **ഉയ്യാന**ന്തി ബഹിനഗരേ ധനഞ്ജയുയ്യാനം നാമാരാമം അഗമാസി.

തത്ഥാസി രുക്ഖോതി തസ്മിം ഉയ്യാനേ ഏകോ കിര രുക്ഖോ രത്തസോണോ നാമ അഹോസി. സോ കിര നവുതിഹത്ഥുബ്ബേധോ സമവട്ടക്ഖന്ധോ സമ്പന്നവിവിധവിടപസാഖോ നീലബഹലവിപുലപലാസോ സന്ദച്ഛായോ ദേവതാധിവുട്ഠത്താ വിഗതവിവിധവിഹഗഗണസഞ്ചാരോ ധരണീതലതിലകഭൂതോ തരുരജ്ജം വിയ കുരുമാനോ പരമരമണീയദസ്സനോ രത്തകുസുമസമലങ്കതസബ്ബസാഖോ ദേവമനുസ്സനയനരസായനഭൂതോ അഹോസി. **യസവിപുലോ**തി വിപുലയസോ, സബ്ബലോകവിഖ്യാതോ അത്തനോ സമ്പത്തിയാ സബ്ബത്ഥ പാകടോ വിസ്സുതോതി അത്ഥോ. കേചി ''തത്ഥാസി രുക്ഖോ വിപുലോ''തി പഠന്തി. **ബ്രഹാ**തി മഹന്തോ, ദേവാനം പാരിച്ഛത്തകസദിസോതി അത്ഥോ. **തമജ്ഝപ്പത്വാ**തി തം സോണരുക്ഖം പത്വാ അധിപത്വാ ഉപഗമ്മാതി അത്ഥോ. **ഹേട്ഠതോ**തി തസ്സ രുക്ഖസ്സ ഹേട്ഠാ.

ഞാണവരുപ്പജ്ജീതി ഞാണവരം ഉദപാദി. **അനന്ത**ന്തി അപ്പമേയ്യം അപ്പമാണം. **വജിരൂപമ**ന്തി വജിരസദിസം തിഖിണം, അനിച്ചാനുപസ്സനാദികസ്സ വിപസ്സനാഞാണസ്സേതം അധിവചനം. **തേന വിചിനി സങ്ഖാരേ**തി തേന വിപസ്സനാഞാണേന രൂപാദികേ സങ്ഖാരേ വിചിനി. **ഉക്കുജ്ജമവകുജ്ജക**ന്തി സങ്ഖാരാനം ഉദയഞ്ച വയഞ്ച വിചിനീതി അത്ഥോ. തസ്മാ പച്ചയാകാരം സമ്മസിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഉദയബ്ബയവസേന സമപഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി ദിസ്വാ യാവ ഗോത്രഭുഞാണം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരിയമഗ്ഗാനുക്കമേന സകലേ ബുദ്ധഗുണേ പടിലഭീതി അത്ഥോ.

തഥാതി സോണരുക്ഖേ. **സബ്ബകിലേസാനീ**തി സബ്ബേപി കിലേസേ, ലിങ്ഗവിപരിയാസം കത്വാ വുത്തം. കേചി "തഥ സബ്ബകിലേസേഹീ"തി പഠന്തി. **അസേസ**ന്തി നിരവസേസം. **അഭിവാഹയീ**തി മഗ്ഗോധിനാ ച കിലേസോധിനാ ച സബ്ബേ കിലേസേ അഭിവാഹയി, വിനാസമുപനേസീതി അത്ഥോ. **ബോധീ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം. **ബുദ്ധഞാണേ ച ചുദ്ദസാ**തി ബുദ്ധഞാണാനി ചുദ്ദസ. താനി കതമാനീതി? മഗ്ഗഫലഞാണാനി അട്ഠ, ഛ അസാധാരണഞാണാനീതി ഏവമിമാനി ചുദ്ദസ ബുദ്ധഞാണാനി നാമ, ച-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന അപരാനിപി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാഞാണാനി ചതുവേസാരജ്ജഞാണാനി ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണാനി പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണാനി ദസബലഞാണാനി സകലേ ച ബുദ്ധഗുണേ പാപുണീതി അത്ഥോ.

ഏവം ബുദ്ധത്തം പത്വാ ബ്രഹ്മായാചനം അധിവാസേത്വാ ധനഞ്ജയുയ്യാനേ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതേ സതസഹസ്സഭിക്ഖൂ സമ്മുഖേ കത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സസ്സ പഠമാഭിസമയോ അഹോസി. തദാ കിര മഹാദോണനഗരേ ദോണോ നാമ നാഗരാജാ ഗങ്ഗാതീരേ പടിവസതി മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ മഹാജനേന സക്കതോ ഗരുകതോ മാനിതോ പൂജിതോ. സോ യസ്മിം വിസയേ ജനപദവാസിനോ മനുസ്സാ തസ്സ ബലികമ്മം ന കരോന്തി, തേസം വിസയം അവസ്സേന വാ അതിവസ്സേന വാ സക്ഖരവസ്സേന വാ വിനാസേതി.

അഥ തീരദസ്സനോ നാരദോ സത്ഥാ ദോണസ്സ നാഗരാജസ്സ വിനയനേ ബഹൂനം പാണീനം ഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന പരിവാരിതോ തസ്സ നാഗരാജസ്സ നിവാസട്ഠാനമഗമാസി. തതോ തം മനുസ്സാ ദിസ്വാ ഏവമാഹംസു - "ഭഗവാ, ഏത്ഥ ഘോരവിസോ ഉഗ്ഗതേജോ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ നാഗരാജാ പടിവസതി, സോ തം മാ വിഹേഠേസ്സതി ന ഗന്തബ്ബ"ന്തി. ഭഗവാ പന തേസം വചനം അസുണന്തോ വിയ അഗമാസി. ഗന്ത്വാ ച തത്ഥസ്സ നാഗരാജസ്സ സക്കാരത്ഥായ കതേ പരമസുരഭിഗന്ധേ പുപ്ഫസന്ഥരേ നിസീദി. മഹാജനോ കിര "നാരദസ്സ ച മുനിരാജസ്സ ദോണസ്സ ച നാഗരാജസ്സ ദ്വിന്നമ്പി യുദ്ധം പസ്സിസ്സാമാ"തി സന്നിപതി.

അഥ അഹിനാഗോ മുനിനാഗം തത്ഥാ നിസിന്നം ദിസ്വാ മക്ഖം അസഹമാനോ സന്ദിസ്സമാനകായോ ഹുത്വാ പധൂപായി. ദസബലോപി പധൂപായി. പുന നാഗരാജാ പജ്ജലി . മുനിരാജാപി പജ്ജലി. അഥ സോ നാഗരാജാ ദസബലസ്സ സരീരതോ നിക്ഖന്താഹി ധൂമജാലാഹി അതിവിയ കിലന്തസരീരോ ദുക്ഖം അസഹമാനോ "വിസവേഗേന നം മാരേസ്സാമീ"തി വിസം വിസ്സജ്ജേസി. വിസസ്സ വേഗേന സകലോപി ജമ്ബുദീപോ വിനസ്സേയ്യ. തം പന വിസം ദസബലസ്സ സരീരേ ഏകലോമമ്പി കമ്പേതും നാസക്ഖി. അഥ സോ നാഗരാജാ - "കാ നു ഖോ സമണസ്സ പവത്തീ"തി ഓലോകേന്തോ സരദസമയേ സൂരിയം വിയ ചന്ദം വിയ ച പരിപുണ്ണം ഛബ്ബണ്ണാഹി ബുദ്ധരസ്മീഹി വിരോചമാനം വിപ്പസന്നവദനസോഭം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ - "അഹോ! മഹിദ്ധികോ വതായം സമണോ, മയാ പന അത്തനോ ബലം അജാനന്തേന അപരദ്ധ"ന്തി ചിന്തേത്വാ താണം ഗവേസീ ഭഗവന്തംയേവ സരണമുപഗഞ്ഛി. അഥ നാരദോ മുനിരാജാ തം നാഗരാജം വിനേത്വാ തത്ഥ സന്നിപതിതസ്സ മഹാജനസ്സ ചിത്തപ്പസാദനത്ഥം യമകപാടിഹാരിയം അകാസി.

തദാ പാണീനം നവുതികോടിസഹസ്സാനി അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു. സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. "മഹാദോണം നാഗരാജം, വിനയന്തോ മഹാമുനി;
പാടിഹേരം തദാകാസി, ദസ്സയന്തോ സദേവകേ.

൮. "തദാ ദേവമനുസ്സാനം, തമ്ഹി ധമ്മപ്പകാസനേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനി, തരിംസു സബ്ബസംസയ"ന്തി.

തത്ഥ **പാടിഹേരം തദാകാസീ**തി അകാസി യമകപാടിഹാരിയന്തി അത്ഥോ. അയമേവ വാ പാഠോ. "തദാ ദേവമനുസ്സാ വാ"തിപി പാഠോ. തത്ഥ **ദേവമനുസ്സാന**ന്തി സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തം. തസ്മാ ദേവാനം മനുസ്സാനഞ്ച നവുതികോടിസഹസ്സാനീതി അത്ഥോ. **തരിംസൂ**തി അതിക്കമിംസു.

യദാ പന അത്തനോ പുത്തം നന്ദുത്തരകുമാരം ഓവദി, തദാ അസീതിയാ കോടിസഹസ്സാനം തതിയാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൯. "യമ്ഹി കാലേ മഹാവീരോ, ഓവദീ സകമത്രജം;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

യദാ പന ഥുല്ലകോട്ഠിതനഗരേ ഭദ്ദസാലോ ച വിജിതമിത്തോ ച ദ്വേ ബ്രാഹ്മണസഹായകാ അമതരഹദം ഗവേസമാനാ പരിസതി നിസിന്നം അതിവിസാരദം നാരദസമ്മാസമ്ബുദ്ധം അദ്ദസംസു. തേ ഭഗവതോ കായേ ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി ദിസ്വാ - "അയം ലോകേ വിവടച്ഛദോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ ഭഗവതി സഞ്ജാതസദ്ധാ സപരിവാരാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിംസു. തേസു പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്തേസു ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം കോടിസതസഹസ്സമജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൦. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, നാരദസ്സ മഹേസിനോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ"തി.

യസ്മിം സമയേ നാരദോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഞാതിസമാഗമേ അത്തനോ പണിധാനതോ പട്ഠായ ബുദ്ധവംസം കഥേസി, തദാ നവുതികോടിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൧. "യദാ ബുദ്ധോ ബുദ്ധഗുണം, സനിദാനം പകാസയി;
നവുതികോടിസഹസ്സാനി, സമിംസു വിമലാ തദാ"തി.

തത്ഥ **വിമലാ**തി വിഗതമലാ, ഖീണാസവാതി അത്ഥോ.

യദാ പന മഹാദോണനാഗരാജസ്സ വിനയനേ പസന്നോ വേരോചനോ നാമ നാഗരാജാ ഗങ്ഗായ നദിയാ തിഗാവുതപ്പമാണം സത്തരതനമയം മണ്ഡപം നിമ്മിനിത്വാ സപരിവാരം ഭഗവന്തം തത്ഥ നിസീദാപേത്വാ സപരിവാരോ സജനപദേ അത്തനോ ദാനഗ്ഗദസ്സനത്ഥായ നിമന്തേത്വാ നാഗനാടകാനി ച താളാവചരേ വിവിധവേസാലങ്കാരധരേ സന്നിപാതേത്വാ മഹാസക്കാരേന ഭഗവതോ സപരിവാരസ്സ മഹാദാനം അദാസി. ഭോജനാവസാനേ ഭഗവാ

മഹാഗങ്ഗം ഓതാരേന്തോ വിയ അനുമോദനമകാസി. തദാ ഭത്താനുമോദനേ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നാനം ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാനം അസീതിഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൨."യദാ വേരോചനോ നാഗോ, ദാനം ദദാതി സത്ഥുനോ;
തദാ സമിംസു ജിനപുത്താ, അസീതിസതസഹസ്സിയോ"തി.

തത്ഥ **അസീതിസതസഹസ്സിയോ**തി സതസഹസ്സാനം അസീതിയോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തപസ്സേ അസ്സമം മാപേത്വാ പഞ്ചസു അഭിഞ്ഞാസു അട്ഠസു സമാപത്തീസു ച ചിണ്ണവസീ ഹുത്വാ പടിവസതി. അഥ തസ്മിം അനുകമ്പായ നാരദോ ഭഗവാ അസീതിയാ അരഹന്തകോടീഹി ദസഹി ച അനാഗാമിഫലട്ഠേഹി ഉപാസകസഹസ്സേഹി പരിവുതോ തം അസ്സമപദം അഗമാസി. താപസോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാവ പമുദിതഹദയോ സപരിവാരസ്സ ഭഗവതോ നിവാസത്ഥായ അസ്സമം മാപേത്വാ സകലരത്തിം സത്ഥുഗുണം കിത്തേത്വാ ഭഗവതോ ധമ്മകഥം സുത്വാ പുനദിവസേ ഉത്തരകുരും ഗന്ത്വാ തതോ ആഹാരം ആഹരിത്വാ സപരിവാരസ്സ ബുദ്ധസ്സ മഹാദാനം അദാസി. ഏവം സത്താഹം മഹാദാനം ദത്വാ ഹിമവന്തതോ അനഗ്ഘം ലോഹിതചന്ദനം ആഹരിത്വാ തേന ലോഹിതചന്ദനേന ഭഗവന്തം പൂജേസി. തദാ നം ദസബലോ അമരനരപരിവുതോ ധമ്മകഥം കഥേത്വാ - "അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൩."അഹം തേന സമയേന, ജടിലോ ഉഗ്ഗതാപനോ;
അന്തലിക്ഖചരോ ആസിം, പഞ്ചാഭിഞ്ഞാസു പാരഗൂ.

൧൪."തദാപാഹം അസമസമം, സസങ്ഘം സപരിജ്ജനം;
അന്നപാനേന തപ്പേത്വാ, ചന്ദനേനാഭിപൂജയിം.

൧൫."സോപി മം തദാ ബ്യാകാസി, നാരദോ ലോകനായകോ;
അപരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതി.

൧൬."പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൭."തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ഹാസേത്വ മാനസം;
അധിട്ഠഹിം വതം ഉഗ്ഗം, ദസപാരമിപൂരിയാ"തി.

തത്ഥ **തദാപാഹ**ന്തി തദാപി അഹം. **അസമസമ**ന്തി അസമാ നാമ അതീതാ ബുദ്ധാ, തേഹി അസമേഹി സമം തുല്യം അസമസമം. അഥ വാ അസമാ വിസമാ, സമാ അവിസമാ സാധവോ, തേസു അസമസമേസു സമോ "അസമസമസമോ"തി വത്തബ്ബേ ഏകസ്സ സമസദ്ദസ്സ ലോപം കത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം, അസമാവിസമസമന്തി അത്ഥോ. **സപരിജ്ജന**ന്തി സഉപാസകജനം. "സോപി മം തദാ നരമരൂനം, മജ്ഝേ ബ്യാകാസി ചക്ഖുമാ"തിപി പാഠോ , സോ ഉത്താനത്ഥോവ. **ഭിയ്യോ ഹാസേത്വ മാനസ**ന്തി ഉത്തരിമ്പി ഹാസേത്വാ തോസേത്വാ ഹദയം. **അധിട്ഠഹിം വതം ഉഗ്ഗ**ന്തി ഉഗ്ഗം വതം അധിട്ഠാസിം. "ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ"തിപി പാഠോ.

തസ്സ പന ഭഗവതോ നാരദസ്സ ധഞ്ഞവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, സുദേവോ നാമ ഖത്തിയോ പിതാ, അനോമാ നാമ മാതാ, ഭദ്ദസാലോ ച ജിതമിത്തോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, വാസേട്ഠോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, ഉത്തരാ ച ഫഗ്ഗുനീ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, മഹാസോണരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി. തസ്സ സരീരപ്പഭാ നിച്ചം യോജനം ഫരതി, നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, തസ്സ പന വിജിതസേനാ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, നന്ദുത്തരകുമാരോ നാമസ്സ പുത്തോ അഹോസി, വിജിതോ വിജിതാവീ വിജിതാഭിരാമോതി തയോ പാസാദാ അഹേസും. സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. സോ പദസാവ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമീതി. തേന വുത്തം -

൨൭. ''നഗരം ധഞ്ഞവതീ നാമ, സുദേവോ നാമ ഖത്തിയോ;
അനോമാ നാമ ജനികാ, നാരദസ്സ മഹേസിനോ.

൨൮. ''ഭദ്ദസാലോ ജിതമിത്തോ, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
വാസേട്ഠോ നാമുപട്ഠാകോ, നാരദസ്സ മഹേസിനോ.

൨൯. ''ഉത്തരാ ഫഗ്ഗുനീ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, മഹാസോണോതി വുച്ചതി.

൩൦. ''അട്ഠാസീതിരതനാനി, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ദസസഹസ്സീ വിരോചതി.

൩൧. ''തസ്സ ബ്യാമപ്പഭാ കായാ, നിദ്ധാവതി ദിസോദിസം;
നിരന്തരം ദിവാരത്തിം, യോജനം ഫരതേ സദാ.

൩൨. ''ന കേചി തേന സമയേന, സമന്താ യോജനേ ജനാ;
ഉക്കാപദീപേ ഉജ്ജാലേന്തി, ബുദ്ധരംസീഹി ഓത്ഥടാ.

൩൩. ''നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൩൪. ''യഥാ ഉളൂഹി ഗഗനം, വിചിത്തം ഉപസോഭതി;
തഥേവ സാസനം തസ്സ, അരഹന്തേഹി സോഭതി.

൩൫. ''സംസാരസോതം തരണായ, സേസകേ പടിപന്നകേ;
ധമ്മസേതും ദള്ഹം കത്വാ, നിബ്ബുതോ സോ നരാസഭോ.

൩൬. ''സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, തേപി ഖീണാസവാ അതുലതേജാ;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ''തി.

തത്ഥ **കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോതി** വിവിധരതനവിചിത്തകഞ്ചനമയഗ്ഘികസദിസരൂപസോഭോ. **ദസസഹസ്സീ വിരോചതീതി** തസ്സ പഭായ ദസസഹസ്സീപി ലോകധാതു വിരോചതി, വിരാജതീതി അത്ഥോ. തമേവത്ഥം പകാസേന്തോ ഭഗവാ **''തസ്സ ബ്യാമപ്പഭാ കായാ, നിദ്ധാവതി ദിസോദിസ''**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **ബ്യാമപ്പഭാ കായാതി** ബ്യാമപ്പഭാ വിയാതി ബ്യാമപ്പഭാ, അമ്ഹാകം ഭഗവതോ ബ്യാമപ്പഭാ വിയാതി അത്ഥോ.

ന കേചീതി എത്ഥ **ന**-കാരോ പടിസേധത്ഥോ, തസ്സ ഉജ്ജാലേന്തി-സദ്ദേന സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉക്കാ**തി ദണ്ഡദീപികാ. ഉക്കാ വാ പദീപേ വാ കേചിപി ജനാ **ന ഉജ്ജാലേന്തി** ന പജ്ജാലേന്തി. കസ്മാതി ചേ? ബുദ്ധസരീരപ്പഭായ ഓഭാസിതത്താ. **ബുദ്ധരംസീഹീ**തി ബുദ്ധരസ്മീഹി. **ഓത്ഥടാ**തി അധിഗതാ.

ഉളൂഹീതി താരാഹി, യഥാ താരാഹി ഗഗനതലം വിചിത്തം സോഭതി, തഥേവ തസ്സ സാസനം അരഹന്തേഹി വിചിത്തം ഉപസോഭതീതി അത്ഥോ. **സംസാരസോതം തരണായാ**തി സംസാരസാഗരസ്സ തരണത്ഥം. **സേസകേ പടിപന്നകേ**തി അരഹന്തേ ഠപേത്വാ കല്യാണപുഥുജ്ജനേഹി സദ്ധിം സേസേ സേക്ഖപുഗ്ഗലേതി അത്ഥോ. **ധമ്മസേതു**ന്തി മഗ്ഗസേതും, സേസപുഗ്ഗലേ സംസാരതോ താരേതും ധമ്മസേതും ഠപേത്വാ കതസബ്ബകിച്ചോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായീതി അത്ഥോ. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

നാരദബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ നവമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൨. പദുമുത്തരബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

നാരദബുദ്ധസ്സ സാസനം നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി പവത്തിത്വാ അന്തരധായി. സോ ച കപ്പോ വിനസ്സിത്ഥ. തതോ പരം കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യം ബുദ്ധാ ലോകേ ന ഉപ്പജ്ജിംസു. ബുദ്ധസുഞ്ഞോ വിഗതബുദ്ധാലോകോ അഹോസി. തതോ കപ്പേസു ച അസങ്ഖ്യേയ്യേസു വീതിവത്തേസു ഇതോ കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഏകോ വിജിതമാരോ ഓഹിതഭാരോ മേരുസാരോ അസംസാരോ സത്തസാരോ സബ്ബലോകുത്തരോ **പദുമുത്തരോ** നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉദപാദി. സോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ഹംസവതീനഗരേ സബ്ബജനാനന്ദകരസ്സാനന്ദസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ ഉദിതോദിതകുലേ ജാതായ സുജാതായ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സാ ദേവതാഹി കതാരക്ഖാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഹംസവതുയ്യാനേ പദുമുത്തരകുമാരം വിജായി. പടിസന്ധിയഞ്ചസ്സ ജാതിയഞ്ച ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരാനി പാടിഹാരിയാനി അഹേസും.

തസ്സ കിര ജാതിയം പദുമവസ്സം വസ്സി. തേനസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ഞാതകാ ''പദുമുത്തരകുമാരോ''ത്വേവ നാമം അകംസു. സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. നരവാഹന-യസവാഹന-വസവത്തിനാമകാ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികാ തയോ ചസ്സ പാസാദാ അഹേസും. വസുദത്താദേവിപ്പമുഖാനം ഇത്ഥീനം സതസഹസ്സാനി വീസതിസഹസ്സാനി ച പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും. സോ വസുദത്തായ ദേവിയാ പുത്തേ സബ്ബഗുണാനുത്തരേ ഉത്തരകുമാരേ നാമ ഉപ്പന്നേ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ - ''മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. തസ്സ ചിന്തിതമത്തേവ വസവത്തിനാമകോ പാസാദോ കുമ്ഭകാരചക്കം വിയ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ദേവവിമാനമിവ പുണ്ണചന്ദോ വിയ ച ഗഗനതലേന ഗന്ത്വാ ബോധിരുക്ഖം മജ്ഝേകരോന്തോ സോഭിതബുദ്ധവംസവണ്ണനായ ആഗതപാസാദോ വിയ ഭൂമിയം ഓതരി.

മഹാപുരിസോ കിര തതോ പാസാദതോ ഓതരിത്വാ അരഹത്തദ്ധജഭൂതാനി കാസായാനി വത്ഥാനി ദേവദത്തിയാനി പാരുപിത്വാ തത്ഥേവ പബ്ബജി. പാസാദോ പനാഗന്ത്വാ സകട്ഠാനേയേവ അട്ഠാസി. മഹാസത്തേന സഹഗതായ പരിസായ ഠപേത്വാ ഇത്ഥിയോ സബ്ബേ പബ്ബജിംസു. മഹാപുരിസോ തേഹി സഹ സത്താഹം പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ ഉജ്ജേനിനിഗമേ രുചാനന്ദസേട്ഠിധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ സുമിത്താജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ സലലബോധിം ഉപഗന്ത്വാ തം പദക്ഖിണം കത്വാ അട്ഠത്തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ പഠമേ യാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ ദുതിയേ യാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ തതിയേ യാമേ പച്ചയാകാരം സമ്മസിത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനതോ വുട്ഠായ പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഉദയബ്ബയവസേന സമപഞ്ഞാസ ലക്ഖണാനി ദിസ്വാ യാവ ഗോത്രഭുഞാണം വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അരിയമഗ്ഗേന സകലബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝിത്വാ സബ്ബബുദ്ധാചിണ്ണം ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ.... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേസി.

തദാ കിര ദസസഹസ്സചക്കവാളബ്ഭന്തരം സകലമ്പി അലങ്കരോന്തം വിയ പദുമവസ്സം വസ്സി. തേന വുത്തം -

൭. “നാരദസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
പദുമുത്തരോ നാമ ജിനോ, അക്ഖോഭോ സാഗരൂപമോ.

൮. “മണ്ഡകപ്പോ വാ സോ ആസി, യമ്ഹി ബുദ്ധോ അജായഥ;
ഉസ്സന്നകുസലാ ജനതാ, തമ്ഹി കപ്പേ അജായഥാ”തി.

തത്ഥ **സാഗരൂപമോ**തി സാഗരസദിസഗമ്ഭീരഭാവോ. **മണ്ഡകപ്പോ വാ സോ ആസീ**തി ഏത്ഥ യസ്മിം കപ്പേ ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, അയം മണ്ഡകപ്പോ നാമ. ദുവിധോ ഹി കപ്പോ സുഞ്ഞകപ്പോ അസുഞ്ഞകപ്പോ ചാതി. തത്ഥ സുഞ്ഞകപ്പേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധചക്കവത്തിനോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. തസ്മാ ഗുണവന്തപുഗ്ഗലസുഞ്ഞത്താ **“സുഞ്ഞകപ്പോ”**തി വുച്ചതി.

അസുഞ്ഞകപ്പോ പഞ്ചവിധോ - സാരകപ്പോ മണ്ഡകപ്പോ വരകപ്പോ സാരമണ്ഡകപ്പോ ഭദ്ദകപ്പോതി. തത്ഥ ഗുണസാരരഹിതേ കപ്പേ ഗുണസാരുപ്പാദകസ്സ ഗുണസാരജനനസ്സ ഏകസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പാതുഭാവേന **“സാരകപ്പോ”**തി വുച്ചതി. യസ്മിം പന കപ്പേ ദ്വേ ലോകനായകാ ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ **“മണ്ഡകപ്പോ”**തി വുച്ചതി. യസ്മിം കപ്പേ തയോ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേസു പഠമോ ദുതിയം ബ്യാകരോതി, ദുതിയോ തതിയന്തി, തത്ഥ മനുസ്സാ പമുദിതഹദയാ അത്തനാ പത്ഥിതപണിധാനവസേന വരയന്തി. തസ്മാ **“വരകപ്പോ”**തി വുച്ചതി. യത്ഥ പന കപ്പേ ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ പുരിമകപ്പതോ വിസിട്ഠതരത്താ സാരതരത്താ **“സാരമണ്ഡകപ്പോ”**തി വുച്ചതി. യസ്മിം കപ്പേ പഞ്ച ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ “ഭദ്ദകപ്പോ”തി വുച്ചതി. സോ പന അതിദുല്ലഭോ. തസ്മിം പന കപ്പേ യേഭുയ്യേന സത്താ കല്യാണസുഖബഹുലാ ഹോന്തി. യേഭുയ്യേന തിഹേതുകാ കിലേസക്ഖയം കരോന്തി, ദുഹേതുകാ സുഗതിഗാമിനോ ഹോന്തി, അഹേതുകാ ഹേതും പടിലഭന്തി. തസ്മാ സോ കപ്പോ “ഭദ്ദകപ്പോ”തി വുച്ചതി. തേന വുത്തം - “അസുഞ്ഞകപ്പോ പഞ്ചവിധോ”തിആദി. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

“ഏകോ ബുദ്ധോ സാരകപ്പേ, മണ്ഡകപ്പേ ജിനാ ദുവേ;
വരകപ്പേ തയോ ബുദ്ധാ, സാരമണ്ഡേ ചതുരോ ബുദ്ധാ;
പഞ്ച ബുദ്ധാ ഭദ്ദകപ്പേ, തതോ നത്ഥാധികാ ജിനാ”തി.

യസ്മിം പന കപ്പേ പദുമുത്തരദസബലോ ഉപ്പജ്ജി, സോ സാരകപ്പോപി സമാനോ ഗുണസമ്പത്തിയാ മണ്ഡകപ്പസദിസത്താ **“മണ്ഡകപ്പോ”**തി വുത്തോ. ഓപമ്മത്ഥേ **വാ**-സദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഉസ്സന്നകുസലാ**തി ഉപചിതപുഞ്ഞാ. **ജനതാ**തി ജനസമൂഹോ.

പദുമുത്തരോ പന പരിസുത്തരോ ഭഗവാ സത്താഹം ബോധിപല്ലങ്കേ വീതിനാമേത്വാ - “പഥവിയം പാദം നിക്ഖിപിസ്സാമീ”തി ദക്ഖിണം പാദം അഭിനീഹരി. അഥ പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ വിമലകോമലകേസരകണ്ണികാനി ജലജാമലാവികലവിപുലപലാസാനി ഥലജാനി ജലജാനി ഉട്ഠഹിംസു. തേസം കിര ധുരപത്താനി നവുതിഹത്ഥാനി കേസരാനി തിംസഹത്ഥാനി കണ്ണികാ ദ്വാദസഹത്ഥാ ഏകേകസ്സ നവഘടപ്പമാണാ രേണവോ അഹേസും. സത്ഥാ പന ഉബ്ബേധതോ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥോ അഹോസി. തസ്സ ഉഭിന്നം ബാഹാനമന്തരം

അട്ഠാരസഹത്ഥം നലാടം പഞ്ചഹത്ഥം ഹത്ഥപാദാ ഏകാദസഹത്ഥാ അഹേസും. തസ്സ ഏകാദസഹത്ഥേന പാദേന ദ്വാദസഹത്ഥായ കണ്ണികായ അക്കന്തമത്തായ നവഘടപ്പമാണാ രേണവോ ഉട്ഠഹിത്വാ അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥം സരീരപ്പദേസം ഉഗ്ഗന്ത്വാ മനോസിലാചുണ്ണവിചുണ്ണിതം വിയ കത്വാ പച്ചോത്ഥരന്തി. തദുപാദായ സത്ഥാ പദുമുത്തരോത്വേവ ലോകേ പഞ്ഞായിത്ഥാതി **സംയുത്തഭാണകാ** വദന്തി.

അഥ സബ്ബലോകുത്തരോ പദുമുത്തരോ ഭഗവാ ബ്രഹ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ധമ്മദേസനായ ഭാജനഭൂതേ സത്തേ ഓലോകേന്തോ മിഥിലനഗരേ ദേവലം സുജാതഞ്ചാതി ദ്വേ രാജപുത്തേ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ദിസ്വാ തങ്ഖണഞ്ഞേവ അനിലപഥേന ഗന്ത്വാ മിഥിലുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലേന ദ്വേപി രാജകുമാരേ പക്കോസാപേസി. തേപി ച "അമ്ഹാകം പിതുച്ഛാപുത്തോ പദുമുത്തരകുമാരോ പബ്ബജിത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം പാപുണിത്വാ അമ്ഹാകം നഗരം സമ്പത്തോ, ഹന്ദ നം മയം ദസ്സനായ ഉപസങ്കമിസ്സാമാ"തി സപരിവാരാ പദുമുത്തരം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. തദാ ദസബലോ തേഹി പരിവുതോ താരാഗണപരിവുതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ വിരോചമാനോ തത്ഥ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൩. "പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ, പഠമേ ധമ്മദേസനേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ധമ്മാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

അഥാപരേന സമയേന സരദതാപസസമാഗമേ മഹാജനം നിരയസന്താപേന സന്താപേത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ സത്തതിംസസതസഹസ്സസങ്ഖേ സത്തകായേ ധമ്മാമതം പായേസി, സോ ദുതിയോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. "തതോ പരമ്പി വസ്സന്തേ, തപ്പയന്തേ ച പാണിനോ;
സത്തത്തിംസസതസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

യദാ പന ആനന്ദമഹാരാജാ വീസതിയാ പുരിസസഹസ്സേഹി വീസതിയാ അമച്ചേഹി ച സദ്ധിം പദുമുത്തരസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ മിഥിലനഗരേ പാതുരഹോസി. പദുമുത്തരോ ച ഭഗവാ തേ സബ്ബേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ തേഹി പരിവുതോ ഗന്ത്വാ പിതുസങ്ഗഹം കുരുമാനോ ഹംസവതിയാ രാജധാനിയാ വസതി. തത്ഥ സോ അമ്ഹാകം ഭഗവാ വിയ കപിലപുരേ ഗഗനതലേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തോ ബുദ്ധവംസം കഥേസി, തദാ പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനം തതിയോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "യമ്ഹി കാലേ മഹാവീരോ, ആനന്ദം ഉപസങ്കമി;
പിതുസന്തികം ഉപഗന്ത്വാ, ആഹനീ അമതദുന്ദുഭിം.

൬. "ആഹതേ അമതഭേരിമ്ഹി, വസ്സന്തേ ധമ്മവുട്ഠിയാ;
പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

തത്ഥ **ആനന്ദം ഉപസങ്കമീ**തി പിതരം ആനന്ദരാജാനം സന്ധായ വുത്തം. **ആഹനീ**തി അഭിഹനി. **ആഹതേ**തി ആഹതായ. **അമതഭേരിമ്ഹീ**തി

അമതഭേരിയാ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ ദട്ഠബ്ബോ. “ആസേവിതേ”തിപി പാഠോ, തസ്സ ആസേവിതായാതി അത്ഥോ. **വസ്സന്തേ ധമ്മവുട്ഠിയാ**തി ധമ്മവസ്സം വസ്സന്തേതി അത്ഥോ. ഇദാനി അഭിസമയകരണൂപായം ദസ്സേന്തോ -

൭. “ഓവാദകോ വിഞ്ഞാപകോ, താരകോ സബ്ബപാണിനം;
ദേസനാകുസലോ ബുദ്ധോ, താരേസി ജനതം ബഹു”ന്തി. - ആഹ;

തത്ഥ **ഓവാദകോ**തി സരണസീലധുതങ്ഗസമാദാനഗുണാനിസംസവണ്ണനായ ഓവദതീതി ഓവാദകോ. **വിഞ്ഞാപകോ**തി ചതുസച്ചം വിഞ്ഞാപേതീതി വിഞ്ഞാപകോ, ബോധകോ. **താരകോ**തി ചതുരോഘതാരകോ.

യദാ പന സത്ഥാ മിഥിലനഗരേ മിഥിലുയ്യാനേ കോടിസതസഹസ്സഭിക്ഖുഗണമജ്ഝേ മാഘപുണ്ണമായ പുണ്ണചന്ദസദിസവദനോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൮. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, പദുമുത്തരസ്സ സത്ഥുനോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ”തി.

യദാ പന ഭഗവാ വേഭാരപബ്ബതകൂടേ വസ്സാവാസം വസിത്വാ പബ്ബതസന്ദസ്സനത്ഥം ആഗതസ്സ മഹാജനസ്സ ധമ്മം ദേസേത്വാ നവുതികോടിസഹസ്സാനി ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബാജേത്വാ തേഹി പരിവുതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൯. “യദാ ബുദ്ധോ അസമസമോ, വസി വേഭാരപബ്ബതേ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ”തി.

പുന ഭഗവതി ഗുണവതി തിലോകനാഥേ മഹാജനസ്സ ബന്ധനമോക്ഖം കുരുമാനേ ജനപദചാരികം ചരമാനേ അസീതികോടിസഹസ്സാനം ഭിക്ഖൂനം സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧൦. “പുന ചാരികം പക്കന്തേ, ഗാമനിഗമരട്ഠതോ;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ”തി.

തത്ഥ **ഗാമനിഗമരട്ഠതോ**തി ഗാമനിഗമരട്ഠേഹി. അയമേവ വാ പാഠോ, തസ്സ ഗാമനിഗമരട്ഠേഹി നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജിതാനന്തി അത്ഥോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ അനേകധനകോടികോ ജടിലോ നാമ മഹാരട്ഠികോ ഹുത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ സചീവരം വരദാനമദാസി. സോപി തം ഭത്താനുമോദനാവസാനേ “അനാഗതേ കപ്പസതസഹസ്സമത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൧. “അഹം തേന സമയേന, ജടിലോ നാമ രട്ഠികോ;
സമ്ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം, സഭത്തം ദുസ്സമദാസഹം.

൧൨. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ നിസീദിയ;
സതസഹസ്സേ ഇതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩.“പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൧൪.“തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഉത്തരിം വതമധിട്ഠഹിം;
അകാസിം ഉഗ്ഗദള്ഹം ധിതിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **സമ്ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘന്**തി ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **സഭത്തം ദുസ്സമദാസഹന്**തി സചീവരം ഭത്തം അദാസിം അഹന്തി അത്ഥോ. **ഉഗ്ഗദളഹന്**തി അതിദള്ഹം. **ധിതിന്**തി വീരിയം അകാസിന്തി അത്ഥോ.

പദുമുത്തരസ്സ പന ഭഗവതോ കാലേ തിത്ഥിയാ നാമ നാഹേസും. സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ ബുദ്ധമേവ സരണമഗമംസു. തേന വുത്തം -

൧൫.“ബ്യാഹതാ തിത്ഥിയാ സബ്ബേ, വിമനാ ദുമ്മനാ തദാ;
ന തേസം കേചി പരിചരന്തി, രട്ഠതോ നിച്ഛുഭന്തി തേ.

൧൬.“സബ്ബേ തത്ഥ സമാഗന്ത്വാ, ഉപഗഞ്ഛും ബുദ്ധസന്തികേ;
തുവം നാഥോ മഹാവീര, സരണം ഹോഹി ചക്ഖുമ.

൧൭.“അനുകമ്പകോ കാരുണികോ, ഹിതേസീ സബ്ബപാണിനം;
സമ്പത്തേ തിത്ഥിയേ സബ്ബേ, പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠഹി.

൧൮.“ഏവം നിരാകുലം ആസി, സുഞ്ഞകം തിത്ഥിയേഹി തം;
വിചിത്തം അരഹന്തേഹി, വസീഭൂതേഹി താദിഹീ”തി.

തത്ഥ **ബ്യാഹതാ**തി വിഹതമാനദപ്പാ. **തിത്ഥിയാ**തി ഏത്ഥ തിത്ഥം വേദിതബ്ബം, തിത്ഥകരോ വേദിതബ്ബോ, തിത്ഥിയാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ സസ്സതാദിദിട്ഠിവസേന തരന്തി ഏത്ഥാതി **തിത്ഥം,** ലദ്ധി. തസ്സാ ലദ്ധിയാ ഉപ്പാദകോ **തിത്ഥകരോ,** തിത്ഥേ ഭവാ **തിത്ഥിയാ**തി. പദുമുത്തരസ്സ കിര ഭഗവതോ കാലേ തിത്ഥിയാ നാഹേസും. യേ പന സന്തി, തേപി ഈദിസാ അഹേസുന്തി ദസ്സനത്ഥം “ബ്യാഹതാ തിത്ഥിയാ”തിആദി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **വിമനാ**തി വിരൂപമാനസാ. **ദുമ്മനാ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **ന തേസം കേചി പരിചരന്തീ**തി തേസം അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം കേചിപി പുരിസാ പരികമ്മം ന കരോന്തി, ന ഭിക്ഖം ദേന്തി, ന സക്കരോന്തി, ന ഗരും കരോന്തി, ന മാനേന്തി, ന പൂജേന്തി, ന ആസനാ വുട്ഠഹന്തി, ന അഞ്ജലികമ്മം കരോന്തീതി അത്ഥോ. **രട്ഠതോ**തി സകലരട്ഠതോപി. **നിച്ഛുഭന്തീ**തി നീഹരന്തി, ഉസ്സാദേന്തി തേസം നിവാസം ന ദേന്തീതി അത്ഥോ. **തേ**തി തിത്ഥിയാ.

ഉപഗഞ്ഛും ബുദ്ധസന്തികേതി ഏവം തേഹി രട്ഠവാസീഹി മനുസ്സേഹി ഉസ്സാദിയമാനാ സബ്ബേപി അഞ്ഞതിത്ഥിയാ സമാഗന്ത്വാ പദുമുത്തരദസബലമേവ സരണമഗമംസു. “ത്വം അമ്ഹാകം സത്ഥാ നാഥോ ഗതി പരായനം സരണ”ന്തി ഏവം വത്വാ സരണമഗമംസൂതി അത്ഥോ. അനുകമ്പതീതി **അനുകമ്പകോ**. കരുണായ ചരതീതി **കാരുണികോ**. **സമ്പത്തേ**തി സമാഗതേ സരണമുപഗതേ തിത്ഥിയേ. **പഞ്ചസീലേ പതിട്ഠഹീ**തി പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠാപേസീതി അത്ഥോ. **നിരാകുലന്**തി അനാകുലം, അഞ്ഞേഹി ലദ്ധികേഹി അസമ്മിസ്സന്തി അത്ഥോ. **സുഞ്ഞകന്**തി സുഞ്ഞം രിത്തം തേഹി തിത്ഥിയേഹി. **തന്**തി തം ഭഗവതോ സാസനന്തി വചനസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. **വിചിത്തന്**തി വിചിത്തവിചിത്തം. **വസീഭൂതേഹീ**തി വസീഭാവപ്പത്തേഹി.

തസ്സ പന പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ ഹംസവതീ നാമ നഗരം അഹോസി. പിതാ പനസ്സ ആനന്ദോ നാമ ഖത്തിയോ, മാതാ സുജാതാ നാമ ദേവീ, ദേവലോ ച സുജാതോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സുമനോ നാമുപട്ഠാകോ, അമിതാ ച അസമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, സലലരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, സരീരപ്പഭാ ചസ്സ സമന്താ ദ്വാദസ യോജനാനി ഗണ്ഹി, വസ്സസതസഹസ്സം ആയു അഹോസി, വസുദത്താ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, ഉത്തരോ നാമ പുത്തോ അഹോസി. പദുമുത്തരോ പന ഭഗവാ പരമാഭിരാമേ നന്ദാരാമേ കിര പരിനിബ്ബുതോ. ധാതുയോ പനസ്സ ന വികിരിംസു. സകലജമ്ബുദീപവാസിനോ മനുസ്സാ സമാഗമ്മ ദ്വാദസയോജനുബ്ബേധം സത്തരതനമയം ചേതിയമകംസു. തേന വുത്തം -

൨൪.''നഗരം ഹംസവതീ നാമ, ആനന്ദോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുജാതാ നാമ ജനികാ, പദുമുത്തരസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൫.''ദേവലോ ച സുജാതോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സുമനോ നാമുപട്ഠാകോ, പദുമുത്തരസ്സ മഹേസിനോ.

൨൬.''അമിതാ ച അസമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, സലലോതി പവുച്ചതി.

൨൭.''അട്ഠപണ്ണാസരതനം, അച്चുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോ.

൨൮.''കുട്ടാ കവാടാ ഭിത്തീ ച, രുക്ഖാ നഗസിലുച്ചയാ;
ന തസ്സാവരണം അത്ഥി, സമന്താ ദ്വാദസയോജനേ.

൨൯.''വസ്സസതസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൩൦.''സന്താരേത്വാ ബഹുജനം, ഛിന്ദിത്വാ സബ്ബസംസയം;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ''തി.

തത്ഥ **നഗസിലുച്ചയാ**തി നഗസങ്ഖാതാ സിലുച്ചയാ. **ആവരണ**ന്തി പടിച്ഛാദനം തിരോകരണം. **ദ്വാദസയോജനേ**തി സമന്തതോ ദ്വാദസയോജനേ ഠാനേ ഭഗവതോ സരീരപ്പഭാ ഫരിത്വാ രത്തിന്ദിവം തിട്ഠതീതി അത്ഥോ. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

ഇതോ പട്ഠായ പാരമിപൂരണാദിപുനപ്പുനാഗതമത്ഥം സങ്ഖിപിത്വാ വിസേസത്ഥമേവ വത്വാ ഗമിസ്സാമ. യദി പന വുത്തമേവ പുനപ്പുനം വക്ഖാമ, കദാ അന്തം ഗമിസ്സതി അയം സംവണ്ണനാതി.

പദുമുത്തരബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ദസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൩. സുമേധബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

പദുമുത്തരേ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ സാസനേപിസ്സ അന്തരഹിതേ സത്തതികപ്പസഹസ്സാനി ബുദ്ധാ നുപ്പജ്ജിംസു, ബുദ്ധസുഞ്ഞാനി അഹേസും. ഇതോ പട്ഠായ തിംസകപ്പസഹസ്സാനം മത്ഥകേ ഏകസ്മിം കപ്പേ **സുമേധോ സുജാതോ** ചാതി ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു. തത്ഥ അധിഗതമേധോ **സുമേധോ** നാമ ബോധിസത്തോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സുദസ്സനനഗരേ സുദത്തസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ സുദത്തായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന സുദസ്സനുയ്യാനേ തരുണദിവസകരോ വിയ സലിലധരവിവരഗതോ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര സുചന്ദന-കഞ്ചന-സിരിവഡ്ഢനനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സുമനമഹാദേവിപ്പമുഖാനി അട്ഠചത്താലീസഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സുമനദേവിയാ പുനബ്ബസുമിത്തേ നാമ പുത്തേ ജാതേ ഹത്ഥിയാനേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. മനുസ്സാനഞ്ച കോടിസതമനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ അഡ്ഢമാസം പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ നകുലനിഗമേ നകുലസേട്ഠിധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സിരിവഡ്ഢാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ നീപബോധിമൂലേ വീസതിഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ അഭിസമ്ബോധിം പാപുണിത്വാ ''അനേകജാതിസംസാരം… പേ… തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ അട്ഠമേ സത്താഹേ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ ഭബ്ബപുഗ്ഗലേ ഓലോകേന്തോ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം സരണകുമാരഞ്ച സബ്ബകാമികുമാരഞ്ച അത്തനാ സദ്ധിം പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനഞ്ച കോടിസതം ചതുസച്ചധമ്മപടിവേധസമത്ഥേ ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ സുദസ്സനനഗരസമീപേ സുദസ്സനുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലേന അത്തനോ ഭാതികേ പക്കോസാപേത്വാ തേസം പരിവാരാനം മജ്ഝേ **ധമ്മചക്കം** പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, അയം പഠമോ അഭിസമയോ. തേന വുത്തം -

൧. ''പദുമുത്തരസ്സ അപരേന, സുമേധോ നാമ നായകോ;
ദുരാസദോ ഉഗ്ഗതേജോ, സബ്ബലോകുത്തമോ മുനി.

൨. ''പസന്നനേത്തോ സുമുഖോ, ബ്രഹാ ഉജു പതാപവാ;
ഹിതേസീ സബ്ബസത്താനം, ബഹൂ മോചേസി ബന്ധനാ.

൩. ''യദാ ബുദ്ധോ പാപുണിത്വാ, കേവലം ബോധിമുത്തമം;
സുദസ്സനമ്ഹി നഗരേ, ധമ്മചക്കം പവത്തയി.

൪. ''തസ്സാഭിസമയാ തീണി, അഹേസും ധമ്മദേസനേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **ഉഗ്ഗതേജോ**തി ഉഗ്ഗതതേജോ. **പസന്നനേത്തോ**തി സുട്ഠു പസന്നനയനോ, ധോവിത്വാ മജ്ജിത്വാ ഠപിതമണിഗുളികാ വിയ പസന്നാനി നേത്താനി ഹോന്തി. തസ്മാ സോ "പസന്നനേത്തോ"തി വുത്തോ. മുദുസിനിദ്ധനീലവിമലസുഖുമപഖുമാചിതസുപ്പസന്നനയനോതി അത്ഥോ. "സുപ്പസന്നപഞ്ചനയനോ"തിപി വത്തും വട്ടതി. **സുമുഖോ**തി പരിപുണ്ണസരദസമയചന്ദസദിസവദനോ. **ബ്രഹാ**തി അട്ഠാസീതിഹത്ഥപ്പമാണസരീരത്താ ബ്രഹാ മഹന്തോ, അഞ്ഞേഹി അസാധാരണസരീരപ്പമാണോതി അത്ഥോ. **ഉജൂ**തി ബ്രഹ്മുജുഗത്തോ ഉജുമേവ ഉഗ്ഗതസരീരോ ദേവനഗരേ സമുസ്സിതസുവണ്ണതോരണസദിസവരസരീരോതി അത്ഥോ. **പതാപവാ**തി വിജ്ജോതമാനസരീരോ. **ഹിതേസീ**തി ഹിതഗവേസീ. **അഭിസമയാ തീണീ**തി അഭിസമയാ തയോ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ കതോതി.

യദാ പന ഭഗവാ കുമ്ഭകണ്ണസദിസാനുഭാവം കുമ്ഭകണ്ണം നാമ മനുസ്സഭക്ഖം യക്ഖം മഹാഅടവിമുഖേ സന്ദിസ്സമാനഘോരസരീരം വത്തനിഅടവിസഞ്ചാരം പച്ഛിന്ദിത്വാ പവത്തമാനം പച്ചൂസസമയേ മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ ലോകം ഓലോകേന്തോ ദിസ്വാ ഏകകോവ അസഹായോ തസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനം ഗന്ത്വാ അന്തോ പവിസിത്വാ പഞ്ഞത്തേ സിരിസയനേ നിസീദി. അഥ ഖോ സോ യക്ഖോ മക്ഖം അസഹമാനോ ദണ്ഡാഹതോ ഘോരവിസോ ആസിവിസോ വിയ സംകുദ്ധോ ദസബലം ഭിംസാപേതുകാമോ അത്തനോ അത്തഭാവം ഘോരതരം കത്വാ പബ്ബതസദിസം സീസം കത്വാ സൂരിയമണ്ഡലസദിസാനി അക്ഖീനി നിമ്മിനിത്വാ നങ്ഗലസീസസദിസാതിദീഘവിപുലതിഖിണദാഠായോ കത്വാ ഓലമ്ബനീലവിപുലവിസമോദരോ താലക്ഖന്ധസദിസബാഹുചിപിടകവിരൂപവങ്കനാസോ പബ്ബതബിലസദിസവിപുലരത്തമുഖോ ഥൂലപിങ്ഗലഖരഫരുസകേസോ അതിഭയാനകദസ്സനോ ഹുത്വാ ആഗന്ത്വാ സുമേധസ്സ ഭഗവതോ പുരതോ ഠത്വാ പധൂപായന്തോ പജ്ജലന്തോ പാസാണപബ്ബതഗ്ഗിജാല-സലില-കദ്ദമ-ഛാരികായുധങ്ഗാര-വാലുകപ്പകാരാ **നവവിധാ വസ്സവുട്ഠിയോ** വസ്സേത്വാപി ഭഗവതോ ലോമഗ്ഗമത്തമ്പി ചാലേതും അസക്കോന്തോ "ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ മാരേസ്സാമീ"തി ആളവകോ വിയ പഞ്ഹം പുച്ഛി. അയം ഭഗവാ പഞ്ഹാബ്യാകരണേന തം യക്ഖം വിനയമുപനേസി. തതോ ദുതിയദിവസേ കിരസ്സ രട്ഠവാസിനോ മനുസ്സാ സകടഭരിതേന ഭത്തേന സഹ രാജകുമാരം ആഹരിത്വാ യക്ഖസ്സ അദംസു. അഥ യക്ഖോ രാജകുമാരം ബുദ്ധസ്സ അദാസി. അടവിദ്വാരേ ഠിതമനുസ്സാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു. തദാ തസ്മിം സമാഗമേ ദസബലോ യക്ഖസ്സ മനോനുകൂലം ധമ്മം ദേസേന്തോ. നവുതികോടിസഹസ്സാനം പാണീനം ധമ്മചക്ഖും ഉപ്പാദേസി, സോ ദുതിയോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "പുനാപരം കുമ്ഭകണ്ണം, യക്ഖം സോ ദമയീ ജിനോ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

യദാ പന ഉപകാരിനഗരേ സിരിനന്ദനുയ്യാനേ ചത്താരി സച്ചാനി പകാസയി, തദാ അസീതികോടിസതസഹസ്സാനം തതിയോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. "പുനാപരം അമിതയസോ, ചതുസച്ചം പകാസയി;

അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

സുമേധസ്സാപി ഭഗവതോ തയോ സാവകസന്നിപാതാ അഹേസും. പഠമസന്നിപാതേ സുദസ്സനനഗരേ കോടിസതഖീണാസവാ അഹേസും. പുന ദേവകൂടേ പബ്ബതേ കഥിനത്ഥതേ ദുതിയേ നവുതികോടിയോ. പുന തതിയേ ഭഗവതി ചാരികം ചരമാനേ അസീതികോടിയോ അഹേസും. തേന വുത്തം -

൭. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, സുമേധസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. “സുദസ്സനം നാമ നഗരം, ഉപഗഞ്ഛി ജിനോ യദാ;
തദാ ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ, സമിംസു സതകോടിയോ.

൯. “പുനാപരം ദേവകൂടേ, ഭിക്ഖൂനം കഥിനത്ഥതേ;
തദാ നവുതികോടീനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൧൦. “പുനാപരം ദസബലോ, യദാ ചരതി ചാരികം;
തദാ അസീതികോടീനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ”തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ഉത്തരോ നാമ സബ്ബജനുത്തരോ മാണവോ ഹുത്വാ നിദഹിത്വാ ഠപിതംയേവ അസീതികോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ തദാ ദസബലസ്സ ധമ്മം സുത്വാ സരണേസു പതിട്ഠായ നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. സോപി നം സത്ഥാ ഭോജനാനുമോദനം കരോന്തോ - “അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൧. “അഹം തേന സമയേന, ഉത്തരോ നാമ മാണവോ;
അസീതികോടിയോ മയ്ഹം, ഘരേ സന്നിചിതം ധനം.

൧൨. “കേവലം സബ്ബം ദത്വാന, സസങ്ഘേ ലോകനായകേ;
സരണം തസ്സൂപഗഞ്ഛിം, പബ്ബജ്ജഞ്ചാഭിരോചയിം.

൧൩. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, കരോന്തോ അനുമോദനം;
തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൪. “പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം”. ബ്യാകരണഗാഥാ വിത്ഥാരേതബ്ബാ.

൧൫. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ.

൧൬. “സുത്തന്തം വിനയം ചാപി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാന, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൧൭. “തത്ഥപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ, നിസജ്ജട്ഠാനചങ്കമേ;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ”ന്തി.

തത്ഥ **സന്നിചിത**ന്തി നിദഹിതം നിധാനവസേന. **കേവല**ന്തി സകലന്തി അത്ഥോ. **സബ്ബ**ന്തി അസേസതോ ദത്വാ. **സസങ്ഘേ**തി സസങ്ഘസ്സ. **തസ്സൂപഗഞ്ഛി**ന്തി തം ഉപഗഞ്ഛിം, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം.

അഭിരോചയിന്തി പബ്ബജിം. **തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹീ**തി തിംസകപ്പസഹസ്സേസു അതിക്കന്തേസൂതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന സുമേധസ്സ ഭഗവതോ സുദസ്സനം നാമ നഗരം അഹോസി, സുദത്തോ നാമ രാജാ പിതാ, മാതാ സുദത്താ നാമ, സരണോ ച സബ്ബകാമോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സാഗരോ നാമുപട്ഠാകോ, രാമാ ച സുരാമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, മഹാനീപരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, ആയു നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി, സുമനാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, പുനബ്ബസുമിത്തോ നാമ പുത്തോ, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി. സേസം ഗാഥാസു ദിസ്സതി. തേന വുത്തം -

൨൨. ‘‘സുദസ്സനം നാമ നഗരം, സുദത്തോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുദത്താ നാമ ജനികാ, സുമേധസ്സ മഹേസിനോ.

൨൩. ‘‘സരണോ സബ്ബകാമോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സാഗരോ നാമുപട്ഠാകോ, സുമേധസ്സ മഹേസിനോ.

൨൪. ‘‘രാമാ ചേവ സുരാമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, മഹാനീപോതി വുച്ചതി.

൨൫. ‘‘അട്ഠാസീതിരതനാനി, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
ഓഭാസേതി ദിസാ സബ്ബാ, ചന്ദോ താരഗണേ യഥാ.

൨൬. ‘‘ചക്കവത്തിമണീ നാമ, യഥാ തപതി യോജനം;
തഥേവ തസ്സ രതനം, സമന്താ ഫരതി യോജനം.

൨൭. ‘‘നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൮. ‘‘തേവിജ്ജഛളഭിഞ്ഞേഹി , ബലപ്പത്തേഹി താദിഹി;
സമാകുലമിദം ആസി, അരഹന്തേഹി സാധുഹി.

൩൦. ‘‘തേപി സബ്ബേ അമിതയസാ, വിപ്പമുത്താ നിരൂപധീ;
ഞാണാലോകം ദസ്സയിത്വാ, നിബ്ബുതാ തേ മഹായസാ’’തി.

തത്ഥ **ചന്ദോ താരഗണേ യഥാ**തി യഥാ നാമ ഗഗനേ പരിപുണ്ണചന്ദോ താരാഗണേ ഓഭാസേതി പകാസേതി, ഏവമേവ സബ്ബാപി ദിസാ ഓഭാസേതീതി അത്ഥോ. കേചി ‘‘ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ’’തി പഠന്തി, സോ ഉത്താനത്ഥോവ.

ചക്കവത്തിമണീ നാമാതി യഥാ നാമ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ മണിരതനം ചതുഹത്ഥായാമം സകടനാഭിസമപരിണാഹം ചതുരാസീതിമണിസഹസ്സപരിവാരം താരാഗണപരിവുതസ്സ സരദസമയപരിപുണ്ണരജനികരസ്സ സിരിസമുദയസോഭം അവ്ഹയന്തമിവ വേപുല്ലപബ്ബതതോ പരമരമണീയദസ്സനം മണിരതനമാഗച്ഛതി, തസ്സേവം ആഗച്ഛന്തസ്സ സമന്തതോ യോജനപ്പമാണം ഓകാസം ആഭാ ഫരതി, ഏവമേവ തസ്സ സുമേധസ്സാപി ഭഗവതോ സരീരതോ ആഭാരതനം സമന്തതോ യോജനം ഫരതീതി അത്ഥോ.

തേവിജ്ജഛളഭിഞ്ഞേഹീതി തേവിജ്ജേഹി ഛളഭിഞ്ഞേഹി ചാതി അത്ഥോ. **ബലപ്പത്തേഹീ**തി ഇദ്ധിബലപ്പത്തേഹി. **താദിഹീ**തി താദിഭാവപ്പത്തേഹി. **സമാകുല**ന്തി സങ്കിണ്ണം ഏകകകാസാവപജ്ജോതം. **ഇദ**ന്തി സാസനം സന്ധായാഹ, മഹീതലം വാ. **അമിതയസാ**തി അമിതപരിവാരാ, അതുലകിത്തിഘോസോ വാ. **നിരൂപധീ**തി ചതുരൂപധിവിരഹിതാ. സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

സുമേധബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഏകാദസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൪. സുജാതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

തതോ തസ്സാപരഭാഗേ തസ്മിംയേവ മണ്ഡകപ്പേ അനുപുബ്ബേന അപരിമിതായുകേസു സത്തേസു അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു സുജാതരൂപകായോ പരിസുദ്ധജാതോ **സുജാതോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. സോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സുമങ്ഗലനഗരേ ഉഗ്ഗതസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ പഭാവതിയാ നാമ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ചസ്സ നാമം കരോന്തോ സകലജമ്ബുദീപേ സബ്ബസത്താനം സുഖം ജനയന്തോ ജാതോതി "സുജാതോ" ത്വേവസ്സ നാമമകംസു. സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. സിരീ ഉപസിരീ സിരിനന്ദോ ചാതി തസ്സ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സിരീനന്ദാദേവിപ്പമുഖാനി തേവീസതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സിരീനന്ദാദേവിയാ ഉപസേനേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ഹംസവഹം നാമ വരതുരങ്ഗമാരുയ്ഹ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം പന പബ്ബജന്തം മനുസ്സാനം കോടി അനുപബ്ബജി. അഥ സോ തേഹി പരിവുതോ നവ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സിരീനന്ദനനഗരേ സിരീനന്ദനസേട്ഠിസ്സ ധീതായ ദിന്നം പരമമധുരം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ സുനന്ദാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ വേളുബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ തേത്തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ സൂരിയേ ധരമാനേയേവ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ സമ്മാസമ്ബോധിം പടിവിജ്ഝിത്വാ സബ്ബബുദ്ധാനുചിണ്ണം ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനാ ആയാചിതോ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം സുദസ്സനകുമാരം പുരോഹിതപുത്തം ദേവകുമാരഞ്ച ചതുസച്ചധമ്മപടിവേധസമത്ഥേ ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ സുമങ്ഗലനഗരസമീപേ സുമങ്ഗലുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലേന അത്തനോ ഭാതികം സുദസ്സനകുമാരം പുരോഹിതപുത്തം ദേവകുമാരഞ്ച പക്കോസാപേത്വാ തേസം സപരിവാരാനം മജ്ഝേ നിസിന്നോ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തത്ഥ അസീതിയാ കോടീനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം പഠമാഭിസമയോ അഹോസി.

യദാ പന ഭഗവാ സുദസ്സനുയ്യാനദ്വാരേ മഹാസാലമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ ദേവേസു താവതിംസേസു വസ്സാവാസം ഉപാഗമി, തദാ സത്തത്തിംസസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. യദാ പന സുജാതോ ദസബലോ പിതുസന്തികം അഗമാസി, തദാ സട്ഠിസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. "തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹി, സുജാതോ നാമ നായകോ;
സീഹഹനുസഭക്ഖന്ധോ, അപ്പമേയ്യോ ദുരാസദോ.

൨. “ചന്ദോവ വിമലോ ബുദ്ധോ, സതരംസീവ പതാപവാ;
ഏവം സോഭതി സമ്ബുദ്ധോ, ജലന്തോ സിരിയാ സദാ.

൩. “പാപുണിത്വാന സമ്ബുദ്ധോ, കേവലം ബോധിമുത്തമം;
സുമങ്ഗലമ്ഹി നഗരേ, ധമ്മചക്കം പവത്തയി.

൪. “ദേസേന്തേ പവരം ധമ്മം, സുജാതേ ലോകനായകേ;
അസീതികോടീ അഭിസമിംസു, പഠമേ ധമ്മദേസനേ.

൫. “യദാ സുജാതോ അമിതയസോ, ദേവേ വസ്സം ഉപാഗമി;
സത്തത്തിംസസതസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൬. “യദാ സുജാതോ അസമസമോ, ഉപഗച്ഛി പിതുസന്തികം;
സട്ഠിസതസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹീ**തി യസ്മിം മണ്ഡകപ്പേ സുമേധോ ഭഗവാ ഉപ്പന്നോ, തത്ഥേവ കപ്പേ സുജാതോപി ഭഗവാ ഉപ്പന്നോതി അത്ഥോ. **സീഹഹനൂ**തി സീഹസ്സ വിയ ഹനു അസ്സാതി സീഹഹനു. സീഹസ്സ പന ഹേട്ഠിമഹനുമേവ പുണ്ണം ഹോതി, ന ഉപരിമം. അസ്സ പന മഹാപുരിസസ്സ സീഹസ്സ ഹേട്ഠിമഹനു വിയ ദ്വേപി പരിപുണ്ണാനി ദ്വാദസിയം പക്ഖസ്സ ചന്ദസദിസാനി ഹോന്തി. തേന വുത്തം “സീഹഹനൂ”തി. **ഉസഭക്ഖന്ധോ**തി ഉസഭസ്സേവ സമപ്പവട്ടക്ഖന്ധോ, സുവട്ടിതസുവണ്ണാലിങ്ഗസദിസക്ഖന്ധോതി അത്ഥോ. **സതരംസീവാ**തി ദിവസകരോ വിയ. **സിരിയാ**തി ബുദ്ധസിരിയാ. **ബോധിമുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം സമ്ബോധിം.

സുധമ്മവതീനഗരേ സുധമ്മുയ്യാനേ ആഗതാനം മനുസ്സാനം ധമ്മം ദേസേത്വാ സട്ഠിസതസഹസ്സാനി ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബാജേത്വാ തേസം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തതോ പരം തിദിവോരോഹണേ ഭഗവതോ പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന “സുദസ്സനകുമാരോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ”തി സുത്വാ “മയമ്പി പബ്ബജിസ്സാമാ”തി ആഗതാനി ചത്താരി പുരിസസതസഹസ്സാനി ഗഹേത്വാ സുദസ്സനത്ഥേരോ സുജാതം നരാസഭം ഉപസങ്കമി. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ സന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, സുജാതസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. “അഭിഞ്ഞാബലപ്പത്താനം, അപ്പത്താനം ഭവാഭവേ;
സട്ഠിസതസഹസ്സാനി, പഠമം സന്നിപതിംസു തേ.

൯. “പുനാപരം സന്നിപാതേ, തിദിവോരോഹണേ ജിനേ;
പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൧൦. “ഉപസങ്കമന്തോ നരാസഭം, സുദസ്സനോ അഗ്ഗസാവകോ;
ചതൂഹി സതസഹസ്സേഹി, സമ്ബുദ്ധം ഉപസങ്കമീ”തി.

തത്ഥ **അപ്പത്താന**ന്തി ഭവാഭവേ അസമ്പത്താനന്തി അത്ഥോ. "അപ്പവത്താ ഭവാഭവേ"തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **തിദിവോരോഹണേ**തി സഗ്ഗലോകതോ ഓതരന്തേ കത്തുകാരകേ ദട്ഠബ്ബോ. കാരകവിപല്ലാസേന വുത്തം. അഥ വാ **തിദിവോരോഹണേ**തി തിദിവതോ ഓതരണേ. **ജിനേ**തി ജിനസ്സ, സാമിഅത്ഥേ ഭുമ്മം ദട്ഠബ്ബം.

തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ചക്കവത്തിരാജാ ഹുത്വാ "ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ"തി സുത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മകഥം സുത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ സത്തഹി രതനേഹി സദ്ധിം ചതുമഹാദീപരജ്ജം ദത്വാ സത്ഥു സന്തികേ പബ്ബജി. സകലദീപവാസിനോ ജനാ രട്ഠുപ്പാദം ഗഹേത്വാ ആരാമികകിച്ചം സാധേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ നിച്ചം മഹാദാനമദംസു. സോപി നം സത്ഥാ - "അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൧."അഹം തേന സമയേന, ചതുദീപമ്ഹി ഇസ്സരോ;
അന്തലിക്ഖചരോ ആസിം, ചക്കവത്തീ മഹബ്ബലോ.

൧൨."ചതുദീപേ മഹാരജ്ജം രതനേ സത്ത ഉത്തമേ;
ബുദ്ധേ നിയ്യാതയിത്വാന, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

൧൩."ആരാമികാ ജനപദേ, ഉട്ഠാനം പടിപിണ്ഡിയ;
ഉപനേന്തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ, പച്ചയം സയനാസനം.

൧൪."സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, ദസസഹസ്സിമ്ഹി ഇസ്സരോ;
തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹി, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൫."പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൬."തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ഹാസം ജനേസഹം;
അധിട്ഠഹിം വതം ഉഗ്ഗം, ദസപാരമിപൂരിയാ.

൧൭."സുത്തന്തം വിനയഞ്ചാപി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാന, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൧൮."തത്ഥപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ, ബ്രഹ്മം ഭാവേത്വ ഭാവനം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ"ന്തി.

തത്ഥ **ചതുദീപമ്ഹീ**തി സപരിവാരദീപാനം ചതുന്നം മഹാദീപാനന്തി അത്ഥോ. **അന്തലിക്ഖചരോ**തി ചക്കരതനം പുരക്ഖത്വാ ആകാസചരോ. **രതനേ സത്താ**തി ഹത്ഥിരതനാദീനി സത്ത രതനാനി. **ഉത്തമേ**തി ഉത്തമാനി. അഥ വാ ഉത്തമേ ബുദ്ധേതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **നിയ്യാതയിത്വാനാ**തി ദത്വാന. **ഉട്ഠാന**ന്തി രട്ഠുപ്പാദം, ആയന്തി അത്ഥോ. **പടിപിണ്ഡിയാ**തി രാസിം കത്വാ സംകഡ്ഢിത്വാ. **പച്ചയ**ന്തി ചീവരാദിവിവിധം പച്ചയം. **ദസസഹസ്സിമ്ഹി ഇസ്സരോ**തി ദസസഹസ്സിലോകധാതുയം ഇസ്സരോ, തദേതം ജാതിക്ഖേത്തം സന്ധായ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അനന്താനം ലോകധാതൂനം ഇസ്സരോ ഭഗവാ. **തിംസകപ്പസഹസ്സമ്ഹീ**തി ഇതോ പട്ഠായ തിംസകപ്പസഹസ്സാനം മത്ഥകേതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന സുജാതസ്സ ഭഗവതോ സുമങ്ഗലം നാമ നഗരം അഹോസി, ഉഗ്ഗതോ നാമ രാജാ പിതാ, പഭാവതീ നാമ മാതാ, സുദസ്സനോ ച സുദേവോ

ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, നാരദോ നാമുപട്ഠാകോ, നാഗാ ച നാഗസമാലാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, മഹാവേളുരുക്ഖോ ബോധി, സോ കിര മന്ദച്ഛിദ്ദോ ഘനക്ഖന്ധോ പരമരമണീയോ വേളുരിയമണിവണ്ണേഹി വിമലേഹി പത്തേഹി സഞ്ഛന്നവിപുലസാഖോ മയൂരപിഞ്ഛകലാപോ വിയ വിരോചിത്ഥ. തസ്സ പന ഭഗവതോ സരീരം പണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, ആയു നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, സിരീനന്ദാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, ഉപസേനോ നാമ പുത്തോ. തുരങ്ഗവരയാനേന നിക്ഖമി. സോ പന ചന്ദവതീനഗരേ സിലാരാമേ പരിനിബ്ബായി. തേന വുത്തം -

൨൦. ''സുമങ്ഗലം നാമ നഗരം, ഉഗ്ഗതോ നാമ ഖത്തിയോ;
മാതാ പഭാവതീ നാമ, സുജാതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൧. ''സുദസ്സനോ സുദേവോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
നാരദോ നാമുപട്ഠാകോ, സുജാതസ്സ മഹേസിനോ.

൨൩. ''നാഗോ ച നാഗസമാലാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, മഹാവേളൂതി വുച്ചതി.

൨൪. ''സോ ച രുക്ഖോ ഘനക്ഖന്ധോ, അച്ഛിദ്ദോ ഹോതി പത്തികോ;
ഉജു വംസോ ബ്രഹാ ഹോതി, ദസ്സനീയോ മനോരമോ.

൨൫. ''ഏകക്ഖന്ധോ പവഡ്ഢിത്വാ, തതോ സാഖാ പഭിജ്ജതി;
യഥാ സുബദ്ധോ മോരഹത്ഥോ, ഏവം സോഭതി സോ ദുമോ.

൨൬. ''ന തസ്സ കണ്ടകാ ഹോന്തി, നാപി ഛിദ്ദം മഹാ അഹു;
വിത്ഥിണ്ണസാഖോ അവിരലോ, സന്ദച്ഛായോ മനോരമോ.

൩൭. ''പഞ്ഞാസരതനോ ആസി, ഉച്ചത്തനേന സോ ജിനോ;
സബ്ബാകാരവരൂപേതോ, സബ്ബഗുണമുപാഗതോ.

൩൨. ''തസ്സ പഭാ അസമസമാ, നിദ്ധാവതി സമന്തതോ;
അപ്പമാണോ അതുലിയോ, ഓപമ്മേഹി അനൂപമോ.

൩൩. ''നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൩൪. ''യഥാപി സാഗരേ ഊമീ, ഗഗനേ താരകാ യഥാ;
ഏവം തദാ പാവചനം, അരഹന്തേഹി ചിത്തിതം.

൩൧. ''സോ ച ബുദ്ധോ അസമസമോ, ഗുണാനി ച താനി അതുലിയാനി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ''തി.

തത്ഥ **അച്ഛിദ്ദോ**തി അപ്പച്ഛിദ്ദോ. ''അനുദരാ കഞ്ഞാ''തിആദീസു വിയ ദട്ഠബ്ബം. കേചി ''ഛിദ്ദം ഹോതി പരിത്തക''ന്തി പഠന്തി. **പത്തികോ**തി ബഹുപത്തോ, കാചമണിവണ്ണേഹി പത്തേഹി സഞ്ഛന്നോതി അത്ഥോ. **ഉജൂ**തി അവങ്കോ അകുടിലോ. **വംസോ**തി വേളു. **ബ്രഹാ**തി സമന്തതോ മഹാ. **ഏകക്ഖന്ധോ**തി അവനിരുഹോ ഏകോ അദുതിയോ ചാതി അത്ഥോ. **പവഡ്ഢിത്വാ**തി വഡ്ഢിത്വാ. **തതോ സാഖാ പഭിജ്ജതീ**തി തതോ വംസഗ്ഗതോ പഞ്ചവിധാ സാഖാ നിക്ഖമിത്വാ പഭിജ്ജിത്ഥ. ''തതോ സാഖാ പഭിജ്ജഥാ''തിപി

പാഠോ. **സുബദ്ധോ**തി സുട്ഠു പഞ്ചബന്ധനാകാരേന ബദ്ധോ. **മോരഹത്ഥോ**തി ആതപസന്നിവാരണത്ഥം കതോ ബദ്ധോ മോരപിഞ്ഛകലാപോ വുച്ചതി.

ന തസ്സ കണ്ടകാ ഹോന്തീതി തസ്സ വംസസ്സ കണ്ടകിനോപി രുക്ഖസ്സ കണ്ടകാ നാഹേസും. **അവിരലോ**തി അവിരലസാഖാസഞ്ഛന്നോ. **സന്ദച്ഛായോ**തി ഘനച്ഛായോ, അവിരലത്താവ സന്ദച്ഛായോതി വുത്തോ. **പഞ്ഞാസരതനോ ആസീ**തി പഞ്ഞാസഹത്ഥോ അഹോസി. **സബ്ബാകാരവരൂപേതോ**തി സബ്ബേന ആകാരേന വരേഹിയേവ ഉപേതോ സബ്ബാകാരവരൂപേതോ നാമ. **സബ്ബഗുണമുപാഗതോ**തി അനന്തരപദസ്സേവ വേവചനമത്തം.

അപ്പമാണോതി പമാണരഹിതോ, പമാണം ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യത്താ വാ അപ്പമാണോ. **അതുലിയോ**തി അതുലോ, കേനചി അസദിസോതി അത്ഥോ. **ഓപമ്മേഹീ**തി ഉപമിതബ്ബേഹി. **അനൂപമോ**തി ഉപമാരഹിതോ, ''ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച സദിസോ''തി വത്തും അസക്കുണേയ്യഭാവതോ അനൂപമോതി അത്ഥോ. **ഗുണാനി ച താനീ**തി ഗുണാ ച തേ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദയോ ഗുണാതി അത്ഥോ. ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന വുത്തം. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

സുജാതബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ദ്വാദസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൩. പിയദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

സുജാതസ്സ പന അപരഭാഗേ ഇതോ അട്ഠകപ്പസതാധികസഹസ്സകപ്പമത്ഥകേ ഏകസ്മിം കപ്പേ **പിയദസ്സീ, അത്ഥദസ്സീ, ധമ്മദസ്സീ**തി തയോ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു. തത്ഥ **പിയദസ്സീ** നാമ ഭഗവാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സുധഞ്ഞവതീനഗരേ സുദത്തസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ ചന്ദസദിസവദനായ ചന്ദാദേവിയാ നാമ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന വരുണുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. തസ്സ പന നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ലോകസ്സ പിയാനം പാടിഹാരിയവിസേസാനം ദസ്സിതത്താ ''പിയദസ്സീ''ത്വേവ നാമമകംസു. സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര സുനിമ്മലവിമലഗിരിബ്രഹാനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. വിമലാമഹാദേവിപ്പമുഖാനി തേത്തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ വിമലാദേവിയാ കഞ്ചനവേളേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ആജഞ്ഞരഥേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. ഏകാ ച നം പുരിസകോടി അനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ മഹാപുരിസോ ഛ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ വരുണബ്രാഹ്മണഗാമേ വസഭബ്രാഹ്മണസ്സ ധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സുജാതാജീവകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ കകുധബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ തേപഞ്ഞാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ ''അനേകജാതിസംസാര''ന്തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ തത്ഥേവ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം അരിയധമ്മപടിവേധസമത്ഥതം ഞത്വാ ആകാസേന തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഉസഭവതീനഗരസമീപേ ഉസഭവതുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഭിക്ഖുകോടിപരിവുതോ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം പഠമോ അഭിസമയോ.

പുന ഉസഭവതിയാ നാമ നഗരസ്സ അവിദൂരേ സുദസ്സനപബ്ബതേ സുദസ്സനോ നാമ ദേവരാജാ പടിവസതി. സോ മിച്ഛാദിട്ഠികോ അഹോസി. സകലജമ്ബുദീപേ പന മനുസ്സാ തസ്സ അനുസംവച്ഛരം സതസഹസ്സഗ്ഘനികം ബലിം ഉപസംഹരന്തി. സോ സുദസ്സനോ ദേവരാജാ നരരാജേന സദ്ധിം ഏകാസനേ നിസീദിത്വാ ബലിം സമ്പടിച്ഛതി. അഥ പിയദസ്സീ ഭഗവാ ''തസ്സ സുദസ്സനസ്സ ദേവരാജസ്സ തം ദിട്ഠിഗതം വിനോദേസ്സാമീ''തി തസ്മിം ദേവരാജേ യക്ഖസമാഗമം ഗതേ തസ്സ ഭവനം പവിസിത്വാ സിരിസയനം ആരുഹിത്വാ ഛബ്ബണ്ണരംസിയോ മുഞ്ചന്തോ യുഗന്ധരപബ്ബതേ സരദസമയേ സൂരിയോ വിയ നിസീദി. തസ്സ പരിവാരപരിചാരികാ ദേവതായോ മാലാഗന്ധവിലേപനാദീഹി ദസബലം പൂജേത്വാ പരിവാരേത്വാ അട്ഠംസു.

സുദസ്സനോപി ദേവരാജാ യക്ഖസമാഗമതോ ആഗച്ഛന്തോ അത്തനോ ഭവനതോ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിച്ഛരന്തേ ദിസ്വാ ചിന്തേസി - ''അഞ്ഞേസു പന ദിവസേസു മമ ഭവനസ്സ ഏദിസീ അനേകരംസിജാലസമുജ്ജലവിഭൂതി ന ദിട്ഠപുബ്ബാ. കോ നു ഖോ ഇധ പവിട്ഠോ ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ''തി ഓലോകേന്തോ ഉദയഗിരിസിഖരമത്ഥകേ സരദസമയദിവസകരമിവ

ഛബ്ബണ്ണരംസിജാലേന അഭിജ്ജലന്തം നിസിന്നം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - ''അയം മുണ്ഡകസമണോ മമ പരിവാരേന പരിജനേന പരിവുതോ വരസയനേ നിസിന്നോ''തി കോധാഭിഭൂതമാനസോ - ''ഹന്ദാഹം ഇമസ്സ അത്തനോ ബലം ദസ്സേസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ സകലം തം പബ്ബതം ഏകജാലമകാസി. ''ഇമിനാ അഗ്ഗിജാലേന ഛാരികാഭൂതോ മുണ്ഡകസമണോ''തി ഓലോകേന്തോ അനേകരംസിജാലവിസരവിപ്ഫുരിതവരസരീരം പസന്നവദനവണ്ണസോഭം വിപ്പസന്നച്ഛവിരാഗം ദസബലമഭിജ്ജലന്തം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - ''അയം സമണോ അഗ്ഗിദാഹം സഹതി, ഹന്ദാഹം ഇമം സമണം ഉദകോഘേന ഓസാദേത്വാ മാരേസ്സാമീ''തി അതിഗമ്ഭീരം ഉദകോഘം വിമാനാഭിമുഖം പവത്തേസി.

തതോ ഉദകോഘേന പുണ്ണേ തസ്മിം വിമാനേ നിസിന്നസ്സ തസ്സ ഭഗവതോ ചീവരേ അംസുമത്തം വാ സരീരേ ലോമമത്തം വാ ന തേമിത്ഥ. തതോ സുദസ്സനോ ദേവരാജാ - ''ഇമിനാ സമണോ നിരസ്സാസോ മതോ ഭവിസ്സതീ''തി മന്ത്വാ ഉദകം സങ്ഖിപിത്വാ ഓലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അസിതജലധരവിവരഗതം സരദസമയരജനികരമിവ വിവിധരംസിജാലവിസരേന വിരോചമാനം സകപരിസപരിവുതം നിസിന്നം ദിസ്വാ അത്തനോ മക്ഖം അസഹമാനോ - ''ഹന്ദ മാരേസ്സാമി ന''ന്തി കോധേന നവവിധആവുധവസ്സം വസ്സേസി. അഥസ്സ ഭഗവതോ ആനുഭാവേന സബ്ബാവുധാനി നാനാവിധപരമരുചിരദസ്സനാ സുരഭികുസുമമാലാ ഹുത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ നിപതിംസു.

തതോ തം അച്ഛരിയം ദിസ്വാ സുദസ്സനോ ദേവരാജാ പരമകുപിതമാനസോ ഭഗവന്തം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി പാദേസു ഗഹേത്വാ അത്തനോ ഭവനതോ നീഹരിതുകാമോ ഉക്ഖിപിത്വാ മഹാസമുദ്ദം അതിക്കമിത്വാ ചക്കവാളപബ്ബതം ഗന്ത്വാ - ''കിം നു ഖോ സമണോ ജീവതി വാ മതോ വാ''തി ഓലോകേന്തോ തസ്മിംയേവ ആസനേ നിസിന്നം ദിസ്വാ - ''അഹോ മഹാനുഭാവോ അയം സമണോ, നാഹം ഇമം സമണം ഇതോ നിക്കഡ്ഢിതും സക്കോമി. യദി ഹി മം കോചി ജാനിസ്സതി, അനപ്പകോ മേ അയസോ ഭവിസ്സതി. യാവിമം കോചി ന പസ്സതി, താവ നം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഗമിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി.

അഥ ദസബലോ തസ്സ ചിത്താചാരം ഞത്വാ തഥാ അധിട്ഠാസി, യഥാ നം സബ്ബേ ദേവമനുസ്സാ പസ്സന്തി. തസ്മിഞ്ച ദിവസേ സകലജമ്ബുദീപേ ഏകസതരാജാനോ തസ്സേവ ഉപഹാരദാനത്ഥായ സന്നിപതിംസു. തേ ഭഗവതോ പാദേ ഗഹേത്വാ നിസിന്നം സുദസ്സനം ദേവരാജാനം നരരാജാനോ ദിസ്വാ - ''അമ്ഹാകം ദേവരാജാ മുനിരാജസ്സ പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ പാദപരിചരിയം കരോതി, അഹോ ബുദ്ധാ നാമ അച്ഛരിയാ, അഹോ ബുദ്ധഗുണാ വിസിട്ഠാ''തി ഭഗവതി, പസന്നചിത്താ സബ്ബേ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാ സിരസ്മിം അഞ്ജലിം കത്വാ അട്ഠംസു. തഥ പിയദസ്സീ ഭഗവാ തം സുദസ്സനം ദേവരാജാനം പമുഖം കത്വാ ധമ്മം ദേസേസി. തദാ ദേവമനുസ്സാനം നവുതികോടിസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപുണിംസു. സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി.

യദാ പന നവയോജനപ്പമാണേ കുമുദനഗരേ ബുദ്ധപച്ചത്ഥികോ ദേവദത്തോ വിയ സോണത്ഥേരോ നാമ മഹാപദുമകുമാരേന സദ്ധിം മന്തേത്വാ തസ്സ പിതരം ഘാതേത്വാ പുന പിയദസ്സീബുദ്ധസ്സ വധായ നാനപ്പകാരം പയോഗം കത്വാപി ഘാതേതും അസക്കോന്തോ സോ ദോണമുഖനാഗരാജാരോഹം പക്കോസാപേത്വാ തം പലോഭേത്വാ തമത്ഥം ആരോചേസി - ''യദാ പനായം

സമണോ പിയദസ്സീ ഇമം നഗരം പിണ്ഡായ പവിസതി, തദാ ദോണമുഖം നാമ ഗജവരം വിസ്സജ്ജേത്വാ പിയദസ്സീസമണം മാരേഹീ''തി.

അഥ സോ ആരോഹോ ഹിതാഹിതവിചാരണരഹിതോ രാജവല്ലഭോ - ''അയം സമണോ ഠാനന്തരാപി മം ചാവേയ്യാ''തി മന്ത്വാ ''സാധൂ''തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ദുതിയദിവസേ ദസബലസ്സ നഗരപ്പവേസനസമയം സല്ലക്ഖേത്വാ സുജാതമത്ഥകപിണ്ഡകുമ്ഭനലാടം ധനുസദിസദീഘസുണ്ഡതടം സുവിപുലമുദുകണ്ണം മധുപിങ്ഗലനയനം സുന്ദരക്ഖന്ധാസനം അനുവട്ടഘനജഘനം നിചിതഗൂള്ഹജാണുഅന്തരം ഈസാസദിസരുചിരദന്തം സുവാലധിം അപചിതമേചകം സബ്ബലക്ഖണസമ്പന്നം അസിതജലധരസദിസചാരുദസ്സനം സീഹവിക്കന്തലലിതഗാമിനം ജങ്ഗമമിവ ധരാധരം സത്തപ്പതിട്ഠം സത്തധാ പഭിന്നം സബ്ബസോ വിസ്സവന്തം വിഗ്ഗഹവന്തമിവ അന്തകം ഉപസങ്കമിത്വാ പിണ്ഡകബളഞ്ജനധൂപലേപാദിവിസേസേഹി ഭിയ്യോപി മത്തപ്പമത്തം കത്വാ അരിവാരണവാരണം എരാവണവാരണമിവ അരിജനവാരണം മുനിവാരണം മാരണത്ഥായ പേസേസി. അഥ സോ ദ്വിരദവരോ മുത്തമത്തോവ ഗജമഹിംസതുരങ്ഗനരനാരിയോ ഹന്ത്വാ ഹതരുധിരപരിരഞ്ജിതസദന്തകരസരീരോ അന്തജാലപരിയോനദ്ധനയനോ സകടകവാടകൂടാഗാരദ്വാരതോരണാദീനി ഭഞ്ജിത്വാ കാക-കുലല-ഗിജ്ഝാദീഹി അനുപരിയായമാനോ ഹതമഹിംസനരതുരങ്ഗദിരദാദീനം അങ്ഗാനി ആലുമ്പിത്വാ മനുസ്സഭക്ഖോ യക്ഖോ വിയ ഭക്ഖയന്തോ ദൂരതോവ ദസബലം സിസ്സഗണപരിവുതം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ അനിലഗരുളസദിസവേഗോ വേഗേന ഭഗവന്തമഭിഗഞ്ഛി.

അഥ പുരവാസിനോ പന ജനാ ഭയസന്താപപരിപൂരിതമാനസാ പാസാദപാകാരചയതരൂപഗതാ തഥാഗതാഭിമുഖമഭിധാവന്തം ദിസ്വാ ഹാഹാകാരസദ്ദമകംസു. കേചി പന ഉപാസകാ തം നാനപ്പകാരേഹി നയേഹി നിവാരയിതുമാരഭിംസു. അഥ സോ ബുദ്ധനാഗോ ഹത്ഥിനാഗമായന്തമോലോകേത്വാ കരുണാവിപ്ഫാരസീതലഹദയോ മേത്തായ തം ഫരി. തതോ സോ ഹത്ഥിനാഗോ മേത്താഫരണേന മുദുകതഹദയസന്താനോ അത്തനോ ദോസാപരാധം ഞത്വാ ലജ്ജായ ഭഗവതോ പുരതോ ഠാതും അസക്കോന്തോ പഥവിയം പവിസന്തോ വിയ സിരസാ ഭഗവതോ പാദേസു നിപതി. ഏവം നിപന്നോ പന സോ തിമിരനികരസദിസസരീരോ സഞ്ഝാപ്പഭാനുരഞ്ജിതവരകനകഗിരിസിഖരസമീപമുപഗതോ അസിതസലിലധരനികരോ വിയ വിരോചിത്ഥ.

അഥേവം മുനിരാജപാദമൂലേ കരിരാജാനം സിരസാ നിപതന്തം ദിസ്വാ നാഗരജനാ പരമപീതിപൂരിതഹദയാ സാധുകാരസീഹനാദം ഉക്കുട്ഠിസദ്ദം പവത്തയിംസു. സുരഭികുസുമമാലാചന്ദനഗന്ധചുണ്ണാലങ്കാരാദീഹി തം അനേകപ്പകാരം പൂജേസും. സമന്തതോ ചേലുക്ഖേപാ പവത്തിംസു. ഗഗനതലേ സുരദുന്ദുഭിയോ അഭിനദിംസു. അഥ ഭഗവാ തമസിതഗിരിസിഖരമിവ പാദമൂലേ നിപന്നം ദിരദവരം ഓലോകേത്വാ അങ്കുസധജജാലസങ്ഖചക്കാലങ്കതേന കരതലേന ഗജവരമത്ഥകം പരാമസിത്വാ തസ്സ ചിത്താചാരാനുകൂലായ ധമ്മദേസനായ തം അനുസാസി -

“ഗജവര വദതോ സുണോഹി വാചം, മമ ഹിതമത്ഥയുതഞ്ച തം ഭജാഹി;
തവ വധനിരതം പദുട്ഠഭാവം, അപനയ സന്തമുപേഹി ചാരുദന്തി.

“ലോഭേന ദോസേന ച മോഹതോ വാ, യോ പാണിനോ ഹിംസതി വാരണിന്ദ;
സോ പാണഘാതീ സുചിരമ്പി കാലം, ദുക്ഖം സുഘോരം നരകേനുഭോതി.

“മാകാസി മാതങ്ഗ പുനേവരൂപം, കമ്മം പമാദേന മദേന വാപി;
അവീചിയം ദുക്ഖമസയ്ഹ കപ്പം, പപ്പോതി പാണം അതിപാതയന്തോ.

“ദുക്ഖം സുഘോരം നരകേനുഭോത്വാ, മനുസ്സലോകം യദി യാതി ഭിയ്യോ;
അപ്പായുകോ ഹോതി വിരൂപരൂപോ, വിഹിംസകോ ദുക്ഖവിസേസഭാഗീ.

“യഥാ ച പാണാ പരമം പിയാ തേ, മഹാജനേ കുഞ്ജര മന്ദനാഗ;
തഥാ പരസ്സാപി പിയാതി ഞത്വാ, പാണാതിപാതോ പരിവജ്ജനീയോ.

“ദോസേ ച ഹിംസാനിരതേ വിദിത്വാ, പാണാതിപാതാ വിരതേ ഗുണേ ച;
പാണാതിപാതം പരിവജ്ജയ ത്വം, സഗ്ഗേ സുഖം ഇച്ഛസി ചേ പരത്ഥ.

“പാണാതിപാതാ വിരതോ സുദന്തോ, പിയോ മനാപോ ഭവതീധ ലോകേ;
കായസ്സ ഭേദാ ച പരം പനസ്സ, സഗ്ഗാധിവാസം കഥയന്തി ബുദ്ധാ.

“ദുക്ഖാഗമം നിച്ഛതി കോചി ലോകേ, സബ്ബോപി ജാതോ സുഖമേസതേവ;
തസ്മാ മഹാനാഗ വിഹായ ഹിംസം, ഭാവേഹി മേത്തം കരുണഞ്ച കാലേ”തി.

അഥേവം ദസബലേനാനുസാസിയമാനോ ദന്തിവരോ സഞ്ഞം പടിലഭിത്വാ പരമവിനീതോ വിനയാചാരസമ്പന്നോ സിസ്സോ വിയ അഹോസി. ഏവം സോ പിയദസ്സീ ഭഗവാ അമ്ഹാകം സത്ഥാ വിയ ധനപാലം ദോണമുഖം കരിവരം ദമിത്വാ തത്ഥ മഹാജനസമാഗമേ ധമ്മം ദേസേസി. തദാ അസീതികോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. “സുജാതസ്സ അപരേന, സയമ്ഭൂ ലോകനായകോ;
ദുരാസദോ അസമസമോ, പിയദസ്സീ മഹായസോ.

൨. “സോപി ബുദ്ധോ അമിതയസോ, ആദിച്ചോവ വിരോചതി;
സബ്ബം തമം നിഹന്ത്വാന, ധമ്മചക്കം പവത്തയി.

൩. “തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, അഹേസും അഭിസമയാ തയോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹു.

൪. “സുദസ്സനോ ദേവരാജാ, മിച്ഛാദിട്ഠിമരോചയി;
തസ്സ ദിട്ഠിം വിനോദേന്തോ, സത്ഥാ ധമ്മമദേസയി.

൫. “ജനസന്നിപാതോ അതുലോ, മഹാസന്നിപതീ തദാ;
നവുതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൬. “യദാ ദോണമുഖം ഹത്ഥിം, വിനേസി നരസാരഥി;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

സുമങ്ഗലനഗരേ പാലിതോ നാമ രാജപുത്തോ ച പുരോഹിതപുത്തോ സബ്ബദസ്സികുമാരോ ചാതി ദ്വേ സഹായകാ അഹേസും. തേ പിയദസ്സിമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ ചാരികം ചരന്തേ “അത്തനോ നഗരം സമ്പത്തോ”തി സുത്വാ കോടിസതസഹസ്സപരിവാരാ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ ഭഗവതോ ഭത്താനുമോദനാവസാനേ കോടിസതസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം പന മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. അഥാപരേന സമയേന സുദസ്സനദേവരാജസ്സ സമാഗമേ നവുതികോടിയോ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേഹി പരിവുതോ സത്ഥാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന ദോണമുഖവിനയനേ അസീതികോടിയോ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, അയം തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, തസ്സാപി പിയദസ്സിനോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ.

൮. “തതോ പരം നവുതികോടീ, സമിംസു ഏകതോ മുനീ;
തതിയേ സന്നിപാതമ്ഹി, അസീതികോടിയോ അഹൂ”തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ കസ്സപോ നാമ ബ്രാഹ്മണമാണവോ ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ സത്ഥു ധമ്മദേസനം സുത്വാ കോടിസതസഹസ്സപരിച്ചാഗേന പരമാരാമം സങ്ഘാരാമം കാരേത്വാ സരണേസു ച പഞ്ചസീലേസു ച പതിട്ഠാസി. അഥ നം സത്ഥാ - “ഇതോ അട്ഠാരസകപ്പസതച്ചയേന ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. “അഹം തേന സമയേന, കസ്സപോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ;
അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ.

൧൦. “തസ്സ ധമ്മം സുണിത്വാന, പസാദം ജനയിം അഹം;
കോടിസതസഹസ്സേഹി, സങ്ഘാരാമം അമാപയിം.

൧൧. “തസ്സ ദത്വാന ആരാമം, ഹട്ഠോ സംവിഗ്ഗമാനസോ;
സരണേ പഞ്ചസീലേ ച, ദള്ഹം കത്വാ സമാദിയിം.

൧൨. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ നിസീദിയ;
അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩. “പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൧൪."തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ"തി.

തത്ഥ **സരണേ പഞ്ചസീലേ ചാ**തി തീണി സരണാനി പഞ്ച സീലാനി ചാതി അത്ഥോ. **അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ**തി ഇതോ അട്ഠസതാധികസ്സ കപ്പസഹസ്സസ്സ അച്ചയേനാതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന ഭഗവതോ സുധഞ്ഞം നാമ നഗരം അഹോസി. പിതാ സുദത്തോ നാമ രാജാ, മാതാ സുചന്ദാ നാമ ദേവീ, പാലിതോ ച സബ്ബദസ്സീ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സോഭിതോ നാമുപട്ഠാകോ, സുജാതാ ച ധമ്മദിന്നാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, കകുധരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, വിമലാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി, കഞ്ചനാവേളോ നാമ പുത്തോ, സോ ആജഞ്ഞരഥേന നിക്ഖമീതി. തേന വുത്തം -

൧൬."സുധഞ്ഞം നാമ നഗരം, സുദത്തോ നാമ ഖത്തിയോ;
ചന്ദാ നാമാസി ജനികാ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൦."പാലിതോ സബ്ബദസ്സീ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സോഭിതോ നാമുപട്ഠാകോ, പിയദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൧."സുജാതാ ധമ്മദിന്നാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, കകുധോതി പവുച്ചതി.

൨൩."സോപി ബുദ്ധോ അമിതയസോ, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോ;
അസീതിഹത്ഥമുബ്ബേധോ, സാലരാജാവ ദിസ്സതി.

൨൪."അഗ്ഗിചന്ദസൂരിയാനം, നത്ഥി താദിസികാ പഭാ;
യഥാ അഹു പഭാ തസ്സ, അസമസ്സ മഹേസിനോ.

൨൬."തസ്സാപി ദേവദേവസ്സ, ആയു താവതകം അഹു;
നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ലോകേ അട്ഠാസി ചക്ഖുമാ.

൨൯."സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, യുഗാനിപി താനി അതുലിയാനി;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ"തി.

തത്ഥ **സാലരാജാ വാ**തി സബ്ബഫാലിഫുല്ലോ പരമരമണീയദസ്സനോ സമവട്ടക്ഖന്ധോ സാലരാജാ വിയ ദിസ്സതി. **യുഗാനിപി താനീ**തി അഗ്ഗസാവകയുഗാദീനി യുഗളാനി. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ ഉത്താനമേവാതി.

പിയദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ തേരസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൬. അത്ഥദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

പിയദസ്സിമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ തസ്സ സാസനേ ച അന്തരഹിതേ പരിഹായിത്വാ വഡ്ഢിത്വാ അപരിമിതായുകേസു മനുസ്സേസു അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ വസ്സസതസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു പരമത്ഥദസ്സീ **അത്ഥദസ്സീ** നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജി. സോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ പരമസോഭനേ സോഭനേ നാമ നഗരേ സാഗരസ്സ നാമ രഞ്ഞോ കുലേ അഗ്ഗമഹേസിയാ സുദസ്സനദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസ മാസേ ഗബ്ഭേ വസിത്വാ സുചിന്ധനുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. മാതുകുച്ഛിതോ മഹാപുരിസേ നിക്ഖന്തമത്തേ സുചിരകാലനിഹിതാനി കുലപരമ്പരാഗതാനി മഹാനിധാനാനി ധനസാമികാ പടിലഭിംസൂതി തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ''അത്ഥദസ്സീ''തി നാമമകംസു. സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. അമരഗിരി-സുരഗിരി-ഗിരിവാഹനനാമകാ പരമസുരഭിജനകാ തയോ ചസ്സ പാസാദാ അഹേസും. വിസാഖാദേവിപ്പമുഖാനി തേത്തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ വിസാഖാദേവിയാ സേലകുമാരേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ സുദസ്സനം നാമ അസ്സരാജം അഭിരുഹിത്വാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം നവ മനുസ്സകോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു. തേഹി പരിവുതോ സോ മഹാപുരിസോ അട്ഠ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുചിന്ധരനാഗിയാ ഉപഹാരത്ഥായ ആനീതം മധുപായാസം മഹാജനേന സന്ദിസ്സമാനസബ്ബസരീരായ നാഗിയാ സഹ സുവണ്ണപാതിയാ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തരുണതരുസതസമലങ്കതേ തരുണസാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ ധമ്മരുചിനാ മഹാരുചിനാ നാമ നാഗരാജേന ദിന്നാ അട്ഠ കുസതിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ചമ്പകബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ തേപഞ്ഞാസഹത്ഥായാമവിത്ഥതം കുസതിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സമ്ബോധിം പത്വാ സബ്ബബുദ്ധാചിണ്ണം - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതനവഭിക്ഖുകോടിയോ അരിയധമ്മപടിവേധസമത്ഥേ ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ അനോമനഗരസമീപേ അനോമുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ തേഹി പരിവുതോ തത്ഥ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

പുന ഭഗവതി ലോകനായകേ ദേവലോകചാരികം ചരിത്വാ തത്ഥ ധമ്മം ദേസേന്തേ കോടിസതസഹസ്സാനം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. യദാ പന ഭഗവാ അത്ഥദസ്സീ അമ്ഹാകം ഭഗവാ വിയ കപിലവത്ഥുപുരം സോഭനപുരം പവിസിത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം തതിയോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹി, അത്ഥദസ്സീ മഹായസോ;
മഹാതമം നിഹന്ത്വാന, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൨. ''ബ്രഹ്മുനാ യാചിതോ സന്തോ, ധമ്മചക്കം പവത്തയി;

അമതേന തപ്പയീ ലോകം, ദസസഹസ്സീ സദേവകം.

൩. “തസ്സാപി ലോകനാഥസ്സ, അഹേസും അഭിസമയാ തയോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹു.

൪. “യദാ ബുദ്ധോ അത്ഥദസ്സീ, ചരതി ദേവചാരികം;
കോടിസതസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൫. “പുനാപരം യദാ ബുദ്ധോ, ദേസേസി പിതുസന്തികേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **തത്ഥേവാ**തി തസ്മിഞ്ഞേവ കപ്പേതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ പന വരകപ്പോ “മണ്ഡകപ്പോ”തി അധിപ്പേതോ. “യസ്മിം കപ്പേ തയോ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തി, സോ കപ്പോ വരകപ്പോ”തി ഹേട്ഠാ പദുമുത്തരബുദ്ധവംസവണ്ണനായം വുത്തോ. തസ്മാ വരകപ്പോ ഇധ “മണ്ഡകപ്പോ”തി വുത്തോ. **നിഹന്ത്വാനാ**തി നിഹനിത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **സന്തോ**തി സമാനോ. **അമതേനാ**തി മഗ്ഗഫലാധിഗമാമതപാനേന. **തപ്പയീ**തി അതപ്പയി, പീണേസീതി അത്ഥോ. **ദസസഹസ്സീ**തി ദസസഹസ്സിലോകധാതും. **ദേവചാരിക**ന്തി ദേവാനം വിനയനത്ഥം ദേവലോകചാരികന്തി അത്ഥോ.

സുചന്ദകനഗരേ കിര സന്തോ ച രാജപുത്തോ ഉപസന്തോ ച പുരോഹിതപുത്തോ തീസു വേദേസു സബ്ബസമയന്തരേസു ച സാരമദിസ്വാ നഗരസ്സ ചതൂസു ദ്വാരേസു ചത്താരോ പണ്ഡിതേ വിസാരദേ ച മനുസ്സേ ഠപേസും - “യം പന തുമ്ഹേ പണ്ഡിതം സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ പസ്സഥ സുണാഥ വാ, തം അമ്ഹാകം ആഗന്ത്വാ ആരോചേഥാ”തി. തേന ച സമയേന അത്ഥദസ്സീ ലോകനാഥോ സുചന്ദകനഗരം സമ്പാപുണി. അഥ തേഹി നിവേദിതാ പുരിസാ ഗന്ത്വാ തേസം ദസബലസ്സ തത്ഥാഗമനം പടിവേദേസും. തതോ തേ സന്തോപസന്താ തഥാഗതാഗമനം സുത്വാ പഹട്ഠമാനസാ സഹസ്സപരിവാരാ ദസബലം അസമം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ അഭിവാദേത്വാ നിമന്തേത്വാ സത്താഹം ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ അസദിസം മഹാദാനം ദത്വാ സത്തമേ ദിവസേ സകലനഗരവാസീഹി മനുസ്സേഹി സദ്ധിം ധമ്മകഥം സുണിംസു. തസ്മിം കിര ദിവസേ അട്ഠനവുതിസഹസ്സാനി ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തായ പരിസായ മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി.

യദാ പന ഭഗവാ അത്തനോ പുത്തസ്സ സേലത്ഥേരസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തോ അട്ഠാസീതിസഹസ്സാനി പസാദേത്വാ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവേന പബ്ബാജേത്വാ അരഹത്തം പാപേത്വാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന മഹാമങ്ഗലസമാഗമേ മാഘപുണ്ണമായം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ അട്ഠസത്തതിസഹസ്സാനി അരഹത്തം പാപേത്വാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, തസ്സാപി ച മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൭. “അട്ഠനവുതിസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
അട്ഠാസീതിസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. “അട്ഠസത്തതിസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
അനുപാദാ വിമുത്താനം, വിമലാനം മഹേസിന”ന്തി.

തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ചമ്പകനഗരേ സുസീമോ നാമ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ ലോകസമ്മതോ അഹോസി. സോ സബ്ബവിഭവജാതം ദീനാനാഥകപണദ്ധികാദീനം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഹിമവന്തസമീപം ഗന്ത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ ച നിബ്ബത്തേത്വാ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ ഹുത്വാ മഹാജനസ്സ കുസലാകുസലാനം ധമ്മാനം അനവജ്ജസാവജ്ജഭാവഞ്ച ദസ്സേത്വാ ബുദ്ധുപ്പാദം ആഗമയമാനോ അട്ഠാസി.

അഥാപരേന സമയേന അത്ഥദസ്സിമ്ഹി ലോകനായകേ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ സുദസ്സനമഹാനഗരേ അട്ഠന്നം പരിസാനം മജ്ഝേ ധമ്മാമതവസ്സം വസ്സേന്തേ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ സഗ്ഗലോകം ഗന്ത്വാ ദിബ്ബാനി മന്ദാരവപദുമപാരിച്ഛത്തകാദീനി പുപ്ഫാനി ദേവലോകതോ ആഹരിത്വാ അത്തനോ ആനുഭാവം ദസ്സേന്തോ ദിസ്സമാനസരീരോ ചതൂസു ദിസാസു ചതുദ്ദീപികമഹാമേഘോ വിയ പുപ്ഫവസ്സം വസ്സേത്വാ സമന്തതോ പുപ്ഫമണ്ഡപം പുപ്ഫമയഗ്ഘിതോരണഹേമജാലാദീനി പുപ്ഫമയാനി കത്വാ മന്ദാരവപുപ്ഫച്ഛത്തേന ദസബലം പൂജേസി. സോപി നം ഭഗവാ - “അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. “അഹം തേന സമയേന, ജടിലോ ഉഗ്ഗതാപനോ;
സുസീമോ നാമ നാമേന, മഹിയാ സേട്ഠസമ്മതോ.

൧൦. “ദിബ്ബം മന്ദാരവം പുപ്ഫം, പദുമം പാരിച്ഛത്തകം;
ദേവലോകാ ഹരിത്വാന, സമ്ബുദ്ധമഭിപൂജയിം.

൧൧. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, അത്ഥദസ്സീ മഹാമുനി;
അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൨. “പധാനം പദഹിത്വാന…പേ॰… ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൩. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഹട്ഠോ സംവിഗ്ഗമാനസോ;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **ജടിലോതി** ജടാ അസ്സ അത്ഥീതി ജടിലോ. **മഹിയാ സേട്ഠസമ്മതോതി** സകലേനപി ലോകേന സേട്ഠോ ഉത്തമോ പവരോതി ഏവം സമ്മതോ സമ്ഭാവിതോതി അത്ഥോ.

തസ്സ പന ഭഗവതോ സോഭനം നാമ നഗരം അഹോസി. സാഗരോ നാമ രാജാ പിതാ, സുദസ്സനാ നാമ മാതാ, സന്തോ ഉപസന്തോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അഭയോ നാമുപട്ഠാകോ, ധമ്മാ ച സുധമ്മാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, ചമ്പകരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി. സരീരപ്പഭാ സമന്തതോ സബ്ബകാലം യോജനമത്തം ഫരിത്വാ അട്ഠാസി, ആയു വസ്സസതസഹസ്സം, വിസാഖാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, സേലോ നാമ പുത്തോ, അസ്സയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൪. “സോഭനം നാമ നഗരം, സാഗരോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുദസ്സനാ നാമ ജനികാ, അത്ഥദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൧൯. “സന്തോ ച ഉപസന്തോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
അഭയോ നാമുപട്ഠാകോ, അത്ഥദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൦. “ധമ്മാ ചേവ സുധമ്മാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, ചമ്പകോതി പവുച്ചതി.

൨൧. “സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, അസീതിഹത്ഥമുഗ്ഗതോ;
സോഭതേ സാലരാജാവ, ഉളുരാജാവ പൂരിതോ.

൨൨. “തസ്സ പാകതികാ രംസീ, അനേകസതകോടിയോ;
ഉദ്ധം അധോ ദസ ദിസാ, ഫരന്തി യോജനം സദാ.

൨൩. “സോപി ബുദ്ധോ നരാസഭോ, സബ്ബസത്തുത്തമോ മുനി;
വസ്സസതസഹസ്സാനി, ലോകേ അട്ഠാസി ചക്ഖുമാ.

൨൪. “അതുലം ദസ്സേത്വാ ഓഭാസം, വിരോചേത്വാ സദേവകേ;
സോപി അനിച്ചതം പത്തോ, യഥഗ്ഗുപാദാനസങ്ഖയാ”തി.

തത്ഥ **ഉളുരാജാവ പൂരിതോ**തി സരദസമയപരിപുണ്ണവിമലസകലമണ്ഡലോ താരകരാജാ വിയാതി അത്ഥോ. **പാകതികാ**തി പകതിവസേന ഉപ്പജ്ജമാനാ, ന അധിട്ഠാനവസേന. യദാ ഇച്ഛതി ഭഗവാ, തദാ അനേകകോടിസതസഹസ്സേപി ചക്കവാളേ ആഭായ ഫരേയ്യ. **രംസീ**തി രസ്മിയോ. **ഉപാദാനസങ്ഖയാ**തി ഉപാദാനക്ഖയാ ഇന്ധനക്ഖയാ അഗ്ഗി വിയ. സോപി ഭഗവാ ചതുന്നം ഉപാദാനാനം ഖയേന അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ അനുപമനഗരേ അനോമാരാമേ പരിനിബ്ബായി. ധാതുയോ പനസ്സ അധിട്ഠാനേന വികിരിംസു. സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു ഉത്താനമേവാതി.

അത്ഥദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ചുദ്ദസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൭. ധമ്മദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

അത്ഥദസ്സിമ്ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ പരിനിബ്ബുതേ അന്തരകപ്പേ ച വീതിവത്തേ അപരിമിതായുകേസു സത്തേസു അനുപുബ്ബേന പരിഹായിത്വാ വസ്സസതസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു **ധമ്മദസ്സീ** നാമ സത്ഥാ ലോകാലോകകരോ ലോഭാദിലോകമലവിനയകരോ ലോകേകനായകോ ലോകേ ഉദപാദി. സോപി ഭഗവാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സരണനഗരേ സബ്ബലോകസരണസ്സ സരണസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ സുനന്ദായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന സരണുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ പാവുസ്സകാലേ സലിലധരവിവരഗതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ നിക്ഖമി. മഹാപുരിസേ പന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തേയേവ അധികരണവോഹാരസത്ഥപോത്ഥകേസു അധമ്മിയാ വോഹാരാ സയമേവ അന്തരധായിംസു. ധമ്മികവോഹാരായേവ അട്ഠംസു. തേനസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ‘‘ധമ്മദസ്സീ’’തി നാമമകംസു. സോ അട്ഠവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര അരജ-വിരജ-സുദസ്സനനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. വിചികോളിദേവിപ്പമുഖാനം ഇത്ഥീനം വീസതിസഹസ്സാധികം സതസഹസ്സം അഹോസി.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ വിചികോളിദേവിയാ പുഞ്ഞവഡ്ഢനേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ദേവകുമാരോ വിയ അതിവിയ സുഖുമാലോ ദേവസമ്പത്തിമിവ സമ്പത്തിമനുഭവമാനോ മജ്ഝിമയാമേ വുട്ഠായ സിരിസയനേ നിസിന്നോ നിദ്ദോപഗതാനം ഇത്ഥീനം വിപ്പകാരം ദിസ്വാ സഞ്ജാതസംവേഗോ മഹാഭിനിക്ഖമനായ ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. ചിത്തുപ്പാദസമനന്തരമേവസ്സ സുദസ്സനപാസാദോ ഗഗനതലമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ പരിവുതോ ദുതിയോ ദിവസകരോ വിയ ദിബ്ബവിമാനം വിയ ച ഗന്ത്വാ രത്തകുരവകതരുബോധിസമീപേയേവ ഓതരിത്വാ അട്ഠാസി. മഹാപുരിസോ കിര ബ്രഹ്മുനാ ഉപനീതാനി കാസായാനി ഗഹേത്വാ പബ്ബജിത്വാ പാസാദതോ ഓതരിത്വാ അവിദൂരേ അട്ഠാസി. പാസാദോ പുന ആകാസേന ഗന്ത്വാ ബോധിരുക്ഖം അന്തോകത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠാസി. ഇത്ഥിയോപി സപരിവാരാ പാസാദതോ ഓതരിത്വാ അഡ്ഢഗാവുതമത്തം ഗന്ത്വാ അട്ഠംസു. തത്ഥ ഇത്ഥിയോ ച താസം പരിചാരികാ ചേടികായോ ച ഠപേത്വാ സബ്ബേ മനുസ്സാ തം അനുപബ്ബജിംസു. ഭിക്ഖൂനം കോടിസതസഹസ്സം അഹോസി.

അഥ ധമ്മദസ്സീ ബോധിസത്തോ സത്താഹം പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിചികോളിദേവിയാ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ബദരവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ സിരിവഡ്ഢനേന നാമ യവപാലകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ബിമ്ബിജാലബോധിം ഉപഗന്ത്വാ തേപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ തത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ - ‘‘അനേകജാതിസംസാരം…പേ॰… തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ’’തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാവ ബോധിസമീപേ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ കതബ്രഹ്മയാചനോ അത്തനാ സദ്ധിം പബ്ബജിതസ്സ ഭിക്ഖൂനം കോടിസതസഹസ്സസ്സ സദ്ധമ്മപ്പടിവേധസമത്ഥതം ഞത്വാ അട്ഠാരസയോജനികമഗ്ഗം ഏകാഹേനേവ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ തേഹി പരിവുതോ തത്ഥ ധമ്മചക്കം

പവത്തേസി, തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹി, ധമ്മദസ്സീ മഹായസോ;
തമന്ധകാരം വിധമിത്വാ, അതിരോചതി സദേവകേ.

൨. ''തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **തമന്ധകാര**ന്തി തമസങ്ഖാതം മോഹന്ധകാരന്തി അത്ഥോ.

യദാ പന തഗരനാമകേ നഗരേ സഞ്ജയോ നാമ രാജാ കാമേസു ആദീനവം നേക്ഖമ്മേ ഖേമതോ ച ദിസ്വാ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി. തം നവുതികോടിയോ അനുപബ്ബജിംസു. തേ സബ്ബേയേവ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാഅട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ അഹേസും. അഥ സത്ഥാ ധമ്മദസ്സീ തേസം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ സഞ്ജയസ്സ താപസസ്സ അസ്സമപദം ഗന്ത്വാ ആകാസേ ഠത്വാ തേസം താപസാനം അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേത്വാ ധമ്മചക്ഖും ഉപ്പാദേസി, സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൩. ''യദാ ബുദ്ധോ ധമ്മദസ്സീ, വിനേസി സഞ്ജയം ഇസിം;
തദാ നവുതികോടീനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

യദാ പന സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ദസബലസ്സ ധമ്മം സോതുകാമോ തം ഉപസങ്കമി, തദാ അസീതിയാ കോടീനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. ''യദാ സക്കോ ഉപഗഞ്ഛി, സപരിസോ വിനായകം;
തദാ അസീതികോടീനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

യദാ പന സരണനഗരേ വേമാതികഭാതികം പദുമകുമാരം ഫുസ്സദേവകുമാരഞ്ച സപരിവാരേ പബ്ബാജേസി, തസ്മിം അന്തോവസ്സേ പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം കോടിസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന ഭഗവതോ ദേവലോകതോ ഓരോഹണേ സതകോടീനം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യദാ പന സുദസ്സനാരാമേ തേരസന്നം ധുതഗുണാനം ഗുണേ ആനിസംസേ പകാസേത്വാ ഹാരിതം നാമ മഹാസാവകം ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി, തദാ അസീതിയാ കോടീനം മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''തസ്സാപി ദേവദേവസ്സ, സന്നിപാതാ തയോ അഹും;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൬. ''യദാ ബുദ്ധോ ധമ്മദസ്സീ, സരണേ വസ്സം ഉപാഗമി;
തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ.

൭. ''പുനാപരം യദാ ബുദ്ധോ, ദേവതോ ഏതി മാനുസം;
തദാപി സതകോടീനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. ''പുനാപരം യദാ ബുദ്ധോ, പകാസേസി ധുതേ ഗുണേ;

തദാ അസീതികോടീനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ’’തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ സക്കോ ദേവരാജാ ഹുത്വാ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവേഹി പരിവുതോ ആഗന്ത്വാ ദിബ്ബേഹി ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി ദിബ്ബതുരിയേഹി ച തഥാഗതം പൂജേസി. സോപി നം സത്ഥാ - ‘‘അനാഗതേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ’’തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. ‘‘അഹം തേന സമയേന, സക്കോ ആസിം പുരിന്ദദോ;
ദിബ്ബേന ഗന്ധമാലേന, തുരിയേനാഭിപൂജയിം.

൧൦. ‘‘സോപി മം തദാ ബ്യാകാസി, ദേവമജ്ഝേ നിസീദിയ;
അട്ഠാരസേ കപ്പസതേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൧. ‘‘പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൨. ‘‘തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ’’തി.

തസ്സ പന ഭഗവതോ സരണം നാമ നഗരം അഹോസി. സരണോ നാമ രാജാ പിതാ, സുനന്ദാ നാമ മാതാ, പദുമോ ച ഫുസ്സദേവോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സുനേത്തോ നാമ ഉപട്ഠാകോ, ഖേമാ ച സബ്ബനാമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, ബിമ്ബിജാലരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം പനസ്സ അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, ആയു വസ്സസതസഹസ്സം, വിചികോളിദേവീ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, പുഞ്ഞവഡ്ഢനോ നാമസ്സ പുത്തോ, പാസാദേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൩. ‘‘സരണം നാമ നഗരം, സരണോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുനന്ദാ നാമ ജനികാ, ധമ്മദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൧൪. ‘‘പദുമോ ഫുസ്സദേവോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സുനേത്തോ നാമുപട്ഠാകോ, ധമ്മദസ്സിസ്സ സത്ഥുനോ.

൧൫. ‘‘ഖേമാ ച സബ്ബനാമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, ബിമ്ബിജാലോതി വുച്ചതി.

൧൬. ‘‘സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, അസീതിഹത്ഥമുഗ്ഗതോ;
അതിരോചതി തേജേന, ദസസഹസ്സിമ്ഹി ധാതുയാ.

൧൭. ‘‘സുഫുല്ലോ സാലരാജാവ, വിജ്ജൂവ ഗഗനേ യഥാ;
മജ്ഝന്ഹികേവ സൂരിയോ, ഏവം സോ ഉപസോഭഥ.

൧൮. ‘‘തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, സമകം ആസി ജീവികം;
വസ്സസതസഹസ്സാനി, ലോകേ അട്ഠാസി ചക്ഖുമാ.

൧൯. ‘‘ഓഭാസം ദസ്സയിത്വാന, വിമലം കത്വാന സാസനം;
ചവി ചന്ദോവ ഗഗനേ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ’’തി.

തത്ഥ **ബിമ്ബിജാലോതി** രത്തകുരവകരുക്ഖോ. **ദസസഹസ്സിമ്ഹി ധാതുയാതി** ദസസഹസ്സിയാ ലോകധാതുയാ. **വിജ്ജൂവാതി** വിജ്ജുലതാ വിയ. **ഉപസോഭഥാതി** യഥാ ഗഗനേ വിജ്ജു ച മജ്ഝന്ഹികേ സൂരിയോ ച ഉപസോഭതി, ഏവം സോ ഭഗവാ ഉപസോഭിത്ഥാതി അത്ഥോ. **സമകന്തി** സബ്ബേഹി നരസത്തേഹി സമമേവ തസ്സ ആയു അഹോസീതി അത്ഥോ. **ചവീതി**

ചുതോ. **ചന്ദോവാ**തി ഗഗനതോ ചന്ദിമാ വിയ ചവീതി അത്ഥോ. ധമ്മദസ്സീ കിര ഭഗവാ സാലവതീനഗരേ കേസാരാമേ പരിനിബ്ബായി സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു പാകടമേവാതി.

ധമ്മദസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ പന്നരസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൭. സിദ്ധത്ഥബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

ധമ്മദസ്സിമ്ഹി ഭഗവതി പരിനിബ്ബുതേ അന്തരഹിതേ ചസ്സ സാസനേ തസ്മിം കപ്പേ അതീതേ കപ്പസഹസ്സേ ച സത്തസു കപ്പസതേസു ച ഛസു കപ്പേസു ച അതിക്കന്തേസു ഇതോ ചതുനവുതികപ്പമത്ഥകേ ഏകസ്മിം കപ്പേ ഏകോവ ലോകത്ഥചരോ അധിഗതപരമത്ഥോ **സിദ്ധത്ഥോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ പാതുരഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. "ധമ്മദസ്സിസ്സ അപരേന, സിദ്ധത്ഥോ ലോകനായകോ;
നിഹനിത്വാ തമം സബ്ബം, സൂരിയോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ യഥാ"തി.

സിദ്ധത്ഥോ ബോധിസത്തോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ വേഭാരനഗരേ ഉദേനസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ സുഫസ്സായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന വീരിയുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ജാതേ പന മഹാപുരിസേ സബ്ബേസം ആരദ്ധകമ്മന്താ ച ഇച്ഛിതാ ച അത്ഥാ സിദ്ധിമഗമംസു. തസ്മാ പനസ്സ ഞാതകാ "സിദ്ധത്ഥോ"തി നാമമകംസു. സോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരമജ്ഝേ വസി. തസ്സ കോകാ-സുപ്പല-പദുമനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സോമനസ്സാദേവിപ്പമുഖാനി അട്ഠചത്താലീസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സോമനസ്സാദേവിയാ പുത്തേ അനുപമകുമാരേ ഉപ്പന്നേ ആസാള്ഹിപുണ്ണമിയം സുവണ്ണസിവികായ നിക്ഖമിത്വാ വീരിയുയ്യാനം ഗന്ത്വാ പബ്ബജി. തം കോടിസതസഹസ്സമനുസ്സാ അനുപബ്ബജിംസു. മഹാപുരിസോ കിര തേഹി സദ്ധിം ദസ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായം അസദിസബ്രാഹ്മണഗാമേ സുനേത്തായ നാമ ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ബദരവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ വരുണേന നാമ യവപാലേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ കണികാരബോധിം ഉപഗന്ത്വാ ചത്താലീസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണിത്വാ - "അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ"തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം കോടിസതസഹസ്സാനം ചതുസച്ചപടിവേധസമത്ഥതം ദിസ്വാ അനിലപഥേന ഗന്ത്വാ ഗയാമിഗദായേ ഓതരിത്വാ തേസം ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൨. "സോപി പത്വാന സമ്ബോധിം, സന്താരേന്തോ സദേവകം;
അഭിവസ്സി ധമ്മമേഘേന, നിബ്ബാപേന്തോ സദേവകം.

൩. "തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, അഹേസും അഭിസമയാ തയോ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

തത്ഥ **സദേവക**ന്തി സദേവകം ലോകം. **ധമ്മമേഘേനാ**തി ധമ്മകഥാമേഘവസ്സേന. പുന ഭീമരഥനഗരേ ഭീമരഥേന നാമ രഞ്ഞാ നിമന്തിതോ നഗരമജ്ഝേ കതേ സന്ഥാഗാരേ നിസിന്നോ കരവീകരുതമഞ്ജുനാ

സവനസുഖേന പരമമധുരേന പണ്ഡിതജനഹദയങ്ഗമേന അമതാഭിസേകസദിസേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ദസ ദിസാ പരിപൂരേന്തോ ധമ്മാമതദുന്ദുഭിമാഹനി, തദാ നവുതികോടീനം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. “പുനാപരം ഭീമരഥേ, യദാ ആഹനി ദുന്ദുഭിം;
തദാ നവുതികോടീനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

യദാ പന വേഭാരനഗരേ ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധവംസം ദേസേന്തോ നവുതികോടീനം ധമ്മചക്ഖും ഉപ്പാദേസി, സോ തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. “യദാ ബുദ്ധോ ധമ്മം ദേസേസി, വേഭാരേ സോ പുരുത്തമേ;
തദാ നവുതികോടീനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

അമരരുചിരദസ്സനേ അമരനഗരേ നാമ സമ്ബലോ ച സുമിത്തോ ച ദ്വേ ഭാതരോ രജ്ജം കാരേസും. അഥ സിദ്ധത്ഥോ സത്ഥാ തേസം രാജൂനം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഗഗനതലേന ഗന്ത്വാ അമരനഗരമജ്ഝേ ഓതരിത്വാ ചക്കാലങ്കതതലേഹി ചരണേഹി പഥവിതലം മദ്ദന്തോ വിയ പദചേതിയാനി ദസ്സേത്വാ അമരുയ്യാനം ഗന്ത്വാ പരമരമണീയേ അത്തനോ കരുണാസീതലേ സിലാതലേ നിസീദി. തതോ ദ്വേപി ഭാതികരാജാനോ ദസബലസ്സ പദചേതിയാനി ദിസ്വാ പദാനി അനുഗന്ത്വാ സിദ്ധത്ഥം അധിഗതപരമത്ഥം സത്ഥാരം സബ്ബലോകനേതാരം സപരിവാരം ഉപസങ്കമിത്വാ അഭിവാദേത്വാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. തേസം ഭഗവാ അജ്ഝാസയാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസി. തസ്സ തേ ധമ്മകഥം സുത്വാ സഞ്ജാതസദ്ധാ ഹുത്വാ സബ്ബേവ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം കോടിസതാനം ഖീണാസവാനം മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. വേഭാരനഗരേ ഞാതിസമാഗമേ പബ്ബജിതാനം നവുതികോടീനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. സുദസ്സനവിഹാരേ സന്നിപതിതാനം അസീതികോടീനം മജ്ഝേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, തസ്മിമ്പി ദ്വിപദുത്തമേ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൭. “കോടിസതാനം നവുതീനം, അസീതിയാപി ച കോടിനം;
ഏതേ ആസും തയോ ഠാനാ, വിമലാനം സമാഗമേ”തി.

തത്ഥ **നവുതീനം, അസീതിയാപി ച കോടിന**ന്തി നവുതീനം കോടീനം അസീതിയാപി ച കോടീനം സന്നിപാതാ അഹേസുന്തി അത്ഥോ. **ഏതേ ആസും തയോ ഠാനാ**തി ഏതാനി തീണി സന്നിപാതട്ഠാനാനി അഹേസുന്തി അത്ഥോ. “ഠാനാനേ താനി തീണി അഹേസു”ന്തിപി പാഠോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ സുരസേനനഗരേ മങ്ഗലോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ വേദവേദങ്ഗാനം പാരം ഗന്ത്വാ അനേകകോടിസങ്ഖം ധനസന്നിചയം ദീനാനാഥാദീനം പരിച്ചജിത്വാ വിവേകാരാമോ ഹുത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഝാനാഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ വിഹരന്തോ -

“സിദ്ധത്ഥോ നാമ ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ”തി സുത്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ തസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ യായ ജമ്ബുയാ അയം ജമ്ബുദീപോ പഞ്ഞായതി, ഇദ്ധിയാ തം ജമ്ബും ഉപസങ്കമിത്വാ തതോ ഫലം ആഹരിത്വാ നവുതികോടിഭിക്ഖുപരിവാരം സിദ്ധത്ഥം സത്ഥാരം സുരസേനവിഹാരേ നിസീദാപേത്വാ ജമ്ബുഫലേഹി സന്തപ്പേസി സമ്പവാരേസി . അഥ സത്ഥാ തം ഫലം പരിഭുഞ്ജിത്വാ - “ഇതോ ചതുനവുതികപ്പമത്ഥകേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൮. “അഹം തേന സമയേന, മങ്ഗലോ നാമ താപസോ;
ഉഗ്ഗതേജോ ദുപ്പസഹോ, അഭിഞ്ഞാബലസമാഹിതോ.

൯. “ജമ്ബുതോ ഫലമാനേത്വാ, സിദ്ധത്ഥസ്സ അദാസഹം;
പടിഗ്ഗഹേത്വാ സമ്ബുദ്ധോ, ഇദം വചനമബ്രവി.

൧൦. “പസ്സഥ ഇമം താപസം, ജടിലം ഉഗ്ഗതാപനം;
ചതുനവുതിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൧. “പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൨. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **ദുപ്പസഹോ**തി ദുരാസദോ. അയമേവ വാ പാഠോ. തസ്സ പന ഭഗവതോ നഗരം വേഭാരം നാമ അഹോസി. ഉദേനോ നാമ രാജാ പിതാ, ജയസേനോതിപി തസ്സേവ നാമം, സുഫസ്സാ നാമ മാതാ, സമ്ബലോ ച സുമിത്തോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, രേവതോ നാമുപട്ഠാകോ, സീവലാ ച സുരാമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, കണികാരരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം സട്ഠിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി. വസ്സസതസഹസ്സം ആയു, സോമനസ്സാ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി, അനുപമോ നാമ പുത്തോ, സുവണ്ണസിവികായ നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൩. “വേഭാരം നാമ നഗരം, ഉദേനോ നാമ ഖത്തിയോ;
സുഫസ്സാ നാമ ജനികാ, സിദ്ധിത്ഥസ്സ മഹേസിനോ.

൧൮. “സമ്ബലോ ച സുമിത്തോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
രേവതോ നാമുപട്ഠാകോ, സിദ്ധത്ഥസ്സ മഹേസിനോ.

൧൯. “സീവലാ ച സുരാമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, കണികാരോതി വുച്ചതി.

൨൧. “സോ ബുദ്ധോ സട്ഠിരതനം, അഹോസി നഭമുഗ്ഗതോ;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ദസസഹസ്സീ വിരോചതി.

൨൨. “സോപി ബുദ്ധോ അസമസമോ, അതുലോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ;
വസ്സസതസഹസ്സാനി, ലോകേ അട്ഠാസി ചക്ഖുമാ.

൨൩. “വിപുലം പഭം ദസ്സയിത്വാ, പുപ്ഫാപേത്വാന സാവകേ;
വിലാസേത്വാ സമാപത്യാ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ”തി.

തത്ഥ **സട്ഠിരതന**ന്തി സട്ഠിരതനപ്പമാണം നഭം ഉഗ്ഗതോതി അത്ഥോ. **കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ**തി

നാനാരതനവിചിത്തകനകമയഅഗ്ഘിയസദിസദസ്സനോതി അത്ഥോ. **ദസസഹസ്സീ വിരോചതീ**തി ദസസഹസ്സിയം വിരോചതി. **വിപുലന്**തി ഉളാരം ഓഭാസം. **പുപ്ഫാപേത്വാനാ**തി ഝാനാഭിഞ്ഞാമഗ്ഗഫലസമാപത്തിപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫിതേ പരമസോഭഗ്ഗപ്പത്തേ കത്വാതി അത്ഥോ. **വിലാസേത്വാ**തി വിലാസയിത്വാ കീളിത്വാ. **സമാപത്യാ**തി ലോകിയലോകുത്തരാഹി സമാപത്തീഹി അഭിഞ്ഞാഹി ച. **നിബ്ബുതോ**തി അനുപാദാപരിനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതോ.

സിദ്ധത്ഥോ കിര സത്ഥാ കഞ്ചനവേളുനഗരേ അനോമുയ്യാനേ പരിനിബ്ബായി. തത്ഥേവസ്സ രതനമയം ചതുയോജനുബ്ബേധം ചേതിയമകംസൂതി. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

സിദ്ധത്ഥബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സോളസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൧൯. തിസ്സബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

തസ്സ പന സിദ്ധത്ഥസ്സ ഭഗവതോ അപരഭാഗേ ഏകോ കപ്പോ ബുദ്ധസുഞ്ഞോ അഹോസി. ഇതോ ദ്വാനവുതികപ്പമത്ഥകേ **തിസ്സോ, ഫുസ്സോ**തി ഏകസ്മിം കപ്പേ ദ്വേ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു. തത്ഥ **തിസ്സോ** നാമ മഹാപുരിസോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ഖേമകനഗരേ ജനസന്ധസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ പദുമദലസദിസനയനായ പദുമാനാമായ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന അനോമുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. സത്തവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ ഗുഹാസേല-നാരിസയ-നിസഭനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സുഭദ്ദാദേവിപ്പമുഖാനി തേത്തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സുഭദ്ദാദേവിയാ പുത്തേ ആനന്ദകുമാരേ ഉപ്പന്നേ സോനുത്തരം നാമ അനുത്തരം തുരങ്ഗവരമാരുയ്ഹ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം മനുസ്സാനം കോടി അനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ അട്ഠ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ വീരനിഗമേ വീരസേട്ഠിസ്സ ധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സലലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ വിജിതസങ്ഗാമകേന നാമ യവപാലേന ഉപനീതാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ അസനബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ ചത്താലീസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ തത്ഥ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ അധിഗതസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണോ - "അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ"തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ യസവതീ നഗരേ ബ്രഹ്മദേവം ഉദയഞ്ച ദ്വേ രാജപുത്തേ സപരിവാരേ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ആകാസേന ഗന്ത്വാ യസവതീമിഗദായേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലേന രാജപുത്തേ പക്കോസാപേത്വാ തേസം സപരിവാരാനം അവിസാരിനാ ബ്യാപിനാ മധുരേന ബ്രഹ്മസ്സരേന ദസസഹസ്സിലോകധാതും വിഞ്ഞാപേന്തോവ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, തദാ കോടിസതാനം പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. "സിദ്ധത്ഥസ്സ അപരേന, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ;
അനന്തതേജോ അമിതയസോ, തിസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ.

൨. "തമന്ധകാരം വിധമിത്വാ, ഓഭാസേത്വാ സദേവകം;
അനുകമ്പകോ മഹാവീരോ, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

൩. "തസ്സാപി അതുലാ ഇദ്ധി, അതുലം സീലം സമാധി ച;
സബ്ബത്ഥ പാരമിം ഗന്ത്വാ, ധമ്മചക്കം പവത്തയി.

൪. "സോ ബുദ്ധോ ദസസഹസ്സിമ്ഹി, വിഞ്ഞാപേസി ഗിരം സുചിം;
കോടിസതാനി അഭിസമിംസു, പഠമേ ധമ്മദേസനേ"തി.

തത്ഥ **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബേസു ധമ്മേസു പാരം ഗന്ത്വാ. **ദസസഹസ്സിമ്ഹീ**തി ദസസഹസ്സിയം അഥാപരേന സമയേന തിസ്സേന സത്ഥാരാ സദ്ധിം പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം കോടി മഹാപുരിസസ്സ ഗണവാസം പഹായ

ബോധിമൂലമുപഗമനസമയേ അഞ്ഞത്ര ഗതാ. സാ തിസ്സേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ധമ്മചക്കം പവത്തിത''ന്തി സുത്വാ യസവതീമിഗദായം ആഗന്ത്വാ ദസബലമഭിവാദേത്വാ തം പരിവാരേത്വാ നിസീദി. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ നവുതിയാ കോടീനം ദുതിയാഭിസമയോ അഹോസി. പുന മഹാമങ്ഗലസമാഗമേ മങ്ഗലപരിയോസാനേ സട്ഠിയാ കോടീനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''ദുതിയോ നവുതികോടീനം, തതിയോ സട്ഠികോടിയോ;
ബന്ധനാതോ പമോചേസി, സത്തേ നരമരൂ തദാ''തി.

തത്ഥ **ദുതിയോ നവുതികോടീന**ന്തി ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി നവുതികോടിപാണീനന്തി അത്ഥോ. **ബന്ധനാതോ**തി ബന്ധനതോ, ദസഹി സംയോജനേഹി പരിമോചേസീതി അത്ഥോ. ഇദാനി പരിമോചിതേ സത്തേ സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **''നരമരൂ''**തി ആഹ. **നരമരൂ**തി നരാമരേ.

യസവതീനഗരേ കിര അന്തോവസ്സം പബ്ബജിതാനം അരഹന്താനം സതസഹസ്സേഹി പരിവുതോ പവാരേസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. ഉഭതോ സുജാതസ്സ സുജാതസ്സ നാമ രഞ്ഞോ നാരിവാഹനകുമാരോ നാരിവാഹനനഗരം അനുപ്പത്തേ ഭഗവതി ലോകനാഥേ സപരിവാരോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ ദസബലം സഭിക്ഖുസങ്ഘം നിമന്തേത്വാ സത്താഹം അസദിസദാനം ദത്വാ അത്തനോ രജ്ജം പുത്തസ്സ നിയ്യാതേത്വാ സപരിവാരോ സബ്ബലോകാധിപതിസ്സ തിസ്സസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജി. തസ്സ കിര സാ പബ്ബജ്ജാ സബ്ബദിസാസു പാകടാ അഹോസി. തസ്മാ തതോ തതോ ആഗന്ത്വാ നാരിവാഹനകുമാരം മഹാജനോ അനുപബ്ബജി. തദാ തഥാഗതോ നവുതിയാ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സസ്സ മജ്ഝഗതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി , സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന ഖേമവതീനഗരേ ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധവംസധമ്മകഥം സുത്വാ അസീതിസതസഹസ്സാനി തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, തേഹി പരിവുതോ സുഗതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. ''സന്നിപാതാ തയോ ആസും, തിസ്സേ ലോകഗ്ഗനായകേ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൭. ''ഖീണാസവസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
നവുതിസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. ''അസീതിസതസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, പുപ്ഫിതാനം വിമുത്തിയാ''തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ യസവതീനഗരേ സുജാതോ നാമ രാജാ ഹുത്വാ ഇദ്ധം ഫീതം ജനപദം അനേകകോടിധനസന്നിചയം അനുരാഗമുപഗതഹദയഞ്ച പരിജനം തിണനളമിവ പരിച്ചജിത്വാ ജാതിആദീസു സംവിഗ്ഗഹദയോ നിക്ഖമിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ ഹുത്വാ ''ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ''തി സുത്വാ പഞ്ചവണ്ണായ പീതിയാ ഫുടസരീരോ ഹുത്വാ സപതിസ്സോ തിസ്സം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ചിന്തേസി - ''ഹന്ദാഹം മന്ദാരവപാരിച്ഛത്തകാദീഹി ദിബ്ബകുസുമേഹി

ഭഗവന്തം പൂജേസ്സാമീ”തി. അഥ സോ ഏവം ചിന്തേത്വാ ഇദ്ധിയാ സഗ്ഗലോകം ഗന്ത്വാ ചിത്തലതാവനം പവിസിത്വാ പദുമപാരിച്ഛത്തകമന്ദാരവാദീഹി ദിബ്ബകുസുമേഹി രതനമയം ചങ്കോടകം ഗാവുതപ്പമാണം പൂരേത്വാ ഗഹേത്വാ ഗഗനതലേന ആഗന്ത്വാ ദിബ്ബേഹി സുരഭികുസുമേഹി ഭഗവന്തം പൂജേസി. ഏകഞ്ച മണിദണ്ഡകം സുവണ്ണമയകണ്ണികം പദുമരാഗമണിമയപണ്ണം സുഗന്ധകേസരച്ഛത്തം വിയ പദുമച്ഛത്തം ഭഗവതോ സിരസി ധാരയന്തോ ചതുപരിസമജ്ഝേ അട്ഠാസി. അഥ ഭഗവാ നം - “ഇതോ ദ്വേനവുതേ കപ്പേ ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. “അഹം തേന സമയേന, സുജാതോ നാമ ഖത്തിയോ;
മഹാഭോഗം ഛഡ്ഡയിത്വാ, പബ്ബജിം ഇസിപബ്ബജം.

൧൦. “മയി പബ്ബജിതേ സന്തേ, ഉപ്പജ്ജി ലോകനായകോ;
ബുദ്ധോതി സദ്ദം സുത്വാന, പീതി മേ ഉപപജ്ജഥ.

൧൧. “ദിബ്ബം മന്ദാരവം പുപ്ഫം, പദുമം പാരിഛത്തകം;
ഉഭോ ഹത്ഥേഹി പഗ്ഗയ്ഹ, ധുനമാനോ ഉപാഗമിം.

൧൨. “ചാതുവണ്ണപരിവുതം, തിസ്സം ലോകഗ്ഗനായകം;
തമഹം പുപ്ഫം ഗഹേത്വാ, മത്ഥകേ ധാരയിം ജിനം.

൧൩. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, ജനമജ്ഝേ നിസീദിയ;
ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൪. “പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൫. “തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **മയി പബ്ബജിതേ**തി മയി പബ്ബജിതഭാവം ഉപഗതേ. “മമ പബ്ബജിതം സന്ത”ന്തി പോത്ഥകേസു ലിഖന്തി, സോ പമാദലേഖോതി വേദിതബ്ബോ. **ഉപപജ്ജഥാ**തി ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. **ഉഭോ ഹത്ഥേഹീ**തി ഉഭേഹി ഹത്ഥേഹി. **പഗ്ഗയ്ഹാ**തി ഗഹേത്വാന. **ധുനമാനോ**തി വാകചീരാനി വിധുനമാനോവ. **ചാതുവണ്ണപരിവുത**ന്തി ചതുപരിസപരിവുതം, ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതിസമണപരിവുതന്തി അത്ഥോ. “ചതുവണ്ണേഹി പരിവുത”ന്തി പഠന്തി കേചി.

തസ്സ പന ഭഗവതോ ഖേമം നാമ നഗരം അഹോസി. ജനസന്ധോ നാമ ഖത്തിയോ പിതാ, പദുമാ നാമ ജനികാ, ബ്രഹ്മദേവോ ച ഉദയോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സമങ്ഗോ നാമുപട്ഠാകോ, ഫുസ്സാ ച സുദത്താ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, അസനരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം സട്ഠിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, വസ്സസതസഹസ്സം ആയു, സുഭദ്ദാ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, ആനന്ദോ നാമ പുത്തോ, തുരങ്ഗയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൬. “ഖേമകം നാമ നഗരം, ജനസന്ധോ നാമ ഖത്തിയോ;
പദുമാ നാമ ജനികാ, തിസ്സസ്സ ച മഹേസിനോ.

൨൧. “ബ്രഹ്മദേവോ ച ഉദയോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സമങ്ഗോ നാമുപട്ഠാകോ, തിസ്സസ്സ ച മഹേസിനോ.

൨൭.“ഫുസ്സാ ചേവ സുദത്താ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, അസനോതി പവുച്ചതി.

൨൮.“സോ ബുദ്ധോ സട്ഠിരതനോ, അഹു ഉച്ചത്തനേ ജിനോ;
അനൂപമോ അസദിസോ, ഹിമവാ വിയ ദിസ്സതി.

൨൯.“തസ്സാപി അതുലതേജസ്സ, ആയു ആസി അനുത്തരോ;
വസ്സസതസഹസ്സാനി, ലോകേ അട്ഠാസി ചക്ഖുമാ.

൨൰.“ഉത്തമം പവരം സേട്ഠം, അനുഭോത്വാ മഹായസം;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൧.“വലാഹകോവ അനിലേന, സൂരിയേന വിയ ഉസ്സവോ;
അന്ധകാരോവ പദീപേന, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ”തി.

തത്ഥ **ഉച്ചത്തനേ**തി ഉച്ചഭാവേന. **ഹിമവാ വിയ ദിസ്സതീ**തി ഹിമവാവ പദിസ്സതി. അയമേവ വാ പാഠോ. യഥാ യോജനാനം സതാനുച്ചോ ഹിമവാ പഞ്ചപബ്ബതോ സുദൂരേ ഠിതാനമ്പി ഉച്ചഭാവേന ച സോമ്മഭാവേന ച അതിരമണീയോ ഹുത്വാ ദിസ്സതി, ഏവം ഭഗവാപി ദിസ്സതീതി അത്ഥോ. **അനുത്തരോ**തി നാതിദീഘോ നാതിരസ്സോ. ആയു വസ്സസതസഹസ്സന്തി അത്ഥോ. **ഉത്തമം പവരം സേട്ഠ**ന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനാനി. **ഉസ്സവോ**തി ഹിമബിന്ദു വലാഹകഉസ്സവഅന്ധകാരാ വിയ അനിലസൂരിയദീപേഹി അനിച്ചതാനിലസൂരിയദീപേഹി ഉപദ്ദുതോ പരിനിബ്ബുതോ സസാവകോ ഭഗവാതി അത്ഥോ.

തിസ്സോ കിര ഭഗവാ സുനന്ദവതീനഗരേ സുനന്ദാരാമേ പരിനിബ്ബായി. സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു പാകടമേവാതി.

തിസ്സബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ സത്തരസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൦. ഫുസ്സബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

തസ്സ തിസ്സസ്സ ഭഗവതോ അപരഭാഗേ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ പുന വഡ്ഢിത്വാ അപരിമിതായുകാ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബേന ഹായിത്വാ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു തസ്മിംയേവ കപ്പേ **ഫുസ്സോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജി. സോപി ഭഗവാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ കാസികനഗരേ ജയസേനരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ സിരിമായ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന സിരിമുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. സോ നവവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര ഗരുളപക്ഖ-ഹംസ-സുവണ്ണഭാരാതി തയോ പാസാദാ അഹേസും. കിസാഗോതമിപ്പമുഖാനി തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ കിസാഗോതമിയാ അനുപമേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ അലങ്കതഗജവരക്ഖന്ധഗതോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം പബ്ബജിതം ജനകോടി അനുപബ്ബജി. സോ തേഹി പരിവുതോ ഛ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ തതോ ഗണം പഹായ സത്താഹം ഏകചരിയം അനുബ്രൂഹയമാനോ വസിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ അഞ്ഞതരേ നഗരേ അഞ്ഞതരസ്സ സേട്ഠിനോ ധീതായ സിരിവഡ്ഢായ നാമ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സിംസപാവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ സിരിവഡ്ഢേന നാമ ഉപാസകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ആമലകബോധിം ഉപസങ്കമിത്വാ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സദ്ധിം പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം കോടീനം ധമ്മപടിവേധസമത്ഥതം ദിസ്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ സങ്കസ്സനഗരേ ഇസിപതനേ മിഗദായേ ഓതരിത്വാ തേസം മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹി, അഹു സത്ഥാ അനുത്തരോ;
അനൂപമോ അസമസമോ, ഫുസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ.

൨. ''സോപി സബ്ബം തമം ഹന്ത്വാ, വിജടേത്വാ മഹാജടം;
സദേവകം തപ്പയന്തോ, അഭിവസ്സി അമതമ്ബുനാ.

൩. ''ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, ഫുസ്സേ നക്ഖത്തമങ്ഗലേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹീ**തി യസ്മിം കപ്പേ ദ്വേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, സോ ''മണ്ഡകപ്പോ''തി ഹേട്ഠാ വുത്തോ. **വിജടേത്വാ**തി പടിവിസ്സജ്ജേത്വാ. **മഹാജട**ന്തി ഏത്ഥ ജടാതി തണ്ഹായേതം അധിവചനം. സാ ഹി രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു ഹേട്ഠുപരിയവസേന പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനതോ സംസിബ്ബനതോ സുത്തഗുമ്ബജാലപൂവസങ്ഖാതാ ജടാ വിയാതി ജടാതി വുത്തം, തം മഹാജടം. **സദേവക**ന്തി സദേവകം ലോകം. **അഭിവസ്സീ**തി പാവസ്സി. **അമതമ്ബുനാ**തി അമതസങ്ഖാതേന ധമ്മകഥാസലിലേന തപ്പയന്തോ പാവസ്സീതി അത്ഥോ.

യദാ പന ബാരാണസീനഗരേ സിരിവഡ്ഢോ നാമ രാജാ മഹന്തം ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി. തേന സഹ പബ്ബജിതാനം താപസാനം നവുതിസതസഹസ്സാനി അഹേസും. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി. തദാ നവുതിയാ സതസഹസ്സാനം ദുതിയാഭിസമയോ അഹോസി. യദാ പന അത്തനോ പുത്തസ്സ അനുപമകുമാരസ്സ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ അസീതിയാ സതസഹസ്സാനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. "നവുതിസതസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു;
അസീതിസതസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

തതോ അപരേന സമയേന കണ്ണകുജ്ജനഗരേ സുരക്ഖിതോ രാജപുത്തോ ച പുരോഹിതപുത്തോ ധമ്മസേനകുമാരോ ച ഫുസ്സേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേ അത്തനോ നഗരം സമ്പത്തേ സട്ഠിയാ പുരിസസതസഹസ്സേഹി സദ്ധിം പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ നിമന്തേത്വാ സത്താഹം മഹാദാനം ദത്വാ ദസബലസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ ഭഗവതി പസീദിത്വാ തേ സപരിവാരാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം സട്ഠിയാ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന കാസിനഗരേ ജയസേനരഞ്ഞോ സട്ഠിമത്താനം ഞാതീനം സമാഗമേ ബുദ്ധവംസം ദേസേസി, തം സുത്വാ പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനി ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം മജ്ഝഗതോ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന മഹാമങ്ഗലസമാഗമേ മങ്ഗലകഥം സുത്വാ ചത്താലീസപുരിസസതസഹസ്സാനി പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. തേസം മജ്ഝഗതോ സുഗതോ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, ഫുസ്സസ്സപി മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൬. "സട്ഠിസതസഹസ്സാനം , പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൭. "ചത്താലീസസതസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
അനുപാദാ വിമുത്താനം, വോച്ഛിന്നപടിസന്ധിന"ന്തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ അരിന്ദമനഗരേ വിജിതാവീ നാമ ഖത്തിയോ ഹുത്വാ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ ഭഗവതി പസീദിത്വാ തസ്സ മഹാദാനം ദത്വാ മഹാരജ്ജം പഹായ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ തേപിടകധരോ മഹാജനസ്സ ധമ്മകഥം കഥേസി, സീലപാരമിഞ്ച പൂരേസി. സോപി നം "ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൮. "അഹം തേന സമയേന, വിജിതാവീ നാമ ഖത്തിയോ;
ഛഡ്ഡയിത്വാ മഹാരജ്ജം, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

൯. "സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, ഫുസ്സോ ലോകഗ്ഗനായകോ;
ദ്വേനവുതേ ഇതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൦. "പധാനം പദഹിത്വാന...പേ॰... ദസപാരമിപൂരിയാ.

൧൨.“സുത്തന്തം വിനയഞ്ചാപി, നവങ്ഗം സത്ഥുസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാ, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൧൩.“തത്ഥപ്പമത്തോ വിഹരന്തോ, ബ്രഹ്മം ഭാവേത്വ ഭാവനം;
അഭിഞ്ഞാപാരമിം ഗന്ത്വാ, ബ്രഹ്മലോകമഗഞ്ഛഹ”ന്തി.

തസ്സ പന ഭഗവതോ കാസികം നാമ നഗരം അഹോസി. ജയസേനോ നാമ രാജാ പിതാ, സിരിമാ നാമ മാതാ, സുരക്ഖിതോ ച ധമ്മസേനോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സഭിയോ നാമുപട്ഠാകോ, ചാലാ ച ഉപചാലാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, ആമലകരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി , ആയു നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, കിസാഗോതമീ നാമ അഗ്ഗമഹേസീ, അനുപമോ നാമസ്സ പുത്തോ, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൪.“കാസികം നാമ നഗരം, ജയസേനോ നാമ ഖത്തിയോ;
സിരിമാ നാമ ജനികാ, ഫുസ്സസ്സാപി മഹേസിനോ...പേ॰ ...;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, ആമണ്ഡോതി പവുച്ചതി...പേ॰....

൨൨.“അട്ഠപണ്ണാസരതനം, സോപി അച്ചുഗ്ഗതോ മുനി;
സോഭതേ സതരംസീവ, ഉളുരാജാവ പൂരിതോ.

൨൩.“നവുതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു വിജ്ജതി താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൪.“ഓവദിത്വാ ബഹൂ സത്തേ, സന്താരേത്വാ ബഹൂ ജനേ;
സോപി സത്ഥാ അതുലയസോ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ”തി.

തത്ഥ **ആമണ്ഡോ**തി ആമലകരുക്ഖോ. **ഓവദിത്വാ**തി ഓവാദം ദത്വാ, അനുസാസിത്വാതി അത്ഥോ. **സോപി സത്ഥാ അതുലയസോ**തി സോപി സത്ഥാ അമിതയസോതി അത്ഥോ. “സോ ജഹിത്വാ അമിതയസോ”തിപി പാഠോ, തസ്സ സോ സബ്ബമേവ വുത്തപ്പകാരം വിസേസം ഹിത്വാതി അത്ഥോ.

ഫുസ്സോ കിര സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കുസിനാരായം സേനാരാമേ പരിനിബ്ബായി. ധാതുയോ കിരസ്സ വിത്ഥാരികാ അഹേസും. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

ഫുസ്സബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ അട്ഠാരസമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൧. വിപസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

ഫുസ്സസ്സ ബുദ്ധസ്സ അപരഭാഗേ സാന്തരകപ്പേ തസ്മിഞ്ച കപ്പേ വീതിവത്തേ ഇതോ ഏകനവുതികപ്പേ വിജിതസബ്ബകപ്പോ പരഹിതനിരതസങ്കപ്പോ സബ്ബത്ഥ വിപസ്സീ **വിപസ്സീ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. സോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ അനേകരതനമണിവിസരസമുജ്ജോതിതഭവനേ തുസിതഭവനേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ബന്ധുമതീനഗരേ അനേകബന്ധുമതോ ബന്ധുമതോ രഞ്ഞോ ബന്ധുമതിയാ നാമ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഖേമേ മിഗദായേ മാതുദരതോ അസിതനീരദരാജിതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ നിക്ഖമി. നാമഗ്ഗഹണദിവസേ പനസ്സ ലക്ഖണപാഠകാ ഞാതകാ ച ദിവാ ച രത്തിഞ്ച അന്തരന്തരാ നിമ്മിസസഞ്ജനിതന്ധകാരവിരഹേന വിസുദ്ധം പസ്സന്തി, വിവടേഹി വാ അക്ഖീഹി പസ്സതീതി "വിപസ്സീ"തി നാമമകംസു. "വിചേയ്യ വിചേയ്യ പസ്സതീതി വിപസ്സീ"തി വദന്തി. സോ അട്ഠവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. നന്ദ-സുനന്ദ-സിരിമാനാമകാ തയോ ചസ്സ പാസാദാ അഹേസും.

സുദസ്സനാദേവിപ്പമുഖാനം ഇത്ഥീനം സതസഹസ്സം വീസതി ച സഹസ്സാനി അഹേസും. "സുതനൂ"തിപി സുദസ്സനാ വുച്ചതി. സോ അട്ഠവസ്സസഹസ്സാനം അച്ചയേന ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സുതനുദേവിയാ സമവട്ടക്ഖന്ധേ നാമ തനയേ ജാതേ ആജഞ്ഞരഥേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം പുരിസാനം ചതുരാസീതിസതസഹസ്സാനി അനുപബ്ബജിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ മഹാപുരിസോ അട്ഠമാസം പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുദസ്സനസേട്ഠിധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ കുസുമസമലങ്കതേ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സുജാതേന നാമ യവപാലകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ പാടലിബോധിം സമലങ്കതം ദിസ്വാ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേന തം ഉപാഗമി.

തസ്സാ പന പാടലിയാ സമവട്ടക്ഖന്ധോ തം ദിവസം പണ്ണാസരതനോ ഹുത്വാ അബ്ഭുഗ്ഗതോ സാഖാ പണ്ണാസരതനാ ഉബ്ബേധേന രതനസതം അഹോസി. തംദിവസമേവ സാ പാടലീ കണ്ണികാബദ്ധേഹി വിയ പുപ്ഫേഹി പരമസുരഭിഗന്ധേഹി മൂലതോ പട്ഠായ സബ്ബസഞ്ഛന്നാ അഹോസി. ദിബ്ബഗന്ധോ വായതി, ന കേവലം തദാ അയമേവ പുപ്ഫിതോ, ദസസഹസ്സി ചക്കവാളേസു സബ്ബേ പാടലിയോ പുപ്ഫിതാവ. ന കേവലം പാടലിയോവ, ദസസഹസ്സിചക്കവാളേസു സബ്ബരുക്ഖഗുമ്ബലതായോപി പുപ്ഫിംസു. മഹാസമുദ്ദോപി പഞ്ചവണ്ണേഹി പദുമേഹി കുവലയുപ്പലകുമുദേഹി സഞ്ഛന്നോ സീതലമധുരസലിലോ അഹോസി. സബ്ബമ്പി ച ദസസഹസ്സി ചക്കവാളബ്ഭന്തരം ധജമാലാകുലം അഹോസി. തത്ഥ തത്ഥ പടിമാലാഗുലവിപ്പകിണ്ണം നാനാസുരഭികുസുമസജ്ജിതധരണീതലം ധൂപചുണ്ണന്ധകാരം അഹോസി. തം ഉപഗന്ത്വാ തേപണ്ണാസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയം അധിട്ഠായ - "യാവ ബുദ്ധോ ന ഹോമി, താവ ഇതോ ന ഉട്ഠഹാമീ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ നിസീദി. ഏവം നിസീദിത്വാ സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ മഗ്ഗാനുക്കമേന ചത്താരി മഗ്ഗഞാണാനി മഗ്ഗാനന്തരം ചത്താരി ഫലഞാണാനി ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം ചതുവേസാരജ്ജഞാണാനി ഛ അസാധാരണഞാണാനി ച സകലേ ച

ബുദ്ധഗുണേ ഹത്ഥഗതേ കത്വാ പരിപുണ്ണസങ്കപ്പോ ബോധിപല്ലങ്കേ നിസിന്നോവ -

> ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ. (ധ॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪);
>
> ''അയോഘനഹതസ്സേവ, ജലതോ ജാതവേദസോ;
> അനുപുബ്ബൂപസന്തസ്സ, യഥാ ന ഞായതേ ഗതി.
>
> ''ഏവം സമ്മാ വിമുത്താനം, കാമബന്ധോഘതാരിനം;
> പഞ്ഞാപേതും ഗതീ നത്ഥി, പത്താനം അചലം സുഖ''ന്തി. (ഉദാ॰ ൮൦) -

ഏവം ഉദാനം ഉദാനേത്വാ ബോധിസമീപേയേവ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അത്തനോ വേമാതികസ്സ ഭാതികസ്സ ഖണ്ഡകുമാരസ്സ ച പുരോഹിതപുത്തസ്സ തിസ്സകുമാരസ്സ ച ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ഓലോകേത്വാ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഖേമേ മിഗദായേ ഓതരിത്വാ ഉഭോപി തേ ഉയ്യാനപാലേന പക്കോസാപേത്വാ തേസം പരിവാരാനം മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ അപരിമിതാനം ദേവതാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''ഫുസ്സസ്സ ച അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
വിപസ്സീ നാമ നാമേന, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി ചക്ഖുമാ.

൨. ''അവിജ്ജം സബ്ബം പദാലേത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം;
ധമ്മചക്കം പവത്തേതും, പക്കാമി ബന്ധുമതീപുരം.

൩. ''ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ, ഉഭോ ബോധേസി നായകോ;
ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **പദാലേത്വാ**തി ഭിന്ദിത്വാ, അവിജ്ജന്ധകാരം ഭിന്ദിത്വാതി അത്ഥോ. ''വത്തേത്വാ ചക്കമാരാമേ''തിപി പാഠോ, തസ്സ **ആരാമേ**തി ഖേമേ മിഗദായേതി അത്ഥോ. **ഉഭോ ബോധേസീ**തി അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികം ഖണ്ഡം രാജപുത്തം തിസ്സഞ്ച പുരോഹിതപുത്തന്തി ഉഭോ ബോധേസി. **ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ**തി ദേവതാനം അഭിസമയവസേന ഗണനപരിച്ഛേദോ നത്ഥീതി അത്ഥോ.

അഥാപരേന സമയേന ഖണ്ഡം രാജപുത്തം തിസ്സഞ്ച പുരോഹിതപുത്തം അനുപബ്ബജിതാനി ചതുരാസീതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനി ധമ്മാമതം പായേസി. സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. ''പുനാപരം അമിതയസോ, തത്ഥ സച്ചം പകാസയി;
ചതുരാസീതിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി ഖേമേ മിഗദായേതി അത്ഥോ. ''ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, സമ്ബുദ്ധമനുപബ്ബജു''ന്തി ഏത്ഥ ഏതേ പന ചതുരാസീതിസഹസ്സസങ്ഖാതാ പുരിസാ വിപസ്സിസ്സ കുമാരസ്സ ഉപട്ഠാകപുരിസായേവ. തേ പാതോവ വിപസ്സികുമാരസ്സ ഉപട്ഠാനം ആഗന്ത്വാ കുമാരമദിസ്വാ പാതരാസത്ഥായ ഗന്ത്വാ ഭുത്തപാതരാസാ ''കുഹിം കുമാരോ''തി പുച്ഛിത്വാ തതോ ''ഉയ്യാനഭൂമിം ഗതോ''തി സുത്വാ ''തത്ഥേവ നം ദക്ഖിസ്സാമാ''തി നിക്ഖന്താ നിവത്തമാനം തസ്സ

സാരഥിം ദിസ്വാ "കുമാരോ പബ്ബജിതോ"തി സുത്വാ സുതട്ഠാനേയേവ സബ്ബാഭരണാനി മുഞ്ചിത്വാ അന്തരാപണതോ കാസായാനി വത്ഥാനി ആഹരാപേത്വാ കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ പബ്ബജിംസു. പബ്ബജിത്വാ ച തേ ഗന്ത്വാ മഹാപുരിസം പരിവാരയിംസു.

തതോ വിപസ്സീ ബോധിസത്തോ "പധാനചരിയം ചരന്തോ ആകിണ്ണോ വിഹരാമി, ന ഖോ പനമേതം പാതിരൂപം യഥേവ മം ഇമേ ഗിഹിഭൂതാ പുബ്ബേ പരിവാരേത്വാ ചരന്തി, ഇദാനിപി തഥേവ കിം ഇമിനാ ഗണേനാ"തി ഗണസങ്ഗണികായ ഉക്കണ്ഠിത്വാ "അജ്ജേവ ഗച്ഛാമീ"തി ചിന്തേത്വാ പുന - "അജ്ജ അവേലാ, സചേ പനാഹം അജ്ജ ഗമിസ്സാമി, സബ്ബേപിമേ ജാനിസ്സന്തി, സ്വേവ ഗമിസ്സാമീ"തി ചിന്തേസി. തംദിവസഞ്ച ഉരുവേലഗാമസദിസേ ഏകസ്മിം ഗാമേ ഗാമവാസിനോ മനുസ്സാ സ്വാതനായ സദ്ധിം പരിസായ മഹാപുരിസം നിമന്തയിംസു. തേ തേസം ചതുരാസീതിസഹസ്സാനം മഹാപുരിസസ്സ ച പായാസമേവ പടിയാദയിംസു. അഥ വിപസ്സീ മഹാപുരിസോ പുനദിവസേ വിസാഖപുണ്ണമായ തസ്മിം ഗാമേ തേഹി പബ്ബജിതജനേഹി സദ്ധിം ഭത്തകിച്ചം കത്വാ വസനട്ഠാനമേവ അഗമാസി. തത്ര തേ പബ്ബജിതാ മഹാപുരിസസ്സ വത്തം ദസ്സേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി പവിസിംസു.

ബോധിസത്തോപി പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ നിസിന്നോ ചിന്തേസി - "അയം കാലോ നിക്ഖമിതു"ന്തി നിക്ഖമിത്വാ പണ്ണസാലദ്വാരം പിദഹിത്വാ ബോധിമണ്ഡാഭിമുഖോ പായാസി. തേ കിര പബ്ബജിതാ സായം ബോധിസത്തസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പണ്ണസാലം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ - "അതിവികാലോ ജാതോ ഉപധാരേഥാ"തി വത്വാ പണ്ണസാലദ്വാരം വിവരിത്വാ തം അപസ്സന്താപി "കുഹിം നു ഗതോ മഹാപുരിസോ"തി നാനുബന്ധിംസു. "ഗണവാസേ നിബ്ബിന്നോ ഏകോ വിഹരിതുകാമോ മഞ്ഞേ മഹാപുരിസോ ബുദ്ധഭൂതംയേവ തം പസ്സിസ്സാമാ"തി അന്തോജമ്ബുദീപാഭിമുഖാ ചാരികം പക്കമിംസു. അഥ തേ - "വിപസ്സിനാ കിര ബുദ്ധത്തം പത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തിത"ന്തി സുത്വാ അനുക്കമേന സബ്ബേ തേ പബ്ബജിതാ ബന്ധുമതിയാ രാജധാനിയാ ഖേമേ മിഗദായേ സന്നിപതിംസു. തതോ തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ ചതുരാസീതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. സോ തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. "ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, സമ്ബുദ്ധം അനുപബ്ബജും;
തേസമാരാമപത്താനം, ധമ്മം ദേസേസി ചക്ഖുമാ.

൮. "സബ്ബാകാരേന ഭാസതോ, സുത്വാ ഉപനിസാദിനോ;
തേപി ധമ്മവരം ഗന്ത്വാ, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

തത്ഥ **ചതുരാസീതിസഹസ്സാനി, സമ്ബുദ്ധം അനുപബ്ബജു**ന്തി ഏത്ഥ അനുനാ യോഗതോ സമ്ബുദ്ധന്തി ഉപയോഗവചനം കതന്തി വേദിതബ്ബം, സമ്ബുദ്ധസ്സ പച്ഛാ പബ്ബജിംസൂതി അത്ഥോ. ലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥതോ ഗഹേതബ്ബം. "തത്ഥ ആരാമപത്താന"ന്തിപി പാഠോ. **ഭാസതോതി** വദതോ. **ഉപനിസാദിനോതി** ഗന്ത്വാ ഉപനിസ്സായ ധമ്മദാനം ദദതോതി അത്ഥോ. **തേപീതി** തേ ചതുരാസീതിസഹസ്സസങ്ഖാതാ പബ്ബജിതാ വിപസ്സിസ്സ ഉപട്ഠാകഭൂതാ. **ഗന്ത്വാതി** തസ്സ ധമ്മം ഞത്വാ. ഏവം തേസം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. ഖേമേ

മിഗദായേ വിപസ്സീസമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദ്വേ ച അഗ്ഗസാവകേ അനുപബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം അട്ഠസട്ഠിസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ നിസിന്നോ വിപസ്സീ ഭഗവാ -

> ''ഖന്തീപരമം തപോ തിതിക്ഖാ, നിബ്ബാനം പരമം വദന്തി ബുദ്ധാ;
> ന ഹി പബ്ബജിതോ പരൂപഘാതീ, ന സമണോ ഹോതി പരം വിഹേഠയന്തോ.
>
> ''സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
> സചിത്തപരിയോദപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസനം.
>
> ''അനൂപവാദോ അനൂപഘാതോ, പാതിമോക്ഖേ ച സംവരോ;
> മത്തഞ്ഞുതാ ച ഭത്തസ്മിം, പന്തഞ്ച സയനാസനം;
> അധിചിത്തേ ച ആയോഗോ, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന''ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൩, ൧൮൪, ൧൮൫) -

ഇമം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. ഇമാ പന സബ്ബബുദ്ധാനം പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഗാഥായോ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബം. സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. പുന യമകപാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം സതസഹസ്സാനം ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യദാ പന വിപസ്സിസ്സ വേമാതികാ തയോ ഭാതരോ പച്ചന്തം വൂപസമേത്വാ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനകിരിയായ ലദ്ധവരാ ഹുത്വാ അത്തനോ നഗരം നേത്വാ ഉപട്ഠഹന്താ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ പബ്ബജിംസു. തേസം അസീതിസതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ ഭഗവാ ഖേമേ മിഗദായേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. ''സന്നിപാതാ തയോ ആസും, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. ''അട്ഠസട്ഠിസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൯. ''അസീതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
തത്ഥ ഭിക്ഖുഗണമജ്ഝേ, സമ്ബുദ്ധോ അതിരോചതീ''തി.

തത്ഥ **അട്ഠസട്ഠിസതസഹസ്സാന**ന്തി അട്ഠസട്ഠിസഹസ്സാധികാനം സതസഹസ്സഭിക്ഖൂനന്തി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി തത്ഥ ഖേമേ മിഗദായേ. **ഭിക്ഖുഗണമജ്ഝേ**തി ഭിക്ഖുഗണസ്സ മജ്ഝേ. ''തസ്സ ഭിക്ഖുഗണമജ്ഝേ''തിപി പാഠോ, തസ്സ ഭിക്ഖുഗണസ്സ മജ്ഝേതി അത്ഥോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ അതുലോ നാമ നാഗരാജാ ഹുത്വാ അനേകനാഗകോടിസതസഹസ്സപരിവാരോ ഹുത്വാ സപരിവാരസ്സ ദസബലസ്സ അസമബലസീലസ്സ കരുണാസീതലഹദയസ്സ സക്കാരകരണത്ഥം സത്തരതനമയം ചന്ദമണ്ഡലസങ്കാസം ദട്ഠബ്ബസാരമണ്ഡം മണ്ഡപം കാരേത്വാ തത്ഥ നിസീദാപേത്വാ സത്താഹം ദിബ്ബവിഭവാനുരൂപം മഹാദാനം ദത്വാ സത്തരതനഖചിതം മഹാരഹം സുവണ്ണമയം നാനാമണിജുതിവിസരസമുജ്ജലം പീഠം ഭഗവതോ അദാസി. തദാ നം

പീഠാനുമോദനാവസാനേ "ഇതോ അയം ഏകനവുതികപ്പേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൧൦. "അഹം തേന സമയേന, നാഗരാജാ മഹിദ്ധികോ;
അതുലോ നാമ നാമേന, പുഞ്ഞവന്തോ ജുതിന്ധരോ.

൧൧. "നേകാനം നാഗകോടീനം, പരിവാരേത്വാനഹം തദാ;
വജ്ജന്തോ ദിബ്ബതുരിയേഹി, ലോകജേട്ഠം ഉപാഗമിം.

൧൨. "ഉപസങ്കമിത്വാ സമ്ബുദ്ധം, വിപസ്സിം ലോകനായകം;
മണിമുത്തരതനഖചിതം, സബ്ബാഭരണഭൂസിതം;
നിമന്തേത്വാ ധമ്മരാജസ്സ, സുവണ്ണപീഠമദാസഹം.

൧൩. "സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ നിസീദിയ;
ഏകനവുതിതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൪. "അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ, നിക്ഖമിത്വാ തഥാഗതോ;
പധാനം പദഹിത്വാന, കത്വാ ദുക്കരകാരികം.

൧൫. "അജപാലരുക്ഖമൂലസ്മിം, നിസീദിത്വാ തഥാഗതോ;
തത്ഥ പായാസം പഗ്ഗയ്ഹ, നേരഞ്ജരമുപേഹിതി.

൧൬. "നേരഞ്ജരായ തീരമ്ഹി, പായാസം അദ സോ ജിനോ;
പടിയത്തവരമഗ്ഗേന, ബോധിമൂലമുപേഹിതി.

൧൭. "തതോ പദക്ഖിണം കത്വാ, ബോധിമണ്ഡം അനുത്തരോ;
അസ്സത്ഥമൂലേ സമ്ബോധിം, ബുജ്ഝിസ്സതി മഹായസോ.

൧൮. "ഇമസ്സ ജനികാ മാതാ, മായാ നാമ ഭവിസ്സതി;
പിതാ സുദ്ധോദനോ നാമ, അയം ഹേസ്സതി ഗോതമോ.

൧൯. "അനാസവാ വീതരാഗാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
കോലിതോ ഉപതിസ്സോ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവകാ;
ആനന്ദോ നാമുപട്ഠാകോ, ഉപട്ഠിസ്സതിമം ജിനം.

൨൦. "ഖേമാ ഉപ്പലവണ്ണാ ച, അഗ്ഗാ ഹേസ്സന്തി സാവികാ;
അനാസവാ വീതരാഗാ, സന്തചിത്താ സമാഹിതാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, അസ്സത്ഥോതി പവുച്ചതി...പേ॰....

൨൧. "തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ"തി.

തത്ഥ **പുഞ്ഞവന്തോ**തി പുഞ്ഞവാ, സമുപചിതപുഞ്ഞസഞ്ചയോതി അത്ഥോ. **ജുതിന്ധരോ**തി പഭായുത്തോ. **നേകാനം നാഗകോടീന**ന്തി അനേകാഹി നാഗകോടീഹി, കരണത്ഥേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. **പരിവാരേത്വാനാ**തി ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. **വജ്ജന്തോ**തി വാദേന്തോ താളേന്തോ. **മണിമുത്തരതനഖചിത**ന്തി മണിമുത്താദീഹി വിവിധേഹി രതനേഹി ഖചിതന്തി അത്ഥോ. **സബ്ബാഭരണഭൂസിത**ന്തി സബ്ബാഭരണേഹി വാളരൂപാദീഹി രതനമയേഹി മണ്ഡിതന്തി അത്ഥോ. **സുവണ്ണപീഠ**ന്തി സുവണ്ണമയം പീഠം. **അദാസഹ**ന്തി അദാസിം അഹം.

തസ്സ പന വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ ബന്ധുമതീ നാമ നഗരം അഹോസി. ബന്ധുമാ നാമ രാജാ പിതാ, ബന്ധുമതീ നാമ മാതാ, ഖണ്ഡോ ച തിസ്സോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, അസോകോ നാമുപട്ഠാകോ, ചന്ദാ ച ചന്ദമിത്താ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, പാടലിരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, സരീരപ്പഭാ സബ്ബകാലം സത്ത യോജനാനി ഫരിത്വാ അട്ഠാസി അസീതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, സുതനു നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, സമവട്ടക്ഖന്ധോ നാമസ്സ പുത്തോ, ആജഞ്ഞരഥേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൨൭."നഗരം ബന്ധുമതീ നാമ, ബന്ധുമാ നാമ ഖത്തിയോ;
മാതാ ബന്ധുമതീ നാമ, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ.

൨൮."ഖണ്ഡോ ച തിസ്സനാമോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
അസോകോ നാമുപട്ഠാകോ, വിപസ്സിസ്സ മഹേസിനോ.

൨൯."ചന്ദാ ച ചന്ദമിത്താ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, പാടലീതി പവുച്ചതി.

൩൦."അസീതിഹത്ഥമുബ്ബേധോ, വിപസ്സീ ലോകനായകോ;
പഭാ നിദ്ധാവതീ തസ്സ, സമന്താ സത്തയോജനേ.

൩൧."അസീതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു ബുദ്ധസ്സ താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൩൨."ബഹുദേവമനുസ്സാനം, ബന്ധനാ പരിമോചയി;
മഗ്ഗാമഗ്ഗഞ്ച ആചിക്ഖി, അവസേസപുഥുജ്ജനേ.

൩൩."ആലോകം ദസ്സയിത്വാന, ദേസേത്വാ അമതം പദം;
ജലിത്വാ അഗ്ഗിക്ഖന്ധോവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൩൪."ഇദ്ധിവരം പുഞ്ഞവരം, ലക്ഖണഞ്ച കുസുമിതം;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ"തി.

തത്ഥ **ബന്ധനാ**തി ദേവമനുസ്സേ കാമരാഗസംയോജനാദിബന്ധനാ മോചേസി, വികാസേസീതി അത്ഥോ. **മഗ്ഗാമഗ്ഗഞ്ച ആചിക്ഖീ**തി "അമതാധിഗമായ അയം മഗ്ഗോ ഉച്ഛേദസസ്സതദിട്ഠിവിരഹിതാ മജ്ഝിമാ പടിപദാ മഗ്ഗോ കായകിലമഥാദികോ നായം മഗ്ഗോ"തി സേസപുഥുജ്ജനേ ആചിക്ഖീതി അത്ഥോ. **ആലോകം ദസ്സയിത്വാനാ**തി മഗ്ഗഞാണാലോകം വിപസ്സനാഞാണാലോകഞ്ച ദസ്സയിത്വാ. **ലക്ഖണഞ്ച കുസുമിത**ന്തി ചിത്തലക്ഖണാദീഹി ഫുല്ലിതം മണ്ഡിതം ഭഗവതോ സരീരന്തി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഗാഥാസു ഉത്താനമേവാതി.

വിപസ്സീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഏകൂനവീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൨. സിഖീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

വിപസ്സിസ്സ അപരഭാഗേ അന്തരഹിതേ ച തസ്മിം കപ്പേ തതോ പരം ഏകൂനസട്ഠിയാ കപ്പേസു ബുദ്ധാ ലോകേ ന ഉപ്പജ്ജിംസു. അപഗതബുദ്ധാലോകോ അഹോസി. കിലേസദേവപുത്തമാരാനം ഏകരജ്ജം അപഗതകണ്ടകം അഹോസി. ഇതോ പന ഏകത്തിംസകപ്പേ സിനിദ്ധസുക്ഖസാരദാരുപചിതോ പഹൂതസപ്പിസിത്തോ നിധൂമോ സിഖീ വിയ **സിഖീ** ച **വേസ്സഭൂ** ചാതി ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിംസു. തത്ഥ **സിഖീ** പന ഭഗവാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ കുസലകരണവതീ അരുണവതീനഗരേ പരമഗുണവതോ അരുണവതോ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ രത്തകനകപടിബിമ്ബരുചിരപ്പഭായ പഭാവതിയാ നാമ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസ മാസേ വീതിനാമേത്വാ നിസഭുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. നേമിത്തികാ പനസ്സ നാമം കരോന്താ ഉണ്ഹീസസ്സ സിഖാ വിയ ഉഗ്ഗതത്താ ''സിഖീ''തി നാമമകംസു. സോ സത്തവസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. സുചന്ദകസിരീഗിരിയസനാരിവസഭ നാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സബ്ബകാമാദേവിപ്പമുഖാനി ചതുവീസതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സബ്ബകാമാദേവിയാ ഗുണഗണാതുലേ അതുലേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ഹത്ഥിയാനേന ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം സത്തതിപുരിസസതസഹസ്സാനി അനുപബ്ബജിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ അട്ഠമാസം പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ ഗണസങ്ഗണികം പഹായ സുദസ്സനനിഗമേ പിയദസ്സീസേട്ഠിനോ ധീതുയാ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ തരുണഖദിരവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ അനോമദസ്സിനാ നാമ താപസേന ദിന്നാ അട്ഠ കുസതിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ പുണ്ഡരീകബോധിം ഉപസങ്കമി. തസ്സാ കിര പുണ്ഡരീകബോധിയാപി പാടലിയാ പമാണമേവ പമാണം അഹോസി. തംദിവസമേവ സോ പണ്ണാസരതനക്ഖന്ധോ ഹുത്വാ അബ്ഭുഗ്ഗതോ, സാഖാപിസ്സ പണ്ണാസരതനമത്താവ. സോ ദിബ്ബേഹി ഗന്ധേഹി പുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നോ അഹോസി. ന കേവലം പുപ്ഫേഹേവ, ഫലേഹിപി സഞ്ഛന്നോ അഹോസി. തസ്സ ഏകപസ്സതോ തരുണാനി ഫലാനി ഏകതോ മജ്ഝിമാനി ഏകതോ നാതിപക്കാനി ഏകതോ പക്ഖിത്തദിബ്ബോജാനി വിയ സുരസാനി വണ്ണഗന്ധരസസമ്പന്നാനി തതോ തതോ ഓലമ്ബന്തി. യഥാ ച സോ , ഏവം ദസസഹസ്സിചക്കവാളേസു പുപ്ഫൂപഗാ രുക്ഖാ പുപ്ഫേഹി ഫലൂപഗാ രുക്ഖാ ഫലേഹി പടിമണ്ഡിതാ അഹേസും.

സോ തത്ഥ ചതുവീസതിഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠായ നിസീദി. ഏവം നിസീദിത്വാ ഛത്തിംസ യോജനവിത്ഥതം സമാരം മാരബലം വിധമിത്വാ സമ്ബോധിം പാപുണിത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ ബോധിസമീപേയേവ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ ബ്രഹ്മായാചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം സത്തതിയാ ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ സുരപഥേന ഗന്ത്വാ വിവിധാവരണവതിയാ അരുണവതിയാ രാജധാനിയാ സമീപേ മിഗാജിനുയ്യാനേ

ഓതരിത്വാ തേഹി മുനിഗണേഹി പരിവുതോ തേസം മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ കോടിസതസഹസ്സാനം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. "വിപസ്സിസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
സിഖിവ്ഹയോ ആസി ജിനോ, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ.

൨. "മാരസേനം പമദ്ദിത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം;
ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, അനുകമ്പായ പാണിനം.

൩. "ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, സിഖിമ്ഹി ജിനപുങ്ഗവേ;
കോടിസതസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

പുനപി അരുണവതിയാ രാജധാനിയാ സമീപേയേവ അഭിഭൂരാജപുത്തസ്സ ച സമ്ഭവരാജപുത്തസ്സ ചാതി ദ്വിന്നം സപരിവാരാനം ധമ്മം ദേസേത്വാ നവുതികോടിസഹസ്സാനി ധമ്മാമതം പായേസി. സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൪. "അപരമ്പി ധമ്മം ദേസേന്തേ, ഗണസേട്ഠേ നരുത്തമേ;
നവുത്തികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

യദാ പന സൂരിയവതീനഗരദ്വാരേ ചമ്പകരുക്ഖമൂലേ തിത്ഥിയമദമാനഭഞ്ജനത്ഥം സബ്ബജനബന്ധനമോക്ഖത്ഥഞ്ച യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തോ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി , തദാ അസീതികോടിസഹസ്സാനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. "യമകപാടിഹാരിയഞ്ച , ദസ്സയന്തേ സദേവകേ;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ"തി.

അഭിഭുനാ ച സമ്ഭവേന ച രാജപുത്തേന സദ്ധിം പബ്ബജിതാനം അരഹന്താനം സതസഹസ്സാനം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി, അരുണവതീനഗരേ ഞാതിസമാഗമേ പബ്ബജിതാനം അസീതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം മജ്ഝേ നിസീദിത്വാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. ധനഞ്ജയനഗരേ ധനപാലകനാഗവിനയനസമയേ പബ്ബജിതാനം സത്തതിയാ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം മജ്ഝേ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൬. "സന്നിപാതാ തയോ ആസും, സിഖിസ്സാപി മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൭. "ഭിക്ഖുസതസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;
അസീതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൮. "സത്തതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം , തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
അനുപലിത്തോ പദുമംവ, തോയമ്ഹി സമ്പവഡ്ഢിത"ന്തി.

തത്ഥ **അനുപലിത്തോ പദുമംവാ**തി തോയേ ജാതം തോയേവ വഡ്ഢിതം പദുമം വിയ തോയേന അനുപലിത്തം, സോപി ഭിക്ഖുസന്നിപാതോ ലോകേ

ജാതോപി ലോകധമ്മേഹി അനുപലിത്തോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

തദാ കിര അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ കത്ഥചി അസംസട്ഠോ പരിഭുത്തനഗരേ അരിന്ദമോ നാമ രാജാ ഹുത്വാ സിഖിമ്ഹി സത്ഥരി പരിഭുത്തനഗരമനുപ്പത്തേ സപരിവാരോ രാജാ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പസാദവഡ്ഢിതഹദയനയനസോതോ ദസബലസ്സ അമലചരണകമലയുഗളേസു സപരിവാരോ സിരസാ അഭിവന്ദിത്വാ ദസബലം നിമന്തേത്വാ സത്താഹം ഇസ്സരിയകുലവിഭവസദ്ധാനുരൂപം മഹാദാനം ദത്വാ ദുസ്സഭണ്ഡാഗാരദ്വാരാനി വിവരാപേത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മഹഗ്ഘാനി വത്ഥാനി അദാസി. അത്തനോ ച ബലരൂപലക്ഖണജവസമ്പന്നഹേമജാലമാലാസമലങ്കതം നവകനകരുചിരദണ്ഡകോസചാമരയുഗവിരാജിതം വിപുലമുദുകണ്ണം ചന്ദരാജിവിരാജിതവദനസോഭം ഏരാവണവാരണമിവ അരിവാരണം വരവാരണം ദത്വാ വാരണപ്പമാണമേവ കത്വാ കപ്പിയഭണ്ഡഞ്ച അദാസി. സോപി നം സത്ഥാ - ''ഇതോ ഏകത്തിംസകപ്പേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൯. ''അഹം തേന സമയേന, അരിന്ദമോ നാമ ഖത്തിയോ;
സമ്ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം, അന്നപാനേന തപ്പയിം.

൧൦. ''ബഹും ദുസ്സവരം ദത്വാ, ദുസ്സകോടിം അനപ്പകം;
അലങ്കതം ഹത്ഥിയാനം, സമ്ബുദ്ധസ്സ അദാസഹം.

൧൧. ''ഹത്ഥിയാനം നിമ്മിനിത്വാ, കപ്പിയം ഉപനാമയിം;
പൂരയിം മാനസം മയ്ഹം, നിച്ചം ദള്ഹമുപട്ഠിതം.

൧൨. ''സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സിഖീ ലോകഗ്ഗനായകോ;
ഏകത്തിംസേ ഇതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩. ''അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൪. ''തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ''തി.

തത്ഥ **നിമ്മിനിത്വാ**തി തസ്സ ഹത്ഥിനോ പമാണേന തുലയിത്വാ. **കപ്പിയ**ന്തി കപ്പിയഭണ്ഡം, ഭിക്ഖൂനം യം ഭണ്ഡം കപ്പതി ഗഹേതും, തം കപ്പിയഭണ്ഡം നാമ. **പൂരയിം മാനസം മയ്ഹ**ന്തി മമ ചിത്തം ദാനപീതിയാ പൂരയിം, മയ്ഹം ഹാസുപ്പാദനസമത്ഥം അകാസിന്തി അത്ഥോ. **നിച്ചം ദള്ഹമുപട്ഠിത**ന്തി നിച്ചകാലം ദാനം ദസ്സാമീ''തി ദാനവസേന ദള്ഹം ഉപട്ഠിതം ചിത്തന്തി അത്ഥോ.

തസ്സ പന ഭഗവതോ നഗരം അരുണവതീ നാമ അഹോസി. അരുണവാ നാമ രാജാ പിതാ, പഭാവതീ നാമ മാതാ, അഭിഭൂ ച സമ്ഭവോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, ഖേമങ്കരോ നാമുപട്ഠാകോ, സഖിലാ ച മദുമാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, പുണ്ഡരീകരുക്ഖോ ബോധി, സരീരഞ്ചസ്സ സത്തതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി . സരീരപ്പഭാ നിച്ചകാലം യോജനത്തയം ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. സത്തതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, സബ്ബകാമാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, അതുലോ നാമസ്സ പുത്തോ, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൫. ''നഗരം അരുണവതീ നാമ, അരുണോ നാമ ഖത്തിയോ;

പഭാവതീ നാമ ജനികാ, സിഖിസ്സാപി മഹേസിനോ.

൨൦. ‘‘അഭിഭൂ സമ്ഭവോ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
ഖേമങ്കരോ നാമുപട്ഠാകോ, സിഖിസ്സാപി മഹേസിനോ.

൨൧. ‘‘സഖിലാ ച പദുമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, പുണ്ഡരീകോതി വുച്ചതി.

൨൨. ‘‘സിരിവഡ്ഢോ ച നന്ദോ ച, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠകാ;
ചിത്താ ചേവ സുഗുത്താ ച, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠികാ.

൨൩. ‘‘ഉച്ചത്തനേന സോ ബുദ്ധോ, സത്തതിഹത്ഥമുഗ്ഗതോ;
കഞ്ചനഗ്ഘിയസങ്കാസോ, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണോ.

൨൪. ‘‘തസ്സാപി ബ്യാമപ്പഭാ കായാ, ദിവാരത്തിം നിരന്തരം;
ദിസോദിസം നിച്ഛരന്തി, തീണി യോജനസോ പഭാ.

൨൫. ‘‘സത്തതിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു തസ്സ മഹേസിനോ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൬. ‘‘ധമ്മമേഘം പവസ്സേത്വാ, തേമയിത്വാ സദേവകേ;
ഖേമന്തം പാപയിത്വാന, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൭. ‘‘അനുബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം, ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണം;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ’’തി.

തത്ഥ **പുണ്ഡരീകോ**തി സേതമ്ബരുക്ഖോ. **തീണി യോജനസോ പഭാ**തി തീണി യോജനാനി പഭാ നിച്ഛരന്തീതി അത്ഥോ. **ധമ്മമേഘ**ന്തി ധമ്മവസ്സം, ധമ്മവസ്സനകോ ബുദ്ധമേഘോ. **തേമയിത്വാ**തി ധമ്മകഥാസലിലേന തേമേത്വാ, സിഞ്ചിത്വാതി അത്ഥോ. **സദേവകേ**തി സദേവകേ സത്തേ. **ഖേമന്ത**ന്തി ഖേമന്തം നിബ്ബാനം . **അനുബ്യഞ്ജനസമ്പന്ന**ന്തി തമ്ബനഖതുങ്ഗനാസവട്ടങ്ഗുലിതാദീഹി അസീതിയാ അനുബ്യഞ്ജനേഹി സമ്പന്നം, ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം ഭഗവതോ സരീരന്തി അത്ഥോ. സിഖീ കിര സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ സീലവതീനഗരേ അസ്സാരാമേ പരിനിബ്ബായി.

‘‘സിഖീവ ലോകേ തപസാ ജലിത്വാ, സിഖീവ മേഘാഗമനേ നദിത്വാ;
സിഖീ മഹേസിന്ധനവിപ്പഹീനോ, സിഖീവ സന്തിം സുഗതോ ഗതോ സോ’’.

സിഖിസ്സ കിര ഭഗവതോ ധാതുയോ ഏകഗ്ഘനാവ ഹുത്വാ അട്ഠംസു ന വിപ്പകിരിംസു. സകലജമ്ബുദീപവാസിനോ പന മനുസ്സാ തിയോജനുബ്ബേധം സത്തരതനമയം ഹിമഗിരിസദിസസോഭം ഥൂപമകംസു. സേസമേത്ഥ ഗാഥാസു പാകടമേവാതി.

സിഖീബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ വീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൩. വേസ്സഭൂബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

സിഖിസ്സ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ അപരഭാഗേ അന്തരഹിതേ തസ്സ സാസനേ സത്തതിവസ്സസഹസ്സായുകാ മനുസ്സാ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ ദസവസ്സായുകാ അഹേസും. പുന വഡ്ഢിത്വാ അപരിമിതായുകാ ഹുത്വാ അനുക്കമേന പരിഹായിത്വാ സട്ഠിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. തദാ വിജിതമനോഭൂ സബ്ബലോകാഭിഭൂ സയമ്ഭൂ **വേസ്സഭൂ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. സോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ അനോമനഗരേ സുപ്പതീതസ്സ സുപ്പതീതസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ സീലവതിയാ യസവതിയാ നാമ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന അനുപമുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ജായമാനോവ ജനം തോസേന്തോ വസഭനാദം നദി. തസ്മാ വസഭനാദഹേതുത്താ തസ്സ നാമഗ്ഗഹണദിവസേ ''വേസ്സഭൂ''തി നാമമകംസു . സോ ഛബ്ബസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. രുചി-സുരുചി-രതിവഡ്ഢനനാമകാ തയോ പാസാദാ തസ്സ അഹേസും. സുചിത്താദേവിപ്പമുഖാനി തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സുചിത്തായ നാമ ദേവിയാ സുപ്പബുദ്ധേ നാമ കുമാരേ ഉപ്പന്നേ സുവണ്ണസിവികായ ഉയ്യാനദസ്സനത്ഥായ ഗന്ത്വാ ദേവദത്താനി കാസായാനി ഗഹേത്വാ പബ്ബജി. തം സത്തത്തിംസസഹസ്സാനി അനുപബ്ബജിംസു. അഥ സോ തേഹി പരിവുതോ ഛ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുചിത്തനിഗമേ സന്ദിസ്സമാനസരീരായ സിരിവഡ്ഢനായ നാമ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ നരിന്ദനാഗരാജേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ സാലബോധിം പദക്ഖിണതോ ഉപാഗമി. തസ്സാപി സാലസ്സ തദേവ പാടലിയാ പമാണമേവ പമാണം അഹോസി. തഥേവ പുപ്ഫഫലസിരിവിഭവോ വേദിതബ്ബോ. സോ സാലമൂലമുപഗന്ത്വാ ചത്താലീസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ വിഗതനീവരണം സബ്ബകാമമദാവരണം അനാവരണഞാണം പടിലഭിത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം തഥേവ വീതിനാമേത്വാ അത്തനോ കനിട്ഠഭാതികസ്സ സോണകുമാരസ്സ ഉത്തരകുമാരസ്സ ച ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ദേവപഥേന ഗന്ത്വാ അനോമനഗരസമീപേ അരുണുയ്യാനേ ഓതരിത്വാ ഉയ്യാനപാലേന കുമാരേ പക്കോസാപേത്വാ തേസം സപരിവാരാനം മജ്ഝേ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ അസീതിയാ കോടിസഹസ്സാനം പഠമോ അഭിസമയോ അഹോസി.

പുന ജനപദചാരികം ചരന്തോ ഭഗവാ തത്ഥ തത്ഥ ധമ്മം ദേസേന്തോ സത്തതിയാ കോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. അനോമനഗരേയേവ ദിട്ഠിജാലം ഭിന്ദന്തോ തിത്ഥിയമാനദ്ധജം പാതേന്തോ മാനമദം വിദ്ധംസേന്തോ ധമ്മദ്ധജം സമുസ്സയന്തോ നവുതിയോജനവിത്ഥതായ മനുസ്സപരിസായ പരിമാണരഹിതായ ദേവപരിസായ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ ദേവമനുസ്സേ പസാദേത്വാ സട്ഠികോടിയോ

ധമ്മാമതേന തപ്പേസി, സോ തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. “തത്ഥേവ മണ്ഡകപ്പമ്ഹി, അസമോ അപ്പടിപുഗ്ഗലോ;
വേസ്സഭൂ നാമ നാമേന, ലോകേ ഉപ്പജ്ജി നായകോ.

൨. “ആദിത്തം വത രാഗഗ്ഗി, തണ്ഹാനം വിജിതം തദാ;
നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൩. “ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, വേസ്സഭൂലോകനായകേ;
അസീതികോടിസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹു.

൪. “പക്കന്തേ ചാരികം രട്ഠേ, ലോകജേട്ഠേ നരാസഭേ;
സത്തതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൫. “മഹാദിട്ഠിം വിനോദേന്തോ, പാടിഹേരം കരോതി സോ;
സമാഗതാ നരമരൂ, ദസസഹസ്സീ സദേവകേ.

൬. “മഹാഅച്ഛരിയം ദിസ്വാ, അബ്ഭുതം ലോമഹംസനം;
ദേവാ ചേവ മനുസ്സാ ച, ബുജ്ഝരേ സട്ഠികോടിയോ”തി.

തത്ഥ **ആദിത്ത**ന്തി സകലമിദം ലോകത്തയം സമ്പദിത്തം. **രാഗഗ്ഗീ**തി രാഗേന. **തണ്ഹാനം വിജിത**ന്തി തണ്ഹാനം വിജിതം രട്ഠം വസവത്തിട്ഠാനന്തി ഏവം ഞത്വാതി അത്ഥോ. **നാഗോവ ബന്ധനം ഛേത്വാ**തി ഹത്ഥീ വിയ പൂതിലതാബന്ധനം ഛിന്ദിത്വാ സമ്ബോധിം പത്തോ അധിഗതോ. **ദസസഹസ്സീ**തി ദസസഹസ്സിയം. **സദേവകേ**തി സദേവകേ ലോകേ. **ബുജ്ഝരേ**തി ബുജ്ഝിംസു.

സോണുത്തരാനം പന ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം സമാഗമേ പബ്ബജിതാനം അസീതിയാ അരഹന്തസഹസ്സാനം മജ്ഝേ മാഘപുണ്ണമായം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ പഠമോ സന്നിപാതോ അഹോസി. യദാ പന വേസ്സഭുനാ സബ്ബലോകാഭിഭുനാ സഹ പബ്ബജിതാ സത്തത്തിംസസഹസ്സസങ്ഖാ ഭിക്ഖൂ ഗണതോ ഓഹീനസമയേ പക്കന്താ, തേ വേസ്സഭുസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ധമ്മചക്കപ്പവത്തിം സുത്വാ സോരേയ്യം നാമ നഗരം ആഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അദ്ദസംസു. തേസം ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേത്വാ സബ്ബേവ തേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതായ പരിസായ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ ദുതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി.

യദാ പന നാരിവാഹനനഗരേ ഉപസന്തോ നാമ രാജപുത്തോ രജ്ജം കാരേസി, തസ്സാനുകമ്പായ ഭഗവാ തത്ഥ അഗമാസി, സോപി ഭഗവതോ ആഗമനം സുത്വാ സപരിവാരോ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ നിമന്തേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നഹദയോ പബ്ബജി. തം സട്ഠിസഹസ്സസങ്ഖാ പുരിസാ അനുപബ്ബജിംസു. തേ തേന സദ്ധിം അരഹത്തം പാപുണിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ വേസ്സഭൂ ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി, സോ തതിയോ സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൭. “സന്നിപാതാ തയോ ആസും, വേസ്സഭുസ്സ മഹേസിനോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. “അസീതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, പഠമോ ആസി സമാഗമോ;

സത്തതിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, ദുതിയോ ആസി സമാഗമോ.

൯. “സട്ഠിഭിക്ഖുസഹസ്സാനം , തതിയോ ആസി സമാഗമോ;
ജരാദിഭയതീതാനം, ഓരസാനം മഹേസിനോ”തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ സരഭവതീനഗരേ പരമപിയദസ്സനോ സുദസ്സനോ നാമ രാജാ ഹുത്വാ വേസ്സഭുമ്ഹി ലോകനായകേ സരഭനഗരമുപഗതേ തസ്സ ധമ്മം സുത്വാ പസന്നഹദയോ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം ജലജാമലാവികലകമലമകുലസദിസമഞ്ജലിം സിരസി കത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ സചീവരം മഹാദാനം ദത്വാ തത്ഥേവ ഭഗവതോ നിവാസത്ഥായ ഗന്ധകുടിം കത്വാ തം പരിക്ഖിപിത്വാ വിഹാരസഹസ്സം കാരേത്വാ സബ്ബഞ്ച വിഭവജാതം ഭഗവതോ സാസനേ പരിച്ചജിത്വാ തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ആചാരഗുണസമ്പന്നോ തേരസധുതഗുണേസു നിരതോ ബോധിസമ്ഭാരപരിയേസനായ രതോ ബുദ്ധസാസനാഭിരതോ വിഹാസി. സോപി തം ഭഗവാ ബ്യാകാസി - “അനാഗതേ ഇതോ ഏകത്തിംസകപ്പേ അയം ഗോതമോ നാമ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി. തേന വുത്തം -

൧൦. “അഹം തേന സമയേന, സുദസ്സനോ നാമ ഖത്തിയോ;
നിമന്തേത്വാ മഹാവീരം, ദാനം ദത്വാ മഹാരഹം;
അന്നപാനേന വത്ഥേന, സസങ്ഘം ജിനപൂജയിം.

൧൧. “തസ്സ ബുദ്ധസ്സ അസമസ്സ, ചക്കം വത്തിതമുത്തമം;
സുത്വാന പണിതം ധമ്മം, പബ്ബജ്ജമഭിരോചയിം.

൧൨. “മഹാദാനം പവത്തേത്വാ, രത്തിന്ദിവമതന്ദിതോ;
പബ്ബജ്ജം ഗുണസമ്പന്നം, പബ്ബജിം ജിനസന്തികേ.

൧൩. “ആചാരഗുണസമ്പന്നോ, വത്തസീലസമാഹിതോ;
സബ്ബഞ്ഞുതം ഗവേസന്തോ, രമാമി ജിനസാസനേ.

൧൪. “സദ്ധാപീതിം ഉപഗന്ത്വാ, ബുദ്ധം വന്ദാമി സത്ഥരം;
പീതി ഉപ്പജ്ജതി മയ്ഹം, ബോധിയായേവ കാരണാ.

൧൫. “അനിവത്തമാനസം ഞത്വാ, സമ്ബുദ്ധോ ഏതദബ്രവി;
ഏകത്തിംസേ ഇതോ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൬. “അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖം ഇമം.
൧൭. “തസ്സാഹം വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ”തി.

തത്ഥ **ചക്കം വത്തിത**ന്തി ധമ്മചക്കം പവത്തിതം. **പണീതം ധമ്മ**ന്തി ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം. **പബ്ബജ്ജം ഗുണസമ്പന്ന**ന്തി ഞത്വാ പബ്ബജിന്തി അത്ഥോ. **വത്തസീലസമാഹിതോ**തി വത്തേസു ച സീലേസു ച സമാഹിതോ. തേസം തേസം പൂരണേ സമാഹിതോതി അത്ഥോ. **രമാമീ**തി അഭിരമിം. **സദ്ധാപീതി**ന്തി സദ്ധഞ്ച പീതിഞ്ച ഉപഗന്ത്വാ. **വന്ദാമീ**തി അഭിവന്ദിം, അതീതത്ഥേ വത്തമാനവചനം ദട്ഠബ്ബം. **സത്ഥര**ന്തി സത്ഥാരം. **അനിവത്തമാനസ**ന്തി അനോസക്കിയമാനമാനസം.

തസ്സ പന ഭഗവതോ അനോമം നാമ നഗരം അഹോസി. സുപ്പതീതോ നാമസ്സ പിതാ ഖത്തിയോ, യസവതീ നാമ മാതാ, സോണോ ച ഉത്തരോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, ഉപസന്തോ നാമുപട്ഠാകോ, രാമാ ച സമാലാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, സാലരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം സട്ഠിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി. സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, സുചിത്താ നാമസ്സ ഭരിയാ, സുപ്പബുദ്ധോ നാമസ്സ പുത്തോ, സുവണ്ണസിവികായ നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

ഫ്വ്യ. ''അനോമം നാമ നഗരം, സുപ്പതീതോ നാമ ഖത്തിയോ;
മാതാ യസവതീ നാമ, വേസ്സഭുസ്സ മഹേസിനോ.

വന്‍. ''സോണോ ച ഉത്തരോ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
ഉപസന്തോ നാമുപട്ഠാകോ, വേസ്സഭുസ്സ മഹേസിനോ.

വര്‍. ''രാമാ ചേവ സമാലാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, മഹാസാലോതി വുച്ചതി.

വ൫. ''സോത്ഥികോ ചേവ രമ്മോ ച, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠകാ;
ഗോതമീ സിരിമാ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗുപട്ഠികാ.

വന്റ്യ. ''സട്ഠിരതനമുബ്ബേധോ, ഹേമയൂപസമൂപമോ;
കായാ നിച്ഛരതീ രസ്മി, രത്തിംവ പബ്ബതേ സിഖീ.

വ൬. ''സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു തസ്സ മഹേസിനോ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി, ജനതം ബഹും.

വ്വ്യ. ''ധമ്മം വിത്ഥാരികം കത്വാ, വിഭജിത്വാ മഹാജനം;
ധമ്മനാവം ഠപേത്വാന, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

വണ്‍. ''ദസ്സനേയ്യം സബ്ബജനം, വിഹാരം ഇരിയാപഥം;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ''തി.

തത്ഥ **ഹേമയൂപസമൂപമോ**തി സുവണ്ണത്ഥമ്ഭസദിസോതി അത്ഥോ. **നിച്ഛരതീ**തി ഇതോ ചിതോ ച സന്ധാവതി. **രസ്മീ**തി പഭാരസ്മി. **രത്തിംവ പബ്ബതേ സിഖീ**തി രത്തിയം പബ്ബതമത്ഥകേ അഗ്ഗി വിയ. രംസിവിജ്ജോതാ തസ്സ കായേതി അത്ഥോ. **വിഭജിത്വാ**തി വിഭാഗം കത്വാ, ഉഗ്ഘടിതാദിവസേന സോതാപന്നാദിവസേന ചാതി അത്ഥോ. **ധമ്മനാവ**ന്തി അട്ഠങ്ഗമഗ്ഗസങ്ഖാതം ധമ്മനാവം, ചതുരോഘനിത്ഥരണത്ഥായ ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **ദസ്സനേയ്യ**ന്തി ദസ്സനീയോ. **സബ്ബജന**ന്തി സബ്ബോ ജനോ, സസാവകസങ്ഘോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. **വിഹാര**ന്തി വിഹാരോ, സബ്ബത്ഥ പച്ചത്തേ ഉപയോഗവചനം ദട്ഠബ്ബം.

വേസ്സഭൂ കിര ഭഗവാ ഉസഭവതീനഗരേ ഖേമേ മിഗദായേ പരിനിബ്ബായി. ധാതുയോ പനസ്സ വിപ്പകിരിംസു.

''ഉസഭവതിപുരേ പുരുത്തമേ, ജിനവസഭോ ഭഗവാ ഹി വേസ്സഭൂ;
ഉപവനവിഹരേ മനോരമേ, നിരുപധിസേസമുപാഗതോ കിരാ''തി.

സേസം സബ്ബത്ഥ ഗാഥാസു പാകടമേവാതി.

വേസ്സഭൂബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ഏകവീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൪. കകുസന്ധബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

വേസ്സഭുമ്ഹി സയമ്ഭുമ്ഹി പരിനിബ്ബുതേ തസ്മിം പന കപ്പേ അതിക്കന്തേ ഏകൂനതിംസകപ്പേസു ജിനദിവസകരാ നുപ്പജ്ജിംസു. ഇമസ്മിം പന ഭദ്ദകപ്പേ ചത്താരോ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തിംസു. കതമേ ചത്താരോ? **കകുസന്ധോ കോണാഗമനോ കസ്സപോ അമ്ഹാകം ബുദ്ധോ**തി. **മേത്തേയ്യോ** പന ഭഗവാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. ഏവമയം കപ്പോ പഞ്ചഹി ബുദ്ധുപ്പാദേഹി പടിമണ്ഡിതത്താ ഭദ്ദകപ്പോതി ഭഗവതാ വണ്ണിതോ. തത്ഥ **കകുസന്ധോ** നാമ ഭഗവാ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ഖേമവതീനഗരേ ഖേമങ്കരസ്സ നാമ രഞ്ഞോ അത്ഥധമ്മാനുസാസകസ്സ അഗ്ഗിദത്തസ്സ നാമ പുരോഹിതസ്സ അഗ്ഗമഹേസിയാ വിസാഖായ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. യദാ പന ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണേ സക്കരോന്തി ഗരുകരോന്തി മാനേന്തി പൂജേന്തി, തദാ ബോധിസത്താ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തന്തി.

യദാ പന ബ്രാഹ്മണാ ഖത്തിയേ സക്കരോന്തി ഗരുകരോന്തി മാനേന്തി പൂജേന്തി, തദാ ഖത്തിയകുലേ ഉപ്പജ്ജന്തി. തദാ കിര ബ്രാഹ്മണാ ഖത്തിയേഹി സക്കരീയന്തി ഗരുകരീയന്തി, തസ്മാ സച്ചസന്ധോ കകുസന്ധോ ബോധിസത്തോ വിഭവസിരിസമുദയേനാകുലേ അനാകുലേ ബ്രാഹ്മണകുലേ ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഉന്നാദേന്തോ കമ്പയന്തോ ഉദപാദി. ഹേട്ഠാ വുത്തപ്പകാരാനി പാടിഹാരിയാനി നിബ്ബത്തിംസു. തതോ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഖേമവതുയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ സുവണ്ണലതാതോ അഗ്ഗിജാലോ വിയ നിക്ഖമി. സോ ചത്താരി വസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തസ്സ കിര കാമകാമവണ്ണകാമസുദ്ധിനാമകാ തയോ പാസാദാ അഹേസും. രോചിനീബ്രാഹ്മണീപമുഖാനി തിംസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ രോചിനിയാ ബ്രാഹ്മണിയാ അനുത്തരേ ഉത്തരേ നാമ കുമാരേ ഉപ്പന്നേ പയുത്തേന ആജഞ്ഞരഥേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം ചത്താലീസസഹസ്സാനി അനുപബ്ബജിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ അട്ഠ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുചിരിന്ധനിഗമേ വജിരിന്ധബ്രാഹ്മണസ്സ ധീതായ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഖദിരവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ സുഭദ്ദേന നാമ യവപാലകേന ഉപനീതാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ സിരീസബോധിം പാടലിയാ വുത്തപ്പമാണം ദിബ്ബഗന്ധം ഉപവായമാനം ഉപഗന്ത്വാ ചതുത്തിംസഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ സമ്ബോധിം പത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം ചത്താലീസായ ഭിക്ഖുസഹസ്സാനം സച്ചപ്പടിവേധസമത്ഥതം ദിസ്വാ ഏകാഹേനേവ മകിലനഗരസമീപേ സമ്ഭൂതം ഇസിപതനം നാമ മിഗദായം പവിസിത്വാ തേസം മജ്ഝഗതോ ഭഗവാ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. തദാ ചത്താലീസായ കോടിസഹസ്സാനം പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

പുന കണ്ണകുജ്ജനഗരദ്വാരേ മഹാസാലരുക്ഖമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ തിംസകോടിസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖും ഉപ്പാദേസി, സോ ദുതിയോ

അഭിസമയോ അഹോസി. യദാ പന ഖേമവതീനഗരസ്സാവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം ദേവായതനേ അഭിമതനരദേവോ നരദേവോ നാമ യക്ഖോ ദിസ്സമാനമനുസ്സസരീരോ ഹുത്വാ കന്താരമജ്ഝേ ഏകസ്സ കമലകുവലയുപ്പലസമലങ്കതസലിലസീതലസ്സ പരമമധുരസിസിരവാരിനോ സബ്ബജനസുരഭിരമസ്സ സരസ്സ സമീപേ ഠത്വാ കമലകുവലയകല്ലഹാരാദീഹി സത്തേ ഉപലാപേത്വാ മനുസ്സേ ഖാദതി . തസ്മിം മഗ്ഗേ പച്ഛിന്നേ ജനസമ്പാതരഹിതേ മഹാഅടവിം പവിസിത്വാ തത്ഥ സമ്പത്തേ സത്തേ ഖാദതി. സോ ലോകവിസ്സുതോ മഹാകന്താരമഗ്ഗോ അഹോസി. ഉഭതോകന്താരദ്വാരേ കിര മഹാജനകായോ സന്നിപതിത്വാ കന്താരനിത്ഥരണത്ഥായ അട്ഠാസി. അഥ വിഗതഭവബന്ധോ കകുസന്ധോ സത്ഥാ ഏകദിവസം പച്ചൂസസമയേ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ ഞാണജാലസ്സ അന്തോഗതം തം മഹേസക്ഖം നരദേവയക്ഖം തഞ്ച ജനസമൂഹമദ്ദസ. ദിസ്വാ ച പന ഗഗനതലേന ഗന്ത്വാ തസ്സ ജനകായസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ ഭഗവാ അനേകവിഹിതം പാടിഹാരിയം കരോന്തോ തസ്സ നരദേവയക്ഖസ്സ ഭവനേ ഓതരിത്വാ തസ്സ മങ്ഗലപല്ലങ്കേ നിസീദി.

അഥ ഖോ സോ മനുസ്സഭക്ഖോ യക്ഖോ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ വിസ്സജ്ജേന്തം ഇന്ദധനുപരിവുതമിവ ദിവസകരം മുനിദിവസകരം പവനപഥേനാഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - ''ദസബലോ മമാനുകമ്പായ ഇധാഗച്ഛതീ''തി പസന്നഹദയോ അത്തനോ പരിവാരയക്ഖേഹി സദ്ധിം അനേകമിഗഗണവന്തം ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ നാനാവണ്ണഗന്ധാനി ജലജഥലജാനി കുസുമാനി പരമമനോരമാനി സുഗന്ധഗന്ധേ സമാഹരിത്വാ അത്തനോ പല്ലങ്കേ നിസിന്നം വിഗതരന്ധം കകുസന്ധം ലോകനായകം മാലാഗന്ധവിലേപനാദീഹി പൂജയിത്വാ ഥുതിസങ്ഗീതാനി പവത്തേന്തോ സിരസി അഞ്ജലിം കത്വാ നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. തതോ മനുസ്സാ തം പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ പസന്നഹദയാ സമാഗമ്മ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ നമസ്സമാനാ അട്ഠംസു. അഥ അപ്പടിസന്ധോ കകുസന്ധോ ഭഗവാ അഭിപൂജിതനരദേവയക്ഖം നരദേവയക്ഖം കമ്മഫലസമ്ബന്ധദസ്സനേന സമുത്തേജേത്വാ നിരയകഥായ സന്താസേത്വാ ചതുസച്ചകഥം കഥേസി, തദാ അപരിമിതാനം സത്താനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, അയം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''വേസ്സഭുസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
കകുസന്ധോ നാമ നാമേന, അപ്പമേയ്യോ ദുരാസദോ.

൨. ''ഉഗ്ഘാടേത്വാ സബ്ബഭവം, ചരിയായ പാരമിം ഗതോ;
സീഹോവ പഞ്ജരം ഭേത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൩. ''ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, കകുസന്ധേ ലോകനായകേ;
ചത്താലീസകോടിസഹസ്സാനം, ധമ്മാഭിസമയോ അഹു.

൪. ''അന്തലിക്ഖമ്ഹി ആകാസേ, യമകം കത്വാ വികുബ്ബനം;
തിംസകോടിസഹസ്സാനം, ബോധേസി ദേവമാനുസേ.

൫. ''നരദേവസ്സ യക്ഖസ്സ, ചതുസച്ചപ്പകാസനേ;
ധമ്മാഭിസമയോ തസ്സ, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയോ''തി.

തത്ഥ **ഉഗ്ഘാടേത്വാ**തി സമൂഹനിത്വാ. **സബ്ബഭവ**ന്തി സബ്ബം നവവിധം ഭവം, ഭവുപ്പത്തിനിമിത്തം കമ്മന്തി അത്ഥോ. **ചരിയായ പാരമിം ഗതോ**തി സബ്ബപാരമീനം പൂരണവസേന പാരം ഗതോ. **സീഹോവ പഞ്ജരം ഭേത്വാ**തി സീഹോ വിയ പഞ്ജരം മുനികുഞ്ജരോ ഭവപഞ്ജരം വിനാസേത്വാതി അത്ഥോ. കകുസന്ധസ്സ വിദ്ധസ്തഭവബന്ധനസ്സ ഏകോവ സാവകസന്നിപാതോ അഹോസി. കണ്ണകുജ്ജനഗരേ ഇസിപതനേ മിഗദായേ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതേഹി ചത്താലീസായ അരഹന്തസഹസ്സേഹി പരിവുതോ മാഘപുണ്ണമായം ഭഗവാ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. തേന വുത്തം -

൬. “കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ, ഏകോ ആസി സമാഗമോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൭. “ചത്താലീസസഹസ്സാനം, തദാ ആസി സമാഗമോ;
ദന്തഭൂമിമനുപ്പത്താനം, ആസവാരിഗണക്ഖയാ”തി.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ഖേമോ നാമ രാജാ ഹുത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ പത്തചീവരം മഹാദാനം ദത്വാ അഞ്ജനാദീനി സബ്ബഭേസജ്ജാനി ച അദാസി. അഞ്ഞഞ്ച സമണപരിക്ഖാരം ദത്വാ തസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പസന്നഹദയോ ഹുത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജി. സോപി നം സത്ഥാ - “അനാഗതേ ഇമസ്മിംയേവ കപ്പേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൮. “അഹം തേന സമയേന, ഖേമോ നാമാസി ഖത്തിയോ;
തഥാഗതേ ജിനപുത്തേ, ദാനം ദത്വാ അനപ്പകം.

൯. “പത്തഞ്ച ചീവരം ദത്വാ, അഞ്ജനം മധുലട്ഠികം;
ഇമേതം പത്ഥിതം സബ്ബം, പടിയാദേമി വരം വരം.

൧൦. “സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, കകുസന്ധോ വിനായകോ;
ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൧. “അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ…പേ॰… ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.

൧൨. “നഗരം ഖേമവതീ നാമ, ഖേമോ നാമാസഹം തദാ;
സബ്ബഞ്ഞുതം ഗവേസന്തോ, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ”തി.

തത്ഥ **അഞ്ജനം** പാകടമേവ. **മധുലട്ഠിക**ന്തി യട്ഠിമധുകം. **ഇമേത**ന്തി ഇമം ഏതം. **പത്ഥിത**ന്തി ഇച്ഛിതം. **പടിയാദേമീ**തി ദജ്ജാമി, അദാസിന്തി അത്ഥോ. **വരം വര**ന്തി സേട്ഠം സേട്ഠന്തി അത്ഥോ. “യദേതം പത്ഥിത”ന്തിപി പാഠോ, തസ്സ യം ഇച്ഛതി, ഏതം സബ്ബം അദാസിന്തി അത്ഥോ. അയം സുന്ദരതരോ.

തസ്സ പന അദന്ധസ്സ കകുസന്ധസ്സ ഭഗവതോ ഖേമം നാമ നഗരം അഹോസി. അഗ്ഗിദത്തോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ പിതാ, വിസാഖാ നാമ ബ്രാഹ്മണീ മാതാ, വിധുരോ ച സഞ്ജീവോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, ബുദ്ധിജോ നാമുപട്ഠാകോ, സാമാ ച ചമ്പാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, മഹാസിരീസരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം ചത്താലീസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, സമന്താ ദസയോജനാനി സരീരപ്പഭാ നിച്ഛരതി , ചത്താലീസവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, ഭരിയാ പനസ്സ രോചിനീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, ഉത്തരോ നാമ പുത്തോ, ആജഞ്ഞരഥേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൩. “ബ്രാഹ്മണോ അഗ്ഗിദത്തോ ച, ആസി ബുദ്ധസ്സ സോ പിതാ;
വിസാഖാ നാമ ജനികാ, കകുസന്ധസ്സ സത്ഥുനോ.

൧൪. “വസതേ തത്ഥ ഖേമേ പുരേ, സമ്ബുദ്ധസ്സ മഹാകുലം;
നരാനം പവരം സേട്ഠം, ജാതിമന്തം മഹായസം.

൨൦. “വിധുരോ ച സഞ്ജീവോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
ബുദ്ധിജോ നാമുപട്ഠാകോ, കകുസന്ധസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൧. “സാമാ ച ചമ്പാനാമാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, സിരീസോതി പവുച്ചതി.

൨൨. “ചത്താലീസരതനാനി, അച്ചുഗ്ഗതോ മഹാമുനി;
കനകപ്പഭാ നിച്ഛരതി, സമന്താ ദസയോജനം.

൨൩. “ചത്താലീസവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു തസ്സ മഹേസിനോ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൪. “ധമ്മാപണം പസാരേത്വാ, നരനാരീനം സദേവകേ;
നദിത്വാ സീഹനാദംവ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൫. “അട്ഠങ്ഗവചനസമ്പന്നോ, അച്ഛിദ്ദാനി നിരന്തരം;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ”തി.

തത്ഥ **വസതേ തത്ഥ ഖേമേ പുരേതി** അയം ഗാഥാ കകുസന്ധസ്സ ജാതനഗരസന്ദസ്സനത്ഥം വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. **മഹാകുല**ന്തി ഉദിതോദിതം ഭഗവതോ പിതുകുലം. **നരാനം പവരം സേട്ഠ**ന്തി ജാതിവസേന സബ്ബമനുസ്സാനം പവരം സേട്ഠന്തി അത്ഥോ. **ജാതിമന്ത**ന്തി അഭിജാതിവന്തം, ഉത്തമാഭിജാതം. **മഹായസ**ന്തി മഹാപരിവാരം, കിം തം ബുദ്ധസ്സ മഹാകുലം? തത്ഥ മഹാകുലം ഖേമേ പുരേ വസതേതിപദേന സമ്ബന്ധോ ദട്ഠബ്ബോ.

സമന്താ ദസയോജനന്തി സമന്തതോ ദസ യോജനാനി ഫരിത്വാ നിച്ചകാലം സരീരതോ നിക്ഖമിത്വാ സുവണ്ണവണ്ണാ പഭാ നിച്ഛരതീതി അത്ഥോ. **ധമ്മാപണ**ന്തി ധമ്മസങ്ഖാതം ആപണം. **പസാരേത്വാ**തി ഭണ്ഡവിക്കിണനത്ഥം നാനാഭണ്ഡസമിദ്ധമാപണം വിയ ധമ്മാപണം പസാരേത്വാതി അത്ഥോ. **നരനാരീന**ന്തി വേനേയ്യനരനാരീനം ഝാനസമാപത്തിമഗ്ഗഫലരതനവിസേസാധിഗമത്ഥായ. **സീഹനാദം വാ**തി സീഹനാദം വിയ, അഭയനാദം നദിത്വാ. **അട്ഠങ്ഗവചനസമ്പന്നോ**തി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതസരോ സത്ഥാ. **അച്ഛിദ്ദാനീ**തി ഛിദ്ദാദിഭാവരഹിതാനി സീലാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി. അഥ വാ അച്ഛിദ്ദാനി അവിവരാനി സാവകയുഗളാദീനി. **നിരന്തര**ന്തി സതതം സബ്ബകാലം. **സബ്ബം തമന്തരഹിത**ന്തി സത്ഥാ ച സാവകയുഗളാദീനി ച തം സബ്ബം മുനിഭാവമുപഗന്ത്വാ അദസ്സനഭാവമുപഗതന്തി അത്ഥോ.

“അപേതബന്ധോ കകുസന്ധബുദ്ധോ, അദന്ധപഞ്ഞോ ഗതസബ്ബരന്ധോ;
തിലോകസന്ധോ കിര സച്ചസന്ധോ, ഖേമേ പനേ വാസമകപ്പയിത്ഥ”.

സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

കകുസന്ധബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ബാവീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൫. കോണാഗമനബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

കകുസന്ധസ്സ പന ഭഗവതോ അപരഭാഗേ തസ്സ സാസനേ ച അന്തരഹിതേ സത്തേസു തിംസവസ്സസഹസ്സായുകേസു ജാതേസു പരഹിതകോണാഗമനോ **കോണാഗമനോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. അഥ വാ കനകാഗമനതോ കോണാഗമനോ നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി. തത്ഥ ക-കാരസ്സ കോആദേസം കത്വാ ന-കാരസ്സ ണാദേസം കത്വാ ഏകസ്സ ക-കാരസ്സ ലോപം കത്വാ നിരുത്തിനയേന കനകസ്സ കനകാദിആഭരണസ്സ ആഗമനം പവസ്സനം യസ്സ ഭഗവതോ ഉപ്പന്നകാലേ സോ കോണാഗമനോ നാമ. ഏത്ഥ പന ആയു അനുപുബ്ബേന പരിഹീനസദിസം കതം, ന ഏവം പരിഹീനം, പുന വഡ്ഢിത്വാ പരിഹീനന്തി വേദിതബ്ബം. കഥം? ഇമസ്മിംയേവ കപ്പേ കകുസന്ധോ ഭഗവാ ചത്താലീസവസ്സസഹസ്സായുകകാലേ നിബ്ബത്തോ, തം പന ആയു പരിഹായമാനം ദസവസ്സകാലം പത്വാ പുന അസങ്ഖ്യേയ്യം പത്വാ തതോ പരിഹായമാനം തിംസവസ്സസഹസ്സായുകകാലേ ഠിതം, തദാ കോണാഗമനോ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ.

സോപി പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ സോഭവതീനഗരേ യഞ്ഞദത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭരിയായ രൂപാദീഹി ഗുണേഹി അനുത്തരായ ഉത്തരായ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന സുഭവതീഉയ്യാനേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ജായമാനേ പന തസ്മിം സകലജമ്ബുദീപേ ദേവോ കനകവസ്സം വസ്സി. തേനസ്സ കനകാഗമനകാരണത്താ "കനകാഗമനോ"തി നാമമകംസു. തം പനസ്സ നാമം അനുക്കമേന പരിണമമാനം കോണാഗമനോ"തി ജാതം. സോ പന തീണി വസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. തുസിത-സന്തുസിത-സന്തുട്ഠനാമകാ പനസ്സ തയോ പാസാദാ അഹേസും. രുചിഗത്താബ്രാഹ്മണീപമുഖാനി സോളസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ രുചിഗത്തായ ബ്രാഹ്മണിയാ സത്ഥവാഹേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ഹത്ഥിക്ഖന്ധവരഗതോ ഹത്ഥിയാനേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ പബ്ബജി. തം തിംസപുരിസസഹസ്സാനി അനുപബ്ബജിംസു. സോ തേഹി പരിവുതോ ഛ മാസേ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായം അഗ്ഗിസോനബ്രാഹ്മണസ്സ ധീതായ അഗ്ഗിസോനബ്രാഹ്മണകുമാരിയാ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഖദിരവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ ജടാതിന്ദുകേന നാമ യവപാലേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ഉദുമ്ബരബോധിം പുണ്ഡരീകേ വുത്തപ്പമാണം ഫലവിഭൂതിസമ്പന്നം ദക്ഖിണതോ ഉപഗന്ത്വാ വീസതിഹത്ഥവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ മാരബലം വിദ്ധംസേത്വാ ദസബലഞാണാനി പടിലഭിത്വാ - "അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ"തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം തിംസഭിക്ഖുസഹസ്സാനം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഗഗനപഥേന ഗന്ത്വാ സുദസ്സനനഗരസമീപേ ഇസിപതനേ മിഗദായേ ഓതരിത്വാ തേസം മജ്ഝഗതോ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, തദാ തിംസകോടിസഹസ്സാനം പഠമാഭിസമയോ അഹോസി.

പുന സുന്ദരനഗരദ്വാരേ മഹാസാലരുക്ഖമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ വീസതികോടിസഹസ്സാനം ധമ്മാമതം പായേസി, സോ ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. അത്തനോ മാതരം ഉത്തരം പമുഖം കത്വാ ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ദേവതാനം സമാഗതാനം അഭിധമ്മപിടകം ദേസേന്തേ ഭഗവതി ദസന്നം കോടിസഹസ്സാനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. “കകുസന്ധസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
കോണാഗമനോ നാമ ജിനോ, ലോകജേട്ഠോ നരാസഭോ.

൨. “ദസ ധമ്മേ പൂരയിത്വാന, കന്താരം സമതിക്കമി;
പവാഹിയ മലം സബ്ബം, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൩. “ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, കോണാഗമനനായകേ;
തിംസകോടിസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹു.

൪. “പാടിഹീരം കരോന്തേ ച, പരവാദപ്പമദ്ദനേ;
വീസതികോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൫. “തതോ വികുബ്ബനം കത്വാ, ജിനോ ദേവപുരം ഗതോ;
വസതേ തത്ഥ സമ്ബുദ്ധോ, സിലായ പണ്ഡുകമ്ബലേ.

൬. “പകരണേ സത്ത ദേസേന്തോ, വസ്സം വസതി സോ മുനി;
ദസകോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **ദസ ധമ്മേ പൂരയിത്വാനാ**തി ദസ പാരമിധമ്മേ പൂരയിത്വാ. **കന്താരം സമതിക്കമീ**തി ജാതികന്താരം സമതിക്കമി. **പവാഹിയാ**തി പവാഹേത്വാ. **മലം സബ്ബ**ന്തി രാഗാദിമലത്തയം. **പാടിഹീരം കരോന്തേ ച, പരവാദപ്പമദ്ദനേ**തി പരവാദിവാദപ്പമദ്ദനേ, ഭഗവതി പാടിഹാരിയം കരോന്തേതി അത്ഥോ. **വികുബ്ബന**ന്തി വികുബ്ബനിദ്ധിം, സുന്ദരനഗരദ്വാരേ യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ ദേവപുരം ഗതോ തത്ഥ പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം വസി. കഥം വസീതി? **പകരണേ സത്ത ദേസേന്തോ**തി തത്ഥ ദേവാനം സത്തപ്പകരണസങ്ഖാതം അഭിധമ്മപിടകം ദേസേന്തോ വസി. ഏവം തത്ഥ അഭിധമ്മം ദേസേന്തേ ഭഗവതി ദസകോടിസഹസ്സാനം ദേവാനം അഭിസമയോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

പരിസുദ്ധപാരമിപൂരണാഗമനസ്സ കോണാഗമനസ്സപി ഏകോ സാവകസന്നിപാതോ അഹോസി. സുരിന്ദവതീനഗരേ സുരിന്ദവതുയ്യാനേ വിഹരന്തോ ഭിയ്യസസ്സ രാജപുത്തസ്സ ച ഉത്തരസ്സ ച രാജപുത്തസ്സ ദ്വിന്നമ്പി തിംസസഹസ്സപരിവാരാനം ധമ്മം ദേസേത്വാ സബ്ബേവ തേ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേത്വാ തേസം മജ്ഝഗതോ മാഘപുണ്ണമായം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. തേന വുത്തം -

൭. “തസ്സാപി ദേവദേവസ്സ, ഏകോ ആസി സമാഗമോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮. “തിംസഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, തദാ ആസി സമാഗമോ;
ഓഘാനമതിക്കന്താനം, ഭിജ്ജിതാനഞ്ച മച്ചുയാ”തി.

തത്ഥ **ഓഘാനന്തി** കാമോഘാദീനം, ചതുന്നമോഘാനമേതം അധിവചനം. യസ്സ പന തേ സംവിജ്ജന്തി, തം വട്ടസ്മിം ഓഹനന്തി ഓസീദാപേന്തീതി ഓഘാ, തേസം ഓഘാനം, ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം ദട്ഠബ്ബം. ചതുബ്ബിധേ ഓഘേ അതിക്കന്താനന്തി അത്ഥോ. **ഭിജ്ജിതാനന്തി** എത്ഥാപി എസേവ നയോ. **മച്ചുയാതി** മച്ചുനോ.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ മിഥിലനഗരേ പബ്ബതോ നാമ രാജാ അഹോസി, തദാ "സരണഗതസബ്ബപാണാഗമനം കോണാഗമനം മിഥിലനഗരമനുപ്പത്ത"ന്തി സുത്വാ സപരിവാരോ രാജാ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ ദസബലം നിമന്തേത്വാ മഹാദാനം ദത്വാ തത്ഥ ഭഗവന്തം വസ്സാവാസത്ഥായ യാചിത്വാ തേമാസം സസാവകസങ്ഘം സത്ഥാരം ഉപട്ഠഹിത്വാ പത്തുണ്ണചീനപട്ടകമ്ബലകോസേയ്യദുകൂലകപ്പാസികാദീനി മഹഗ്ഘാനി ചേവ സുഖുമവത്ഥാനി ച സുവണ്ണപാദുകാ ചേവ അഞ്ഞഞ്ച ബഹുപരിക്ഖാരമദാസി. സോപി നം ഭഗവാ ബ്യാകാസി - "ഇമസ്മിംയേവ ഭദ്ദകപ്പേ അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി . അഥ സോ മഹാപുരിസോ തസ്സ ഭഗവതോ ബ്യാകരണം സുത്വാ മഹാരജ്ജം പരിച്ചജിത്വാ തസ്സേവ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജി. തേന വുത്തം -

൯. "അഹം തേന സമയേന, പബ്ബതോ നാമ ഖത്തിയോ;
മിത്താമച്ചേഹി സമ്പന്നോ, അനന്തബലവാഹനോ.

൧൦. "സമ്ബുദ്ധദസ്സനം ഗന്ത്വാ, സുത്വാ ധമ്മമനുത്തരം;
നിമന്തേത്വാ സജിനസങ്ഘം, ദാനം ദത്വാ യദിച്ഛകം.

൧൧. "പത്തുണ്ണം ചീനപട്ടഞ്ച, കോസേയ്യം കമ്ബലമ്പി ച;
സുവണ്ണപാദുകഞ്ചേവ, അദാസിം സത്ഥുസാവകേ.

൧൨. "സോപി മം ബുദ്ധോ ബ്യാകാസി, സങ്ഘമജ്ഝേ നിസീദിയ;
ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൩. "അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൧൯. "തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം ദസപാരമിപൂരിയാ.

൨൦. "സബ്ബഞ്ഞുതം ഗവേസന്തോ, ദാനം ദത്വാ നരുത്തമേ;
ഓഹായാഹം മഹാരജ്ജം, പബ്ബജിം ജിനസന്തികേ"തി.

തത്ഥ **അനന്തബലവാഹനോതി** ബഹുകം അനന്തം മയ്ഹം ബലം അസ്സഹത്ഥിആദികം വാഹനഞ്ചാതി അത്ഥോ. **സമ്ബുദ്ധദസ്സനന്തി** സമ്ബുദ്ധദസ്സനത്ഥായ. **യദിച്ഛകന്തി** യാവദിച്ഛകം ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം ചതുബ്ബിധേന ആഹാരേന "അലമല"ന്തി പവാരാപേത്വാ, ഹത്ഥേന പിദഹാപേത്വാതി അത്ഥോ. **സത്ഥുസാവകേതി** സത്ഥുനോ ചേവ സാവകാനഞ്ച അദാസിം. **നരുത്തമേതി** നരുത്തമസ്സ. **ഓഹായാതി** പഹായ പരിച്ചജിത്വാ.

തസ്സ പന കോണാഗമനസ്സ ഭഗവതോ സോഭവതീ നാമ നഗരം അഹോസി, യഞ്ഞദത്തോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ പിതാ, ഉത്തരാ നാമ ബ്രാഹ്മണീ മാതാ, ഭിയ്യസോ ച ഉത്തരോ ചാതി ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സോത്ഥിജോ നാമുപട്ഠാകോ, സമുദ്ദാ ച ഉത്തരാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, ഉദുമ്ബരരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം

തിംസഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, തിംസവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, ഭരിയാ പനസ്സ രുചിഗത്താ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, സത്ഥവാഹോ നാമ പുത്തോ, ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

൧൮. ‘‘നഗരം സോഭവതീ നാമ, സോഭോ നാമാസി ഖത്തിയോ;
വസതേ തത്ഥ നഗരേ, സമ്ബുദ്ധസ്സ മഹാകുലം.

൧൯. ‘‘ബ്രാഹ്മണോ യഞ്ഞദത്തോ ച, ആസി ബുദ്ധസ്സ സോ പിതാ;
ഉത്തരാ നാമ ജനികാ, കോണാഗമനസ്സ സത്ഥുനോ;

൨൦. ‘‘ഭിയ്യസോ ഉത്തരോ നാമ, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സോത്ഥിജോ നാമുപട്ഠാകോ, കോണാഗമനസ്സ സത്ഥുനോ.

൨൧. ‘‘സമുദ്ദാ ഉത്തരാ ചേവ, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, ഉദുമ്ബരോതി പവുച്ചതി.

൨൨. ‘‘ഉച്ചത്തനേന സോ ബുദ്ധോ, തിംസഹത്ഥസമുഗ്ഗതോ;
ഉക്കാമുഖേ യഥാ കമ്ബു, ഏവം രംസീഹി മണ്ഡിതോ.

൨൩. ‘‘തിംസവസ്സസഹസ്സാനി, ആയു ബുദ്ധസ്സ താവദേ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

൨൪. ‘‘ധമ്മചേതിം സമുസ്സേത്വാ, ധമ്മദുസ്സവിഭൂസിതം;
ധമ്മപുപ്ഫഗുളം കത്വാ, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

൨൫. ‘‘മഹാവിലാസോ തസ്സ ജനോ, സിരിധമ്മപ്പകാസനോ;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ’’തി.

തത്ഥ **ഉക്കാമുഖേതി** കമ്മാരുദ്ധനേ. യഥാ **കമ്ബൂതി** സുവണ്ണനിക്ഖം വിയ. **ഏവം രംസീഹി മണ്ഡിതോതി** ഏവം രസ്മീഹി പടിമണ്ഡിതോ സമലങ്കതോ. **ധമ്മചേതിം സമുസ്സേത്വാതി** സത്തത്തിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മമയം ചേതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ. **ധമ്മദുസ്സവിഭൂസിതന്തി** ചതുസച്ചധമ്മപടാകവിഭൂസിതം. **ധമ്മപുപ്ഫഗുളം കത്വാതി** ധമ്മമയപുപ്ഫമാലാഗുളം കത്വാ. മഹാജനസ്സ വിപസ്സനാചേതിയങ്ഗണേ ഠിതസ്സ നമസ്സനത്ഥായ ധമ്മചേതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ സസാവകസങ്ഘോ സത്ഥാ പരിനിബ്ബായീതി അത്ഥോ. **മഹാവിലാസോതി** മഹാഇദ്ധിവിലാസപ്പത്തോ. **തസ്സാതി** തസ്സ ഭഗവതോ. **ജനോതി** സാവകജനോ. **സിരിധമ്മപ്പകാസനോതി** ലോകുത്തരധമ്മപ്പകാസനോ സോ ഭഗവാ ച സബ്ബം തമന്തരഹിതന്തി അത്ഥോ.

‘‘സുഖേന കോണാഗമനോ ഗതാസവോ, വികാമപാണാഗമനോ മഹേസീ;
വനേ വിവേകേ സിരിനാമധേയ്യേ, വിസുദ്ധവംസാഗമനോ വസിത്ഥ’’.

സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

കോണാഗമനബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ തേവീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൫. കസ്സപബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

കോണാഗമനസ്സ പന ഭഗവതോ അപരഭാഗേ തസ്സ സാസനേ ച അന്തരഹിതേ തിംസവസ്സസഹസ്സായുകാ സത്താ അനുപുബ്ബേന പരിഹായിത്വാ ദസവസ്സായുകാ ഹുത്വാ പുന വഡ്ഢിത്വാ അപരിമിതായുകാ ഹുത്വാ പുന അനുപുബ്ബേന പരിഹായിത്വാ വീസതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു സത്തേസു ജാതേസു അനേകമനുസ്സപോ **കസ്സപോ** നാമ സത്ഥാ ലോകേ ഉദപാദി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ആമകഗന്ധസുത്തവണ്ണനാ). സോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തിത്വാ തതോ ചവിത്വാ ബാരാണസീനഗരേ ബ്രഹ്മദത്തസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ വിപുലഗുണവതിയാ ധനവതിയാ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ദസന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഇസിപതനേ മിഗദായേ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ഗോത്തവസേന പനസ്സ ''കസ്സപകുമാരോ''തി നാമമകംസു. സോ ദ്വേ വസ്സസഹസ്സാനി അഗാരം അജ്ഝാവസി. ഹംസവാ യസവാ സിരിനന്ദോതി തസ്സ തയോ പാസാദാ അഹേസും. സുനന്ദാ നാമ ബ്രാഹ്മണിപ്പമുഖാനി അട്ഠചത്താലീസ ഇത്ഥിസഹസ്സാനി പച്ചുപട്ഠിതാനി അഹേസും.

സോ ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ സുനന്ദായ ബ്രാഹ്മണിയാ വിജിതസേനേ നാമ പുത്തേ ഉപ്പന്നേ ഉപ്പന്നസംവേഗോ ''മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിസ്സാമീ''തി ചിന്തേസി. അഥസ്സ പരിവിതക്കസമനന്തരമേവ പാസാദോ കുലാലചക്കമിവ ഭമിത്വാ ഗഗനതലമബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പരമരുചിരകരനികരോ സരദസമയരജനികരോ വിയ താരാഗണപരിവുതോ അനേകനരസതപരിവുതോ ഗഗനതലമലങ്കരോന്തോ വിയ പുഞ്ഞാനുഭാവം പകാസേന്തോ വിയ ജനനയനഹദയാനി ആകഡ്ഢേന്തോ വിയ രുക്ഖഗ്ഗാനി പരം സോഭയമാനോ വിയ ച ഗന്ത്വാ നിഗ്രോധബോധിം മജ്ഝേകത്വാ ഭൂമിയം പതിട്ഠഹി. അഥ ബോധിസത്തോ മഹാസത്തോ പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ദേവദത്തം അരഹത്തദ്ധജമാദായ പബ്ബജി. തസ്സ നാടകിത്ഥിയോ പാസാദാ ഓതരിത്വാ അഡ്ഢഗാവുതം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ സപരിവാരാ സേനാസന്നിവേസം കത്വാ നിസീദിംസു. തതോ ഇത്ഥിപരിചാരികേ ഠപേത്വാ സഹാഗതാ സബ്ബേ പബ്ബജിംസു.

മഹാപുരിസോ കിര സത്താഹം തേഹി പരിവുതോ പധാനചരിയം ചരിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ സുനന്ദായ നാമ ബ്രാഹ്മണിയാ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ ഖദിരവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ സോമേന നാമ യവപാലകേന ഉപനീതാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ നിഗ്രോധബോധിം ഉപഗന്ത്വാ പഞ്ചദസഹത്ഥായാമവിത്ഥതം തിണസന്ഥരം സന്ഥരിത്വാ തത്ഥ നിസീദിത്വാ അഭിസമ്ബോധിം പാപുണിത്വാ - ''അനേകജാതിസംസാരം…പേ॰… തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ''തി ഉദാനം ഉദാനേത്വാ സത്തസത്താഹം വീതിനാമേത്വാ അത്തനാ സഹ പബ്ബജിതാനം ഭിക്ഖൂനം കോടിയാ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ ഗഗനതലേന ഗന്ത്വാ ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ ഓതരിത്വാ തേഹി പരിവുതോ തത്ഥ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി . തദാ വീസതിയാ കോടിസഹസ്സാനം പഠമോ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൧. ''കോണാഗമനസ്സ അപരേന, സമ്ബുദ്ധോ ദ്വിപദുത്തമോ;
കസ്സപോ നാമ ഗോത്തേന, ധമ്മരാജാ പഭങ്കരോ.

൨. “സഞ്ഛഡ്ഡിതം കുലമൂലം, ബഹ്വന്നപാനഭോജനം;
ദത്വാന യാചകേ ദാനം, പൂരയിത്വാന മാനസം;
ഉസഭോവ ആളകം ഭേത്വാ, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൩. “ധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ, കസ്സപേ ലോകനായകേ;
വീസകോടിസഹസ്സാനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ”തി.

തത്ഥ **സഞ്ഛഡ്ഡിത**ന്തി ഛഡ്ഡിതം ഉജ്ഝിതം പരിച്ചത്തം. **കുലമൂല**ന്തി കുലഘരം, അപരിമിതഭോഗക്ഖന്ധം അനേകകോടിസഹസ്സധനസഞ്ചയം ദസസതനയനഭവനസദിസഭോഗം അതിദുച്ചജം തിണമിവ ഛഡ്ഡിതന്തി അത്ഥോ. **യാചകേ**തി യാചകാനം ദത്വാ. **ആളക**ന്തി ഗോട്ഠം, യഥാ ഉസഭോ ഗോട്ഠം ഭിന്ദിത്വാ യഥാസുഖം ഇച്ഛിതട്ഠാനം പാപുണാതി, ഏവം മഹാപുരിസോപി ഗേഹബന്ധനം ഭിന്ദിത്വാ അഭിസമ്ബോധിം പാപുണീതി അത്ഥോ.

പുന ചതുമാസം ജനപദചാരികം ചരമാനേ സത്ഥരി ദസകോടിസഹസ്സാനം ദുതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. യദാ പന സുന്ദരനഗരദ്വാരേ അസനരുക്ഖമൂലേ യമകപാടിഹാരിയം കരോന്തോ ധമ്മം ദേസേസി, തദാ പഞ്ചന്നം കോടിസഹസ്സാനം തതിയോ അഭിസമയോ അഹോസി. പുന യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ സുരരിപുദുരഭിഭവനേ താവതിംസഭവനേ സുധമ്മാ നാമ ദേവസഭാ അത്ഥി, തത്ഥ നിസീദിത്വാ അത്തനോ മാതരം ധനവതീദേവിം പമുഖം കത്വാ ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ ദേവതാനം അനുഗ്ഗഹകരണത്ഥം സത്തപ്പകരണം അഭിധമ്മപിടകം ദേസേന്തോ തീണി ദേവതാകോടിസഹസ്സാനി ധമ്മാമതം പായേസി. തേന വുത്തം -

൪. “ചതുമാസം യദാ ബുദ്ധോ, ലോകേ ചരതി ചാരികം;
ദസകോടിസഹസ്സാനം, ദുതിയാഭിസമയോ അഹു.

൫. “യമകം വികുബ്ബനം കത്വാ, ഞാണധാതും പകിത്തയി;
പഞ്ചകോടിസഹസ്സാനം, തതിയാഭിസമയോ അഹു.

൬. “സുധമ്മാ ദേവപുരേ രമ്മേ, തത്ഥ ധമ്മം പകിത്തയി;
തീണികോടിസഹസ്സാനം, ദേവാനം ബോധയീ ജിനോ.

൭. “നരദേവസ്സ യക്ഖസ്സ, അപരേ ധമ്മദേസനേ;
ഏതേസാനം അഭിസമയാ, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയാ”തി.

തത്ഥ **ചതുമാസ**ന്തി ചാതുമാസേ. അയമേവ വാ പാഠോ. **ചരതീ**തി അചരി. **യമകം വികുബ്ബനം കത്വാ**തി യമകപാടിഹാരിയം കത്വാ. **ഞാണധാതു**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസഭാവം. “സബ്ബഞ്ഞാണധാതു”ന്തിപി വദന്തി. **പകിത്തയീ**തി മഹാജനസ്സ പകാസേസി. **സുധമ്മാ**തി താവതിംസഭവനേ സുധമ്മാ നാമ സഭാ അത്ഥി, തത്ഥ നിസീദിത്വാതി അത്ഥോ. **ധമ്മ**ന്തി അഭിധമ്മം.

തദാ കിര ആനുഭാവവിജിതനരദേവോ നരദേവോ നാമ മഹേസക്ഖോ ഹേട്ഠാ വുത്തനരദേവയക്ഖോ വിയ മഹിദ്ധികോ യക്ഖോ അഹോസി. സോ ജമ്ബുദീപേ ഏകസ്മിം നഗരേ രഞ്ഞോ യാദിസം രൂപം, താദിസം രൂപസണ്ഠാനം സരകുത്തിം നിമ്മിനിത്വാ തം രാജാനം മാരേത്വാ ഖാദിത്വാ സഹഅന്തേപുരം രജ്ജം പടിപജ്ജിത്വാ അപരിമിതമംസഭോജനോ അഹോസി. സോ കിര ഇത്ഥിധുത്തോ ച അഹോസി. യദാ പന തം കുസലാ ഛേകാ

ഇത്ഥിയോ - ''നായം അമ്ഹാകം രാജാ, അമനുസ്സോ ഏസോ''തി ജാനന്തി, തദാ സോ ലജ്ജിതോ ഹുത്വാ താ സബ്ബാ ഖാദിത്വാ അഞ്ഞം നഗരം പടിപജ്ജതി. ഏവമേവ സോ നരദേവയക്ഖോ മനുസ്സേ ഭക്ഖയന്തോ യദാ സുന്ദരനഗരാഭിമുഖോ അഗമാസി, തദാ തം ദിസ്വാ നഗരവാസിനോ മനുസ്സാ മരണഭയതജ്ജിതസന്തോസാ സകനഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ തതോ തതോ പലായിംസു. അഥ തേ മനുസ്സേ പലായമാനേ ദിസ്വാ കസ്സപദസബലോ തസ്സ നരദേവസ്സ യക്ഖസ്സ പുരതോ അട്ഠാസി. നരദേവോ ഏവം ദേവദേവം ഠിതം ദിസ്വാ വിസ്സരം ഘോരം നാദം നദിത്വാ ഭഗവതോ ഭയം ഉപ്പാദേതും അസക്കോന്തോ തം സരണം ഗന്ത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛി. പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ തം ദമേത്വാ ധമ്മേ ദേസിയമാനേ സമ്പത്താനം നരമരാനം ഗണനപഥാതീതാനം അഭിസമയോ അഹോസി. തേന വുത്തം - **''നരദേവസ്സ യക്ഖസ്സാ''**തിആദി . തത്ഥ **അപരേ ധമ്മദേസനേ**തി അപരസ്മിം ധമ്മദേസനേ. **ഏതേസാനന്**തി ഏതേസം. അയമേവ വാ പാഠോ.

തസ്സ പന കസ്സപഭഗവതോ ഏകോവ സാവകസന്നിപാതോ അഹോസി. ബാരാണസിനഗരേ പുരോഹിതപുത്തോ തിസ്സോ നാമ അഹോസി. സോ കസ്സപസ്സ ബോധിസത്തസ്സ സരീരേ ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ പിതുനോ ഭാസതോ സുത്വാ - ''നിസ്സംസയം ഏസോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, ഏതസ്സാഹം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ സംസാരദുക്ഖതോ മുച്ചിസ്സാമീ''തി ചിന്തേത്വാ സുദ്ധമുനിഗണവന്തം ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി. തസ്സ പരിവാരഭൂതാനി വീസതിതാപസസഹസ്സാനി അഹേസും. സോ അപരഭാഗേ ''കസ്സപകുമാരോ നിക്ഖമിത്വാ അഭിസമ്ബോധിം അനുപ്പത്തോ''തി സുത്വാ സപരിവാരോ ആഗന്ത്വാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ സപരിവാരോ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. തസ്മിം സമാഗമേ കസ്സപോ ഭഗവാ മാഘപുണ്ണമായം പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി. തേന വുത്തം -

൮൨. ''തസ്സാപി ദേവദേവസ്സ, ഏകോ ആസി സമാഗമോ;
ഖീണാസവാനം വിമലാനം, സന്തചിത്താന താദിനം.

൮൩. ''വീസഭിക്ഖുസഹസ്സാനം, തദാ ആസി സമാഗമോ;
അതിക്കന്തഭവന്താനം, ഹിരിസീലേന താദിന''ന്തി.

തത്ഥ **അതിക്കന്തഭവന്താനന്**തി അതിക്കന്തപുഥുജ്ജനസോതാപന്നാദീനം, സബ്ബേസം ഖീണാസവാനമേവാതി അത്ഥോ. **ഹിരിസീലേന താദിനന്**തി ഹിരിയാ ച സീലേന ച സദിസാനം.

തദാ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ജോതിപാലോ നാമ മാണവോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഭൂമിയഞ്ചേവ അന്തലിക്ഖേ ച പാകടോ ഘടികാരസ്സ കുമ്ഭകാരസ്സ സഹായോ അഹോസി. സോ തേന സദ്ധിം സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ തസ്സ ധമ്മകഥം സുത്വാ തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജി. സോ ആരദ്ധവീരിയോ തീണി പിടകാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ വത്തപടിപത്തിയാ ബുദ്ധസാസനം സോഭേസി. സോപി തം സത്ഥാ ബ്യാകാസി. തേന വുത്തം -

൮൪. ''അഹം തദാ മാണവകോ, ജോതിപാലോതി വിസ്സുതോ;
അജ്ഝായകോ മന്തധരോ, തിണ്ണം വേദാന പാരഗൂ.

൧൧.“ലക്ഖണേ ഇതിഹാസേ ച, സധമ്മേ പാരമിം ഗതോ;
ഭൂമന്തലിക്ഖകുസലോ, കതവിജ്ജോ അനവയോ.

൧൨.“കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ, ഘടികാരോ നാമുപട്ഠകോ;
സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ, നിബ്ബുതോ തതിയേ ഫലേ.

൧൩.“ആദായ മം ഘടീകാരോ, ഉപഗഞ്ഛി കസ്സപം ജിനം;
തസ്സ ധമ്മം സുണിത്വാന, പബ്ബജിം തസ്സ സന്തികേ.

൧൪.“ആരദ്ധവീരിയോ ഹുത്വാ, വത്താവത്തേസു കോവിദോ;
ന ക്വചി പരിഹായാമി, പൂരേസിം ജിനസാസനം.

൧൫.“യാവതാ ബുദ്ധഭണിതം, നവങ്ഗം ജിനസാസനം;
സബ്ബം പരിയാപുണിത്വാന, സോഭയിം ജിനസാസനം.

൧൬.“മമ അച്ഛരിയം ദിസ്വാ, സോപി ബുദ്ധോ വിയാകരി;
ഇമമ്ഹി ഭദ്ദകേ കപ്പേ, അയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി.

൧൭.“അഹു കപിലവ്ഹയാ രമ്മാ...പേ॰... ഹേസ്സാമ സമ്മുഖാ ഇമം.
൩൦.“തസ്സാപി വചനം സുത്വാ, ഭിയ്യോ ചിത്തം പസാദയിം;
ഉത്തരിം വതമധിട്ഠാസിം, ദസപാരമിപൂരിയാ.

൩൧.“ഏവമഹം സംസരിത്വാ, പരിവജ്ജേന്തോ അനാചരം;
ദുക്കരഞ്ച കതം മയ്ഹം, ബോധിയായേവ കാരണാ”തി.

തത്ഥ **ഭൂമന്തലിക്ഖകുസലോ**തി ഭൂമിസിക്ഖാസു ച അന്തലിക്ഖേസു ച ജോതിചക്കാചാരേ ജോതിവിജ്ജായ ച കുസലോതി അത്ഥോ. **ഉപട്ഠകോ**തി ഉപട്ഠായകോ. **സപ്പതിസ്സോ**തി സപ്പതിസ്സയോ. **നിബ്ബുതോ**തി വിനീതോ, വിസ്സുതോ വാ. **തതിയേ ഫലേ**തി നിമിത്തസത്തമീ, തതിയഫലാധിഗമഹേതു നിബ്ബുതോതി അത്ഥോ. **ആദായാ**തി മം ഗഹേത്വാ. **വത്താവത്തേസൂ**തി ഖുദ്ദകവത്തമഹാവത്തേസു. **കോവിദോ**തി തേസം പൂരണേ കുസലോ. **ന ക്വചി പരിഹായാമീ**തി ക്വചിപി സീലേസു വാ സമാധിസമാപത്തിആദീസു വാ കത്ഥചി കുതോപി ന പരിഹായാമി, സബ്ബത്ഥ മേ പരിഹാനി നാമ ന വിജ്ജതീതി ദീപേതി. “ന കോചി പരിഹായാമീ”തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ.

യാവതാതി പരിച്ഛേദവചനമേതം, യാവതകന്തി അത്ഥോ. **ബുദ്ധഭണിത**ന്തി ബുദ്ധവചനം. **സോഭയി**ന്തി സോഭേസിം പകാസേസിം. **മമ അച്ഛരിയ**ന്തി മമ സമ്മാപടിപത്തിം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം അച്ഛരിയം അബ്ഭുതം കസ്സപോ ഭഗവാ ദിസ്വാതി അത്ഥോ. **സംസരിത്വാ**തി സംസാരേ സംസരിത്വാ. **അനാചര**ന്തി അനാചാരം അകത്തബ്ബം, അകരണീയന്തി അത്ഥോ.

തസ്സ പന കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ ജാതനഗരം ബാരാണസീ നാമ അഹോസി, ബ്രഹ്മദത്തോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ പിതാ, പരമഗുണവതീ ധനവതീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ മാതാ, തിസ്സോ ച ഭാരദ്വാജോ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ, സബ്ബമിത്തോ നാമുപട്ഠാകോ, അനുളാ ച ഉരുവേളാ ച ദ്വേ അഗ്ഗസാവികാ, നിഗ്രോധരുക്ഖോ ബോധി, സരീരം വീസതിഹത്ഥുബ്ബേധം അഹോസി, വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി ആയു, സുനന്ദാ നാമസ്സ അഗ്ഗമഹേസീ, വിജിതസേനോ നാമ പുത്തോ, പാസാദയാനേന നിക്ഖമി. തേന വുത്തം -

നവ.“നഗരം ബാരാണസീ നാമ, കികീ നാമാസി ഖത്തിയോ;
വസതേ തത്ഥ നഗരേ, സമ്ബുദ്ധസ്സ മഹാകുലം.

നന.“ബ്രാഹ്മണോ ബ്രഹ്മദത്തോവ, ആസി ബുദ്ധസ്സ സോ പിതാ;
ധനവതീ നാമ ജനികാ, കസ്സപസ്സ മഹേസിനോ.

നവ്വ.“തിസ്സോ ച ഭാരദ്വാജോ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവകാ;
സബ്ബമിത്തോ നാമുപട്ഠാകോ, കസ്സപസ്സ മഹേസിനോ.

നൻ.“അനുളാ ഉരുവേളാ ച, അഹേസും അഗ്ഗസാവികാ;
ബോധി തസ്സ ഭഗവതോ, നിഗ്രോധോതി പവുച്ചതി.

ർഫ.“ഉച്ചത്തനേന സോ ബുദ്ധോ, വീസതിരതനുഗ്ഗതോ;
വിജ്ജുലട്ഠീവ ആകാസേ, ചന്ദോവ ഗഹപൂരിതോ.

ർവ.“വീസതിവസ്സസഹസ്സാനി , ആയു തസ്സ മഹേസിനോ;
താവതാ തിട്ഠമാനോ സോ, താരേസി ജനതം ബഹും.

ർന.“ധമ്മതളാകം മാപയിത്വാ, സീലം ദത്വാ വിലേപനം;
ധമ്മദുസ്സം നിവാസേത്വാ, ധമ്മമാലം വിഭജ്ജിയ.

ർർ.“ധമ്മവിമലമാദാസം , ഠപയിത്വാ മഹാജനേ;
കേചി നിബ്ബാനം പത്ഥേന്താ, പസ്സന്തു മേ അലങ്കരം.

ർ൫.“സീലകഞ്ചുകം ദത്വാന, ഝാനകവചവമ്മിതം;
ധമ്മചമ്മം പാരുപിത്വാ, ദത്വാ സന്നാഹമുത്തമം.

ർന്ന.“സതിഫലകം ദത്വാന, തിഖിണം ഞാണകുന്തിമം;
ധമ്മഖഗ്ഗവരം ദത്വാ, സീലസംസഗ്ഗമദ്ദനം.

ർ൭.“തേവിജ്ജാഭൂസനം ദത്വാന, ആവേളം ചതുരോ ഫലേ;
ഛളഭിഞ്ഞാഭരണം ദത്വാ, ധമ്മപുപ്ഫപിളന്ധനം.

ർവ്വ.“സദ്ധമ്മപണ്ഡരച്ഛത്തം , ദത്വാ പാപനിവാരണം;
മാപയിത്വാഭയം പുപ്ഫം, നിബ്ബുതോ സോ സസാവകോ.

ർൻ.“ഏസോ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, അപ്പമേയ്യോ ദുരാസദോ;
ഏസോ ഹി ധമ്മരതനോ, സ്വാക്ഖാതോ ഏഹിപസ്സികോ.

൩ം. “ഏസോ ഹി സങ്ഘരതനോ, സുപ്പടിപന്നോ അനുത്തരോ;
സബ്ബം തമന്തരഹിതം, നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ”തി.

തത്ഥ **വിജ്ജുലട്ഠീവാ**തി ഘനഭാവേന സണ്ഠിതാ വിജ്ജുലതാ വിയ. **ചന്ദോവ ഗഹപൂരിതോ**തി പരിവേസഗഹപരിക്ഖിതോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ. **ധമ്മതളാകം മാപയിത്വാ**തി പരിയത്തിധമ്മതളാകം മാപയിത്വാ. **സീലം ദത്വാ വിലേപന**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലസങ്ഖാതം ചിത്തസന്തതിവിഭൂസനത്ഥം വിലേപനം ദത്വാ . **ധമ്മദുസ്സം നിവാസേത്വാ**തി ഹിരോത്തപ്പധമ്മസങ്ഖാതം സാടകയുഗം നിവാസേത്വാ. **ധമ്മമാലം വിഭജ്ജിയാ**തി സത്തത്തിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മകുസുമമാലം വിഭജിത്വാ. വിദഹിത്വാതി അത്ഥോ.

ധമ്മവിമലമാദാസന്തി വിമലം സോതാപത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതം ആദാസം സാവജ്ജാനവജ്ജകുസലാകുസലധമ്മസല്ലക്ഖണത്ഥം മഹാജനസ്സ ധമ്മതളാകതീരേ ധമ്മാദാസം ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **മഹാജനേ**തി മഹാജനസ്സ. **കേചീ**തി യേ കേചി. **നിബ്ബാനം പത്ഥേന്താ**തി സബ്ബാകുസലമലവിലയകരം അമതമസങ്ഖതമനീതികം പരമസന്തം അച്ചുതിരസം നിബ്ബാനം പത്ഥേന്താ വിചരന്തി. തേ ഇമം അലങ്കാരം വുത്തപ്പകാരം മയാ ദസ്സിതം പസ്സന്തൂതി അത്ഥോ. ''നിബ്ബാനമഭിപത്ഥേന്താ, പസ്സന്തു മം അലങ്കര''ന്തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. അലങ്കരന്തി രസ്സം കത്വാ വുത്തം.

സീലകഞ്ചുകം ദത്വാനാതി പഞ്ചസീലദസസീലചതുപാരിസുദ്ധിസീലമയം കഞ്ചുകം ദത്വാ. **ഝാനകവചവമ്മിത**ന്തി ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനകവചബന്ധം ബന്ധിത്വാ. **ധമ്മചമ്മം പാരുപിത്വാ**തി സതിസമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതധമ്മചമ്മം പാരുപിത്വാ. **ദത്വാ സന്നാഹമുത്തമ**ന്തി ഉത്തമം ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം വീരിയസന്നാഹം ദത്വാതി അത്ഥോ. **സതിഫലകം ദത്വാനാ**തി രാഗാദിദോസാരിപാപനിവാരണത്ഥം ചതുസതിപട്ഠാനഫലകനിവാരണം ദത്വാ. **തിഖിണം ഞാണകുന്തിമ**ന്തി പടിവേധസമത്ഥം തിഖിണവിപസ്സനാഞാണകുന്തവന്തം, വിപസ്സനാഞാണനിസിതകുന്തവരന്തി അത്ഥോ, കിലേസബലനിധനകരസമത്ഥം വാ യോഗാവചരയോധവരം ഠപേത്വാതി അത്ഥോ. **ധമ്മഖഗ്ഗവരം ദത്വാ**തി തസ്സ യോഗാവചരസ്സ വീരിയുപലതലനിസിതധാരം മഗ്ഗപഞ്ഞാവരഖഗ്ഗം ദത്വാ. **സീലസംസഗ്ഗമദ്ദന**ന്തി അരിയം ലോകുത്തരസീലം കിലേസസംസഗ്ഗമദ്ദനത്ഥായ, കിലേസനിഘാതനത്ഥായാതി അത്ഥോ.

തേവിജ്ജാഭൂസനം ദത്വാതി തേവിജ്ജാമയം വിഭൂസനം ദത്വാ. **ആവേളം ചതുരോ ഫലേ**തി ചത്താരി ഫലാനി വടംസകം കത്വാ. **ഛളഭിഞ്ഞാഭരണ**ന്തി ആഭരണത്ഥായ അലങ്കാരകരണത്ഥായ ഛ അഭിഞ്ഞായോ ദത്വാ. **ധമ്മപുപ്ഫപിളന്ധന**ന്തി നവലോകുത്തരധമ്മസങ്ഖാതം കുസുമമാലം കത്വാ. **സദ്ധമ്മപണ്ഡരച്ഛത്തം, ദത്വാ പാപനിവാരണ**ന്തി അച്ചന്തവിസുദ്ധം വിമുത്തിസേതച്ഛത്തം സബ്ബാകുസലാതപനിവാരണം ദത്വാ. **മാപയിത്വാഭയം പുപ്ഫ**ന്തി അഭയപുരഗാമിനം അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗം പുപ്ഫം കത്വാതി അത്ഥോ.

കസ്സപോ കിര ഭഗവാ കാസിരട്ഠേ സേതബ്യനഗരേ സേതബ്യുയ്യാനേ പരിനിബ്ബായി. ധാതുയോ കിരസ്സ ന വികിരിംസു. സകലജമ്ബുദീപവാസിനോ മനുസ്സാ സന്നിപതിത്വാ ഏകേകം സുവണ്ണിട്ഠകം കോടിഅഗ്ഘനകം രതനവിചിത്തം ബഹിചിനനത്ഥം ഏകേകം അഡ്ഢകോടിഅഗ്ഘനകം അബ്ഭന്തരപൂരണത്ഥം മനോസിലായ മത്തികാകിച്ചം തേലേന ഉദകകിച്ചം കരോന്തോ യോജനുബ്ബേധം ഥൂപമകംസു.

''കസ്സപോപി ഭഗവാ കതകിച്ചോ, സബ്ബസത്തഹിതമേവ കരോന്തോ;
കാസിരാജനഗരേ മിഗദായേ, ലോകനന്ദനകരോ നിവസീ''തി.

സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

ഇതി മധുരത്ഥവിലാസിനിയാ ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥായ

കസ്സപബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഏത്താവതാ ചതുവീസതിയാ ബുദ്ധാനം ബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

സബ്ബാകാരേന നിട്ഠിതാ.

൨൭. ഗോതമബുദ്ധവംസവണ്ണനാ

ദൂരേനിദാനകഥാ

“ഇദാനി യസ്മാ അമ്ഹാകം, ബുദ്ധവംസസ്സ വണ്ണനാ;
അനുക്കമേന സമ്പത്താ, തസ്മായം തസ്സ വണ്ണനാ”.

തത്ഥ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ദീപങ്കരാദീനം ചതുവീസതിയാ ബുദ്ധാനം സന്തികേ അധികാരം കരോന്തോ കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ആഗതോ. കസ്സപസ്സ പന ഭഗവതോ ഓരഭാഗേ ഠപേത്വാ ഇമം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം അഞ്ഞോ ബുദ്ധോ നാമ നത്ഥി. ഇതി **ദീപങ്കരാദീനം ചതുവീസതിയാ ബുദ്ധാനം** സന്തികേ ലദ്ധബ്യാകരണോ പന ബോധിസത്തോ യേനേന -

“മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതീ”തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൯) -

ഇമേ അട്ഠ ധമ്മേ സമോധാനേത്വാ ദീപങ്കരപാദമൂലേ കതാഭിനീഹാരേന “ഹന്ദ, ബുദ്ധകരേ ധമ്മേ, വിചിനാമി ഇതോ ചിതോ”തി ഉസ്സാഹം കത്വാ “വിചിനന്തോ തദാദക്ഖിം, പഠമം ദാനപാരമി”ന്തി ദാനപാരമിതാദയോ ബുദ്ധകാരകധമ്മാ ദിട്ഠാ, തേ പൂരേന്തോ യാവ വേസ്സന്തരത്തഭാവാ ആഗമി, ആഗച്ഛന്തോ ച യേ തേ കതാഭിനീഹാരാനം ബോധിസത്താനം ആനിസംസാ സംവണ്ണിതാ -

“ഏവം സബ്ബങ്ഗസമ്പന്നാ, ബോധിയാ നിയതാ നരാ;
സംസരം ദീഘമദ്ധാനം, കപ്പകോടിസതേഹിപി.

“അവീചിമ്ഹി നുപ്പജ്ജന്തി, തഥാ ലോകന്തരേസു ച;
നിജ്ഝാമതണ്ഹാ ഖുപ്പിപാസാ, ന ഹോന്തി കാളകഞ്ജികാ.

“ന ഹോന്തി ഖുദ്ദകാ പാണാ, ഉപ്പജ്ജന്താപി ദുഗ്ഗതിം;
ജായമാനാ മനുസ്സേസു, ജച്ചന്ധാ ന ഭവന്തി തേ.

“സോതവേകല്ലതാ നത്ഥി, ന ഭവന്തി മൂഗപക്ഖികാ;
ഇത്ഥിഭാവം ന ഗച്ഛന്തി, ഉഭതോബ്യഞ്ജനപണ്ഡകാ.

“ന ഭവന്തി പരിയാപന്നാ, ബോധിയാ നിയതാ നരാ;
മുത്താ ആനന്തരികേഹി, സബ്ബത്ഥ സുദ്ധഗോചരാ.

“മിച്ഛാദിട്ഠിം ന സേവന്തി, കമ്മകിരിയദസ്സനാ;
വസമാനാപി സഗ്ഗേസു, അസഞ്ഞം നൂപപജ്ജരേ.

“സുദ്ധാവാസേസു ദേവേസു, ഹേതു നാമ ന വിജ്ജതി;
നേക്ഖമ്മനിന്നാ സപ്പുരിസാ, വിസംയുത്താ ഭവാഭവേ;

ചരന്തി ലോകത്ഥചരിയായോ, പൂരേന്തി സബ്ബപാരമീ''തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ഫ.ദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ഫ.ദൂരേനിദാനകഥാ; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ പകിണ്ണകകഥാ);

തേ ആനിസംസേ അധിഗന്ത്വാവ ആഗതോ. ഏവം ആഗച്ഛന്തോ വേസ്സന്തരത്തഭാവേ ഠിതോ -

> ''അചേതനായം പഥവീ, അവിഞ്ഞായ സുഖം ദുഖം;
> സാപി ദാനബലാ മയ്ഹം, സത്തക്ഖത്തും പകമ്പഥാ''തി. (ചരിയാ॰ ഫ.ഫ൨൪) -

ഏവം മഹാപഥവികമ്പനാദീനി മഹാപുഞ്ഞാനി കത്വാ ആയുപരിയോസാനേ തതോ ചവിത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തി.

അവിദൂരേനിദാനകഥാ

തുസിതപുരേ വസമാനേയേവ പന ബോധിസത്തേ ബുദ്ധകോലാഹലം നാമ ഉദപാദി. ലോകസ്മിഞ്ഹി **തീണി കോലാഹലാനി** ഉപ്പജ്ജന്തി. സേയ്യഥിദം - കപ്പകോലാഹലം, ബുദ്ധകോലാഹലം, ചക്കവത്തികോലാഹലന്തി. തത്ഥ ''വസ്സസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന കപ്പുട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ''തി ലോകബ്യൂഹാ നാമ കാമാവചരദേവാ മുത്തസിരാ വികിണ്ണകേസാ രുദമുഖാ അസ്സൂനി ഹത്ഥേഹി പുഞ്ഛമാനാ രത്തവത്ഥനിവത്ഥാ അതിവിയ വിരൂപവേസധാരിനോ ഹുത്വാ മനുസ്സപഥേ വിചരന്താ ഏവം ആരോചേന്തി - ''മാരിസാ, മാരിസാ, ഇതോ വസ്സസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന കപ്പുട്ഠാനം ഭവിസ്സതി, അയം ലോകോ വിനസ്സിസ്സതി, മഹാസമുദ്ദോപി ഉസ്സുസ്സിസ്സതി, അയഞ്ച മഹാപഥവീ സിനേരു ച പബ്ബതരാജാ ഉഡ്ഡയ്ഹിസ്സന്തി വിനസ്സിസ്സന്തി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ലോകവിനാസോ ഭവിസ്സതി, മേത്തം, മാരിസാ, ഭാവേഥ, കരുണം മുദിതം ഉപേക്ഖം, മാരിസാ, ഭാവേഥ, മാതരം പിതരം ഉപട്ഠഹഥ, കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ ഹോഥാ''തി. ഇദം **കപ്പകോലാഹലം** നാമ.

''വസ്സസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന പന സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധോ ലോകേ ഉപജ്ജിസ്സതീ''തി ലോകപാലദേവതാ - ''ഇതോ, മാരിസാ, വസ്സസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി ഉഗ്ഘോസേന്തിയോ ആഹിണ്ഡന്തി. ഇദം **ബുദ്ധകോലാഹലം** നാമ.

''വസ്സസതസ്സ അച്ചയേന ചക്കവത്തിരാജാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി ദേവതാ - ''ഇതോ, മാരിസാ, വസ്സസതസ്സ അച്ചയേന ചക്കവത്തിരാജാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി ഉഗ്ഘോസേന്തിയോ ആഹിണ്ഡന്തി. ഇദം **ചക്കവത്തികോലാഹലം** നാമ (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൫.മങ്ഗലപഞ്ഹസമുട്ഠാനകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ഫ.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ഫ.അവിദൂരേനിദാനകഥാ).

തേസു ബുദ്ധകോലാഹലസദ്ദം സുത്വാ സകലദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ ഏകതോ സന്നിപതിത്വാ - ''അസുകോ നാമ സത്തോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി ഞത്വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ആയാചന്തി, ആയാചമാനാ ച തസ്സ പുബ്ബനിമിത്തേസു ഉപ്പന്നേസു ആയാചന്തി. തദാ പന സബ്ബാപി താ ഏകേകചക്കവാളേ ചതുമഹാരാജ-സക്ക-സുയാമ-സന്തുസിത-സുനിമ്മിത-വസവത്തി-മഹാബ്രഹ്മേഹി

സദ്ധിം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ തുസിതഭവനേ ഉപ്പന്നചുതിനിമിത്തസ്സ ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ - "മാരിസ, തുമ്ഹേഹി ദസ പാരമിയോ പൂരിതാ, പൂരേന്തേഹി ച ന സക്കബ്രഹ്മസമ്പത്തിആദികം സമ്പത്തിം പത്ഥേന്തേഹി പൂരിതാ, ലോകനിത്ഥരണത്ഥായ പന വോ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്ഥേന്തേഹി പരിപൂരിതാ ബുദ്ധത്തായ -

> "കാലോ ഖോ തേ മഹാവീര, ഉപ്പജ്ജ മാതുകുച്ഛിയം;
> സദേവകം താരയന്തോ, ബുജ്ഝസ്സു അമതം പദ"ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൧.൬൭)
> -

യാചിംസു.

അഥ മഹാസത്തോ ദേവതാഹി ഏവം ആയാചിയമാനോ ദേവതാനം പടിഞ്ഞം അദത്വാവ കാല-ദീപ-ദേസ-കുല-ജനേത്തിആയുപരിച്ഛേദവസേന **പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി** വിലോകേസി. തത്ഥ "കാലോ നു ഖോ, ന കാലോ"തി പഠമം കാലം വിലോകേസി. തത്ഥ വസ്സസതസഹസ്സതോ ഉദ്ധം വഡ്ഢിതആയുകാലോ കാലോ നാമ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ ഹി സത്താനം ജാതിജരാമരണാനി ന പഞ്ഞായന്തി, ബുദ്ധാനഞ്ച ധമ്മദേസനാ തിലക്ഖണമുത്താ നാമ നത്ഥി, തേസം "അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ"തി കഥേന്താനം "കിം നാമേതം കഥേന്തീ"തി നേവ സോതബ്ബം ന സദ്ധാതബ്ബം മഞ്ഞന്തി, തതോ അഭിസമയോ ന ഹോതി, തസ്മിം അസതി അനിയ്യാനികം സാസനം ഹോതി. തസ്മാ സോ അകാലോ. വസ്സസതതോ ഊനആയുകാലോപി കാലോ ന ഹോതി. കസ്മാ? തദാ സത്താ ഉസ്സന്നകിലേസാ ഹോന്തി, ഉസ്സന്നകിലേസാനഞ്ച ദിന്നോവാദോ ഓവാദട്ഠാനേ ന തിട്ഠതി, ഉദകേ ദണ്ഡരാജി വിയ ഖിപ്പം വിഗച്ഛതി. തസ്മാ സോപി അകാലോ. വസ്സസതസഹസ്സതോ പന പട്ഠായ ഹേട്ഠാ വസ്സസതതോ പട്ഠായ ഉദ്ധം ആയുകാലോ കാലോ നാമ. തദാ പന വസ്സസതകാലോ അഹോസി. അഥ മഹാസത്തോ "നിബ്ബത്തിതബ്ബകാലോ"തി **കാലം** പസ്സി.

തതോ ദീപം ഓലോകേന്തോ സപരിവാരേ ചത്താരോ മഹാദീപേ ഓലോകേത്വാ - "തീസു ദീപേസു ബുദ്ധാ ന നിബ്ബത്തന്തി, ജമ്ബുദീപേയേവ നിബ്ബത്തന്തീ"തി **ദീപം** പസ്സി.

തതോ "ജമ്ബുദീപോ നാമ മഹാ, ദസയോജനസഹസ്സപരിമാണോ. കതരസ്മിം നു ഖോ പദേസേ ബുദ്ധാ നിബ്ബത്തന്തീ"തി ഓകാസം ഓലോകേന്തോ മജ്ഝിമ**ദേസം** പസ്സി. "കപിലവത്ഥു നാമ നഗരം, തത്ഥ മയാ നിബ്ബത്തിതബ്ബ"ന്തി നിട്ഠമഗമാസി.

തതോ കുലം വിലോകേന്തോ - "ബുദ്ധാ നാമ വേസ്സകുലേ വാ സുദ്ദകുലേ വാ ന നിബ്ബത്തന്തി. ലോകസമ്മതേ പന ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ നിബ്ബത്തന്തി, ഏതരഹി ഖത്തിയകുലം ലോകസമ്മതം, തത്ഥ നിബ്ബത്തിസ്സാമി സുദ്ധോദനോ നാമ രാജാ പിതാ മേ ഭവിസ്സതീ"തി **കുലം** പസ്സി.

തതോ മാതരം വിലോകേന്തോ - "ബുദ്ധമാതാ നാമ ലോലാ സുരാധുത്താ ന ഹോതി, കപ്പസതസഹസ്സം പന പൂരിതപാരമീ ജാതിതോ പട്ഠായ അഖണ്ഡപഞ്ചസീലായേവ ഹോതി. അയഞ്ച മഹാമായാ നാമ ദേവീ ഏദിസീ,

അയം മേ മാതാ ഭവിസ്സതി, കിത്തകം പനസ്സാ **ആയൂ**തി, ദസന്നം മാസാനം ഉപരി സത്ത ദിവസാനീ''തി പസ്സി.

ഇതി ഇമം പഞ്ചവിധം മഹാവിലോകനം വിലോകേത്വാ - ''കാലോ മേ, മാരിസാ, ബുദ്ധഭാവായാ''തി ദേവാനം പടിഞ്ഞം ദത്വാ - ''ഗച്ഛഥ തുമ്ഹേ''തി താ ദേവതാ ഉയ്യോജേത്വാ തുസിതദേവതാഹി പരിവുതോ തുസിതപുരേ നന്ദനവനം പാവിസി. സബ്ബദേവലോകേസു ഹി നന്ദനവനം അത്ഥിയേവ. തത്ര നം ദേവതാ - ''ഇതോ ചുതോ സുഗതിം ഗച്ഛാ''തി പുബ്ബേ കതകുസലകമ്മോകാസം സാരയമാനാ വിചരന്തി. സോ ഏവം താഹി ദേവതാഹി കുസലം സാരയമാനാഹി പരിവുതോ തത്ര വിചരന്തോവ ചവിത്വാ മഹാമായായ ദേവിയാ കുച്ഛിസ്മിം ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേന പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. മഹാപുരിസസ്സ പന മാതു കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗണ്ഹനക്ഖണേ ഏകപ്പഹാരേനേവ സകലദസസഹസ്സിലോകധാതു സങ്കമ്പി. ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി പാതുരഹേസും.

ഏവം ഗഹിതപടിസന്ധികസ്സ ബോധിസത്തസ്സ ചേവ ബോധിസത്തമാതുയാ ച ഉപദ്ദവനിവാരണത്ഥം ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ചത്താരോ ദേവപുത്താ ആരക്ഖം ഗണ്ഹിംസു. ബോധിസത്തസ്സ മാതു പുരിസേസു രാഗചിത്തം നുപ്പജ്ജി, ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്താ ച സാ അഹോസി സുഖിനീ അകിലന്തകായാ. ബോധിസത്തഞ്ച അത്തനോ കുച്ഛിഗതം വിപ്പസന്നേ മണിരതനേ ആവുതപണ്ഡുസുത്തം വിയ പസ്സതി. യസ്മാ ബോധിസത്തേന വസിതകുച്ഛി നാമ ചേതിയഗബ്ഭസദിസാ ഹോതി, ന സക്കാ അഞ്ഞേന സത്തേന ആവസിതും വാ പരിഭുഞ്ജിതും വാ, തസ്മാ ബോധിസത്തമാതാ സത്താഹജാതേ ബോധിസത്തേ കാലം കത്വാ തുസിതപുരേ നിബ്ബത്തി. യഥാ പന അഞ്ഞാ ഇത്ഥിയോ ദസ മാസേ അപ്പത്വാപി അതിക്കമിത്വാപി നിസിന്നാപി നിപന്നാപി വിജായന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തമാതാ. ബോധിസത്തമാതാ പന ബോധിസത്തം ദസ മാസേ കുച്ഛിനാ പരിഹരിത്വാ ഠിതാവ വിജായതി. അയം **ബോധിസത്തമാതു ധമ്മതാ**.

മഹാമായാപി ദേവീ ദസ മാസേ കുച്ഛിനാ ബോധിസത്തം പരിഹരിത്വാ പരിപുണ്ണഗബ്ഭാ ഞാതിഘരം ഗന്തുകാമാ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ ആരോചേസി - ''ഇച്ഛാമഹം, മഹാരാജ, ദേവദഹനഗരം ഗന്തു''ന്തി. രാജാ ''സാധൂ''തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ കപിലവത്ഥുതോ യാവ ദേവദഹനഗരാ അഞ്ജസം സമം കാരേത്വാ കദലിപുണ്ണഘടകമുകധജപടാകാദീഹി അലങ്കാരാപേത്വാ നവകനകസിവികായ നിസീദാപേത്വാ മഹതിയാ വിഭൂതിയാ മഹതാ പരിവാരേന പേസേസി. ദ്വിന്നം പന നഗരാനം അന്തരേ ഉഭയനഗരവാസീനം പരിഭോഗാരഹം ലുമ്ബിനീവനം നാമ മങ്ഗലസാലവനം അത്ഥി, തം തസ്മിം സമയേ മൂലതോ യാവ അഗ്ഗസാഖാ സബ്ബം ഏകഫാലിഫുല്ലം അഹോസി. സാഖന്തരേഹി ചേവ പുപ്ഫന്തരേഹി ച പരമരതികരമധുരമനോരമവിരുതാഹി മദമുദിതാഹി അനുഭുത്തപഞ്ചരാഹി പരഭതമധുകരവധൂഹി ഉപഗീയമാനസുരനന്ദനനന്ദനവനസദിസസോഭം വനം ദിസ്വാ ദേവിയാ സാലവനകീളമനുഭവിതും ചിത്തമുപ്പജ്ജി (അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ).

''വിഭൂസിതാ ബാലജനാതിചാലിനീ, വിഭൂസിതങ്ഗീ വനിതേവ മാലിനീ;
സദാ ജനാനം നയനാലിമാലിനീ, വിലുമ്പിനീവാതിവിരോചി ലുമ്ബിനീ''.

അമച്ചാ രഞ്ഞോ ആരോചേത്വാ ദേവിം ഗഹേത്വാ തം ലുമ്ബിനീവനം പവിസിംസു. സാ മങ്ഗലസാലമൂലം ഗന്ത്വാ തസ്സ ഉജുസമവട്ടക്ഖന്ധസ്സ പുപ്ഫഫലപല്ലവസമലങ്കതസ്സ യം സാഖം ഗണ്ഹിതുകാമാ അഹോസി, സാ സാലസാഖാ അബലാ ജനഹദയലോലാ സയമേവ വിലമ്ബമാനാ ഹുത്വാ തസ്സാ കരതലസ്മിം സമുപഗതാ. അഥ സാ തം സാലസാഖം തമ്ബതുങ്ഗനഖുജ്ജലേന കമലദലവത്തിവട്ടങ്ഗുലിനാ നവകനകകടവലയസോഭിനാ ദക്ഖിണേന പരമരതികരേന കരേന അഗ്ഗഹേസി. സാ തം സാലസാഖം ഗഹേത്വാ ഠിതാ അസിതജലധരവിവരഗതാ ബാലചന്ദലേഖാ വിയ ച അചിരട്ഠിതികാ അച്ചിപഭാ വിയ ച നന്ദനവനജാതാ ദേവീ വിയ ച ദേവീ വിരോചിത്ഥ. താവദേവ ചസ്സാ കമ്മജവാതാ ചലിംസു. അഥസ്സാ സാണിപാകാരം പരിക്ഖിപിത്വാ മഹാജനോ പടിക്കമി. സാ സാലസാഖം ഗഹേത്വാ തിട്ഠമാനായ ഏവ തസ്സാ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം അഹോസി.

തങ്ഖണംയേവ ചത്താരോ വിസുദ്ധചിത്താ മഹാബ്രഹ്മാനോ സുവണ്ണജാലം ആദായ ആഗന്ത്വാ തേന സുവണ്ണജാലേന ബോധിസത്തം സമ്പടിച്ഛിത്വാ മാതു പുരതോ ഠപേത്വാ - "അത്തമനാ, ദേവി, ഹോഹി, മഹേസക്ഖോ തേ പുത്തോ ഉപ്പന്നോ"തി ആഹംസു. യഥാ പന അഞ്ഞേ സത്താ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമന്താ പടിക്കൂലേന അസുചിനാ മക്ഖിതാ നിക്ഖമന്തി, ന ഏവം ബോധിസത്തോ. ബോധിസത്തോ പന ദ്വേ ഹത്ഥേ ദ്വേ പാദേ പസാരേത്വാ ഠിതകോവ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന കേനചി അസുചിനാ അമക്ഖിതോവ സുദ്ധോ വിസദോ കാസികവത്ഥേ നിക്ഖിത്തമണിരതനം വിയ വിരോചമാനോ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമി. ഏവം സന്തേപി ബോധിസത്തസ്സ ച ബോധിസത്തമാതുയാ ച സക്കാരത്ഥം ആകാസതോ ദ്വേ ഉദകധാരാ നിക്ഖമിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ ച മാതുയാ ച സരീരേ ഉതും ഗാഹാപേസും.

അഥ നം സുവണ്ണജാലേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതാനം ബ്രഹ്മാനം ഹത്ഥതോ ചത്താരോ മഹാരാജാനോ മങ്ഗലസമ്മതായ സുഖസമ്ഫസ്സായ അജിനപ്പവേണിയാ ഗണ്ഹിംസു, തേസം ഹത്ഥതോ മനുസ്സാ ദുകൂലചുമ്ബടകേന ഗണ്ഹിംസു, മനുസ്സാനം ഹത്ഥതോ മുച്ചിത്വാ പഥവിയം പതിട്ഠായ പുരത്ഥിമം ദിസം ഓലോകേസി, അനേകാനി ചക്കവാളസഹസ്സാനി ഏകങ്ഗണാനി അഹേസും. തത്ഥ ദേവമനുസ്സാ ഗന്ധപുപ്ഫമാലാദീഹി പൂജയമാനാ - "മഹാപുരിസ, തുമ്ഹേഹി സദിസോ ഏത്ഥ നത്ഥി, കുതോ ഉത്തരിതരോ"തി ആഹംസു. ഏവം ദസ ദിസാ അനുവിലോകേത്വാ അത്തനാ സദിസം അദിസ്വാ ഉത്തരദിസാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന അഗമാസി. ഗച്ഛന്തോ ച പഥവിയാ ഏവ ഗതോ, നാകാസേന. അചേലകോവ ഗതോ, ന സചേലകോ. ദഹരോവ ഗതോ, ന സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ. മഹാജനസ്സ പന ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ വിയ അലങ്കതപടിയത്തോ വിയ ച സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ വിയ ച അഹോസി. തതോ സത്തമേ പദേ ഠത്വാ "അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സാ"തിആദികം (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭) ആസഭിം വാചം നിച്ഛാരേന്തോ സീഹനാദം നദി.

ബോധിസത്തോ ഹി തീസു അത്തഭാവേസു മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തോവ വാചം നിച്ഛാരേസി മഹോസധത്തഭാവേ, വേസ്സന്തരത്തഭാവേ, ഇമസ്മിം അത്തഭാവേതി. മഹോസധത്തഭാവേ കിരസ്സ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തസ്സേവ സക്കോ ദേവരാജാ ആഗന്ത്വാ ചന്ദനസാരം

ഹത്ഥേ ഠപേത്വാ ഗതോ, തം മുട്ഠിയം കത്വാവ നിക്ഖന്തോ. അഥ നം മാതാ - “താത, ത്വം കിം ഗഹേത്വാ ആഗതോസീ”തി പുച്ഛി. “ഓസധം, അമ്മാ”തി. ഇതി ഓസധം ഗഹേത്വാ ആഗതത്താ “ഓസധകുമാരോ”ത്വേവസ്സ നാമമകംസു.

വേസ്സന്തരത്തഭാവേ പന മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തോവ ദക്ഖിണഹത്ഥം പസാരേത്വാ - “അത്ഥി നു ഖോ, അമ്മ, കിഞ്ചി ഗേഹസ്മിം ധനം, ദാനം ദസ്സാമീ”തി വദന്തോ നിക്ഖമി. അഥസ്സ മാതാ - “സധനേ കുലേ നിബ്ബത്തോസി, താതാ”തി പുത്തസ്സ ഹത്ഥം അത്തനോ ഹത്ഥതലേ കത്വാ സഹസ്സത്ഥവികം ഠപേസി.

ഇമസ്മിം പന അത്തഭാവേ ഇമം സീഹനാദം നദീതി ഏവം ബോധിസത്തോ തീസു അത്തഭാവേസു മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തമത്തോവ വാചം നിച്ഛാരേസി. ജാതക്ഖണേപിസ്സ ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി പാതുരഹേസും. യസ്മിം പന സമയേ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ലുമ്ബിനീവനേ ജാതോ തസ്മിംയേവ സമയേ **രാഹുലമാതാ** ദേവീ **ആനന്ദോ ഛന്നോ കാളുദായീ** അമച്ചോ **കണ്ഡകോ** അസ്സരാജാ **മഹാബോധിരുക്ഖോ** ചതസ്സോ **നിധികുമ്ഭിയോ** ച ജാതാ, തത്ഥ ഏകോ ഗാവുതപ്പമാണോ ഏകോ അഡ്ഢയോജനപ്പമാണോ ഏകോ തിഗാവുതപ്പമാണോ ഏകോ യോജനപ്പമാണോ അഹോസി. ഇമേ **സത്ത സഹജാതാ** നാമ ഹോന്തി.

ഉഭയനഗരവാസിനോ മഹാപുരിസം ഗഹേത്വാ കപിലവത്ഥുപുരമേവ അഗമംസു. തംദിവസമേവ - “കപിലവത്ഥുനഗരേ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുത്തോ ബോധിമൂലേ നിസീദിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി താവതിംസഭവനേ ഹട്ഠതുട്ഠാ ദേവസങ്ഘാ ചേലുക്ഖേപാദീനി പവത്തേന്താ കീളിംസു. തസ്മിം സമയേ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ കുലൂപകോ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ **കാളദേവലോ** നാമ താപസോ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ ദിവാവിഹാരത്ഥായ താവതിംസഭവനം ഗന്ത്വാ തത്ഥ ദിവാവിഹാരം നിസിന്നോ താ ദേവതാ തുട്ഠമാനസാ കീളന്തിയോ ദിസ്വാ “കിംകാരണാ തുട്ഠമാനസാ പമുദിതഹദയാ കീളഥ, മയ്ഹം തം കാരണം കഥേഥാ”തി പുച്ഛി. തതോ ദേവതാ ആഹംസു - “മാരിസ, സുദ്ധോദനരഞ്ഞോ പുത്തോ ജാതോ, സോ ബോധിമണ്ഡേ നിസീദിത്വാ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേസ്സതി, തസ്സ ‘അനന്തരൂപം ബുദ്ധലീളം പസ്സിതും ലഭിസ്സാമാ’തി ഇമിനാ കാരണേന തുട്ഠമ്ഹാ”തി.

അഥ താപസോ താസം ദേവതാനം വചനം സുത്വാ പരമദസ്സനീയരതനാവലോകതോ ദേവലോകതോ ഓരുയ്ഹ നരപതിനിവേസനം പവിസിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. തതോ കതപടിസന്ഥാരം രാജാനം - “പുത്തോ കിര തേ, മഹാരാജ, ജാതോ, തം പസ്സിസ്സാമാ”തി ആഹ. രാജാ അലങ്കതപടിയത്തം തനയം ആഹരാപേത്വാ ദേവലതാപസം വന്ദാപേതും അഭിഹരി. മഹാപുരിസസ്സ പാദാ പരിവത്തിത്വാ വിജ്ജുലതാ വിയ അസിതജലധരകൂടേസു താപസസ്സ ജടാസു പതിട്ഠഹിംസു. ബോധിസത്തേന ഹി തേനത്തഭാവേന വന്ദിതബ്ബോ നാമ അഞ്ഞോ നത്ഥി. തതോ താപസോ ഉട്ഠായാസനാ ബോധിസത്തസ്സ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേസി. രാജാ തം അച്ഛരിയം ദിസ്വാ അത്തനോ പുത്തം വന്ദി. താപസോ ബോധിസത്തസ്സ ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ - “ഭവിസ്സതി നു ഖോ ബുദ്ധോ, ഉദാഹു ന ഭവിസ്സതീ”തി ആവജ്ജേത്വാ ഉപധാരേന്തോ - “നിസ്സംസയം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി അനാഗതംസഞാണേന ഞത്വാ - “അച്ഛരിയപുരിസോ അയ”ന്തി സിതം അകാസി.

തതോ “അഹം ഇമം ബുദ്ധഭൂതം ദട്ഠും ലഭിസ്സാമി നു ഖോ, നോ”തി ഉപധാരേന്തോ - “ന ലഭിസ്സാമി, അന്തരായേവ കാലം കത്വാ ബുദ്ധസതേനപി ബുദ്ധസഹസ്സേനപി ഗന്ത്വാ ബോധേതും അസക്കുണേയ്യേ അരൂപഭവേ നിബ്ബത്തിസ്സാമീ”തി ദിസ്വാ - “ഏവരൂപം നാമ അച്ഛരിയപുരിസം ബുദ്ധഭൂതം ദട്ഠും ന ലഭിസ്സാമി, മഹതീ വത മേ ജാനി ഭവിസ്സതീ”തി പരോദി. മനുസ്സാ പന ദിസ്വാ - “അമ്ഹാകം അയ്യോ ഇദാനേവ ഹസിത്വാ പുന രോദിതുമാരഭി, കിം നു ഖോ, ഭന്തേ, അമ്ഹാകം അയ്യപുത്തസ്സ കോചി അന്തരായോ ഭവിസ്സതീ”തി പുച്ഛിംസു. താപസോ ആഹ - “നത്ഥേതസ്സ അന്തരായോ, നിസ്സംസയേന ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി. “അഥ കസ്മാ തുമ്ഹേ പരോദിത്ഥാ”തി? “ഏവരൂപം അച്ഛരിയപുരിസം ബുദ്ധഭൂതം ദട്ഠും ന ലഭിസ്സാമി, മഹതീ വത മേ ജാനി ഭവിസ്സതീതി അത്താനം അനുസോചന്തോ രോദാമീ”തി ആഹ.

തതോ ബോധിസത്തം പഞ്ചമേ ദിവസേ സീസം ന്ഹാപേത്വാ - “നാമം ഗണ്ഹിസ്സാമാ”തി രാജഭവനം ചതുജ്ജാതികഗന്ധേന ഉപലിമ്പിത്വാ ലാജപഞ്ചമാനി കുസുമാനി വികിരിത്വാ അസമ്ഭിന്നപായാസം പചാപേത്വാ തിണ്ണം വേദാനം പാരങ്ഗതേ അട്ഠസതേ ബ്രാഹ്മണേ നിമന്തേത്വാ രാജഭവനേ നിസീദാപേത്വാ മധുപായാസം ഭോജേത്വാ സക്കാരം കത്വാ - “കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ”തി ലക്ഖണാനി പരിഗ്ഗാഹാപേസും. തേസു രാമാദയോ അട്ഠ ബ്രാഹ്മണപണ്ഡിതാ ലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകാ അഹേസും. തേസു സത്ത ജനാ ദ്വേ അങ്ഗുലിയോ ഉക്ഖിപിത്വാ ദ്വേധാ ബ്യാകരിംസു - “ഇമേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ അഗാരം അജ്ഝാവസന്തോ രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ, പബ്ബജമാനോ ബുദ്ധോ”തി. തേസം പന സബ്ബദഹരോ ഗോത്തേന കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ ബോധിസത്തസ്സ ലക്ഖണവരസമ്പത്തിം ദിസ്വാ - “ഏതസ്സ അഗാരമജ്ഝേ ഠാനകാരണം നത്ഥി, ഏകന്തേനേവ വിവടച്ഛദോ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ”തി ഏകമേവ അങ്ഗുലിം ഉക്ഖിപിത്വാ ഏകംസബ്യാകരണം ബ്യാകാസി. അഥസ്സ നാമം ഗണ്ഹന്താ സബ്ബലോകത്ഥസിദ്ധികരത്താ **സിദ്ധത്ഥോ**തി നാമമകംസു.

അഥ തേ ബ്രാഹ്മണാ അത്തനോ ഘരാനി ഗന്ത്വാ പുത്തേ ആമന്തേത്വാ ഏവമാഹംസു - “അമ്ഹേ മഹല്ലകാ, സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുത്തം സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തം സമ്ഭാവേയ്യാമ വാ നോ വാ, തുമ്ഹേ പന തസ്മിം പബ്ബജിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തേ തസ്സ സാസനേ പബ്ബജഥാ”തി. തതോ സത്തപി ജനാ യാവതായുകം ഠത്വാ യഥാകമ്മം ഗതാ. കോണ്ഡഞ്ഞമാണവോ അരോഗോ അഹോസി. തദാ പന രാജാ തേസം വചനം സുത്വാ - “കിം ദിസ്വാ മമ പുത്തോ പബ്ബജിസ്സതീ”തി തേ പുച്ഛി. “ചത്താരി പുബ്ബനിമിത്താനി, ദേവാ”തി. “കതരഞ്ച കതരഞ്ചാ”തി? “ജിണ്ണം ബ്യാധിതം മതം പബ്ബജിത”ന്തി. രാജാ “ഇതോ പട്ഠായ ഏവരൂപാനം മമ പുത്തസ്സ സന്തികം ആഗമിതും മാ അദത്ഥാ”തി വത്വാ കുമാരസ്സ ചക്ഖുപഥേ ജിണ്ണപുരിസാദീനം ആഗമനനിവാരണത്ഥം ചതൂസു ദിസാസു ഗാവുതഗാവുതട്ഠാനേ ആരക്ഖം ഠപേസി. തംദിവസം മങ്ഗലട്ഠാനേ സന്നിപതിതേസു അസീതിയാ ഞാതികുലസഹസ്സേസു ഏകമേകോ ഏകമേകം പുത്തം പടിജാനി - “അയം ബുദ്ധോ വാ ഹോതു രാജാ വാ, മയം ഏകമേകം പുത്തം ദസ്സാമ, സചേ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, ഖത്തിയസമണേഹേവ പരിവുതോ വിചരിസ്സതി. സചേ രാജാ ചക്കവത്തീ ഭവിസ്സതി, ഖത്തിയകുമാരേഹേവ പരിവുതോ വിചരിസ്സതീ”തി. അഥ രാജാ മഹാപുരിസസ്സ പരമരൂപസമ്പന്നാ വിഗതസബ്ബദോസാ ചതുസട്ഠി ധാതിയോ

അദാസി. ബോധിസത്തോ അനന്തേന പരിവാരേന മഹതാ സിരിസമുദയേന വഡ്ഢി.

അഥേകദിവസം രഞ്ഞോ **വപ്പമങ്ഗലം** നാമ അഹോസി. തംദിവസം രാജാ മഹതിയാ വിഭൂതിയാ മഹതാ പരിവാരേന നഗരതോ നിക്ഖമന്തോ പുത്തമ്പി ഗഹേത്വാവ അഗമാസി. കസികമ്മട്ഠാനേ ഏകോ ജമ്ബുരുക്ഖോ പരമരമണീയോ ഘനസന്ദച്ഛായോ അഹോസി. തസ്സ ഹേട്ഠാ കുമാരസ്സ സയനം പഞ്ഞാപേത്വാ ഉപരി വരകനകതാരാഖചിതം രത്തചേലവിതാനം ബന്ധിത്വാ സാണിപാകാരേന പരിക്ഖിപാപേത്വാ ആരക്ഖം ഠപേത്വാ രാജാ സബ്ബാലങ്കാരം അലങ്കരിത്വാ അമച്ചഗണപരിവുതോ നങ്ഗലകരണട്ഠാനമഗമാസി. തത്ഥ രാജാ പരമമങ്ഗലം സുവണ്ണനങ്ഗലം ഗണ്ഹാതി, അമച്ചാദയോ രജതനങ്ഗലാദീനി ഗണ്ഹന്തി. തംദിവസം നങ്ഗലസഹസ്സം യോജീയതി. ബോധിസത്തം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ ധാതിയോ - "രഞ്ഞോ സമ്പത്തിം പസ്സിസ്സാമാ"തി അന്തോസാണിതോ ബഹി നിക്ഖന്താ.

അഥ ബോധിസത്തോ ഇതോ ചിതോ ച ഓലോകേന്തോ കിഞ്ചി അദിസ്വാ സഹസാ ഉട്ഠായ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ആനാപാനേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേസി. ധാതിയോ ഖജ്ജഭോജ്ജന്തരേ വിചരന്തിയോ ഥോകം ചിരായിംസു. സേസരുക്ഖാനം ഛായാ നിവത്താ, തസ്സ പന ജമ്ബുരുക്ഖസ്സ ഛായാ പരിമണ്ഡലാ ഹുത്വാ തഥേവ അട്ഠാസി. ധാതിതോ പനസ്സ "അയ്യപുത്തോ ഏകകോവാ"തി വേഗേന സാണിപാകാരം ഉക്ഖിപിത്വാ പരിയേസന്തിയോ സിരിസയനേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നം തഞ്ച പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ വേഗേന ആഗന്ത്വാ തം പാടിഹാരിയം ദിസ്വാ - "അയം വോ, താത, ദുതിയവന്ദനാ"തി പുത്തം വന്ദി.

അഥ മഹാപുരിസോ അനുക്കമേന സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ അഹോസി. രാജാ ബോധിസത്തസ്സ തിണ്ണം ഉതൂനം അനുച്ഛവികേ രമ്മ-സുരമ്മ-സുഭനാമകേ തയോ പാസാദേ കാരേസി. ഏകം നവഭൂമികം ഏകം സത്തഭൂമികം ഏകം പഞ്ചഭൂമികം. തയോപി പാസാദാ ഉബ്ബേധേന സമപ്പമാണാ അഹേസും. ഭൂമികാസു പന നാനത്തം അഹോസി.

അഥ രാജാ ചിന്തേസി - "പുത്തോ മേ വയപ്പത്തോ ഛത്തമസ്സ ഉസ്സാപേത്വാ രജ്ജസിരിം പസ്സിസ്സാമീ"തി. സോ സാകിയാനം പണ്ണാനി പഹിണി "പുത്തോ മേ വയപ്പത്തോ, രജ്ജേ നം പതിട്ഠാപേസ്സാമി, സബ്ബേ അത്തനോ ഗേഹേസു വയപ്പത്താ ദാരികാ ഇമം ഗേഹം പേസേന്തൂ"തി. തേ രഞ്ഞോ സാസനം സുത്വാ - "കുമാരോ കേവലം രൂപസമ്പന്നോ, ന കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാതി, ദാരഭരണം കാതും ന സക്ഖിസ്സതി, ന മയം ധീതരോ ദസ്സാമാ"തി ആഹംസു. രാജാ തം പവത്തിം സുത്വാ പുത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ തമത്ഥം ആരോചേസി. ബോധിസത്തോ - "കിം സിപ്പം ദസ്സേതും വട്ടതീ"തി ആഹ. "സഹസ്സത്ഥാമം ധനും ആരോപേതും വട്ടതി, താതാ"തി. "തേന ഹി ആഹരാപേഥാ"തി ആഹ. രാജാ ആഹരാപേത്വാ അദാസി. തം ധനും പുരിസസഹസ്സം ആരോപേതി, പുരിസസഹസ്സം ഓരോപേതി. മഹാപുരിസോ തം സരാസനം ആഹരാപേത്വാ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോവ ജിയം പാദങ്ഗുട്ഠകേ വേഠാപേത്വാ കഡ്ഢന്തോ പാദങ്ഗുട്ഠകേനേവ ധനും ആരോപേത്വാ വാമേന ഹത്ഥേന ദണ്ഡേ ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന കഡ്ഢിത്വാ ജിയം രോപേസി. സകലനഗരം

ഉപ്പത്തനാകാരപ്പത്തം അഹോസി . ‘‘കിം ഏസോ സദ്ദോ’’തി ച വുത്തേ ‘‘ദേവോ ഗജ്ജതീ’’തി ആഹംസു. അഥഞ്ഞേ ‘‘തുമ്ഹേ ന ജാനാഥ, ന ദേവോ ഗജ്ജതി, അങ്ഗീരസസ്സ കുമാരസ്സ സഹസ്സത്ഥാമം ധനും ആരോപേത്വാ ജിയം പോഠേന്തസ്സ ജിയപ്പഹാരസദ്ദോ ഏസോ’’തി ആഹംസു. സാകിയാ തം സുത്വാ താവതകേനേവ ആരദ്ധചിത്താ തുട്ഠമാനസാ അഹേസും.

അഥ മഹാപുരിസോ - ‘‘കിം കാതും വട്ടതീ’’തി ആഹ. അട്ഠങ്ഗുലബഹലം അയോപട്ടം കണ്ഡേന വിജ്ഝിതും വട്ടതീതി . തം വിജ്ഝിത്വാ - ‘‘അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ’’തി ആഹ. ചതുരങ്ഗുലബഹലം അസനഫലകം വിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തമ്പി വിജ്ഝിത്വാ - ‘‘അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീ’’തി ആഹ. വിദത്ഥിബഹലം ഉദുമ്ബരഫലകം വിജ്ഝിതും വട്ടതീതി. തമ്പി വിജ്ഝിത്വാ അഞ്ഞം കിം കാതും വട്ടതീതി. തതോ ‘‘വാലുകസകടാനീ’’തി ആഹംസു. മഹാസത്തോ വാലുകസകടമ്പി പലാലസകടമ്പി വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഉദകേ ഏകൂസഭപ്പമാണം കണ്ഡം പേസേസി ഥലേ അട്ഠഉസഭപ്പമാണം. അഥ നം ‘‘വാതിങ്ഗണസഞ്ഞായ വാലം വിജ്ഝിതും വട്ടതീ’’തി ആഹംസു. ‘‘തേന ഹി യോജനമത്തം വാതിങ്ഗണം ബന്ധാപേഥാ’’തി വത്വാ യോജനമത്തകേ വാതിങ്ഗണസഞ്ഞായ വാലം ബന്ധാപേത്വാ രത്തന്ധകാരേ മേഘപടലേഹി ഛന്നാസു ദിസാസു കണ്ഡം ഖിപി. തം ഗന്ത്വാ യോജനമത്തകേ വാലം ഫാലേത്വാ പഥവിം പാവിസി. ന കേവലം ഏത്തകമേവ, തംദിവസം മഹാപുരിസോ ലോകേ വത്തമാനം സിപ്പം സബ്ബമേവ ദസ്സേസി.

അഥ സാകിയാ അത്തനോ ധീതരോ അലങ്കരിത്വാ പേസയിംസു. ചത്താലീസസഹസ്സാ നാടകിത്ഥിയോ അഹേസും. രാഹുലമാതാ പന ദേവീ അഗ്ഗമഹേസീ അഹോസി. മഹാപുരിസോ ദേവകുമാരോ വിയ സുരയുവതീഹി പരിവുതോ നരയുവതീഹി പരിവുതോ നിപ്പുരിസേഹി തുരിയേഹി പരിചാരിയമാനോ മഹാസമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ ഉതുവാരേന ഉതുവാരേന തേസു തീസു പാസാദേസു വിഹരതി. അഥേകദിവസം ബോധിസത്തോ ഉയ്യാനഭൂമിം ഗന്തുകാമോ സാരഥിം ആമന്തേത്വാ - ‘‘രഥം യോജേഹി ഉയ്യാനഭൂമിം പസ്സിസ്സാമീ’’തി ആഹ. സോ ‘‘സാധൂ’’തി പടിസ്സുണിത്വാ മഹാരഹം വരരുചിരഥിരകുബ്ബരവരത്തം ഥിരതരനേമിനാഭിം വരകനകരജതമണിരതനഖചിതഈസാമുഖം നവകനകരജതതാരകഖചിതനേമിപസ്സം സമോസരിതവിവിധസുരഭികുസുമദാമസസ്സിരികം രവിരഥസദിസദസ്സനീയം വരരഥം സമലങ്കരിത്വാ സസികുമുദസദിസവണ്ണേ അനിലഗരുളജവേ ആജാനീയേ ചത്താരോ മങ്ഗലസിന്ധവേ യോജേത്വാ ബോധിസത്തസ്സ പടിവേദേസി. ബോധിസത്തോ ദേവവിമാനസദിസം തം രഥവരമാരുയ്ഹ ഉയ്യാനാഭിമുഖോ പായാസി.

അഥ ദേവതാ ‘‘സിദ്ധത്ഥകുമാരസ്സ അഭിസമ്ബുജ്ഝനകാലോ ആസന്നോ, പുബ്ബനിമിത്തമസ്സ ദസ്സേസ്സാമാ’’തി ഏകം ദേവപുത്തം ജരാജജ്ജരസരീരം ഖണ്ഡദന്തം പലിതകേസം വങ്കഗത്തം ദണ്ഡഹത്ഥം പവേധമാനം കത്വാ ദസ്സേസും. തം ബോധിസത്തോ ചേവ സാരഥി ച പസ്സന്തി. തതോ ബോധിസത്തോ - ‘‘സാരഥി കോ നാമേസ പുരിസോ കേസാപിസ്സ ന യഥാ അഞ്ഞേസ’’ന്തി **മഹാപദാനസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൩ ആദയോ) ആഗതനയേനേവ പുച്ഛിത്വാ തസ്സ വചനം സുത്വാ - ‘‘ധിരത്ഥു വത, ഭോ, ജാതി, യത്ര ഹി നാമ

ജാതസ്സ ജരാ പഞ്ഞായിസ്സതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൫, ൪൭) സംവിഗ്ഗഹദയോ തതോവ പടിനിവത്തിത്വാ പാസാദമേവ അഭിരുഹി.

രാജാ “കിംകാരണാ മമ പുത്തോ പടിനിവത്തീ”തി പുച്ഛി. “ജിണ്ണപുരിസം ദിസ്വാ, ദേവാ”തി. തതോ കമ്പമാനമാനസോ രാജാ അഡ്ഢയോജനേ ആരക്ഖം ഠപേസി. പുനേകദിവസം ബോധിസത്തോ ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ താഹി ഏവ ദേവതാഹി നിമ്മിതം ബ്യാധിതഞ്ച പുരിസം ദിസ്വാ പുരിമനയേനേവ പുച്ഛിത്വാ സംവിഗ്ഗഹദയോ നിവത്തിത്വാ പാസാദമേവ അഭിരുഹി. രാജാ പുച്ഛിത്വാ നാടകാനി വിസ്സജ്ജേസി. “പബ്ബജ്ജായ മാനസം അസ്സ ഭിന്നം കരിസ്സ”ന്തി ആരക്ഖം വഡ്ഢേത്വാ സമന്തതോ തിഗാവുതപ്പമാണേ പദേസേ ആരക്ഖം ഠപേസി.

പുനപി ബോധിസത്തോ ഏകദിവസം ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ തഥേവ ദേവതാഹി നിമ്മിതം കാലങ്കതം ദിസ്വാ പുരിമനയേനേവ പുച്ഛിത്വാ സംവിഗ്ഗഹദയോ നിവത്തിത്വാ പാസാദമഭിരുഹി. രാജാ നിവത്തനകാരണം പുച്ഛിത്വാ പുന ആരക്ഖം വഡ്ഢേത്വാ യോജനപ്പമാണേ പദേസേ ആരക്ഖം ഠപേസി.

പുനപി ബോധിസത്തോ ഏകദിവസം ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ തഥേവ ദേവതാഹി നിമ്മിതം സുനിവത്ഥം സുപാരുതം പബ്ബജിതം ദിസ്വാ - “കോ നാമേസോ, സമ്മ, സാരഥീ”തി സാരഥിം പുച്ഛി. സാരഥി കിഞ്ചാപി ബുദ്ധുപ്പാദസ്സ അഭാവാ പബ്ബജിതം വാ പബ്ബജിതഗുണേ വാ ന ജാനാതി, ദേവതാനുഭാവേന പന “പബ്ബജിതോ നാമായം ദേവാ”തി വത്വാ പബ്ബജ്ജായ ഗുണം തസ്സ വണ്ണേസി.

തതോ ബോധിസത്തോ പബ്ബജ്ജായ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ തംദിവസം ഉയ്യാനം അഗമാസി. ദീഘായുകാ ബോധിസത്താ വസ്സസതേ വസ്സസതേ അതിക്കന്തേ ജിണ്ണാദീസു ഏകേകം അദ്ദസംസു. അമ്ഹാകം പന ബോധിസത്തോ അപ്പായുകകാലേ ഉപ്പന്നത്താ ചതുന്നം ചതുന്നം മാസാനം അച്ചയേന ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ അനുക്കമേന ഏകേകം അദ്ദസ. ദീഘഭാണകാ പനാഹു - “ചത്താരി നിമിത്താനി ഏകദിവസേനേവ ദിസ്വാ അഗമാസീ”തി. തത്ഥ ദിവസഭാഗം കീളിത്വാ ഉയ്യാനരസമനുഭവിത്വാ മങ്ഗലപോക്ഖരണിയം ന്ഹത്വാ അത്ഥങ്ഗതേ സൂരിയേ മങ്ഗലസിലാതലേ നിസീദി അത്താനം അലങ്കാരാപേതുകാമോ. അഥസ്സ ചിത്താചാരമഞ്ഞായ സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന ആണത്തോ വിസ്സകമ്മോ നാമ ദേവപുത്തോ ആഗന്ത്വാ തസ്സേവ കപ്പകസദിസോ ഹുത്വാ ദിബ്ബേഹി അലങ്കാരേഹി അലങ്കരി. അഥസ്സ സബ്ബാലങ്കാരസമലങ്കതസ്സ സബ്ബതാലാവചരേസു സകാനി സകാനി പടിഭാനാനി ദസ്സയന്തേസു ബ്രാഹ്മണേസു ച “ജയ നന്ദാ”തിആദിവചനേഹി സുതമങ്ഗലികാദീസു നാനപ്പകാരേഹി മങ്ഗലവചനത്ഥുതിഘോസേഹി സമ്ഭാവേന്തേസു സബ്ബാലങ്കാരസമലങ്കതം രഥവരം അഭിരുഹി. തസ്മിം സമയേ - “രാഹുലമാതാ പുത്തം വിജാതാ”തി സുത്വാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാ - “പുത്തസ്സ മേ തുട്ഠിം നിവേദേഥാ”തി സാസനം പഹിണി. ബോധിസത്തോ തം സുത്വാ - “രാഹു ജാതോ, ബന്ധനം ജാത”ന്തി ആഹ. രാജാ - “കിം മേ പുത്തോ അവചാ”തി പുച്ഛിത്വാ തം വചനം സുത്വാ “ഇതോ പട്ഠായ മേ നത്താ ‘രാഹുലകുമാരോ’ത്വേവ നാമം ഹോതൂ”തി ആഹ.

ബോധിസത്തോപി തം രഥവരമാരുയ്ഹ മഹതാ പരിവാരേന അതിമനോരമേന സിരിസോഭഗ്ഗേന നഗരം പാവിസി. തസ്മിം സമയേ രൂപസിരിയാ ഗുണസമ്പത്തിയാ ച അകിസാ കിസാഗോതമീ നാമ

ഖത്തിയകഞ്ഞാ ഉപരിപാസാദവരതലഗതാ നഗരം പവിസന്തസ്സ ബോധിസത്തസ്സ രൂപസിരിം ദിസ്വാ സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സാ ഹുത്വാ -

> “നിബ്ബുതാ നൂന സാ മാതാ, നിബ്ബുതോ നൂന സോ പിതാ;
> നിബ്ബുതാ നൂന സാ നാരീ, യസ്സായം ഈദിസോ പതീ”തി. (ധം സം അട്ഠം നിദാനകഥാ; ധം പം അട്ഠം ൧.സാരിപുത്തത്ഥേരവത്ഥു; അപം അട്ഠം ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാം അട്ഠം ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ) -

ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി.

ബോധിസത്തോ തം സുത്വാ ചിന്തേസി - “അയം മേ സുസ്സവനം വചനം സാവേസി, അഹഞ്ഹി നിബ്ബാനം ഗവേസന്തോ വിചരാമി, അജ്ജേവ മയാ ഘരാവാസം ഛഡ്ഡേത്വാ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിത്വാ നിബ്ബാനം ഗവേസിതും വട്ടതീ”തി. “അയം ഇമിസ്സാ ആചരിയഭാഗോ ഹോതൂ”തി മുത്താഹാരം കണ്ഠതോ ഓമുഞ്ചിത്വാ കിസാഗോതമിയാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികം പരമരതികരം മുത്താഹാരം പേസേസി. സാ “സിദ്ധത്ഥകുമാരോ മയി പടിബദ്ധഹദയോ ഹുത്വാ പണ്ണാകാരം പേസേസീ”തി സോമനസ്സജാതാ അഹോസി.

ബോധിസത്തോപി മഹതാ സിരിസമുദയേന പരമരമണീയം പാസാദം അഭിരുഹിത്വാ സിരിസയനേ നിപജ്ജി. താവദേവ നം പരിപുണ്ണരജനികരസദിസരുചിരവരവദനാ ബിമ്ബഫലസദിസദസനവസനാ സിതവിമലസമസംഹിതാവിരളവരദസനാ അസിതനയനകേസപാസാ സുജാതഞ്ജനാതിനീലകുടിലഭമുകാ സുജാതഹംസസമസംഹിതപയോധരാ രതികരനവകനകരജതവിരചിതവരമണിമേഖലാ പരിഗതവിപുലഘനജഘനതടാ കരികരസന്നിഭോരുയുഗലാ നച്ചഗീതവാദിതേസു കുസലാ സുരയുവതിസദിസരൂപസോഭാ വരയുവതിയോ മധുരരവാനി തുരിയാനി ഗഹേത്വാ മഹാപുരിസം സമ്പരിവാരേത്വാ രമാപയന്തിയോ നച്ചഗീതവാദിതാനി പയോജയിംസു. ബോധിസത്തോ പന കിലേസേസു വിരത്തചിത്തതായ നച്ചഗീതാദീസു അനഭിരതോ മുഹുത്തം നിദ്ദം ഓക്കമി.

താ തം ദിസ്വാ “യസ്സത്ഥായ നച്ചാദീനി മയം പയോജേമ, സോ നിദ്ദം ഉപഗതോ, ഇദാനി കിമത്ഥം കിലമാമാ”തി ഗഹിതാനി തുരിയാനി അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ നിപജ്ജിംസു, ഗന്ധതേലപ്പദീപാ ച ഝായന്തി. ബോധിസത്തോ പബുജ്ഝിത്വാ സയനപിട്ഠേ പല്ലങ്കേന നിസിന്നോ അദ്ദസ താ ഇത്ഥിയോ തുരിയഭണ്ഡാനി അവത്ഥരിത്വാ നിദ്ദായന്തിയോ പഗ്ഘരിതലാലാ കിലിന്നകപോലഗത്താ, ഏകച്ചാ ദന്തേ ഖാദന്തിയോ, ഏകച്ചാ കാകച്ഛന്തിയോ, ഏകച്ചാ വിപ്പലപന്തിയോ, ഏകച്ചാ വിവടമുഖാ, ഏകച്ചാ അപഗതവസനരസനാ , പാകടബീഭച്ഛസമ്ബാധട്ഠാനാ, ഏകച്ചാ വിമുത്താകുലസിരോരുഹാ സുസാനരൂപരൂപം ധാരയമാനാ സയിംസു. മഹാസത്തോ താസം തം വിപ്പകാരം ദിസ്വാ ഭിയ്യോസോമത്തായ കാമേസു വിരത്തചിത്തോ അഹോസി. തസ്സ പന അലങ്കതപടിയത്തം ദസസതനയനഭവനസദിസം രുചിരസോഭമ്പി പാസാദവരതലം അപവിദ്ധമതസരീരകുണപഭരിതം ആമകസുസാനമിവ പരമപടിക്കൂലം ഉപട്ഠാസി. തയോപി ഭവാ ആദിത്തഭവനസദിസാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹിംസു. “ഉപദ്ദുതം വത, ഭോ, ഉപസ്സട്ഠം വത ഭോ”തി ച വാചം പവത്തേസി. അതിവിയ പബ്ബജ്ജായ ചിത്തം നമി.

സോ "അജ്ജേവ മയാ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിതും വട്ടതീ"തി സിരിസയനതോ ഉട്ഠായ ദ്വാരസമീപം ഗന്ത്വാ - "കോ എത്ഥാ"തി ആഹ. ഉമ്മാരേ സീസം കത്വാ നിപന്നോ ഛന്നോ ആഹ - "അഹം, അയ്യപുത്ത, ഛന്നോ"തി. അഥ മഹാപുരിസോ - "അഹം അജ്ജ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിതുകാമോ, ന കഞ്ചി പടിവേദിത്വാ സീഘമേകം അതിജയം സിന്ധവം കപ്പേഹീ"തി. സോ "സാധു, ദേവാ"തി അസ്സഭണ്ഡകം ഗഹേത്വാ അസ്സസാലം ഗന്ത്വാ ഗന്ധതേലപ്പദീപേസു ജലന്തേസു സുമനപട്ടവിതാനസ്സ ഹേട്ഠാ പരമരമണീയേ ഭൂമിഭാഗേ ഠിതം അരിമന്ഥകം കണ്ഡകം തുരങ്ഗവരം ദിസ്വാ - "അജ്ജ മയാ അയ്യപുത്തസ്സ നിക്ഖമനത്ഥായ ഇമമേവ മങ്ഗലഹയം കപ്പേതും വട്ടതീ"തി കണ്ഡകം കപ്പേസി. സോ കപ്പിയമാനോവ അഞ്ഞാസി - "അയം കപ്പനാ അതിഗാള്ഹാ, അഞ്ഞേസു ദിവസേസു ഉയ്യാനകീളം ഗമനകാലേ കപ്പനാ വിയ ന ഹോതി. നിസ്സംസയം അജ്ജേവ അയ്യപുത്തോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിസ്സതീ"തി. തതോ തുട്ഠമാനസോ മഹാഹസിതം ഹസി. സോ നാദോ തം സകലകപിലവത്ഥുപുരം ഉന്നാദം കരേയ്യ, ദേവതാ പന സന്നിരുമ്ഭിത്വാ ന കസ്സചി സോതും അദംസു.

ബോധിസത്തോ "പുത്തം താവ പസ്സിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ ഠിതട്ഠാനതോ ഉട്ഠായ രാഹുലമാതുയാ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ ഗബ്ഭദ്വാരം വിവരി. തസ്മിം ഖണേ അന്തോഗബ്ഭേ ഗന്ധതേലപ്പദീപോ ഝായതി. രാഹുലമാതാ സുമനമല്ലികാദീനം അമ്ബണമത്തേന അത്ഥിപ്പകിണ്ണേ വരസയനേ പുത്തസ്സ മത്ഥകേ ഹത്ഥം ഠപേത്വാ നിദ്ദായതി. ബോധിസത്തോ ഉമ്മാരേ പാദം ഠപേത്വാ ഠിതകോവ ഓലോകേത്വാ - "സചാഹം ദേവിയാ ഹത്ഥം അപനേത്വാ മമ പുത്തം ഗണ്ഹിസ്സാമി, ദേവീ പബുജ്ഝിസ്സതി, ഏവം മേ അഭിനിക്ഖമനസ്സ അന്തരായോ ഭവിസ്സതി. ബുദ്ധോ ഹുത്വാവ ആഗന്ത്വാ പുത്തം പസ്സിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ പാസാദതലതോ ഓതരിത്വാ അസ്സസ്സ സമീപം ഗന്ത്വാ ഏവമാഹ - "താത കണ്ഡക, ത്വം അജ്ജ ഏകരത്തിം മം താരയ, അഹം തം നിസ്സായ ബുദ്ധോ ഹുത്വാ സദേവകം ലോകം താരേസ്സാമീ"തി. തതോ ഉല്ലങ്ഘിത്വാ കണ്ഡകസ്സ പിട്ഠിം അഭിരുഹി. കണ്ഡകോ ഗീവതോ പട്ഠായ ആയാമതോ അട്ഠാരസഹത്ഥോ ഹോതി തദനുരൂപേന ഉബ്ബേധേന സമന്നാഗതോ രൂപഗ്ഗജവബലസമ്പന്നോ സബ്ബസേതോ ധോതസങ്ഖസദിസവണ്ണോ. തതോ ബോധിസത്തോ വരതുരങ്ഗപിട്ഠിഗതോ ഛന്നം അസ്സസ്സ വാലധിം ഗാഹാപേത്വാ അഡ്ഢരത്തസമയേ നഗരസ്സ മഹാദ്വാരം സമ്പത്തോ.

തദാ പന രാജാ പുബ്ബേവ ബോധിസത്തസ്സ ഗമനപടിസേധനത്ഥായ ദ്വീസു ദ്വാരകവാടേസു ഏകേകം പുരിസസഹസ്സേന വിവരിതബ്ബം കാരേത്വാ തത്ഥ ബഹുപുരിസേ ആരക്ഖം ഠപേസി. ബോധിസത്തോ കിര പുരിസഗണനായ കോടിസതസഹസ്സസ്സ ബലം ധാരേസി, ഹത്ഥിഗണനായ കോടിസഹസ്സസ്സ. തസ്മാ സോ ചിന്തേസി - "യദി ദ്വാരം ന വിവരീയതി, അജ്ജ കണ്ഡകസ്സ പിട്ഠേ നിസിന്നോ ഛന്നം വാലധിം ഗാഹാപേത്വാ തേന സദ്ധിംയേവ കണ്ഡകം ഊരൂഹി നിപ്പീളേത്വാ അട്ഠാരസഹത്ഥം പാകാരം ഉപ്പതിത്വാ അതിക്കമേയ്യ"ന്തി. ഛന്നോ ചിന്തേസി - "സചേ ദ്വാരം ന ഉഗ്ഘാപയതി, അഹം അയ്യപുത്തം ഖന്ധേ കത്വാ കണ്ഡകം ദക്ഖിണഹത്ഥേന പരിക്ഖിപന്തോ ഉപകച്ഛകേ കത്വാ ഉപ്പതിത്വാ പാകാരം അതിക്കമിസ്സാമീ"തി. കണ്ഡകോ ചിന്തേസി - "അഹം ദ്വാരേ അവിവരിയമാനേ യഥാനിസിന്നമേവ അയ്യപുത്തം ഗഹിതവാലധിനാ ഛന്നേന സദ്ധിം ഉപ്പതിത്വാ പാകാരസ്സ പുരതോ പതിട്ഠഹിസ്സാമീ"തി.

ഏവമേവ തയോ പുരിസാ ചിന്തയിംസു. ദ്വാരേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ മഹാദ്വാരം വിവരിംസു.

തസ്മിം ഖണേ മാരോ പാപിമാ "മഹാസത്തം നിവത്തേസ്സാമീ"തി ആഗന്ത്വാ ഗഗനതലേ ഠത്വാ ആഹ -

"മാ നിക്ഖമ മഹാവീര, ഇതോ തേ സത്തമേ ദിനേ;
ദിബ്ബം തു ചക്കരതനം, അദ്ധാ പാതു ഭവിസ്സതി. -

ദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപരിവാരാനം ചതുന്നം മഹാദീപാനം രജ്ജം കാരേസ്സസി, നിവത്ത, മാരിസാ"തി. മഹാപുരിസോ ആഹ "കോസി ത്വ"ന്തി. അഹം വസവത്തീതി.

"ജാനാമഹം മഹാരാജ, മയ്ഹം ചക്കസ്സ സമ്ഭവം;
അനത്ഥികോഹം രജ്ജേന, ഗച്ഛ ത്വം മാര മാ ഇധ.

"സകലം ദസസഹസ്സമ്പി, ലോകധാതുമഹം പന;
ഉന്നാദേത്വാ ഭവിസ്സാമി, ബുദ്ധോ ലോകേ വിനായകോ"തി. -

ആഹ. സോ തത്ഥേവന്തരധായി.

മഹാസത്തോ ഏകൂനത്തിംസവസ്സകാലേ ഹത്ഥഗതം ചക്കവത്തിരജ്ജം ഖേളപിണ്ഡം വിയ അനപേക്ഖോ ഛഡ്ഡേത്വാ ചക്കവത്തിസിരിനിവാസഭൂതാ രാജഭവനാ നിക്ഖമിത്വാ ആസാള്ഹിപുണ്ണമായ ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേ വത്തമാനേ നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ നഗരം അപലോകേതുകാമോ അഹോസി. വിതക്കസമനന്തരമേവ ചസ്സ കുലാലചക്കം വിയ സോ ഭൂമിപ്പദേസോ പരിവത്തി. യഥാഠിതോവ മഹാസത്തോ കപിലവത്ഥുപുരം ദിസ്വാ തസ്സിം ഭൂമിപ്പദേസേ കണ്ഡകനിവത്തനം നാമ ചേതിയട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ ഗന്തബ്ബമഗ്ഗാഭിമുഖംയേവ കണ്ഡകം കത്വാ പായാസി മഹതാ സക്കാരേന ഉളാരേന സിരിസമുദയേന. തദാ മഹാസത്തേ ഗച്ഛന്തേ തസ്സ പുരതോ ദേവതാ സട്ഠി ഉക്കാസതസഹസ്സാനി ധാരയിംസു, തഥാ പച്ഛതോ സട്ഠി ദക്ഖിണതോ സട്ഠി ഉക്കാസതസഹസ്സാനി, തഥാ വാമപസ്സതോ. അപരാ ദേവതാ സുരഭികുസുമമാലാദാമചന്ദനചുണ്ണചാമരധജപടാകാഹി സക്കരോന്തിയോ പരിവാരേത്വാ അഗമംസു. ദിബ്ബാനി സങ്ഗീതാനി അനേകാനി ച തുരിയാനി വജ്ജിംസു.

ഇമിനാ സിരിസമുദയേന ഗച്ഛന്തോ ബോധിസത്തോ ഏകരത്തേനേവ തീണി രജ്ജാനി അതിക്കമ്മ തിംസയോജനികം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ അനോമാനദീതീരം സമ്പാപുണി. അഥ ബോധിസത്തോ നദീതീരേ ഠത്വാ ഛന്നം പുച്ഛി - "കാ നാമായം നദീ"തി? "അനോമാ നാമ, ദേവാ"തി. "അമ്ഹാകമ്പി പബ്ബജ്ജാ അനോമാ ഭവിസ്സതീ"തി പണ്ഹിയാ അസ്സം ഘട്ടേന്തോ അസ്സസ്സ സഞ്ഞം അദാസി. അസ്സോ ഉല്ലങ്ഘിത്വാ അട്ഠഉസഭവിത്ഥാരായ നദിയാ പാരിമതീരേ അട്ഠാസി. ബോധിസത്തോ അസ്സപിട്ഠിതോ ഓരുയ്ഹ മുത്തരാസിസദിസേ വാലുകാപുലിനേ ഠത്വാ ഛന്നം ആമന്തേസി - "സമ്മ ഛന്ന, ത്വം മയ്ഹം ആഭരണാനി ചേവ കണ്ഡകഞ്ച ആദായ ഗച്ഛ, അഹം പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. ഛന്നോ, "അഹമ്പി, ദേവ, പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. ബോധിസത്തോ ആഹ - "ന ലബ്ഭാ തയാ

പബ്ബജിതും, ഗച്ഛേവ ത്വ’’ന്തി തിക്ഖത്തും നിവാരേത്വാ ആഭരണാനി ചേവ കണ്ഡകഞ്ച പടിച്ഛാപേത്വാ ചിന്തേസി - ‘‘ഇമേ മയ്ഹം കേസാ സമണസാരുപ്പാ ന ഹോന്തി, തേ ഖഗ്ഗേന ഛിന്ദിസ്സാമീ’’തി ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന പരമനിസിതമസിവരം ഗഹേത്വാ വാമഹത്ഥേന മോളിയാ സദ്ധിം ചൂളം ഗഹേത്വാ ഛിന്ദി, കേസാ ദ്വങ്ഗുലമത്താ ഹുത്വാ ദക്ഖിണതോ ആവട്ടമാനാ സീസേ അല്ലീയിംസു. തേസം പന കേസാനം യാവജീവം തദേവ പമാണം അഹോസി, മസ്സു ച തദനുരൂപം, പുന കേസമസ്സുഓഹാരണകിച്ചമ്പിസ്സ നാഹോസി. ബോധിസത്തോ സഹ മോളിയാ ചൂളം ഗഹേത്വാ - ‘‘സചാഹം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമി, ആകാസേ തിട്ഠതു, നോ ചേ, ഭൂമിയം പതതൂ’’തി ആകാസേ ഖിപി. തം ചൂളാമണിബന്ധനം യോജനപ്പമാണം ഠാനം ഗന്ത്വാ ആകാസേ അട്ഠാസി.

അഥ സക്കോ ദേവരാജാ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ യോജനികേന രതനചങ്കോടകേന തം പടിഗ്ഗഹേത്വാ താവതിംസഭവനേ തിയോജനം സത്തരതനമയം **ചൂളാമണിചേതിയം** നാമ പതിട്ഠാപേസി. യഥാഹ -

‘‘ഛേത്വാന മോളിം വരഗന്ധവാസിതം, വേഹായസം ഉക്ഖിപി അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ;
സഹസ്സനേത്തോ സിരസാ പടിഗ്ഗഹി, സുവണ്ണചങ്കോടവരേന വാസവോ’’തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൨൨; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൨; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ);

പുന ബോധിസത്തോ ചിന്തേസി - ‘‘ഇമാനി കാസികവത്ഥാനി മഹഗ്ഘാനി, ന മയ്ഹം സമണസാരുപ്പാനീ’’തി. അഥസ്സ കസ്സപബുദ്ധകാലേ പുരാണസഹായകോ ഘടികാരമഹാബ്രഹ്മാ ഏകം ബുദ്ധന്തരം വിനാസഭാവാപ്പത്തേന മിത്തഭാവേന ചിന്തേസി - ‘‘അജ്ജ മേ സഹായകോ മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖന്തോ, സമണപരിക്ഖാരമസ്സ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛിസ്സാമീ’’തി.

‘‘തിചീവരഞ്ച പത്തോ ച, വാസി സൂചി ച ബന്ധനം;
പരിസ്സാവനഞ്ച അട്ഠേതേ, യുത്തയോഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ’’തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൪; ൨.൩൪൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൮; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൫ പദഭാജനീയവണ്ണനാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൨൦൬) -

ഇമേ അട്ഠ സമണപരിക്ഖാരേ ആഹരിത്വാ അദാസി. മഹാപുരിസോ അരഹദ്ധജം നിവാസേത്വാ ഉത്തമം പബ്ബജ്ജാവേസം ഗഹേത്വാ സാടകയുഗലം ആകാസേ ഖിപി. തം മഹാബ്രഹ്മാ പടിഗ്ഗഹേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ദ്വാദസയോജനികം സബ്ബരതനമയം ചേതിയം കത്വാ തം അന്തോ പക്ഖിപിത്വാ ഠപേസി. അഥ നം മഹാസത്തോ - ‘‘ഛന്ന, മമ വചനേന മാതാപിതൂനം ആരോഗ്യം വദേഹീ’’തി വത്വാ ഉയ്യോജേസി. തതോ ഛന്നോ മഹാപുരിസം വന്ദിത്വാ പദക്ഖിണം കത്വാ പക്കാമി. കണ്ഡകോ പന ഛന്നേന സദ്ധിം മന്തയമാനസ്സ ബോധിസത്തസ്സ വചനം സുണന്തോ ഠത്വാ - ‘‘നത്ഥി ദാനി മയ്ഹം പുന സാമിനോ ദസ്സന’’ന്തി ചക്ഖുപഥമസ്സ വിജഹന്തോ വിയോഗദുക്ഖമധിവാസേതും അസക്കോന്തോ ഹദയേന ഫലിതേന കാലം

കത്വാ സുരരിപുദുരഭിഭവനേ താവതിംസഭവനേ കണ്ഡകോ നാമ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. തസ്സ ഉപ്പത്തി വിമലത്ഥവിലാസിനിയാ വിമാനവത്ഥുട്ഠകഥായ ഗഹേതബ്ബാ. ഛന്നസ്സ പഠമം എകോവ സോകോ അഹോസി. സോ കണ്ഡകസ്സ കാലകിരിയായ ദുതിയേന സോകേന പീളിയമാനോ രോദന്തോ പരിദേവന്തോ ദുക്ഖേന അഗമാസി.

ബോധിസത്തോപി പബ്ബജിത്വാ തസ്മിംയേവ പദേസേ അനുപിയം നാമ അമ്ബവനം അത്ഥി, തത്ഥേവ സത്താഹം പബ്ബജ്ജാസുഖേന വീതിനാമേത്വാ തതോ പച്ഛാ സഞ്ഝാപ്പഭാനുരഞ്ജിതസലിലധരസംവുതോ സരദസമയേ പരിപുണ്ണരജനികരോ വിയ കാസാവവരസംവുതോ എകകോപി അനേകജനപരിവുതോ വിയ വിരോചമാനോ തം വനവാസിമിഗപക്ഖീനം നയനാമതപാനമിവ കരോന്തോ എകചരോ സീഹോ വിയ നരസീഹോ മത്തമാതങ്ഗവിലാസഗാമീ സമസ്സാസേന്തോ വിയ വസുന്ധരം പാദതലേഹി എകദിവസേനേവ തിംസയോജനികം മഗ്ഗം ഗന്ത്വാ ഉത്തുങ്ഗതരങ്ഗഭങ്ഗം അസങ്ഗം ഗങ്ഗം നദിം ഉത്തരിത്വാ രതനജുതിവിസരവിരാജിതവരരുചിരരാജഗഹം രാജഗഹം നാമ നഗരം പാവിസി. പവിസിത്വാ ച പന സപദാനം പിണ്ഡായ ചരി. സകലം പന തം നഗരം ബോധിസത്തസ്സ രൂപദസ്സനേന ധനപാലകേ പവിട്ഠേ തം നഗരം വിയ അസുരിന്ദേ പവിട്ഠേ ദേവനഗരം വിയ സങ്ഖോഭമഗമാസി. പിണ്ഡായ ചരന്തേ മഹാപുരിസേ നഗരവാസിനോ മനുസ്സാ മഹാസത്തസ്സ രൂപദസ്സനേന സഞ്ജാതപീതിസോമനസ്സാ ജാതവിമ്ഹിതാ ബോധിസത്തസ്സ രൂപദസ്സനാവജ്ജിതഹദയാ അഹേസും.

തേസം മനുസ്സാനം അഞ്ഞതരോ അഞ്ഞതരമേവമാഹ - "കിന്നു യം, ഭോ, രാഹുഭയേന നിഗൂള്ഹകിരണജാലോ പുണ്ണചന്ദോ മനുസ്സലോകമാഗതോ"തി. തമഞ്ഞോ സിതം കത്വാ എവമാഹ - "കിം കഥേസി, സമ്മ, കദാ നാമ തയാ പുണ്ണചന്ദോ മനുസ്സലോകമാഗതോ ദിട്ഠപുബ്ബോ, നനു എസ കുസുമകേതുകാമദേവോ വേസന്തരമാദായ അമ്ഹാകം മഹാരാജസ്സ നാഗരാനഞ്ച പരമലീളാവിഭൂതിം ദിസ്വാ കീളിതുമാഗതോ"തി. തമഞ്ഞോ സിതം കത്വാ എവമാഹ - "കിം, ഭോ, ത്വം ഉമ്മത്തോസി, നനു കാമോ ഇസ്സരകോധഹുതാസനപരിദഡ്ഢസരീരോ സുരപതിദസസതനയനോ എസോ അമരപുരസഞ്ഞായ ഇധാഗതോ"തി! തമഞ്ഞോ ഈസകം ഹസിത്വാ - "കിം വദേസി, ഭോ, തേ പുബ്ബാപരവിരോധം, കുതോ പനസ്സ ദസസതനയനാനി, കുതോ വജിരം, കുതോ എരാവണോ. അദ്ധാ ബ്രഹ്മാ എസ ബ്രാഹ്മണജനം പമത്തം ഞത്വാ വേദവേദങ്ഗാദീസു നിയോജനത്ഥായ ആഗതോ"തി. തേ സബ്ബേപി അപസാദേത്വാ അഞ്ഞോ പണ്ഡിതജാതികോ എവമാഹ - "നേവായം പുണ്ണചന്ദോ , ന ച കാമദേവോ, നാപി ദസസതനയനോ, ന ചാപി ബ്രഹ്മാ, സബ്ബലോകനായകോ സത്ഥാ എസ അച്ഛരിയമനുസ്സോ"തി.

എവം സല്ലപന്തേസു എവ നാഗരേസു രാജപുരിസാ ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം രഞ്ഞോ ബിമ്ബിസാരസ്സ ആരോചേസും - "ദേവ, ദേവോ വാ ഗന്ധബ്ബോ വാ ഉദാഹു നാഗരാജാ വാ യക്ഖോ വാ കോ നു വാ അമ്ഹാകം നഗരേ പിണ്ഡായ ചരതീ"തി. രാജാ തം സുത്വാ ഉപരിപാസാദതലേ ഠത്വാ മഹാപുരിസം ദിസ്വാ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതോ രാജപുരിസേ ആണാപേസി - "ഗച്ഛഥ, ഭണേ, തം വീമംസഥ, സചേ അമനുസ്സോ ഭവിസ്സതി, നഗരാ നിക്ഖമിത്വാ അന്തരധായിസ്സതി, സചേ ദേവതാ ഭവിസ്സതി, ആകാസേന

ഗമിസ്സതി, സചേ നാഗരാജാ ഭവിസ്സതി, പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ ഗമിസ്സതി, സചേ മനുസ്സോ ഭവിസ്സതി, യഥാലദ്ധം ഭിക്ഖം പരിഭുഞ്ജിസ്സതീ''തി.

മഹാപുരിസോപി സന്തിന്ദ്രിയോ സന്തമാനസോ രൂപസോഭായ മഹാജനസ്സ നയനാനി ആകഡ്ഢേന്തോ വിയ യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോ മിസ്സകഭത്തം യാപനമത്തം സംഹരിത്വാ പവിട്ഠദ്വാരേനേവ നഗരാ നിക്ഖമിത്വാ പണ്ഡവപബ്ബതച്ഛായായ പുരത്ഥാഭിമുഖോ നിസീദിത്വാ ആഹാരം പച്ചവേക്ഖിത്വാ നിബ്ബികാരോ പരിഭുഞ്ജി. തതോ രാജപുരിസാ ഗന്ത്വാ തം പവത്തിം രഞ്ഞോ ആരോചേസും. തതോ ദൂതവചനം സുത്വാ മഗധാധിപതി രാജാ ബാലജനേഹി ദുരനുസാരോ മേരുമന്ദാരസാരോ സത്തസാരോ ബിമ്ബിസാരോ ബോധിസത്തസ്സ ഗുണസ്സവനേനേവ സഞ്ജാതദസ്സനകുതൂഹലോ വേഗേന നഗരതോ നിക്ഖമിത്വാ പണ്ഡവപബ്ബതാഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ യാനാ ഓരുയ്ഹ ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ തേന കതാനുഞ്ഞോ ബന്ധുജനസിനേഹസീതലേ സിലാതലേ നിസീദിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ ഇരിയാപഥേ പസീദിത്വാ കതപടിസന്ഥാരോ നാമഗോത്താദീനി പുച്ഛിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ സബ്ബം ഇസ്സരിയം നിയ്യാതേസി. ബോധിസത്തോ - ''മയ്ഹം, മഹാരാജ, വത്ഥുകാമേഹി വാ കിലേസകാമേഹി വാ അത്ഥോ നത്ഥി. അഹഞ്ഹി പരമാഭിസമ്ബോധിം പത്ഥയന്തോ നിക്ഖന്തോ''തി ആഹ. രാജാ അനേകപ്പകാരേന യാചന്തോപി തസ്സ ചിത്തം അലഭിത്വാ - ''അദ്ധാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, ബുദ്ധഭൂതേന പന തയാ പഠമം മമ വിജിതം ആഗന്തബ്ബ''ന്തി വത്വാ നഗരം പവിട്ഠോ.

''അഥ രാജഗഹം വരരാജഗഹം, നരരാജവരേ നഗരം തു ഗതേ;
ഗിരിരാജവരോ മുനിരാജവരോ, മിഗരാജഗതോ സുഗതോപി ഗതോ''.

അഥ ബോധിസത്തോ അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ ആളാരഞ്ച കാലാമം ഉദകഞ്ച രാമപുത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേത്വാ - ''നായം മഗ്ഗോ ബോധിയാ''തി തം സമാപത്തിഭാവനം അനലങ്കരിത്വാ മഹാപധാനം പദഹിതുകാമോ ഉരുവേലം ഗന്ത്വാ - ''രമണീയോ വതായം ഭൂമിഭാഗോ''തി തത്ഥേവ വാസം ഉപഗന്ത്വാ മഹാപധാനം പദഹി. ലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹകബ്രാഹ്മണാനം ചത്താരോ പുത്താ കോണ്ഡഞ്ഞോ ബ്രാഹ്മണോ ചാതി ഇമേ പഞ്ച ജനാ പഠമംയേവ പബ്ബജിതാ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ഭിക്ഖാചരിയം ചരന്താ തത്ഥ ബോധിസത്തം സമ്പാപുണിംസു. അഥ നം ഛബ്ബസ്സാനി മഹാപധാനം പദഹന്തം - ''ഇദാനി ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, ഇദാനി ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ''തി പരിവേണസമ്മജ്ജനാദികായ വത്തപടിപത്തിയാ ഉപട്ഠഹമാനാ സന്തികാവചരാവസ്സ അഹേസും. ബോധിസത്തോപി - ''കോടിപ്പത്തം ദുക്കരം കരിസ്സാമീ''തി ഏകതിലതണ്ഡുലാദീഹി വീതിനാമേസി. സബ്ബസോപി ആഹാരുപച്ഛേദം അകാസി. ദേവതാപി ലോമകൂപേഹി ദിബ്ബോജം ഉപഹാരയമാനാ പക്ഖിപിംസു.

അഥസ്സ തായ നിരാഹാരതായ പരമകിസഭാവപ്പത്തകായസ്സ സുവണ്ണവണ്ണോ കായോ കാളവണ്ണോ അഹോസി, ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി പടിച്ഛന്നാനി അഹേസും. അഥ ബോധിസത്തോ ദുക്കരകാരികായ അന്തം ഗന്ത്വാ - ''നായം മഗ്ഗോ ബോധിയാ''തി ഓളാരികം ആഹാരം ആഹാരേതും ഗാമനിഗമേസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ആഹാരം ആഹരി. അഥസ്സ

ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി പാകതികാനി അഹേസും, കായോ സുവണ്ണവണ്ണോ അഹോസി. അഥ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ തം ദിസ്വാ - "അയം ഛബ്ബസ്സാനി ദുക്കരകാരികം കരോന്തോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പടിവിജ്ഝിതും നാസക്ഖി, ഇദാനി ഗാമനിഗമരാജധാനീസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഓളാരികം ആഹാരം ആഹരിയമാനോ കിം സക്ഖിസ്സതി, ബാഹുല്ലികോ ഏസ പധാനവിബ്ഭന്തോ, കിം നോ ഇമിനാ"തി മഹാപുരിസം പഹായ ബാരാണസിയം ഇസിപതനം അഗമംസു.

അഥ മഹാപുരിസോ വിസാഖപുണ്ണമായ ഉരുവേലായം സേനാനിഗമേ സേനാകുടുമ്ബികസ്സ ഗേഹേ നിബ്ബത്താ സുജാതാ നാമ ദാരികാ അഹോസി . തായ സമ്പസാദനജാതായ ദിന്നം പക്ഖിത്തദിബ്ബോജം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സുവണ്ണപാതിം ഗഹേത്വാ നേരഞ്ജരായ പടിസോതം ഖിപിത്വാ കാളനാഗരാജം സുപന്തം ബോധേസി. അഥ ബോധിസത്തോ നേരഞ്ജരാതീരേ സുരഭികുസുമസമലങ്കതേ നീലോഭാസേ മനോരമേ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ ദേവതാഹി അലങ്കതേന മഗ്ഗേന ബോധിരുക്ഖാഭിമുഖോ പായാസി. ദേവനാഗയക്ഖസിദ്ധാദയോ ദിബ്ബേഹി മാലാഗന്ധവിലേപനേഹി പൂജയിംസു. തസ്മിം സമയേ **സോത്ഥിയോ** നാമ തിണഹാരകോ തിണം ആദായ പടിപഥേ ആഗച്ഛന്തോ മഹാപുരിസസ്സ ആകാരം ഞത്വാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ അദാസി. ബോധിസത്തോ തിണം ഗഹേത്വാ അസിതഞ്ജനഗിരിസങ്കാസം ആചരന്തമിവ ദിനകരജാലം സകഹദയമിവ കരുണാസീതലം സീതച്ഛായം വിവിധവിഹഗഗണസമ്പാതവിരഹിതം മന്ദമാരുതേരിതായ ഘനസാഖായ സമലങ്കതം നച്ചന്തമിവ പീതിയാ രഞ്ജമാനമിവ ച തരുഗണാനം വിരോചമാനവിജയതരുമസ്സത്ഥബോധിരുക്ഖമൂലമുപഗന്ത്വാ അസ്സത്ഥദുമരാജം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ പുബ്ബുത്തരദിസാഭാഗേ ഠിതോ താനി തിണാനി അഗ്ഗേ ഗഹേത്വാ ചാലേസി. താവദേവ ചുദ്ദസഹത്ഥോ പല്ലങ്കോ അഹോസി. താനി ച തിണാനി ചിത്തകാരേന ലേഖാഗഹിതാനി വിയ അഹേസും. ബോധിസത്തോ തത്ഥ ചുദ്ദസഹത്ഥേ തിണസന്ഥരേ തിസന്ധിപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ സുവണ്ണപീഠേ ഠപിതരജതക്ഖന്ധം വിയ ച പഞ്ഞാസഹത്ഥം ബോധിക്ഖന്ധം പിട്ഠിതോ കത്വാ ഉപരി മണിഛത്തേന വിയ ബോധിസാഖാഹി ധാരിയമാനോ നിസീദി. സുവണ്ണവണ്ണേ പനസ്സ ചീവരേ ബോധിഅങ്കുരാ പതമാനാ സുവണ്ണപട്ടേ പവാളാ വിയ നിക്ഖിത്താ വിരോചയിംസു.

ബോധിസത്തേ പന തത്ഥ നിസിന്നേയേവ വസവത്തിമാരോ ദേവപുത്തോ - "സിദ്ധത്ഥകുമാരോ മമ വിസയമതിക്കമിതുകാമോ, ന ദാനാഹമതിക്കമിതുമസ്സ ദസ്സാമീ"തി മാരബലസ്സ തമത്ഥം ആരോചേത്വാ മാരബലമാദായ നിക്ഖമി. സാ കിര മാരസേനാ മാരസ്സ പുരതോ ദ്വാദസയോജനാ അഹോസി, തഥാ ദക്ഖിണതോ ച വാമപസ്സതോ ച, പച്ഛതോ പന ചക്കവാളപരിയന്തം കത്വാ ഠിതാ, ഉദ്ധം നവയോജനുബ്ബേധാ അഹോസി. യസ്സാ പന ഉന്നദന്തിയാ സദ്ദോ നവയോജനസഹസ്സതോ പട്ഠായ പഥവിഉന്ദ്രിയനസദ്ദോ വിയ സുയ്യതി. തസ്മിം സമയേ സക്കോ ദേവരാജാ വിജയുത്തരം നാമ സങ്ഖം ധമമാനോ അട്ഠാസി. സോ കിര സങ്ഖോ വീസഹത്ഥസതികോ അഹോസി. പഞ്ചസിഖോ ഗന്ധബ്ബദേവപുത്തോ തിഗാവുതായതം ബേളുവപണ്ഡുവീണം ആദായ വാദയമാനോ മങ്ഗലയുത്താനി ഗീതാനി ഗായമാനോ അട്ഠാസി. സുയാമോ

ദേവരാജാ തിഗാവുതായതം സരദസമയരജനികരസസ്സിരികം ദിബ്ബചാമരം ഗഹേത്വാ മന്ദം മന്ദം ബീജയമാനോ അട്ഠാസി. ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി തിയോജനവിത്ഥതം ദുതിയമിവ പുണ്ണചന്ദം സേതച്ഛത്തം ഭഗവതോ ഉദ്ധം ധാരേത്വാ അട്ഠാസി. മഹാകാളോപി നാഗരാജാ അസീതിയാ നാഗനാടകസഹസ്സേഹി പരിവുതോ ഥുതിസങ്ഗീതാനി പവത്തേന്തോ മഹാസത്തം നമസ്സമാനോ അട്ഠാസി. ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ദേവതായോ നാനാവിധേഹി സുരഭികുസുമദാമധൂപചുണ്ണാദീഹി പൂജയമാനാ സാധുകാരം പവത്തയമാനാ അട്ഠംസു.

അഥ മാരോ ദേവപുത്തോ ദിയഡ്ഢയോജനസതികം ഹിമഗിരിസിഖരസദിസം പരമരുചിരദസ്സനം ഗിരിമേഖലം നാമ രതനഖചിതവരവാരണം അരിവാരണവാരണം അഭിരുഹിത്വാ ബാഹുസഹസ്സം മാപേത്വാ അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന നാനാവുധാനി അഗ്ഗഹാപേസി. മാരപരിസാപി അസിഫരസുസരസത്തിസബലാ സമുസ്സിതധനുമുസല-ഫാല-സങ്കു-കുന്ത-തോമര-ഉപല-ലഗുള-വലയ-കണയ-കപ്പണ-ചക്കകടകധാരാരുരു- സീഹ-ഖഗ്ഗ-സരഭ-വരാഹ-ബ്യഗ്ഘ-വാനരോരഗ-മജ്ജാരോലൂകവദനാ മഹിംസ-പസദ-തുരങ്ഗ-ദിരദാദിവദനാ ച നാനാഭീമവിരൂപബീഭച്ഛകായാ മനുസ്സയക്ഖപിസാചസദിസകായാ ച മഹാസത്തം ബോധിസത്തം ബോധിമൂലേ നിസിന്നം അജ്ഝോത്ഥരമാനാ ഗന്ത്വാ പരിവാരയിത്വാ മാരസ്സ സന്ദേസം സമുദിക്ഖമാനാ അട്ഠാസി.

തതോ മാരബലേ ബോധിമണ്ഡമുപസങ്കമന്തേയേവ തേസം സക്കാദീനം ഏകോപി ഠാതും നാസക്ഖി. സമ്മുഖസമ്മുഖട്ഠാനേനേവ പലായിംസു. സക്കോ പന ദേവരാജാ തം വിജയുത്തരസങ്ഖം പിട്ഠിയം കത്വാ പലായിത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം അട്ഠാസി. മഹാബ്രഹ്മാ സേതച്ഛത്തം ചക്കവാളകോടിയം ഠപേത്വാ ബ്രഹ്മലോകമേവ അഗമാസി. കാളോ നാഗരാജാ സബ്ബനാടകാനി ഛഡ്ഡേത്വാ പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ പഞ്ചയോജനസതികം മഞ്ജേരികനാഗഭവനം ഗന്ത്വാ ഹത്ഥേന മുഖം പിദഹിത്വാ നിപജ്ജി. ഏകദേവതാപി തത്ഥ ഠാതും സമത്ഥാ നാമ നാഹോസി. മഹാപുരിസോ പന സുഞ്ഞവിമാനേ മഹാബ്രഹ്മാ വിയ ഏകകോവ നിസീദി. "ഇദാനി മാരോ ആഗമിസ്സതീ"തി പഠമമേവ അനേകരൂപാനി അനിട്ഠാനി ദുന്നിമിത്താനി പാതുരഹേസും.

"പമത്തബന്ധുസ്സ ച യുദ്ധകാലേ, തിലോകബന്ധുസ്സ ച വത്തമാനേ;
ഉക്കാ സമന്താ നിപതിംസു ഘോരാ, ധൂമന്ധകാരാ ച ദിസാ അഹേസും.

"അചേതനായമ്പി സചേതനാ യഥാ, ഗതാ വിയോഗം പതിനേവ കാമിനീ;
ലതേവ വാതാഭിഹതാ സസാഗരാ, പകമ്പി നാനാസധരാ ധരാ മഹീ.

"അഹേസുമുദ്ധൂതജലാ സമുദ്ദാ, വഹിംസു നജ്ജോ പടിലോമമേവ;
കൂടാനി നാനാതരുസങ്ഘടാനി, ഭേത്വാ ഗിരീനം പഥവിം ഭജിംസു.

"പവായി വാതോ ഫരുസോ സമന്താ, നിഘട്ടസദ്ദോ തുമുലോ അഹോസി;
ഭജിത്ഥ ഘോരം രവിരന്ധകാരം, കബന്ധരൂപം ഗഗനേ ചരിത്ഥ.

"ഏവംപകാരം അസിവം അനിട്ഠം, ആകാസഗം ഭൂമിഗതഞ്ച ഘോരം;

അനേകരൂപം കിര ദുന്നിമിത്തം, അഹോസി മാരാഗമനേ സമന്താ.

“തം ദേവദേവം അഭിഹന്തുകാമം, കാമം തു ദിസ്വാ പന ദേവസങ്ഘാ;
ഹാഹാതി സദ്ദം അനുകമ്പമാനാ, അകംസു സദ്ധിം അമരങ്ഗനാഹി.

“പച്ഛാപി പസ്സിംസു സുദന്തരൂപം, ദിസാവിദിസാസു പലായമാനം;
സഅന്തകം തം സബലം അനേകം, ഹത്ഥേ ച ഥരൂ ച പാതാ തയിംസു.

“വിഹങ്ഗമാനം ഗരുളോവ മജ്ഝേ, മജ്ഝേ മിഗാനം പരമോവ സീഹോ;
മഹായസോ മാരബലസ്സ മജ്ഝേ, വിസാരദോ വീതഭയോ നിസീദി”.

അഥ മാരോ - “സിദ്ധത്ഥം ഭിംസാപേത്വാ പലാപേസ്സാമീ”തി വാതവസ്സം പഹരണവസ്സം പാസാണവസ്സം പുന അങ്ഗാരകുക്കുളവാലുകകലലന്ധകാരവുട്ഠീഹി നവഹി മാരഇദ്ധീഹി ബോധിസത്തം പലാപേതും അസക്കോന്തോ കുദ്ധമാനസോ - “കിം, ഭണേ, തിട്ഠഥ, ഇമം സിദ്ധത്ഥമസിദ്ധത്ഥം കരോഥ, ഗണ്ഹഥ ഹനഥ ഛിന്ദഥ ബന്ധഥ ന മുഞ്ചഥ പലാപേഥാ”തി മാരപരിസം ആണാപേത്വാ സയഞ്ച ഗിരിമേഖലസ്സ ഖന്ധേ നിസീദിത്വാ ഏകേന കരേന സരം ഭമയന്തോ ബോധിസത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ - “ഭോ സിദ്ധത്ഥ, ഉട്ഠഹ പല്ലങ്കാ”തി ആഹ. മാരപരിസാപി മഹാസത്തസ്സ അതിഘോരം പീളമകാസി. അഥ മഹാപുരിസോ - “കദാ തേ പൂരിതാ, മാര, പല്ലങ്കത്ഥായ പാരമീ”തിആദീനി വചനാനി വത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥം പഥവിം നിന്നാമേസി. തങ്ഖണഞ്ഞേവ ചുദ്ദസസഹസ്സാധികാനി ദസസതസഹസ്സയോജനബഹലാനി പഥവിസന്ധാരകാനി വാതുദകാനി പഠമം കമ്പേത്വാ തദന്തരം ചതുനഹുതാധികദ്വിയോജനസതസഹസ്സബഹലാ അയം മഹാപഥവീ ഛധാ പകമ്പിത്ഥ. ഉപരി ആകാസേ അനേകസഹസ്സാനി വിജ്ജുലതാ ച അസനീ ച ഫലിംസു. അഥ ഗിരിമേഖലദിരദോ ജണ്ണുകേന പതി. മാരോ ഗിരിമേഖലക്ഖന്ധേ നിസിന്നോ ഭൂമിയം പതി. മാരപരിസാപി ദിസാവിദിസാസു ഭുസമുട്ഠി വിയ വികിരിംസു.

അഥ മഹാപുരിസോപി തം സമാരം മാരബലം ഖന്തിമേത്താവീരിയപഞ്ഞാദീനം അത്തനോ പാരമീനമാനുഭാവേന വിദ്ധംസേത്വാ പഠമയാമേ പുബ്ബേനിവാസം അനുസ്സരിത്വാ മജ്ഝിമയാമേ ദിബ്ബചക്ഖും വിസോധേത്വാ പച്ചൂസസമയേ സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണേ പച്ചയാകാരേ ഞാണം ഓതാരേത്വാ ആനാപാനചതുത്ഥജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ തമേവ പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ അധിഗതേന ചതുത്ഥമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ ഖേപേത്വാ സബ്ബബുദ്ധഗുണേ പടിവിജ്ഝിത്വാ സബ്ബബുദ്ധാചിണ്ണം -

“അനേകജാതിസംസാരം, സന്ധാവിസ്സം അനിബ്ബിസം;
ഗഹകാരം ഗവേസന്തോ, ദുക്ഖാ ജാതി പുനപ്പുനം.

“ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസി;
സബ്ബാ തേ ഫാസുകാ ഭഗ്ഗാ, ഗഹകൂടം വിസങ്ഖതം;
വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്തം, തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ”തി. (ധം॰ പ॰ ൧൫൩-൧൫൪) -

ഉദാനം ഉദാനേസി.

സന്തികേനിദാനകഥാ

ഉദാനം ഉദാനേത്വാ നിസിന്നസ്സ ഭഗവതോ ഏതദഹോസി - "അഹം കപ്പസതസഹസ്സാധികാനി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി ഇമസ്സ പല്ലങ്കസ്സ കാരണാ സന്ധാവിം, അയം മേ പല്ലങ്കോ വിജയപല്ലങ്കോ മങ്ഗലപല്ലങ്കോ, ഏത്ഥ മേ നിസിന്നസ്സ യാവ സങ്കപ്പോ ന പരിപുണ്ണോ, ന താവ ഇതോ വുട്ഠഹിസ്സാമീ"തി അനേകകോടിസതസഹസ്സസങ്ഖാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജന്തോ സത്താഹം തത്ഥേവ നിസീദി. യം സന്ധായ വുത്തം - "അഥ ഖോ ഭഗവാ സത്താഹം ഏകപല്ലങ്കേന നിസീദി വിമുത്തിസുഖപടിസംവേദീ"തി (മഹാവ॰ ൧).

അഥേകച്ചാനം ദേവതാനം - "അജ്ജാപി താവ നൂന സിദ്ധത്ഥസ്സ കത്തബ്ബകിച്ചം അത്ഥി. പല്ലങ്കസ്മിഞ്ഹി ആലയം ന വിജഹതീ"തി പരിവിതക്കോ ഉദപാദി. അഥ സത്ഥാ ദേവതാനം വിതക്കം ഞത്വാ താസം വിതക്കൂപസമനത്ഥം വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ യമകപാടിഹാരിയം ദസ്സേസി. ഏവം ഇമിനാ പാടിഹാരിയേന ദേവതാനം വിതക്കം വൂപസമേത്വാ പല്ലങ്കതോ ഈസകം പാചീനനിസ്സിതേ ഉത്തരദിസാഭാഗേ ഠത്വാ - "ഇമസ്മിം വത മേ പല്ലങ്കേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പടിവിദ്ധ"ന്തി ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പൂരിതാനം പാരമീനം ഫലാധിഗമനട്ഠാനം പല്ലങ്കഞ്ച ബോധിരുക്ഖഞ്ച അനിമിസേഹി അക്ഖീഹി ഓലോകയമാനോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **അനിമിസചേതിയം** നാമ ജാതം.

അഥ പല്ലങ്കസ്സ ച ഠിതട്ഠാനസ്സ ച അന്തരാ ചങ്കമം മാപേത്വാ പുരത്ഥിമപച്ഛിമതോ ആയതേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം ഠാനം **രതനചങ്കമചേതിയം** നാമ ജാതം.

ചതുത്ഥേ പന സത്താഹേ ബോധിതോ പച്ഛിമുത്തരദിസാഭാഗേ ദേവതാ രതനഘരം മാപയിംസു. തത്ഥ പല്ലങ്കേന നിസീദിത്വാ അഭിധമ്മപിടകം വിചിനന്തോ സത്താഹം വീതിനാമേസി, തം പന ഠാനം **രതനഘരചേതിയം** നാമ ജാതം.

ഏവം ഭഗവാ ബോധിസമീപേയേവ ചത്താരി സത്താഹാനി വീതിനാമേത്വാ പഞ്ചമേ സത്താഹേ ബോധിരുക്ഖമൂലാ യേന **അജപാലനിഗ്രോധോ** തേനുപസങ്കമി. തത്രാപി ധമ്മം വിചിനന്തോ വിമുത്തിസുഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തോ നിസീദി.

സത്ഥാ തത്ഥ സത്താഹം വീതിനാമേത്വാ **മുചലിന്ദ**മൂലം അഗമാസി. തത്ഥ സത്താഹവദ്ദലികായ ഉപ്പന്നായ സീതാദിപടിബാഹനത്ഥം മുചലിന്ദേന നാഗരാജേന സത്തക്ഖത്തും ഭോഗേഹി പരിക്ഖിത്തോ അസമ്ബാധായ ഗന്ധകുടിയാ വിഹരന്തോ വിയ വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദിയമാനോ തത്ഥ സത്താഹം വീതിനാമേത്വാ രാജായതനമൂലം ഉപസങ്കമി. തത്ഥാപി വിമുത്തിസുഖം പടിസംവേദിയമാനോവ സത്താഹം നിസീദി. ഏത്താവതാ സത്ത സത്താഹാനി പരിപുണ്ണാനി. ഏത്ഥന്തരേ ഭഗവതോ നേവ മുഖധോവനം ന സരീരപടിജഗ്ഗനം നാഹാരകിച്ചം അഹോസി, ഫലസുഖേനേവ വീതിവത്തേസി. അഥ സത്തസത്താഹമത്ഥകേ ഏകൂനപഞ്ഞാസതിമേ ദിവസേ സക്കേന

ദേവാനമിന്ദേന ഉപനീതേന നാഗലതാദന്തകട്ഠേന ച അനോതത്തദഹോദകേന ച മുഖം ധോവിത്വാ തത്ഥേവ **രാജായതന**മൂലേ നിസീദി.

തസ്മിം സമയേ **തപുസ്സഭല്ലികാ** നാമ ദ്വേ വാണിജാ ഞാതിസാലോഹിതായ ദേവതായ സത്ഥു ആഹാരദാനേ ഉസ്സാഹിതാ മന്ഥഞ്ച മധുപിണ്ഡികഞ്ച ആദായ - "പടിഗ്ഗണ്ഹാതു ഭഗവാ ഇമം ആഹാരം അനുകമ്പം ഉപാദായാ"തി സത്ഥാരം ഉപസങ്കമിത്വാ അട്ഠംസു. ഭഗവാ പായാസപടിഗ്ഗഹണദിവസേയേവ ദേവദത്തിയസ്സ പത്തസ്സ അന്തരഹിതത്താ - "ന ഖോ തഥാഗതാ ഹത്ഥേസു ആഹാരം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, കിമ്ഹി നു ഖോ അഹം ഇമം പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ"ന്തി ചിന്തേസി. അഥസ്സ ഭഗവതോ അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ചതൂഹി ദിസാഹി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ഇന്ദനീലമണിമയേ ചത്താരോ പത്തേ ഉപനാമേസും. ഭഗവാ തേ പടിക്ഖിപി. പുന മുഗ്ഗവണ്ണേ സിലാമയേ ചത്താരോ പത്തേ ഉപനാമേസും. ഭഗവാ തേസം ചതുന്നമ്പി ദേവപുത്താനം അനുകമ്പം ഉപാദായ പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഏകീഭാവം ഉപനേത്വാ തസ്മിം പച്ചഗ്ഘേ സേലമയേ പത്തേ ആഹാരം പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജിത്വാ അനുമോദനമകാസി. തേ ദ്വേ ഭാതരോ വാണിജാ ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച സരണം ഗന്ത്വാ ദ്വേവാചികാ ഉപാസകാ അഹേസും.

അഥ സത്ഥാ പുന അജപാലനിഗ്രോധമേവ ഗന്ത്വാ നിഗ്രോധമൂലേ നിസീദി. അഥസ്സ തത്ഥ നിസിന്നമത്തസ്സേവ അധിഗതസ്സ ധമ്മസ്സ ഗമ്ഭീരതം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സബ്ബബുദ്ധാനം ആചിണ്ണോ - "അധിഗതോ ഖോ മ്യായം ധമ്മോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൭; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൧; ൨.൩൩൭; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൭) പരേസം ധമ്മം അദേസേതുകാമതാകാരപ്പത്തോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി. അഥ **ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി** "നസ്സതി വത ഭോ ലോകോ, വിനസ്സതി വത ഭോ ലോകോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൬; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; ൨.൩൩൮; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൮) ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു സക്കസുയാമസന്തുസിതനിമ്മാനരതിപരനിമ്മിതവസവത്തിമഹാബ്രഹ്മാനോ ച ഗഹേത്വാ സത്ഥു സന്തികം ആഗന്ത്വാ - "ദേസേതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ധമ്മ"ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൬൬; മ॰ നി॰ ൧.൨൮൨; ൨.൩൩൮; സം॰ നി॰ ൧.൧൭൨; മഹാവ॰ ൮) നയേന ധമ്മദേസനം ആയാചി.

അഥ സത്ഥാ തസ്സ പടിഞ്ഞം ദത്വാ - "കസ്സ നു ഖോ അഹം പഠമം ധമ്മം ദേസേയ്യ"ന്തി ചിന്തേന്തോ ആളാരുദകാനം കാലങ്കതഭാവം ഞത്വാ - "ബഹൂപകാരാ ഖോ മേ പഞ്ചവഗ്ഗിയാ ഭിക്ഖൂ"തി പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ആരബ്ഭ മനസികാരം കത്വാ - "കഹം നു ഖോ തേ ഏതരഹി വിഹരന്തീ"തി ആവജ്ജേന്തോ - "ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ"തി ഞത്വാ - "തത്ഥ ഗന്ത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേസ്സാമീ"തി കതിപാഹം ബോധിമണ്ഡസാമന്തേയേവ പിണ്ഡായ ചരന്തോ വിഹരിത്വാ ആസാള്ഹിപുണ്ണമിയം ബാരാണസിം ഗമിസ്സാമീ"തി പത്തചീവരമാദായ അട്ഠാരസയോജനമഗ്ഗം പടിപജ്ജി. അന്തരാമഗ്ഗേ ഹട്ഠതുപഗം **ഉപകം** നാമ ആജീവകം ദിസ്വാ തസ്സ അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം ആചിക്ഖിത്വാ തംദിവസംയേവ സായന്ഹസമയേ ഇസിപതനം അഗമാസി.

പഞ്ചവഗ്ഗിയാ പന തഥാഗതം ദൂരതോവ ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - "അയം, ആവുസോ, സമണോ ഗോതമോ പച്ചയബാഹുല്ലായ ആവത്തോ

പരിപുണ്ണകായോ പീണിന്ദ്രിയോ സുവണ്ണവണ്ണോ ഹുത്വാ ആഗച്ഛതി, ഇമസ്സ അഭിവാദനാദീനി ന കരിസ്സാമ, ആസനമത്തം പന പഞ്ഞാപേയ്യാമാ''തി കതികം അകംസു. ഭഗവാ തേസം ചിത്താചാരം ഞത്വാ സബ്ബസത്തേസു അനോധിസ്സകവസേന ഫരണസമത്ഥം മേത്തചിത്തം സംഖിപിത്വാ ഓധിസ്സകവസേന മേത്തചിത്തേന ഫരി. തേ ഭഗവതോ മേത്തചിത്തേന ഫുട്ഠാ തഥാഗതേ ഉപസങ്കമന്തേ സകായ കതികായ സണ്ഠാതും അസക്കോന്താ അഭിവാദനാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി അകംസു. വിത്ഥാരകഥാ **വിനയമഹാവഗ്ഗാ**ദീസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

അഥ ഭഗവാ അത്തനോ ബുദ്ധഭാവം തേ ഞാപേത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തയോഗേ വത്തമാനേ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി പരിവുതോ പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ഥേരേ ആമന്തേത്വാ **ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തം** ദേസേസി. തേസു അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ ദേസനാനുസാരേന ഞാണം പേസേന്തോ സുത്തപരിയോസാനേ അട്ഠാരസഹി ബ്രഹ്മകോടീഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. തേന വുത്തം -

൧. ''അഹമേതരഹി സമ്ബുദ്ധോ, ഗോതമോ സക്യവഡ്ഢനോ;
പധാനം പദഹിത്വാന, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം.

൨. ''ബ്രഹ്മുനാ യാചിതോ സന്തോ, ധമ്മചക്കം പവത്തയിം;
അട്ഠാരസന്നം കോടീനം, പഠമാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

തത്ഥ **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദ്ദിസതി. **ഏതരഹീ**തി അസ്മിം കാലേ. **സക്യവഡ്ഢനോ**തി സാകിയകുലവഡ്ഢനോ. ''സക്യപുങ്ഗവോ''തിപി പാഠോ. **പധാന**ന്തി വീരിയം വുച്ചതി. **പദഹിത്വാനാ**തി ഘടേത്വാ വായമിത്വാ, ദുക്കരകാരികം കത്വാതി അത്ഥോ. **അട്ഠാരസന്നം കോടീന**ന്തി ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ മിഗദായേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനസുത്തന്തകഥായ അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞത്ഥേരപ്പമുഖാനം അട്ഠാരസന്നം ബ്രഹ്മകോടീനം പഠമാഭിസമയോ അഹോസീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി ഭഗവാ അതീതം കഥേത്വാ അനാഗതം അഭിസമയം കഥേന്തോ -

൩. ''തതോ പരഞ്ച ദേസേന്തേ, നരദേവസമാഗമേ;
ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ, ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **നരദേവസമാഗമേ**തി തതോ അപരേന സമയേന മഹാമങ്ഗലസമാഗമേ ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ദേവമനുസ്സാനം മജ്ഝേ **മങ്ഗലസുത്ത**പരിയോസാനേ (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൬൧ ആദയോ) ഗണനപഥം വീതിവത്താനം നരദേവാനം. **ദുതിയാഭിസമയോ അഹൂ**തി ഹേസ്സതീതി അത്ഥോ. അനാഗതവചനേ വത്തബ്ബേ സോതപതിതത്താ ''അഹൂ''തി അതീതവചനം വുത്തം, കാലവിപരിയായവസേന വാ. ഏസ നയോ ഇതോ പരേസു ഈദിസേസു വചനേസു ച. പുന **രാഹുലോവാദസുത്തന്ത**ദേസനായ (മ॰ നി॰ ൩.൪൧൬ ആദയോ) ഗണനപഥവീതിവത്തേ സത്തേ അഭിസമയാമതപാനം പായേസി. അയം തതിയാഭിസമയോ. തേന വുത്തം -

൪. ''ഇധേവാഹം ഏതരഹി, ഓവദിം മമ അത്രജം;

ഗണനായ ന വത്തബ്ബോ, തതിയാഭിസമയോ അഹൂ''തി.

ഭഗവതോ കിര ഏകോവ സാവകസന്നിപാതോ അഹോസി. ഉരുവേലകസ്സപാദീനം ജടിലാനം സഹസ്സം, ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം അഡ്ഢത്തിയസതാനീതി ഇമേസം അഡ്ഢതേളസസതാനം സന്നിപാതോ അഹോസി. തേന വുത്തം -

൫. ''ഏകോസി സന്നിപാതോ മേ, സാവകാനം മഹേസിനം;
അഡ്ഢതേളസസതാനം, ഭിക്ഖൂനാസി സമാഗമോ''തി.

തത്ഥ **ഏകോസീ**തി ഏകോവ ആസി. **അഡ്ഢതേളസസതാന**ന്തി മമ സാവകാനം പഞ്ഞാസാധികാനം ദ്വാദസസതാനം. **ഭിക്ഖൂനാസീ**തി ഭിക്ഖൂനം ആസി . തേസം പന മജ്ഝഗതോ ഭഗവാ ചതുരങ്ഗസന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖം ഉദ്ദിസി.

അഥ ഭഗവാ അത്തനോ പവത്തിം ദസ്സേന്തോ -

൬. ''വിരോചമാനോ വിമലോ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ മജ്ഝഗോ;
ദദാമി പത്ഥിതം സബ്ബം, മണീവ സബ്ബകാമദോ''തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **വിരോചമാനോ**തി അനന്തബുദ്ധസിരിയാ വിരോചമാനോ. **വിമലോ**തി വിഗതരാഗാദികിലേസമലോ. **മണീവ സബ്ബകാമദോ**തി ചിന്താമണി വിയ സബ്ബകാമദദോ അഹമ്പി ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം സബ്ബം ലോകിയലോകുത്തരസുഖവിസേസം ദേമീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി പത്ഥിതപത്ഥനം ദസ്സേന്തോ -

൭. ''ഫലമാകങ്ഖമാനാനം, ഭവച്ഛന്ദജഹേസിനം;
ചതുസച്ചം പകാസേമി, അനുകമ്പായ പാണിന''ന്തി. - ആദിമാഹ;

തത്ഥ **ഫല**ന്തി സോതാപത്തിഫലാദികം ചതുബ്ബിധം ഫലം. **ഭവച്ഛന്ദജഹേസിന**ന്തി ഭവതണ്ഹാപഹായിനം, ഭവതണ്ഹം പജഹിതുകാമാനം. **അനുകമ്പായാ**തി അനുദ്ദയായ.

൮. ഇദാനി ചതുസച്ചപ്പകാസനേ, അഭിസമയം ദസ്സേന്തോ **"ദസവീസസഹസ്സാന"**ന്തി ആദിമാഹ.

തത്ഥ **ദസവീസസഹസ്സാന**ന്തി ദസസഹസ്സാനഞ്ച വീസതിസഹസ്സാനഞ്ച. **ഏകദ്വിന്ന**ന്തിആദിനാ നയേനാതി അത്ഥോ. നവമദസമഗാഥാ ഉത്താനത്ഥാവ.

൧൧-൧൨. ഏകാദസമദ്വാദസമഗാഥാസു **ഇദാനേതരഹീ**തി ഉഭോപി ഏകത്ഥാ, വേനേയ്യവസേന പുരിസപുഗ്ഗലാ വിയ വുത്താ. അഥ വാ **ഇദാനീ**തി മയി ഉപ്പന്നേ. **ഏതരഹീ**തി മയി ധമ്മം ദേസേന്തേ. **അപത്തമാനസാ**തി അപ്പത്തഅരഹത്തഫലാ. **അരിയഞ്ജസ**ന്തി അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം. **ഥോമയന്താ**തി പസംസന്താ. **ബുജ്ഝിസ്സന്തീ**തി അനാഗതേ ചതുസച്ചധമ്മം പടിവിജ്ഝിസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **സംസാരസരിത**ന്തി സംസാരസാഗരം.

ഇദാനി അത്തനോ ജാതനഗരാദിം ദസ്സേന്തോ -

൯൩.“നഗരം കപിലവത്ഥു മേ, രാജാ സുദ്ധോദനോ പിതാ;
മയ്ഹം ജനേത്തികാ മാതാ, മായാദേവീതി വുച്ചതി.

൯൪.“ഏകൂനതിംസവസ്സാനി, അഗാരം അജ്ഝഹം വസിം;
രമ്മോ സുരമ്മോ സുഭകോ, തയോ പാസാദമുത്തമാ.

൯൫.“ചത്താലീസസഹസ്സാനി, നാരിയോ സമലങ്കതാ;
ഭദ്ദകഞ്ചനാ നാമ നാരീ, രാഹുലോ നാമ അത്രജോ.

൯൬.“നിമിത്തേ ചതുരോ ദിസ്വാ, അസ്സയാനേന നിക്ഖമിം;
ഛബ്ബസ്സം പധാനചാരം, അചരിം ദുക്കരം അഹം.

൯൭.“ബാരാണസിയം ഇസിപതനേ, ചക്കം പവത്തിതം മയാ;
അഹം ഗോതമസമ്ബുദ്ധോ, സരണം സബ്ബപാണിനം.

൯൮.“കോലിതോ ഉപതിസ്സോ ച, ദ്വേ ഭിക്ഖൂ അഗ്ഗസാവകാ;
ആനന്ദോ നാമുപട്ഠാകോ, സന്തികാവചരോ മമ;
ഖേമാ ഉപ്പലവണ്ണാ ച, ഭിക്ഖുനീ അഗ്ഗസാവികാ.

൯൯.“ചിത്തോ ഹത്ഥാളവകോ ച, അഗ്ഗുപട്ഠാകുപാസകാ;
നന്ദമാതാ ച ഉത്തരാ, അഗ്ഗുപട്ഠാകുപാസികാ.

൧൦൦.“അഹം അസ്സത്ഥമൂലമ്ഹി, പത്തോ സമ്ബോധിമുത്തമം;
ബ്യാമപ്പഭാ സദാ മയ്ഹം, സോളസഹത്ഥമുഗ്ഗതാ.

൧൦൧.“അപ്പം വസ്സസതം ആയു, ഇദാനേതരഹി വിജ്ജതി;
താവതാ തിട്ഠമാനോഹം, താരേമി ജനതം ബഹും.

൧൦൨.“ഠപയിത്വാന ധമ്മുക്കം, പച്ഛിമം ജനബോധനം;
അഹമ്പി ന ചിരസ്സേവ, സദ്ധിം സാവകസങ്ഘതോ;
ഇധേവ പരിനിബ്ബിസ്സം, അഗ്ഗീവാഹാരസങ്ഖയാ”തി. - ആദിമാഹ;

മമ പന രമ്മസുരമ്മസുഭനാമകാ തയോ പാസാദാ നവഭൂമികസത്തഭൂമികപഞ്ചഭൂമികാ, ചത്താലീസസഹസ്സാ നാടകിത്ഥിയോ, യസോധരാ നാമ മമ അഗ്ഗമഹേസീ , സോഹം ചത്താരോ നിമിത്തേ ദിസ്വാ അസ്സയാനേന മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിം. തതോ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പദഹിത്വാ വിസാഖപുണ്ണമായ ഉരുവേലായം സേനാനിഗമേ സേനാകുടുമ്ബികസ്സ ധീതായ സമ്പസാദജാതായ സുജാതായ നാമ ദിന്നം മധുപായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ സാലവനേ ദിവാവിഹാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ സോത്ഥിയേന നാമ തിണഹാരകേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ അസ്സത്ഥബോധിരുക്ഖമൂലം ഉപഗന്ത്വാ തത്ഥ മാരബലം വിദ്ധംസേത്വാ സമ്ബോധിം പത്തോസ്മീതി സബ്ബം ബ്യാകാസി.

തത്ഥ **സദ്ധിം സാവകസങ്ഘതോ**തി സദ്ധിം സാവകസങ്ഘേന. **പരിനിബ്ബിസ്സ**ന്തി പരിനിബ്ബായിസ്സാമി. **അഗ്ഗീവാഹാരസങ്ഖയാ**തി അഗ്ഗി വിയ ഇന്ധനക്ഖയേന യഥാ അഗ്ഗി നിരുപാദാനോ നിബ്ബായതി, ഏവം അഹമ്പി നിരുപാദാനോ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

൧൦൩-൪.

താനി ച അതുലതേജാനീതി അഗ്ഗസാവകയുഗാദീനി താനി അസദിസതേജാനി. **ഇമാനി ച ദസബലാനീ**തി എതാനി ച സാരീരദസബലാനി **ഗുണധാരണോ ദേഹോ**തി ഛഅസാധാരണഞാണാദിഗുണധരോ അയം ദേഹോ ച. **തമന്തരഹിസ്സന്തീ**തി സബ്ബാനി എതാനി വുത്തപ്പകാരാനി അന്തരധായിസ്സന്തി വിനസ്സിസ്സന്തി. **നനു രിത്താ സബ്ബസങ്ഖാരാ**തി എത്ഥ **നനൂ**തി അയം അനുമതിഅത്ഥേ നിപാതോ. **രിത്താ**തി നിച്ചസാരധുവസാരരഹിതത്താ തുച്ഛാ, സബ്ബമേവ പന സങ്ഖതം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മം ഹുത്വാ അഭാവതോ അനിച്ചം, ഉപ്പാദാദിപടിപീളിതത്താ ദുക്ഖം, അവസവത്തനതോ അനത്താ. തസ്മാ സങ്ഖാരേസു ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ അമതമസങ്ഖതം അച്ചുതം നിബ്ബാനം അധിഗച്ഛഥ. അയം വോ അമ്ഹാകം അനുസാസനീ ഇദം അമ്ഹാകം സാസനം അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥാതി. ദേസനാപരിയോസാനേ കിര ദേവതാനം കോടിസതസഹസ്സസ്സ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസു. സേസമഗ്ഗഫലേസു പതിട്ഠിതാ പന ഗണനപഥം വീതിവത്താ അഹേസും.

ഏവം ഭഗവാ കപ്പനാമജാതിആദിവവത്ഥിതം സകലമ്പി ബുദ്ധവംസം ആകാസേ രതനചങ്കമേ ചങ്കമന്തോവ കഥേത്വാ ഞാതിജനം വന്ദാപേത്വാ ആകാസതോ ഓതരിത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. ഏവം നിസിന്നേ പന ഭഗവതി ലോകനാഥേ സിഖാപ്പത്തോ ഞാതിസമാഗമോ അഹോസി. സബ്ബേ ഏകഗ്ഗചിത്താ നിസീദിംസു . തതോ മഹാമേഘോ പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി. തങ്ഖണേ ഉദകം ഹേട്ഠാ വിരവന്തം ഗച്ഛതി. തേമേതുകാമോവ തേമേതി, അതേമിതുകാമസ്സ സരീരേ ഏകബിന്ദുമത്തമ്പി ന പതതി. തം ദിസ്വാ സബ്ബേ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതാ ഹുത്വാ - ''അഹോ അച്ഛരിയം, അഹോ അബ്ഭുത''ന്തി കഥം സമുട്ഠാപേസും. തം സുത്വാ സത്ഥാ - ''ന ഇദാനേവ മയ്ഹം ഞാതിസമാഗമേ പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി, അതീതേപി വസ്സീ''തി ഇമിസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ **വേസ്സന്തരജാതകം** (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൬൫൫ ആദയോ) കഥേസി. സാ ധമ്മദേസനാ സാത്ഥികാ ജാതാ. തതോ ഭഗവാ ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം പാവിസി.

ഇതി മധുരത്ഥവിലാസിനിയാ ബുദ്ധവംസട്ഠകഥായ

ഗോതമബുദ്ധവംസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ പഞ്ചവീസതിമോ ബുദ്ധവംസോ.

൨൭. ബുദ്ധപകിണ്ണകകഥാ

“ആപ്പരിമേയ്യിതോ കപ്പേ, ചതുരോ ആസും വിനായകാ”തിആദികാ അട്ഠാരസഗാഥാ സങ്ഗീതികാരകേഹി ഠപിതാ നിഗമനഗാഥാതി വേദിതബ്ബാ. സേസഗാഥാസു സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

വേമത്തകഥാ

ഇമസ്മിം പന സകലേപി ബുദ്ധവംസേ നിദ്ദിട്ഠാനം പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം **അട്ഠ വേമത്താനി** വേദിതബ്ബാനി. കതമാനി അട്ഠ? ആയുവേമത്തം, പമാണവേമത്തം, കുലവേമത്തം, പധാനവേമത്തം, രസ്മിവേമത്തം, യാനവേമത്തം, ബോധിവേമത്തം, പല്ലങ്കവേമത്തന്തി.

തത്ഥ **ആയുവേമത്തം** നാമ കേചി ദീഘായുകാ ഹോന്തി കേചി അപ്പായുകാ. തഥാ ഹി ദീപങ്കരോ കോണ്ഡഞ്ഞോ അനോമദസ്സീ പദുമോ പദുമുത്തരോ അത്ഥദസ്സീ ധമ്മദസ്സീ സിദ്ധത്ഥോ തിസ്സോതി ഇമേ നവ ബുദ്ധാ വസ്സസതസഹസ്സായുകാ അഹേസും. മങ്ഗലോ സുമനോ സോഭിതോ നാരദോ സുമേധോ സുജാതോ പിയദസ്സീ ഫുസ്സോതി ഇമേ അട്ഠ ബുദ്ധാ നവുതിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. രേവതോ വേസ്സഭൂ ചാതി ഇമേ ദ്വേ ബുദ്ധാ സട്ഠിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. വിപസ്സീ ഭഗവാ അസീതിവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹോസി. സിഖീ കകുസന്ധോ കോണാഗമനോ കസ്സപോതി ഇമേ ചത്താരോ ബുദ്ധാ യഥാക്കമേന സത്തതിചത്താലീസതിംസവീസവസ്സസഹസ്സായുകാ അഹേസും. അമ്ഹാകം പന ഭഗവതോ വസ്സസതം ആയുപ്പമാണം അഹോസി. ഉപചിതപുഞ്ഞസമ്ഭാരാനം ദീഘായുകസംവത്തനിയകമ്മസമുപേതാനമ്പി ബുദ്ധാനം യുഗവസേന ആയുപ്പമാണം അപ്പമാണം അഹോസി. അയം പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം ആയുവേമത്തം നാമ.

പമാണവേമത്തം നാമ കേചി ദീഘാ ഹോന്തി കേചി രസ്സാ. തഥാ ഹി ദീപങ്കര-രേവത-പിയദസ്സീ-അത്ഥദസ്സീ-ധമ്മദസ്സീ-വിപസ്സീബുദ്ധാനം അസീതിഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരപ്പമാണം അഹോസി. കോണ്ഡഞ്ഞ-മങ്ഗല-നാരദ-സുമേധാനം അട്ഠാസീതിഹത്ഥുബ്ബേധോ കായോ അഹോസി. സുമനസ്സ നവുതിഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം അഹോസി. സോഭിത-അനോമദസ്സീ-പദുമ-പദുമുത്തര-ഫുസ്സബുദ്ധാനം അട്ഠപണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധം സരീരം അഹോസി. സുജാതോ പണ്ണാസഹത്ഥുബ്ബേധസരീരോ അഹോസി. സിദ്ധത്ഥ-തിസ്സ-വേസ്സഭുനോ സട്ഠിഹത്ഥുബ്ബേധാ അഹേസും. സിഖീ സത്തതിഹത്ഥുബ്ബേധോ അഹോസി. കകുസന്ധ-കോണാഗമന-കസ്സപാ യഥാക്കമേന ചത്താലീസതിംസവീസതിഹത്ഥുബ്ബേധാ അഹേസും. അമ്ഹാകം ഭഗവാ അട്ഠാരസഹത്ഥുബ്ബേധോ അഹോസി. അയം പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം പമാണവേമത്തം നാമ.

കുലവേമത്തം നാമ കേചി ഖത്തിയകുലേ നിബ്ബത്തിംസു കേചി ബ്രാഹ്മണകുലേ. തഥാ ഹി കകുസന്ധകോണാഗമനകസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്തിംസു. ദീപങ്കരാദിഗോതമബുദ്ധപരിയന്താ ദ്വാവീസതി

ബുദ്ധാ ഖത്തിയകുലേയേവ നിബ്ബത്തിംസു. അയം പഞ്ചവീസതിയാ ബുദ്ധാനം കുലവേമത്തം നാമ.

പധാനവേമത്തം നാമ ദീപങ്കര-കോണ്ഡഞ്ഞ-സുമന-അനോമദസ്സീ-സുജാതസിദ്ധത്ഥ-കകുസന്ധാനം ദസമാസികാ പധാനചരിയാ. മങ്ഗല-സുമേധതിസ്സ സിഖീനം അട്ഠമാസികാ. രേവതസ്സ സത്തമാസികാ. സോഭിതസ്സ ചത്താരോ മാസാ. പദുമഅത്ഥദസ്സീ വിപസ്സീനം അഡ്ഢമാസികാ. നാരദ-പദുമുത്തര-ധമ്മദസ്സീ-കസ്സപാനം സത്താഹാനി . പിയദസ്സീ-ഫുസ്സ-വേസ്സഭൂ കോണാഗമനാനം ഛമാസികാ. അമ്ഹാകം ബുദ്ധസ്സ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനചരിയാ അഹോസി. അയം പധാനവേമത്തം നാമ.

രസ്മിവേമത്തം നാമ മങ്ഗലസ്സ കിര സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സരീരസ്മി ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഫരിത്വാ അട്ഠാസി. പദുമുത്തരബുദ്ധസ്സ ദ്വാദസയോജനികാ അഹോസി. വിപസ്സിസ്സ ഭഗവതോ സത്തയോജനികാ അഹോസി. സിഖിസ്സ തിയോജനപ്പമാണാ. കകുസന്ധസ്സ ദസയോജനികാ. അമ്ഹാകം ഭഗവതോ സമന്തതോ ബ്യാമപ്പമാണാ. സേസാനം അനിയതാ അഹോസി. അയം രസ്മിവേമത്തം നാമ അജ്ഝാസയപടിബദ്ധം, യോ യത്തകം ഇച്ഛതി, തസ്സ സരീരപ്പഭാ തത്തകം ഫരതി, പടിവിദ്ധഗുണേ പന കസ്സചി വേമത്തം നാമ നത്ഥി. അയം രസ്മിവേമത്തം നാമ.

യാനവേമത്തം നാമ കേചി ഹത്ഥിയാനേന കേചി അസ്സയാനേന കേചി രഥപദ-പാസാദ-സിവികാദീസു അഞ്ഞതരേന നിക്ഖമന്തി. തഥാ ഹി ദീപങ്കര-സുമന-സുമേധ-ഫുസ്സ-സിഖീ-കോണാഗമനാ ഹത്ഥിയാനേന നിക്ഖമിംസു. കോണ്ഡഞ്ഞ-രേവത-പദുമ-പിയദസ്സീ-വിപസ്സീ-കകുസന്ധാ രഥയാനേന. മങ്ഗല-സുജാത-അത്ഥദസ്സീ-തിസ്സ-ഗോതമാ അസ്സയാനേന. അനോമദസ്സീസിദ്ധത്ഥവേസ്സഭുനോ സിവികായാനേന. നാരദോ പദസാ നിക്ഖമി. സോഭിത-പദുമുത്തര-ധമ്മദസ്സീ-കസ്സപാ പാസാദേന നിക്ഖമിംസു. അയം യാനവേമത്തം നാമ.

ബോധിവേമത്തം നാമ ദീപങ്കരസ്സ ഭഗവതോ കപീതനരുക്ഖോ ബോധി; കോണ്ഡഞ്ഞസ്സ ഭഗവതോ സാലകല്യാണിരുക്ഖോ , മങ്ഗല-സുമന-രേവത-സോഭിതാനം നാഗരുക്ഖോ, അനോമദസ്സിസ്സ അജ്ജുനരുക്ഖോ, പദുമനാരദാനം മഹാസോണരുക്ഖോ, പദുമുത്തരസ്സ സലലരുക്ഖോ, സുമേധസ്സ നീപോ, സുജാതസ്സ വേളു, പിയദസ്സിനോ കകുധോ, അത്ഥദസ്സിസ്സ ചമ്പകരുക്ഖോ, ധമ്മദസ്സിസ്സ രത്തകുരവകരുക്ഖോ, സിദ്ധത്ഥസ്സ കണികാരരുക്ഖോ, തിസ്സസ്സ അസനരുക്ഖോ, ഫുസ്സസ്സ ആമലകരുക്ഖോ, വിപസ്സിസ്സ പാടലിരുക്ഖോ, സിഖിസ്സ പുണ്ഡരീകരുക്ഖോ, വേസ്സഭുസ്സ സാലരുക്ഖോ, കകുസന്ധസ്സ സിരീസരുക്ഖോ, കോണാഗമനസ്സ ഉദുമ്ബരരുക്ഖോ, കസ്സപസ്സ നിഗ്രോധോ, ഗോതമസ്സ അസ്സത്ഥോതി അയം ബോധിവേമത്തം നാമ.

പല്ലങ്കവേമത്തം നാമ ദീപങ്കര-രേവത-പിയദസ്സീ-അത്ഥദസ്സീ-ധമ്മദസ്സീ-വിപസ്സീനം തേപണ്ണാസഹത്ഥപല്ലങ്കാ അഹേസും; കോണ്ഡഞ്ഞ-മങ്ഗല-നാരദ-സുമേധാനം സത്തപണ്ണാസഹത്ഥാ; സുമനസ്സ സട്ഠിഹത്ഥോ പല്ലങ്കോ അഹോസി; സോഭിത-അനോമദസ്സീ-പദുമ-പദുമുത്തര-ഫുസ്സാനം അട്ഠത്തിംസഹത്ഥാ, സുജാതസ്സ ദ്വത്തിംസഹത്ഥോ, സിദ്ധത്ഥ-തിസ്സ-വേസ്സഭൂനം ചത്താലീസഹത്ഥാ, സിഖിസ്സ ദ്വത്തിംസഹത്ഥോ , കകുസന്ധസ്സ ഛബ്ബീസതിഹത്ഥോ, കോണാഗമനസ്സ

വീസതിഹത്ഥോ, കസ്സപസ്സ പന്നരസഹത്ഥോ, ഗോതമസ്സ ചുദ്ദസഹത്ഥോ പല്ലങ്കോ അഹോസി. അയം പല്ലങ്കവേമത്തം നാമ. ഇമാനി **അട്ഠ വേമത്താനി** നാമ.

അവിജഹിതട്ഠാനകഥാ

സബ്ബബുദ്ധാനം പന **ചത്താരി അവിജഹിതട്ഠാനാനി** നാമ ഹോന്തി. സബ്ബബുദ്ധാനഞ്ഹി ബോധിപല്ലങ്കോ അവിജഹിതോ ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ ഹോതി. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം ഇസിപതനേ മിഗദായേ അവിജഹിതമേവ ഹോതി. ദേവോരോഹണകാലേ സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ പഠമക്കപാദട്ഠാനം അവിജഹിതമേവ ഹോതി. ജേതവനേ ഗന്ധകുടിയാ ചത്താരി മഞ്ചപാദട്ഠാനാനി അവിജഹിതാനേവ ഹോന്തി. വിഹാരോ പന ഖുദ്ദകോപി മഹന്തോപി ഹോതി. വിഹാരോ ന വിജഹതിയേവ, നഗരം പന വിജഹതി.

സഹജാതപരിച്ഛേദ-നക്ഖത്തപരിച്ഛേദകഥാ

അപരം പന അമ്ഹാകംയേവ ഭഗവതോ സഹജാതപരിച്ഛേദഞ്ച നക്ഖത്തപരിച്ഛേദഞ്ച ദീപേസും. അമ്ഹാകം സബ്ബഞ്ഞുബോധിസത്തേന കിര സദ്ധിം രാഹുലമാതാ ആനന്ദത്ഥേരോ ഛന്നോ കണ്ഡകോ അസ്സരാജാ നിധികുമ്ഭോ മഹാബോധി കാളുദായീതി ഇമാനി സത്ത സഹജാതാനി. അയം **സഹജാതപരിച്ഛേദോ**. മഹാപുരിസോ പന ഉത്തരാസാള്ഹനക്ഖത്തേനേവ മാതുകുച്ഛിം ഓക്കമി, മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമി, ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, യമകപാടിഹാരിയം അകാസി. വിസാഖനക്ഖത്തേന ജാതോ ച അഭിസമ്ബുദ്ധോ ച പരിനിബ്ബുതോ ച. മാഘനക്ഖത്തേന തസ്സ സാവകസന്നിപാതോ ച ആയുസങ്ഖാരവോസജ്ജനഞ്ച അഹോസി. അസ്സയുജനക്ഖത്തേന ദേവോരോഹണം. അയം **നക്ഖത്തപരിച്ഛേദോ**തി.

സധമ്മതാകഥാ

ഇദാനി പന സബ്ബേസം ബുദ്ധാനം സാധാരണധമ്മതം പകാസയിസ്സാമ. **സബ്ബബുദ്ധാനം സമത്തിംസവിധാ ധമ്മതാ**. സേയ്യഥിദം - പച്ഛിമഭവികബോധിസത്തസ്സ സമ്പജാനസ്സ മാതുകുച്ഛിഓക്കമനം, മാതുകുച്ഛിയം പല്ലങ്കേന നിസീദിത്വാ ബഹിമുഖോലോകനം, ഠിതായ ബോധിസത്തമാതുയാ വിജായനം, അരഞ്ഞേയേവ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനം, കഞ്ചനപട്ടേസു പതിട്ഠിതപാദാനം ഉത്തരാഭിമുഖാനം സത്തപദവീതിഹാരാനം ഗന്ത്വാ ചതുദ്ദിസം ഓലോകേത്വാ സീഹനാദനദനം, ചത്താരി നിമിത്താനി ദിസ്വാ ജാതമത്തപുത്താനം മഹാസത്താനം മഹാഭിനിക്ഖമനം, അരഹദ്ധജമാദായ പബ്ബജിത്വാ സബ്ബഹേട്ഠിമേന പരിച്ഛേദേന സത്താഹം പധാനചരിയാ, സമ്ബോധിം പാപുണനദിവസേ പായാസഭോജനം, തിണസന്ഥരേ നിസീദിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാധിഗമോ, ആനാപാനസ്സതികമ്മട്ഠാനപരികമ്മം, മാരബലവിദ്ധംസനം, ബോധിപല്ലങ്കേയേവ തിസ്സോ വിജ്ജാ ആദിം കത്വാ അസാധാരണഞാണാദിഗുണപടിലാഭോ, സത്തസത്താഹം ബോധിസമീപേയേവ വീതിനാമനം, മഹാബ്രഹ്മുനോ ധമ്മദേസനത്ഥായ ആയാചനം, ഇസിപതനേ മിഗദായേ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം, മാഘപുണ്ണമായ ചതുരങ്ഗികസന്നിപാതേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ, ജേതവനട്ഠാനേ നിബദ്ധവാസോ, സാവത്ഥിനഗരദ്വാരേ യമകപാടിഹാരിയകരണം, താവതിംസഭവനേ അഭിധമ്മദേസനാ, സങ്കസ്സനഗരദ്വാരേ ദേവലോകതോ ഓതരണം സതതം

ഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനം, ദ്വീസു വാരേസു വേനേയ്യജനാവലോകനം, ഉപ്പന്നേ വത്ഥുമ്ഹി സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം ഉപ്പന്നായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ജാതകകഥനം, ഞാതിസമാഗമേ ബുദ്ധവംസകഥനം, ആഗന്തുകേഹി ഭിക്ഖൂഹി പടിസന്ഥാരകരണം, നിമന്തിതാനം വുട്ഠവസ്സാനം അനാപുച്ഛാ അഗമനം, ദിവസേ ദിവസേ പുരേഭത്തപച്ഛാഭത്തപഠമമജ്ഝിമപച്ഛിമയാമകിച്ചകരണം, പരിനിബ്ബാനദിവസേ മംസരസഭോജനം, ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസമാപത്തിയോ സമാപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബാനന്തി ഇമാ സമത്തിംസ സബ്ബബുദ്ധാനം ധമ്മതാതി.

അനന്തരായികധമ്മകഥാ

സബ്ബബുദ്ധാനം **ചത്താരോ അനന്തരായികാ ധമ്മാ**. കതമേ ചത്താരോ? ബുദ്ധാനം ഉദ്ദിസ്സ അഭിഹടദാനം ചതുന്നം പച്ചയാനം ന സക്കാ കേനചി അന്തരായോ കാതും. ബുദ്ധാനം ആയുനോ ന സക്കാ കേനചി അന്തരായോ കാതും. വുത്തഞ്ഹേതം - ''അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം പരൂപക്കമേന തഥാഗതം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാ''തി (ചൂളവ॰ ൩൪൧). ബുദ്ധാനം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനം അസീതിയാ അനുബ്യഞ്ജനാനഞ്ച ന സക്കാ കേനചി അന്തരായോ കാതും. ബുദ്ധരംസീനം ന സക്കാ കേനചി അന്തരായോ കാതുന്തി. ഇമേ ചത്താരോ അനന്തരായികാ ധമ്മാ നാമാതി.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ഗതാ സിദ്ധിം, ബുദ്ധവംസസ്സ വണ്ണനാ;
സുവണ്ണപദവിഞ്ഞാതവിചിത്തനയസോഭിതാ.

പോരാണട്ഠകഥാമഗ്ഗം, പാളിഅത്ഥപ്പകാസകം;
ആദായേവ കതാ **ബുദ്ധ-വംസസ്സട്ഠകഥാ** മയാ.

പപഞ്ചത്ഥം വിവജ്ജേത്വാ, മധുരത്ഥസ്സ സബ്ബസോ;
സമ്പകാസനതോ തസ്മാ, **മധുരത്ഥപ്പകാസിനീ**.

കാവീരജലസമ്പാത-പരിപൂതമഹീതലേ;
കാവീരപട്ടനേ രമ്മേ, നാനാനാരിനരാകുലേ.

കാരിതേ കണ്ഹദാസേന, സണ്ഹവാചേന സാധുനാ;
വിഹാരേ വിവിധാകാര-ചാരുപാകാരഗോപുരേ.

ഛായാസലിലസമ്പന്നേ, ദസ്സനീയേ മനോരമേ;
ഹതദുജ്ജനസമ്ബാധേ, പവിവേകസുഖേ സിവേ.

തത്ഥ പാചീനപാസാദ-തലേ പരമസീതലേ;
വസതാ ബുദ്ധവംസസ്സ, മയാ സംവണ്ണനാ കതാ.

യഥാ ബുദ്ധവംസസ്സ സംവണ്ണനായം, ഗതാ സാധു സിദ്ധിം വിനാ അന്തരായം;
തഥാ ധമ്മയുത്താ ജനാനം വിതക്കാ, വിനാവന്തരായേന സിദ്ധിം വജന്തു.

ഇമം ബുദ്ധവംസസ്സ സംവണ്ണനം മേ, കരോന്തേന യം പത്ഥിതം പുഞ്ഞജാതം;
സദാ തസ്സ ദേവാനുഭാവേന ലോകോ, ധുവം സന്തമച്ചന്തമത്ഥം പയാതം.

വിനസ്സന്തു രോഗാ മനുസ്സേസു സബ്ബേ, പവസ്സന്തു ദേവാപി വസ്സന്തകാലേ;
സുഖം ഹോതു നിച്ചം വരം നാരകാപി, പിസാചാപയാതാ പിപാസാ ഭവന്തു.

സുരാ അച്ഛരാനം ഗണാദീഹി സദ്ധിം, ചിരം ദേവലോകേ സുഖം ചാനുഭോന്തു;
ചിരം ഠാതു ധമ്മോ മുനിന്ദസ്സ ലോകേ, സുഖം ലോകപാലാ മഹിം പാലയന്തു.

ഗരൂഹി ഗീതനാമേന, ബുദ്ധദത്തോതി വിസ്സുതോ;
ഥേരോ കത്വാ അട്ഠകഥം, മധുരത്ഥവിലാസിനിം.

പോത്ഥകം ഠപയിത്വേമം, പരമ്പരേ ഹിതാവഹം;
അചിരട്ഠിതഭാവേന, അഹോ മച്ചുവസം ഗതോ.

ഇതി ഭാണവാരവസേന ഛബ്ബീസതിഭാണവാരാ, ഗന്ഥവസേന പഞ്ചസതാധികഛസഹസ്സഗന്ഥാ, അക്ഖരവസേന തിസഹസ്സാധികാനി ദ്വേസതസഹസ്സക്ഖരാനി.

അന്തരായം വിനാ ഏസാ, യഥാ നിട്ഠം ഉപാഗതാ;
തഥാ സിജ്ഝന്തു സങ്കപ്പാ, സത്താനം ധമ്മനിസ്സിതാതി.

ഇതി മധുരത്ഥവിലാസിനീ നാമ

ബുദ്ധവംസ-അട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.